

JINDY A NYNÍ ...

Úvodní slovo k tématu

Jaromír Kubíček, Moravská zemská knihovna Brno

Nedávno jsme v naší knihovně v Brně pořádali mezinárodní vědeckou konferenci o největším literárním kritiku z přelomu 19. a 20. století, F. X. Šaldovi; v roce 2007 jsme tak vzpomenuli 140 let od jeho narození a 70 let od úmrtí. Přitom jsem v závěru jednání připomenul, jak se na vědě v té době podíleli knihovníci. Jmenoval jsem Bedřicha Václavka či J. L. Fischera, kteří v meziválečné době pracovali ve státních vědeckých knihovnách v Praze, v Brně nebo v Olomouci a měli zásluhu nejen o rozvoj svých věd, které vystudovali a pro které do knihovny nastoupili. Václavek měl největší podíl na Tobolkových pravidlech předmětové katalogu, stejně tak u Fischera bychom mohli vzpomenout jeho publikace z dvacátých let minulého století o reorganizaci knihovnictví. Václavek byl přijat do knihovny jako bohemista a měl na starosti doplňování a zpracování bohemikální literatury, klobouk dolů za to, s jakým úspěchem se podepsal na skladbě knihovních fondů zemské knihovny té doby. Jiný vědec byl romanista a takových oborů se sledovalo v tehdejší knihovně 5 nebo 6. To je však historie, kterou já nepamatuji.

Vzpomínám si však, že když jsem poprvé před 15 lety navštívil The British Library ještě ve staré budově londýnského muzea, viděl jsem oddělení bohemikální literatury, i když spojené s oceánií. Mohli jsme se jen divit, co české literatury má zahraniční vědecká knihovna soustředěné a zpracované na jednom místě a jaké tak skýtá zázemí pro vědeckou práci bohemistům knihovníkům a badatelům.

Časy se mění a globalizace má přeshraniční charakter. Tak jako v nové knihovně The British Library můžete vidět za skleněnými vitrínami jen staré fondy a do studoven je služba vám ochotna sice otřít podrážky, ale nikam vás nepustit, specializované knihovní soubory vzal čas. U nás až nové stavby budov nebo rekonstrukce starých umožňují rozsáhlejší volný výběr, ale univerzální, v němž by se vědecký badatel neobešel (především proto, že zahraniční literatury je v našich odborných knihovnách jako šafránu).

Jestliže nebereme do vědeckých knihoven odborníky podle vědecké specializace, pěstujeme si vědy vlastní: informační vědy a knihovnictví. Sám jsem na Karlově univerzitě studoval katedru knihovnictví a vědeckých informací. Mohl jsem sledovat boom dokumentaristiky, informatiky, který

zase odezněl, aniž získal informačním vědám valnou prestiž. Dnes je v názvu našeho nejvyššího vědeckého studijního Ústavu na Karlově univerzitě zařazeno knihovnictví stále za informační studie, ale myslím, že dochází k renovaci oboru knihovnictví. Konec konců nové trendy o získání přidané hodnoty při informační činnosti, které se na tomto ústavu také učí, nejsou důvodem pro zaměstnavatele ani k nabídce vhodného místa, ani k ocenění, které by se promítlo do jeho platového zařazení. Ale nic proti informačním pracovníkům, schopné informační analytiky by jistě potřebovala každá odborná knihovna.

Kolega Tomáš Řehák sklídl na minulé naší konferenci *Knihovny současnosti 2006* zasloužený úspěch svou přednáškou, v níž se zabýval otázkou budoucnosti knihoven, zda přežijí rok 2016. Pohledem tržní ekonomiky varuje průměrem ke dvěma druhům firem, jež se dělí na ty, které se změní, a ty, které zaniknou. Jistě, že knihovny ztrácejí monopol v poskytování kulturních a informačních služeb. Ale myslím, že v tomto knihovny ani monopol nikdy neměly. Je to oblast informací a informačních technologií, která se ve prospěch uživatele velmi změnila a na kterou knihovny také s úspěchem dosáhly.

Jak chápeme knihovny dneška?

Tradiční funkcí knihovny je sklad knih a rukopisů, uspořádaných sbírek snadno přístupných čtenáři. Knihovny své sbírky vytvářejí systematicky, jejich nedílnou součástí jsou dokumenty v digitální formě. Budoucnost knihoven spočívá ve čtyřech funkcích:

- v doplňování fyzických a digitálních materiálů
- v přístupu do knihovních katalogů a k bázím plných textů po síti, prostřednictvím webových stránek, portálů a informačních služeb
- v profesionálním návodu pro vyhledání informací a poučení, oboje jak v knihovně tak na internetu
- v inspirativním místě setkávání pro čtení, studium a získávání znalostí

Tyto jednoduché zásady si stanovily knihovny ve Skandinávii ve svém programu rozvoje do roku 2014 a myslím, že jsou stejně rozumné jako kdysi zásady Scandia planu, se kterým nás v polovině minulého století seznamoval, ještě co by asistent, Jiří Cejpek.

Uvedené čtyři zásady působí souběžně, tedy neměly by knihovny některou z nich pomínout nebo se chovat k této škále činností výběrově. Jistě není problém zásady uplatňovat v plném rozsahu v kterékoliv profesionální knihovně, co však s těmi malými, o kterých se nedávno na konferenci *Region vedla diskuse?*

Na veřejné knihovny malých obcí stále pohlížíme očima zákona z roku 1919. V tom jsme ve světě originální, když se přesvědčujeme o potřebě

knihovny v každé obci. Takový pohled odmítal už Milan Uhde, když knihovníci za jeho ministrování před patnácti lety tuto představu opět chtěli zakotvit do nového knihovního zákona.

V letošním roce proběhla poslední kampaň projektu internetizace knihoven (PIK), tedy získání připojení internetu na náklady státu včetně provozu. Memento litery zákona: „nepřipojená knihovna do konce roku 2007 nebude knihovnou“ sehrálo jistě pozitivní roli a projevilo se tentokrát a naposledy i v počtu letošních žádostí. Protože však už žádná novela zákona s prodloužením termínu připojení k internetu se nechystá, tak jako nebude další PIK, můžeme si říct co dál. A už se to i řeklo. Veřejná správa vytváří pro občany své přístupové body k internetu „check point“ a občané se v oblastech správy obejdou mimo knihovny. Že „check point“ nebudou v každé malé obci je zřejmé, nám by mělo být také zřejmé, že už přestávají být takoví návštěvníci knihovny, kteří by do ní chodili kvůli počítači. Veřejné knihovny malých obcí bez počítače i bez připojení nepřestanou být knihovnou, pokud je povede knihovník, který dovede využít nabízených možností systému regionálních funkcí knihoven a podílí se na kulturním životě v obci.

Veřejné knihovny jsou těmi, na kterých termín knihovnictví stojí a kde se jistě udrží. Jejich úlohou je být komunikačním centrem a podporovat vzdělávání, sehrát tak svou roli při kulturním využívání volného času a to nejen svých čtenářů. Systém regionálních funkcí ve smyslu knihovního zákona představuje významný zdroj financí, našel dobrý ohlas, výměnné fondy pověřených knihoven napomáhají obratu výpůjček. Nabídnout možnosti knihovny všem kategoriím uživatelů je cestou, kterou se tyto knihovny ubírají.

Jistě se shodneme v tom, že mezi těmi tisíci veřejnými knihovnami víme o stovkách, bez ohledu na velikost obce, které svou činnost dělají přímo vzorově a to ne pro nějaké ocenění. Taky na ně nemají nárok, když zákon dovoluje ocenit jen jednu knihovnu ve dvou kategoriích do roka a to ještě v takovém místě, kde pan starosta nechal před návštěvou hodnotící komise upravit náměští. Nějak se nám to oceňování knihoven vymklo z ruky.

Vraťme se však k našemu knihovnictví co by obor, kde jsme na svém písečku.

Rozšíření internetu znamená ve svém důsledku nárůst informací. Nadále setrvává technologický rozvoj, ale člověk stále zůstává v roli nejdůležitější složky při tvorbě, hodnocení a využívání informací. Cítíme však jistý paradox. Internet se svým Google vyhledávačem boduje pro svou jednoduchost. Naproti tomu knihovny leckdy končí zpřístupněním svých tradičních katalogů on-line. To je jistě málo. Popis musí mít své standardy, ale že o neefektivitě ISBD a citačních norem se už nepochybuje, bychom se mohli

také shodnout. I metodu Konspektu pokládám za únikovou a dlouhou životnost jí nedávám. Vždyť konec konců je to metoda pro profilování knihovních fondů, která napadla několik bohatých univerzálních amerických knihoven, a to už mluví samo za sebe. Když Radka Římanová a Linda Skolková s touto problematikou vystoupily na semináři CASLIN 2006 *Zpětná vazba aneb děláme to dobře*, zaobíraly se metodami jednoduššími, lidštějšími. Kolik já už přežil rubrikátorů i dobrých nápadů, které zvítězily nad zdravým rozumem. Uvědomíme-li si, že standard požaduje při popisu každého dokumentu pět věcných selekčních prvků (předmětová hesla, klíčová slova, forma a žánr, skupina Konspektu, MDT) je to na pováženou. Nejde mi tak ani o věcný popis, jako spíš o to, že se mi jeví v tom našem knihovnictví vytváření oblastí, kde naši specialisté usilují o dosažení dokonalosti, která jde na úkor celku. Kde je chyba – vidím ji v tom, že odborné skupiny specialistů či komise si stačí bez provázání na management služeb uživatelům a to zejména tam, kam zasahují informační technologie.

Jestliže jsme před deseti lety na konferencích slyšali příspěvky o malé prestiži našeho oboru, změnilo se mnoho ve prospěch knihoven. Na konci minulého století nastal v Evropě obrovský rozmach při výstavbě knihoven a také u nás se jej podařilo zachytit. Mnohé krajské, městské, vysokoškolské knihovny mají moderní prostředí, ať již v novostavbě nebo rekonstruované budově. Rozšíření prostor je spojováno s vybavením moderní technikou a to vše dalo východiska, která se projevila v rozšíření nabídky služeb a nárůstem těch, kdo je využívají.

Velmi si vážím toho, jak profesní skupiny organizují rozvoj našeho oboru a jaký je zájem našich kolegů o akce vzdělávání a to nejen v učebnách, ale mohli bychom jmenovat valné hromady SKIPu, semináře CASLINu, naši konferenci Knihovny současnosti, sekce SDRUKu, to s univerzální problematikou. V informačních technologiích konference INFORUM, každoroční setkávání vysokoškolských knihoven v rámci jejich Asociace, muzejních knihoven... Měřítkem dobré úrovně všech těchto akcí je účast, a ta je ke spokojenosti nejen organizátorů.

Klíčem rozvoje je spolupráce. Tedy na jedné straně nezbytná profilace, specializace odborníků, na druhé straně však akceptování pohledu celku a ten spočívá ve znalostech potřeb uživatele. Jako žák Jaroslava Drtiny bych mohl připomenout jím často citované heslo Jana Lucemburského *Ich dien*, které bychom si měli překládat *sloužím*. A shodně s Tomášem Řehákem jsem si vědom nutnosti změny a když jsem začal Šaldou, řeknu to i jeho citátem: *Kdo nerozbije zděděnou formu a netvoří vším úsilím své bytosti formu novou, širší, vyšší, volnější – při stejné, aneb větší zákonnosti – jest ztracen; příživníka minulosti nezná ani přítomnost, ani budoucnost.*

ČESKÉ KNIHOVNICTVÍ V KONTEXTU SVĚTOVÝCH TRENDŮ

Bohdana Stoklasová (s využitím podkladů Marie Balíkové, Hanuše Hemoly, Adolfa Knolla, Hany Nové, Jindřicha Pilaře, Jiřího Polišenského a Aleny Suchánkové), Národní knihovna ČR

Úvod – struktura příspěvku a zvolená metodika

Příprava příspěvku na téma České knihovnictví v kontextu světových trendů nebyla snadným úkolem. Zatímco původní představa o struktuře příspěvku se v průběhu jeho přípravy příliš nezměnila, plánovaná a použitá metodika se liší dosti zásadně.

Struktura příspěvku se opírá o hlavní knihovnické procesy, kterými jsou získávání dokumentů, zpracování dokumentů, správa a ochrana dokumentů a nakonec nejdůležitější služby. Přidala jsem dva další bloky: vzdělávání (tento blok bude pojednán formou samostatného koreferátu) a mezinárodní spolupráce.

K tématu jsem se snažila přistoupit zodpovědně. Měla jsem v plánu srovnávací studii opřenou o analýzu zahraničních i domácích dokumentů. Analýza zahraničních dokumentů (katalogy velkých světových knihoven a zahraniční odborný tisk) byla prvním zklamáním – výsledkem bylo několik monografií a řada článků k opakujícím se tématům: digitalizace (především historických dokumentů), národní bibliografie, retrospektivní konverze katalogů, katalogizace (jmenná i věcná), sušení dokumentů po povodních, portály, WebArchiv, koncepce Národní digitální knihovny a dlouhodobá ochrana dokumentů, Parlamentní knihovna a v poslední době hlavně novostavba Národní knihovny ČR (NK ČR). Opakující se témata, opakující se jména. Všechny dokumenty i autory jsem znala. Dalším zdrojem podkladů měla být rešerše, kterou jsem zadala zkušeným kolegům-specialistům z Knihovnického institutu. Jejich reakce: „v zahraničí se k tomuto tématu nenajde nic, co byste neznala, soustředíme se na domácí dokumenty“, mne po výše uvedené zkušenosti nepřekvapila. Poněkud mne ale zaskočil výsledek obsáhlé rešerše. Neobsahovala téměř žádné použitelné podklady. Většina dokumentů byla typu příspěvků, které M. Svoboda označuje nemilosrdným, leč bohužel trefným názvem: „kolik jsme nadojili“ a důrazně před nimi varuje. Několik málo příspěvků obsahujících náznak strategických úvah, zobecnění a/nebo srovnání se zahraničními trendy bylo staršího data.

Po analýze dostupných podkladů jsem stála před rozhodnutím, zda příspěvek úplně vzdát, nebo vzdát jen srovnávací studii dle standardní metodiky a použít metodiku jinou. Zvolila jsem druhou variantu a rozhodla se požádat o podklady přímo kolegy, jejichž jména se opakovala v příspěvcích publikovaných v zahraničí (s výjimkou dr. Sosny, protože téma Parlamentní knihovna je s ohledem na obecný charakter příspěvku poněkud specifické). Dále na svých četných zahraničních cestách pravidelně oslovuji zahraniční kolegy od ředitelů knihoven až po řadové pracovníky s jedinou otázkou: Které z výsledků českého knihovnictví z poslední doby znáte a pokládáte je za významné?

Předkládám několik typických odpovědí, které jsou seřazeny zhruba podle frekvence, v níž se opakovaly. S výjimkou novostavby NK ČR, která dnes ještě zdaleka není ve stadiu, aby ji bylo možno pokládat za významný výsledek, a její popularita je do značné míry způsobena jejím nekonvenčním a nepřehlédnutelným vzhledem a obecnou mediální popularitou, se jedná o čerstvý obrázek o známosti výsledků českého knihovnictví v zahraničí. Zde je třeba připomenout, že odborná kvalita výsledků je nepochybně důležitá, ale sebekvalitnější výsledek publikovaný pouze v češtině pro zahraničí neexistuje. Z některých formulací, které jsem záměrně neupravovala, vyplývá, že výsledky celých týmů jsou zpravidla spojovány s osobou, která je v zahraničí prezentuje. Kromě toho, že je výsledky nutné publikovat v angličtině, je třeba je i kvalitně osobně prezentovat. Na druhé straně kvalitní prezentace našich odborníků obecného charakteru nikdo nezmínil. Důležité jsou tedy dvě věci: výsledek, který může sloužit pro zahraničí jako inspirace + prezentace. Jedno bez druhého (zřejmě s výjimkou určitých zcela převratných teorií) si zahraniční odborníci nezapamatují.

1. Máte úžasnou novou budovu Národní knihovny (velmi často odpověď padla skutečně v přítomném čase. Zahraniční kolegové si buď myslí, že budova už stojí, nebo netuší, jak dlouhá a trnitá bude cesta od vítězného návrhu k realizaci).

2. Obdivujeme váš přístup k digitalizaci, Manuscriptorium je skvělý nápad, jeho úroveň i obsah zejména v poslední době se velmi zvedly. Potřebovali bychom u nás někoho, jako je pan Knoll. (cenu JIKJI jsme si tedy určitě zasloužili. Vzhledem k tomu, že novostavbu NK nelze považovat za odborný výsledek, Manuscriptorium jednoznačně vede).

3. Váš portál UIG (anglická zkratka, pod níž je v zahraničí známa JIB) pro nás byl od počátku nesmírným překvapením a vzorem (jedná se o hlasy ze severských zemí a Nizozemska, což je s ohledem na celkovou vyspělost těchto zemí příjemné).

4. Koncepce Národní digitální knihovny a centrálního digitálního repozitáře včetně jeho vztahu k institucionálním repozitářům jsme použili/použijeme i pro naši národní koncepci (smutnou ironií je, že naše Koncepce, o níž dnes chtějí příspěvek na řadě významných konferencí a dalších akcí, zůstává stále jen na papíře).

5. Váš přístup k mezinárodním standardům v oblasti katalogizace (především jejich aplikace již v polovině 90. let a jejich minimální „znásilňování“) je pro nás vzorem.

6. Je obdivuhodné, jak jste si poradili s důsledky povodní, spolupráce českých knihoven byla velmi dobrá. Vakuová komora je opravdu takové monstrum, nebo tak vypadá jen na obrázku?

7. Pozorně sleduji a využívám výsledky vaší Parlamentní knihovny. Pozdravujte jejího ředitele a řekněte mu, že měl vynikající referát (nevím, který referát to byl, ale toto nebyl jediný hlas, který ho připomněl).

8. Česká národní bibliografie na CD má od počátku velmi dobrou úroveň. Jak se vám povedlo zajistit retrospektivní konverzi celého 20. století?

Dále již následuje porovnání českého knihovnictví a světových trendů rozdělené do bloků zmíněných v úvodu.

Získávání dokumentů

Po roce 1989 nastala v oblasti doplňování fondů českých knihoven paradoxní situace. Spolu s nově nabytou svobodou knihovny sice získaly teoretickou možnost neomezeného doplňování nových přírůstků v návaznosti na akviziční profil včetně zaplnění děr z minulosti, silně omezené finanční prostředky ovšem neumožňují tuto možnost naplnit. K navýšení finančních prostředků na doplňování fondů došlo v posledních letech u elektronických dokumentů díky grantům, které ovšem nedávají s ohledem na svoji časovou omezenost záruku stability. U klasických dokumentů je situace velmi tristní. Zjednodušeně řečeno: podstatně lepší je situace v oborech, které staví především na elektronických zdrojích. Existuje však množství oborů závislých především na tištěných dokumentech a zde je situace skutečně alarmující.

Výše finančních prostředků na doplňování fondů se v českých knihovnách mnoho let pohybuje v lepším případě zhruba na stejné nominální úrovni. Velmi často ovšem reálně klesá jako přímý důsledek v podstatě neměnných rozpočtů knihoven, z nichž je nutné pokrýt nárůst osobních nákladů, služeb externích subjektů, energií atd. Reálná hodnota je nepříznivě stlačována dalšími vlivy, jako jsou stálý nárůst cen domácích a zahraničních dokumentů, stálý nárůst cen předplatného (např. ceny zahraničních periodik jsou navyšovány cca o 8-10% ročně),

Americká firma Electronic Publishing Services uvádí, že ceny časopisů vzrostly v letech 1986-2001 o 215 % a počet nakupovaných titulů se snížil o 5,1 %. Tabulka ukazuje, jaký je růst cen tištěných periodik v různých oborech za roky 1999–2003. Za povšimnutí však také stojí to, že se v posledních letech zvyšují ceny časopisů u humanitních a společenskovědních oborů více než u přírodních věd.

Obor	Průměrný nárůst v % r. 1999-2003
Časopisy pro volný čas	64,98
Politické vědy	1,39
Pedagogika □	47,13
Geografie	44,75
Ekonomika, obchod	44,69
Sociologie	44,63
Psychologie	43,53
Chemie	42,79
Věda obecně	42,21
Právo	41,53

Negativně se projevují platby DPH, inflační indexy, kursovní pohyby, rostoucí ceny poštovního apod., přičemž využívání všech druhů slev a výhodných nabídek je v akviziční práci samozřejmostí. Na druhé straně stále roste světová vydavatelská produkce, zvyšuje se počet vydávaných titulů domácí produkce, výrazně se mění struktura nabídky (elektronické zdroje).

Jako ilustrativní příklad využijeme finanční prostředky dostupné na doplňování fondů v NK ČR. V současné době jsou finanční prostředky na doplňování fondů kryty z rozpočtu NK ČR, z účelové dotace MK, určitou měrou z projektů/grantů, jejichž budoucnost je nejistá.

Rozpočet NK ČR na doplňování fondů v letech 1995–2005 v tisících Kč (v r. 1996 účelová neinvestiční dotace MK ČR ve výši 10 mil Kč, od r. 1998 rozpočet obsahuje každoroční účelovou neinvestiční dotaci MK ČR ve výši 15 mil Kč na nákup dokumentů):

Rok	1995	1996	1997	1998	1999
tis. Kč	16.500	17.450	10.000	19.079	18.027

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005
tis. Kč	16.410	16.385	16.138	15.955	15.962	18.133

(Pro ilustraci uvádíme příklad rozpočtu na doplňování fondů některých knihoven vesměs z let 2003–2005; většinou jsou tyto analytické údaje těžko dostupné: British Library 14,433.000 GBP; Bavorská státní knihovna 10,904.000 EUR; Královská knihovna Kodaň 18,954.000 DKK; Rakouská národní knihovna 934.800 EUR; Skotská národní knihovna 865.500 GBP; Španělská národní knihovna 4,200.000 EUR; Univerzitní knihovna Helsinky 790.000 EUR; Univerzitní knihovna Řezno 3,560.000 EUR; Ruská státní knihovna 40,1 mil RUB; Městská knihovna Lyon 2,035.500 EUR).

Obecně musíme konstatovat, že přímou dosažitelnost dokumentů poskytuje velkou měrou z podstaty. **Dlouhodobě a soustavně se prohlubuje propad mezi povinnostmi a společenskou potřebou budovat obsahově kvalitní fondy a mezi reálnými možnostmi českých knihoven.** Toto konstatování bylo potvrzeno v NK vlastním zjištěním mezinárodní srovnávací metodou Konspektu [1] (tj. hodnocení obsahové úrovně fondů v daných tematických skupinách ve třech kritériích – současný stav, současná akviziční politika a cílový stav) a výsledky veřejné ankety hodnotící úroveň služeb (leden 2007 – zejména oblast zahraničních dokumentů je hodnocena převážně úrovněmi spíše dobrá – průměrná – spíše špatná).

Situace velkých univerzálních vědeckých knihoven je ještě podstatně horší než v NK ČR. Doplňování zahraničních dokumentů je většinou velmi omezené, v některých knihovnách prakticky neexistuje. Rostoucí tlak studentů, profesorů a vědeckých pracovníků univerzit na fondy NK a dalších univerzálních vědeckých knihoven svědčí o tom, že až na výjimky není, na rozdíl od zahraničí, kvalita univerzitních knihoven podstatnou prioritou většiny našich univerzit a pro studenty není jedním z rozhodujících kritérií pro volbu univerzity. Studium na našich univerzitách je ve srovnání se zahraničím podstatně méně založeno na aktivní práci s odbornou literaturou, projektech atd. Analýza opakujících se výpůjček v NK svědčí o tom, že v lepším případě student vystačí u zkoušek se skripty příslušného pedagoga doplněnými několika málo doporučenými tituly, v horším případě pouze s jeho skripty. Pro obě strany je to pohodlné, na některých univerzitách dokonce studenti dostanou skriptu k jednotlivým předmětům k dispozici vypálená na CD nebo prostřednictvím internetu. Tlak na doplňování a studium kvalitních nových dokumentů tak není velký. Pokud příslušná fakultní nebo katederní knihovna zakoupí kvalitní dokumenty, velká část putuje do knihoven profesorů a studenti nemají šanci se k nim dostat.

Negativní důsledky dlouhodobého podfinancování doplňování fondů: dlouhodobě chybí prostředky pro systematické rozvíjení kvalitního zastoupení dokumentů v profilových oborech jednotlivých knihoven, pro prohlubování obsahové úrovně sbírek, pro zprostředkování nových poznatků a vývojových trendů v profilových oborech. To je velmi zřetelné zejména

v oblasti doplňování zahraničních dokumentů a je lhostejné, zda se jedná o knihy nebo periodika. Trvale se snižují doplňované knižní tituly zahraniční provenience a doplňují se jen nejnútnejší tituly, zejména referenčního a příručkového charakteru. Trvale se snižuje počet odebíraných titulů zahraničních periodik. V oblasti doplňování domácích dokumentů jsou podobné problémy. Zdánlivě lépe jsou na tom knihovny s právem povinného výtisku, ale jak určuje knihovní zákon, tato produkce je určena především pro konzervační (archivní) účely. Doplňování dalších exemplářů současné domácí literatury pro studijní účely trvale klesá. Mizivé je retrospektivní doplňování domácích dokumentů (tj. dříve vydaných), které v našich fondech chybějí. Tyto tituly se dají většinou získat jen prostřednictvím antikvariátů a knižních aukcí, kde jsou velmi vysoké ceny a mnohdy nám proto nenávratně uniknou významná díla (např. bibliofilie, soukromé tisky, vzácná vydání aj.).

Krátkodobě výrazně lepší je situace v oblasti elektronických zdrojů, ale ty jsou zatím hrazeny z časově omezených grantů (individuální nebo konsorciální přístupové licence) bez záruky kontinuity.

Do r. 2000 byly zahraniční elektronické databáze nakupovány do českých knihoven, většinou akademických, z finančních důvodů jen velmi sporadicky. Zásadní změnou v získání a zpřístupnění elektronických informačních zdrojů bylo vyhlášení čtyřletého programu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR v r. 1999 „Informační zdroje pro výzkum a vývoj“ (LI). Vybráno bylo 62 projektů v celkové hodnotě zhruba 130 mil. Kč. V rámci programu bylo do knihoven zakoupeno velké množství databází z různých oborů a služby českých knihoven se dostaly na stejnou úroveň jako poskytují zahraniční knihovny, především v západní Evropě a USA. Způsob financování je však zásadně odlišný – v zahraničních knihovnách byla vytvořena oficiální konsorcia knihoven, která na službu přístupu do databází sdružují finanční prostředky. Ve střední a jižní Evropě a v pobaltských státech byla konsorcia ustanovena v letech 2002-2003 s podporou programu Sorosovy nadace eIFL (Electronic Information for Libraries Direct).

Na program LI navazuje program „Informační infrastruktura výzkumu“ – 1N [2], opět financovaný MŠMT ČR na roky 2004–2008. Do programu 1N bylo zasláno 196 projektů, z toho 36 jich bylo přijato s finančním zajištěním do roku 2008. Finanční částka na program 1N je zhruba 130 mil. Kč na rok. Mezi schválené projekty, které navazují na předchozí program LI, patří pokračování přístupu k databázi Web of Science a multioborových databází EBSCO a konsorciální přístup ke službě OCLC FirstSearch pro 16 nejvýznamnějších českých knihoven. Oborově je dále pokryta technika, lékařství, přírodní vědy, zemědělství, ekonomie a humanitní vědy. U někte-

rých projektů programu LI a IN je/byla finanční spoluúčast knihoven, avšak ne příliš vysoká. Knihovny si u některých projektů (např. ProQuest), které byly schváleny ale ne finančně hrazeny z programu MŠMT ČR, zaplatily přístupy do některých databází z vlastních rozpočtů. V těchto případech v porovnání s programem LI došlo k výraznému snížení jak rozsahu databází, tak i počtu knihoven. Existovaly také snahy o vytvoření neformálních konsorcií s vlastním financováním (např. přístup do databáze PCI), ale ve většině případů nebyly realizovány z důvodu nedostatku financí na přístup do databází v rozpočtech knihoven.

Po skončení IN – pokud by nepokračovala finanční podpora MŠMT ČR, dojde k výraznému poklesu zpřístupňovaných databází v knihovnách (a tím samozřejmě k omezení přístupu čtenářů a uživatelů k odborným informacím). Zřizovatelé knihoven nejsou připraveni (ochotni) navyšovat rozpočty knihoven na akvizici tištěných ani elektronických informačních zdrojů.

Mimo rámec uvedených finančních požadavků existují další faktory, které, jestliže nastanou, budou mít výrazný negativní vliv na doplňování fondů českých knihoven. Jedná se o důsledky uvažované zásadní změny v sazbách DPH (v současné době platíme 5% DPH za tištěné knihy a časopisy, za elektronické zdroje 19% DPH).

Situace v oblasti doplňování „klasických“ dokumentů do fondů českých knihoven je v porovnání se zahraničními knihovnami (bohužel i s mnoha postkomunistickými) dlouhodobě velmi špatná. Doplňování elektronických zdrojů se díky grantům dostalo na úroveň srovnatelnou se zahraničím. Chybí však záruka kontinuity.

Chronické podfinancování neumožňuje ve většině knihoven budování fondů v souladu s jejich dlouhodobým strategickým plánem, v důsledku toho zřejmě většina českých knihoven pokládá existenci strategických plánů doplňování fondů a od nich odvozené akviziční politiky za zbytečnost. Jasně formulované strategie doplňování fondů a akviziční politika veřejně přístupná na webových stránkách našich knihoven jsou spíše výjimkou, což komplikuje orientaci uživatelů ve fondech českých knihoven, ale i snahy o koordinované budování fondů českých knihoven. Doplňování fondů mnoha českých knihoven se řídí spíše subjektivním odhadem jednotlivců než propracovanou a pravidelně aktualizovanou (v návaznosti na vývoj strategie instituce, potřeb uživatelů a dostupných finančních prostředků) a veřejně přístupnou akviziční politikou. I zde je velký rozdíl ve srovnání se zahraničím.

Zpracování dokumentů

Po roce 1989 získaly české knihovny vedle možnosti svobodného doplňování fondů, kterou s ohledem na omezené finanční prostředky využily jen částečně, i možnost svobodné výměny bibliografických záznamů se zahraničím, kterou využily plně. Předpokladem ovšem byl radikální zásah do způsobu zpracování ve smyslu přijetí zahraničních standardů. V roce 1994 rozhodla Rada ředitelů CASLIN o přijetí formátu UNIMARC a katalogizačních pravidel AACR2R. Jednalo se o radikální krok, který měl pro zapojení českých knihoven do mezinárodní spolupráce v oblasti zpracování dokumentů v rovině teoretické i praktické mimořádný význam. Jeho dopad do praxe českých knihoven byl ale poměrně tvrdý.

Devadesátá léta přinesla do oblasti zpracování v mezinárodním kontextu řadu změn, na které bylo nutné reagovat:

- a) změnilo se bibliografické prostředí, začaly se zpracovávat nové typy dokumentů, začal růst i počet titulů tradičních dokumentů;
- b) výrazně se změnila možnost přebírání záznamů a kooperace knihoven při zpracování;
- c) došlo k prudkému vývoji informačních technologií a změnily se nároky uživatelů, což se projevilo v požadavcích na vyhledávání a zpřístupnění dokumentů (a tím pádem i zpracování).

Tyto vlivy se prolínají a projevují se jak v naší dosavadní činnosti (implementace četných aktualizací pravidel, formátů, vývoj souborů autorit), tak ve vývoji nových standardů (pravidla, metadata). Vzhledem k vývoji se oblasti zpracování věnuje na konferenci Knihovny současnosti 2007 celá řada příspěvků.

Mezinárodní trendy v oblasti zpracování dokumentů a reakce na ně:

Dochází k **přizpůsobení základních standardů nové situaci, vznikají mezinárodní katalogizační pravidla, obecně dochází k vyšší standardizaci zpracování** s ohledem na vícenásobné mezinárodní využití vzniklých záznamů. NK se ve spolupráci s příslušnými pracovními skupinami [3] podílí na vzniku řady dokumentů (katalogizační principy, MDT, kategorizační schéma pro potřeby Konspektu) a připomínkuje předložené návrhy (podrobněji viz další text).

Vznikl popis optimálního modelu: Funkční požadavky na bibliografické záznamy. Materiál je k dispozici v českém překladu pod názvem Funkční požadavky na bibliografické záznamy [4]. Model byl publikován v roce 1998. O rok dříve byl oficiálně představen na konferenci IFLA a řadě dalších akcí s tím, že během několika málo let (původně se hovořilo o časovém horizontu 2002) dojde ke zcela zásadní revoluci v oblasti zpracování, zejména pak k radikální změně katalogizačních pravidel. Toto tvrzení vyvo-

lalo pochopitelné obavy českých katalogizátorů, kteří se ještě zcela nesrovnali s přechodem na AACR2R a již jim hrozila další radikální změna. S ohledem na stovky miliónů existujících záznamů, které není možné zcela přepracovat, však probíhá plánovaná revoluce podstatně pomaleji – od vývoje mezinárodních katalogizačních principů až po přípravu nových pravidel.

Vývoj mezinárodních katalogizačních principů

Ustanovení mezinárodních zásad katalogizace projednává IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code v letech 2003–2007, ukončení připomínkování a vydání konečného textu se očekává v roce 2008 [5,6,7].

Příprava nových pravidel

Na vývoj mezinárodních katalogizačních principů navazuje příprava nových katalogizačních pravidel známých pod názvem Resource Description and Access (dále RDA) [8,9] Vývoj mezinárodních katalogizačních principů i přípravu nových pravidel systematicky monitorujeme, členové pracovních skupin i knihovnická veřejnost má dostatek informací o vývoji v češtině i angličtině, úpravy pravidel budou včas promítnuty do české katalogizační praxe.

Nové trendy v autoritách

Podle vzoru materiálu Funkční požadavky na bibliografické záznamy vznikl návrh dokumentu **Funkční požadavky na autoritní záznamy** - Functional Requirements for Authority Records (Draft) [10]. Poté, co IFLA označila dlouholeté snahy o vytvoření jediného mezinárodního souboru autorit za nepraktické a nereálné, objevily se snahy o vytvoření virtuálního mezinárodního souboru autorit - VIAF. Základ položily Library of Congress a Deutsche Nationalbibliothek [11]. ČR disponuje kvalitním souborem národních autorit a projevila zájem o spolupráci. V rámci VIAF se však pravidla pro zapojení dalších institucí teprve připravují.

NK ČR se inspirovala projektem Deutsche Nationalbibliothek a německé verze Wikipedie na propojení personálních hesel Wikipedie (pomocí autorit) a knihovního katalogu DDB a nabídla podobnou spolupráci české verzi Wikipedie. Návrh se setkal s pozitivním ohlasem [12].

Věcné zpřístupnění

Základem věcného zpracování a zpřístupnění v českých knihovnách jsou klasifikační systém MDT v kombinaci s českými ekvivalenty předmětových hesel Library of Congress. Systém MDT je mezinárodní a

tudíž mezinárodně srozumitelný, předmětová hesla pořizovaná v NK jsou bilingvální (česko-anglická). Tuto skutečnost velmi oceňují zahraniční knihovny, které přebírají záznamy české produkce pořizované v ČR prostřednictvím největšího světového souborného katalogu WorldCat. Anglické ekvivalenty předmětových hesel jsou velmi užitečnou pomůckou i pro české uživatele při prohledávání informačních zdrojů v anglickém jazyce – ať již se jedná o jejich nativní prostředí nebo integraci prostřednictvím portálů.

Čeští odborníci z oblasti věcného zpracování sledují mezinárodní trendy nejen pasivně na teoretické úrovni, ale aktivně se účastní mezinárodních projektů zabývajících se aktuálními tématy. K těm dnes patří především **vícjazyčné vyhledávání**. NK ČR je koordinátorem projektu MSAC [13]. Významným zdrojem poznání o perspektivních trendech vícejazyčného vyhledávání v přirozeném jazyce byla účast v projektu M-CAST [14].

V mezinárodním kontextu je dnes významným trendem **obohacení bibliografických záznamů o obsahy a obálky popisovaných dokumentů**. V souvislosti s novelou autorského zákona, která od poloviny r. 2006 umožňuje obohatit bibliografické záznamy o obsahy popisovaných dokumentů, byl zahájen pilotní projekt připojování obsahu dokumentů do bibliografických záznamů. Cílem je otestovat způsob zapojení obsahu do bibliografických záznamů a jejich prezentaci pro uživatele i možnost předání v rámci bibliografických záznamů dalším institucím. Na projektu se v rámci sdílené katalogizace podílejí tři knihovny s právem úplného povinného výtisku (NK, MZK a VKOL).

V zahraničí jsou velmi žádané naše příspěvky o aplikaci **metody Konpektu** [1], v poslední době pak zejména tematická mapa fondů [15]. Tematická mapa fondů poskytuje kvalitní popis obsahu fondů a přispívá tak ke komplexnímu zpřístupnění knihovnických fondů a ke snadné navigaci uživatelů hledajících informace k určitému tématu. Výrazným způsobem též posiluje koordinaci v oblasti budování a využívání knihovnických fondů v českých knihovnách. Cílem tematických map knihovnických fondů je umožnit získání základní informace o tematickém profilu fondů jednotlivých institucí bez podrobných bibliografických informací a vyhledávání dokumentů jednoduchým a uživatelsky vstřícným způsobem.

Katalogizační politika

Průběžně je třeba reagovat na změnu existujících mezinárodních katalogizačních nástrojů. Pohyb v této oblasti je zřejmý ze seznamu rozpracovaných dokumentů nacházejících se ve stadiu schvalování, který je dostupný na stránkách katalogizační politiky NK v rubrice Materiály k připomínkování [16]. Většina aktivit v oblasti české katalogizační politiky spadá do

kompetence specializovaných pracovních skupin zastřešených Radou pro katalogizační politiku [3]. Jedná s o stabilizovanou platformu, jejíž organizace i výsledky jsou v zahraničí vysoce ceněny.

Významným počinem poslední doby, který vytvořili odborníci z vysokoškolských knihoven, je Metadatový soubor pro elektronické vysokoškolské kvalifikační práce v ČR [17]. Návrh vychází z analýzy zahraničních standardů používaných pro popis vysokoškolských kvalifikačních prací a má mimořádný význam pro celonárodní sjednocení zpracování v této oblasti.

Souborný katalog a sdílená katalogizace

Projekt CASLIN [18] kladl v oblasti zpracování od počátku (od r. 1991) velký důraz na **standardizaci a spolupráci (sdílenou katalogizaci) v rámci centrálního souborného katalogu**. Cíle v oblasti standardizace, která je nezbytným předpokladem spolupráce sdílené katalogizace, se podařilo splnit velmi brzy a kvalitně. Cesta ke spolupráci v rámci centrálního souborného katalogu [19] však byla velmi dlouhá, trnitá a někdy dokonce velmi dramatická. Centrální souborné katalogy vznikaly v zahraničí velmi snadno v době počátků automatizace knihoven, kdy jeden systém přinesl řešení pro řadu knihoven, které prozatím kvalitním knihovnickým systémem nedisponovaly (Severské země, Slovinsko atd.). U nás byla situace odlišná – integrované knihovnické systémy byly implementovány dříve v univerzitních a dalších menších knihovnách než v největších knihovnách. Snaha o centralizaci koordinaci tak přišla pozdě – v době reálné existence heterogenního prostředí. Služby nabízené centrálním souborným katalogem měly dlouho problematickou kvalitu, postupně vznikla paralelně řada souborných katalogů sdružujících knihovny se stejným systémem a/nebo zaměřením. V roce 2001 zahájil svoji činnost portál Jednotná informační brána [20], který nabídl velmi příjemnou možnost přebírání záznamů. Významným mezníkem v rozvoji a rozšíření Souborného katalogu ČR bylo kromě ukončení snah o vývoj proprietárního systému a jeho převedení pod systém ALEPH především vypracování Koncepce rozvoje Souborného katalogu ČR do roku 2010 [21] a její praktické naplňování. Souborný katalog ČR zaznamenal v posledním roce nebyvalý příliv účastníků i záznamů. V současné době existuje v ČR stabilní centrální Souborný katalog ČR a vedle něho virtuální souborný katalog v rámci JIB. Velmi vhodně se doplňují. I když s ohledem na heterogenní prostředí Souborný katalog ČR neaspiruje na model plně sdílené katalogizace, sdílená katalogizace k jeho plnění přece jen významně přispívá. Tři velké české knihovny s právem úplného povinného výtisku spolupracují v režimu sdílené katalogizace na zpracování české knižní produkce, což vede ke zrychlení zpracování, zkvalitnění a obohacení záznamů

(v poslední době např. o obsahy a obálky), které jsou k dispozici v Souborném katalogu českým knihovnám. Země, kde vznikaly v 70. a 80. letech centrální souborné katalogy na bázi proprietárních systémů procházejí dnes krizí – proprietární systémy nasazené jen v jedné zemi nejsou většinou schopny reagovat na měnící se požadavky uživatelů a vysokou míru integrace všech zdrojů v jednom prostředí. Souborný katalog ČR je v současné době budován pod systémem, který lze snadno integrovat s dalšími nástroji a jehož provoz je stabilní. Pracovníci Souborného katalogu ČR se tak mohou plně soustředit na práci se záznamy a uživateli, což je nepochybně jedna z příčin jeho renesance v současné době. Míra originální katalogizace v českých knihovnách však zůstává v porovnání se zahraničím stále velmi vysoká.

Oblast zpracování dokumentů vychází z mezinárodního srovnání poměrně dobře. Důsledné uplatňování mezinárodních standardů umožňuje snadné předávání záznamů českých dokumentů do zahraničí a naopak přebírání dokumentů zahraničních. Na mezinárodní úrovni funguje spolupráce a přebírání/předávání záznamů relativně dobře, určité rezervy jsou v přebírání a předávání záznamů v celonárodním měřítku. I když se spolupráce českých knihoven v oblasti katalogizace postupně zlepšuje, procento originální katalogizace je v porovnání se zahraničím stále vysoké.

Správa a ochrana dokumentů

Správa a ochrana dokumentů (fondů) se musí v současné době soustředit jak na fondy analogových dokumentů, tak na digitální dokumenty, ať již se jedná o digitalizované dokumenty nebo dokumenty publikované v digitální podobě. Postupem času dochází k rozpadu dokumentů tištěných na kyselém papíře. Nestabilní nosič v kombinaci s častým využíváním dokumentů vedou k jejich rozpadu a vyřazení z půjčování. Hranice mezi analogovými a digitálními dokumenty se tak stává méně ostrou – ohrožené analogové dokumenty lze často zpřístupnit pouze v digitální podobě. Rozdíl mezi ochranou analogových a digitálních dokumentů vystihl ve svém příspěvku [22, s. 7, 10] velmi dobře Abdelaziz Abid: **Pro ochranu analogových dokumentů většinou stačí uložení v optimálních podmínkách, dostatečná kontrola fyzického stavu a minimální využívání. U digitálních dokumentů je situace podstatně složitější. Jejich ochranu lze přirovnat k udržování plamene – je nutné se mu věnovat neustále, udržovat ho a čistit. Jinak zhasne a nenávratně zmizí. Při správné péči ale může být věčný.**

Analogové dokumenty

Analogové dokumenty potřebují pro svoji ochranu (zjednodušeně řečeno) především **dostatek prostotu s dobrými klimatickými podmínkami, u dokumentů, které mají být uloženy dlouhodobě, je nutné minimalizovat jejich využívání v původní podobě a aplikovat určitá ochranná opatření.** Dostatek prostoru a dobré klimatické podmínky může poskytnout jak historická budova (především pro historické fondy), tak novostavba. Kromě potřeby reagovat na změněné požadavky uživatelů je právě správa a ochrana fondů jedním z důvodů výstavby nových knihoven nebo rekonstrukce knihoven starších. Zatímco v nedávné minulosti jsme jen smutně hleděli na výstavby a rekonstrukce zahraničních knihoven, v současnosti jsme tento dlouholetý dluh začali vyrovnávat. Několik nových moderních knihoven již stojí a slouží uživatelům, další jsou rozestavěné, několik nových knihoven je ve stadiu projektových příprav. Nad největším fondem uloženým v NK ČR (včetně národního konzervačního fondu) se sice ještě stále vznáší mnoho otazníků – pokud nebude nová budova NK ČR postavena včas, po roce 2010 dojde k naplnění všech jejích skladů a hromadění nezpracovaných a nesvázaných dokumentů v provizorních podmínkách. **Celkově se však možnosti pro uložení a ochranu fondů v českých knihovnách postupně zlepšují.**

Další podmínkou ochrany (a v poslední době stále více záchrany) je kombinace opatření, která lze shrnout do několika skupin:

- ochranné reformátování
- odkyselení (a zpevnění papíru)
- péče o prostředí, minimalizací fyzického namáhání (krabice), opravy drobných poškození

Různé země volí různou strategii. Poučením pro nás mohou být dvě sousední země, které sdílely podobný osud (Maďarsko a Polsko) a velikostí srovnatelná západoevropská země (Nizozemsko).

Maďarsko

V 60. letech padlo rozhodnutí masivního reformátování novin a časopisů. V Szechényiho knihovně bylo vybudováno rozsáhlé pracoviště ochranného mikrofilmování a navazujících činností. V rámci celého Maďarska byla tato činnost centralizována. Do konce 80.let byla zmikrofilmována v Maďarsku vydávaná periodika a projekt pokračoval mikrofilmováním zahraničních hungarik v okolních zemích. Protože s ohledem na tehdejší možnosti nebyla aplikována kompletní technologie podle doporučení, ale byl zhotoven pouze archivní negativ a uživatelský pozitiv, pokračovalo se v 90.letech zhotovováním matriční kopie na diazo filmy (ty však nejsou stejně trvanlivé jako halogenidostříbrné filmy) a později bylo ověřováno i

skenování mikrofilmů. Vyčíslení vynaložených financí v průběhu necelých padesáti let již není možné vzhledem k tomu, že došlo k podstatným změnám cen, kurzů měn, ale i filmového materiálu, přístrojů apod. V podstatě lze ale konstatovat, že Maďarsko má tento problém z velké části vyřešen.

Polsko

V Polsku bylo ochranné mikrofilmování zahájeno již v 50. letech a podílí se na něm řada knihoven. Činnost však dlouho nebyla koordinována a je otázkou, jak byly v různých institucích a v různých obdobích naplněny požadavky norem ISO. Polská národní knihovna uchovává archivní negativy (vlastní ale i dalších institucí) v počtu cca 250 000 svitků. V posledních letech Polská národní knihovna realizuje rozsáhlý projekt zaměřený na ochranu fondů, financovaný státem. Jeho stěžejní součástí je pořízení technologií hromadného odkyselování jak pro jednorázové materiály (Neschen), tak pro knihy (Bookkeeper). Odkyselují se především současné moderní publikace jako prevence degradace. V rámci projektu byla vybudována i pracoviště digitalizace, vakuového sušení a mikrobiologie jehož součástí je i etylén oxidová komora pro hubení plísní. Je to příklad velmi komplexního řešení pozoruhodný i v rámci Evropy.

Náklady jsou ale vysoké. Jen pořízení technologie Bookkeeper představuje částku 1,5 až 2 mil. EUR, vlastní provoz pak 16 EUR na knihu. Při provozu 500 knih za den to představuje neuvěřitelných 240 000 Kč denně. Za rok tak provoz přijde na více než 50 mil. Kč. Protože se jedná o dlouhodobý projekt, který by měl trvat několik desetiletí, budou náklady přesahovat 1 mld. Kč. Podobné náklady jsou spojeny s mikrofilmováním. Při dnešních cenách (8 Kč za 1 pole mf ve třech generacích) představuje objem 250 000 svitků částku 1 mld. Kč. (250 000 x 500 polí x 8 Kč.). V uvedených částkách ještě nejsou započítány náklady na ostatní činnosti z oblasti ochrany fondů (digitalizaci, mikrobiologii, drobné opravy prováděné na dokumentech po odkyselení apod.).

Nizozemsko

Nizozemská královská knihovna realizuje od r. 1997 projekt Metamorfoza zaměřený také na záchranu dokumentů ohrožených degradací. V rámci tohoto projektu bylo rozvíjeno ochranné mikrofilmování, které se od r. 2001 změnilo na hybridní technologii. Od letošního roku se technologie opět mění na ochrannou digitalizaci (preservation digitization). Letošním rokem byla zahájena druhá desetiletá etapa projektu do r. 2016, v rámci které se počítá i s odkyselováním a drobnými opravami dokumentů. Finanční prostředky na realizaci projektu Metamorfoza byly zdvojnásobeny a činí na rok 7 mil. EUR což je do r. 2016 cca 2 mld. Kč. Celkově tak Nizozemská královská

knihovna vynaloží za 20 let na záchranu dokumentů ohrožených degradací 3 mld. Kč.

Česká republika

ČR do r. 1989 neměla na záchranu ohrožených dokumentů žádnou strategii a žádné nástroje. V 90. letech byla v NK vybudována pracoviště mechanické očišťovače, mikrobiologie a klimatologie, přímé digitalizace vzácných rukopisů a starých tisků a ve 2. polovině 90. let i pracoviště ochranného reformátování novodobých dokumentů založené na hybridní technologii. Obě pracoviště reformátování slouží národním programům a tím i dalším paměťovým institucím. Tyto činnosti jsou však hrubě podfinancované, takže mohou přinést pouze částečný efekt. Vybudováním Centrálního depozitáře NK ČR se výrazně zlepšily podmínky pro skladování většiny sbírek NK ČR. V letech 2000 a 2001 byl realizován pilotní projekt výroby ochranných obalů a byla vyvinuta potřebná technologie včetně výroby speciální archivní lepenky. Projekt však není dále financován a hrozí, že lepenka, vzhledem k minimálnímu odebíranému množství, již nebude dále v ČR vyráběna. Nákup vyhovující zahraniční lepenky bude výrazně dražší. V letech 2002 až 2005 bylo v NK vybudováno specializované pracoviště na vakuové sušení papírových dokumentů využívající vakuové baličky a speciální vakuovou komoru. NK ČR se také výrazně podílela na záchraně dokumentů postižených povodní. Vybudované pracoviště má výrazný potenciál stát se základem krizového centra, které by mohlo sloužit paměťovým institucím při podobných událostech. Je třeba ho však dobudovat.

Na počátku 90. let měla ČR značný deficit v oblasti ochrany fondů a to i oproti zemím jako Maďarsko nebo Polsko. V oblasti technologií se tento propad podařilo zvrátit, pořízením většiny potřebných technologií s výjimkou odkyselování. Při budování pilotních pracovišť se v maximální míře i díky podpoře MK ČR podařilo využít prostředky na výzkum a vývoj, nadace A. W. Mellon Foundation, některé účelové dotace např. na odstranění následků povodní a prostředky vlastního rozpočtu. Více ale z těchto zdrojů financovat nelze, zejména ne masové odkyselování, provoz a rozvoj kapacit ostatních pracovišť tak, aby odpovídaly potřebám daným stupněm a rozsahem degradace papíru. Koncepce trvalého uchování tradičních i elektronických dokumentů, která tento problém měla začít řešit byla sice schválena, ale není zatím financována.

V oblasti digitalizace historických i vzácných analogových dokumentů existují v ČR kvalitní technologie, jsou respektovány jednotné standardy odvozené ze standardů mezinárodních. Hlavním problémem je chronický nedostatek finančních prostředků na vlastní digitalizaci, výrobu ochranných obalů i odkyselování sbírek.

Základní strategie dlouhodobé ochrany dokumentů je odlišná u dokumentů, které jsou ohroženy degradací a u dokumentů, které tímto procesem ohroženy nejsou. V případě dokumentů, které nejsou ohroženy degradací, jako rukopisy a staré tisky, je péče zaměřena na originální dokument a jeho dochování v co nejlepším stavu, co nejdéle do budoucnosti. Digitální formát nahrazuje dokument v běžném styku a umožňuje širší zpřístupnění.

V případě dokumentů ohrožených degradací se originál ponechává svému osudu, maximálně v ochranném obalu a péče se věnuje mikrofilmu a jeho dlouhodobému uchování (chemické zpracování, speciální mikroklima, 3 generace). Hybridní metoda je dražší, efektivnější a pro uživatele přívětivější variantou ochranného mikrofilmování (3. generace je digitální).

V současné době je v mezinárodním kontextu jedním z nejfrekventovanějších témat všech knihovnických akcí **dlouhodobá ochrana digitálních dokumentů**, která mění role a cíle jednotlivých komponent. Rolí trvalého uchování přebírá digitální záznam, uvažuje se o vypuštění mikrofilmu. To ale předpokládá, že pro trvalé uchování digitálních dokumentů budou vytvořeny optimální podmínky v rámci spolehlivého digitálního repozitáře. Na druhé straně se objevují studie upozorňující na enormní náklady vynakládané na dlouhodobé uchování pouze digitálních dokumentů a nabádající k návratu k mikrofilmu a opatřením pro prodloužení životnosti analogových dokumentů. Vývoj uvedených trendů čeští odborníci v dané oblasti pozorně sledují a operativně na něj reagují.

Spolehlivý centrální digitální repozitář

Základní podmínkou vybudování centrálního digitálního repozitáře je schválení Koncepce trvalého uchování knihovnických sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR. Etapa 1: do roku 2010 [23] včetně přidělení navržených finančních prostředků. V současné době proběhl audit centrálního digitálního repozitáře podle evropské metodiky a jeho výsledky nejsou vůbec povzbudivé – viz příspěvek Koncepce trvalého uchování knihovnických dokumentů stále jen na papíře.

Stručně je lze shrnout takto: **Centrální digitální repozitář de facto neexistuje. Není zachycen v žádném ze schválených legislativních ani strategických dokumentů. Jedinou výjimku tvoří dosud neschválená Koncepce trvalého uchování knihovnických sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR. Etapa 1: do roku 2010. Funkcionalita centrálního digitálního repozitáře je pouze částečná (chybí komplexní systém pro správu digitálních objektů). Není zajištěna jeho dlouhodobá udržitelnost a rozvoj zejména s ohledem na absenci dostatečných finančních prostředků.**

Situace v oblasti správy a ochrany fondů je u nás měřitelná s vyspělými zahraničními zeměmi pouze v oblasti výstavby novostaveb knihoven, která zajišťuje lepší podmínky pro uložení analogových dokumentů. V této souvislosti je nutné připomenout hrozbu přehlcení skladovacích kapacit NK ČR. Tuto situaci (v NK ČR již nastala na počátku 90. let) opakovaně připustí pouze rozvojové země. Naprosto nedostatečné je financování ochranného reformátování, hromadného odkyselování. Velké nebezpečí pro osud digitálních dokumentů představuje pouze částečně funkční a kapacitně poddimenzovaný centrální digitální repozitář, na jehož existenci české knihovny při digitalizaci svých fondů spoléhají a proto dlouhodobou ochranu svých digitálních dokumentů spadajících do kategorie národního kulturního dědictví neřeší. Naprosto nutné je včasné dokončení novostavby NK ČR a schválení Koncepce trvalého uchování sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR. Etapa 1: do roku 2010 včetně přidělení navržených finančních prostředků.

Služby

Služby jako konečný produkt a nejdůležitější „výstup“ činnosti knihoven jsou ovlivněny:

- Kvalitou všech výše popsaných knihovnických procesů v knihovně (získávání, zpracování, správa a ochrana dokumentů)
- Materiálně-technickým zabezpečením knihovny (budovy, technologie, podpora)
- Personálním zajištěním (specializace, kompetence, kontinuální trénink, vzdělávání)

Základní knihovnické procesy popsané výše a jejich porovnání se zahraničními trendy přinášejí nepříliš optimistický obraz o základních stavebních kamenech služeb českých knihoven.

O materiálně-technickém zabezpečení českých knihoven platí mnohé z toho, co bylo řečeno v souvislosti se správou a ochranou fondů. Novostavby knihoven znamenají v této oblasti jednoznačný a výrazný krok kupředu.

Celkově jsou však podmínky pro poskytování služeb v českých knihovnách ve srovnání s vyspělými zeměmi výrazně horší. Pokud nedojde ke změně financování knihoven, nelze trvale zvýšit kvalitu rutinně poskytovaných služeb v knihovnách. Výsledky výzkumu a vývoje i výsledky pilotních projektů, experimentální služby a specializované služby zpravidla sledují světové trendy, a bývají na vysoké úrovni srovnatelné se zahraničím, české knihovny jsou schopny v počáteční fázi inspirovat ostatní

země, včetně zemí velmi vyspělých, jakými jsou např. USA, severské země atd. **Po pilotní fázi projektů však následuje fáze provozní a zde se výrazně negativně projevuje nesystematické financování.** Zatímco zahraniční projekty přinášející novinky do oblasti služeb se díky kontinuální podpoře dále rozvíjejí, české projekty v lepším případě stagnují a v horším dokonce zcela zanikají.

Současné knihovny již dávno neposkytují služby založené pouze na vlastních fondech uživatelům, kteří knihovnu fyzicky navštíví, ale zpřístupňují informace z/do celého světa místním i vzdáleným uživatelům.

Pokud bude existovat tradiční dokument, musí klasické i moderní služby koexistovat. Knihovny jsou stále výhradně spojovány s knihami (tradičními dokumenty) a vnímány jako místa, kde se knihy půjčují (např. 90% respondentů v posledním průzkumu v NK). Byť se knihovny velmi angažovaly ve zpřístupnění internetu, v zavedení online služeb, ve zpřístupnění elektronických zdrojů a v digitalizaci klasických sbírek, nejsou s těmito produkty a službami uživateli přímo a primárně spojovány. Životné projekty převzaly komerční organizace, knihovny zpravidla participují svými sbírkami, příp. know how. Knihovny takové služby nakupují a zprostředkovávají, využívány jsou většinou mimo knihovny (jejich webový prostor), knihovny zůstávají v pozadí. **Existují služby, kde knihovny nemohou soutěžit s ostatními subjekty na informačním trhu. Knihovny jsou však nezastupitelné ve své roli spolehlivého zdroje informací – ať již se jedná o primární dokumenty nebo metadata o těchto dokumentech. Knihovny musí nabídnout vlastní i externí informační zdroje uživatelům moderním a uživatelsky přívětivým způsobem, ideálně vše z jednoho místa a velmi jednoduše. Zároveň musí počítat s tím, že stejně, jako ony využívají ve stále větší míře externí zdroje, i jejich „vlastní“ zdroje budou stále více využívány a prezentovány externími subjekty. Z analýzy chování zahraničních knihoven je evidentní, že zahraniční knihovny si tuto skutečnost uvědomily dříve než české knihovny.**

Pro porovnání se zahraničním budou v následujícím textu služby rozděleny do dvou skupin – **klasické** (tradiční) služby a **moderní** (transformované) služby.

Klasické (tradiční) služby:

- Potenciál meziknihovních a referenčních služeb není v českých knihovnách dosud plně využitý.
- České knihovny se teprve učí pracovat v multikulturním prostředí a práci s menšinami (kulturní, národnostní, handicapovaní)
- Multimedialita služeb v českých knihovnách až na malé výjimky de facto nepřešla do praktického života.

- V českých knihovnách je v porovnání se zahraničím velmi rozvinutá tzv. kulturně výchovná a vzdělávací činnost, zejména práce s dětmi.

Moderní (transformované) služby: (on line, virtuální, digitální)

- České knihovny postupně vyrovnávají rozdíl mezi blízkým a vzdáleným uživatelem.
- Rozvíjejí se online referenční služby, zpřístupňování digitálních knihoven, elektronické dodávání dokumentů. V porovnání se zahraničím jsou tyto služby velmi negativně ovlivněny pomalým postupem digitalizace. Stejně jako i v jiných evropských zemích celý komplex služeb svazují pravidla autorskoprávní ochrany.
- V českých knihovnách postupně dochází k virtualizaci služeb – knihovny poskytují uživatelům služby bez ohledu na fyzické místo uživatele i informačního zdroje.
- V zahraničí jsou stále populárnější služby v režimu 24/7, které nejsou zatím de facto (s výjimkou přístupu ke katalogům, portálům a digitálním knihovnám) českými knihovnami poskytovány.

Zahraníční knihovny systematicky přizpůsobují své služby modelu **Library 2.0**. Library 2.0 [24] vytváří reálný i virtuální interaktivní prostor knihovny, který umožňuje vyšší míru spolupráce prostřednictvím živých zpětných vazeb a vycházející více potřebám individuálního uživatele. Koncept je „zapůjčen“ z Business 2.0 a Web 2.0 a navazuje na jejich filosofii. Základem takových služeb je klientský přístup, individuální služby konkrétnímu uživateli. Rozvoj těchto služeb je bytostně spojen s vysokou kvalitou personálu a s velmi rozvinutými technologiemi. České knihovny zatím sporadicky realizují tento model (s ohledem na technologickou náročnost je jeho kvalitní realizace poměrně nákladná), zřídka využívají typické prvky (weblog, blog, RSS, wikizace etc.) Zde jsou na tom lépe v českém prostředí vysokoškolské knihovny, kde zpravidla existuje kvalitnější technická podpora a univerzitní komunitě je bližší aktivní spolupráce, kterou Library 2.0 podporuje a vyžaduje.

Vedle virtualizovaných služeb je stejně důležité i konkrétní místo, reálná knihovna jako místo setkávání, odpočinku a vzájemné komunikace. To předpokládá poměrně významné vklady do přebudování infrastruktury knihoven, jejich budov. Nemusí se vždy jednat o novostavby, zejména v severských zemích a v USA existuje mnoho dobrých příkladů přestavby původně „klasických“ knihoven na moderní a multifunkční studijní centra. Ani řada novostaveb českých knihoven není na změněnou roli knihoven připravena. Prostor, prostředí pro služby knihoven je velmi důležitý. Uživatel vnímá službu knihoven v konkurenci dalších služeb a očekává minimál-

ně srovnatelný komfort (prostor, nabídka, zacházení, otevírací doba), jaký nabízejí nové multiplexy, nákupní centra, fitnesscentra.

V posledních letech vznikla a/nebo vzniká řada novostaveb českých knihoven, které nabízejí svým návštěvníkům podstatně vyšší uživatelský komfort v porovnání se starými, často zcela nevyhovujícími, budovami.

Celková úroveň služeb však neodpovídá úrovni služeb ve vyspělých zemích nejen v Evropě, ale i na jiných kontinentech. Příčinou je především nedostatečné a nesystémové financování a z něho plynoucí důsledky v rovině materiální i personální. Ve službách se počítají negativní faktory popsané výše: nedostatečné doplňování klasických fondů knihoven a absence prostředků na vazbu dokumentů, nejistá budoucí dostupnost elektronických zdrojů, pomalá digitalizace a omezená funkcionalita digitálních repozitářů, nízký počet pracovníků ve službách, který je limitem pro rozšíření služebních hodin pro veřejnost, nízké finanční ohodnocení v knihovnách a obtížná konkurenceschopnost knihoven při získávání pracovníků s ohledem na rostoucí kvalifikační požadavky – ve službách se projevuje přímá konfrontace se službami bank, obchodů a další sférou služeb. Knihovny zaostávají za podmínkami platovými i pracovními a zpravidla v této konkurenci prohrávají.

Mezinárodní spolupráce

České knihovny mají zastoupení ve většině hlavních mezinárodních organizacích [25]. Nejedná se o pouhé pasivní členství, ale o aktivní zastoupení českých odborníků v pracovních skupinách, sekcích atd. [Poznámka: výčet na stránkách NK ČR není úplný, v sekcích IFLA např. pracují ještě L. Nivnická a K. Sosna].

Čeští odborníci zasedají ve významných mezinárodních poradních orgánech.

Specialisté z českých knihoven se účastní řady mezinárodních konferencí. Zde bohužel převažuje pasivní účast, analýza přednáškové a publikační činnosti reprezentantů českých knihoven vede vždy k několika opakujícím se tématům a jménům s nimi spojeným.

Účast českých knihoven v mezinárodních projektech je stále relativně nízká a opět se omezuje na několik institucí a několik málo jmen, která se opakují v několika projektech. Účast v mezinárodních projektech je odborně i administrativně poměrně náročná, umožňuje ale navázání hlubokých a trvalých odborných kontaktů a otevírá cestu do zahraničí díky poměrně vysokým položkám na cestovné ve většině projektů. Je škoda, že této možnosti využívá stále velmi málo pracovníků českých knihoven.

Čeští odborníci pravidelně vyjíždějí na výměnné pobyty a další **návštěvy zahraničních knihoven**, zahraniční odborníci přijíždějí naopak k nám. Bohužel většina zahraničních návštěv míří do NK ČR, která tak nemůže vyhovět zdaleka všem zájemcům.

NK s ohledem na svoji koordinační úlohu a výjimečnou roli v národním i mezinárodním kontextu zcela logicky zastřešuje velkou část mezinárodní spolupráce. Koncentrace mezinárodní spolupráce v NK ČR je však v porovnání se zahraničím neúměrně vysoká, je třeba ji distribuovat i do ostatních knihoven. Souvisí to s odbornou a jazykovou připraveností pracovníků českých knihoven.

Závěr – Silné a slabé stránky, příležitosti a rizika českého knihovnictví

V závěru budou formou stručné SWOT analýzy shrnuty silné a slabé stránky, příležitosti i rizika českého knihovnictví, které vplynuly z porovnání současného stavu českého knihovnictví s mezinárodními trendy.

Silné stránky

- Rostoucí počet novostaveb a rekonstrukcí českých knihoven vytváří předpoklady pro zvýšení kvality přímých služeb uživatelům, zlepšuje podmínky pro správu a ochranu fondů i pracovní podmínky zaměstnanců knihoven.
- Získávání elektronických zdrojů se krátkodobě dostalo na úroveň srovnatelnou se zahraničím.
- Jmenné i věcné zpracování dlouhodobě respektuje mezinárodní standardy, mezinárodní výměna bibliografických záznamů a jejich integrace v širším kontextu je proto snadná.
- Klesá počet originálně vytvořených bibliografických záznamů, roste kooperace v této oblasti.
- V oblasti digitalizace, průběžného i retrospektivního zpracování fondů, budování portálů a dlouhodobé ochrany a zpřístupnění analogových i digitálních dokumentů je ČR uznávanou špičkou v mezinárodním kontextu.
- České knihovny mají aktivní zastoupení ve většině mezinárodních organizací, účastní se významných mezinárodních konferencí a projektů.
- Čeští experti zasedají ve významných mezinárodních poradních orgánech.

Slabé stránky

- Situace v oblasti doplňování „klasických“ dokumentů do fondů českých knihoven je v důsledku dlouhodobého podfinancování porovnání se zahraničními knihovnami (bohužel i s mnoha postkomunistickými) dlouhodobě velmi špatná.
- Chybí záruka finanční kontinuity pro doplňování elektronických zdrojů.
- Skladové kapacity NK ČR budou zaplněny v roce 2010.
- Kapacita i funkčnost centrálního digitálního repozitáře jsou omezené, jeho dlouhodobá stabilita je nejistá.
- Pomalu probíhá ochranné reformátování ohrožených dokumentů.
- Knihovny, které provádějí digitalizaci, neřeší dlouhodobou ochranu digitálních dokumentů a spoléhají se na dosud de facto neexistující spolehlivý centrální repozitář.
- Nízké povědomí o předpokladech dlouhodobé ochrany digitálních dokumentů vede k přeceňování popisných metadat a absenci administrativních metadat.
- Chybí finanční prostředky na nákup nových technologií nezbytných pro zkvalitnění služeb uživatelům.
- Chybí finanční prostředky na adekvátní ohodnocení kvalitních odborníků.
- Realizace Koncepce trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR. Etapa 1: do roku 2010 ani Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004–2010 nebyla podpořena uvolněním požadovaných finančních prostředků.
- Knihovny mají dluh v systematické práci s lidskými zdroji; chybí systematická spolupráce/motivace odborných vzdělávacích institucí, aby vychovávaly pracovníky pro knihovny.
- Knihovny musí obecně zlepšit práci s médii, pozitivní sebe prezentaci, PR a fundraising.
- Mezinárodní spolupráce se v porovnání příliš koncentruje v NK, chybí dostatek odborníků s potřebným jazykovým vybavením v ostatních českých knihovnách.

Příležitosti

- Zajistit dostatečný a stabilní přísun finančních prostředků na doplňování klasických i elektronických dokumentů.
- Postavit novou NK na Letné a zajistit adekvátní podmínky pro správu a ochranu cenných fondů i služeb této klíčové instituce.

- Vybudovat plně funkční centrální digitální repozitář a dosáhnout mezinárodní certifikace jeho spolehlivosti.
- Zajistit finanční pokrytí cílů uvedených v Konceptu trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR. Etapa 1: do roku 2010 a Koncepte rozvoje knihoven v České republice na léta 2004–2010.
- Obohatit popisná metadata připojovaná k digitálním objektům o metadata administrativní.
- Zajistit finanční prostředky na nákup nových technologií pro knihovny.
- Zajistit lepší finanční ohodnocení pracovníků českých knihoven.
- Zvýšit především jazykovou úroveň pracovníků českých knihoven a zajistit jejich větší zapojení do mezinárodní spolupráce.

Rizika

- Pokračující negativní trendy v doplňování tradičních dokumentů a/nebo ztráta kontinuity v doplňování elektronických zdrojů povedou k dalšímu poklesu úrovně českého výzkumu, vývoje, vzdělání a snížení konkurenceschopnosti českých firem.
- Opoždění novostavby NK povede ke kolapsu služeb této klíčové instituce a ohrožení dlouhodobého uchování a zpřístupnění klasických dokumentů.
- Opožděné vybudování plně funkčního spolehlivého digitálního repozitáře povede k ohrožení dlouhodobého uchování a zpřístupnění digitálních dokumentů.
- Absence administrativních metadat neumožní bez pozdějšího manuálního doplnění dlouhodobé uchování a zpřístupnění digitálních objektů.
- Pomalé ochranné reformátování povede k rozpadu dokumentů vytištěných na kyselém papíře a/nebo opotřebovaných užíváním.
- Nedostatečný objem finančních prostředků na nákup technologií povede ke stagnaci služeb a odlivu čtenářů.
- Nedostatečný objem finančních prostředků na ohodnocení pracovníků povede ke snížení kvality služeb knihoven.
- Přílišná koncentrace mezinárodních aktivit v NK neumožní jejich další rozvoj a naopak povede k jejich postupné redukci.

Odkazy:

- [1] Konspekt. Dostupný z [www: http://konspekt.nkp.cz/konspekt.phtml](http://konspekt.nkp.cz/konspekt.phtml)
- [2] 1 N. Dostupný z [www: http://www.msmt.cz/vyzkum/informacni-infrastruktura-vyzkumu-program-1n](http://www.msmt.cz/vyzkum/informacni-infrastruktura-vyzkumu-program-1n)
- [3] Pracovní skupiny pro oblast zpracování dokumentů
Dostupný z [www: http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_clen_sk.htm](http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_clen_sk.htm)
- [4] Funkční požadavky na bibliografické záznamy
Dostupný z [www: http://www.webarchiv.cz/files/dokumenty/reference/frbr.pdf](http://www.webarchiv.cz/files/dokumenty/reference/frbr.pdf)
- [5] Meeting of Experts on an International Cataloguing Code
Dostupný z [www: http://www.d-nb.de/standardisierung/afs/imeicc_index.htm](http://www.d-nb.de/standardisierung/afs/imeicc_index.htm)
- [6] Lichtenbergová, Edita. IFLA. Konference odborníků o mezinárodních katalogizačních pravidlech (Die Deutsche Bibliothek, Frankfurt nad Mohanem, 28.-30. 7. 2003) In: Národní knihovna. Rok 2003, roč. 14, č. 4, s. 270.
Dostupný též z [www: http://full.nkp.cz/nkk/NKKR0304/0304270.html](http://full.nkp.cz/nkk/NKKR0304/0304270.html)
- [7] Ustanovení mezinárodních zásad katalogizace. Návrh schválený IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code, Frankfurt, Německo, 2003
Dostupný z [www: http://full.nkp.cz/nkk/NKKR0304/0304271.html](http://full.nkp.cz/nkk/NKKR0304/0304271.html)
- [8] Resource Description and Access (dále RDA)
Dostupný z [www: http://www.collectionscanada.ca/jsc/rda.html](http://www.collectionscanada.ca/jsc/rda.html)
- [9] Lichenbergová, Edita. Konference Cataloguing 2007: Back to Basics – and Flying into the Future. Ikaros [online]. 2007, roč. 11, č. 3 [cit. 2007-06-29].
Dostupný z [www: http://www.ikaros.cz/node/3956](http://www.ikaros.cz/node/3956)
- [10] Functional Requirements for Authority Records (Draft)
Dostupný z [www: http://www.ifla.org/VII/d4/wg-franar.htm](http://www.ifla.org/VII/d4/wg-franar.htm)
- [11] VIAF. Dostupný z [www: http://www.ifla.org/IV/ifla72/papers/123-Bennett-en.pdf](http://www.ifla.org/IV/ifla72/papers/123-Bennett-en.pdf)
- [12] Bartl, Zdeněk. Autority a Wikipedie našly společnou řeč. Ikaros [online]. 2006, roč. 10, č. 11 [cit. 2007-06-29]. Dostupný z [www: http://www.ikaros.cz/node/3669](http://www.ikaros.cz/node/3669)
- [13] MSAC. Dostupný z [www: http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/044e-Balikova.pdf](http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/044e-Balikova.pdf) Dostupný z [www: http://info.jib.cz/news/msac-libraries?set_language=en](http://info.jib.cz/news/msac-libraries?set_language=en)
- [14] M-CAST Dostupný z [www: http://www.inforum.cz/pdf/2007/balikova-marie.pdf](http://www.inforum.cz/pdf/2007/balikova-marie.pdf)
- [15] Tematická mapa fondů.
Dostupný z [www: http://sigma.nkp.cz/F?func=file&file_name=konspekt-nkc](http://sigma.nkp.cz/F?func=file&file_name=konspekt-nkc)
- [16] Materiály k připomínkování.

Dostupný z [www: http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_prip.htm](http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_prip.htm)
[17] Metadatový soubor pro elektronické vysokoškolské kvalifikační práce v ČR.
Dostupný z [www: http://www.evskp.cz/standardy/metadata](http://www.evskp.cz/standardy/metadata)

[18] CASLIN. Společný záměr.

Dostupný z [www: http://www.caslin.cz/Caslin/o-projektu/spolecny-zamer](http://www.caslin.cz/Caslin/o-projektu/spolecny-zamer)

[19] Souborný katalog ČR. Dostupný z [www: http://www.caslin.cz](http://www.caslin.cz)

[20] Jednotná informační brána. Dostupný z [www: http://www.jib.cz](http://www.jib.cz)

[21] Koncepce rozvoje Souborného katalogu ČR do roku 2010.

Dostupný z [www: http://www.caslin.cz/folder.2006-10-10.8320472558](http://www.caslin.cz/folder.2006-10-10.8320472558)

[22] Preserving the digital heritage : principles and policies

Dostupný z [www: http://www.unesco.nl/main_6-3.php](http://www.unesco.nl/main_6-3.php)

[23] Koncepce trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR. Etapa 1: do roku 2010.

Dostupný z [www: http://www.ndk.cz/koncepce](http://www.ndk.cz/koncepce)

[24] Library 2.0 Dostupný z [www:](http://www.libraryjournal.com/article/CA6365200.html)

<http://www.libraryjournal.com/article/CA6365200.html>

[25] Zastoupení českých knihoven v mezinárodních organizacích

Dostupný z [www: http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=nkcr_clenstvi.htm](http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=nkcr_clenstvi.htm)

K PLNĚNÍ KONCEPCE ROZVOJE KNIHOVEN V ČESKÉ REPUBLICE NA LÉTA 2004 – 2010

Vít Richter, Národní knihovna ČR
Blanka Skučková, Ministerstvo kultury ČR

Na základě usnesení vlády ČR ze dne 7. července 2004 č. 679 o Koncepci rozvoje knihoven v České republice na léta 2004–2010 předložilo Ministerstvo kultury dne 18. 7. 2007 vládě ČR k informaci průběžnou zprávu o jejím plnění.

Koncepce stanovila směry vývoje knihovnictví na 7 let. Její zásadní částí jsou tři desítky dílčích cílů v oblastech formování knihovního systému, rovného přístupu k veřejným knihovnickým a informačním službám, tvorby a zpracování knihovních fondů a informačních zdrojů, ochrany a zpřístupnění kulturního dědictví a rozvoje lidských zdrojů, jejichž společným cílem je zajistit občanům ČR právo na rovný přístup k informacím tak, jak je formulován v zákoně č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných informačních a knihovnických služeb, v platném znění.

Průběžná zpráva byla zpracována na základě podkladů odborné veřejnosti pod vedením poradního orgánu ministra kultury pro oblast knihoven Ústřední knihovnické rady a sdělení a připomínek ústředních orgánů státní správy a krajů, jichž se problematika knihoven dotýká a některé z nich jsou zainteresovanými partnery při plnění dílčích úkolů. Obsahuje hodnocení plnění všech cílů včetně aktualizace některých z nich pro další období.

KONCEPCE ROZVOJE KNIHOVEN V ČESKÉ REPUBLICE NA LÉTA 2004 – 2010

Vyhodnocení Konceptce a její aktualizace byla dne 18.7.2007 vzata na vědomí vládou ČR

Vít Richter, Národní knihovna ČR

Hlavní cíl Konceptce

Prostřednictvím knihovního systému¹ umožnit občanům rovný přístup k publikovaným dokumentům a dalším informačním zdrojům v jakékoliv formě. Vytvářet informační infrastrukturu pro výchovu a celoživotní vzdělávání, uspokojování kulturních zájmů občanů, výzkumnou a vývojovou činnost a podílet se na ekonomických aktivitách a nezávislém rozhodování jednotlivce.

Dílčí cíle Konceptce

A. Formování knihovního systému

1. Definovat, dokončit, stabilizovat a rozvinout funkce strukturovaného a vnitřně integrovaného systému knihoven a informačních institucí, který s využitím informačních technologií a nezávisle na resortní, regionální a oborové příslušnosti umožní propojení a kooperaci, včetně zapojení knihoven do mezinárodní spolupráce, zejména v rámci EU.

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Uveden v tabulce dotačních programů. Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost ministerstev, ústředních orgánů státní správy, AV ČR a všech knihoven i jejich provozovatelů

Regionální rozměr: Součinnost krajů a obcí

Doporučení: Zahrnout spolupráci knihoven do koncepcí rozvoje oblasti vzdělávání, výzkumu, kultury a podporovat jejich součinnost

Plnění:

- Knihovny různých typů, velikostí i zaměření spolupracují na vytváření kooperativních systémů, jakými jsou souborné katalogy, portá-

---

¹ § 3 odst. 1. zákona 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb

ly, sdílená katalogizace apod. K významné spolupráci patří vytváření konsorcií pro sdílení licencí na přístup k elektronickým informačním zdrojům. Spolupráce knihoven různých typů probíhá na bázi dobrovolnosti s cílem uspokojit uživatele, kterým slouží, v řadě případů je však ovlivněna osobnostními a vzdělanostními limity managementu knihoven i jejich pracovníků. Nepodařilo se najít cesty pro navržení funkční struktury systému, pro formální zakotvení mechanismů propojení a kooperace knihoven.

- Většina (ne však všechny) dotační programy jsou vyhlašovány tak, aby podporovaly vzájemnou spolupráci knihoven při realizaci projektů.
- Významným faktorem podpory spolupráce je činnost profesních knihovnických sdružení (Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, Sdružení knihoven ČR, Asociace knihoven vysokých škol).
- Oblast knihoven zřizovaných a provozovaných kraji a obcemi:
  - pozitiva:
    - V rámci systému podpory regionálních funkcí knihoven byl vytvořen stabilní a fungující systém, do kterého jsou v každém kraji kromě krajské knihovny a pověřených knihoven zapojeny také další veřejné knihovny s profesionálními pracovníky pro metodickou i praktickou pomoc knihovnám v malých obcích.
  - negativa:
    - Nedaří se začlenit knihovny do systému vzdělávání. Knihovny nejsou často chápány jako základní infrastruktura vzdělávacího systému školního a mimoškolního (dalšího) vzdělávání.
    - Dosud se systémově nedaří realizovat mezioborovou spolupráci na úrovni krajů.

Ministerstvo kultury projedná s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy možné způsoby začlenění knihoven do systému vzdělávání. Ve spolupráci s Ústřední knihovnickou radou a profesními organizacemi vytvoří metodický materiál jako podpůrný nástroj při prosazování mezioborové spolupráce na úrovni krajů i její konkrétní realizace mezi knihovnami a školami.
- Oblast specializovaných knihoven:
  - V návaznosti na Koncepci rozvoje knihoven ČR na léta 2004 - 2010 připravilo v roce 2005 Ministerstvo zdravotnictví Koncepci rozvoje sítě zdravotnických knihoven na léta 2005 - 2010, k jejíž koordinaci byla zřízena Komise veřejných informačních služeb ve zdravotnictví MZ ČR.
  - Ministerstvo životního prostředí provozuje jednotný informační systém o životním prostředí, jehož součástí jsou i veřejné kni-

hovnické a informační služby. Strategie MŽP v této oblasti je stanovena usnesením vlády ČR č. 338 ze dne 12. 12. 1990 (tzv. Duhový program). Síť knihoven a informačních středisek resortu MŽP je koordinována Poradním sborem pro veřejné knihovnické a informační služby organizací resortu MŽP a spolupracujících organizací.

- Připravuje se koncepce rozvoje knihovnických a informačních služeb v oblasti zemědělství.
2. Zlepšit právní zakotvení systému knihoven a podpořit jeho integrační, koordinační a kooperační funkce ekonomickými nástroji.

Zajistí: MK novelou knihovního zákona

Termín: 2006

Dopad na státní rozpočet: Nepředpokládá se dopad na státní rozpočet

Plnění:

Ve sledovaném období 2004 – 2006 bylo přijato několik nepřímých a jedna přímá novela zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), související s fungováním systému knihoven:

1. Zákon č. 1/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
2. Zákon č. 216/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
3. Zákon č. 341/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), ve znění zákona č. 1/2005 Sb.
4. Nařízení vlády č. 235/2005 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla poskytování dotací na podporu knihoven.

Uvedené novely řešily zejména:

- Převod kompetencí a finančních prostředků k zabezpečení regionálních funkcí knihoven z Ministerstva kultury do působnosti krajů.
- Vymezení kompetence Národní knihovny ČR při koordinaci regionálních funkcí knihoven v rámci ČR.
- Ustavení kompetence Národní knihovny ČR za úhrady odměn držitelům autorských práv za užití autorských děl v knihovnách.

- Zpřesnění definice veřejných knihovnických a informačních služeb.
  - Odklad termínu poskytování služby dle ustanovení § 4, odst. 1, písm. d), tj. přístup k informacím na internetu, do 31.12.2007. Nebudou-li knihovny tuto službu poskytovat po tomto datu, ministerstvo zruší jejich zápis v evidenci knihoven, čímž pozbudou možnosti žádat o účelově určené dotace ze státního rozpočtu.
3. Podporovat oborovou kooperaci v systému knihoven a budovat specializované knihovny jako garanty knihovnických a informačních služeb pro jednotlivé obory.

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programech VISK a Výzkum a vývoj

Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost ministerstev, ústředních orgánů státní správy a AV ČR, zejména MŠMT, MZd, MZe (propojení informačních toků krajských knihoven na krajská informační centra zaměřená na rozvoj venkova a zemědělství), Ministerstva životního prostředí, Ministerstva průmyslu a obchodu, Ministerstva pro místní rozvoj, Ministerstva dopravy

Regionální rozměr: Součinnost krajů a krajských knihoven

Plnění:

Plněno zčásti. Ministerstvo kultury ve spolupráci s Ústřední knihovnickou radou a profesními sdruženími bude usilovat o vymezení oborové specializace knihoven a podle možností státního rozpočtu ji podpoří státní dotací na doplňování literatury. Mezi ústředními (specializovanými) knihovnami již k základní specializaci došlo, je však třeba ji dopracovat.

Vymezení oborové specializace naráží na nedořešení knihovního systému jako rámce pro kooperaci mezi knihovnami různých typů a definování jejich kompetencí. Ministerstvo kultury provede ve spolupráci s Ústřední knihovnickou radou analýzu možností zlepšení kooperace knihoven různých typů v rámci systému knihoven ČR.

4. Dosáhnout maximální kompatibility a unifikace knihovnických činností a systémů v národním a mezinárodním měřítku s cílem zlepšit kvalitu služeb, zvýšit efektivitu činnosti knihoven a odstranit duplicitu činností a tím zvýšit hospodárnost ve využívání veřejných prostředků věnovaných na zajištění činnosti knihoven.

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programech VISK a Výzkum a vývoj a v rámci rozpočtu ministerstev, ústředních orgánů státní správy a AV ČR

Doporučení: Knihovnám, jejím provozovatelům a zřizovatelům - zohlednit kritéria kompatibility a unifikace knihovnických činností a systémů při vynakládání veřejných prostředků na činnost knihoven

Plnění:

- V ČR jsou aplikovány všechny mezinárodní standardy pro oblast knihoven. Lze hovořit o praktickém užití národních formátů pro digitalizované dokumenty, a to rukopisy a staré tisky, periodika a monografie, v rovině popisných metadat. Pro metadata administrativní, strukturální a technická probíhá příprava národních standardů v souvislosti s přípravou vybudování spolehlivého digitálního úložiště.
- Plnění standardů je zahrnuto jako podmínka pro poskytnutí dotace na realizaci projektů v rámci všech dotačních programů vyhlašovaných Ministerstvem kultury.
- Praktické uplatnění standardů v knihovnách na různých úrovních je dlouhodobým procesem. Při praktické realizaci kooperativních projektů se ukazuje, že řada knihoven rezignuje na dohodnutá pravidla a standardy, a tím dlouhodobě snižuje svůj potenciál pro zapojení do spolupráce na národní i mezinárodní úrovni. Míra uplatnění standardů je často ovlivněna osobnostními a vzdělanostními limity managementu knihoven a jejich pracovníků.
- Snadné zapojení hlavních českých informačních zdrojů do mezinárodních portálů je praktickým důkazem kompatibility zdejších knihovnických činností a centrálních systémů v mezinárodním měřítku. Národní knihovna ČR se zapojila pomocí protokolu OAI-PMH do Evropské knihovny TEL těmito informačními zdroji: Online katalog Národní knihovny ČR, Souborný katalog ČR, Česká národní bibliografie a digitální knihovny Manuscriptorium a Kramerius. Národní knihovna ČR předává záznamy českých dokumentů do největšího světového souborného katalogu WorldCat, přebírání záznamů ze zahraničních zdrojů je již rutinní činností. Manuscriptorium je dále zapojeno do portálu Konsorcia evropských vědeckých knihoven CERL-MSS. Důkazem kompatibility a unifikace v národním měřítku je spolupráce českých knihoven v oblasti novodobých fondů v rámci Souborného katalogu ČR i zastřešení jejich zdrojů prostřednictvím portálu Jednotná informační brána. V oblasti histo-

rických a vzácných fondů je stejně významná spolupráce v rámci Manuscriptoria.

5. Podpořit rozvoj činnosti knihoven metodickou a poradenskou činností.

Zajistí: NK ČR, Moravská zemská knihovna v Brně, krajské knihovny, specializované knihovny a jejich zřizovatelé

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu Knihovna 21. století

Spolupráce ostatních ministerstev: MŠMT, MZd, AV ČR, MZe

Regionální rozměr: Krajské knihovny v rámci výkonu regionálních funkcí knihoven

Doporučení: Ve vybraných knihovnách vytvořit podmínky pro zajištění metodické a poradenské činnosti pro specializované oblasti činnosti knihoven

Plnění:

- Metodickou a poradenskou činnost realizují:
  - Na celostátní úrovni Národní knihovna ČR, Národní lékařská knihovna, Ústav zemědělských a potravinářských informací, Knihovna Akademie věd ČR, Národní pedagogická knihovna Komenského.
  - Na krajské úrovni všechny krajské knihovny v rámci výkonu regionálních funkcí knihoven.
- Pro některé oblasti není stanoven institucionální garant pro zajišťování poradenské a konzultační činnosti, přesto je zajišťována neformálně – např. pro oblast výtvarného umění a architektury Knihovnou Uměleckoprůmyslového musea v Praze.
- Pro vybrané oblasti je poradenská a konzultační činnost zajišťována profesním sdružením SKIP, např. v práci s dětmi a mládeží, pro knihovny muzeí a galerií (ve spolupráci s Asociací muzeí a galerií), v oblasti výstavby knihoven. Rozsah a kvalita této činnosti je limitována mírou dobrovolné práce a finančním zajištěním.
- Z hlediska budoucího vývoje je nezbytné podpořit poradenskou a metodickou činnost v těchto oblastech:
  - Využívání strukturálních fondů EU
  - Výstavba a rekonstrukce knihoven
  - Četba, čtenářství
  - Práce s dětmi a mládeží
  - Práce se zdravotně postiženými a dalšími sociálními skupinami obyvatel s vyšším rizikem sociálního vyloučení
- Národní síť veřejných informačních služeb ve zdravotnictví je formována na principech regionálních center pro integrované činnosti

lékařských fakult, fakultních nemocnic a dalších specializovaných zařízení. V dalším období je třeba se zaměřit na definování rozdílné hierarchie informačních potřeb různých typů pracovišť a posílit metodickou činnost Národní lékařské knihovny směrem k regionům, zejména v koordinaci vzdělávacích aktivit a integrace zdrojů a služeb.

B. Rovný přístup k veřejným knihovnickým a informačním službám

6. Vytvořit podmínky pro zajištění rovného přístupu ke všem druhům publikovaných dokumentů pro účely vzdělávání, výzkumu, vývoje a zpřístupňování kulturního dědictví při současném zajištění ochrany práv duševního vlastnictví v souladu s národními i mezinárodními předpisy.

Zajistí: MK novelou autorského zákona

Termín: 2004

Dopad na státní rozpočet: platba za licenci za půjčování zvukových záznamů v knihovnách je zahrnuta v rozpočtu MK

Doporučení: připravit novelu autorského zákona, která bude v souladu s mezinárodními úmluvami a doporučeními a současně vytvoří prostor pro užití autorských děl pro účely vzdělávání, výzkumu a vývoje a zpřístupňování kulturních hodnot

Plnění:

- Dne 25. dubna 2006 byla schválena novela autorského zákona², která ustanovila princip odměn za půjčování textových dokumentů v knihovnách. Odměny autorům jsou prostřednictvím Národní knihovny ČR hrazeny ze státního rozpočtu. Přijatá novela aplikovala do českého prostředí zásady směrnice EU č. 29/2001 o harmonizaci některých aspektů práva autorského a práv souvisejících v informační společnosti, což otevřelo některé možnosti využívání autorských děl v digitálním prostředí.
- Absenční půjčování zvukově obrazových záznamů je možné se souhlasem nositelů práv (který většinou uděluje výrobce), což je pro praktické využití ve výpůjčních službách obtížně realizovatelné. Tyto dokumenty mohou knihovny půjčovat na základě knihovní licence na místě samém či na terminálech za podmínek podle § 37 odst. 1 písm. c) autorského zákona.

---

² Novela autorského zákona: zákon č. 216/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

- Zatím neřešena zůstává autorskoprávní problematika digitalizace knihovních fondů a dalších částí kulturního bohatství archivů a muzeí. Jedná se zejména o oblast nakládání s tzv. osiřelými autorskými díly (díla anonymní nebo díla, u kterých není možné zjistit autora nebo je autor nedostupný). Legislativní vakuum je příčinou toho, že digitalizace je jen omezeně využívána pro zpřístupnění kulturního bohatství. Česká republika je zapojena do iniciativ Evropské komise v oblasti digitalizace: Sdělení i2010:Digitální knihovny (2005/1194), Doporučení k digitalizaci a online zpřístupnění kulturního materiálu a jeho digitálnímu uchování (2006/585/EC) a Závěry Rady k témuž (2006/C 297/01)“, které usilují o zpřístupnění evropského kulturního bohatství v digitálním prostředí.

Aktualizace

Termín: 2008

Dopad na státní rozpočet: Nepředpokládá se dopad na státní rozpočet

Doporučení: Aplikovat doporučení vyplývající z dokumentů Evropské komise Sdělení i2010:Digitální knihovny (2005/1194),

Doporučení k digitalizaci a online zpřístupnění kulturního materiálu a jeho digitálnímu uchování (2006/585/EC) a Závěry Rady k témuž (2006/C 297/01). Vytvořit předpoklady pro smluvní sjednávání licencí mezi držiteli autorských práv, knihovnami, archivy, muzei a dalšími subjekty. V případě potřeby připravit novelu autorského zákona, která bude v souladu s mezinárodními úmluvami a doporučeními a současně vytvoří prostor pro užití autorských děl pro účely vzdělávání, výzkumu a vývoje a zpřístupňování kulturních hodnot

7. Stanovit výkonové a kvalitativní parametry činnosti knihoven a poskytování VKIS s cílem jejich zefektivnění. Zajistit vyhodnocování a kontrolu těchto parametrů.

Zajistí: MK ve spolupráci s NK ČR

MK vydá formou metodického pokynu standard výkonu VKIS knihoven provozovaných obcemi a krajských knihoven, které současně plní funkci základní knihovny.

Termín: 2004

*Dopad na státní rozpočet: Nepředpokládá se dopad na státní rozpočet
Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost knihoven ze všech resortů*

Regionální rozměr: Součinnost krajských knihoven, při vyhodnocování a kontrole standardů VKIS se předpokládá součinnost MV, krajů a obcí

Doporučení: Optimalizovat sledování statistických údajů o výkonech knihoven ve všech typech knihoven, zajistit jejich vzájemnou provázanost (ve spolupráci s Národním informačním a poradenským střediskem pro kulturu a Ústavem pro informace ve vzdělávání)

Plnění:

- Ministerstvo kultury vydalo Metodický pokyn k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb (dále „VKIS“) poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky. Metodický pokyn byl publikován v odborném tisku a v periodikách zaměřených na veřejnou správu a jeho aplikace byla prezentována na odborných seminářích.
  - V roce 2005 byl poprvé vyhodnocen standard VKIS na celostátní úrovni. Krajské knihovny postupně začínají hodnotit veřejné knihovny ve svém kraji s využitím tohoto standardu. O výsledcích jsou informováni provozovatelé knihoven, což zvyšuje jejich motivaci ke zlepšování činnosti vlastní knihovny.
  - V roce 2004 byl zahájen projekt měření výkonu a vzájemného porovnávání veřejných knihoven metodou benchmarkingu, na kterém spolupracuje 40 knihoven. Byl vytvořen systém indikátorů pro benchmarking a ve spolupráci s NIPOS je připravována databáze pro vzájemné porovnávání výkonnosti knihoven.
8. Pokračovat v realizaci regionálních funkcí knihoven a informovat krajské systémy knihoven na principu spolupráce všech knihoven regionu tak, aby bylo dosaženo standardizované úrovně VKIS, včetně informační obsluhy uživatelů VKIS – obyvatel malých obcí.

Zajistí: Kraj

Termín: Průběžně

Dopad na rozpočty krajů: Novelou zákona o rozpočtovém určení daní č. 243/2000 Sb.

Doporučení: MK vydá metodické doporučení pro výkon regionálních funkcí

Plnění:

- Výkon regionálních funkcí knihoven je jedním z důležitých nástrojů naplňování cílů Koncepce. Do konce roku 2004 byl výkon regionálních funkcí financován ze státního rozpočtu prostřednictvím kapitoly Ministerstvo kultury, od 1.1.2005 je financování regionálních funkcí v kompetenci krajů³.

---

³ Finanční prostředky byly do rozpočtu krajů převedeny dle zák.č. 1/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých

- Národní knihovna ČR je na základě knihovního zákona pověřena koordinací a vyhodnocováním výkonu regionálních funkcí knihoven na celostátní úrovni, kterou prakticky realizuje ve spolupráci se sekci Sdružení knihoven ČR pro regionální funkce.
  - Koordinace je realizována individuálními konzultacemi, pravidelnými poradami s odpovědnými pracovníky krajských knihoven a zpracováním a zveřejněním celorepublikových výročních zpráv výkonu regionálních funkcí knihoven.⁴ Analytické zprávy a srovnávací analýzy jsou k dispozici krajským úřadům.
  - Důležitým nástrojem koordinace je standard pro výkon regionálních funkcí, který zpracovala Národní knihovna ČR a který byl vydán jako metodický pokyn Ministerstva kultury pod názvem Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území ČR⁵. Standard je užíván při zpracovávání krajských koncepcí regionálních funkcí, pravidel a plánů.
  - Ve financování regionálních funkcí knihoven se po přechodu do kompetence krajů objevily odchylky od objemu finančních prostředků, vynakládaného na jednotlivé kraje v období financovaném z rozpočtu kapitoly Ministerstva kultury. V některých krajích jsou regionální funkce průběžně financovány ve stejném, případně vyšším objemu - dochází k zohlednění inflace a dalších vlivů (Praha, Jihočeský kraj, Karlovarský kraj, Olomoucký kraj, Moravskoslezský kraj a další), v jiných krajích naopak dochází k podstatným redukcím dotace, a tím i ke snižování rozsahu a kvality podpůrných služeb pro knihovny v malých obcích (např. Plzeňský kraj, Ústecký kraj). Dlouhodobé podfinancování podpůrného servisu pro malé knihovny může vést postupně k jejich stagnaci a následně k rušení knihoven.
9. Napojit všechny knihovny provozované veřejnou správou na internet prostřednictvím komunikační infrastruktury veřejné správy a rozšířit tak nabídku veřejně přístupných internetových stanic zejména v malých obcích ČR.

---

daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Částka 1 Sbírky zákonů 2005, str. 1 – 6.

⁴ Dostupné též na http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=10_RegFceRozc.htm

⁵ METODICKÝ pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2005. 16 s. Dostupné na <http://knihovnam.nkp.cz/docs/MetPokynMK05.doc>

Zajistí: MI ve spolupráci s MK dle usnesení vlády ČR ze dne 14. 1. 2004 č. 44

Termín: 2006

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK a rozpočtu MI v rámci Komunikační infrastruktury informačních systémů veřejné správy

Regionální rozměr: Předpokládá se součinnost krajů a krajských knihoven

Doporučení: Pro internetizaci knihoven využít strukturální fondy EU

Plnění:

- Na základě usnesení vlády⁶ č. 877 ze dne 15. září 2004 a č. 190 ze dne 28. února 2007 je ve spolupráci Ministerstva informatiky a Ministerstva kultury realizován „Projekt internetizace knihoven“ (dále „PIK“). V jeho rámci může každá knihovna vedená v evidenci Ministerstva kultury získat bezplatné připojení k internetu s tím, že náklady na komunikační poplatky jsou hrazeny ze státního rozpočtu. Knihovny zapojené do PIK zajišťují nejširší veřejnosti rovný přístup k veřejnému internetu, a podstatně tak eliminují důsledky možného sociálního vyloučení.

---

⁶ Usnesení vlády ČR č. 877 ze dne 15. září 2004 o Projektu internetizace knihoven a účasti státního rozpočtu České republiky na financování tohoto projektu, Usnesení vlády ČR č. 1032 ze dne 30. srpna 2006 o pokračování projektu internetizace knihoven a Usnesení vlády ČR č. 190 ze dne 28. února 2007 o zrušení usnesení vlády ze dne 30. srpna 2006 č. 1032, o pokračování projektu internetizace knihoven.

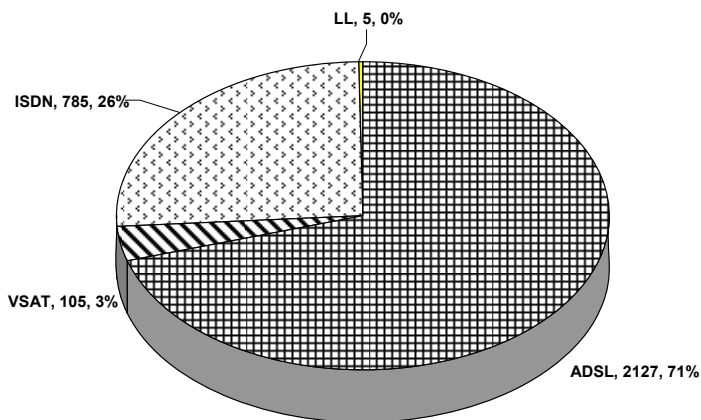
Rozdíl mezi finančními prostředky převedenými ze státu na kraje a následně kraji na výkon regionálních funkcí knihovnam skutečně přidělenými v roce 2005 (uváděno v tis. Kč):

Kraj	PHA	SČ	JČ	PL	KV	ÚL	LB	HK	PA	VYS	JM	OL	ZL	MS	Celkem
Ze státního do krajského rozpočtu	2 881	19 283	11 773	8 583	3 665	10 166	5 312	8 823	8 176	10 196	13 598	9 877	8 550	12 612	133 495
Skutečně kraji na RF přiděleno	2 881	19 860	11 184	6 000	3 665	10 166	5 312	8 823	8 176	10 127	14 050	9 920	8 550	12 569	127 187
Rozdíl	0	577	-589	-2 583	0	0	0	0	0	-69	452	43	0	-43	-6 308

Vývoj finančního zajištění v letech 2004 – 2006 zachycuje tabulka:

Kraj	PHA	SČ	JČ	PL	KV	ÚL	LB	HK	PA	VYS	JM	OL	ZL	MS	Celkem
Dotace na RF v roce 2004 (stát)	2 785	18 613	11 295	8 346	3 721	9 761	5 201	8 586	7 818	9 752	13 284	9 721	8 168	12 556	129 607
Dotace na RF v roce 2005 (kraje)	2 881	19 860	11 184	6 000	3 665	10 166	5 312	8 823	8 176	10 127	14 050	9 920	8 550	12 569	127 187
Dotace na RF v únoru 2006 (kraje)	2 790	19 860	11 200	6 500	4 006	7 500	3 000	8 823	8 250	10 127	14 050	9 877	8 804	12 812	110 049

- Díky tomuto projektu mělo v roce 2006 93 % obyvatel bezplatný přístup k veřejnému internetu, který nabízí knihovny v místě, kde žijí. Veřejné knihovny evidovaly 2 100 764 návštěvníků využívajících veřejný internet. Uživatelé měli k dispozici 7 859 stanic s připojením k internetu.
- K 31.12.2006 bylo do PIK zapojeno 3344 knihoven, z toho 3022 knihoven bylo připojeno k internetu, ostatní přípojky byly v různých stadiích realizace. 71 % knihoven bylo připojeno technologií ADSL, 26 % využívalo připojení pomocí ISDN. V případě nedostupnosti vhodné infrastruktury je připojení knihoven k internetu řešeno pomocí satelitu (3 %).

- Osm krajů využilo možnosti PIK a podalo krajské projekty na podporu zpřístupnění veřejného internetu v knihovnách do SROP (Společný regionální operační program). Celková hodnota projektů SROP na internetizaci knihoven činila 72 mil. Kč.
- Míra využití PIK pro připojení knihoven k internetu se liší v jednotlivých krajích. Zatímco například v Moravskoslezském nebo Jihočeském kraji se míra zapojení knihoven do PIK pohybuje v rozmezí 80 – 90%, ve Středočeském kraji využilo PIK pouhých 23% knihoven. Uvedené rozdíly ukazují na odlišný přístup krajů a krajských knihoven k tomuto programu.

10. Zlepšit informační infrastrukturu a vybavenost knihoven informačními a komunikačními technologiemi. Zpřístupnit vědeckovýzkumné sítě knihovnám tam, kde je to vhodné.

Zajistí: MK, MI v oblasti zajištění internetové konektivity

Termín: 2006

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK a rozpočtu MI v rámci Komunikační infrastruktury informačních systémů veřejné správy

Spolupráce ostatních ministerstev a institucí: MK, MŠMT, MZd, MZe, AV ČR, vysoké školy

Regionální rozměr: Předpokládá se součinnost krajů a krajských knihoven

Plnění:

- Úroveň a podpora připojení knihoven provozovaných veřejnou správou k internetu viz ad 10.
- Úroveň vybavenosti knihoven informačními a komunikačními technologiemi se prokazatelně zlepšuje. V oblasti knihoven provozovaných obcemi však dochází ke zpomalování. Menší knihovny tak často nejsou schopny aktivně reagovat na nové potřeby svých uživatelů.
- Úroveň financování podprogramu VISK byla podstatně nižší oproti optimální výši uvedené v Koncepci rozvoje knihoven na léta 2004-2010.
- Některé kraje (např. Pardubický, Středočeský, kraj Vysočina) rozvíjejí vlastní programy na podporu veřejných knihoven.
- Připojení k internetu je samozřejmostí u knihoven vysokých škol, ve školních knihovnách je připojeno 8 928 PC (cca 2 PC na knihovnu). V rámci Fondu rozvoje vysokých škol, okruhu Vysokoškolské knihovny je mj. podporováno využití ICT pro nové systémy zpřístupňování informačních zdrojů a zkvalitňování knihovnicko-informačních služeb a zavádění nových technologií pro zpřístupňování elektronických informačních zdrojů. Rozvoj technické a technologické infrastruktury vysokoškolských knihoven je podporován grantovými projekty Fondu rozvoje vysokých škol. Další významnou pomocí jsou Rozvojové projekty MŠMT, určené vysokým školám, v nichž mají i knihovny možnost získat prostředky na inovaci a zkvalitňování své infrastruktury.

- V rámci Programu investičního rozvoje MZd ČR byly přiděleny nové automatizované knihovní systémy⁷, vzrostl počet webových forem katalogů, v části zdravotnických knihoven realizován vzdálený přístup k elektronickým zdrojům, vybudovány dva plně funkční české portály ve zdravotnictví, knihovna Institutu klinické a experimentální medicíny byla transformována na moderní zdravotnickou hybridní knihovnu.
- K rozvoji nových technologií v resortu MŽP jsou pro zlepšení VKIS využívány projekty výzkumu a vývoje v rámci MŽP. Řešen projekt Integrovaný přístup k informačním zdrojům a službám VKIS resortu MŽP s cílem mj. formulovat metodologii standardizace informací o životním prostředí; na léta 2007 – 2013 byl v rámci resortního programu výzkumu vyhlášen projekt zaměřený na vytvoření integrovaného přístupu k výměně s zpřístupnění informací sítě VKIS resortu MŽP.
- Dílčí cíl „zprístupnit vědeckovýzkumné sítě knihovnám tam, kde je to vhodné“ je plněn připojením vybraných knihoven prostřednictvím služeb sítě CESNET.

Financování podprogramu VISK 3 - Informační centra veřejných knihoven ČR (tis. Kč)

	Rok 2004	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007	Rok 2008	Rok 2009	Rok 2010
Plán	15 500	33 000	33 000	33 000	33 000	35 000	36 000
Skutečnost	10 926	8 000	8 000	16 122			

Přehled financování okruhu Vysokoškolské knihovny (v tis. Kč)

	2004	2005	2006	2007
Výše dotace	3 628	2 773	3 297	3 887
Počet projektů	9	8	10	9

11. Zvyšovat úlohu knihoven v procesu celoživotního vzdělávání. Podpořit v knihovnách dostupnost služeb a prostředků pro podporu vzdělávání na internetu. Vytvářet v knihovnách multimediální víceúčelová pracoviště, umožňující přístup ke školení a zařízení pro práci s digitálními dokumenty, zajistit dostupnost těchto služeb i pro obyvatele v malých obcích.

⁷ Aplikační software, určený k automatizaci procesů realizovaných v knihovně. Obvykle má modulární strukturu; typické moduly jsou akvizice, katalogizace, OPAC, výpůjčky a MVS, správa seriálů. Zpravidla obsahuje i nástroje pro zapojení do sítě knihoven a pro komunikaci s externími zdroji. STÖCKLOVÁ, Anna. Seznam funkcí automatizovaných knihovnických systémů. I 94. 1994, roč. 36, č. 6, s. 155-156, 161.

Zajistí: MK, MŠMT

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK

Spolupráce ostatních ministerstev: MŠMT, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Rada vlády pro rozvoj lidských zdrojů

Regionální rozměr: Programy jsou otevřeny i pro knihovny zřizované krajem a obcemi

Doporučení: Využít pro činnost knihoven výsledky a produkty používané ve školách v rámci realizace státní informační politiky ve vzdělávání

Plnění:

- Vytváření multimediálních pracovišť je limitováno prostorovými a finančními možnostmi jednotlivých knihoven, přesto je řada knihoven v této oblasti velmi aktivní.
- Knihovny organizují kurzy pro veřejnost. Několik knihoven, např. Knihovna Jiřího Mahena v Brně, Knihovna Kroměřížska, Krajská knihovna v Karlových Varech, Masarykova veřejná knihovna ve Vsetíně, Knihovna města Ostravy, Regionální knihovna v Karviné získaly podporu ze strukturálních fondů EU na realizaci projektů zaměřených na celoživotní vzdělávání, rekvalifikaci a další oblasti rozvoje lidských zdrojů.

Aktualizace

Aktivně podporovat čtenářskou gramotnost, propagovat četbu, zejména u dětí a mládeže - knihovny realizací aktivit zaměřených na práci s knihou; Ministerstvo kultury v rámci svých dotačních programů podporou knihoven a dalších subjektů, realizujících projekty na podporu čtenářské gramotnosti dětí a mládeže.

12. Podporovat a rozšiřovat spolupráci knihoven při vzájemném sdílení informačních zdrojů a služeb s cílem umožnit uživatelům vyhledávání a přístup k maximu publikovaných informací a informačních zdrojů v domácí i mezinárodní informační síti, a to jak v přímém kontaktu s knihovnou, tak prostřednictvím internetu. Podporovat zpřístupnění online katalogů knihoven na internetu. Optimalizovat organizaci meziknihovnických služeb.

Zajistí: NK ČR, Moravská zemská knihovna v Brně, krajské knihovny, specializované knihovny

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK a v programu Informační infrastruktura výzkumu

Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost knihoven ze všech resortů

Regionální rozměr: Součinnost knihoven ze všech krajů a obcí
Doporučení: Rozvíjet meziknihovní služby v souladu s knihovním zákonem č. 257/2001 Sb.

Plnění:

- Plnění tohoto dílčího cíle je podporováno Ministerstvem kultury dotacemi poskytovanými v rámci programu VISK, resp. dílčích podprogramů Jednotná informační brána, Souborný katalog, Retrokon, bohužel s výrazně nižšími finančními prostředky nežli vyčíslenými v Koncepci rozvoje knihoven.
- Rozvojem souborných katalogů a portálů se zlepšila dostupnost odborné literatury; knihovny se zapojují do systému dodávání dokumentů. O portálech podrobněji, viz ad 21.
- Národní knihovna ČR připraví aktualizaci stávajících metodických pokynů pro meziknihovní služby v ČR a ve spolupráci s profesními organizacemi o nich bude informovat knihovny systému ČR a přispívat ke zvýšení míry jejich využívání; neúměrně se zvyšující náklady na jejich realizaci nelze přesouvat na koncového uživatele s ohledem na zachování dostupnosti služeb.
- Národní knihovna ČR uzavře s Dilií licenční smlouvu na poskytování elektronického dodávání dokumentů. Na úrovni regionů zabezpečí krajské a další knihovny budování informačních zdrojů o dostupnosti beletrie.
- Optimalizovat organizaci meziknihovních služeb tak, aby všem uživatelům bylo garantováno pohotové dodání požadovaných dokumentů.

Aktualizace

Zvýraznit orientaci knihoven na koncové služby uživatelům, využití metod marketingu a aktivního public relations.

Zajistí: provozovatelé knihoven

13. Zlepšit dostupnost knihoven a jejich služeb, odstranit bariéry přístupu k jejich využívání, rozšířit služby knihoven pro handicapované občany i národnostní menšiny, nezaměstnané a další znevýhodněné sociální skupiny.

Zajistí: Knihovny a jejich provozovatelé

MK připraví nový podpůrný program „Bezbariérová knihovna“ nebo upraví náplň stávajících programů

Termín: 2004

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu Knihovna 21. století nebo v novém podpůrném programu Bezbariérová knihovna

Regionální rozměr: Program bude otevřen i pro knihovny krajů a obcí

Doporučení: Knihovny a jejich provozovatelé podporují dostupnost služeb a odstraňování existujících bariér

Plnění:

- Odstraňování bariér přístupu ke knihovnám a jejich službám je stále nedostatečné a není orientováno na všechny typy postižení. Ojedinele dosahují knihovny v této oblasti lepších výsledků a usilují i o odstraňování bariér pro další typy postižení (např. sluchového apod.). Zlepšuje se vzdělání a informovanost knihovníků v této oblasti a jejich spolupráce se specializovanými institucemi a organizacemi.
- Podpora dostupnosti služeb ve školních knihovnách probíhá jak v rámci škol zřízených pro žáky se zdravotním postižením (zápůjčky speciálních učebnic, doplňkové četby, přístup k informacím na internetu aj.), tak v rámci poradenské činnosti center.
- Nepodařilo se otevřít plánovaný program „Bezbariérová knihovna“. Byla upravena náplň programu Knihovna 21. století začleněním tématického okruhu: Podpora všeobecné dostupnosti knihovnických služeb pro občany se zdravotním postižením, zaměřená především na nákup knihovnických fondů pro nevidomé a slabozraké uživatele a na nákup technických zařízení umožňujících zpřístupnění knihovnických fondů a elektronických informačních zdrojů v knihovnách nevidomým a slabozrakým občanům. Finanční prostředky v tomto programu jsou však nedostatečné a umožňují pomoc pouze ojedinělým knihovnám.
- Také zlepšení dostupnosti služeb příslušníkům národnostních minorit podporuje program Knihovna 21. století v tématickém okruhu Podpora práce s národnostními menšinami a integrace cizinců, kde jsou poskytovány dotace především na realizaci výstav, besed, soutěží a nákup knihovnického fondu pro národnostní menšiny. I přesto, že se v této oblasti zlepšuje vzdělávání a informovanost pracovníků a v některých případech i činnost knihoven, je třeba se této práci důsledně a ve větší šíři věnovat.
- Dotační program Knihovna 21. století nebyl optimálně financován. V jeho rámci je možno realizovat pouze projekty neinvestičního charakteru, což limituje realizaci některých projektů.

Financování programu Knihovna 21. století (tis. Kč)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Plán	2 000	10 000	15 000	15 000	15 000	16 000	16 000
Skutečnost	2 000	1 810	2 200	2 200			

14. Vytvořit podmínky pro zajištění informační výchovy uživatelů ke zvýšení jejich funkční gramotnosti a tím i schopnosti efektivně vyhledávat a využívat informační zdroje. Zahrnout informační výchovu (informační gramotnost) do výuky základních a středních škol. Využít knihovny pro školení základní počítačové a informační gramotnosti občanů.

Zajistí: MŠMT – implementace do výuky, MI - realizace Národního programu počítačové gramotnosti

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v rozpočtu MI

Doporučení: Podporovat spolupráci knihoven a škol při výuce informační gramotnosti

Plnění:

- Knihovny se více či méně systematicky věnují zvyšování informační gramotnosti veřejnosti pořádáním kurzů počítačové/informační gramotnosti. Krajské a některé pověřené knihovny vytvořily podmínky pro systematické vzdělávání a většina z nich se zapojila i do Národního plánu počítačové gramotnosti realizovaného Ministerstvem informatiky. V roce 2005 pořádalo školení počítačové gramotnosti podle dostupných údajů 206 knihoven.
  - Spolupráce knihoven a jednotlivých škol v této oblasti v řadě měst i obcí dobře funguje, jedná se ale především o iniciativu konkrétních knihoven nebo jednotlivých škol, která prozatím není cíleně podporována MŠMT nebo krajskými orgány.
  - Informační výchova je integrální součástí rámcových vzdělávacích programů, jejichž koncepce je primárně zaměřena na danou oblast – rámcové vzdělávací programy pro základní vzdělávání se složkou „Informační a komunikační technologie“, navazující rámcové vzdělávací programy pro gymnázia – informační a komunikační technologie a rámcové vzdělávací programy středního odborného vzdělávání (začleněno do výuky v rámci průřezových témat). Dovednosti v oblasti ICT mají podpůrný charakter ve vztahu ke všem složkám kurikula.
  - Velmi dobrých výsledků dosahují knihovny vysokých škol, kde se informační výchově uživatelů a studentů věnují systematicky nejen ve vlastní činnosti, ale i ve výuce, kterou zajišťují jejich pracovníci. Pozice knihovníků jako vyučujících na VŠ nebývá však často dostatečně respektována.
15. Využít knihovny pro služby e-governmentu. Rozvinout nové služby knihoven při poskytování informací ve smyslu zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, podpořit prostřednictvím knihoven elektronický přístup občanů k informačním systémům ve-

řejné správy. Zapojit knihovny do komunikační strategie ČR související se vstupem do EU formou spolupráce knihoven s Ministerstvem zahraničních věcí a informačními středisky o EU v ČR, a to především zajištěním prezentace takto získaných informací veřejnosti.

Zajistí: MK formou podpory v programu VISK

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK 3

Spolupráce ostatních ministerstev: MI, MZe, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo zahraničních věcí, Ministerstvo pro místní rozvoj

Regionální rozměr: Součinnost krajů a krajských knihoven

Doporučení: Podporovat úlohu knihoven jako informačního centra obce

Plnění:

- Knihovny jsou stále více chápány jako informační centra obcí a přístupová místa k informacím z veřejné správy. Svou roli sehrává i „osvětová práce“ knihoven v této oblasti, kurzy pro veřejnost, poskytování informací prostřednictvím webových stránek (budování a aktualizace odkazů na informační zdroje z veřejné správy), zodpovídání dotazů atd.
  - Pouze v omezené míře jsou knihovny využívány pro realizaci komunikační strategie ČR související se vstupem do EU, např. Knihovna J. Mahena v Brně.
  - Dotační podpora rozšíření funkce knihoven na informační centra obcí byla limitována nedostatečným financováním podprogramu VISK 3.
  - K rozvoji e-governementu přispívá Ministerstvo práce a sociálních věcí provozováním Integrovaného informačního portálu MPSV.
16. Komunitními aktivitami knihoven jako poskytovatelů VKIS podporovat aktivní účast občanů na životě obce, pomáhat při vytváření místních partnerství a budování komunit v místě. Vytvářet v knihovnách prostorové podmínky pro komunitní a kulturní aktivity.

Zajistí: MK formou podpory v programu Knihovna 21. století

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu Knihovna 21. století

Spolupráce ostatních ministerstev: MZe, MŠMT, Ministerstvo pro místní rozvoj, Ministerstvo vnitra

Regionální rozměr: Program mohou využívat knihovny měst a obcí

Plnění:

- Vznikají jednotlivé aktivity z podnětu konkrétních knihoven – viz např. projekt Masarykovy veřejné knihovny ve Vsetíně financova-

ný ze strukturálních fondů EU, rozšiřuje se partnerská spolupráce v místě. Zlepšuje se vzdělávání a informovanost knihovníků v této oblasti. Nově přistupuje zdůrazněná orientace na těsnější spolupráci s novými partnery – sociálními službami města, obecními úřady, občanskými sdruženími orientovanými na integraci znevýhodněných občanů.

- V programu Knihovna 21. století dosud nebyl otevřen tématický okruh specializovaný na komunitní aktivity vzhledem k nedostačujícímu financování.
  - Aktivity Národní knihovny ČR v této oblasti:
    - realizace řady seminářů a workshopů k problematice komunitních aktivit knihoven přímo v regionech (např.: Hodonín, Slaný, Český Těšín, Chrudim, Vsetín, Zábřeh na Moravě aj.),
    - zařazení problematiky komunitních rolí knihoven do studijního programu rekvalifikačních kurzů,
    - seznamuje s problematikou představitele veřejné správy (akce proběhly např. v Kardašově Řečici, Českých Budějovicích, Suché Lozi a v dalších místech),
    - zahájila širokou spolupráci s řadou organizací v ČR: OSF Praha, Nadace VIA, Otevřená společnost, Člověk v tísni, SKOK, NROS, ICN, Obec konzultantů,
    - spolu se SKIP připravuje projekt semináře „Komunitní knihovna – pomoc při řešení problémů sociálního vyloučení“,
    - spolupracuje s partnery ve Slovenské republice, např. OSF Bratislava, Slovenská národní knižnica a další,
    - poskytuje konzultace k tématu, připomínky k materiálu analyzujícímu předpoklady změny ke komunitní knihovně v SROP.
17. Zásadně zlepšit prostorové podmínky knihoven co do jejich rozsahu a kvality, podporovat výstavbu a rekonstrukci knihoven s výraznou orientací na zlepšení knihovnických služeb. Realizovat výstavbu a rekonstrukci objektů NK ČR a Národní technické knihovny. Prostorová provizoria krajských knihoven v Ostravě, Karlových Varech, Havlíčkově Brodě a Zlíně nahradit řešením umožňující plnohodnotný výkon funkce krajské knihovny. Iniciovat nový dotační program orientovaný na podporu výstavby a rekonstrukce knihoven.

Zajistí: Příslušní zřizovatelé knihoven a MK

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: bude zahrnuto v dokumentacích programů reprodukce majetku

Spolupráce ostatních ministerstev: MŠMT, MZd, MF, kraje

Regionální rozměr: Součinnost příslušných krajů

Doporučení: MK podporuje výstavbu a rekonstrukci knihoven

Plnění:

- Plánovaný dotační program orientovaný na podporu výstavby a rekonstrukce knihoven nebyl zatím realizován. V období let 2004 – 2006 využilo několik knihoven zdroje ze strukturálních fondů EU pro výstavbu nových objektů nebo zásadní rekonstrukci (Krajská knihovna v Karlových Varech, Krajská knihovna v Pardubicích, Vědecká knihovna v Olomouci, městské knihovny ve Vsetíně, Semilech, Vítkově, Rožmitále pod Třemšínem a v Hustopečích). Předpokládá se, že pro výstavbu a rekonstrukci knihoven bude možno využít finanční zdroje ze strukturálních fondů EU v novém plánovacím období 2007 – 2013.
- Byla realizována výstavba Krajské knihovny v Karlových Varech, probíhá výstavba Knihovnicko-informačního centra v Hradci Králové a výstavba Národní technické knihovny předpokládající vytvoření centrálního uzlu informační infrastruktury, který umožní propojit potřeby sféry výzkumu a vývoje, vzdělávání, podnikatelské a průmyslové sféry i zainteresované veřejnosti. Ve stadiu přípravy je výstavba nové budovy Krajské knihovny Vysočiny v Havlíčkově Brodě a Moravskoslezské vědecké knihovny v Ostravě. Mnohé kraje vyhláší dotační řízení na výstavbu, obnovu – technické zhodnocení zařízení i rekonstrukci a modernizaci kulturních zařízení.
- Vláda rozhodla o finančním zajištění výstavby nové budovy Národní knihovny ČR a revitalizace Klementina⁸. Proběhla mezinárodní architektonická soutěž na novostavbu Národní knihovny ČR, výsledky byly vyhlášeny 2.3.2007.
- Řada vysokoškolských knihoven získala nové prostory, např. Technická univerzita v Liberci, Dopravní fakulta ČVUT v Praze.
- V České republice je evidováno více než 6200 knihoven, které občanům poskytují veřejné knihovnické a informační služby. Ročně se realizuje pouhých 10 větších staveb či rekonstrukcí. Je zřejmé, že tento objem výstavby nemůže výrazně ovlivnit či změnit mnoha-

---

⁸ Usnesení vlády ČR č. 716 z 7.6.2006 k dokumentaci Programu péče o národní kulturní poklad. Usnesení vlády ČR č. 717 z 7.6.2006 o zajištění finančních prostředků na přípravu a realizaci výstavby nového objektu Národní knihovny České republiky a rekonstrukci Národního muzea v letech 2006 až 2011. Usnesení vlády ČR č. 883 z 19.7.2006 o zajištění finančních prostředků na přípravu a realizaci výstavby objektu Národní knihovny České republiky a rekonstrukci Národního muzea v letech 2007 až 2011.

letou prostorovou zanedbanost knihoven. Moderní knihovny dnes nejsou vnímány jako pouhé místo, kde se půjčují knihy. Stále častěji se naopak zdůrazňuje, že knihovny jsou, nebo by se měly stát přírozenými vzdělávacími, informačními a kulturními centry a také místem setkávání lidí z různých společenských skupin. To nelze realizovat bez kvalitních prostor, které by uživatelům poskytly vše, co potřebují ke studiu i relaxaci.

	Počet stavebních akcí	Výdaje v mil. Kč
Rok 1992	2	1
Rok 1993	5	66
Rok 1994	6	52
Rok 1995	4	366
Rok 1996	5	89
Rok 1997	9	353
Rok 1998	7	351
Rok 1999	10	326
Rok 2000	14	1210
Rok 2001	14	457
Rok 2002	13	333
Rok 2003	16	719
Rok 2004	10	100
Rok 2005	6	167
Celkem	121	4590

Zdroj: Databáze SKIP - Výstavba a rekonstrukce knihoven

C. Tvorba a zpracování knihovních fondů a informačních zdrojů

18. Zvýšit objem financování nákupu knihovních fondů v knihovnách ČR a vytvořit tak základní předpoklad pro zlepšení obsahu a kvality VKIS.
Zajistí: Zřizovatelé a provozovatelé knihoven, MK podpůrnými programy
Termín: Průběžně
Dopad na státní rozpočet: zahrnuto v programu Česká knihovna a Knihovna 21. století
Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost knihoven ze všech resortů

Regionální rozměr: Součinnost krajů a krajských knihoven

Doporučení: Zřizovatelé a provozovatelé knihoven zajistí zvýšené financování nákupu knihovních fondů v souladu s potřebami uživatelů

Plnění:

- Rozsah a kvalita doplňování knihovních fondů je základním předpokladem pro poskytování knihovnických a informačních služeb a pro uspokojování požadavků uživatelů. Doplňování knihovních fondů (tištěných i elektronických) je jednou z největších slabin současného rozvoje knihoven provozovaných obcemi. Na základě vyhodnocení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb lze konstatovat, že z 5523 knihoven celkem 2149 knihoven nevykázalo v roce 2005 žádné výdaje na nákup knihovního fondu. Jedná se především o knihovny působící v nejmenších obcích. Tyto knihovny jsou odkázány pouze na využívání výměnných knihovních fondů, které získávají v rámci regionálních funkcí. Zastaralé knihovní fondy a neexistence či pouze minimální rozsah elektronických informačních zdrojů (databází) se mohou stát jednou z hlavních příčin poklesu zájmu o služby knihoven.
- Financování dotačního programu Česká knihovna na nákup původní české tvorby do malých knihoven má mírně vzestupnou tendenci a odpovídá nabídce knižního trhu.
- Pokles výdajů na nákup knihovního fondu se týká i některých krajských knihoven.
- Obdobná situace je v případě doplňování zahraniční literatury u specializovaných knihoven.
- U vysokoškolských knihoven lze konstatovat každoroční nárůst fondů jako trend. Vedle klasických tištěných fondů roste význam elektronických informačních zdrojů, jejichž získávání bylo v letech 2000–2004 významně rozšířeno realizací projektů v rámci programu LI „Informační zdroje pro výzkum a vývoj“, vyhlášeného MŠMT. Finanční podpora pokračuje i v období 2004–2008 v rámci programu 1N „Informační infrastruktura výzkumu“.
- Chronické podfinancování doplňování novodobých fondů Národní knihovny ČR neumožňuje poskytovat kvalitní služby založené zejména na zahraničních dokumentech, trvalým problémem je i retrospektivní doplňování domácí produkce. Pro zkvalitnění doplňování novodobých fondů Národní knihovny ČR je optimální roční částka 45 mil. Kč na nákup dokumentů. Oblast doplňování historických a hudebních fondů trpí rovněž chronickým podfinancováním; optimální je pro tuto oblast roční částka 3 mil. Kč. V posledních dvou letech došlo ke zcela výjimečným akvizicím historických a

vzácných fondů, které se na antikvárním trhu běžně nevyskytují, a jejich nákupní cena mnohonásobně převýšila částku, kterou Národní knihovna ČR na nákup disponuje, musely být proto financovány mimo vlastní rozpočet knihovny.

Financování programu Česká knihovna (tis. Kč)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Plán	2 000	2 100	2 200	2 300	2 500	3 000	3 000
Skutečnost	1 900	1 700	3 000	3 000			

19. Zajistit kontinuitu v přístupu k elektronickým informačním zdrojům pro výzkum, vývoj i vzdělávání a jejich náležitou aktualizaci. Podporovat vytváření konsorcií při nákupu a zajišťování elektronických informačních zdrojů, spolupracovat s vydavateli a distributory při vyjednávání licencí.

Termín: 2004 a dále průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK 8 a v programu Informační infrastruktura výzkumu

Spolupráce ostatních ministerstev: MŠMT, AV ČR, MZd, MZe

Regionální rozměr: Programy jsou otevřeny i pro krajské knihovny

Doporučení: Průběžně sledovat efektivitu využívání elektronických informačních zdrojů a optimalizovat jejich výběr v souladu s potřebami uživatelů

Plnění:

- V rámci podprogramu VISK 8 je podporován přístup k elektronickým informačním zdrojům české provenience – báze TamTam a báze České tiskové kanceláře. Společný projekt přihlášených knihoven byl každoročně připravován v Národní knihovně ČR, která byla koordinátorkou projektu a zajišťovala pro knihovny školení pro práci s databázemi. Původní cíle programu VISK 8 se nepodařilo naplnit z důvodu omezeného financování.
- Zahraniční elektronické informační zdroje jsou na základě programu MŠMT ČR Informační infrastruktura výzkumu (1N v letech 2004-2008) dostupné v knihovnách, resp. institucích, které podporují výzkum a vývoj, převážně v rámci konsorciálních projektů pro desítky účastníků organizovaných jednou institucí (např. Knihovna Akademie věd ČR, Státní technická knihovna, Fyziologický ústav AV ČR, ČVUT, Národní knihovna ČR a další – viz <http://www.portalstm.cz/projekty-1N.html>). Oborově jsou z programu 1N pokryty technické, přírodní a humanitní vědy, medicína, chemie, zemědělství a ekonomie.

- Ministerstvo kultury z podnětu Ústřední knihovnické rady bude jednat s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy s cílem zajistit, aby pokračování programu Informační infrastruktura výzkumu po roce 2008 stimulovalo spolupráci knihoven různých typů a i nadále umožňovalo – v rámci licenčních podmínek – využívání těchto zdrojů i knihovnám, v nichž výzkum a vývoj není hlavním zaměřením knihovny.
- Na rozpočty knihoven velmi nepříznivě dopadá novela zákona o DPH, která stanovuje na elektronické informační zdroje sazbu 19%, oproti běžné sazbě u periodik – 5%.

Financování programu VISK 8 - Informační zdroje ČR (tis. Kč)

	Rok 2004	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007	Rok 2008	Rok 2009	Rok 2010
Plán	2 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000
Skutečnost	3 850	5 000	5 200	6 132			

20. Urychlit převod lístkových katalogů knihoven do on-line databází a umožnit tak zpřístupnění fondů knihoven pro vzdálené uživatele prostřednictvím internetu a mnohonásobné využití elektronických záznamů v knihovnách ČR.

Zajistí: MK formou podpory v programu VISK

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK 5 a 9

Regionální rozměr: Program je otevřen i pro krajské knihovny

Doporučení: Zajistit zpřístupnění vytvořených dat pro potřebu všech knihoven

Plnění:

- Převod lístkových katalogů menších knihoven do databázové podoby je ukončen nebo probíhá průběžně v závislosti na zahájení automatizace knihovny.
- Vzhledem k nedostatečnému financování podprogramu VISK 5 probíhá převod lístkových katalogů v ústředních knihovnách ČR do databázové podoby velmi pomalu, jejich fondy jsou pro vzdálené uživatele dostupné často jen v podobě naskenovaných lístků či vůbec.

Financování programu VISK 5 - Retrospektivní konverze katalogů (tis. Kč)

	Rok 2004	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007	Rok 2008	Rok 2009	Rok 2010
Plán	5 500	15 000	15 000	15 000	15 000	15 000	15 000
Skutečnost	4 938	3 023	3 100	7 453			

21. Budovat elektronické souborné katalogy a informační brány jako základní informační zdroje o dostupnosti dokumentů v knihovnách ČR a nástroje pro sdílenou katalogizaci.

Zajistí: MK formou podpory v programu VISK

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK 3, 5, 8, 9 a v programu Informační infrastruktura výzkumu

Regionální rozměr: Programy jsou otevřeny i pro krajské knihovny

Doporučení: Vytvořit v knihovnách podmínky pro sdílenou katalogizaci, podporovat spolupráci se soubornými katalogy a integrovat vytvořené databáze do informačních bran

Plnění:

- Plnění tohoto cíle je podporováno Ministerstvem kultury v rámci podprogramu VISK 3, 5, 8 a 9.
- Ústřední knihovnickou radou byla projednána a schválena Koncepce rozvoje Souborného katalogu ČR (dále „SK“) do roku 2010, jejímž hlavním cílem je vytvořit ze SK ČR základní nástroj pro zjišťování a získávání klasických i digitálních dokumentů v knihovnách ČR a pro vzájemné sdílení služeb knihoven.
- Do Souborného katalogu ČR přispívá záznamy 69 knihoven, dalších 21 knihoven je v testovací bázi. Databáze obsahovala v roce 2006 2 857 770 záznamů. Katalog je otevřen všem knihovnám pro vyhledávání i přejímání záznamů.
- Základní integrační nástroj – Jednotná informační brána (dále „JIB“) - byl rozšířen o řadu domácích a zahraničních informačních zdrojů. Byla vytvořena specializovaná kategorie Periodika ČR s cílem získat rychlou a snadnou informaci a orientaci v dostupných tištěných zdrojích na území ČR, která zahrnuje: Souborný katalog ČR – Seriály, Českou národní bibliografii – Periodika, bázi Moravské zemské knihovny v Brně Česká a moravská periodika a báze vytvářené Státní technickou knihovnou: ISSN, Katalog Virtuální polytechnické knihovny.
- Do JIB byly zapojeny nové zdroje významných knihoven v ČR a také zdroje národních knihoven Lotyšska, Slovinska a Slovenska, dále Google Scholar a Google Image. Do JIB byla připojena také řada českých odborných portálů, např. pro oblast výchovy a vzdělání – Portál EDU.CZ, pro oblast vědy, techniky a medicíny – Portál STM, pro oblast umění – Portál Virtuální umělecká knihovna. Nově byly vytvořeny oborové brány pro oblast hudby, knihovnictví a informační vědy.

Financování programu VISK 9 - Souborný katalog ČR (tis. Kč)

	Rok 2004	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007	Rok 2008	Rok 2009	Rok 2010
Plán	4 000	5 000	5 000	5 000	5 000	5 000	5 500
Skutečnost	4 324	2 116	2 500	3 106			

Aktualizace

Budovat elektronické souborné katalogy a informační brány jako základní informační zdroje pro poskytování služeb koncovým uživatelům i jako nástroj pro sdílenou katalogizaci.

D. Ochrana a zpřístupnění kulturního dědictví

22. Zkvalitnit průběžnou a retrospektivní bibliografickou registraci, trvalé uchování a zpřístupnění dokumentů publikovaných na území České republiky, včetně tzv. šedé literatury a vybraných typů elektronických dokumentů. Podpořit rozvoj nástrojů zajišťujících kvalitní a úplné informace o publikovaných dokumentech na území ČR.

Zajistí: Ministerstvo kultury formou podpory v programu VISK

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK 3 a 5

Spolupráce ostatních ministerstev: MZd, MŠMT, Ministerstvo vnitra a další

Regionální rozměr: Součinnost krajských knihoven

Doporučení: Zkvalitnit součinnost NK ČR, Moravské zemské knihovny v Brně, krajských knihoven a specializovaných knihoven při tvorbě průběžné a retrospektivní národní bibliografie publikovaných dokumentů

Plnění:

- Báze České národní bibliografie obsahovala v roce 2006 846 891 bibliografických záznamů.
- Bylo testováno obohacení bibliografických záznamů o stránky obsahů, které může významně zkvalitnit zpřístupnění dokumentů.
- Pokračoval projekt sdílené katalogizace tří knihoven (NK ČR, Moravské zemské knihovny v Brně a Vědecké knihovny v Olomouci), jehož cílem je odstranit duplicitní práce v knihovnách a umožnit rychlejší a kvalitnější zpracování záznamů české produkce.
- Chybí dotační podpora pro zpracování retrospektivní bibliografie. Limitem rozvoje retrospektivní bibliografie (zejména česká bohemika 19. století) je nedostatečné financování programu VISK 5 (převod lístkových katalogů do databázové podoby).

- Na projektu úložiště šedé literatury a archivu licencovaných periodik pracuje Státní technická knihovna v koordinaci s vysokými školami pod názvem NUŠL (Národní úložiště šedé literatury).
- Hlavním výstupem Digitalizačního centra Knihovny AV ČR, v.v.i. je Digitální knihovna ČR, která zpřístupňuje vědecké publikace, obsahující výsledky výzkumu v AV ČR a jejich předchůdkyních.
- Ústav zemědělských a potravinářských informací vytváří záznamy pro Českou zemědělskou a potravinářskou bibliografii; celkový počet záznamů činil k 31.10.2006 v on-line katalogu 95 600 záznamů.
- Národní lékařská knihovna plní svou národní depozitní funkci; v řadě zdravotnických knihoven probíhala retrokatalogizace. Záměrem je pokračovat v procesu retrospektivní bibliografické registrace fondů zdravotnických knihoven a zdravotnického muzea. Je vytvářena oborová registrující národní bibliografie Bibliographia Medica Czechoslovaca, pokračuje spolupráce s Národní knihovnou ČR na České národní bibliografii. Pro další období je cílem zahájit jednání s vydavateli o zpřístupnění plných textů.

Aktualizace:

Ministerstvo kultury zajistí novelou legislativy povinného výtisku (elektronické dokumenty)

23. Zpracovat koncepci trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR jako důležité složky kulturního dědictví a umožnit jejich využívání současným i budoucím generacím. Vytvořit legislativní, organizační a technické předpoklady pro shromažďování, trvalé uchování a zpřístupnění publikovaných digitálních a digitalizovaných dokumentů jako důležité složky kulturního dědictví.

Zajistí: MK, NK ČR

Termín: 2005

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v připravené koncepci

Spolupráce ostatních ministerstev: Předpokládá se spolupráce s nejvýznamnějšími knihovnami ze všech resortů

Regionální rozměr: Součinnost krajů a krajských knihoven

Plnění:

Koncepce trvalého uchování sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR (etapa 2006-2010) byla zpracována Národní knihovnou ČR a předložena Ministerstvu kultury ve stanoveném termínu. Náklady vyčíslené na rok 2006 nebyly profinancovány. V roce 2006 byla Koncepce aktualizována. Je dostupná na stránkách Národní digitální knihovny <http://www.ndk.cz/koncepce>. Koncepce navazuje na ini-

ciativu Evropské komise členskými zeměmi v oblasti digitalizace kulturního obsahu /viz Sdělení EK i2010:Digitální knihovny (2005/1194), Doporučení k digitalizaci a online zpřístupnění kulturního materiálu a jeho digitálnímu uchování (2006/585/EC) a Závěry Rady k těmto (2006/C 297/01)/. Předpokladem realizace Konceptce je její schválení vládou ČR a poskytnutí potřebných finančních prostředků. V současné době je zvažována jako základ národní strategie digitalizace, doporučené výše zmíněnými Závěry.

Aktualizace

Realizovat Konceptci trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR.

Termín: 1. etapa průběžně do roku 2010

24. Pokračovat v digitalizaci vybraných částí knihovních fondů jako součásti kulturního dědictví a zpřístupnit je veřejnosti.

Zajistí: MK formou podpory v programu VISK

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK 4, 6 a 7

Regionální rozměr: Program je otevřen i pro krajské knihovny

Plnění:

- Digitalizace knihovních fondů byla výrazně omezena vlivem nedostatečného financování dotačních programů zaměřených na digitalizaci, tj. VISK 4, 6 a 7⁹. V současné době je digitalizováno v ČR asi 1% dokumentů vytištěných na kyselém papíře, vydaných do konce 19. století a 1,5% rukopisů a starých tisků. V obou případech jde o dokumenty, které jsou vzácné a je třeba je zpřístupnit, resp. ochránit nebo zachránit.
- Mezinárodní uznání získala digitální knihovna „Manuscriptorium“ pro zpřístupnění digitalizovaných rukopisů a starých tisků v knihovnách, archívech, muzeích ČR i v zahraničí. Manuscriptorium je zapojeno také do portálu CERL–MSS; jde o portál pro rukopisy i staré tisky Konsorcia evropských vědeckých knihoven. Ná-

---

⁹ Digitalizace rukopisů: objem digitalizace se snižuje - v r. 2004 celkem 89 500 stran (pouze VISK6), v r. 2005 77 000 stran (z VISK 6 48 000 stran), v r. 2006 to bylo jen 72 000 stran (z VISK 6 z toho 55 000 stran). V předchozích letech se objem digitalizace rukopisů pohyboval v rozsahu 110 stran ročně.

Digitalizace novin:

2004	338 501 stran obrazových souborů
2005	434 903 stran obrazových souborů
2006	448 187 stran obrazových souborů

rodní knihovna České republiky se stala 2. 9. 2005 první nositelkou prestižní ceny UNESCO - Jikji (*čikdži*) - Paměť světa za přístup k ochraně a zpřístupňování světového kulturního dědictví.

- Díky dohodě mezi Národní knihovnou ČR a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy se všem typům českých škol otevírá plnohodnotný přístup do národní digitální knihovny pro rukopisy a staré tisky – Manuscriptoria. Tento projekt naplňuje záměry Bílé knihy i cíle lisabonského procesu, koresponduje se současnou prací škol na Školních vzdělávacích programech a umožní učitelům efektivní a moderní výuku.
- Základním nástrojem pro zpřístupnění digitalizovaných novin je systém Kramerius. V období let 2004 až 2006 byl systém Kramerius rozšířen o protokol OAI PMH umožňující hromadné poskytování metadat (harvest), generování dokumentu ve formátu PDF usnadňující pořizování tisků a formát METS při exportu dokumentů do archivačního systému. V tomto období byl také systém Kramerius napojen na evropský projekt M-CAST.
- Z finančních důvodů nebyla dosud otevřena cesta tzv. masové digitalizace. V oblasti digitalizace kulturního materiálu by ČR měla realizovat příslušná doporučení Evropské komise členskými zeměmi, zahrnující též tuto oblast dokumentů.

Financování podprogramu VISK 4 - Digitální knihovna (tis. Kč)

	Rok 2004	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007	Rok 2008	Rok 2009	Rok 2010
Plán	3 500	4 670	4 670				
Skutečnost	3 989	5 061	4 287	7 604			

Financování podprogramu VISK 6 - Digitalizace historických fondů (tis. Kč)

	Rok 2004	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007	Rok 2008	Rok 2009	Rok 2010
Plán	4 500	9 500	10 000	10 500	10 500	10 500	10 500
Skutečnost	6 065	3 023	3 023	6 287			

Financování podprogramu VISK 7 - Kramerius - digitalizace novin (tis. Kč)

	Rok 2004	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007	Rok 2008	Rok 2009	Rok 2010
Plán	2 500	7 490	6 662	6 662	6 662	6 662	6 662
Skutečnost	2 682	2 116	2 200	7 351			

25. Zlepšit organizační a technickou připravenost knihoven ke zvládnutí krizových situací v případě živelních pohrom a válečného nebezpečí. Zpracovat metodiku tvorby plánů pro řešení mimořádných (krizových) situací v knihovnách.

Zajistí: MK, knihovny, jejich zřizovatelé a provozovatelé

Termín: metodika v roce 2005, realizace podporovaná z programu ISO od r. 2006

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu ISO

Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost knihoven ze všech resortů

Regionální rozměr: Součinnost krajů a krajských knihoven, obcí

Doporučení: Knihovny a jejich provozovatelé provedou revizi plánů na řešení mimořádných situací v knihovnách s cílem jejich aktualizace, případně jejich přepracování s ohledem na veškeré známé druhy ohrožení sbírek, budov, personálu i návštěvníků

Plnění:

- Národní knihovna ČR zpracovala ve spolupráci se zástupci vybraných knihoven návrh metodiky krizového plánování v knihovnách a předložila jej Ministerstvu kultury. Návrh bude Ministerstvem kultury dopracován dle připomínek Generálního ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, které bylo požádáno o odbornou spolupráci.
  - V roce 2006 vydala Mezinárodní federace knihovnických asociací (IFLA) doporučení „Živelní pohromy a havárie – prevence a plánování nezbytných opatření v knihovnách a archivech“. Národní knihovna ČR zajistila překlad doporučení a jeho zveřejnění na webových stránkách¹⁰.
  - V některých krajích se uvažuje o vybudování záchranných pracovišť pro papírové dokumenty, dostupných i jiným institucím, např. ve Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje.
26. Rozvinout spolupráci knihoven s muzei, archivy a dalšími typy paměťových institucí při zpracování, ochraně a zpřístupnění kulturního dědictví s důrazem na zavádění nových informačních technologií a kompatibilitu systémů. Připravit nové programy podpory využívání informačních technologií orientované na různé typy paměťových institucí, výsledky prezentovat společně.

Zajistí: MK

Termín: 2005

Dopad na státní rozpočet: Bude zahrnuto v připraveném programu (v novém programu Výzkumu a vývoje pro knihovny) a v rozpočtu MK

---

¹⁰ Viz http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=05_Ochrana.htm.

*Spolupráce ostatních ministerstev: Ministerstvo vnitra
Regionální rozměr: Předpokládá se součinnost krajů a krajských knihoven*

Doporučení: Využít stávajícího program VISK 5, 6, 7 a 9 pro podporu spolupráce paměťových institucí, nový program Česká muzea

Plnění:

- Doposud nedošlo k virtuální integraci knihovních dokumentů a předmětů či listin uchovávaných v muzeích a archivech. Až na ojedinělé výjimky nejsou realizovány nebo připravovány společné projekty. Jako hlavní příčiny tohoto stavu lze označit:
  - rozdílnou úroveň připravenosti využít potenciálu informačních technologií ve sféře knihoven, archivů a muzeí,
  - rozdílnost cílů jednotlivých oblastí,
  - rezortní bariéry a neexistenci dotačních programů, které by podporovaly vznik a realizaci společných projektů.
- Národní knihovna ČR vyzvala pracovníky muzeí, archivů a dalších typů paměťových institucí k zapojení do Pracovní skupiny pro koordinaci tvorby a využívání českých digitálních repozitářů <http://www.ndk.cz/pracovni-skupina/clenove-pracovni-skupiny/>.
- SKIP ve spolupráci s Národním archivem a Národní knihovnou ČR pořádá každoročně konferenci „Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě“, která se stala platformou pro vzájemnou výměnu zkušeností.
- Některé krajské knihovny organizují a podporují spolupráci knihoven paměťových institucí v oblasti ochrany a zpřístupnění kulturního dědictví, pořádají semináře pro tyto instituce, spolupracují s nimi v ediční činnosti a jsou iniciátory společných projektů (např. Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín, Středočeská vědecká knihovna při budování regionálních fondů Středočeského kraje, Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové – zejména spolupráce s muzejními knihovnami).

27. Navrhnout systémové řešení ochrany historických knihovních fondů z hlediska nakládání s nimi a řešení způsobu jejich vývozu.

Zajistí: MK

Termín: 2006

Dopad na státní rozpočet: není

Doporučení: vyřešit zařazení historických knihovních fondů buď zařazením pod režim stávajících zákonů, nebo novelou knihovního zákona.

Plnění:

- V roce 2004 vstoupil v platnost zákon č. 80/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, ve znění zákona č. 122/2000 Sb. Nová úprava zákona zavádí zcela nově vývoz předmětů kulturní hodnoty na dobu určitou, především za účelem jejich zapůjčení na výstavu. Vstupem ČR do Evropské unie platnost tohoto zákona nekončí. Se zrušením celní kontroly na hranicích s členskými státy EU nastal problém s potvrzováním formulářů osvědčení k dočasnému vývozu. Tato skutečnost tak může vést k nekontrolovanému pohybu předmětů přes hranice. Kulturní instituce, které vydávají povolení k vývozu, nemají prostředky, jak ve skutečnosti ověřit, zda předmět opustil či neopustil území ČR.
- Historické knihovní fondy nebyly prozatím legislativně vymezeny. Ministerstvo kultury zváží možnost přesnějšího definování jejich postavení v knihovním zákoně a zároveň provázanost knihovního zákona, zákona o ochraně sbírek muzejní povahy 122/2000 Sb. a zákona o archivnictví a spisové službě č. 499/2004 Sb. V souvislosti s tím bude třeba posílit personálně i finančně oblast ochrany, uložení a restaurování na jedné straně a oblast ochrany při manipulaci s historickými fondy ve výpůjčním procesu na straně druhé.
- Viz též ad 23 „Koncepte trvalého uchování knihovních sbírek tradičních i elektronických dokumentů v knihovnách ČR“.

E. Rozvoj lidských zdrojů

28. Zajistit odbornou přípravu a celoživotní vzdělávání pracovníků knihoven s důrazem na získávání znalostí a dovedností pro využívání informačních a komunikačních technologií a jazykových znalostí. Zvýšit úlohu knihovnických škol v zajištění celoživotního vzdělávání pracovníků knihoven. Pokračovat v rozvoji a rozšiřování odborného záběru vzdělávacích center v knihovnách.

Zajistí: MŠMT, vzdělávací centra knihoven

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Podpora vzdělávacích center knihoven zahrnuta v programu VISK 2

Spolupráce ostatních ministerstev: MK, MZD

Regionální rozměr: Předpokládá se součinnost krajů a krajských knihoven

Doporučení: Knihovny a jejich provozovatelé budou podporovat celoživotní vzdělávání pracovníků knihoven

Plnění:

- Úroveň znalostí a dovedností pro využívání informačních a komunikačních technologií se u pracovníků knihoven výrazně zlepšila, jak ukázal průzkum vzdělanostní struktury pracovníků knihoven, provedený Národní knihovnou ČR v roce 2004, ve srovnání s rokem 1998. Zásadní význam pro tuto oblast má podprogram VISK 2 - Mimoškolní vzdělávání knihovníků a činnost vzdělávacích center krajských a dalších ústředních knihoven.
- Možnosti celoživotního vzdělávání knihovníků se rozšiřují. Vzniká řada dlouhodobých a cyklických vzdělávacích aktivit pro jednotlivé specializace v oboru knihovnických a informačních služeb. Tyto aktivity se přibližují knihovníkům v regionech.
- Vzrostl počet rekvalifikačních kurzů v krajských vzdělávacích centrech, rozšířilo se vzdělávání pracovníků specializovaných na dětské čtenáře, vznikl e-learningový vzdělávací program pro specialisty v oblasti zpracování knihovních fondů, rozšiřuje se nabídka vzdělávacích aktivit v oblasti informačních zdrojů a služeb, aktivit se zaměřením na sociální dovednosti a schopnost komunikace s různými skupinami uživatelů. Většina těchto aktivit je pořádána vzdělávacími centry knihoven, případně ve spolupráci s nimi.
- Zlepšily se kontakty praxe s oborovými školami; nabídka celoživotního vzdělávání ze strany oborových škol není stále dostatečná. Z iniciativy ředitelů knihoven Plzeňského kraje bylo otevřeno bakalářské studium Knihovnictví a informační vědy na ZČU.
- V současné době se ve školách vyučuje podle vzdělávacích programů s názvem 1) metody a technika informační práce; 2) knihovnické a informační systémy a služby. Současně připravuje NÚOV spolu s MŠMT rámcový vzdělávací program pro tyto obory vzdělání pod pracovním názvem Informační služby (=čtyřleté denní studium zakončené maturitní zkouškou).

Financování programu VISK 2 - Mimoškolní vzdělávání (tis. Kč)

	Rok 2004	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007	Rok 2008	Rok 2009	Rok 2010
Plán	2 870	7 500	2 500	2 500	2 500	3 000	3 000
Skutečnost	2 265	1 500	1 529	5 430			

- Ve zdravotnictví realizovány vzdělávací a tréninkové semináře akreditovanými vzdělávacími institucemi – Institutem postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví, Národním centrem ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů a vybranými regionálními

mi centry jako součásti systému mimoškolního vzdělávání. Pro rok 2007 byl schválen Komisí veřejných informačních služeb ve zdravotnictví MZ ČR Program zvyšování kvality knihovnicko – informačních služeb pro rok 2007, jehož výsledkem bude projektový návrh systému celoživotního vzdělávání ve spolupráci s národními a mezinárodními odbornými společnostmi a knihovnickým školským.

29. V souvislosti se zvyšujícími se nároky na knihovnickou a informační činnost zlepšit platové ohodnocení pracovníků knihoven a prosadit odpovídající zařazení pracovníků knihoven podle nového katalogu prací. Systém celoživotního vzdělávání provázet se systémem odměňování.

Zajistí: Knihovny a jejich provozovatelé

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s MK připraví popis typových pozic knihovnických povolání jako východisko pro zpracování kariérního řádu.

Termín: 2004 a dále průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v rozpočtech jednotlivých knihoven

Doporučení: Knihovnické spolky a sdružení zahájí přípravu kariérního řádu pro pracovníky vybraných typů knihoven. Knihovny a jejich provozovatelé zpracují a uplatní kariérní řád.

Plnění:

- Formou průzkumu prověřila Národní knihovna ČR, že většina pracovníků knihoven byla podle nového katalogu prací zařazena odpovídajícím způsobem.
- Nevyhovující je rozdělení pracovníků knihoven do dvou skupin¹¹, kdy jsou tzv. odborní pracovníci zařazeni do tabulky v příloze č. 2 a ostatní v příloze č. 1, přičemž se jedná o pracovníky, kteří mají klíčový význam pro fungování knihoven – správci sítě, ekonomové apod.
- Specializovaným útvarem Ministerstva práce a sociálních věcí pro oblast zaměstnanosti je zpracováván Informační systém typových pozic, které je možno použít jako základ pro zpracování kariérního řádu. V rámci tohoto systému jsou v Kartotéce typových pozic uvedeny pozice Knihovník, Samostatný knihovník a Knihovník specialista.

---

¹¹ Nařízení vlády č. 568/2006 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 469/2002 Sb., kterým se stanoví katalog prací a kvalifikační předpoklady a kterým se mění nařízení vlády o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě, ve znění pozdějších předpisů.

- Kariérní řád pro pracovníky knihoven vybraných typů nebyl zpracován.
- Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR se podílel na evropském projektu pro přípravu atestací knihovnické profese. V této souvislosti vydal publikaci „Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb“; byla zahájena diskuse o jeho možném uplatňování v praxi ČR.
- Finanční podmínky v mzdové oblasti v knihovnách však trvale brání širšímu uplatnění principů provázanosti kvalifikace s platovým či kariérním postupem. Podstatná část knihoven nemá k dispozici odpovídající objem finančních prostředků pro nadtarifní složky mzdy, což limituje uplatňování diferenciací v odměňování v závislosti na dosažené kvalitě a rozsahu práce. V průměru nízké mzdové ohodnocení pracovníků knihoven je příčinou časté fluktuace zejména mladých pracovníků.

Aktualizace

30. **Podpora dalšího vzdělávání knihovníků a informačních pracovníků prostřednictvím dotačního řízení, jehož cílem bude podpora účasti na zahraničních workshopech a seminářích, zejména uhrazením poplatků a nákladů s účastí spojených**

Zajistí: MK

Termín: příprava, zapracování do dotačních programů 2008, poté průběžně

Dopad na státní rozpočet: v rámci rozpočtu MK.

KONCEPCE TRVALÉHO UCHOVÁNÍ KNIHOVNÍCH DOKUMENTŮ STÁLE JEN NA PAPIŘE

Bohdana Stoklasová, Národní knihovna ČR

Úvod – připomenutí základního rámce a obsahu Konceptce, stav plnění
Koncepce trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR. Etapa 1: do roku 2010 [1] vznikla na konci roku 2005 na podkladě zadání formulovaného jako dílčí cíl *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010* [2] takto:

Zpracovat koncepci trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR jako důležité složky kulturního dědictví a umožnit jejich využívání současným i budoucím generacím. Vytvořit legislativní, organizační a technické předpoklady pro shromažďování, trvalé uchování a zpřístupnění publikovaných digitálních a digitalizovaných dokumentů jako důležité složky kulturního dědictví.

Koncepce vychází z platné české legislativy pro danou oblast, kterou představují především:

Knihovní zákon [3], *Zákon o neperiodických publikacích* [4], *Tiskový zákon* [5] a *Autorský zákon* [6]. Širší kontext vytváří *Státní informační a komunikační politika* [7].

Koncepce navazuje na evropské trendy, iniciativy a projekty, zejména pak na nejnovější iniciativu *i2010: Digitální knihovny* [8] a *Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation* [9]

Časový horizont Konceptce do roku 2010 vychází z časového horizontu *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004–2010* a iniciativy *i2010: Digitální knihovny*. Jedná se o maximální časový horizont, na který lze při prudkém rozvoji oblasti digitálních dokumentů a technologií dnes dohlédnout a racionálně naplánovat další rozvoj i finanční prostředky potřebné ke splnění stanovených dílčích etap i cílového stavu v roce 2010. Vzhledem k tomu, že se jedná o koncepci trvalého uchování části národního kulturního dědictví, je evidentní, že tato koncepce pokrývá jen jednu časovou etapu dlouhodobého procesu a že na ni po roce 2010 nutně musí navazovat etapy další.

Koncepce se opírá o analýzu situace v ČR v oblasti dlouhodobého uchování a zpřístupnění dokumentů a porovnává ji s mezinárodními trendy a prioritami Evropské komise. Na poměrně detailní analýzu, pro jejíž účely jsou dokumenty rozděleny do čtyř skupin: tradiční dokumenty, digitalizované historické dokumenty, digitalizované novodobé dokumenty a publikované digitální dokumenty, navazuje vyhodnocení tendencí uplynulého období, na SWOT analýzu navazuje vymezení cílů i návrh mechanismů a opatření pro jejich naplnění. Textovou část doprovázejí kromě grafického znázornění modelu Národní digitální knihovny i podrobné tabulky popisující objemy dokumentů v jednotlivých kategoriích, jejich nárůst, priority, cíle i potřebné finanční prostředky.

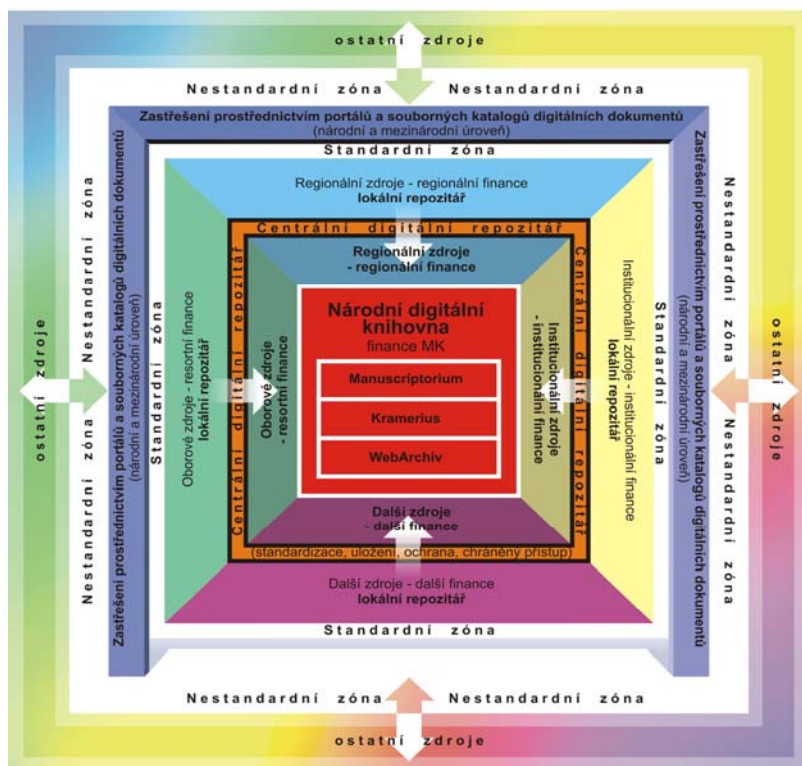
Koncepce měla být předmětem jednání vlády ČR. Na schválení vládou ČR samozřejmě navazuje i uvolnění potřebných finančních prostředků. Koncepce nebyla doposud schválena. Na konci roku 2006 byla aktualizována, na konci roku 2007 bude nejspíše opět pouze aktualizována. Aktualizace svědčí o tom, že počet ohrožených analogových i digitálních dokumentů roste a opatření na jejich trvalou ochranu a zpřístupnění jsou navzdory všem mezinárodním prioritám a doporučením mizivá. Zatímco česká vláda přeshlupuje na místě, vlády okolních evropských zemí berou doporučení Evropské komise velmi vážně. Dochází zde ke změnám legislativy, zrychlení digitalizace a především k budování spolehlivých digitálních repozitářů (úložišť) a jasné delimitaci odpovědností za ochranu jednotlivých částí národního kulturního dědictví s cílem zabránit zbytečným multiplicitám v ukládání těchto dokumentů na jedné straně a bílým místům na straně druhé. Právě absence spolehlivého digitálního repozitáře pro knihovni část národního digitálního kulturního dědictví a nejasné vymezení gescí za ostatní oblasti a minimální (de facto nulová) spolupráce pověřených institucí jsou vážným problémem dneška a budou ještě vážnějším problémem do budoucna.

Spolehlivý centrální digitální repozitář v širším kontextu Národní digitální knihovny a České digitální knihovny

V minulých letech probíhala digitalizace dokumentů spadajících do národního kulturního dědictví téměř výhradně v rámci národních programů Kramerius a Memoriae Mundi Series Bohemica a archivace českého webu v rámci národního programu WebArchiv. Téměř jediným finančním zdrojem pro provoz byly příslušné podprogramy VISKu (6,7 a 8/B), pro oblast výzkumu a vývoje výzkumné záměry a programové projekty VaV. V současnosti se objevují i jiné zdroje financování – Norské fondy, strukturální fondy, regionální a institucionální finance atd. Instituce, které získají prostředky z těchto zdrojů, je věnují téměř výhradně na vlastní digitalizaci a pořízení příslušných metadat a s odkazem na existující Koncepci neřeší

dlouhodobou ochranu a zpřístupnění těchto dokumentů, která je finančně velmi náročná. Spoléhají se na centrální repozitář, který zdarma poskytne ochranu pro národní kulturní dědictví a za určitý poplatek i pro dokumenty další. Tato záruka je zakotvena v Konceptci a odpovídá zahraničním trendům. Před kapitolou věnovanou vlastnímu centrálnímu digitálnímu repozitáři bude užitečné shrnout širší kontext Konceptce, Národní digitální knihovny, České digitální knihovny i klíčovou roli centrálního repozitáře v jejím rámci. Grafické znázornění České digitální knihovny (Obr.1: Česká digitální knihovna) bude postupně zpřesněno až na úroveň centrálního digitálního repozitáře (Obr. 2: Centrální digitální repozitář) a jeho vazby na institucionální digitální repozitáře (Obr 3: Institucionální digitální repozitář).

Česká digitální knihovna

Obr. 1: Česká digitální knihovna (© Bohdana Stoklasová, Martin Zhouf)

Národní digitální knihovna neexistuje ve vakuu, ale v širším kontextu České digitální knihovny.

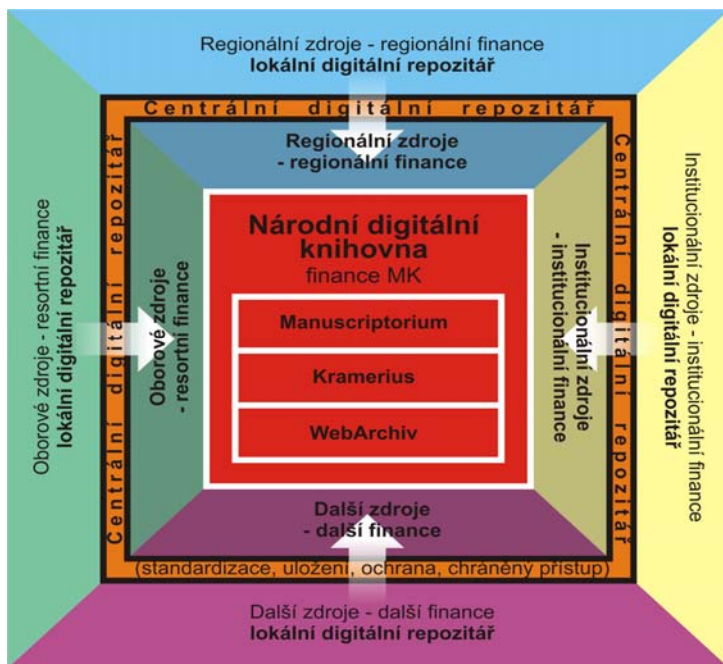
Národní digitální knihovna (uprostřed) je tvořena vybraným souborem publikovaných digitálních i digitalizovaných dokumentů (včetně příslušných metadat) kvalifikovaných jako základ národního kulturního dědictví určeného k trvalému uchování a zpřístupnění současným i budoucím uživatelům. Toto jádro národního kulturního dědictví by mělo být logicky spravováno i financováno v rámci Ministerstva kultury.

Širší Česká digitální knihovna je tvořena velkým množstvím dalších digitálních dokumentů oborového, regionálního, institucionálního i jiného charakteru. Pouze některé z těchto zdrojů se kvalifikují jako součást národního kulturního dědictví. Za shromažďování, trvalé uchovávání (v centrálním repozitáři nebo v lokálních repozitářích) i zpřístupnění zdrojů mimo jádro národního kulturního dědictví nesou odpovědnost (včetně finanční) resortně příslušná ministerstva, regiony, instituce atd. V rámci jejich působnosti existují dílčí programy a projekty, které je třeba efektivně propojit mezi sebou i s jádrem. Tento model do značné míry kopíruje osvědčený model shromažďování, trvalého uchovávání a zpřístupňování tradičních dokumentů. Existence dvou velkých knihoven (NK a MZK) zřizovaných Ministerstvem kultury v centru systému je výhodou nejen s ohledem na možnou dělbu prací (která již v dílčích oblastech intenzivně probíhá), ale jejich umístění skýtá do budoucna zároveň možnost fyzické dislokace určitých komponent digitálního repozitáře do dvou poměrně vzdálených lokalit. Doplnění systému na principu regionálním a oborovém je u nás již dlouhodobě funkční a prověřené. Vícezdrojové a meziresortní financování České digitální knihovny je nezbytnou podmínkou její životaschopnosti.

Digitální dokumenty a příslušná metadata, které vznikají v souladu s mezinárodními standardy a/nebo jejich národními modifikacemi a interpretacemi, spadají do standardní zóny a je možné je zastřešit prostřednictvím národních a mezinárodních portálů a souborných katalogů. Respektování stejných standardů je rovněž základní podmínkou kooperace všech institucí působících v rámci standardní zóny. Mimo standardní zónu vzniká a existuje množství dalších digitálních dokumentů, které nelze ignorovat. Jedná se o digitální dokumenty, jejichž producenti nejsou z nejrůznějších důvodů schopni nebo ochotni respektovat standardy, ale i o dokumenty, které jsou svojí povahou natolik nové, že pro ně ještě standardy neexistují. I tyto dokumenty z nestandardní zóny může být žádoucí zastřešit prostřednictvím portálů a souborných katalogů. Absence standardů ovšem přináší značné limity v oblasti trvalého uchování i zpřístupnění, s nimiž je nutné počítat (v tomto kontextu je třeba vyzdvihnout významný posun od pouze popisných metadat k potřebným administrativním metadatům nezbytným

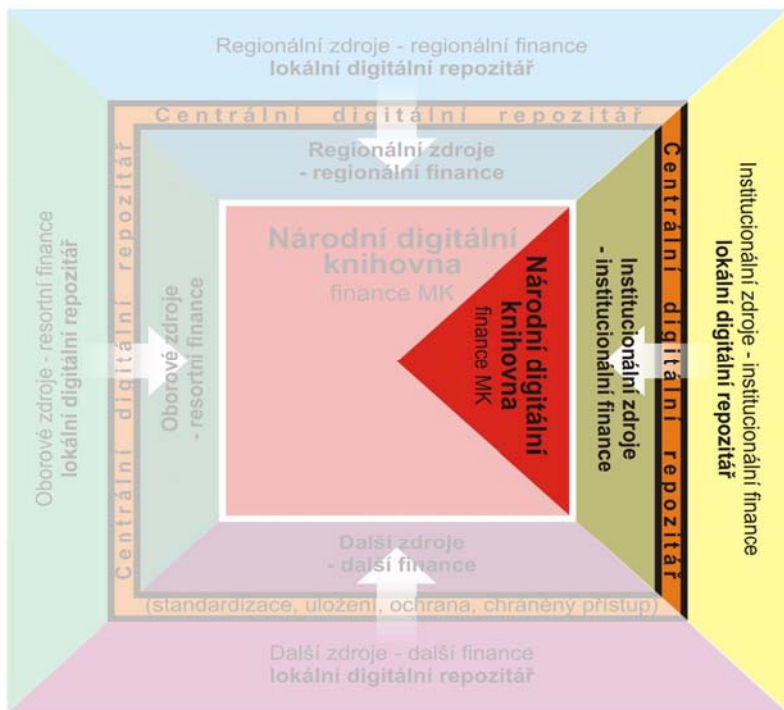
pro dlouhodobou ochranu a zpřístupnění digitálních dokumentů, který nastal v roce 2007).

Popsanou situaci názorně ilustruje Obr. 2: Centrální digitální repozitář. V centru (červená barva) jsou umístěny digitální objekty a příslušná metadata pocházející především z národních programů Manuscriptorium [10], Kramerius [11] a WebArchiv [12]. Obr. 3: Institucionální repozitář znázorňuje modelovou situaci institucionálního digitálního repozitáře, který obsahuje množství digitálních dat i metadat, která budou uložena pouze v lokálním repozitáři. Instituce může vlastnit řadu digitálních objektů včetně doprovodných metadat, které spadají do rámce národního kulturního dědictví a proto mohou být „zdarma“ (tj. za prostředky Ministerstva kultury) uloženy a zpřístupněny v rámci centrálního digitálního repozitáře. Pokud příslušná instituce vlastní ještě další digitální objekty, které jsou pro ni obzvláště cenné, ale z hlediska národního kulturního dědictví nemají zásadní význam, mohou být uloženy v rámci centrálního repozitáře za určitý dohodnutý poplatek.

Obr. 2: Centrální digitální repozitář (© Bohdana Stoklasová, Martin Zhouf)

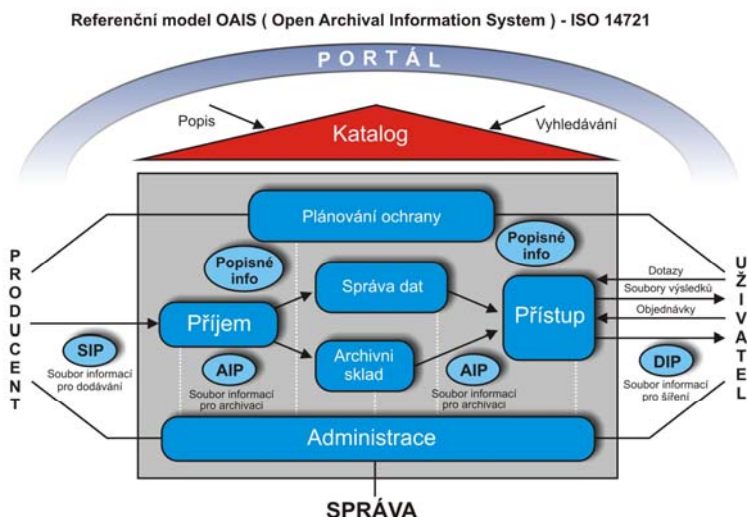
Obr. 3: Institucionální digitální repozitář (© Bohdana Stoklasová, Martin Zhouf)

Základní funkce digitálního repozitáře

Základní funkce digitálního repozitáře popisuje velmi podrobně Referenční model OAIS [13]. V tomto příspěvku budou představeny ve velmi zkrácené a zjednodušené podobě, která je nezbytná nejen pro pochopení současného stavu a perspektiv centrálního digitálního repozitáře, ale i pro určitou formu interního auditu institucionálních repozitářů.

Při pohledu na Obr. 4: Referenční model OAIS je zřejmá značná podobnost celého systému s „klasickým“ systémem získávání, zpracování, uložení a zpřístupnění analogových dokumentů. I digitální dokumenty mají své producenty a uživatele. Mezi nimi stojí knihovna jako zprostředkující instituce, která tyto dokumenty přijímá, popisuje, uchovává a ochraňuje a zpřístupňuje uživatelům. Je zde však jeden velmi podstatný rozdíl, který ve svém příspěvku [14, s. 7, 10] velmi dobře vystihl Abdelaziz Abid.

Pro ochranu analogových dokumentů většinou stačí uložení v optimálních podmínkách, dostatečná kontrola fyzického stavu a minimální využívání. U digitálních dokumentů je situace podstatně složitější. Jejich ochranu lze přirovnat k udržování plamene ohně – je nutné se mu věnovat neustále, udržovat ho a čistit. Jinak zhasne a nenávratně zmizí. Při správné péči ale může být věčný.

Obr. 4: Referenční model OAIS (© CCSDS, překlad a doplnění Bohdana Stoklasová, Martin Zhouf)

Dodávání digitálních objektů

Na počátku celého systému stojí producent digitálního objektu, který ho (společně s příslušnými metadaty) předává do úložiště přímo či nepřímě (např. v rámci archivace webu může probíhat automatická sklizeň). Předpokladem dlouhodobého uložení a zpřístupnění digitálních objektů je vždy existence příslušných doprovodných metadat, která společně s digitálním objektem tvoří soubor informací pro předávání (SIP). Jeho obsah musí být přesně definován a smluvně odsouhlasen oběma stranami – tj. producentem, kterým může být např. Kramerius, Manuscriptorium, WebArchiv, vydavatel nebo libovolná jiná instituce, která má zájem o dlouhodobé uložení a zpřístupnění svých digitálních objektů v rámci centrálního digitálního úložiště. Předmětem smlouvy je i režim ochrany a zpřístupnění příslušných digitálních objektů. Nejde jen o fyzickou ochranu digitálních objektů a respekto-

vání autorských práv – situace je podstatně složitější. Někteří producenti si například přejí pouhé uložení a nikoli zpřístupnění svých digitálních objektů, někteří (např. vydavatelé) požadují přísná omezení pro zpřístupnění svých dokumentů po dobu, po kterou jsou je schopni sami zpřístupnit a uvolňují je v momentě, kdy již jediná dostupná verze zůstává zachována v centrálním repozitáři, atd. Kromě nám dobře známých a v souvislosti s digitálními objekty často přeceňovaných popisných metadat musí SIP obsahovat i řadu administrativních metadat obsahujících např. informace o formátu digitálních objektů, HW i SW nutných pro jejich zpřístupnění, podmínkách ochrany i zpřístupnění. Bez existence těchto metadat nelze v případě zastarávání nebo ukončení podpory určitého formátu a/nebo podpůrného HW či SW automaticky zajistit včasnou migraci nebo emulaci v zájmu zajištění další životaschopnosti a využitelnosti digitálních objektů. Metadata související s pravidly přístupu k digitálním objektům se neváží jen na přístup uživatelů, ale i na přístup obsluhy úložiště a dalších subjektů.

Další popisované procesy již probíhají uvnitř úložiště – de facto se jedná o jednotlivé funkční moduly systému pro správu digitálních objektů (Digital Object Management System – DOMS).

Příjem

zajišťuje příjem souborů informací pro dodávání (Submission Information Package - SIP) od producentů a přípravu jejich obsahu pro uložení a správu v rámci repozitáře. Zajišťuje příjem SIP, kontrolu kvality SIP a vytvoření souboru informací pro archivaci (Archival Information Package – AIP), který odpovídá pravidlům formátování dat v rámci repozitáře a jeho standardům pro dokumentaci. Vybírá z AIP popisné informace pro zahrnutí do databáze a koordinuje aktualizace v rámci archivního skladu a správy dat.

Archivní sklad

zajišťuje služby a funkce spojené s uložením, správou a vyhledáváním AIP. Jde o příjem AIP z modulu Příjem, jejich uložení k trvalému uchování, správu hierarchie skladu, obnovu médií, na nichž jsou archivní jednotky uloženy. Modul zajišťuje rutinní i speciální kontrolu chyb, obnovení obsahu v případě katastrof a předává AIP modulu Přístup pro vyřízení objednávek.

Správa dat

zajišťuje služby a funkce spojené se správou a zpřístupněním popisných metadat, vlastních digitálních objektů uložených v archivu a administrativních metadat pro správu archivu. Správa dat zahrnuje údržbu databáze archivu (údržba schémat, definic a zajištění referenční integrity), aktualizaci

databáze (přidávání nových popisných i administrativních metadat), vyhodnocování dotazů a generování výsledků a tvorbu zpráv o výsledcích dotazů.

Administrace

zajišťuje služby a funkce spojené s veškerým provozem archivního systému. Administrativní funkce zahrnují oslovování producentů, jednání o smlouvách, testování dodávek s ohledem na dodržování dohodnutých standardů, správu konfigurace HW a SW, funkce systémových inženýrů související s monitoringem a zlepšováním funkcionality archivu, sledováním a migrací/aktualizací obsahu archivu. Do tohoto funkčního bloku spadá stanovení a rozvoj standardů a strategie repozitáře, podpora uživatelů a aktivace uložených požadavků.

Plánování trvalé ochrany

zajišťuje služby a funkce spojené s monitoringem prostředí působnosti repozitáře a přípravou doporučení opatření, která zaručí, že informace uložené v repozitáři budou trvale k dispozici uživatelům a to i v případě, že původní formáty a/nebo podpůrný HW a SW budou zastaralé. Plánování ochrany zahrnuje průběžné vyhodnocování obsahu archivu v návaznosti na změny technologií i uživatelských požadavků. Součástí plánování ochrany je i příprava detailních plánů migrace, případně emulace (včetně vývoje SW prototypů pro její zajištění).

Přístup

zajišťuje služby a funkce spojené s podporou uživatelů při získávání informací o digitálních objektech uložených v rámci repozitáře a zajištění přístupu k nim. Přístup zahrnuje komunikaci s uživateli při přijímání požadavků, vyhodnocování těchto požadavků s ohledem na oprávnění k přístupu k požadovaným dokumentům, kompletování výsledků a odpovědí včetně vytvoření souboru informací pro šíření (Dissemination Information Package – DIP). Výsledkem je doručení odpovědi uživateli.

Po objasnění základních funkcí digitálního repozitáře je možné přistoupit k hodnocení jejich zajištění v rámci centrálního digitálního repozitáře.

Výsledky auditu centrálního digitálního repozitáře podle evropské metodiky

Jednou ze základních vlastností spolehlivého digitálního repozitáře je schopnost tuto spolehlivost objektivně a měřitelně prokázat. Součástí postupného budování centrálního digitálního repozitáře je proto od počátku i plán periodických auditů, na jehož konci by měl být externí audit provedený nezávislými (ideálně zahraničními) experty stvrzující spolehlivost centrálního repozitáře.

ního digitálního repozitáře (navzdory dosud neschválené Koncepti a absenci potřebných finančních prostředků stále zůstává v platnosti cílový rok 2010).

V současné době existuje několik velmi užitečných pomůcek pro audit digitálních repozitářů. Nejznámějším je *Trustworthy Repositories Audit & Certification (TRAC): Criteria and Checklist* [15], dále *NESTOR Catalogue of Criteria for Trusted Digital Repositories* [16] a nejnovější *Digital Repository Audit Method Based on Risk Assessment – DRAMBORA* [17].

TRAC je plně mezinárodní a univerzální nástroj určený především pro externí audit, NESTOR je silně orientován na německou oblast a pro mezinárodní využití a s ohledem na případné porovnání s obdobnými zahraničními repozitáři má značné limity, DRAMBORA je plně mezinárodní a univerzální nástroj založený na metodě hodnocení rizik určený především pro interní audit, jehož výsledek může velmi usnadnit a zlevnit následující externí audit. DRAMBORA je ve stadiu testování, finální produkt by měl být k dispozici v závěru roku 2007.

Národní knihovna je jedním z řešitelů evropského projektu Digital Preservation Europe – DPE [18]. DRAMBORA patří k hlavním výstupům tohoto projektu a zřejmě se stane oficiálním evropským nástrojem pro hodnocení a porovnávání digitálních repozitářů. V rámci testování proběhl v červnu a červenci 2007 detailní audit centrálního digitálního repozitáře a na podzim 2007 bude následovat audit digitálního repozitáře Univerzity Karlovy v Praze.

Audit založený na metodě DRAMBORA je rozčleněn do šesti hlavních bloků:

1. Mandát digitálního repozitáře
2. Cíle, strategie, legislativa, smluvní vztahy směřující k jejich dosažení
3. Vymezení činností a podmínek pro jejich realizaci
4. Identifikace rizik
5. Vyhodnocení rizik
6. Návrh opatření pro eliminaci rizik

Celý audit byl pro centrální digitální repozitář velmi náročný, protože se jedná o mimořádně komplexní a složitý repozitář. O výsledcích auditu bude pořízena detailní zpráva a metoda i výsledky budou prezentovány na konferenci Archivy, knihovny a muzea v digitálním světě [19]. V tomto příspěvku budou uvedeny jen stručné souhrnné výsledky auditu.

Mandát repozitáře je vymezen jasně v rámci Koncepte, proto byla tato část auditu (blok 1) relativně snadná.

V bloku 2 jsme narazili na vážný problém, který procházel jako „červená nit“ i všemi dalšími bloky. Audit předpokládá reálnou existenci všech základních funkcí repozitáře a proto dělí funkce do následujících bloků:

Provozní funkce:

- získávání a příjem digitálních objektů a doprovodných metadat
- ochrana a uložení
- správa metadat
- přístup a šíření digitálních objektů a doprovodných metadat

Podpůrné funkce:

- organizace a řízení
- personální zajištění
- finanční zajištění
- technická infrastruktura a bezpečnost.

Vzhledem k tomu, že centrální digitální repozitář nedisponuje plnou funkcionalitou podle výše uvedeného modelu OAIS, na takto detailní úrovni neexistují cíle, strategie, legislativa, smluvní vztahy, ale ani popsané akce. Ve všech uvedených oblastech tak existuje velké množství rizik.

DRAMBORA se nespokojuje s pouhou deklarací o tom, že existuje příslušná strategie, legislativní zakotvení či smluvní vztah. Požaduje jejich přesnou specifikaci včetně odkazů na existující dokumenty. Audit je tak skvělým, byť nemilosrdným nástrojem pro odhalení všech mezer a nedostatků. Již byly zmíněny závažné nedostatky na detailní úrovni. Na obecnější úrovni neexistují zásadní nedostatky v oblasti cílů, které jsou formulovány jasně a zakotveny v Koncepci. I na obecné úrovni je ovšem velice tristní situace v oblasti legislativního ukotvení centrálního repozitáře. Jediným materiálem, kde je jasně a dobře popsán, je již zmíněná Koncepce. Ta ovšem nebyla dosud schválena. Bez jejího schválení a zajištění potřebných finančních personálních zdrojů nemůže NK garantovat fungování centrálního digitálního repozitáře, takže jeho existenci nelze zapracovat do Statutu NK ČR ani Knihovního zákona, nelze se o jeho existenci opírat při případných revizích další legislativy.

Na základě analýzy platných legislativních dokumentů tedy centrální digitální repozitář de facto neexistuje. Ke stejnému závěru vede i analýza jeho funkcí.

V současné době zajišťuje centrální digitální repozitář pouze relativně bezpečné uložení velkého množství dat. Stávající instalace je postavena na produktech firmy IBM. Jako centrální diskový systém je instalován IBM Storage DS4800, přičemž jeden je umístěn v Klementinu a druhý v Hostivaři. Obě datová centra jsou propojena optickým vláknem (dark fibre), přenos probíhá s využitím CWDM technologie. Optické prepínače SAN16B-2 vytvářejí v každé lokalitě Storage Area Network (SAN). Pro po-

třeby zálohování a archivace je instalován Tivoli Storage Manager (TSM) společně s IBM páskovou knihovnou. V současnosti implementované řešení poskytuje jakožto centrální digitální úložiště následující služby: možnost ukládat digitalizovaná data na bezpečné platformě s flexibilní kapacitou. Nabízí také základní služby v oblasti disaster recovery. Data jsou replikována mezi dvěma datovými centry, která jsou vzdálena více než 20km. Tato replikace dat mezi lokalitami chrání data proti fyzickému zničení budovy, výpadku napájení atd. K dispozici je zálohovací a archivní systém, který zajišťuje ochranu dat proti lidskému selhání nebo proti aplikační chybě. Následné kroky plánované do konce roku 2007 budou finalizovat nastavení zálohovací a archivní strategie pro vybrané aplikace s cílem zvyšovat bezpečnost ukládaných dat. Dojde také ke zvýšení úložné kapacity na úroveň, která umožní „přežít“ rok 2007 a snad i 2008. Další budoucnost je nejistá.

Z uvedeného textu je zřejmé, že centrální digitální repozitář v současnosti disponuje jen zlomkem funkcí uvedených ve funkčním modelu OAIS a sledovaných v rámci auditu podle metody DRAMBORA (ale i TRAC a NESTOR). V současné době poskytuje sice jakousi pasivní ochranu, ale chybí mu prakticky všechny funkce aktivní ochrany od regulérního příjmu dokumentů včetně všech kontrol, většina funkcí archivního skladu, správy a administrace dat, zcela chybí plánování ochrany a přístup k digitálním objektům je zajišťován přímo prostřednictvím jednotlivých aplikací. Neexistuje potřebný centrální monitoring přístupu k digitálním objektům. Chybějící funkce zajišťuje již zmíněný systém pro správu digitálních objektů (DOMS), jehož zakoupení a implementace jsou základní podmínkou plné funkčnosti a tudíž i spolehlivosti centrálního digitálního repozitáře. Po jeho implementaci zmizí většina z více než 60 závažných rizik, která audit odhalil. NK nedisponuje dostatečnými programátorskými kapacitami pro správu a rozvoje open source varianty, proto bude nutné zakoupení komerčního DOMS. Pořízení i provoz DOMS jsou finančně velice náročné a bez schválení a profinancování Koncepce zcela nereálné.

Závěr

Závěr nevyznívá příliš optimisticky. Spolehlivý centrální digitální repozitář reálně neexistuje, ani není uveden v žádném z platných legislativních dokumentů, ale instituce digitalizující národní kulturní dědictví s jeho existencí počítají. Jinými slovy: **část národního digitálního kulturního dědictví spravovaného knihovnami je velmi vážně ohrožena!** Situace související s Konceptí je smutně kuriózní. Koncepce, která navzdory silicím evropským tlakům v oblasti dlouhodobé ochrany a zpřístupnění digitálních dokumentů naši vládu příliš nezajímá, stále více zajímá zahraničí. Přednášky a texty o naší Koncepti požadují a využívají nejen zahraniční kolegové – kni-

hovníci, ale i zahraniční ministerstva zodpovědná za tuto oblast. A tak zatímco část našeho národního digitálního kulturního dědictví nenávratně zmizí v souvislosti s potřebou první větší migrace či emulace, naše Koncepce možná pomůže ochránit část národního digitálního dědictví v některé ze zemí, jejíž vláda si ho více váží.

Odkazy:

[1] Koncepce trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR. Etapa 1: do roku 2010.

Dostupný z www: <http://www.ndk.cz/koncepce>

[2] Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010 [Usnesení vlády ČR ze dne 7. července 2004 č. 679 o Koncepci rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010]. Dostupný z www:

http://knihovnam.nkp.cz/docs/Koncepce04_10.doc

[3] Zákon ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). 257/2001 Sb.

Dostupný z www:

http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/Zakon257.htm

[4] Zákon ze dne 8. února 1995 o neperiodických publikacích. 37/1995 Sb.

Dostupný z www: http://www.nkp.cz/pages/weba_zakonpv_neper.htm

[5] Zákon ze dne 22. února 2000 o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon)

Dostupný z www:

http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/Zakon46.htm

[6] Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)

Dostupný z www:

http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/x00-121.htm .

[7] Státní informační a komunikační politika [Usnesení vlády ČR č. 265 ze dne 24. března 2004 ke Státní informační a komunikační politice]

Dostupný z www: http://knihovnam.nkp.cz/docs/SIKP_def.pdf

[8] i2010: Digitální knihovny

Dostupný z www:

http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus51/digitalni_knihovnyEU.htm

[9] Commission recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation Dostupný z www:

http://europa.eu.int/information_society/newsroom/cf/itemlongdetail.cfm?item_id=2782

[10] Manuscriptorium

Dostupný z www: <http://www.manuscriptorium.com>

[11] Kramerius

Dostupný z www: <http://kramerius.nkp.cz>

[12] WebArchiv

Dostupný z www: <http://www.webarchiv.cz>

[13] Reference model for an Open Archival Information System (OAIS)

- Dostupný z www: <http://www.ndk.cz/dokumenty/650x0b1.pdf>
- [14] Preserving the digital heritage : principles and policies
Dostupný z www: http://www.unesco.nl/main_6-3.php
- [15] Trustworthy Repositories Audit & Certification (TRAC): Criteria and Checklist
Dostupný z www:
<http://www.crl.edu/content.asp?11=13&12=58&13=162&14=91>
- [16] Catalogue of criteria for trusted digital repositories (NESTOR)
Dostupný z www: <http://www.ndk.cz/dokumenty/nestorauditpravidla.pdf>
- [17] Digital Repository Audit Method Based on Risk Assessment (DRAMBORA)
Dostupný z www: <http://www.repositoryaudit.eu>
- [18] Digital Preservation Europe (DPE)
Dostupný z www: <http://www.digitalpreservationeurope.eu>
- [19] Archivy, knihovny a muzea v digitálním světě
Dostupný z www: http://www.stk.cz/cgi-bin/nph_Akce.show_event?par=2302&arch=

SOUBORNÝ KATALOG ČR – VČERA, DNES A ZÍTRA

Eva Svobodová, Národní knihovna ČR – Zuzana Hájková, Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice

Katalogy knihoven prošly během posledního desetiletí řadou zásadních změn, ve kterých se odrazilo intenzivní pronikání informačních technologií do oblasti knihovnictví.

Zveřejněním katalogu na internetu knihovny více otevřely své fondy čtenářům, podstatnou měrou se zdokonalily způsoby vyhledávání v katalozích, rozšířily služby čtenářům. Obdobným vývojem procházel a prochází i Souborný katalog ČR (dále jen SK ČR). Od svých jednoduchých začátků, kdy z lístkového katalogu poskytl uživateli jednoduchou informaci, zda vůbec zahraniční publikace je na území ČR, přes možnosti získání informace, zda je dokument v konkrétní knihovně v dané chvíli k dispozici (přístup do lokálních katalogů jednotlivých knihoven), až po možnost odeslání objednávky MVS přímo ze zobrazeného záznamu nebo zobrazení plného textu dokumentu... Nemalou úlohu v tomto vývoji sehrála i zvyšující se počítačová gramotnost uživatelů souborného katalogu – ať odborných pracovníků knihoven, nebo běžných čtenářů veřejných knihoven. Ti jsou logicky stále náročnější ve svých požadavcích na vyhledávání informací – vyžadují efektivní, rychlé, spolehlivé služby. Souborný katalog ČR je jedním z míst, kde mohou své potřeby uspokojit. Ale není samozřejmě místem jediným.

Vedle katalogů jednotlivých knihoven i vedle souborných katalogů virtuálních či reálných, hraje čím dál tím větší roli další fenomén – Google. Ohrožuje jeho jednoduchost a efektivita klasické vyhledávání informací v katalozích? Projeví se negativně skutečnost, že Google rozšiřuje své aktivity přímo v České republice? Mají knihovny a katalogy vůbec u veřejnosti ještě šanci?

1. Včera, aneb, Pro začátek trochu historie

Na počátku byla vyhláška č.110/1965 Sb.. o evidenci zahraniční literatury.

Pokud se v Google zeptáme na termín evidenci zahraniční literatury, odkáže nás k následujícím zdrojům:

The screenshot shows a Google search interface. The search bar contains the text "evidenci zahraniční literatury". Below the search bar, there are two radio buttons: "the web" (selected) and "pages from the UK". The search results are displayed under the heading "Web".

Národní knihovna České republiky
 ... při ověřování knih vydaných před rokem 2000 včetně je nutné kombinovat Souborný katalog ČR a Centrální evidenci zahraniční literatury ...
www.nkp.cz/pages/page.php3?page=sluz_soubkat_knihy.htm - 8k - [Cached](#) - [Similar pages](#)

Národní knihovna České republiky
 souborný lístkový katalog zahraniční neperiodické literatury hlášené na území ČR (a SR) po r. 1965 obsahuje přes 2 mil. záznamů a je složen ze čtyř vrstev, ...
www.nkp.cz/_old/pages/page.php3?page=sluz_soubkat_knihy.htm - 38k - [Cached](#) - [Similar pages](#)
[\[More results from www.nkp.cz \]](#)

CASLIN
 Povinnosti OSK zustalo nejen nadale zajistovat centralni evidenci zahranicni literatury v ramci CR, ale predevsim zahajit budovani SK CASLIN a zabezpecit ...
www.inforum.cz/infomedia96/caslin.htm - 18k - [Cached](#) - [Similar pages](#)

Na základě vyhlášky 110/1965 Sb. se v NK ČR (tehdy ještě Státní knihovně ČSSR) začal budovat lístkový souborný katalog zahraničních monografií. V Univerzitní knižnici v Bratislavě existovala jeho kopie. Slovenští kolegové měli navíc za úkol zajišťovat celostátní evidenci zahraničních seriálů a dodávat do Státní knihovny tištěné soupisy seriálů odebíraných v jednotlivých letech. Ve Státní knihovně ČSSR vznikl navíc retrospektivní katalog zahraničních periodik zachycující seriály odebírané na území České a Slovenské republiky od nejstarší doby do roku 1964.

Zatímco slovenská strana zpracovávala dodávaná hlášení o seriálech již v elektronické formě, na české straně byly budovány katalogy pouze v lístkové podobě. Jedinou výjimku tvořily materiály z konferencí, které bylo možno v tradičním lístkovém katalogu vyhledávat jen s velkými obtížemi. Z tohoto důvodu se ve chvíli, kdy bylo oddělení zajišťující správu souborného katalogu vybaveno prvním PC s nainstalovaným systémem CDS ISIS, rozhodl správce souborného katalogu tento typ dokumentů z lístkových hlášení převádět ručně do elektronické podoby. Tak vznikla báze konferencí, která se se svými cca 8000 záznamy stala základem současného CASLIN – Souborného katalogu ČR. Zprovoznění a zveřejnění souborného katalogu ČR na Internetu předcházelo v roce 1995 testování – účastnilo se ho 8 knihoven. Počet záznamů dosáhl ke konci roku cca 25 000. Provoz CASLIN – Souborného katalogu ČR (dále jen SK ČR) byl zahájen v lednu v roce 1996.

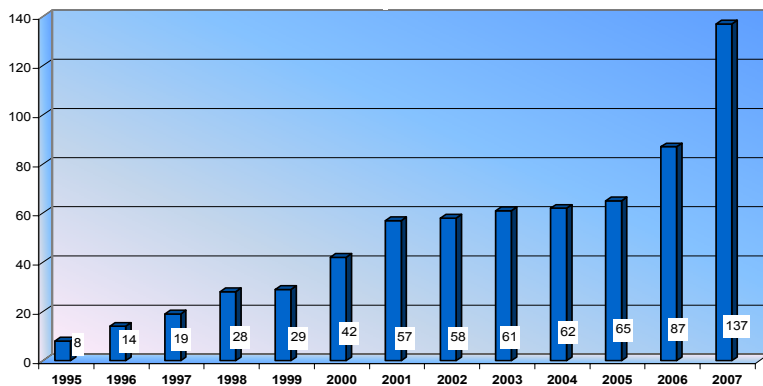
Jihočeská vědecká knihovna, tehdy Státní vědecká knihovna v Českých Budějovicích, si stejně jako většina krajských vědeckých knihoven uvědomovala potřebu vybudovat národní (celostátní) souborný katalog – proto se od počátku na jeho budování aktivně podílela. Nebylo to jen pochopení nutnosti SK ČR vybudovat, ale i otázka prestiže být od počátku u tak důležitého celonárodního projektu .

Jihočeská vědecká knihovna (dále JVK) začala s SK ČR spolupracovat již v testovacím období – v r. 1995, zpočátku zaslala pouze záznamy zahraničních monografií, od roku 1998 i záznamy monografií českých. Jednalo se o záznamy vzniklé zpracováním běžného přírůstku. V roce 2004 byly poprvé zaslány i výsledky retrokonverze. V současné době se počet zaslaných záznamů do SK ČR ročně pohybuje okolo 10 000 záznamů monografií.

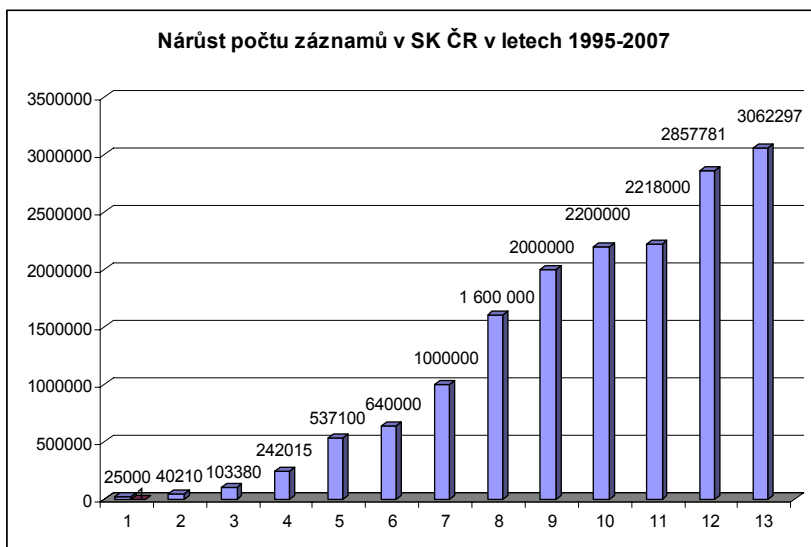
Od roku 1995 prošel SK ČR složitým vývojem. Několikrát došlo ke změně systému (1995-1996 CDS/ISIS, 1997–1999 ALEPH 300, 2000–2002 CUBUS, 2002–2004 kombinace CUBUS + ALEPH 500, od roku 2005 ALEPH 500). V roce 2005 proběhla konverze dat z formátu UNIMARC do formátu MARC 21. Každá z těchto změn vyřešila část problémů, se kterými se souborný katalog v daném období potýkal, znamenala ale také na určitý čas omezení jeho funkčnosti, nebo ve výjimečných případech i jeho krátkodobé uzavření pro uživatele. Přesto počet záznamů v SK ČR i počet knihoven podílejících se na jeho vytváření během let stále vzrůstal. Pro ilustraci uvádíme následující grafy.

Graf 1

Nárůst počtu knihoven spolupracujících na budování Souborného katalogu ČR v letech 1995-2007

Graf 2

2. Jak včera ovlivňuje dnes, aneb, Stále to heterogenní prostředí

Co znamená heterogenní ? Google jako první nabízí odkaz do Wikipedie.

WIKIPEDIE
Otevřená encyklopedie

moje diskuse Přihlaste se

článek **diskuse** editovat historie

Vaše příspěvky udržují Wikipedii v chodu!

Heterogennost

Heterogennost je vlastnost, kterou se označuje skutečnost, že určitý celek je složen z rozdílných částí. Heterogennost označuje *různorodost*, *nestejnorodost*. Používá se obvykle jako **přídavné jméno heterogenní**.

Vlastnost, která není heterogenní, se označuje jako **homogenní**.

Používá se ve **vědeckých** oborech:

- Heterogenní látka
- Heterogenní směs
- Heterogenní datový typ
- Heterogenní síť v informatice

[Hlavní strana](#)
[Portál Wikipedie](#)
[Aktuality](#)
[Pod lípou](#)
[Poslední změny](#)
[Náhodný článek](#)
[Nápověda](#)
[Podpořte Wikipedii](#)

Od samého počátku byl Souborný katalog ČR budován v heterogenním prostředí. Bylo nutné zajistit příjem a zpracování dat z jednotlivých knihov-

nických systémů, používaných českými knihovnami, které pracují s různými formáty dat a s různým kódováním češtiny.

Bylo a stále je nutné vyrovnávat se také se skutečností, že knihovny své systémy mění nebo přecházejí na vyšší verze používaného systému, což se odráží (ne vždy kladně) i ve spolupráci se SK ČR. Často to vede i k dočasnému přerušení spolupráce mezi konkrétní knihovnou a SK ČR, neboť knihovna přednostně řeší problémy související s jejím provozem v novém systému. Doba přerušení spolupráce se SK ČR se v takovýchto případech pohybuje v rozmezí několika měsíců až několika let.

Změnu knihovnického systému řešila i JVK v Českých Budějovicích. V letech 1995–2006 užívala knihovnický systém T Series, který omezoval spolupráci se SK ČR v tom, že neumožňoval exportovat záznamy speciálních druhů dokumentů a seriálů do formátu UNIMARC nebo MARC21. Zasiílali tedy do SK ČR pouze záznamy monografií a dále využívali možnosti ručního připsu sigly k záznamu seriálů pomocí on-line formuláře, který správce SK ČR k tomuto účelu nabízel. Potřeba zasílat záznamy speciálních druhů dokumentů a seriálů do SK ČR byla jedním z důvodů, proč v roce 2006 došlo k implementaci nového systému – Advanced Rapid Library.

Implementace ARL probíhala od března do října 2006 a představovala vysoké pracovní zatížení většiny pracovníků knihovny. Ještě před vlastní implementací a konverzí dat byla na počátku roku (leden–březen) provedena kontrola a čištění dat uložených v původním systému, tj. v T-Series. Kontrola dat zahrnovala správnost zápisu dat – zda jsou uložena ve správných polích, bez pravopisných, syntaktických a interpunkčních chyb, zda dané pole nebylo vyplněno duplicitně atp. Chybná data byla přímo opravena, popř. byla jejich oprava zahrnuta do globálních oprav spojených s konverzí dat. Vedle bibliografických a autoritních záznamů byly zkontrolovány i evidované údaje o registrovaných čtenářích knihovny a byly hromadně vymazány údaje o čtenářích, kteří již nevyužívali služeb knihovny a neměli vůči ní žádné závazky. Tyto kontroly a čištění dat následně zjednodušily konverzi dat i pozdější kontrolu správnosti konverze.

Vlastní implementace, v těsné součinnosti s ARL, byla zahájena v březnu 2006 analýzou jednotlivých pracovních postupů v JVK. Analýza vyústila buď ve vypracování zcela nových pracovních postupů (např. v akvizici, katalogizaci, správě seriálů), nebo vyústila v úpravy ARL tak, aby dosavadní postupy byly zachovány (výpůjční modul).

Akvizice – vypracování nových postupů při objednávání, evidenci došlých výtisků atd. Nový systém tak umožnil přehled o objednaných titulech, způsobech jejich získávání, stavu v čerpání rozpočtu pro jednotlivá oddělení a pobočky JVK. Byly vytvořeny nové tiskové výstupy pro přírůstkový a odpisový seznam, dodací listy pro předávání objednaných titulů na pobočky, ka-

talogizační listky... Jak už bylo uvedeno, většinou bylo nutné přepracovat dosavadní pracovní postupy, ale i zde došlo k úpravě vlastního programu ARL.

Katalogizace – vedle modulu výpůjčního znamenal největší zatížení – spojené s konverzí dat, testováním atd. Bylo nutné nastavit formuláře pro katalogizaci různých typů dokumentů – knihy, hudebniny, zvukové dokumenty, mapy, staré tisky, authority, retrokatalogizaci atd. Pro pracovníce bylo nutné speciální vyškolení nejen na práci v ARL, ale hlavně katalogizace ve formátu MARC21. Tento způsob katalogizace, kdy je nutné sledovat správné vyplnění polí a podpolí, kontrolovat tzv. kódované údaje, vyžaduje větší znalost pravidel, pečlivost i větší důraz na následnou kontrolu záznamů.

Seriály – u seriálů byla velmi složitá konverze záznamů. Systém T-Series měl problémy při ukládání „dlouhých“ záznamů, a proto bylo nutné, aby jeden záznam periodika měl několik dílčích záznamů – záznam souborného záznamu s jednotlivými svázanými ročníky (ca 8 dílčích záznamů), záznam seriálů jako zdrojového dokumentu pro potřeby regionální článkové bibliografie - (až 50 dílčích záznamů), záznamy jednotlivých svazků, záznamy jednotlivých čísel běžného ročníku pro běžné půjčování – všechny tyto uměle rozdělené záznamy bylo nutné spojit, a propojit tak, aby čtenář získal komplexní informaci. Při vlastním spojování záznamů však byl problém v tom, že systém T-Series nepracoval s čísly záznamů – rozlišovacím znakem byl pouze název. Nepřesnosti v zápisu názvu na všech pracovištích – tj. odd. periodik (souborný záznam), regionální odd. (články ze seriálu), výpůjční pult (svázané ročníky) a pobočky (záznam jednotlivých čísel seriálu) způsobily, že slučování záznamu bylo velmi komplikované a konverze musela být několikrát opakována.

Výpůjční modul

Během zavádění a testování výpůjčního modulu přicházelo nejvíce připomínek. Je to dáno i důležitostí tohoto modulu – s ním se setkávají čtenáři, na něm se denně ověřuje funkčnost systému. Byl nastaven tzv. pobočkový systém – musel pracovat relativně samostatně v rámci jednotlivých oddělení a poboček, na druhé straně čtenář získá komplexní informaci o všech výtiscích titulu na všech pobočkách, má možnost si jej půjčit, popř. zamluvit kdekoli. Zcela se změnil systém objednávek ze skladu, kam čtenář nemá volný přístup – jednotlivé žádanky již nevyplňuje sám čtenář rukou, ale el. žádanku zašle na tiskárnu ve skladu. Zároveň získá informaci, kde a kdy bude daný dokument pro něj připraven. Pokud výpůjční modul ARL pro potřeby JVK prošel mnoha úpravami, tak jedna vlastnost modulu změnit nešla – a to způsob vypočítání poplatku za prodlení u nevracených dokumentů. Systém sice zachoval finanční limity, nastavené již v T-Series, ale způsob výpočtu daných poplatků zůstává poměrně složitý.

Konverze dat

Postup konverze, která umožnila převést data ze systému T-Series do ARL, byl poměrně složitý. Bylo to dáno tím, že záznamy v T-Series nebyly ukládány v obvyklém knihovnickém standardu. Konverzní program do formátu UNIMARC, který je součástí T-Series, byl značně zjednodušený. Proto jedinou možností bylo vytvořit vlastní konverzní program, který by převedl data přímo z T-Series do MARC21. Základem byl program, který byl vytvořen pro potřeby Masarykovy univerzity v Brně, ale bylo nutné v něm provést zásadní úpravy především v těch částech, které MU Brno neužívala – seriály, články, speciální druhy dokumentů.

Konverze dat probíhala postupně, data byla převáděna do zkušební verze ARL. Tento způsob postupné konverze dat s možností jejich dodatečných úprav se ukázal jako velmi výhodný. Všichni pracovníci knihovny při seznamování s novým systémem pracovali s daty, která odpovídala realitě v JVK, a zároveň mohli podávat připomínky a upozorňovat na možné chyby konverze.

Celkem bylo konvertováno přes 1 500 000 záznamů, z toho více než 400 000 monografií, seriálů a článků, 600 000 holdingů, 300 000 autoritních záznamů, 90 000 transakcí (výpůjčky, rezervace, dluhy čtenářů).

Spolupráce mezi JVK a Souborným katalogem ČR byla přerušena jen na nejnmutnější dobu. Poslední záznamy ze systému T-Series jsme do SK ČR odeslali 5.9.2006 a první vzorky dat z ARL byly za účelem další testování zaslány správci SK ČR již 3.11. 2006.

27.3.2007 byla spolupráce se SK ČR obnovena v plném rozsahu – JVK začala opět zasílat dávky dat v pravidelných intervalech.

Důkazem jsou statistiky o importech dat uveřejněné na stránkách www.caslin.cz

<http://www.caslin.cz/pro-uzivatele/spolupracujici-knihovny/seznam-knihoven-zasilajicich-do-sk-cr-zaznamy-v-elektronicke-podobe/>

Tabulka 1 Přehled importovaných souborů - CBA001

Soubor	Datum	Zasláno	IN	ADD	UPD	NEW	Přijato
cba001_20070327	20070402	471	416	301	50	47	398
cba001_20070405	20070530	61	53	43	6	4	53
cba001_20070406	20070530	301	278	235	18	25	278
cba001_20070412	20070530	223	203	167	13	21	201
cba001_20070417	20070530	177	152	124	18	10	152
cba001_20070424	20070530	338	287	198	44	45	287
cba001_20070427	20070530	201	188	146	29	13	188
cba001_20070502	20070606	121	97	83	8	6	97
cba001_20070504	20070606	103	101	90	8	3	101

cba001_20070509	20070606	123	115	100	8	6	114
cba001_20070511	20070606	74	70	56	8	6	70
cba001_20070515	20070606	168	157	124	18	14	156
cba001_20070518	20070606	80	75	57	8	9	74
cba001_20070522	20070606	106	99	68	14	16	98
cba001_20070525	20070606	92	89	56	17	14	87
cba001_20070529	20070606	58	54	23	23	8	54
cba001_20070601	20070709	196	188	115	42	30	187
cba001_20070605	20070709	86	84	50	17	15	82
cba001_20070608	20070709	181	174	117	30	27	174
cba001_20070612	20070709	100	99	75	14	9	98
cba001_20070619	20070709	279	249	165	50	34	249
cba001_20070626	20070709	311	267	176	44	46	266
cba001_retro2007	20070802	1214	1203	862	22	317	1201
Soubor	Datum	Zasláno	IN	ADD	UPD	NEW	Přijato
Celkem	2007	5064	4698	3431	509	725	4665

Vzhledem k tomu, že JVK byla první knihovnou s jiným systémem než Aleph, který pracoval ve formátu MARC21, bylo testování složitější. Celý proces testování záznamů ve spolupráci se SK ČR byl výhodný i pro JVK samotnou – znamenalo to podrobnou kontrolu záznamů z hlediska správnosti MARC21. Testování ukázalo, že nové záznamy, stejně jako záznamy po konverzi jsou kvalitnější než záznamy, které byly v průběhu let do SK ČR zasílány (např. propojení záznamů s národními autoritami, globální opravy z konverze opravily řadu chyb a nepřesností atd.). Proto se JVK, po dohodě se správcem SK, rozhodla, že zašle celou databázi do SK ČR znovu jako celek. Pro SK to znamená před“ reimportem“ vymazat záznamy již předtím zasláné (s výjimkou záznamů, ke kterým se připojily záznamy jiných knihoven) a zajistit co nejrychlejší import nových dávek). Bude se jednat o cca 300 000 záznamů, akce proběhne koncem srpna 2007. Současně s novým importem dat bude obnoveno propojení mezi záznamy v SK ČR a lokálním katalogem JVK.

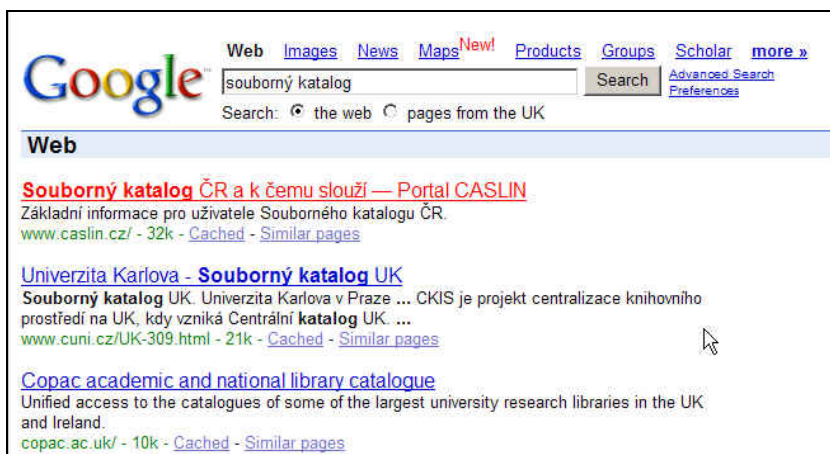
V případě JVK bylo přerušení spolupráce se SK ČR velice krátké – první testovací data byla zaslána necelé dva měsíce po implementaci nového systému a po 6 měsících byl obnoven běžný provoz. Ve srovnání s jinými srovnatelně velkými knihovnami se srovnatelně kvalitními knihovnickými systémy to byla rychlost přímo závratná. Nabízí se otázka, proč to někde jde a jinde ne.

V současné době z důvodu přechodu na jiný systém nebo vyšší verzi stávajícího systému nedodává data do SK ČR více než 10 knihoven, které

dříve spolupracovaly. Bohužel se jedná o knihovny velmi významné, o jejichž fondy má správce SK ČR velký zájem.

3. Dnes, aneb, Trochu statistiky o SK ČR

Pokud někdo neví, co je souborný katalog, nabídne mu Google jako první možnost vedoucí k získání informací odkaz na webové stránky SK ČR:

V červenci 2007 dosáhl celkový počet záznamů v SK ČR 3 084 802 záznamů

- 2.838.473 záznamů monografií
  - 136.643 záznamů seriálů
  - 109.686 záznamů speciálních druhů dokumentů
- Od začátku roku se počet záznamů v SK ČR zvýšil o 227 .021 záznamů (z toho 2204 bylo zpracováno pracovníky OSK).

Počet zaslaných souborů (dávek dat), určených k importu do SK ČR se proti loňsku také zvýšil, a to o více než 300 dodaných souborů. V roce 2006 bylo do konce července naimportováno 604 dávek, v roce 2007 již 947 dávek. V tomto počtu jsou zahrnuty i soubory od nově přispívajících knihoven, včetně testovacích dávek.

Celkem v roce 2007 navázalo se SK ČR kontakt 57 nových knihoven, z toho :

- 40 knihoven již přispívá do SK ČR (poslalo alespoň jednu dávku, která byla do SK ČR naimportována), jsou mezi nimi knihovny, za které posílá data KNAV a MK Bruntál
- u 6 knihoven jsou již testována data

- 11 knihoven si vyžádalo bližší informace ke spolupráci a přístup na FTP server (z důvodu předání vzorků k testování)

Celkem 32 knihoven zahájilo nebo rozšířilo dosavadní spolupráci o využívání on-line formulářů určených k úpravám údajů o odběrech časopisů (popř. monografií).

Počet záznamů, které byly od začátku roku naimportovány do SK ČR, je za sledované období v roce 2006 i 2007 prakticky stejný, cca půl milionu záznamů. Z toho lze usuzovat, že se aktuálnost SK ČR v roce 2007 zvýšila. Jen pro zajímavost – v SK ČR je nyní 9631 záznamů s vrocením 2007 (údaje pro srovnání s loňským rokem nejsou k dispozici).

Zvýšení aktuálnosti SK ČR je bohužel stále v rukách jen několika knihoven. Následující 4 tabulky obsahují seznamy knihoven spolupracujících na budování Souborného katalogu ČR – formou zaslání záznamů v elektronické podobě nebo knihoven o tuto spolupráci usilujících.

Tabulky vypovídají jednak o počtu spolupracujících a testujících knihoven a o počtu zasláných záznamů do SK ČR, jednak přináší přehlednou informaci i o frekvenci, s jakou jednotlivé spolupracující knihovny zasílají svá data do SK ČR (v aktuální podobě jsou tato data k dispozici na adrese:

<http://www.caslin.cz/pro-uzivatele/spolupracujici-knihovny/seznam-knihoven-zasilajicich-do-sk-cr-zaznamy-v-elektronicke-podobe/>

Tabulka 2 Knihovny zasílající záznamy v elektronické podobě nebo spolupracující on-line.

(Poznámka : Je-li ve sloupci „Počet dávek zasláných v roce 2007“ uvedena poznámka VIZ s připojenou siglou, zasílá za knihovnu data do SK ČR centrálně knihovna, které sigla patří a statistiky o počtu zasláných dávek je možno najít u uvedené sigly.)

sigla	statistiky	Název	Počet záznamů v SK ČR (vlastnictví dokumentu)	Počet záznamů v SK ČR (vlastnictví záznamu)	Počet dávek zasláných v roce 2007
ABE288	on-line	Hospicové obč. sdružení Cesta domů – Knihovna	1369	0	on-line
ABE365	on-line	Junák svaz skautů a skautek ČR	84	0	on-line
FMA601	on-line	VÚHŽ, a.s. – Knihovna	349	0	on-line
KAE701	on-line	Nemocnice s poliklinikou Havířov - Lékařská knihovna	3189	0	on-line

ABA001	imp	Národní knihovna České republiky - Novodobé fondy a služby Praha	1482962	1382661	137
OLA001	imp	Vědecká knihovna v Olomouci	527813	218948	50
PNA001	imp	Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje Plzeň	178904	68901	40
BOA001	imp	Moravská zemská knihovna Brno	512844	236207	39
OSA001	imp	Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě	228860	69499	35
ULG001	imp	Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem	112123	24943	35
KLG001	imp	Středočeská vědecká knihovna v Kladně	56031	7074	30
CBA001	imp	Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích	200097	60380	26
PND008	imp	Západočeská univerzita - Univerzitní knihovna Plzeň	1	7003	26
VYG001	imp	Knihovna Karla Dvořáčka Vyškov	2710	109	25
HBG001	imp	Krajská knihovna Vysočiny	1311	91	23
ABA004	imp	Národní knihovna České republiky - Slovanská knihovna Praha	247131	226769	14
UHG001	imp	Knihovna Bedřicha Beneše Buchlovana Uherské Hradiště	1834	168	14
ABA008	imp	Národní lékařská knihovna Praha	91143	67111	13
SUG001	imp	Městská knihovna Šumperk	1365	65	13
KMG001	imp	Knihovna Kroměřížska Kroměříž	3078	346	12
ABD044	imp	Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Knihovna katedry botaniky Praha	7483	5480	9
ABE336	imp	Památník národního písemnictví Praha	5278	2018	9
BRG001	imp	Městská knihovna Bruntál	522	41	9
ABA003	imp	Národní knihovna ČR- Knihovnický institut - Knihovna knihovnické literatury Praha	15146	10453	8
ABD003	imp	Univerzita Karlova - Právnická fakulta - Knihovna Praha	11793	5767	8
ABD008	imp	Univerzita Karlova - 3. lékařská fakulta Praha	2741	175	8
ABD012	imp	Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Oborová knihovna chemie Praha	5345	3936	8

ABD013	imp	Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Geologická knihovna Praha	19486	16404	8
ABD027	imp	Univerzita Karlova - Evangelická teologická fa- kulta - knihovna Praha	27689	18440	8
ABD043	imp	Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Knihovna antropologie Pra- ha	247	40	8
ABD045	imp	Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Knihovna fyziologie rostlin, genetiky a mikrobiologie Praha	2634	1983	8
ABD046	imp	Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Knihovna kateder zoologie Praha	5276	3870	8
ABD063	imp	Univerzita Karlova – Přírodovědecká fakulta – Geografická knihovna Pra- ha	14366	9435	8
ABD107	imp	Univerzita Karlova - Knihovna společenských věd T.G.Masaryka v Jinoni- cích Praha	37513	22261	8
ABD157	imp	Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Ústav pro životní prostředí - Knihovna Praha	6901	4567	8
PEG001	imp	Kulturní zařízení města Pelhřimova - Městská knihovna	2007	158	8
ABD064	imp	Univerzita Karlova - Katolická teologická fakul- ta - Centrální katolická knihovna Praha	7794	7278	7
ABD100	imp	ČVUT - Výpočetní a infor- mační centrum - oddělení knihoven Praha	49	6821	7
BOG001	imp	Knihovna Jiřího Mahena v Brně	1412	238	7
LIA001	imp	Krajská vědecká knihovna v Liberci	95509	33338	7
OPG001	imp	Knihovna Petra Bezruče v Opavě	11179	2101	7
PVG001	imp	Městská knihovna Prostěj- ov	8003	285	7
ABA006	imp	Vysoká škola ekonomická - Centrum informačních a knihovnických služeb Praha	26805	16845	6
ABD005	imp	Univerzita Karlova - Peda- gogická fakulta Ústřední knihovna	20186	13895	6
ABD067	imp	Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta -	3426	1585	6

		Knihovna filosofie a dějin přírodních věd Praha			
ABE310	imp	Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze - Knihovna Praha	38049	25071	6
CKG001	imp	Městská knihovna v Českém Krumlově	1235	35	6
PBG001	imp	Knihovna Jana Drdy Příbram	4221	1188	6
ZLG001	imp	Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín	1593	129	6
ABC023	imp	Česká geologická služba - knihovna Praha	6489	2775	5
CHG001	imp	Městská knihovna v Chebu	590	0	5
ABC016	imp	Ústav mezinárodních vztahů - Knihovna Praha	740	359	4
STG001	imp	Šmidingerova knihovna Strakonice	2288	153	4
ABE311	imp	Národní technické muzeum - Knihovna Praha	9014	5789	3
UOG001	imp	Městská knihovna Ústí nad Orlicí	48334	8368	3
VSG001	imp	Masarykova veřejná knihovna Vsetín	31	4	3
ABB043	imp	Akademie věd ČR - Etnologický ústav, v.v.i. - Knihovna	4239	1667	2
ABE323	imp	Židovské muzeum - Knihovna Praha	20969	13972	2
ABE363	imp	Multikulturní centrum - Knihovna Praha	207	133	2
ABE400	imp	Národní galerie v Praze	16779	14541	2
BOB008	imp	Akademie věd ČR - Ústav analytické chemie, v.v.i. - Knihovna	231	40	2
BOB012	imp	Akademie věd ČR - Ústav přístrojové techniky	2701	1326	2
BOE303	imp	Moravská galerie v Brně	11119	6593	2
JCG001	imp	Městská knihovna Jičín	12193	1639	2
KAG001	imp	Regionální knihovna Karviná	598	4	2
KMC001	imp	Zemědělský výzkumný ústav Kroměříž	2499	1922	2
NAG001	imp	Městská knihovna Náchod	118	13	2
PNG001	imp	Knihovna města Plzně	879	28	2
TAG001	imp	Městská knihovna Tábor	5110	724	2
ABA007	imp	Knihovna Akademie věd ČR Praha	89093	40493	1
ABB012	imp	Akademie věd ČR - Fyzikální ústav, v.v.i.	627	137	1
ABB015	imp	Akademie věd ČR - Geologický ústav, v.v.i.	2064	1336	1
ABB019	imp	Akademie věd ČR - Sociologický ústav, v.v.i. - Socio-	8505	4857	1

		logická knihovna			
ABB022	imp	Akademie věd ČR - Fyzio- logický ústav, v.v.i. – Stře- disko vědeckých informací	15756	11552	1
ABB030	imp	Akademie věd ČR – Orien- tální ústav, v.v.i.	2137	22	1
ABB033	imp	Akademie věd ČR – Ústav fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského	7864	5986	1
ABB040	imp	Akademie věd ČR - Ústav makromolekulární chemie	4535	3184	1
ABB041	imp	Akademie věd ČR - Ústav organické chemie a bio- chemie - Středisko vědec- kých informací	733	68	1
ABB045	imp	Akademie věd ČR - Etnolo- gický ústav, v.v.i. - Kabinet hudební historie - Knihovna	1300	842	1
ABB046	imp	Akademie věd ČR - Ústav pro hydrodynamiku, v.v.i. - Knihovna	3557	2369	1
ABB051	imp	Akademie věd ČR - Ústav státu a práva - Středisko vědeckých informací	9909	4881	1
ABB059	imp	Akademie věd ČR - Psy- chologický ústav - pobočka Praha	271	29	1
ABB076	imp	Akademie věd ČR - Ústav informatiky	5818	4157	1
ABB502	imp	Akademie věd ČR – Bota- nický ústav, v.v.i.	791	145	1
ABC163	imp	CEFRES - Francouzský ústav pro výzkum ve spole- čenských vědách -knihovna Praha	4877	4047	1
BOB002	imp	Akademie věd ČR – Biofy- zikální ústav	85	0	1
BOB007	imp	Akademie věd ČR – Histo- rický ústav - pobočka Brno	12434	7580	1
BOB013	imp	Akademie věd ČR - Ústav fyziky materiálu - Knihovna	2464	1751	1
BOE310	imp	Moravské zemské muzeum - Oddělení knihovnických a dokumentačních služeb - Ústřední knihovna Brno	4116	20	1
JHB502	imp	Akademie věd ČR - Bota- nický ústav – Vědeckový- zkumný úsek II - Třeboň	544	254	1
OSE201	imp	Fakultní nemocnice s po- liklinikou Ostrava	694	168	1
ZLE201	imp	Krajská nemocnice T.Bati, a.s Zlín	237	45	1
ABA009	imp	Zemědělská a potravinář- ská knihovna - Ústav ze- mědělských a potravinář- ských informací Praha	19887	8335	0
ABA010	imp	Národní muzeum -	8929	635	0

		Knihovna Národního muzea Praha			
ABA013	imp	Státní technická knihovna Praha	122925	88122	0
ABB001	imp	Akademie věd ČR – Archeologický ústav, v.v.i.	1053	0	0
ABB010	imp	Akademie věd ČR - Filozofický ústav, v.v.i. – Filozofická knihovna	14517	7654	0
ABB029	imp	Akademie věd ČR - Matematický ústav - Knihovna Praha	1931	306	0
ABB055	imp	Akademie věd ČR - Ústav teorie informace a automatizace	327	0	0
ABB071	imp	Akademie věd ČR - Slovanský ústav, v.v.i. - Knihovna	211	0	0
ABE179	imp	Informační centrum o NATO Praha	854	536	0
ABE190	imp	Gender Studies - Knihovna Praha	2570	1766	0
ABE202	imp	Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví Praha	380	0	0
BOE201	imp	Fakultní nemocnice u sv.Anny v Brně - Lékařská knihovna Brno	422	52	0
CBB001	imp	Akademie věd ČR – Biologické centrum - Knihovna České Budějovice	3045	906	0
CBD001	imp	Jihočeská univerzita - Pedagogická fakulta - Ústřední knihovna České Budějovice	1780	1190	0
CBD002	imp	Jihočeská univerzita - Zemědělská fakulta - Fakultní vědecká knihovna České Budějovice	252	0	0
CBD004	imp	Jihočeská univerzita – Zdravotně sociální fakulta - knihovna Č. Budějovice	358	256	0
CBD005	imp	Jihočeská univerzita – Teologická fakulta - Knihovna České Budějovice	3917	2888	0
HKA001	imp	Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové	95348	31839	0
CHD001	imp	Západočeská univerzita - Univerzitní knihovna - Ekonomická knihovna Cheb	1151	0	0
KVG001	imp	Krajská knihovna Karlovy Vary	15744	4354	0
OPD001	imp	Slezská univerzita - Filozoficko-přírodovědecká fakulta - Ústřední knihovna Opava	1269	499	0

OSD002	imp	Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostra- va	40647	13592	0
OSE203	imp	Zdravotní ústav se sídlem v Ostravě	79	15	0
ZNG001	imp	Městská knihovna Znojmo Západočeská univerzita - Univerzitní knihovna - Pedagogická knihovna Pl- zeň	19327	3315	0
PND002	viz PND008		8607	1297	Viz PND008
PND003	viz PND008	Západočeská univerzita - Univerzitní knihovna - Knihovna Bory Plzeň	14849	3181	Viz PND008
PND007	viz PND008	Západočeská univerzita - Univerzitní knihovna - Právnická knihovna Plzeň	2393	658	Viz PND008
BRG501	viz BRG001	Městská knihovna Rýmařov	218	0	viz BRG001
BRG502	viz BRG001	Městská knihovna Vrbno pod Pradědem	187	0	viz BRG001
BRG503	viz BRG001	Městská knihovna Krnov	762	0	viz BRG001
BRG504	viz BRG001	Městská knihovna Město Albrechtice	64	0	viz BRG001
BRG505	viz BRG001	Místní knihovna Jindřichov	10	0	viz BRG001
BRG506	viz BRG001	Městská knihovna Morav- ský Beroun	64	0	viz BRG001
BRG507	viz BRG001	Městská knihovna Horní Benešov	49	0	viz BRG001
BRG508	viz BRG001	Městská knihovna Břidličná	58	0	viz BRG001
ABE454	imp	<i>Česká křesťanská akade- mie - sloučila se ABD064</i>	9951	5601	Viz ABD064
ABD015	viz.ABD100	ČVUT knihovna Fakulty elektrotechnické	4661	0	viz ABD0100
ABD016	viz.ABD100	ČVUT knihovna Fakulty strojní	3770	0	viz ABD0100
ABD017	viz.ABD100	ČVUT knihovna Fakulty stavební a Fakulty architek- tury	4995	0	viz ABD0100
ABD018	viz.ABD100	ČVUT knihovna fakulty ja- derné a fyzikálně inženýr- ské	2009	0	viz ABD0100
ABD066	viz.ABD100	ČVUT knihovna Fakulty dopravní	2621	0	viz ABD0100
ABD101	viz.ABD100	knihovna Kloknerova ústa- vu ČVUT	781	0	viz ABD0100
ABD143	viz.ABD100	knihovna Výpočetního a informačního centra ČVUT	264	0	viz ABD0100
ABD159	viz.ABD100	knihovna Masarykova ústa- vu vyšších studií ČVUT	661	0	viz ABD0100

Ze 137 přispívajících knihoven, uvedených v Tabulce 1, zatím 19 knihoven (+ 5 knihoven patřících k AVČR) nezaslalo v roce 2007 ani jednu dávku (popř. nezaslalo žádnou dávku dat, která by splňovala parametry pro

import dat do SK ČR). Důvodem nezaslání dat k importu jsou – přechod na nový systém, onemocnění odpovědných pracovníků, malý roční přírůstek nebo nezájem knihovny o častější přispívání než 1x ročně.

Přestože JVK České Budějovice v září 2006 implementovala nový knihovnický systém, patří i letos ve frekvenci zasílání dávek do SK ČR mezi prvých deset knihoven

Tabulka 3 Knihovny, které zahájily spolupráci a jejichž data správce SK ČR testuje

Sigla	Stav	Název knihovny	Počet známých v SK ČR (vlastnictví dokumentů*)
ABE357	testování	Nadace Bohuslava Martinů - knihovna	2
BOD008	testování	Veterinární a farmaceutická univerzita Brno	525
BNG501	testování	Městská knihovna Votice	0
FME301	testování	Muzeum Beskyd Frýdek-Místek - Studijní knihovna	0
FMG502	testování	Městská knihovna Třinec, příspěvková organizace	7
HKD002	testování	Univerzita Hradec Králové - Univerzitní knihovna	102
HKE302	testování	Muzeum východních Čech v Hradci Králové - Historické oddělení Hradec Králové	14
JHE301	testování	Muzeum Jindřichohradecka - Odborná knihovna	6
JNG001	testování	Městská knihovna Jablonec nad Nisou	0
KOE301	imp	Regionální muzeum v Kolíně - knihovna	85
LIE201	testování	Krajská nemocnice Liberec	68
LNG501	testování	Městská knihovna Žatec	0
OPG508	testování	Městská knihovna Vítkov	0
OSE306	testování	Galerie výtvarného umění v Ostravě, příspěvková organizace – Knihovna	5
OSG002	testování	Knihovna města Ostravy	16
PAG001	testování	Krajská knihovna v Pardubicích	1
MBG001	testování	Knihovna města Mladá Boleslav	0

Tabulka 4 Knihovny, které se SK ČR dříve spolupracovaly, ale spolupráci přerušily

Sigla	Název knihovny	Počet záznamů v SK ČR (vlastnictví dokumentu)	Počet záznamů v SK ČR (vlastnictví záznamu)	Důvod přerušení spolupráce	Datum poslední dodávky dat, která bylo možno přijmout do SK ČR
ABA012	Ústav pro informace ve vzdělávání - Národní pedagogická knihovna Komenského Praha	1169	1	Přechod na nový knihovnický systém	2002
ABA601	Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti - OS VTEI Praha - Zbraslav	2532	0	SK ČR přestal podporovat výměnný formát	1999
ABB083	Akademie věd ČR - Ústav pro soudobé dějiny - knihovna Praha	2119	1355	Další spolupráce závisí na ABA007	2002
ABC004	Státní zdravotní ústav - Středisko vědeckých informací - knihovna Praha	1729	170	Přechod na nový knihovnický systém	2001
PAD001	Univerzita Pardubice - Informační centrum - Univerzitní knihovna Pardubice	5132	893	Přechod na nový knihovnický systém	2003
RKC502	Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti - Výzkumná stanice Opočno	257	31		2005
ZLD002	Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně	1492	711	Přechod na nový knihovnický systém	2001

Tabulka 5 Knihovny, které v roce 2007 potvrdily zájem o spolupráci se SK ČR

Sigla	Název knihovny	Počet záznamů v SK ČR (vlastnictví dokumentu)
ABD021	Akademie výtvarných umění v Praze	153
BOE205	Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů	105
BOG505	Městská knihovna Kuřim	0
CVG001	Středisko knihovnických a kulturních služeb	0
DCG302	Městská knihovny Děčín	0
JHG502	Městská knihovna Dačice	0
JIG001	Městská knihovna Jihlava	185

4. Zítřka klepe na dveře, aneb, Co za nás stroje nevyřeší

Pokud hledáme na Google termín „deduplikace“, nacházíme jako první odkaz v seznamu toto:

Souborný katalog ČR

ÚVOD PRO UŽIVATELE PRO KNIHOVNY BÁZE ADRESÁŘ KONTAKTY ODKAZY

NACHÁZÍTE SE ZDE: ÚVOD → PRO KNIHOVNY → JAK PROBÍHÁ DÁVKOVÝ IMPORT → SCHÉMA DEDUPLIKACE

HLEDÁNÍ V SKC

HLEDAT

VSTUP DO BÁZE

SK ČR Seriaty
Knihy Adresář

NAVIGACE

Úvod

Schéma deduplikace

Autor: Helena Dvořáková Poslední změna: Úterý 12.09.2006 08:46

vyřazení již zaslaných záznamů

vyřazení vnitřních duplicit

porovnávání na KEY1 → DUP → porovnávání na váhu → import UPD / import ADD

MUL / NEW

porovnávání na KEY2 → DUP → import UPD / import ADD

MUL / NEW → import NEW

Zobrazit obrázek v plné velikosti – Velikosti: 64 x 1 kB

Zvýšení aktuálnosti SK ČR a rozšíření počtu spolupracujících knihoven je jedním z úkolů vyplývajících z Koncepce rozvoje Souborného katalogu ČR do roku 2010. Plný text Koncepce je k dispozici na adrese: <http://www.>

caslin.cz/folder.2006-10-10.8320472558 .K dalším úkolům patří „Zlepšit kvalitu záznamů uchovávaných v SK ČR“ a „Podporovat a kontrolovat dodržování stanovených knihovnických standardů“.

Při plnění těchto úkolů nelze začít jinak než podrobnou analýzou kvality záznamů již uložených v SK ČR a zpřísněním kontroly kvality záznamů při zahájení spolupráce. Jedná se o činnost velmi časově náročnou, kterou nemůže za knihovníka udělat počítač. Pro potřeby zlepšení kontrol kvality záznamů na počátku spolupráce vypracovává správce podrobnou metodiku.

Doposud probíhá kontrola kvality záznamů ve dvou fázích:

První kontrolu provádí pracovník SK ČR. Cílem je zjistit, zda nová knihovna v zásadě dodržuje knihovnické standardy a zda vzorek dat splňuje všechny náležitosti pro import do SK ČR (názvová konvence, kódování češtiny atd.) a určit úroveň katalogizace, aby mohla být knihovně přidělena váha, k výsledku analýzy podává správce SK ČR nově knihovně písemně podrobné informace a poskytuje konzultace, jak je možno identifikované chyby odstranit. Analýza vzorků se provádí opakovaně. (Při této části analýzy pracuje správce pouze s daty zaslánými novou knihovnou. Nemá k dispozici dokumenty, jejichž záznamy testuje a nemá k dispozici ani záznamy jiných knihoven na stejné dokumenty.)

O výsledku analýzy podává správce SK ČR nově knihovně písemně podrobné informace a poskytuje konzultace, jak je možno identifikované chyby odstranit. Analýza vzorků se provádí opakovaně. (Při této části analýzy pracuje správce pouze s daty zaslánými novou knihovnou. Nemá k dispozici dokumenty, jejichž záznamy testuje a nemá k dispozici ani záznamy jiných knihoven na stejné dokumenty.)

Další kontroly – formálně logické a kontroly na UNIMARC a MARC 21 – jsou prováděny při importu jednotlivých dávek do SK ČR strojem. Je-li identifikována chyba – není záznam do SK ČR přijat a dodavatel záznamu dostává formou statistiky informace, o jakou chybu se jedná a ve kterém konkrétním záznamu se tato chyba vyskytuje. Záznamy, ve kterých stroj identifikoval chybu, nejsou do SK ČR přijaty.

Pokud bude mít správce SK k tomu vytvořeny odpovídající podmínky, uvažuje o rozšíření kontrol kvality záznamů na počátku spolupráce ještě o jednu velmi podrobnou kontrolu. V této fázi by pracovník SK ČR měl provést kontrolu nad vzorkem již naimportovaných záznamů. Tuto kontrolu nelze řešit strojově. Kontrola by měla zjistit, zda záznamy, které byly do SK ČR přijaty jako originální, se správně deduplikují, tj. opravdu se jedná o nové záznamy a nikoli chybně vytvořené duplicity. Pokud došlo k vytvoření duplicity, je nutné zjistit důvod – např. není-li nějaké konkrétní pravidlo AACR2 v knihovně nesprávně aplikováno atd. Na rozdíl od předcházejících dvou fází budou data z nové knihovny kontrolována proti záznamům jiných spolupracujících knihoven, a správce SK ČR bude moci nahlédnout do primárního dokumentu, pokud bude dostupný ve fondu NK ČR.

Zkušebně bylo již několik takovýchto kontrol provedeno a výsledky ukazují relativně vysoké procento duplicit, které vznikají např. z důvodu

rozdílně uváděných údajů o rozsahu dokumentu, názvových nebo autor-
ských údajů. Ne zcela zanedbatelné je i množství překlepů.

Pro ilustraci zde uvádíme ukázkou protokolu:

Protokol o analýze záznamů, které zůstaly v SK ČR ve vlastnictví testovan^é knihovny:

analýza prováděna : 17. 5. 2007 – 25. 5. 2007
celkový počet záznamů, které k 17. 5. 2007 testovaná knihovna v SKC
vlastnila : 149
celkový počet dodaných záznamů k 17. 5. 2007 do SKC 1033
celkový počet záznamů, které k 25. 5. 2007 testovaná knihovna v SKC
vlastnila : 132

celkový počet analyzovaných záznamů: 30
z toho nalezeno a sloučeno duplikátů: 17

Legenda :

Záznam = *duplicitní (nutno ručně sloučit)* 15
Záznam = *originální záznam – není další odběratel dokumentu* 11
Záznam = *záznam ve vlastnictví testované knihovny – více odběratelů do-
kumentu* 2
Záznam = *během analýzy (1 týden) přepsán jiným záznamem nebo připsání
noví odběratele dokumentu* 2

Výsledek analýzy :

Důvody : Proč se záznamy nesloučily strojově ?

1. rozdílné zpracování údajů o rozsahu
2. rozdílné zpracování názvových údajů
3. rozdílné uvedení údajů o autorovi

Poznámky ke katalogizaci (chyby , které nemají vliv při deduplikaci)

1. dle české kat. praxe se za údaje fyzického popisu a za poznámkami
tečky nepišou
2. v poli edice - pole 225 - označení sv. by mělo být v podpoli \$v

Záznam 1

Duplicitní - nesloučil se s důvodu různého počtu stránek (371s /372s)

Spojen ručně se záznamem 002954467 (SKC)

Hlavní záhlaví	Conti, Giulia
Název	Jaká je Taranee : dobrodružství & tajnosti W.I.T.C.H / [texty Giulia Conti]
Vydání	1. vyd.
Nakl. údaje	V Praze : Egmont ČR, 2007
Popis (rozsah)	107 s. ; 18 cm.
ISBN	978-80-252-0583-9 (brož.) : 139.00 Kč
Edice	Witch story

Záznam 2

Nemá k sobě duplicitu ani podle názvu, ani podle ISBN

Originální – nemá dalšího odběratele – 17.5.2007

Poznámka ke katalogizaci – dle české kat. praxe se za údaje fyzického popisu a za poznámkami tečky nepíšíou.

Hlavní záhlaví	Dudáš, Miloš
Název	Drevené kostoly / Miloš Dudáš, Ivan Gojdič, Margita Šukajlová
Vydání	1. vyd.
Nakl. údaje	Bratislava : Dajama, 2007
Popis (rozsah)	127 s. : il. ; 24 cm.
ISBN	80-89226-14-0 (brož.) : 249.00 Kč
Edice	Kultúrne krásy Slovenska
Další původce	Gojdič, Ivan Šukajlová, Margita
Poznámka	Obsahuje bibliografii.

Záznam 3

Duplicitní – nesloučil se z důvodu rozdílného počtu stránek (331/332) a rozdílných názvových údajů – v záznamu testované knihovny je uveden údaj o svazku/části [1] v záznamu testovací knihovny je uvedeno ještě 10-ti místné ISBN místo 13-ti místného (978-80-7211-250-0 – asi nebylo v knize uvedeno).

Spojen ručně se záznamem 003045270 (SKC)

Hlavní záhlaví	Hohlbein, Wolfgang, 1953-
Název	Kronika nesmrtelných. [1], Nad propastí

	/ Wolfgang Hohlbein ; [přeložila Miloslava Hnízdllová]
Vydání	Vyd. 1.
Nakl. údaje	Plzeň : Nava, 2007
Popis (rozsah)	331 s. ; 21 cm.
ISBN	80-7211-250-3 (váz.) : 258.00 Kč
Další původce	 Hnízdllová, Miloslava
Poznámka	Přeloženo z němčiny.

Záznam 4

Nemá k sobě duplicitu ani podle názvu, ani podle ISBN

Originální – nemá dalšího odběratele – 18.5.2007

V poli 440 (edice) by označení sv. mělo být uvedeno v podpoli \$v a podpole \$a končit středníkem.

Hlavní záhlaví	 Foglar, Jaroslav, 1907-1999
Název	 Poklad Černého delfína / Jaroslav Foglar ; [ilustrace na obálce a v textu Gustav Krum]
Vydání	6. vyd.
Nakl. údaje	Praha : Olympia, 2007
Popis (rozsah)	147 s. : il. ; 20 cm
ISBN	978-80-7033-998-5 (váz.) : 159.00 Kč
Edice	Sebrané spisy Jaroslava Foglara. sv. 15
Další původce	 Krum, Gustav, 1924-

atd.. - konec ukázky

Kromě zpracovávání metodiky pro případné rozšíření kontrol při zahájení spolupráce s novými knihovnami, řeší správce SK ČR i analýzu současného stavu – analýzu kvality záznamů již nashromážděných v SK ČR. Ve spolupráci s lékařskou knihovnou Nemocnice s poliklinikou v Havířově probíhá následující test:

Knihovna zpracovává od června celý svůj fond do SK ČR on-line. V rámci této činnosti dodává správci SK ČR prostřednictvím on-line formuláře avíza o nalezených duplicitách. Správce analyzuje důvody jejich vzniku a ručně spojuje duplicitní záznamy. Zatím bylo lékařskou knihovnou v Haví-

řově zpracováno 3189 titulů a správce obdržel 1003 zprávy o duplicitách. Dosud bylo vyřešeno (deduplikováno) 324 případů.

Průběžné výsledky zatím ukazují, že příčiny nededuplikování záznamů resp. vzniku duplicit a multiplicit (až 10 záznamů) v SK ČR lze rozdělit do tří základních oblasti.

(Jednotlivé body jsou okomentovány z hlediska pravidel AACR2).

A) fyzický popis – stránkování

a) problém dopočítávání /nedopočítávání stran

Oblast fyzického popisu monografií je v pravidlech AACR2R poměrně podrobná a jednoznačná. Např. paragraf 2.5B2 určuje, že je třeba uvádět poslední číslovanou stránku, list nebo sloupec. Proto, v případě jednoduchého číslovaného stránkování, by se jednotlivé záznamy neměly odlišovat. O trochu složitější je situace u monografií s nečíslovanými stranami – jejich počet se buď zjistí (tj. dopočítá) nebo odhadne a uvede v hranatých závorkách.

b) překlepy + přehlédnutí

Pravidla AACR2R v paragrafu 1.0F1 řeší nepřesnosti a pravopisné chyby, vyskytující se přímo v popisné jednotce. Žádné pravidlo však samozřejmě neurčuje, jak řešit nepřesnosti a chyby katalogizátorů.

c) označení 1 sv. nebo 236 s.

Pravidla AACR2R umožňují užít obou možností – viz paragraf 1.5B1 – počet fyzických jednotek v arabských číslicích (1 sv.), nebo paragraf 2.5B2 – počet číslovaných stran, listů, sloupců. U monografií je spíše doporučen druhý způsob, který podává čtenáři podrobnější informace.

d) nestrukturování údajů do podpolí – výjimečně

Pravidla AACR2R nezahrnují otázku formátu MARC, je to záležitost knihovnických systémů a podrobné znalosti formátu UNIMARC, popř. MARC21.

B) Názevové údaje

a) problém s edicemi

Nakladatelská úprava monografií je velmi různorodá a je často velmi složité určit, který údaj patří do oblasti názvu a který do oblasti edice. V takovém případě je však možné konzultovat katalogy velkých knihoven a popř. se přizpůsobit.

b) rozepisování vícesvazkových děl do jednotlivých podpolí

Ani vícesvazkovým dílům se AACR2R podrobně nevěnují. Je dána možnost tzv. katalogizace shora, tj. vytvořit záznam na celé vícesvazkové dílo a nero-

zepisovat jej na jednotlivé svazky. Formáty MARC však mají přesně strukturovaná podpole, do kterých se zapisují údaje o čísle a názvu svazku.

c) překlepy a některé znaky s diakritikou (např. měkké l)

d) nestrukturováno do podpolí (např. podnázev)

e) nejednotný popis přítisků

Přítisky, tj. více děl v jedné popisné bez společného názvu jednotce, jednoznačně řeší paragraf 1.1G3

C) ostatní

a) hlavní záhlaví

Tvorbě hlavního, popř. vedlejšího záhlaví je v pravidlech AACR2R věnována celá samostatná kapitola, tj. Kapitola 21, Volba selekčních údajů. Podrobná znalost této části pravidel by v mnoha případech pomohla snížit množství duplicit.

b) ISBN

Zápis standardního čísla je v pravidlech AACR2R řešen v kapitole 1.8. Problémem v současné době může být přechod z 10místného čísla na 13místné číslo – to ale včas řešil dotaz ke katalogizaci č. 267 na stránce Národní knihovny (viz <http://katdotaz.nkp.cz/zobraz.phtml?id=267>)

c) nakladatelské údaje - rozepisování nakladatelských zkratk a jejich varianty a rok vydání

I zde jsou pravidla poměrně jednoznačná. Oblast nakladatelských údajů patří mezi tzv. deskriptivní údaje, tzn. že se údaje o nakladateli opišou tak, jak se vyskytují v předepsaném prameni popisu.

d) jiné příčiny

Pro ilustraci následuje ukázka dvou záznamů, které bylo v rámci testování nutno deduplikovat: (záznamy jsou převzaty ze SK ČR k datu 8.8.2007 – ze záznamů bylo vyjmuta pole 40, 900 a 910)

Záznam 1

LDR	----nam-a22-----4500
FMT	BK
001	np9433001
003	CZ-PrSKC
005	20070709145149.0
007	Tu
008	950223s1994----xr-a-----u0 1-0-cze--
020	a 80-85526-24-7 (brož.) : c Kč 46,00

080	a 616.3
1001	a Dítě, Petr, d 1941- 7 jn20000400604 4 aut
24510	a Diagnostika a terapie chronické pankreatitidy / c Petr Dítě
250	a 1. vyd.
260	a Praha : b Scientia medica, c 1994 e (Cheb : f Typos)
300	a 55 s. : b obr. ; c 20 cm
440 0	a Medicína a praxe. p Chronická pankreatitida
500	a Věcný rejstřík
500	a Obálka Jiří Sušanka
500	a Přehl. Lit
6530	a chronická pankreatitida a chronický zánět a pankreas
655 7	a příručky 2 czenas
7001	a Sušanka, Jiří 7 jx20041022014 4 art
964	a pankreatitida chronická - příčiny, diagnostika a terapie - příručky
SYS	002366254

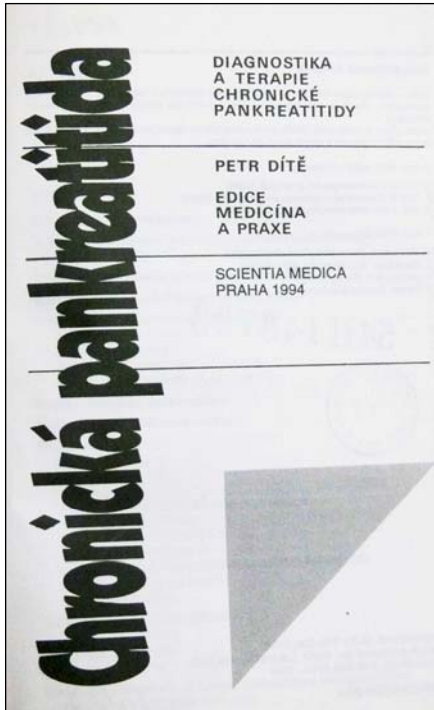
Záznam 2

LDR	-----nam-a22-----a-4500
FMT	BK
001	44790
003	CZ-PrSKC
005	19940602000000.0
008	940531s1994---xr-----u-----cze--
020	a 80-85526-24-7
080	a 616.3
1001	a Dítě, Petr
24510	a Chronická pankreatitida / c Petr Dítě ; b Diagnostika a terapie chronické pankreatitidy
250	a 1. vyd.
260	a Praha : b Scientia medica, c 1994
300	a 55 s. : b 9 obr., tab.
440 0	a Medicína a praxe ; v Sv. 4

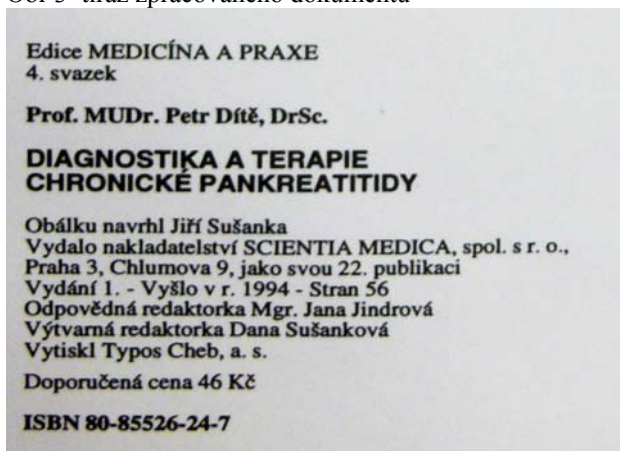
500	a Lit.
500	a Rejstř.
6530	a lékařství a nemoci a léčení a slinivka břišní a slinivka a pankreatitida a chronická pankreatitida a diagnostika a diety a chirurgie a příčiny a záněty a nádory a poškození
74009	a Diagnostika a terapie chronické pankreatitidy
964	a Pankreatitida chronická - diagnostika a léčení - příručky 9 PH
922	a příručky
962	a 616.37-036.12(024)
SYS	002192326

Záznamy jsou zpracovány dvěma různými knihovnami, ani jeden ze záznamů není zcela v pořádku. V prvním případě byl nesprávně uveden hlavní název i název edice. Katalogizátor pravděpodobně nevycházel z názvu, uvedeném na titulní stránce, ale z názvu v tiráži. To odporuje pravidlům AACR, které jednoznačně určují předepsaný pramen popisu pro název monografie – a tím je titulní list. Stejně tak název edice a subedice nebyl převzat ze žádného z předepsaných pramenů popisu. I u druhého případu je chybně uveden název. Uvedená interpunkce a použití podpole b odkazuje na to, že se popisná jednotka skládá ze dvou různých děl jednoho autora – a tak tomu v tomto případě opravdu není. Pro porovnání na závěr uvádíme opravený záznam z báze NKP

Obrázek 1 a 2 Titulní list a rub titulního listu zpracovaného dokumentu

Obr 3 tiráž zpracovaného dokumentu

Na výše uvedeném příkladu je vidět, že zvyšování kvality záznamů naimportovaných během let do SK ČR a odstraňování již vzniklých duplicit, není záležitost jednoduchá natož rutinní. Tento případ, kdy správně není ani jeden ze záznamů, není ojedinělý. Chyby, které se v záznamech objevují, není schopen stroj detekovat a tudíž ani odstranit. Ruční práce nad takovýmíto záznamy znamená :

- a) nalézt/identifikovat takové záznamy (hledat takové záznamy lze cílevědomým a soustavným prohledáváním databáze (s třemi miliony záznamů) nebo lze zvolit méně ambiciózní cestu a řešit jen ty případy, kdy na duplicity upozorní uživatelé/knihovníci, jako v případě spolupráce Lékařské knihovny v Havířově.
- b) rozhodnout, který z duplicitních záznamů je zpracován „lépe“ a připojit k němu sigly odběratelů ze zbývajících záznamů (to znamená připustit pravidlo „špatně ale stejně“) a ostatní záznamy smazat
- c) pokud není v pořádku ani jeden ze záznamů, opravit chyby (což lze dobře udělat jen „s knihou v ruce“. Získání primárního dokumentu nemusí být ale vždy možné, v každém případě čas nutný k jeho získání nutně prodlužuje dobu potřebnou k deduplikaci) a připojit k němu sigly odběratelů ze zbývajících záznamů a ostatní záznamy smazat
- d) v neposlední řadě je třeba se smířit s tím, že v další dávce dat, která přijde z jiné knihovny, může opět být tentýž záznam s chybou a v bázi opět vznikne duplicita

Ukázka záznamu po opravě

LDR	-----nam-a22-----4500
FMT	BK
001	np9433001
003	CZ-PrNK
005	20070710150005.0
007	ta
008	950223s1994---xr-a-----001-0-cze--
020	a 80-85526-24-7 (brož.) : c Kč 46,00
080	a 616.3 2 undef
1001	a Dítě, Petr, d 1941- 7 jn20000400604 4 aut
24510	a Chronická pankreatitida : b diagnostika a terapie chronické pankreatitidy / c Petr Dítě
24630	a Diagnostika a terapie chronické pankreatitidy

250	a 1. vyd.
260	a Praha : b Scientia medica, c 1994 e (Cheb : f Typos)
300	a 55 s. : b obr. ; c 20 cm
440 0	a Medicína a praxe ; 0 s p sv. 4
504	a Obsahuje bibliografii a rejstřík
6530	a chronická pankreatitida a chronický zánět a pankreas
655 7	a příručky 2 czenas
964	a pankreatitida chronická - příčiny, diagnostika a terapie - příručky

Pozn.: V roce 1994, ze kdy pochází uvedený záznam, nebyla pravidla AACR2R ještě v českých knihovnách běžně užívána a aplikována. V bezprostředně nadcházejícím období byla správcem SK ČR společně s formátem UNIMARC, pravidly ISBD, dalšími standardy a instrukcí – „Minimální záznam pro Souborný katalog – monografie“ prosazována jako standard. I v současnosti, tj. více než deset let po přijetí pravidel AACR2R jako standardu v české katalogizační praxi, nejsou pravidla striktně dodržována. To vyplývá i z testů záznamů nově spolupracujících knihoven (př. z 30 náhodně vybraných záznamů s vročením 2000-2007 byly v pěti případech uvedeny údaje o rozsahu v rozporu s AACR2R).

Na závěr ještě obrázek, který ukazuje výsledek hledání výrazu „chronická pankreatitida“ v Google:, První nabídnutý odkaz nás zavede k záznamu publikace téhož autora (autor stále publikuje ☺)

Google Web Images News Maps **News!** Products Groups Scholar **more »**

chronická pankreatitida Search [Advanced Search](#) [Preferences](#)

Search: the web pages from the UK

Web Results 1 - 10 of 10

Publications

Chronická pankreatitida, fibrogeneze a stellate cells. Na Florenci 3,11142 Praha 1 : Nakladatelství Vesmír, s.r.o., 2004. 43 s. Aktuální gastroenterologie XV ...
www.muni.cz/research/publications/567213 - [Cached](#) - [Similar pages](#)

Publikace - Windows Internet Explorer

http://www.muni.cz/research/publications/567213

Publikace

MU > Výzkum, vývoj a rozvoj > Přehled publikační činnosti > Publikace

MASARYKOVA UNIVERZITA
 Česká republika

Historie | Současnost | Výzkum, vývoj a rozvoj | Studium | Zahraniční spolupráce | Informační zdroje a systémy

Masarykova univerzita

Fakulty

- Právnická
- Lékařská
- Přírodovědecká
- Filozofická
- Pedagogická
- Ekonomicko-správní
- Informatické
- Sociálních studií
- Sportovních studií

Ústavy

- Politologický
- Výpočetní techniky

Pracoviště / zařízení

- Archiv
- Centrum jazyků
- Muzeum J.G.Mendela
- Studium s handicapem
- Zahraniční studia
- Regionální rozvoj

Detail publikace

Chronická pankreatitida, fibrogeneze a stellate cells

Citace:	NECHUTOVÁ, Hana - DÍTĚ, Petr - PÁČ, Libor - HERMANOVÁ, Markéta - BRÁZDIL, Jan. <i>Chronická pankreatitida, fibrogeneze a stellate cells.</i> Na Florenci 3,11142 Praha 1 : Nakladatelství Vesmír, s.r.o., 2004. 43 s. Aktuální gastroenterologie XV, Sbornik přednášek. ISBN 80-85977-53-2.
Originální název:	Chronická pankreatitida, fibrogeneze a stellate cells
Rok vydání:	2004
Autoři:	Hana Nechutová, Petr Dítě, Libor Páč, Markéta Hermanová, Jan Brázdil
Druh:	Odborná monografie
ISBN:	80-85977-53-2
Vydání:	Na Florenci 3,11142 Praha 1, Aktuální gastroenterologie XV, Sbornik přednášek, 43 s.
Nakladatel:	Nakladatelství Vesmír, s.r.o.
Klíčová slova:	Chronicall pancreatitis; fibrogenesis; fibroproducers; stellate cells

5. Dnešek neskončil, aneb, Souborný katalog ČR ve službách běžným uživatelům a knihovníkům

Běžnému uživateli SK ČR nabízí :

- možnost vyhledat dokument
- možnost zjistit, která knihovna má dokument ve fondu
- možnost ověřit, zda je dokument v dané knihovně právě dostupný
- vyhledat dokument jinde (propojení s JIB (SFX) , seznam souborných katalogů v ČR i zahraničí zveřejněný na informačním portálu CASLIN: <http://www.caslin.cz/odkazy>)
- možnost zobrazit plný text, získat abstrakt článku atd. (u seriálů)

Knihovníkům SK ČR nabízí:

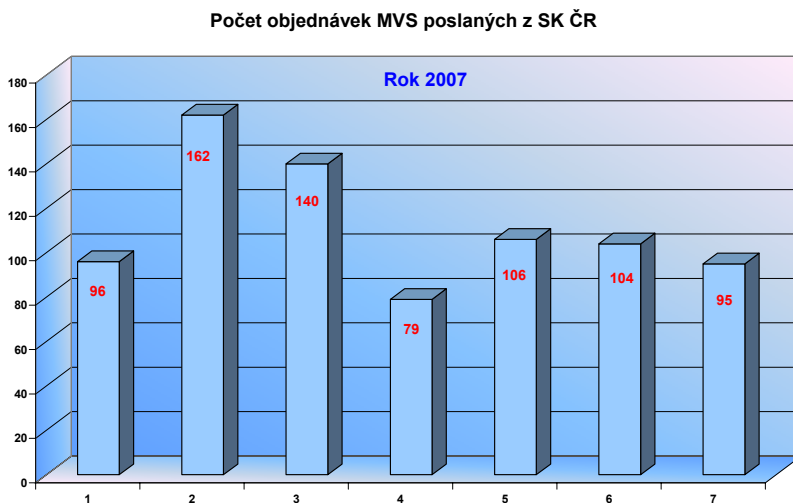
- vše, co běžnému uživateli

- možnost objednat pro běžného uživatele dokument prostřednictvím MVS (graf 3)
- stahování záznamů prostřednictvím protokolu Z39.50
- stahování záznamů přes webové rozhraní Souborného katalogu ČR (platí jen v případě, že knihovna spolupracuje na budování Souborného katalogu ČR)
- kontrolu správnosti zpracování záznamů (platí jen v případě, že knihovna dodává záznamy do SK ČR v elektronické podobě)
- možnost opravit údaje o odběru seriálů nebo monografií (včetně odpisu) pomocí on-line formuláře z webového prostředí (formulář umožňuje též zaslat správci SK ČR podklady pro opravu konkrétního bibliografického záznamu) (Graf 4, 5, 6)
- možnost aktualizovat on-line údaje o své knihovně v bázi ADR (Adresář knihoven a informačních institucí v ČR), která s bázi SK ČR úzce souvisí (Graf 7)

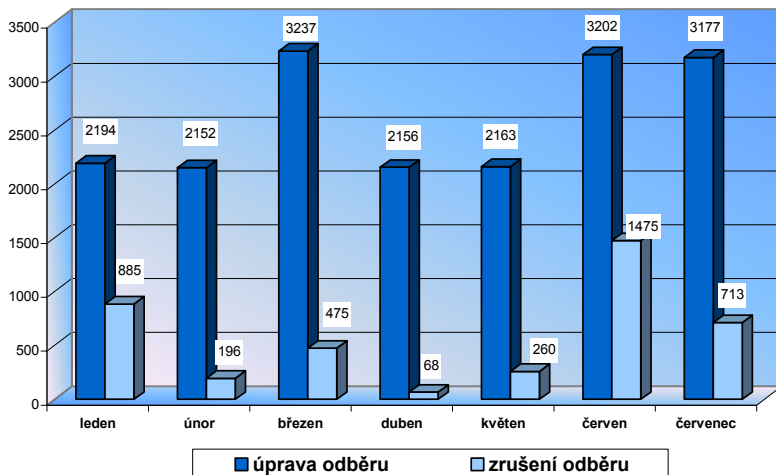
Následující grafy informují o využívání nabízených služeb.

Graf 3 Službu MVS má v prostředí SK ČR možnost využívat 128 knihoven a poskytovat ji je ochotno 103 knihoven. Fakticky tuto službu využilo od začátku roku 2007 celkem 43 knihoven a požádáno o výpůjčku nebo kopii bylo 50 různých knihoven

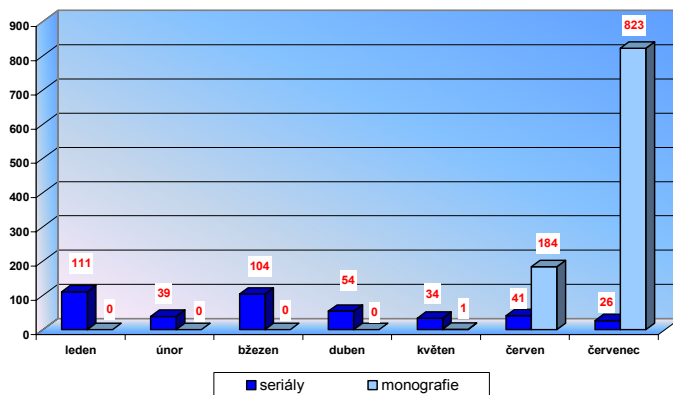
Graf 4 Možnost opravovat údaje o odběru seriálů nebo monografií (včetně odpisů) on-line mají knihovny od roku 2004. K službě si zatím vyžádalo přístup 176 knihoven.

Využití on-line formuláře při aktualizaci odběrů seriálů a monografií v SK ČR

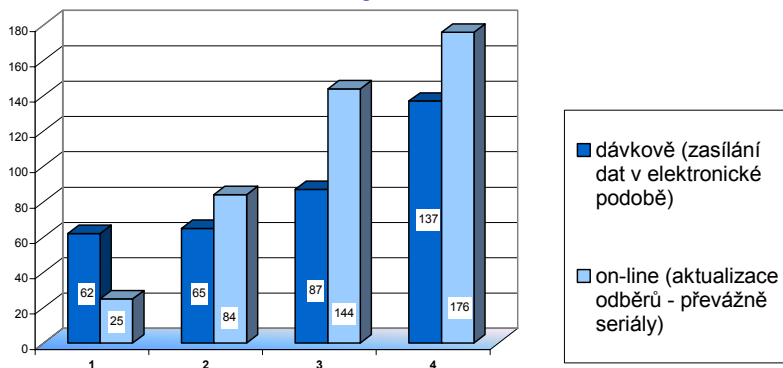
Graf 5 Možnost, zasílat přímo z formuláře zprávu správci (zpráva může obsahovat např. podklady k opravám bibliografického záznamu nebo informaci, že časopis přestal vycházet nebo se rozdělil na dva), byla zprovozněna v roce 2006.

Využití on-line formuláře pro zasílání zpráv správci SK ČR

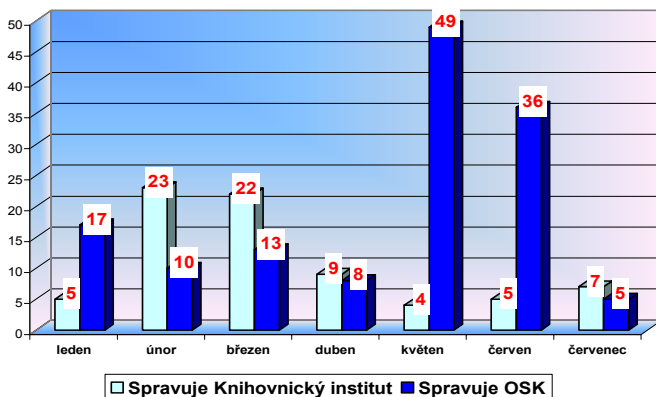
Graf 6 Možnost spolupracovat na budování SK ČR (především na budování dílčí báze Seriály) on-line mají knihovny od roku 2004. Zájem o tento druh spolupráce vzrůstá rychleji než zájem o zaslání záznamů do SK ČR v elektronické podobě.

Počet knihoven spolupracujících na budování Souborného katalogu ČR v letech 2004-2007

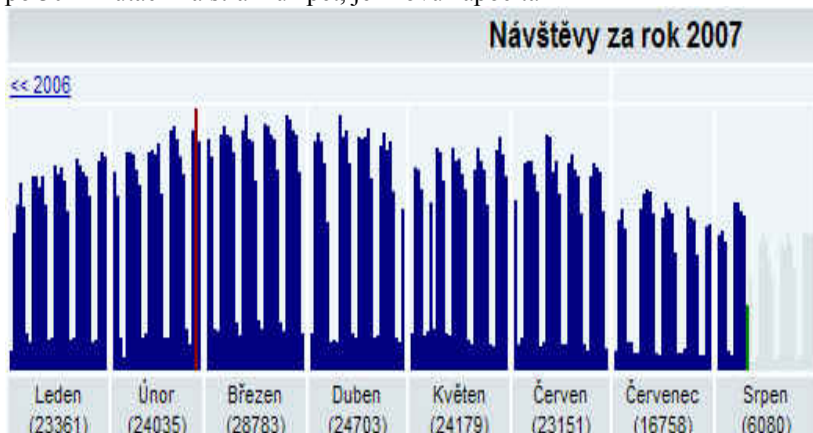

Graf 7 Báze ADR obsahuje základní informace (včetně kontaktů URL) o více než 3000 knihovnách a informačních institucích na území České republiky, z nichž cca 2000 vyvíjejí aktivní činnost. On-line formulář umožňující knihovníkům opravovat data o jejich knihovně, je k dispozici od roku 2006. V roce 2007 byla služba nabídnuta písemně 1006 knihovnám, o heslo požádalo pouze 133 knihoven.

**Adresář knihoven a informačních institucí v ČR
Počet záznamů aktualizovaných v roce 2007 pomocí on-line formuláře**

Graf 8 Přehled návštěv SK ČR za rok 2007 (Statistika dle stránek toplist.cz.). Podle obecných pravidel se jedná o návštěvníka rozlišeného pomocí IP a cookie za určitou dobu. Podle pravidel používaných ve světě (viz. např. <http://www.ec2.edu/dccenter/archives/ia/visitscenario.html> aj.) je tato doba 30 minut. To znamená, že pokud se uživatel ze stejného počítače vrátí po 30 minutách na stránku zpět, je znovu započítán

6. Zítřka začíná už dnes, aneb, Co můžeš udělati dnes, neodkládej na zítřka

Koncepce rozvoje SK ČR do roku 2010 předpokládá:

- zachování centrálního SK ČR založeného na jeho převážně dávkovém plnění (sdílená katalogizace velkých knihoven s právem úplného a/nebo regionálního povinného výtisku a vysokou úrovní katalogizace do jedné báze – mimo SK – bude významným příspěvkem ke zkvalitnění SK ČR),
- pokračování a další rozvoj pro uživatele výhodné koexistence centrálního SK ČR a virtuálního (nejen) SK – JIB¹ (výhodnost této koncepce potvrzuje analogický vývoj směrem k integraci centrálních souborných katalogů v rámci širších virtuálních portálů a služeb),

¹ SK ČR je jedním ze základních zdrojů pro ověřování dostupnosti dokumentů na území ČR a jeho zapojením do JIB (ať jako zdroje pro přímé vyhledávání, nebo SFX přidané služby) je tato funkce ještě posílena, neboť zapojením do různých portálů a služeb se katalog stává využívanějším větším počtem uživatelů. Portál JIB a SK ČR se vzájemně z hlediska uživatelů doplňují. Pro potřeby zapojení do Google Scholar, případně dalších portálů, je existence reálného souborného katalogu nezastupitelná. Rovněž některé funkce (supervize záznamů atd.) nelze realizovat ve virtuálním souborném katalogu.

- kvalitativně novou a rostoucí úlohu SK ČR v souvislosti s rozvojem digitálních knihoven a repozitářů (SK ČR bude integrujícím vstupem k novodobým primárním dokumentům a koordinačním centrem pro přidělování jednoznačných identifikátorů²).
- V souladu s Koncepcí rozvoje SK ČR se v tomto roce
  - připravuje formulář související s přijímáním a uchováváním informací o realizované nebo plánované digitalizaci (popř. mikrofilmování) konkrétních dokumentů
  - probíhají práce související s propojením bibliografických záznamů v SK ČR s digitalizovanými dokumenty vytvořenými v rámci projektu Kramerius (viz obr. 4)
  - testuje se sklizení záznamů z knihoven přes OAI protokol
  - probíhají školení pro knihovny zaměřená jednak na propagaci služeb SK ČR, jednak na rozšíření počtu přispívajících knihoven. Celkem bylo do konce června 2007 uskutečněno 30 školení – z toho 5 velkých školení pro knihovny v regionech (Náchod, Vsetín, Ostrava, Zlín, Český Krumlov) a 25 školení pro konkrétní instituce v místě jejich působení.

Obr.4 Ukázka propojení záznamu SK ČR s výsledky projektu Kramerius (plnými texty českých časopisů)

The image shows a library catalog interface with a record for 'Blahověst' and a preview of the document's first page. The record details are as follows:

Zvolte formát: Standardní -- Katalogizační záznam -- Stručný záznam -- MARC	
Záznam 3 z 5 ◀ Předchozí záznam Další záznam ▶	
Název	Blahověst : katolický týdeník pro Čechy, Moravy, Slováky a Slezany
Nakl. údaje	W Praze : Wacław Stulc, 1847-1852, 1855-1895
Popis (rozsah)	47 sv.
Elektronický zdroj	Digitizovaný dokument
Ve fondu	
	ABA001 [NK] Roky: 1847-52
	ABE336 [Par] Roky: 1847-52
	OLA001 [Ved] Roky: 1855-57
	Svazky: 2-3,5
Lokální záznam	ABA001
ISSN	1801-2973
Vydáváno	Roč. 1. č. 1 (1847)
	N. s. Roč. 1 (1847)
Souč. periodicit	1x týdně

The preview window shows the first page of the document 'Blahověst' (1847, Číslo 1). The page features a title 'BLAHOVĚST' and a large illustration depicting a religious scene with figures in a landscape. Below the illustration, there is a section titled 'Proslov' (Foreword) with text in Czech. The interface also includes navigation and search tools.

² V souvislosti s tímto bodem byl iniciován vznik pracovní skupiny.

Mimochodem – co odpoví Google na dotaz „Blahověst“? Na první stránce (škoda, že ne na prvním místě) jsou nabídnuty odkazy přímo do systému Kramerius a do SK ČR – v obou případech ke konkrétnímu záznamu – cesta k plnému textu dokumentu, který byl vytvořen v NK ČR je uživateli otevřena. ☺

Google

Web Images News Maps^{New!} Products Groups Scholar [more »](#)

blahověst Search [Advanced Search](#) [Preferences](#)

Search: the web pages from the UK

Web

Tip: [Search for English results only](#). You can specify your search language in [Preferences](#)

[Bibliografie překladů řecké prózy 3](#)
Řeč druhá o pokání (Pokání a zpověď) **Blahověst** 4, 1858, 2, s. 238-242; ... **Blahověst** 12, 1862, s. 329-331, 345-348, 361-363, 377-378, 393-396, 409-411. ...
www.clavmon.cz/antika/translatio/preklady/hippokrat.htm - 110k - [Cached](#) - [Similar pages](#)

[Bibliografie překladů řecké prózy 2](#)
Blahověst 25, 1875, s. 19-20, 36-9, 49-58, 66-69, 82-85. .... **Blahověst** 19, 1869, s. 257-58, 275-77, 305-308, 321-325, 340-343, 353-358, 369-374, 387-388. ...
www.clavmon.cz/antika/translatio/preklady/artemidoros.htm - 69k - [Cached](#) - [Similar pages](#)

[Kramerius - Titul periodika](#)
Hlavní název: **Blahověst** * Podnázev: Katolický týdeník pro Čechy, Moravany, ... 1852
nevýznamná změna názvu **Blahověst**; změna podnázvu od r. ...
kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do.jsessionid=62C33F32E123E6CE919C13ECDCCCA730?id=2554&it=0 - 34k - [Cached](#) - [Similar pages](#)

[ČBK - plenární sněm Katolické Cirkve v ČR](#)
Synody diecézánské a porady duchovenské, (Anonym), **Blahověst** 1856, str. 69; ... Synody v prvních třech stoletích, (Anonym), **Blahověst** 1863, str. 389-391; ...
snem.cirkev.cz/index.html?menu=138&pub=7&id=61 - 22k - [Cached](#) - [Similar pages](#)

[Casopis cesky lid VII](#)
Blahověst, 1887, str. 511. — Kdy se jedlí poprvé raci? ... **Blahověst**, 1882 str. 490. — J. Duška: Trest smrti upálením za pověru v Dobrušce r. 1601. ...
tyfoza.no-ip.com/ceskylid/html/knihy/ceskylid07/texty/0312-0618.htm - 5k - [Cached](#) - [Similar pages](#)

[Spicilegium z Vídeňského Denníka](#)
Vy oba "**Blahověst**" a "Hlas Brněnský" vejdete se pod plášť opravdivé (třeba ne poslušné a ponižené) křesťanské lásky "Slovana", jenž není tak skoupý jako ...
citanka.cz/tocp1250.en/havivcek/sl1-106.html - 17k - [Cached](#) - [Similar pages](#)

[SKC - Úplné zobrazení záznamu](#)
Blahověst: katolický týdeník pro Čechy, Moravany, Slowáky a Slezany. Nakl. údaje, W Praha: Wácslaw Štulc, 1847-1852, 1855-1895. Popis (rozsah), 47 sv. ...
sigma.nkp.cz:4505/F/?func=find-c&local_base=SKC&ccl_term=isbn=1801-2973 - 30k - [Cached](#) - [Similar pages](#)

Smyslem tohoto příspěvku bylo přiblížit historii Souborného katalogu ČR, zastavit se u některých z problémů jeho budování a nastínit jeho další vývoj. Zda všechny plánované změny uvedené v nové Koncepci rozvoje Souborného katalogu ČR budou realizovány a zda budou přínosem, ukáže jen čas. Teprve zítřek ukáže, zda si SK ČR a knihovny společně dokážou najít nové uživatele a udržet všechny své stávající, nebo jim dovolí odvrátit se k jiným zdrojům a jiným vyhledávacím nástrojům, včetně zmiňovaného Google. Je ale bezpodmínečně nutné vidět Google jako konkurenci? Vždyť v mnoha případech v našem článku uvedených vedla cesta přes Google nakonec ke knihám, do knihoven a do databází, které jsou výsledkem práce knihovníků a informačních pracovníků.

KONCEPCE SLUŽEB KRAJSKÉ KNIHOVNY KARLOVY VARY

Eva Žáková, Krajská knihovna Karlovy Vary

Koncepce jako v češtině zdomácnělé cizí slovo je ve slovnících cizích slov obvykle interpretováno jednak jako početí jednak jako pojetí, rozvržení či představa. Koncepci v prvním slova smyslu se zabývat nebudu i když by to nebylo v souvislosti se vznikem nové budovy naší Krajské knihovny zcela od věci. V užším významu však mnohá početí nebývají příliš koncepční. Soustředím se proto na druhý méně atraktivní význam slova.

Protože pracuji v oboru již pěknou řádku let, vzpomínám si, že zpracování koncepcí, plánů a později i strategií bylo vždy vyžadováno a zároveň nebylo příliš oblíbené, snad proto, že velmi často šlo jen o samoúčelné dokumenty. Mám pocit, že se často hrála jen taková manažerská hra. Jsem ráda, že pojem koncepce se rehabilitoval, že samoúčelnosti postupně ubývá a poslední zkušenosti spojené s koncipováním fungování Krajské knihovny v nových prostorách již bylo tvrdou, komplikovanou, nezbytnou a zcela účelnou prací.

Pominu-li starší materiály koncepční povahy, vznikly v naší knihovně po roce 2000 tři dokumenty a to Koncepce Krajské knihovny Karlovarského kraje (2002), Strategie činnosti Krajské knihovny Karlovy Vary (2003) a Rozvoj veřejných knihovnických a informačních služeb Karlovarského kraje (2003). Všechny zmíněné materiály sloužily jako program změn spjatých s novým postavením knihovny v síti knihoven a se změnami v souvislosti s výstavbou a provozem nové budovy. S odstupem času mohu říci, že koncepční záměry a strategické cíle byly stanoveny účelně, reálně a proto byly naplněny buď zcela, anebo bylo dosaženo pokroku přiměřeného očekávání.

Uvedené koncepční materiály se opíraly především o dosavadní zkušenosti, nový knihovnický zákon a sdílené praktické zkušenosti veřejných knihoven. Značná část takto vzniklých koncepčních záměrů, například budování a účelná profilace knihovnických fondů, zvýšení kvalifikace pracovního týmu (při proměně jejího obsahu), zkvalitnění informačních dovedností uživatelů služeb knihovny, či rozšiřování služeb veřejnosti, je trvalé povahy a zaručuje kontinuitu.

Je zřejmé, že koncepce dalšího rozvoje KK v Karlových Varech, na které v současné době pracujeme a kterou považujeme za základ formulace progresivní strategie, musí tyto zdroje inspirace překročit směrem k širším

konceptím a prognózám, ať už se zabývají rozvojem České republiky, kraje nebo oboru. Je zřejmé, že zejména reakce na koncepční záměry rozvoje kraje vyžadují při jejich obecnosti značnou invenci. Aplikace oborové *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004–2010* se jeví jako relativně snadnější, ale i v tomto případě je cesta od koncepčního záměru k realizačním projektům náročná. Širším, ale zároveň inspirativním rámcem úvah jsou i studie obsažené v publikaci *Strategie pro evropské knihovny*.

V úvahách o koncepci dalšího rozvoje řešíme několik dilemat. První plyne z faktu, že služby knihoven jsou kulturní službou ve veřejném zájmu. Z toho plyne jednak povinnost respektovat zájmy veřejnosti (ať si o nich myslíme cokoliv), jednak zájmy společnosti, reprezentované naším zřizovatelem a stěžejním donátorem, který ovšem jejich formulaci ve většině případů přenechává nám.. Je zřejmé, že mezi zájmy veřejnosti a veřejným zájmem není plný soulad. Tento stav představuje na jedné straně komplikaci, ale na druhé straně výhodu. Druhé dilema souvisí s nezbytností více se otevřít veřejnosti a staví nás před rozhodnutí jak překročit tradiční obsah služeb knihoven a zároveň přitom neztratit vlastní identitu. Třetí dilema spatřují v konfliktu mezi nutností nezaostat ve využití soudobých informačních technologií a zároveň nabídnout alternativní způsoby jejich autentického využití. Domnívám se, že tyto rozpory nelze překonat zlatou střední cestou, ale pouze využitím celého spektra daných možností.

Hlavní témata naší koncepce nejsou naším výtvorem, ale pouze konkretizací některých obecněji předpokládaných tendencí vývoje obsažených v odborných studiích.

Téma knihovna jako jedno z center komunitního života obce se objevuje snad ve všech nám známých úvahách o žádoucích směrech vývoje veřejných knihoven. V případě krajských knihoven k tomu ještě přistupuje úvaha o budování jednoho z center kulturního života regionu. Konkretizace tohoto tématu pro koncepci rozvoje nabízí několik možností, o jejichž využití uvažujeme.

Domníváme se, že základem by mělo být rozšíření podílu knihovny na společenském dění v místě i kraji, ovšem při zachování demokratických principů a názorové plurality. Předpokládáme přípravu projektů, které by umožňovaly prezentaci informací k obecně pocíťovaným zjevným i skrytým problémům města i regionu, v názorově tolerantním prostředí. V těchto projektech by mohly najít prostor pro uplatnění svých zájmů občanská sdružení či občanské iniciativy. Dílčí zkušenosti z doposud doporučeně nedokonalých pokusů nás přesvědčují o nosnosti tohoto koncepčního záměru.

Druhým zásadním tématem je zvýšení podílu knihovny na aktivitách usnadňujících sociální integraci znevýhodněných skupin populace prostřednictvím zvýšení jejich informační a kulturní kompetence. I v tomto směru

máme určité zkušenosti (především se zdravotně hendikepovanými), které jak se zdá, budou ve vztahu k jiným skupinám znevýhodněných jen omezeně využitelné. I v tomto případě předpokládáme spolupráci s občanskými sdruženími nebo individuálními aktivisty.

Třetím tématem spojeným s profilováním knihovny jako nízkoprahového centra komunitního života je vytváření co nejpříhodnějších podmínek pro neformální setkávání občanů, motivované nejen informačními potřebami, ale také kulturními a jinými volnočasovými aktivitami. Tomuto cíli by měly sloužit nejen intenzivněji využívané možnosti stávající budovy knihovny, ale také účelová kultivace okolí knihovny umožňující jednak přenesení některých jejích aktivit po část roku mimo zdi budovy, jednak rozšíření nabídky služeb, které uzavřené prostory neumožňují.

O tom, zda jsou knihovny v současné době jedním z center servisních organizací nekomerčního celoživotního vzdělávání asi nejsou podstatnější pochybnosti. Pokud si položíme otázku do jaké míry využívají v tomto směru svého potenciálu už pochybnosti mám a myslím, že ne sama. Pokud jde o omezený rozsah nabídky vlastních vzdělávacích aktivit pro veřejnost, nám mohou jako omluva posloužit omezené prostředky na zajištění lektorů. Protože v tomto směru nelze očekávat podstatnou změnu, předpokládáme kooperaci s jinými neziskovými subjekty, do které bychom mohli vložit dobře vybavené prostory a také propagaci.

Ještě zásadnějším problémem služeb spojených s celoživotním vzděláváním je jejich převažující obecné a relativně plošné zaměření. Požadavek na individuální adresnost těchto služeb pro jednotlivé konkrétní klienty se objevuje v několika zahraničních koncepčních úvahách. Rádi bychom se pokusili udělat další kroky tímto směrem, ale budeme patrně omezeni nedostatečnou připraveností pracovního týmu. Domnívám se, že bychom všichni uvítali spolupráci odborných pracovišť při organizaci semináře nebo dílny, věnované této problematice.

Zvýšení kompetence a samostatnosti uživatelů při vyhledávání informačních zdrojů a orientaci na širší a racionálnější využití informačních zdrojů poskytovaných knihovnou, je koncepčním záměrem sledujícím jednak lepší využití fondů a zdrojů, jednak omezení rozsahu rutinních úkonů v práci odborných pracovníků knihovny a uvolnění kapacity pro kvalifikovaný kontakt s uživateli služeb.

Stávající systém informatické výchovy je zaměřen převážně na formální stránku zvládnutí nových informačních technologií, na to co označujeme jako počítačovou gramotnost. V tomto směru se populace české republiky poměrně rychle blíží evropským standardům. Informační gramotnost je samozřejmě něco jiného než počítačová gramotnost nebo vzdělanost. V mezinárodních srovnávacích testech vzdělanosti dětí a mládeže se projevuje, že

mladá česká populace dosahuje podprůměrných výsledků ne ve vyhledávání, ale především při praktické aplikaci a využití informací. Starší generace na tom není pravděpodobně o nic lépe. Domníváme se, že příčinou je nedostatek znalostí a dovedností potřebných pro třídění, zpracování a interpretaci informací. Proto hodláme připravit projekt zaměřený na osvojení a kultivaci metod a postupů racionálního vyhledávání, interpretace, zpracování a využívání informací. Touto profilací se chceme vymezit a na jejím základě budovat postavení knihovny mezi institucemi pracujícími s informacemi. Osobitě zaměřením knihovny bude dobrým předpokladem pro kooperaci i zvládnutí konkurence.

I když s některými činnostmi, skrze které míníme uskutečnit naše koncepční záměry máme již nějaké zkušenosti, je zřejmé, že bude nutné využít dosud neužívané schopnosti a dovednosti některých členů našeho týmu, ale spíše předpokládáme potřebu částečné rekvalifikace a patrně i specializace části pracovníků. Počítáme s pokračováním v inovacích standardních odborných znalostí a dovedností, zdokonalování jazykové průpravy, rozšířením a inovací všeobecných znalostí, výcvikem v komunikačních dovednostech, zvládnutí animačních technik a organizačních schopností.

Zkušenosti z navázaných mezinárodních kontaktů nás přesvědčují o mimořádném významu kulturní identity ve všech podobách (lokální, regionální, národní, etnické či subkulturní). Proto hodláme připravit program kombinující podporu vědomí kulturní identity v kombinaci s nabídkou příležitostí pro poznání jiných kultur, jako korektivu nacionalistických, etnocentrických či xenofobních tendencí.

S ohledem na plnění regionálních funkcí považujeme za jeden z koncepčních cílů podporu podílu veřejných knihoven na dokončení informační infrastruktury kraje a zavedení služeb pro občany v souvislosti s jejich aktivním podílem na fungování e governmentu. Tento koncepční záměr jehož realizace může posílit pozice veřejných knihoven, je zároveň tématem vhodným pro udržování kontaktu se samosprávami obcí regionu.

Tento sumář koncepčních záměrů s nástinem některých konkrétních kroků inspirovaných sdílenými představami o budoucnosti veřejných knihoven v informační společnosti je východiskem koncepce, na jejíž konkrétní podobě pracujeme. V úvodu jsem se zmínila o některých rozporech, které musíme při práci na koncepci řešit a proto si na závěr dovoluji, pokud to nebudete považovat za troufalost, předložit teze možného řešení:

- a) Informační služby ve veřejném zájmu mohou uspokojit veřejnost pouze v případě, že budou překračovat její demonstrováné potřeby a zájmy a tím otevřou dostatečný prostor pro volbu a výběr.

- b) Veřejná knihovna může dostát svému poslání bude-li se chovat extrovertně a aktivně vstupovat do veřejného života s vědomím všech možných rizik. Přiměřená spektakulárnost aktivit není na škodu.
- c) Veřejné knihovny by mohly posílit svoji účast na komunitním životě rozšířením spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi a tím podpořit lepší využití zatím nevyužitého potenciálu.
- d) Obsahové i formové rozšíření služeb knihoven neohrozí jejich identitu, pokud nebude neorganické nebo diletantské.
- e) Ve světě moderních informačních technologií obstojí veřejné knihovny, které se momentálně nacházejí v pozici toho slabšího, pouze tehdy, budou-li vybaveny materiálně na úrovni přiměřené vývoji, personálně a technologicky nadstandardně a obsahově originálně.
- f) Na účelnou vynalézavost a originalitu sázím nejvíce a věřím, že je to dobrá volba.

DNEŠEK A ZÍTŘEK KNIHOVNY UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI

Danuše Lošťáková, Knihovna UP Olomouc

Knihovna Univerzity Palackého (dále Knihovna UP) je knihovnou veřejnou – to znamená, že slouží uživatelům každého vzdělání i věku, ale její služby jsou v první řadě zaměřeny na akademickou obec a té jsou také i přizpůsobeny. Učitelé a studenti Univerzity Palackého v Olomouci jsou jejími hlavními uživateli a tak jestliže chci hovořit o Knihovně UP, musím nejdříve začít univerzitou.

UP je vysoká škola univerzitního typu, která spojuje výuku se špičkovým výzkumem. Vytváří vzdělávací příležitosti nezbytné pro výchovu nových odborníků a současně reprezentuje jeden ze sektorů vědeckovýzkumné základny. Ve své činnosti navazuje na mezinárodní úmluvy a deklarace, které byly přijaty pro vědu, výzkum a vývoj i pro oblast vzdělávání. Zajišťuje výuku asi 200 vědních oborů, spadá pod ni 50 výzkumných pracovišť, z nichž některá jsou excelentní. Na lékařské a přírodovědecké fakultě jsou řešeny prestižní vědecké úkoly týkající se ochrany organismu před škodlivými vlivy prostředí, vývoj léků potlačujících některé druhy maligních nádorů, výzkum dalších protinádorových preparátů a jiné pro společnost důležité cíle. Výzkum je prováděn i v oblasti humanitních oborů (např. projekt GENDEAF speciální pedagogiky, kinantropologie, patristiky a středověkých textů aj.)

Mají-li být úkoly univerzity naplňovány, musí být zabezpečeny nejen personální a materiálně technické podmínky, ale i informační zázemí. Knihovna UP je jedním ze zařízení, které si UP zřídila, aby jí v této oblasti vytvářela podporu a poskytovala služby.

Knihovna UP se skládá z Ústřední knihovny a knihoven na fakultách, o její služby je velký zájem a tomu je přizpůsoben i počet otevíracích hodin. Průměrný týdenní počet otevíracích hodin knihoven na fakultách je 40, Ústřední knihovna má otevřeno 74 hodin týdně. Počet otevíracích hodin je přizpůsoben požadavkům akademické obce na služby knihovny, na práci na jejím počítači a pobyt v jejích studovnách. Olomoucká univerzita má dlouhou a bohatou historii. Ale sama knihovna, která je její pevnou součástí tak, jakoby tomu bylo odjakživa, má svou historii velice krátkou.

Univerzita byla totiž v Olomouci založena již v roce 1573, stará univerzita byla však koncem 19. století zrušena. Po roce 1946, kdy byla v Olo-

moucí univerzita obnovena s názvem Univerzita Palackého, nebyla na ní zřízena žádná velká knihovna a po celá dlouhá léta sloužily studentům a učitelům pouze fakultní a katedrové knihovny. Po roce 1989, kdy byl zvolen rektorem charismatický profesor Jařab, se situace na univerzitě prudce změnila. Nové vedení v roce 1991 rozhodlo o vzniku centrální Knihovny UP. Její Ústřední knihovna byla vybudována v rekonstruované budově tereziánské Zbrojnice a zahájila činnost v roce 1997. Začátky však rozhodně nebyly jednoduché. Zatímco nové fakultní knihovny byly vedením fakult přijaty příznivě, Ústřední knihovna musela o své místo tvrdě bojovat, neboť prezentovala nové pojetí knihovních služeb, na které nebyla akademická veřejnost zvyklá. Už od samého počátku v ní byly zaváděny moderní, elektronické služby, které měly za úkol oslovit co nejširší akademickou obec. Byl vytvořen centrální elektronický knihovní katalog a již v roce 1997 byla zahájena elektronická výpůjčka dokumentů. V současné době je většina služeb knihovny službami elektronickými.

Nákup i zpracování dokumentů je prováděn přímo do souborného katalogu, ať už se jedná o nákup z rozpočtu nebo z grantů. Knihy jsou půjčovány elektronicky a to přímo u pultu a v Ústřední knihovně i pomocí samoobslužného stroje. Uživatelé si mohou knihy samostatně rezervovat a prodlužovat jejich výpůjčku. Průkaz studenta je v celé Knihovně UP využíván jednotně a nejen jako čtenářský průkaz, ale i pro samoobslužné kopírování na kopírákách, které jsou umístěny ve všech částech knihovny.

Nadstandardní služby knihovny zajišťuje oddělení bibliograficko-informačních služeb, které je koordinačním centrem UP pro celouniverzitní nákup elektronických informačních zdrojů. Pracovníci oddělení nabízejí zkušební přístupy k novým elektronickým informačním zdrojům a navrhují jejich nákup, poskytují čtenářům poradenské a referenční bibliograficko-informační služby, zpracovávají rešerše a soupisy literatury, sledují vývoj elektronických informačních zdrojů a na přání informují uživatele o jejich novinkách, provádějí reklamace závad v přístupech k elektronickým informačním zdrojům, v pravidelných anketách hodnotí využívanost elektronických informačních zdrojů a zpětné vazby od uživatelů. V rámci meziknihovní výpůjční služby jsou pro uživatele získávány dokumenty, které nejsou ve fondu Knihovny UP.

Zaměstnanci knihovny spolupracují při pořizování dat o publikační činnosti pracovníků UP a zabezpečují jejich správu.

Knihovna UP organizuje úvodní lekce o fungování knihovny a jejich službách pro studenty prvních ročníků a další vzdělávací akce a školení zaměřené na práci s elektronickými informačními zdroji a práci v souborném katalogu.

Ústřední knihovna musela o své místo na slunci s akademickými funkcionáři často bojovat, neboť občas byla označována za „Ameriku na Moravě“, studenti si však do ní našli cestu snadno a velmi rychle. Zatímco při zahájení její činnosti bylo počítáno s denní návštěvou 300 uživatelů, v krátké době tří let stoupla její denní návštěvnost na 1500. Dnes se ustálila na průměru 1800 za den a v době špičky navštíví Ústřední knihovna i 3000 uživatelů. A jsou to především studenti, kteří rozhodují o rozšíření služeb Knihovny UP a to i na úkor zaměstnanců. V době, kdy se začala prudce zvedat návštěvnost Ústřední knihovny, byli nuceni zaměstnanci uvolnit místo pro zvětšení šatny. Při vzrůstajícím zájmu o práci na počítačích, uvolnila knihovna tři kanceláře a dala je k dispozici vzniku počítačových učeben, které jsou osazeny 90ti počítači. Aby bylo možno nabízet lepší služby oddělení bibliograficko-informačních služeb, byli přestěhováni jeho zaměstnanci blíže k uživatelům. Tak se stalo, že i když celková rekonstrukce části Zbrojnice, kde se nachází Ústřední knihovna, byla ukončena teprve v roce 2000, dodneška již proběhly tři další rekonstrukce knihovny. A ty by mohly pokračovat i dále, vždyť studentům již místa v Ústřední knihovně přestávají stačit. Další stavební úpravy v knihovně však již nejsou možné, její zaměstnanci se teď už skutečně nemají v Ústřední knihovně kam pohnout.

I když se na počátku zdálo, že Knihovna UP bude instituce fakultám vnucená a studenty nevyužívaná, ukázal se pravý opak. Dochází k dalšímu rozšíření jejích služeb i tím, že univerzita buduje nové, krásné prostory pro knihovny na fakultách a Knihovna UP se tak postupně zvětšuje. V současné době přišli studenti přírodovědecké fakulty s dalším návrhem o rozšíření výpůjční doby Ústřední knihovny až do pozdních nedělních hodin. Studenti požadují nejen větší počet otevíracích hodin, ale i více místa pro studium, relaxaci a pro možnost občerstvení. Vedení univerzity pečlivě naslouchá požadavkům studentů po rozšíření služeb každé části knihovny, jakákoliv stížnost studentů je velmi pozorně sledována a požadována okamžitá náprava. Knihovna v současné době rozhodně nemá nouzi o uživatele, nemusí se bát malé návštěvnosti.

Bude to však stejné v budoucnosti? A v jak vzdálené budoucnosti? Těžko mohu předvídat budoucnost knihovny, troufnu si hovořit jen o té nejbližší v období pouhých pěti let. Při současném obrovském rozvoji nových informačních technologií není snad ani možno přesně předvídat, kam se vývoj posune, mé úvahy by se přesunuly pouze do oblasti prognóz.

Uvědomuji si, že na vysokých školách, tedy i na té naší, studuje nová generace studentů, tzv. „Google“ generace, jsou to studenti, kteří jsou většími zákazníky vysokoškolských knihoven. Jsou dobře obeznámeni s prací na webu a patří k těm, kteří už přestávají hledat informace přímo od

knihovníků, chtějí si je pro svou potřebu najít sami a to kdekoli na internetu a často při vzájemné komunikaci s ostatními.

Hlavním zájmem Knihovny UP je, aby ji její uživatelé nenavštěvovali jen proto, že nemají žádný jiný výběr nebo proto, že jsou studenty nebo zaměstnanci Univerzity Palackého. Pokud by tomu tak bylo, jistě by si brzy našli jinou instituci, která by jim informace nabídla rychleji nebo pohodlněji. Knihovna však díky informačním dokumentům všech druhů, ke kterým zajišťuje přístup, může svým uživatelům pomoci při vyhledávání ověřených a kvalitních informací, aby jim byla dobrým průvodcem i rádcem velkou džunglí informací a nestala se v novém, digitálním věku pouze zastaralou institucí neschopnou poskytovat moderní informační služby.

V nejbližším výhledu je rozhodnuto o tom, že bude

- dále rozšiřovat nabídku školení pro přístup k vědeckým elektronickým informačním zdrojům nabízeným a financovaným z peněz UP nebo z grantů,
- modernizovat knihovní systém pro jeho širší využití, které umožní sdílení vědomostí uživatelů,
- nabízet přístup ke stále většímu počtu digitalizovaných dokumentů,
- dále doplňovat fond tištěných dokumentů, neboť sama digitální technologie, která by mohla zahubit tištěné dokumenty, pomáhá vytvářet tištěné dokumenty, které jsou kvalitní a přitom rychle a snadno vytvořené a lidské oko je na ně přes všechny výhrady zvyklé,
- chtít otevřít své sklady tištěných dokumentů pro volný přístup k nim,
- ve spolupráci s Centrem výpočetní techniky budovat archiv šedé literatury vytvořené na Univerzitě Palackého
- dále vzdělávat své zaměstnance pokračováním jazykových kurzů pořádaných v knihovně, školením v odbornostech potřebných pro kvalitní zajišťování služeb
- usilovat o zajišťování výměnných pobytů svých zaměstnanců v zahraničních knihovnách.

Knihovny fakult na Univerzitě Palackého jsou otevřené převážně po dobu vyučování, po šesté hodině večer se zavírají, ale v Ústřední knihovně mohou studenti pobývat po celý den. Řada studentů sedí u pracovních stolů a studuje, další si čtou, jiní posedávají v klubovně a na chodbách knihovny, diskutují se svými spolužáky, vytvářejí společné pracovní skupiny nebo se jen tak obyčejně baví o svých víkendových plánech a pojídají své svačinky. Studenti si velmi často nosí do knihovny i své vlastní materiály, využívají knihovnu nejen jako studijní, ale i sociální centrum, kde se mohou setkat se svými spolužáky, či spolužačkami a navázat nové kontakty i přátelství.

Je nutné udržovat služby univerzitní knihovny na vysoké úrovni a dále je rozvíjet. Vždyť víme, že uživatelé knihovny mají stále větší možnosti pro přístup k elektronickým zdrojům a dokumentům, které nabízí knihovna. Mohou k nim přistupovat z počítačových učeben na fakultách, mohou se k nim připojovat přímo i během vyučování, někteří k nim mají dokonce přístup od svého pracovního stolu doma. Četné prognózy předvídají zánik současných knihoven, je možno obávat se, že bude budova Ústřední knihovny prázdná?

Dnešní situace tomu ale vůbec nenapovídá. Knihovna je často plná, jen studenti jsou na její prostředí čím dál náročnější. Před deseti lety, kdy Ústřední knihovna zahájila svůj provoz, byli velmi vděční, že v ní mohou celý den studovat. Dnes už mají na knihovnu podstatně vyšší požadavky. Vyžadují větší ticho v místnosti kde se učí, chybí jim místnosti, kde by mohli více rozvinout skupinové studium, potřebovali by pro odpočinek a relaxaci zvětšit klubovnu knihovny a ze všeho nejvíc postrádají kavárnu nebo aspoň bufet. Velmi intenzívně se rozhlížíme po budově, kde by se našlo místo pro zvětšení prostoru pro čtenáře knihovny. V nejvyšším patře Zbrojnice se uvolnila část patra, kde se nyní nacházejí jen poloprázdné sklady. Naše představa je, že rozšíříme prostory pro studenty, které by uspokojovaly jejich nároky, umožnily jim lepší a komfortnější přístup ke studiu, pomohly jim najít na UP místo, kde se budou cítit dobře, kam budou chodit rádi sami a přivedou tam i své přátele. Chceme trvale změnit knihovnu nejen na místo, kde jsou zajišťovány služby, ale na místo setkávání lidí a vytváření kulturního společenství.

To je naše představa knihovny nového tisíciletí. Stát se moderní informační institucí, ale zároveň i místem, které kromě informací a vzdělání dá lidem možnost sociálního kontaktu pro hodnotnou komunikaci.

MANUSCRIPTORIUM NA CESTĚ K EVROPSKÉ DIGITÁLNÍ KNIHOVNĚ

Zdeněk Uhlíř, Národní knihovna ČR

Manuscriptorium¹ spolu s **Krameriem**² a **Web Archivem**³ tvoří Digitální knihovnu, kterou buduje Národní knihovna ČR, aby odpověděla na požadavky, jež před všechny paměťové, tj. archivy, knihovny, muzea apod., instituce staví rozvoj informační a znalostní společnosti. Podobně také ve spolupráci s Univerzitou Karlovou připravuje portál **Jednotná informační brána**,⁴ v němž se snaží o integraci rozptýlených informačních zdrojů do jediného uživatelského rozhraní, protože podle bonmotu „co není integrováno, to neexistuje“, tedy bez síťového propojení globálního intelektuálního bohatství lidstva by při konverzi a transformaci médií a diskontinuitě diskursů, jež v současnosti zakoušíme, došlo k nenahraditelným ztrátám v kontinuitě idejí. A konečně ve speciální oblasti připravuje ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, Karlovou univerzitou a Akademií věd ČR portál **Litterae ante portas**,⁵ tj. společný přístup k elektronickým zdrojům pro interdisciplinární a transdisciplinární studium řeckých a latinských textů antiky, středověku a raného novověku. Manuscriptorium se tudíž nachází v širokém kontextu činností i jejich výsledků na přechodu od tištěného k síťovému elektronickému informačnímu a komunikačnímu prostředí, které se odehrávají na nadnárodní globální úrovni, a tak je také třeba vidět jeho vyšší než jenom českou národní dimenzi.

Jelikož však přechod k informační a znalostní společnosti, jejímž základem je síťové elektronické prostředí⁶, je pozvolný, je přechod na vyšší dimenze také v případě Manuscriptoria pouze postupný a pokračuje v dílčích krocích. V souvislosti národním programem VISK (Veřejné informač-

---

¹ Manuscriptorium, dostupný z URL: <http://www.manuscriptorium.com>

² Kramerius, dostupný z URL: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/> Welcome.do

³ Web Archiv, dostupný z URL: <http://www.webarchiv.cz/>

⁴ Jednotná informační brána, dostupný z URL: <http://www.jib.cz/>

⁵ Litterae ante portas, dostupný z URL: <http://litterae.phil.muni.cz/>

⁶ Srv. UHLÍŘ, Zdeněk: Manuscriptorium as virtual environment for the digital history. Referát přednesený na konferenci „New Information Technologies and the Future of the Humanities“ dne 11.02.2005 v Praze. Dostupný z URL: http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=orst_uhlir_manuscriptorium_virtual_environment.htm

ní služby knihoven) a jeho podprogramem **VISK6**⁷, jakož i s programem **Memoriae mundi series Bohemica**⁸ a s programem UNESCO **Memory of the World**⁹ se Manuscriptorium pohybuje na české národní úrovni. V souvislosti s **CEE MASTER** (Central and East European MASTER),¹⁰ společnou iniciativou Národní knihovny ČR a Univerzitní knihovny v Bratislavě, k jejímuž financování přispěla Rakouská akademie věd, se Manuscriptorium dostalo na středoevropskou úroveň. V současnosti vede Národní knihovna ČR jednání s Evropskou komisí o uzavření smlouvy o financování projektu **ENRICH** (European Networking Resources and Information Concerning Cultural Heritage),¹¹ jenž byl vybrán k financování a který by Manuscriptorium posunul na úroveň celoevropskou. Teprve po úspěšném zvládnutí úkolů plynoucích z tohoto projektu bude možno vážně uvažovat o dimenzi vyšší, tj. globální celosvětové.¹²

Poněvadž na jedné straně je uživatelské rozhraní Manuscriptoria sice poměrně jednoduché a pro každého bez zvláštního zácvičku snadno zvládnutelné, neboť využívá webových technologií běžných i kdekoli jinde, protože však na druhé straně je jak obsahové, tj. doménově odborné, tak technické a v neposlední řadě i organizační zázemí značně složité, není jednoduché o těchto otázkách jednoduše a jednotně pojednávat. Vzhledem k tomu, že nejsem technik, nýbrž historik, budu se ve svém příspěvku věnovat otázkám obsahovým, tj. doménově odborným, případně otázkám organizačním, které s obsahovou stránkou Manuscriptoria souvisí, a otázky rázu technického nechám pro jiného autora a jinou příležitost.

Abychom pochopili snahu o vybudování evropské digitální knihovny rukopisů, resp. dalšího historického knižního materiálu, je třeba učinit si představu o minulosti elektronického a digitálního zpracování rukopisů v Národní knihovně ČR¹³ a ve stručnosti popsat současný stav. Teprve pak

---

⁷ VISK6, dostupný z URL: <http://visk.nkp.cz/VISK6.htm>

⁸ Memoriae mundi series Bohemica, dostupný z URL: <http://digit.nkp.cz>.

⁹ Memory of the World, dostupný z URL: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=1538&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

¹⁰ CEE MASTER, dostupné z URL: <http://www.rukopisy.cz/index.asp>

¹¹ Viz KNOLL, Adolf – PSHLAVEC, Stanislav: ENRICH: Budujeme evropskou digitální knihovnu rukopisů. Příspěvek přednesený na konferenci INFORUM 2007 dne 23.05.2007 v Praze. Dostupný z URL: <http://www.inforum.cz/sbornik2007/158/>

¹² Globální dimenze Manuscriptoria a s ním spojené rukopisné práce, jakož i kodikologie a bibliologie vůbec, je základním předpokladem všech teoretických úvah a koncepcí, které vedly k jeho vzniku, viz UHLÍŘ, Zdeněk: Teorie a metodologie elektronického zpracování rukopisů a hybridní knihovna. Praha: NKČR, 2002.

¹³ Srv. UHLÍŘ, Zdeněk: Manuscript Digitization and Electronic Processing of Manuscripts in the Czech National Library. In: International Journal „Information The-

budeme moci hovořit o nejbližší budoucnosti a uvažovat o vzdálenějších perspektivách.

První pokusy s digitalizací historických fondů vůbec a rukopisů zvláště proběhly v Národní knihovně ČR v roce 1992, kdy byl vytvořen pilotní disk pro vznikající program UNESCO Memory of the World. V letech 1995–1996 Národní knihovna ČR zahájila soustavnou digitalizaci rukopisů a v letech 1997–1998 získala grantový projekt pro výzkum digitálního zpracování historických fondů a pro archivaci vzniklých digitálních dokumentů. Výsledkem této první etapy práce byl standard pro digitální dokumenty-virtuální knihy DOBM (Digitization of Old Books, Manuscripts and Other Documents)¹⁴, který byl v roce 1999 přijat jako doporučení UNESCO pro digitální zpracování historických fondů¹⁵. Tím se digitalizační program Národní knihovny ČR, který se mezitím stal národním programem Memoriae mundi series Bohemica, dostal do první linie světového vývoje v této oblasti.

Díky tomu se Národní knihovna ČR v letech 1999-2001 zapojila do evropského projektu MASTER (Manuscript Access through Standards for Electronic Records),¹⁶ jehož cílem bylo připravit elektronický standard pro

---

ories and Applications“. Rok 2004, roč. 11, č. 3, s. 257-262. ISSN 1310-0513. Referát přednesený na semináři „Digitisation of cultural and scientific heritage“ v Banskú (Bulharsko) 28.09.2004. Dostupný z URL: http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=orst_uhliř_ms_digitization.htm

¹⁴ Srv. KNOLL, Adolf. Memoriae Mundi Series Bohemica: Program digitálního zpřístupnění vzácných fondů. *Ikaros* [online]. 1998, roč. 2, č. 7 [cit. 2007-06-29]. Dostupný z URL: <http://www.ikaros.cz/node/1175>. URN-NBN:cz-ik1175. ISSN 1212-5075.

¹⁵ Digitization of Old Books, Manuscripts and Other Documents, dostupný z URL: http://www.unesco.org/webworld/mdm/czech_digitization/doc/digitiz.htm

¹⁶ Viz UHLÍŘ, Zdeněk: Projekt MASTER a standardizace v oblasti zpracování rukopisů. In: Národní knihovna: knihovnická revue. Rok 1999, roč. 10, č. 3, s. 109 - 113. ISSN 1214-0678. Dostupný z URL: <http://full.nkp.cz/nkkr/NKCR9903/9903109.html>; UHLÍŘ, Zdeněk: Projekt „MASTER“ a problematika elektronického zpracování středověkých rukopisů. In: *Ikaros* [online]. 1999, č. 8. ISSN 1212-5075. Dostupný z URL: <http://www.ikaros.cz/node/391>; UHLÍŘ, Zdeněk: Standard MASTER: katalogizace rukopisů v XML. In: Národní knihovna: knihovnická revue. Rok 2002, roč. 13, č. 2, s. 84-101. ISSN 1214-0678. Dostupný z URL: <http://full.nkp.cz/nkkr/Nkkr0202/0202084.html>, srv. také: UHLÍŘ, Zdeněk: Súborný katalog historických fondov a stredoevropská spolupráca. Bratislava: Univerzitná knižnica, 2002, [s. 31-56]; UHLÍŘ, Zdeněk: Projekt MASTER a jeho aplikace v NK ČR. In: CASLIN 2002. Ochrana a sprístupňovanie dokumentov: nové trendy. Grand hotel Permon, Podbanské 18, 032 42 Pribylina, Vysoké Tatry – Slovenská republika, 23.-27. júna 2002. Martin: SNK, 2002, s. 47-51.

katalogizaci rukopisů, a to v první řadě kodikologických či literárních rukopisů, tj. rukopisných knih, v druhé řadě však také dalšího rukou psaného materiálu, jako jsou listiny a archivní knihy, resp. široká a poměrně neurčitá kategorie tzv. archivních rukopisů. Tím se poprvé elektronické a digitální zpracování rukopisů a vlastně veškerých historických fondů dostalo do nadnárodního evropského kontextu. V dřívější době sice také přirozeně existovala mezinárodní spolupráce na tomto poli, avšak různé „národní školy“ si vytvářely různá pravidla pro zpracování a rozmanité zásady pro popis rukopisů, které ne vždy byly kompatibilní a dobře koordinovatelné. A důležité bylo i to, že v rámci řešení projektu MASTER byla nastolena i otázka spojení elektronického záznamu s digitálními obrazy, třebaže to nebylo jeho cílem a třebaže věc byla jenom naznačena a nikoli vyřešena. Práce na projektu MASTER tak ukázala mnohé další perspektivy, jichž se Národní knihovna ČR snažila důsledně využít.

Postupně byl na základě popisného standardu MASTER vytvořen metadatový standard MASTER+¹⁷, jenž je určen pro spojení katalogového záznamu (katalogizátu) a digitální obrazové kopie originálního historického dokumentu (digitalizátu); výsledkem je vytvoření virtuální knihy, v níž se dá snadno orientovat (prohlížení – *browsing*) a navigovat na konkrétní místo (vyhledávání – *searching*). Tím se otevřela cesta k vytváření otevřených, souborných či sdružených katalogů historických fondů¹⁸ na jedné a k budování digitálních knihoven¹⁹ na druhé straně. V roce 2002 byla v rámci pro-

---

¹⁷ Viz Digitalizované rukopisy, staré tisky, historické mapy a další historické materiály, dostupný z URL: http://digit.nkp.cz/techstandards_cz.html

¹⁸ Viz UHLÍŘ, Zdeněk: Základní problematika digitalizace historických dokumentů a fondů. In: Kritické edice hudebních památek. IV. Digitalizace památek – metoda jejich ochrany a prezentace? – Katalogizace jako teoretický a praktický problém muzikologické dokumentace. (Ed.) Stanislav Tesař. Olomouc: Masarykova univerzita v Brně – Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s. 11-17. ISBN 80-210-2710-X (Masarykova univerzita) 80-244-0348-X (Univerzita Palackého); UHLÍŘ, Zdeněk: Teoretické problémy katalogizace středověkých rukopisů a jejich informační pozadí. In: Kritické edice hudebních památek. IV. Digitalizace památek – metoda jejich ochrany a prezentace? – Katalogizace jako teoretický a praktický problém muzikologické dokumentace. (Ed.) Stanislav Tesař. Olomouc: Masarykova univerzita v Brně – Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s. 79-97. ISBN 80-210-2710-X (Masarykova univerzita) 80-244-0348-X (Univerzita Palackého).

¹⁹ Viz UHLÍŘ, Zdeněk: Souborný katalog historických fondů a digitální knihovna: teoretické problémy. Referát přednesený na workshopu „Historické materiály v digitálním prostředí“ „8. konference o profesionálních informačních zdrojích Forum“ v Praze 20.5.2002. In: Souborný katalog historických fondů a stredo-evropská spolupráce. Bratislava: Univerzitní knižnica, 2002, [s. 1-29]; UHLÍŘ, Zdeněk: Kata-

jektu CEE MASTER, podpořeného Rakouskou akademií věd zahájena spolupráce se slovenskými partnery na integraci, a tím se zpracování a zpřístupnění rukopisů zvláště a historických fondů vůbec rozšířila z české na středoevropskou úroveň. To se ještě posílilo, když byly v roce 2004 navázány kontakty s rakouským projektem MONASTERIUM²⁰, který se soustřeďuje na digitální zpracování a internetové zpřístupnění klášterních a vůbec církevních listin ve středoevropském rozsahu. Tím vším prodělala tradiční představa o práci s historickými dokumenty a fondy jakožto o práci převážně či povytce individuální hlubokou změnu²¹. To připravilo Národní knihovnu ČR k účasti na evropských projektech širšího záběru.

Systematické budování digitálních knihoven historických fondů, ke kterému dospěla Národní knihovna ČR po dokončení práce na evropském projektu MASTER v letech 2001-2003 evidentně souvisí se sémantickým a znalostním webem²². Právě proto se Národní knihovna ČR v letech 2002-2004 zúčastnila práce na evropském projektu VICODI (Visual Contextualization of Digital Content)²³, jehož cílem bylo vypracovat systém ontologických koncept-instancí pro oblast evropské historie²⁴, technologicky zvládnout geografickou kontextualizaci a řešit otázky multilingvalismu. Ačkoli se úkoly projektu v plném rozsahu nepodařilo splnit tak, aby se vybudoval plně funkční evropský historický web, jak bylo prvotním úmyslem, partneři projektu přece jenom dokázali vytvořit systém ontologií a oproti původnímu

---

lóg a druhá informačná kríza. In: ITlib: Informačné technológie a knižnice. Rok 2002, roč. 6, č. 4. Dostupný z URL: <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib024/uhlir.htm>

²⁰ Monasterium, dostupný z URL: <http://www.monasterium.net/>

²¹ Srv. UHLÍŘ, Zdeněk: Technické obrazy a transformace kodikologie a bibliologie. In: Národní knihovna: knihovnická revue. Rok 2003, roč. 14, č. 2, s. 114-127. ISSN 1214-0678. Dostupný z URL: <http://full.nkp.cz/nkkr/NKKR0302/0302114.html>; UHLÍŘ, Zdeněk: Terminologie a pojmy v čase paradigmatických změn. Referát přednesený na semináři „Terminologie knihovní a informační vědy v ČR a SR“ v Brně 14.10.2003. In: Národní knihovna: knihovnická revue. Rok 2003, roč. 14, č. 4, s. 236-244. ISSN 1214-0678. Dostupný z URL: <http://full.nkp.cz/nkkr/Nkkr0304/0304236.html>

²² Viz SKLENÁK, Vilém: Web 2.0 vs. Sémantický web. Příspěvek přednesený na konferenci INFORUM 2007 dne 24.05.2007 v Praze. Dostupný z URL: <http://www.inforum.cz/sbornik/2007/105/>. Srv. SKLENÁK, Vilém: Sémantický web. In Inforum 2003. Albertina icode Praha, 2003. URL http://www.inforum.cz/inforum2003/prispevky/Sklenak_Vilem.pdf.

²³ VICODI, dostupný z URL: <http://www.vicodi.org/about.htm>

²⁴ Viz UHLÍŘ, Zdeněk: Kulturní dědictví, digitalizace a sémantický web. Referát přednesený na 11. ročníku konference „Knihovny současnosti“ v Seči u Chrudimi 17.09.2003. In: Ikaros [online]. 2003, č. 10. ISSN 1212-5075. Dostupný z URL: <http://www.ikaros.cz/node/1486>

předpokladu pochopili, že ontologie se musí zakládat na fulltextovém vyhledávání ve vlastních dokumentech a nesmějí následovat tradiční selekční jazyky v tom, že dokumentům pouze přiřazují specifické deskriptory, podle nichž by se vyhledávalo. Soustavně řešit tuto otázku však je možno až nyní, v souvislosti se zařazováním plných textů do Manuscriptoria. Totéž se týká i problému multilingvalismu, který je mnohem složitější, než se předpokládalo, protože se netýká jen záležitostí čistě technických, ale souvisí také s multikulturalismem ve smyslu rozdílného referenčního zázemí jednotlivých kultur. Nicméně se jasně ukázalo, že do budování souborných katalogů a digitálních knihoven je nutno zapojit nástroje počítačové lingvistiky²⁵, jinak nebude dosaženo úspěchu.

Jako nutný předpoklad na ontologiích založeného sémantického a znalostního webu se ukázala v první řadě nutnost integrace heterogenních zdrojů. Proto se Národní knihovna ČR v letech 2003-2006 zapojila do dalšího evropského projektu ECH:TOPICC (Endangered Cultural Heritage: Tools for Preservation, Investigation and Copyright Clearance)²⁶. Výsledkem bylo rozšíření kontaktů s dalšími středoevropskými partnery, zejména z Litvy, což se odrazilo v obohacení otevřeného katalogu Manuscriptoria. Zároveň v regionálním projektu UNESCO k posílení spolupráce v digitálním zpřístupnění kulturního dědictví s vazbou na Paměť světa bylo v roce 2005 dosaženo obohacení Manuscriptoria o některé digitální obrazové kopie zejména z maďarských knihoven. Se slovenskými partnery (Univerzitní knihovna Bratislava, Ústřední knihovna Slovenské akademie věd) pokračovala intenzivní a úspěšná spolupráce završená v roce 2006 distribuovanou (nikoli centralizovanou) integrací digitálních dokumentů. A zapojením do pilotního projektu CERL se Národní knihovna ČR podílela na vytvoření globálního rukopisného portálu rozšířeného o tištěný materiál²⁷, který prokázal možnost integrace ve formálně i věcně zcela heterogenním prostředí²⁸. Tím byl vytvořen základ pro ambici, aby se Manuscriptorium stalo centrem inte-

---

²⁵ Srv. např. RIBAROV, Kiril: ACT – počítačové zpracování psaného kulturního dědictví. Příspěvek přednesený na konferenci INFORUM 2007 dne 25.05.2004 v Praze. Dostupný z URL: <http://www.inforum.cz/inforum2004/prispevek.php-prispevek=44.htm>

²⁶ ECH:TOPICC, dostupný z URL: <http://www.eureka.be/inaction/AcShowProject.do?id=2597>; srv. ECH:TOPICC, dostupný z URL: http://digit.nkp.cz/CDMK/eContent_Eureka.htm

²⁷ The CERL Portal: Manuscripts and the European Printed Heritage, dostupný z URL: <http://cerl.epc.uu.se/sportal/>

²⁸ Viz UHLÍŘ, Zdeněk: Nadnárodní index rukopisů. In: Ikaros [online]. 2004, č. 6. ISSN 1212-5075. Dostupný z URL: <http://www.ikaros.cz/node/1715>

gračních snah ve větším měřítku a aby se pokusilo iniciovat spolupráci už nejenom na regionální, ale na celoevropské úrovni.

Na druhém místě se ukázala potřeba více integrovat nástroje počítač-
ní lingvistiky. To bylo účelem účasti Národní knihovny ČR v evropském
projektu COMTOOCI (Computational Tools for the librarian and philologi-
cal work in Cultural Institution)²⁹. Zde už šlo o velice sofistikované spojení
katalogizace, digitalizace a editologie, a to primárně v elektronickém pro-
středí. Ukázaly se sice výhody systémového nástroje SPWC vytvořeného
v Istituto di Linguistica Computazionale v Pise³⁰ umožňujícího jednoduše
korelovat přepsaný text edice k příslušným obrazům stránek originálního
rukopisu, jakož i provádět korelaci na hlubší úrovni, totiž mezi jednotlivými
slovy přepsaného textu a příslušnými dílčími částmi digitálního obrazu.
Ukázaly se však také nevýhody spočívající v poměrně technické složitosti a
zejména v nemalé organizační náročnosti připojení k systému SPWC. Cel-
kově se však podařilo získat dostatečně jasný vhled do celé širší problemati-
ky, a tak za využití standardu pro elektronické zpracování textů TEI (Text
Encoding Initiative)³¹ mohla Národní knihovna ČR vytvořit jednoduchou
definici typu dokumentu, která jednak dovoluje práci offline za použití ja-
kéhokoli XML editoru (a tím jsou odstraněny organizační těžkosti plynoucí
z využívání jediného systému různými osobami a institucemi), jednak
umožňuje velice snadnou korelaci mezi úseky přepsaného textu a přísluš-
nými stránkami originálního dokumentu, a tedy i digitálními obrazy. Ve
spolupráci s Oddělením pro vývoj jazyka Ústavu pro jazyk český Akademie
věd ČR³², v souvislosti s rozšířením služeb Manuscriptoria také pro školy³³
a za spolupráce s Digitální knihovnou České sněmy³⁴ provozovanou Parla-
mentní knihovnou České republiky³⁵ se pak podařilo rutinizovat jak vytvá-
ření plných textů, tak jejich propojování s digitálními kopiemi. Základ pro

---

²⁹ COMTOOCI, dostupný z URL: <http://www.ilc.cnr.it/comtooci/>; srv. COMTOOCI, dostupný z URL: <http://www.ilc.cnr.it/viewpage.php/sez=ricerca/id=852/vers=ita> srv. COMTOOCI International Workshop, dostupný z URL: <http://www.bsmc.it/modules.php?name=News&file=article&sid=51>

³⁰ Istituto di Linguistica Computazionale, dostupný z URL: <http://www.ilc.cnr.it/indexflash.html>

³¹ TEI, dostupný z URL: <http://www.tei-c.org/>

³² Oddělení pro vývoj jazyka, Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, dostupný z URL: http://www.ujc.cas.cz/oddeleni/index.php?page=staroces_v

³³ Manuscriptorium pro školy, dostupný z URL: <http://skoly.manuscriptorium.com/Site/CZE/default.asp>

³⁴ Digitální knihovna „České sněmy“, dostupný z URL: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/>

³⁵ Parlamentní knihovna České republiky, dostupný z URL: <http://www.psp.cz/kps/knih/>

evropskou digitální knihovnu rukopisů a snad i historických fondů vůbec tak byl už vytvořen a jenom zbývá dovést jej ke zdárnému konci.

Zcela nově, v roce 2007 Národní knihovna ČR přikročila i k testování elektronických hudebních edic vytvořených v jazyce XML podle definice typu dokumentu Music XML³⁶, přičemž se ukázalo, že problémy s hudebními edicemi jsou menší, než se vůbec dalo čekat. Obsahový vývoj Manuscriptoria se tak dostal na velice komplexní úroveň, takže dovoluje uvažovat o různých reprezentacích jednoho a téhož originálního dokumentu, totiž nejenom o obrazové kopii a transkripci-edici, ale také o audio-dokumentu zpřístupňujícím vizuální zápis hudby. To není pouhá třešinka na dortu, jak by se mohlo myslet, protože v historických knihovnách a potažmo v Manuscriptoriu je celá řada středověkých i novějších hudebních dokumentů, které jednak nejsou dostatečně prozkoumány, jednak jsou mimo běžný repertoár výkonných hudebních těles, protože se nedostává jejich moderních edic přístupných současným interpretům. Digitální knihovna rukopisů tudíž může nabýt mnohem většího významu, než by se na první pohled dalo předpokládat.

Projekt ENRICH, který byl Evropskou komisí schválen k financování a jehož trvání je naplánováno na dva roky (předpoklad je 2007–2009), tudíž ani neřeší nový řád problémů, ani se nesoustřeďuje na hlubší aplikovaný výzkum, nýbrž se zaměřuje především na vývoj prostředků a nástrojů, jak integrovat dílčí zdroje jednotlivých institucí v evropském rámci. Orientuje se hlavně na konverze mezi užívanými popisnými, metadatovými standardy a na implementaci konektorů a komunikačních protokolů tak, aby metadata (katalogové záznamy) mohla být centralizována, avšak data (primárně se počítá s digitálními obrazovými kopiemi originálních historických dokumentů, ale může jít i o plné texty, audio, video, potažmo multimediální/multimodální dokumenty) mohla zůstat distribuována na původních místech. Další nástroje bude třeba vyvinout pro jednoduchý management komplexního digitálního dokumentu, který bude soustředěn kolem metadat-katalogových-evidenčních záznamů. Při práci na projektu ENRICH hodlá Národní knihovna ČR využít i svých dosavadních zkušeností s tvorbou ontologií v rámci projektu VICODI, resp. v rámci projektu M-CAST (Multilingual Content Aggregation System)³⁷, jakož i více-, resp. mnohojazyčné agregace a kontextualizace informace, to však nepochybně až v druhém plánu, protože v prvním plánu jednoznačně je shromáždění a elementární zpřístupnění co největšího množství dat.

---

³⁶ Recordare: Music XML Definition, dostupný z URL: <http://www.recordare.com/xml.html>

³⁷ M-Cast, dostupný z URL: <http://www.m-cast.infovide.pl/cesky/index.html>

Problém samozřejmě je ve značně rozdílné připravenosti jednotlivých partnerů k integraci, která se leckdy předestírá lepší, než ve skutečnosti je. Nicméně je nesmírně důležitý jejich relativně velký počet a jejich rozložení po celé Evropě, zejména pokud jde o plné partnery-přispěvatele obsahem (Národní knihovna ČR, Nordisk Foskningsinstitut København, Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze, Univerzitní knihovna Vilnius, Univerzitní knihovna Wrocław, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Diözesanarchiv St. Pölten, Národní a univerzitní knihovna Islandu, Biblioteca Nacional de España, The Budapest University of Technology and Economics), tak pokud jde o asociované partnery-přispěvatele obsahem (Institutu kulturního dědictví v Bukurešti, Turecká národní knihovna v Ankaře, Srbská národní knihovna v Bělehradě, Ústřední univerzitní knihovna v Bukurešti, Moldavská národní knihovna v Kišiněvě, Srbská akademie věd, Kazášká národní knihovna v Almaty, Švédská královská knihovna ve Stockholmu, Polská národní knihovna ve Varšavě). Jestliže se opravdu podaří zahrnout všechny zdroje jmenovaných partnerů, bude to znamenat, že Manuscriptorium pokryje 85% zdigitalizovaného rukopisného materiálu v Evropě. A jelikož už nyní je největší digitální knihovnou pokud jde o rukopisy, na světě, s největší pravděpodobností se stane jedním z nejdůležitějších centrem, kolem kterého se bude shromažďovat tým lidí provozující rukopisnou práci na moderních principech.

Cíl být evropskou digitální knihovnou rukopisů, resp. historických fondů může připadat dostatečně ambiciózní, ba může se zdát poněkud nadsazený, uvážíme-li velikost, či spíše malost Česka mezi ostatními evropskými zeměmi. Nicméně ambice Národní knihovny ČR sahají ještě dále, třebaže v tomto případě se jedná o delší perspektivu, která ve všech rysech není ještě dostatečně jasná, protože záleží na větším či menším úspěchu (o neúspěchu vůbec nechci hovořit), se kterým se setká budování Manuscriptoria jakožto evropské digitální knihovny rukopisů. Konečným cílem totiž je vybudovat virtuální badatelské prostředí pro práci s historickými fondy, přičemž badatelským prostředím se nerozumí jen oblast vymezená jen úzce specializovaným odborníkům, nýbrž všem zájemcům, kteří chtějí vnímat kulturní dědictví a kteří jsou v souvislosti s tím ochotni něčemu se učit a naučit. K tomu nepřispívá jen uvažovaná integrace zdrojů takového typu, jako např. *Litterae ante portas*, ale i využívání externích nástrojů různých druhů, nejprve především obecných překladových nástrojů pro práci s texty v mnohojazyčném prostředí, pak také specializovaných nástrojů korpusové lingvistiky určených pro zpracování textů a vytváření jejich shluků podle vytčeného parametru a posléze nástrojů pro vytváření virtuálních dokumentů a celých kolekcí. O tom však budeme vědět více až po zdárném dokončení projektu ENRICH.

NOVÝ PORTÁL NÁRODNÍ KNIHOVNY PRO NÁRODNÍ AUTORITY

Marie Balíková – Zdeněk Bartl – Jaroslava Svobodová, Národní knihovna ČR

Od září letošního roku přibude do rodiny portálů provozovaných Národní knihovnou¹ další přírůstek – portál pro národní autority. Tento nový portál soustředí na jednom místě zatím mnohdy roztržštěné informace o problematice (v nejširším slova smyslu) tvorby a využívání souborů národních autorit – jmenných i věcných.

Problematika tvorby a využívání souborů autorit není jistě v prostředí českých knihoven něčím neznámým (projekt „Kooperativní tvorba a využívání souborů národních autorit“ má za sebou již několik let úspěšné realizace). Potřebné informace k problematice souborů autorit našel dosud každý zájemce/uživatel na těchto URL adresách:

- Informace k VISK9 a projektu „Kooperativní tvorba a využívání souborů národních autorit“ jsou zde (<http://visk.nkp.cz/VISK9.htm>)
- Nejobsažnější informace o souborech autorit jsou zde (http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_authority.htm – jmenné autority; http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_veczprac1.htm – věcné autority)
- Dílčí informace lze nalézt též na stránkách k problematice katalogizační politiky Národní knihovny (http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_standard1.htm)

Portál autorit

Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy rozlišuje termíny „portál“ a „vertikální portál“. Termín „portál“ definuje jako „webové sídlo, které poskytuje širokou škálu služeb a informací, často s možností jejich přizpůsobení uživateli podle osobních potřeb a zájmů. Nabídka zahrnuje především vyhledávání webových informačních zdrojů a dokumentů, freemailovou službu, denní zpravodajství, mapy, vyhledávání kontaktních informací na osoby i firmy, zábavu (hry, horoskopy, vtipy

---

¹ JIB, SK CASLIN, Oborová brána „Knihovnictví a informační věda“, Digitální knihovna a další.

apod.), elektronické obchody, bezplatný prostor pro publikování webových stránek apod. Naprostá většina nabízených služeb je pro koncového uživatele bezplatná díky ziskům z reklamy. Široce (obecně) zaměřené portály se označují jako horizontální portály, na rozdíl od vertikálních portálů. Termín „vertikální portál (vortál)“², definuje jako „Specializovaný portál zpřístupňující informační zdroje zaměřené na určitou cílovou skupinu uživatelů, která může být vymezena např. geograficky nebo tematicky“²

Portál souboru autorit řadíme do druhé skupiny, neboť je zaměřen na cílovou skupinu uživatelů a jsou zde zpřístupněny veškeré materiály týkající se souboru národních autorit, což, jak předpokládáme, bude pro všechny tvůrce i uživatele velmi užitečné.

Soubory autorit

V souvislosti s tvorbou portálu pro národní autority vyvstala před námi série otázek: Jaké je místo a úloha souboru autorit v současném informačním procesu? Je přínosný a užitečný? Pro koho: pro indexátory, katalogizátory, uživatele?

Soubor autorit je možno definovat jako soubor ověřených a unifikovaných jmenových a/nebo věcných selekčních údajů, určených pro zpracování a vyhledávání dokumentů s nezbytným odkazovým a poznámkovým aparátem.³ Soubor autorit představuje národní standard pro jmenové a věcné pořádání a vyhledávání informací, který respektuje mezinárodní standardy a je určen zejména pro databáze s rozsáhlým univerzálním fondem a slouží především jako

- nástroj pro autoritní kontrolu, tedy jako
- nástroj pro standardizaci a unifikaci věcných selekčních údajů na národní úrovni,
- podpůrný nástroj pro sdílenou katalogizaci,
- nástroj pro integraci a unifikaci věcných selekčních jazyků různých typů,
- podpůrný nástroj pro tvorbu vícejazyčného pořadacího systému
- uživatelsky vstřícný rešeršní nástroj pokrývající heterogenní prostředí.

---

² Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy – TDKIV. Dostupné z [www: http://sigma.nkp.cz:4505/F/?func=file&file_name=find-a&local_base=ktl](http://sigma.nkp.cz:4505/F/?func=file&file_name=find-a&local_base=ktl) , hesla *portál, vertikální portál*

³ Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy – TDKIV. Dostupné z [www: http://sigma.nkp.cz:4505/F/?func=file&file_name=find-a&local_base=ktl](http://sigma.nkp.cz:4505/F/?func=file&file_name=find-a&local_base=ktl) , heslo *soubor autorit*

- Z hlediska uživatele je soubor jmenných a věcných autorit koncipován jako nástroj usnadňující proces vyhledávání obsahových informací.

Z hlediska autorů a tvůrců obsahu je soubor jmenných a věcných autorit koncipován jako zdroj ověřování používaných selekčních prvků. Jde o jakousi obdobu bibliografické a autoritní kontroly, nástroje, který bývá již tradičně uplatňován v procesu zpracování a zpřístupnění dokumentů v knihovnách všech typů – tradičních, hybridních i digitálních.

Bibliografická a autoritní kontrola

Cílem bibliografické kontroly je zajistit přijatelným způsobem všeobecnou informaci o publikaci vydané v kterékoli zemi, případně o obsahu dokumentu. Zajištění dostupnosti informací o publikaci, případně o obsahu dokumentu je mnohdy komplikováno existencí různých variantních forem termínů používaných v bibliografickém a metadatovém popisu dokumentů i v samotném plném textu dokumentů. Pro tutéž entitu, např. autor, název díla, nebo entitu označující předmět dokumentu, kterým může být obecné téma (abstraktní termín nebo termín označující objekt), geografický termín, chronologický údaj, a dále pro údaj týkající se žánru, případně formy dokumentu, existuje několik variantních forem (možností označení), což působí potíže při vyhledávání. Odstranění těchto komplikací při vyhledávání informací o dokumentech, případně informací samotných, je cílem autoritní kontroly, která zajistí, že např. všechny varianty téhož díla jsou uloženy pod standardizovanou formou názvu, že tentýž autor bude identifikován jednou formou jména (ostatní varianty budou na tuto preferovanou formu odkázány), že pro tentýž pojem, objekt, místo, událost bude důsledně používán jeden termín a ostatní budou opět na tuto preferovanou formu odkázány.

Běžný uživatel se s výsledky bibliografické a autoritní kontroly, tedy standardizovanými údaji/selekčními prvky, setkává nejenom při vyhledávání v katalozích a databázích sekundárních dokumentů, ale i při vyhledávání v plnotextových a faktografických databázích.

Na příkladu Wikipedie si můžeme demonstrovat potřebnost ověřitelnosti údajů v oblasti terminologie, tedy „autoritní kontroly“ i v současném elektronickém prostředí. Wikipedie je „projekt, jehož jediným podstatným cílem je tvorba encyklopedie; tomu jsou podřízena všechna pravidla. Základními pravidly jsou: nezaujatý úhel pohledu (velmi často nazýván anglickou zkratkou NPOV podle neutral point of view), žádný původní výzkum, ověřitelnost a svobodný obsah... Pravidlo ověřitelnosti požaduje u všech informací odkaz na důvěryhodný zdroj této informace. Informace, u kterých nelze uvést ověřitelný zdroj, ve Wikipedii nemohou být uvedeny...“ (Ka-

dlec 2006)⁴. A právě jedním ze zdrojů ověřitelnosti termínů mohou být soubory jmenných a věcných autorit.

Soubory autorit a sémantický web

Soubory autorit (řízené slovníky) mohou hrát významnou roli i pro konstituování sémantického webu, definovaného terminologickou databází jako „koncept webu založený na obsahu, který je vytvořen a strukturován podle určitých pravidel a standardů a umožňuje tak efektivnější a snadnější vyhledávání informací. Realizace sémantického webu předpokládá implementaci standardů pro sémantickou (RDF), strukturální (XML) a syntaktickou (URI) složku architektury webových dokumentů; výsledkem aplikace uvedených standardů bude konzistentní logická struktura dat, která bude implicitně vyjadřovat význam zaznamenaných informací“⁵.

Jedním ze základních pilířů sémantického webu jsou ontologie, které bývají mnohdy mylně ztotožňovány s tezaury či jinými řízenými slovníky, tedy i se soubory autorit. Zásadní rozdíl mezi ontologiemi a řízenými slovníky popsal výstižně Sklenák:

„Ztotožnění tezauru a ontologie je ... mylné. Lze najít rysy společné, ale i odlišující. Hlavní podobnost spočívá v uspořádání terminologie a v použití stromové struktury. Jak ontologie, tak tezaurus se soustřeďují na terminologické pokrytí určité předmětné oblasti a na vymezení vztahu mezi jednotlivými termíny. Hierarchická struktura slouží k seskupení termínů do kategorií a podkategorií. Ontologie i tezaurus se používají pro popis a organizaci informací. Podstatný rozdíl spočívá v nejednoznačnostech vztahu v tezauru. Tezaurových vztahů (BT, NT, RT, UF apod.) není příliš mnoho a nejsou příliš formálně vymezeny, a proto jsou používány různě... Dobrá ontologie zavádí množství strukturálních i konceptuálních vztahů včetně vztahu nadtřída/podtřída/instance, vztahu k času a dalších podle typu jazyka použitého pro reprezentaci. Obecně obsahuje ontologie mnohem více vztahů, které jsou formálně definovány a jsou jednoznačné. Rozdílné jsou rovněž cíle, s nimiž jsou tezaury a ontologie vytvářeny. Tezaurus se snaží zachytit vztahy mezi termíny, zatímco u ontologie jde o definování konceptu a vztahu mezi nimi. V nejčistší podobě nejde u ontologie o termíny, ale pouze o koncepty, které jsou reprezentovány ve formě nezávislé na termínech libovol-

---

⁴ Kadlec, P., *Wikipedie – otevřená encyklopedie*. INFORUM 2006. Dostupné z [www: http://www.inforum.cz/inforum2006/pdf/Kadlec_Petr.pdf](http://www.inforum.cz/inforum2006/pdf/Kadlec_Petr.pdf)

⁵ Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy – TDKIV. Dostupné z [www: http://sigma.nkp.cz:4505/F/?func=file&file_name=find-a&local_base=ktl](http://sigma.nkp.cz:4505/F/?func=file&file_name=find-a&local_base=ktl), heslo *semantický web*

ného přirozeného jazyka. Tezaurus se nesnaží definovat, ale pouze formálně reprezentovat význam konceptu, soustřeďuje se na vztahy mezi termíny v určitém přirozeném jazyce (nebo více jazycích, jde-li o vícejazyčný tezaurus)... Nicméně i u ontologií je nutno použít termíny některého přirozeného jazyka, a proto musí ontologie zahrnovat mapování mezi termíny a koncepty... Rozdíl mezi ontologií a tezauzem vynikne, budeme-li uvažovat využití při vyhledávání. Protože ontologie obsahuje strojově interpretovatelnou definici konceptu, může podporovat terminologické odvozování. Tím se myslí, že dotaz uživatele může být analyzován z hlediska významu použitých termínů, a proto může být přesněji mapován vzhledem k informačním zdrojům. Pomocí ontologie lze např. odvodit, že jeden koncept je speciálním případem jiného, a to díky porovnání jejich logických definic. Je-li koncept B speciálním případem konceptu A, pak může být automaticky klasifikován jako podřízený konceptu A. To dává širší možnosti pro zpracování dotazu a vyhledávání.⁶⁶

Ztotožňovat soubory autorit, řízené slovníky a tezaury s ontologiemi tedy nelze. Přesto jsou soubory autorit pro tvorbu ontologií potřebné. Tvorba ontologií pro sémantický web (zvláště univerzálních) je totiž proces velmi náročný a praxe ukázala, že je problematické, nebo přinejmenším velmi obtížné je vytvářet na „zelené louce“. Při tvorbě ontologií, konkrétně např. pro ověřování termínů, stanovení hierarchické struktury, je žádoucí využít existující zdroje, jako jsou řízené slovníky, tezaury, soubory autorit a klasifikační systémy.⁷

Význam souboru autorit

Odpověď na sérii otázek po smyslu existence souboru autorit v současném informačním procesu je tedy pozitivní. I za současného rozvoje síťových technologií, komunikačních protokolů, kognitivních sémantických technologií (pojmového vyhledávání, které se stává dominantním prvkem sémantického webu) je žádoucí vytvářet, rozšiřovat, spravovat a udržovat autoritní soubory. Tyto zdroje je potřeba aktivně rozvíjet i v době tzv. "googlizace" informačního procesu, kdy zaznamenáváme „obrovský úspěch vyhledávače Google podpořený následně jeho dravou expanzí do mnoha dalších informačních oblastí (digitalizace, obrázky, mapy, ...)“, protože jsou

---

⁶⁶ Sklenák, V., *Sémantický web* [online]. INFORUM 2003. Dostupné z WWW: http://www.inforum.cz/inforum2003/prispevky/Sklenak_Vilem.pdf.

⁷ Svátek, V., *Ontologie a WWW*. Dostupné z www: <http://www.datakon.cz/datakon02/>

„krátkozraké představy o tom, že Google vyřeší všechny problémy za nás – že ... stačí si prostě jen počkat, až to Google udělá.“⁸

Soubory autorit – slovníky ověřených a unifikovaných záhlaví selekčních prvků všech typů – i v dnešní době

- jsou nezbytným nástrojem bibliografické a autoritní kontroly (ověřování a sjednocování údajů),
- vytvářejí tak prostředí pro sdílení standardizovaných dat v heterogenním prostředí, a to v národním i celosvětovém měřítku,
- usnadňují proces vyhledávání a umožňují navigaci v rozsáhlých databázích,
- mohou sloužit jako platforma pro tvorbu ontologií a přispět tak k rozvoji sémantického webu.

Názvové autority

„Novinkou“ v našich národních autoritách jsou názvové autority, tj. autority pro unifikované názvy a autority typu autor/název. Unifikované názvy se vytváří důsledně podle pravidel AACR2R. Slouží především k propojení záznamů pro dílo, které se vyskytuje v různých podobách a pod různými názvy či k rozlišení děl s totožnými hlavními názvy.

Názvové autority se používají – stejně jako jiné autority – jak ve jmenném, tak ve věcném popisu. U záhlaví typu autor/název v bibliografickém záznamu je potřeba vždy dobře zvážit, zda má být zároveň zapsána i autorita – autorita se vytváří pouze v případech, kdy je jako název zapsán unifikovaný název (starověká a středověká díla, díla klasiků, ...). Jmennou část v této autoritě vždy tvoří celá autoritní podoba jména z báze jmenných autorit, tj. včetně všech doplňků a dat.

Na konci r. 2006 byl spuštěn v Národní knihovně zkušební provoz tvorby a využívání názvových autorit pro českou knižní produkci a speciální typy dokumentů (převážně pro hudební díla). Tento typ autorit nespravuje oddělení národních jmenných autorit, ale přímo jednotlivá katalogizační oddělení Národní knihovny (jmenný popis, věcný popis, speciální typy dokumentů, hudební oddělení). Názvovým autoritám nejsou přidělována identifikační čísla.

Příklady záznamů unifikovaných názvů⁹

---

⁸ Bartošek, M., *Technologie digitálních knihoven*. INFORUM 2006. Dostupné z WWW: http://www.inforum.cz/inforum2006/pdf/Bartošek_Miroslav.pdf

⁹ 1) UN-základní včetně odkazů

LDR	-----nz--a22-----n--4500
FMT	UN
001	unn2007380996
003	CZ-PrNK
005	20070328180855.0
008	070111 n acnnaabn-----n-a a-----
040	a ABA001 b cze d ABA001
130 0	a Tisíc a jedna noc
430 0	a Pohádky tisíce a jedné noci 0 o
430 0	a Alf laylah wa-laylah 0 o
430 0	a Alf laila wa-laila 0 o
430 0	a Thousand and one nights 0 o
430 0	a Book of the thousand nights and one night 0 o
430 0	a Arabian nights 0 o
430 0	a Tausendundeine Nacht 0 o
430 0	a Mille et une nuits 0 o
430 0	a Mille e una notte 0 o
670	a The Arabian nights and orientalism: perspectives from East & West /Yuriko Yamanaka and Tetsuo Nishio
670	a LC Titles
906	a za20070111 b java
906	a fr20070328 b maba

2) osobní jméno/název

LDR	-----nz--a22-----n--4500
FMT	JN
001	aun2007400029
003	CZ-PrNK
005	20070607162606.0
008	070607 n acnnaabn-----n-a a-----
040	a ABA001 b cze
1000	a Augustin, c svatý, d 354-430. t De civitate Dei
4000	a Augustin, c svatý, d 354-430. t O obci boží 0 o
906	a br20070607 b jvasv

a pro hudební dílo

LDR	----nz--a22-----n--4500
FMT	JN
001	aun2007401616
003	CZ-PrNK
005	20070614150611.0
008	070614 n acnnaabn-----n-a a-----
040	a ABA001 b cze
10012	a Piccinini, Alessandro, d 1566-ca 1638. t Intavolatura di liuto n (1623). p Partite variate sopra la folia aria romanesca
4001	a Piccinini, Alessandro, d 1566-ca 1638. t Partite variate sopra la folia aria romanesca 0 o
4001	a Piccinini, Alessandro, d 1566-ca 1638. t Aria romanesca 0 o
4001	a Piccinini, Alessandro, d 1566-ca 1638. t Partite sopra la folia aria romanesca 0 o
670	a Intavolatura di Tiorba, p2006 b (Piccinini A. Intavolatura di liuto et di chitarrone, Libro primo, Bologna 1623 (Partite sopra la folia aria Romanesca))
670	a LC (Names)
906	a br20070614 b jast

3) korporace/název (nejčastěji se používá u zákonů a výročních zpráv)

LDR	----nz--a22-----n--4500
FMT	KN
001	kon2006374614
003	CZ-PrNK
005	20061124161953.0
008	061124 n acnnaabn-----n-a a-----
040	a ABA001 b cze
1102	a Česká národní banka. t Výroční zpráva (Česká národní banka). l Anglicky
670	a NKC
906	a im20061124

Závěr

Nový portál pro národní autority nepřinese tedy v zásadě žádné nové informace. Nabídne však zájemcům/uživatelům komfort, který charakterizuje webový portál, tj. poskytne širokou škálu služeb a informací specificky zaměřeným/orientovaným uživatelům. Těmi jsou jak pracovníci knihoven, tak i uživatelé vně těchto informačních institucí. Knihovníci nepochybně uvítají možnosti nalézt vše potřebné z celé široké škály informací k dané problematice – od odkazů na české interpretace (k jednotlivým druhům autorit) katalogizačních pravidel AACR2, přes informace o komunikačních formátech MARC21, resp. UNIMARC, samotnou metodiku vytváření autoritních záznamů všech u nás používaných druhů autorit, až po informace, jak se např. zapojit do kooperativního projektu Tvorba a využívání souborů národních autorit, příp se zapojit do spolupráce na tvorbě věcných autorit, nebo dovědět se něco o průběhu řešení projektu Národní autority v prostředí muzeí a galerií – interoperabilita s NK ČR...

Novým portálem pro národní autority nabídne Národní knihovna další „přidanou hodnotu“ všem knihovnám, které tuto hledají...

MONITORING ONLINE ZDROJŮ PRO REGIONÁLNÍ INFORMAČNÍ CENTRUM

Marie Crhonková – Vladislav Raška, Knihovna Karla Dvořáčka Vyškov

Cílem každé knihovny je spokojenost jejich uživatelů. Ta se odvíjí od dostupnosti, množství a kvality informačních zdrojů. Takovým nenahraditelným a jedinečným informačním zdrojem jsou regionální informace. Tyto informace jsou v naší knihovně zpracovány do databáze Soubor autorit a regionálních faktografií, která obsahuje významné regionální osobnosti a výběr bibliografických citací článků s regionálním zaměřením, ten je pořizován z vlastních tiskových periodických zdrojů (regionální tisk, zpravodaje jednotlivých obcí).

Takové databáze dlouhodobě budují snad všechny knihovny, neboť jsou pro ně nepostradatelným zdrojem informací, můžeme přitom říct, že právě jejich úroveň je přímo úměrná informačním službám, které daná knihovna poskytuje.

Zavedením počítačů do knihoven na počátku devadesátých let dostaly tyto informace zcela novou dimenzi. Následný rozmach internetu znamenal přímo informační revoluci. To, co dosud bylo skryto v nějaké lístkovnici, a veřejnosti se mohlo dostat výhradně prostřednictvím laskavé knihovnice, event. v občas tištěných publikacích, které však rychle zastarávaly a nebylo možno v nich dělat žádné opravy a aktualizace, může být rázem zpřístupněno všem. A přitom jejich opravy, aktualizace a dodatky jsou technicky jednoduchou záležitostí. Webové stránky obcí jsou dnes naprostou samozřejmostí.

Záleží jen na schopnosti knihovnice nové regionální informace nacházet a ukládat do databází. Všechny nové dokumenty vzniklé v posledním desetiletí – ať už vyšly tiskem či se nacházejí na počítačích – existují samozřejmě v elektronické podobě. Záleží jen na jejich autorovi, zda se rozhodne je zpřístupnit tiskem nebo je „jen“ vystavit na některém z nesčetných webů. O výhodách takového zpřístupnění na webu netřeba uvažovat, sotvakdo by je chtěl zpochybnovat.

Možnost snadné publicity prakticky neomezenému počtu potencionálních zájemců v reálném čase způsobuje, že vzniká mnoho dokumentů, které nemají svůj „papírový“ ekvivalent, tedy to, co dnes označujeme jako digital born. Na nepřehledném množství webů je dennodenně ukládáno neuvěřitelné množství zajímavých informací. Největším problémem je, jak rychle získat relevantní informace pro jednotlivé zájemce.

Vezmeme-li tuto skutečnost v úvahu, pak před knihovnou, která chce nadále budovat kvalitní informační zdroje odrážející dění v regionu, vyvstává nemalý a mnohem složitější úkol. Počet potencionálních zdrojů na zpracování do regionálních databází totiž doslova každou sekundu roste, přičemž počet pracovníků knihoven se nezvyšuje. Nezbyvá než se snažit v co největší míře přistoupit k novým formám zpracování a budování regionálních informačních databází a využít k tomu nových dostupných technologií. Nezbytně totiž nastává čas, změnit dosud zavedené procesy zpracovávání těchto regionálních informačních zdrojů.

Veškeré elektronické dokumenty jsou totiž tzv. strojem čitelné, a proto musíme najít technologie a upravit je tak, aby tyto dokumenty byly alespoň z části strojem zpracovatelné. Pracovníci knihovny musí totiž čím dál více věnovat pozornost a čas na objevování stále nových informačních zdrojů, které jsou pro jejich uživatele zajímavé, takže na samotné jejich zpracování jim už mnoho času nezbyvá. Potřebujeme proto nějaký robot, který by za nás tyto zdroje monitoroval a zpracovával je tak, aby byly použitelné při hledání těchto informací.

O tom, jaké technologie je možné při sestrojení takového robota využít, přednášela na INFORUM 2005 Naděžda Andrejčíková. Tehdy jsme však o našem projektu sotva co tušili. Když však o rok později hovořila na téže konferenci o tom, jak je možné takto sesbírané informace z webu využít pro rozšíření a zkvalitnění našich vlastních informačních zdrojů a jejich následné nabídnutí našim uživatelům, zrodila se myšlenka našeho projektu.

Pak před námi vyvstaly tyto úkony:

1. Objevování nových informačních zdrojů, které jsou pro náš region významné a které stojí za to zpracovávat.
2. Monitorovat tyto zdroje a vybírat informace, které jsou pro regionální databáze významné.
3. Budovat regionální bibliografie, především však se začít víc věnovat budování regionálním databázím zachycujících objekty zájmů našich uživatelů; knihovnický řečeno – budovat autority s přidanou hodnotou.
4. Zabezpečit dostupnost těchto informací.

Úloha číslo jedna připadá na naše odborné knihovníky, kteří vyhledávají na webu stále nové informační zdroje. V této souvislosti jsme zjistili, že periodika obcí nemají propojené názvy článků s obsahem, nebo obsah zcela chybí, a proto nelze jeho prostřednictvím vytvořit link na jednotlivé články. Z toho vyplývá další úkol, upozornit na tento nedostatek redaktory obecních zpravodajů.

Úloha číslo dva vyžaduje mnoho technických znalostí a nemálo zkušeností, navíc se jednotlivé technologie stále zdokonalují a neustále vznikají nové, proto využíváme službu monitoringu, kterou nabízí firma Cosmotron

Bohemia, která je zároveň dodavatelem našeho knihovnického informačního systému.

Úloha číslo tři je pro nás klíčová; při jejím naplnění využíváme právě databázi monitoringu, která nám ulehčuje práci při budování regionální bibliografie. Databázi monitoringu máme připojenou podobně jako katalogy jiných knihoven, denně se naplňuje novinkami z www stránek námi zadaných webových sídel, jež mají pracovníci oddělení regionální bibliografie k dispozici a vybírají si záznamy, které jsou pro naše potřeby zajímavé. Takto zvolené záznamy se nám pak otvírají přímo v marc editoru; zbývá už jen doplnit údaje v oblasti věcného popisu a propojit je se soubory autorit. Dovolte, abychom vám to předvedli na malé ukázce přímo v prezentaci.

Úloha číslo tři má však ještě jednu, pro nás mnohem podstatnější část, a to budování „souboru autorit s přidanou hodnotou“. Jde o to, abychom si vybudovali databázi s objekty zájmů našich uživatelů i s popisem jejich základních vlastností, a to včetně vyjádření vzájemných vztahů, ať už mezi záznamy těchto objektů navzájem, nebo mezi jejich vlastnostmi.

Toto vše znamená pro naše pracovníky poměrně zásadní změnu, pokud se dosud soustřeďovali především na bibliografické záznamy, nyní jsou nuceni víc pracovat s informačními zdroji – různými encyklopediemi, a vytvářet tak záznamy úplně jiného charakteru. Možná se zeptáte proč? Odpověď je poměrně jednoduchá: jde nám o to, abychom si vybudovali základ, který budeme prostřednictvím integrace dalších technologií moci využít k tomu, aby další technologie nám umožnily zpracovávat elektronické dokumenty v mnohem vyšší kvalitě; budeme jich pak moci využít k automatickému prolínání publikovaných dokumentů na webech s objekty zájmů našich uživatelů. A my jim tak budeme moci nabídnout mnohem kvalitnější služby, a to prostřednictvím programů, které jsou zvyklí používat.

Samozřejmě je rovněž analýza a stanovení relevantních zdrojů, z kterých se budou informace monitorovat, zpracovávat a současně ukládat do databáze regionálních bibliografií. Zároveň je třeba pro každý vybraný zdroj určit interval monitorování. Ten bude vycházet z frekvence aktualizace online zdrojů. Mezi základní informační zdroje budou patřit především online periodika, regionální a celostátní informační portály, www stránky jednotlivých obcí apod. Hlavní část zpracovávaných záznamů pak budou tvořit plnotextové články z regionu.

Zapojení služby monitorování online zdrojů umožní získávat záznamy z nových příspěvků, které budou automaticky zpracovány ve formátu UNIMARC (později v MARC). Všechny záznamy získané automatickým zpracováním budou označené tak, aby je nebylo možné vyhledat v katalogu knihovny dříve, dokud neprojdou kontrolou odpovědného pracovníka (kata-

logizátora). Ten musí zkontrolovat formální a obsahovou stránku záznamu a v případě potřeby doplnit údaje věcné katalogizace.

Zpřístupnění zpracovaných informací v rámci online katalogu knihovny souvisí s výběrem nejvhodnějšího řešení. V této souvislosti je potřebné zabezpečit i kontrolu odkazů na plné texty, které jsou součástí záznamů. Současně proběhne analýza požadavků uživatelů se zaměřením na používané preference dotazů při vyhledávání v online katalogu knihovny. Cílem bude vytipovat vhodná selekční kritéria a formáty zobrazení záznamů tak, aby co nejvíce vyhovovaly požadavkům uživatelů.

PRIMO – OD ČTENÁŘSKÉHO OPACU K ČTENÁŘSKÉMU PORTÁLU

Jan Pokorný, Ústav výpočetní techniky UK Praha

Produkt PRIMO představuje zcela nový přístup k čtenářským službám knihoven. Završuje integrační snahy o propojení všech informačních zdrojů a navazujících služeb do jednoho **centrálního bodu**, který budou uživatelé knihovny využívat. PRIMO nabízí uživatelské rozhraní, které slouží jako paralelní vyhledávač všech informačních zdrojů, jako uživatelská schránka a čtenářská karta, jako virtuální studovna, jako elektronická nástěnka knihovny a jako nabídka všech navazujících služeb (např. EDD apod.) a které je propojeno s webovým sídlem knihovny. Významným rysem systému PRIMO je schopnost realizovat vyhledávací proces jak **distribučně** (distribucí dotazů na vzdálené zdroje), tak **centralizovaně** (stahováním dat do centrálního úložiště a následným vyhledáváním), čímž pokrývá všechny současné vyhledávací technologie (Z39.50, SRU, obecné HTTP/XML a OAI-PMH).

Uživatelskou část systému PRIMO zajišťuje webové uživatelské rozhraní, které přísně respektuje standardy W3C a podporuje proto všechny standardní webové prohlížeče. Uživatelé proto mohou využívat služeb knihovny **na jednom místě, a to kdykoli a odkudkoli**.

INTUITIVNÍ A PŘEHLEDNÉ ROZHRAŇÍ

Systém je přísně zaměřen na uživatele a snaží se nabízet zcela intuitivní rozhraní. Jak tohoto nelehkého úkolu dosahuje? Je známým faktem, že nejvyužívanějším vyhledávačem současné doby je Google – oblíbený pro svoji maximální jednoduchost a široký záběr. Google se stal synonymem pro vyhledávání. Stejnou oblibu si získaly i elektronické obchody, e-shopy, které klasické kamenné obchody překonávají zejména neomezenou „otvírací dobou“, přehlednou nabídkou a dodávkami až do domu. PRIMO v sobě spojuje výhody obou těchto fenoménů: nabízí jednoduché, ale mocné vyhledávání napříč všemi typy dokumentů a zároveň linkuje na služby, které uživatelům obstarají plné texty. Heslem systému PRIMO je „najdi a získej“. Uživatelé již nepotřebují žádný další software nebo další informační systém – všechny služby knihovny mají pohodlně k dispozici na jedné adrese.

AKTIVNÍ ÚČAST UŽIVATELŮ

Uživatelé jsou dnes z mnoha internetových aplikací zvyklí, že mohou sami vytvářet obsah, vyjadřovat se, sdílet, diskutovat a hodnotit. Z těchto uživatelských příspěvků lze často získat velice cenné informace a zkušenosti, které nejsou v oficiálních publikacích zastoupeny. Systém PRIMO umožňuje na mnoha úrovních aktivní účast uživatelů – přináší možnost značkování záznamů, známkování, recenzování a sdílení objektů.

SPOLUPRÁCE S KNIHOVNÍM SYSTÉMEM

Systém PRIMO pracuje na stejné úrovni se všemi typy informačních zdrojů, umožňuje tedy práci s elektronickým i klasickým fondem knihovny. S klasickým fondem jsou však spojeny služby prováděné manuálně, např. klasické knihovní výpůjčky, které jsou realizovány v některém knihovním systému. Systém PRIMO dokáže spolupracovat s uživatelskou schránkou knihovního systému, takže uživatel nemusí přecházet do jiného IS.

JAKO JEDEN ZDROJ

V systému se smazává rozdíl mezi informačními zdroji, které knihovna vlastní a má přístupné lokálně, a vzdálenými zdroji, které jsou k dispozici zdarma či na základě zakoupené licence. Uživatel pracuje s celým portfoliem dokumentů na jednom místě a paralelně je prohledává. Systém PRIMO jde v integraci však mnohem dál: informace z více zdrojů dokáže propojovat a vytvářet tak informační objekty zcela nové kvality. Uživatelé tak mohou např. vyhledávat záznamy monografií z katalogu knihovny, na výstupu však nezískají pouze strohé bibliografické záznamy, ale objekty obohacené o obrázky obálek knih, recenze, anotace, hodnocení jiných uživatelů apod.

PROCES ZÍSKÁVÁNÍ

Vyhledávání není v systému PRIMO ústřední proces, jako je tomu v klasických knihovních systémech. Cílem je získání primárního dokumentu. Vyhledávání je pouze nutným krokem v celkovém procesu, který důvěrně známe z elektronických obchodů. Kupované položky musíme sice nejprve vyhledat v katalogu zboží, ale vše je završeno objednávkou a dodávkou zboží až do domu. Vyhledávání je zcela flexibilní a nevyžaduje u uživatelů žádné znalosti vnitřních formátů. Dotazy lze lehko upřesňovat pomocí rozšiřování a zužování či pomocí návrhů jiných výrazů, vyhledané položky lze snadno procházet pomocí pokročilých, dynamicky generovaných filtrů na principu faset a sémantických skupin. K vyhledávání lze využít i uživateli vytvářené tagy (klíčová slova vkládaná uživateli). U každé vyhledané položky je k dispozici seznam relevantních navazujících služeb, které uživatelům umožňují získat primární dokument (zobrazit online, objednat přes

EDD, přesměrovat na výpůjční službu apod.). Tento princip uživatelé dobře znají z chování nákupního košíku v e-shopech.

ŠIROKÉ MOŽNOSTI UZPŮSOBENÍ

Uživatelské rozhraní je řešeno jako webové rozhraní, je tedy vytvořeno pomocí HTML/CSS. To umožňuje prakticky neomezené možnosti úprav vzhledu i skladby jednotlivých komponent systému PRIMO. Systém tam můžeme lehko integrovat do portálů či naopak komponenty jiného IS integrovat do systému PRIMO.

ZÁVĚR

Systém PRIMO přichází na český trh jako první reprezentant knihovních systémů zcela nové generace. Boří mýtus informačních systémů zaměřených na vyhledávání a zaměřuje se na jeden jediný úkol, kterým je dodání primárního dokumentu uživateli. Využívá při tom informačních zdrojů, které dnes mají knihovny k dispozici – lokální bibliografické báze, vzdálené informační zdroje, ať již bibliografické nebo plnotextové, výpůjční služby, elektronické dodávání dokumentů, služby uživatelských schránek knihovních systémů atd. Systém PRIMO všechny tyto zdroje a služby zastřešuje pod jediné uživatelské rozhraní, a to takovým způsobem, že uživatel získává pocit, že pracuje s jediným informačním systémem s jediným komplexním informačním zdrojem. Na konci jeho snah by měl být vždy dodaný primární dokument.

*Jindřiška Pospíšilová – Karolína Košťálová – Hana Nemeškalová,
Národní knihovna ČR*

Na základě zkušeností a zpětné vazby z referenčních služeb poskytovaných i v rámci služby *Ptejte se knihovny*¹ jsme zpřístupnili v roce 2005 webový portál, který na jednom místě shromažďuje základní údaje o nabídce informačních zdrojů, knihovnických služeb a přináší zároveň souhrnnou informaci o systému knihoven v České republice a to jak pro uživatele z ČR tak ze zahraničí.

Hlavním cílem projektu KNIHOVNY.CZ bylo vytvoření takového webového portálu, který by nejširší veřejnosti v České republice i v zahraničí:

1. Zajistil přístup k informačním zdrojům a službám knihoven v ČR a výběrově i v zahraničí.
2. Zajistil informace o dostupnosti a podmínkách poskytování služeb knihoven v ČR.
3. Zvýšil využívání informačních zdrojů a služeb knihoven.
4. Poskytl informace o organizaci systému knihoven v ČR a propagoval činnost knihoven.
5. Zvýšil informační gramotnost obyvatel, tj. schopnost a dovednost veřejnosti využívat informační zdroje a služby nabízené knihovnami.

Vytvoření portálu KNIHOVNY.CZ bylo umožněno díky dotaci Ministerstva kultury ČR v rámci programu VISK 8/B – Zpřístupnění informačních zdrojů na rok 2004², další rozvoj je financován z prostředků NK ČR. Na tvorbě portálu v roce 2004 spolupracovaly:

- Národní knihovna ČR
- Městská knihovna v Prostějově

---

¹ *Ptejte se knihovny* [online]. [2005] [cit. 2005-02-11]. Dostupný z WWW: <http://www.ptejteseknihovny.cz>.

² *VISK 8/B - Jednotná informační brána*. [online]. [2005] [cit. 2005-02-11]. Dostupný z WWW: <http://visk.nkp.cz/VISK8B.htm>.

- Knihovna Matěje Josefa Sychry Žďár nad Sázavou
- Městská knihovna v Třebíči
- Státní technická knihovna

Obsahová náplň portálu

Při návrhu obsahové struktury portálu jsme se snažili vycházet z pocitů a potřeb člověka, který se s knihovnou ještě nikdy nesešel, ale nyní se ocitá v situaci, kdy se na ní musí obrátit. Celý portál je členěn do 8 obsahových a 4 „servisních“ sekcí. Většina sekcí je uvnitř podrobněji členěna. Bližší charakteristiku jednotlivých sekcí získáme po najetí kurzoru myši na název sekce.

Názvy sekcí v současné verzi portálu:

Co to je knihovna?	Základní informace, typy knihoven v ČR, legislativa ...
Kde je moje knihovna?	Několik cest jak nalézt nejbližší knihovnu podle mapy ČR a různých adresářů
Co dělat když chci... ?	Informaci, knihu, článek ...
Jaké služby knihovna nabízí?	Informační, výpůjční, meziknihovní, reprografické, kulturní ...
Do knihovny po internetu... ?	Co vše získám od knihovny, aniž bych ji musel navštívit
Co v knihovně naleznou?	Knihy, časopisy, články, hudebniny, CD, databáze, internet ...
Co bylo vydáno... ?	Jak zjistím, které dokumenty vyšly v ČR a zahraničí
Má moje knihovna... ?	Hledanou knihu, časopis, databázi ...
Rozumíte v knihovně? Slovníček...	Vyhledání výrazu, Zeptejte se nás
Názory, připomínky	WWW formulář pro zpětnou reakci

Současný stav portálu, jeho struktura a obsah nebyly nikdy brány jako konečné, právě naopak. Portál byl pro pracovníky knihoven zveřejněn v únoru 2005, pro laickou veřejnost v rámci BMI 2005. Během dvouletého provozu portálu vyplynulo, že takto souhrnně podané informace jsou potřebné a užitečné, a to nejen pro nejširší veřejnost.

Od prvního záměru, který byl zformulován v lednu 2004, však již uplynulo několik let. Rozvoj informačních technologií jde stále kupředu, všechny související služby a možnosti v knihovnách za tu dobu pokročily a nové technologie nám umožňují přizpůsobit portál stále zvyšujícím se nárokům našich uživatelů. V současné době je velmi zajímavým a v mnoha směrech i poučným a populárním tématem nejen pro knihovny teorie a možnosti související s pojmem Web2.0. V dostupných publikovaných článcích nejsou k dispozici přesné definice tohoto pojmu, ale jsou zde uvedeny koncepty a metody úspěšných internetových firem pro možnou inspiraci. W2 je především charakterizován jako posun od centralizovaného zpracování či služeb k decentralizaci využíváním různých užitečných nástrojů (např. využití tagů, RSS kanálů, blogů a wiki)³, je charakterizován „volností“ z hlediska tvorby a šíření informací. Jedná se tedy především o propojenost, otevřenost a prostupnost prostředí internetu a jako základní princip všeho tohoto snažení je soustředění se na koncové uživatele, nikoliv tedy na technologie, které jsou brány pouze jako prostředek k dosažení stanovených cílů.

V souvislosti s výše uvedeným bychom rádi portál Knihovny.cz více přizpůsobili koncovým uživatelům a nabídli ještě větší propojenost se zdroji a službami českých knihoven. Domníváme se, že jednotlivé kategorie již neodpovídají současným požadavkům uživatelů, kteří stále více žádají jasné informace a jednoduché návody a postupy, které by je co nejkratší cestou navedly k požadovaným dokumentům. Pokud chceme, aby uživatelé využívali služeb knihoven i v současné době, kdy mnozí z nich považují za „nejlepší a nejúplnější zdroj“ informací internet, musíme nabízet uživatelům komplexní relevantní informace jednoduchým a názorným způsobem. Proto dále navrhuje změny na portálu Knihovny.cz, které bychom rádi s pomocí dalších knihoven na portálu provedli v co nejkratší možné době.

Tyto úpravy je možné rozdělit do několika částí, kdy předpokládáme, že určité sekce portálu bude možné využít, často ovšem za předpokladu zestručnění textu a aktualizace:

1. Stávající sekce, které je možné zachovat (po aktualizaci a zestručnění obsahu):

Co je to knihovna

Kde je moje knihovna – možnost přímého prohledávání v bázi ADR

Co bylo vydáno – databáze informačních zdrojů

Rozumíte v knihovně – slovníček s odkazem na bázi TDKIV

Názory připomínky – zpětná vazba pro uživatele

---

³ SKLENÁK, Vilém. Web 2.0 a knihovny aneb Library 2.0. In: Automatizace knihovnických procesů -11. Praha: 2007. s. 15-21.

2. Nové sekce, které vzniknou sloučením zbývajících sekcí:

Co knihovna nabízí (služby, zdroje, ... = komplex informací o současných službách a možnostech knihoven)

Do knihovny po internetu (přímá cesta k dokumentu, co dělat, když chci, atd. = postupy a rady pro uživatele)

3. Nové sekce, které zatím nebyly na portálu k dispozici:

Digitální knihovny (české, zahraniční) s přímým napojením na vyhledávání v JIB

Služby knihoven hendikepovaným uživatelům – základní informace včetně návodu a rad ke kritériím, které by měly splňovat stránky knihoven

Volný internet – odkazy, rady, atd.

Kde to bude účelné a možné z technologického hlediska, rádi bychom propojili portál Knihovny.cz s dostupnými českými bázemi a nabídli uživatelům možnost zadání dotazu do jednoduchého vyhledávacího pole (souborné katalogy, historické fondy a digitální knihovny).

Z dalších současných služeb portálu bychom rádi zachovali:

- databázi zdrojů, na jejímž základě jsou generovány informace o zdrojích – připravujeme aktualizaci a doplnění
- rozlišení zdrojů a jejich dostupnosti pomocí grafických symbolů – viz obr. dále
- přehled akcí pro uživatele
- diskuzi na portálu Pandora.cz
- anglickou verzi – bude aktualizována později na základě české verze

Rozlišení zdrojů pomocí grafických symbolů (Ikony v barevném rozlišení naleznete na <http://www.knihovny.cz/page.php3?IDM=3>)

online databáze volně přístupné na internetu

online licencované databáze přístupné na internetu, přístup k online licencovaným databázím většinou můžete získat prostřednictvím knihovny

online katalogy knihoven

databáze na CD-ROM

licencované databáze na CD-ROM, přístup k licencovaným databázím na CD-ROM většinou můžete získat prostřednictvím knihovny

lístkové kartotéky umístěné v knihovně nebo jiné instituci, která je spravuje

tištěné soupisy – soupisy bývají dostupné ve většině knihoven, u oborových bibliografií je někdy nutné využít knihovnu specializovanou na daný obor nebo krajskou knihovnu

Z výše uvedeného vyplývá, že by měl portál projít rozsáhlou a v některých částech i zásadní úpravou.

Portál a informace zde uvedené jsou určeny široké veřejnosti, uživatelům všech typů knihoven a také knihovníkům samotným. Hlavním cílem všech navrhovaných změn je, aby se portál Knihovny.cz stal základní pomůckou pro všechny, kteří mají jakoukoliv informační potřebu nebo jen „chut“ zjistit, co současné knihovny nabízejí či umí. Přivítáme a těšíme se na spolupráci dalších knihoven, je jen na nás, jaké informace bude portál v budoucnu obsahovat.

KNIHOVNA 2.0: MODEL SLUŽEB

Eva Marvanová, Národní knihovna ČR

V srpnu 2005 začal Michael Casey přemýšlet o využití Web 2.0 pro knihovny, stejně jako mnoho dalších knihovníků na celém světě. Michael Casey je autorem označení těchto snah jako Library 2.0 (na blogu <http://www.librarycrunch.com>). Později se diskuse začaly objevovat na konferencích a dalších blozích. Tento termín dosud nemá jednoznačnou definici. Hlavní otázkou je, jak může Web 2.0 změnit knihovny k lepšímu? Jde o něco více, než pouhé přijetí technologií Web 2.0. Jedná se o metody neustálých změn, přehodnocení služeb knihoven a vyslyšení potřeb uživatelů. Spojené služby za účasti všech a změny jsou srdcem L2 a technologie jsou pouhým prostředkem, který nám k tomu pomůže. L2 se týká všech typů knihoven, veřejných, vysokoškolských, školních, odborných. Neexistuje jeden typ modelu, který by byl použitelný pro všechny typy knihoven. Cílem všech knihoven je poskytování co nejlepších služeb svým uživatelům. L2 nám může pomoci dosáhnout tohoto cíle pomocí rychle jdoucích změn.

Značka Library 2.0

Změny probíhají všude, neustále, každou minutu našeho dne můžeme být ve spojení. Technologie nám umožňují pracovat, být online bez ohledu na místo a čas. Posunuli jsme se od dob ručně psaných katalogizačních listků k online katalogům. Knihovny se staly společenskými centry, slouží jako místo setkávání. Proč jsou současné změny rychlejší a hlubší? Zde hraje klíčovou roli přijetí těchto změn. Změny můžeme pozorovat v obchodní činnosti, podnikání, kde se více naslouchá potřebám zákazníků. Pojem Business 2.0, který definovali Chris Anderson a James Daly, znamená orientaci na uživatele, kde nástroje Web 2.0 otevírají prostředí, kde každý zákazník může spolupracovat s jiným a mít podíl na obsahu webu v interaktivním rozhraní elektronického obchodu. V knihovnách se začaly využívat štítky RFID, samoobslužné systémy, stahování audia, videa. Všechny tyto změny vedla snaha o zvětšování efektivity knihoven a soběstačnost uživatelů. Tento model se mimo jiné projevil v menším množství času potřebného k diskusím a komunikaci mezi zaměstnanci knihoven. Ale určitá úroveň komunikace je nezbytná k dobrému a úspěšnému fungování pracovišť. Když se zamyslíme nad tím, kde lidé v současnosti hledají informace, můžeme si všimnout, že na prvních místech je Google a Wiki-

pedie a rozhodně ne knihovny. V roce 2005 OCLC – Online Computer Library Center – vydalo zprávu *Perceptions of Libraries and Information Resources* – <http://www.oclc.org/reports/2005perceptions.htm>

Where Electronic Information Searches Begin— by Library Card Holders across all Regions

Where do you typically begin your search for information on a particular topic?

	Total Respondents	Library Card Holders	Non-Card Holders
Search engine	84%	85%	81%
E-mail	6%	4%	4%
Topic-specific Web sites	2%	3%	2%
E-mail information subscriptions	2%	1%	4%
Online news	2%	1%	2%
Instant messaging/online chat	1%	1%	0%
Online bookstore	1%	1%	1%
Online database	1%	1%	0%
Library Web site	1%	1%	0%

Source: *Perceptions of Libraries and Information Resources*, OCLC, 2005, question 520.

First Choice for Information— by Library Card Holders across all Regions

Which source/place would be your first choice?

	Total Respondents	Library Card Holders	Non-Card Holders
Search engines	80%	78%	84%
Library (physical)	11%	12%	6%
Online library	6%	6%	6%
Bookstore (physical)	2%	2%	2%
Online bookstore	2%	2%	2%

Source: *Perceptions of Libraries and Information Resources*, OCLC, 2005, question 1335.

Knihovny jsou v současnosti velmi vzdáleny od prvního místa, kde uživatelé vyhledávají informace. Chceme poskytovat kvalitní a vyhledávané služby. Otázka je jak?

Definice

Definice je velké množství, ale všechny obsahují následující:

- Library 2.0 je modelem pro neustálé a promyšlené změny
- Library 2.0 umožňuje uživatelům knihoven účast při zavádění nových služeb

- Library 2.0 se snaží vylepšit služby uživatelům současných knihoven a rovněž působit na potencionální uživatele knihoven – tzv. Long Tail

Základem Library 2.0 jsou změny soustředěné na uživatele. Je to model knihovních služeb, které podporují neustálé a cílevědomé změny, které jsou přitažlivými pro účast uživatelů. Definice Sarah Houghton: „Library 2.0 jednoduše znamená učinit prostor vaší knihovny (virtuální a reálný) více interaktivní, spolupracující a vycházející vstříc potřebám uživatelů. Příkladem mohou být blogy, spolupráce na stránkách obrázků, fotografií. Základem služeb je včlenit uživatele do knihovny a udělat knihovnu odpovídající jejich potřebám v každodenním životě a učinit z knihovny cíl cesty a ne dodatečnou možnost.“ Knihovny by měly reflektovat sociální síť a částečně tomu přizpůsobit své služby. Měly by jít za uživateli, to znamená přidat se a připojit všude tam, kde jsou uživatelé a reflektovat jejich požadavky.

Technologie v tomto modelu nejsou to hlavní, ale jsou nástrojem. Uživatelé se mění velmi rychle a služby by měly držet krok s požadavky zákazníků. Většina knihoven však není schopna měnit služby tak rychle, aby toho dosáhla.

Dva specifické cíle

Knihovny by měly zaměřit svou pozornost na získání uživatelů a nepřetržité, neustálé změny. Prvky prostředí L2 nám umožní těchto cílů dosáhnout.

Tradiční versus novější služby

Klíčovým cílem pro L2 je uspokojení uživatelů. Žádné služby nemohou pokračovat navzdly, aniž by byly prozkoumány, vyhodnoceny a udržely si zájem uživatelů knihoven i když ještě mohou dosud úspěšně fungovat. Nemohou být efektivní bez získání zpětné vazby nebo návrhů uživatelů.

Příklad: online knižní klub nebo online katalog může přijímat komentáře a hodnocení uživatelů. Většinou se jedná o promíchání tradičních a nových služeb. Potřebujeme vyzkoušet nejnovější technologie a rovněž bychom měli pokračovat ve službách, které se ukázaly pro uživatele jako úspěšné.

Základní složky

Library 2.0 je modelem pro knihovní služby umožňující knihovnám reagovat na neustále se měnící potřeby uživatelů. K lepšímu porozumění složek L2 byste měli být schopni začít zavádět změny ve vaší organizaci. L2 je modelem služeb, který obsahuje neustálou a promyšlenou změnu za účasti uživatelů ve vytvoření a podpoře služeb, udržení současných a získání potencionálních uživatelů.

Neustálé a smysluplné změny

Změna je primární složkou L2. Buďte upřímní, a pokud vaše knihovna není vstřícná ke změnám, má malou naději pro přežití v blízké budoucnosti. L2 nás může uvést do procesu změn, které nám pomohou přehodnotit naše služby takovým způsobem, že se budeme lépe vyrovnávat s potřebami našich uživatelů.

Účast uživatelů

Neznamená, že uživatelé musí mít přímou kontrolu nad vytvářením a evaluací všeho ve vaší knihovně. Úroveň účasti uživatelů bude závislá na organizaci, společenství, kterému knihovna slouží a zahrnutých službách nebo programech.

Příklady účasti uživatelů: přizpůsobené rozhraní, vytváření „tagů“, psaní komentářů, hodnocení, návštěvnost online katalogů, zdrojů a webových stránek (co např. uživatelé na webových stránkách knihoven postrádají). Označení nebo předložení klíčových slov k popisu specifických dokumentů dává uživatelům možnost uvádět jejich vlastní klíčová slova kromě těch, na která jsou zvyklí knihovníci v předmětovém hesláři, personalizace katalogu, psaní recenzí, nebo hodnocení dokumentů, rady čtenářů. Důležitá je zpětná vazba a vstup uživatelů. Pomůže nám pochopit, které služby pracují dobře a proč a které mají problémy, seznámíme se s potřebami uživatelů.

Současní a potencionální uživatelé

L2 je modelem služeb, jehož cílem je udržet současné a získat nové uživatele. Co děláme pro ne-uživatele a co bychom měli dělat pro jejich získání? Co znamená tzv. LONG TAIL? Znamená hodně malých zdrojů. Spousta malých hráčů na trhu nebo malých zdrojů informací získá díky svému počtu převahu nad centralizovanými zdroji a nové technologie shromažďování informací umožní vyhledávat v celém spektru, nikoli jen v centrálních zdrojích. (definice viz wikipedia). Důležité je získat uživatelé i z Long Tail. Příkladem může být např. služba Netflix <http://www.netflix.com/Register>, knihovny mohou umožnit stahování médií, která nejsou fyzicky dostupná. Knihovny nemohou mít ve svých fondech veškeré knihy, které mohou uživatelé požadovat. Mnoho knihoven nakupuje ve velké míře to, co se nejvíce žádá, méně nás zajímají knihy, které se jeví jako nepopulární i když mohou rozšířit spektrum čtenářů. Ve skutečnosti ve svém celku je poptávka po těchto titulech větší než po bestsellerech (můžeme si ověřit na internetových knihkupectvích Amazon, Barnes & Noble, kde množství zákazníků vyhledávajících méně populární tituly je větší).

Cesta ke Knihovně 2.0

Každá knihovna si musí najít vlastní cestu. Jak bude fungovat model L2 záleží na společenství, složení uživatelů a organizační struktuře knihoven.

Protože model služeb L2 může mít rozličnou podobu pro každou knihovnu, je důležité vědět, kde je vaše knihovna nyní, jak kvalitní služby poskytujete uživatelům a co vaši uživatelé potřebují a žádají. Všechny tyto informace musíte získat ještě předtím, než se pokusíte uplatnit model služeb L2. Jedná se o poměrně náročný proces.

- Současný stav – musíte dobře znát strukturu vaší knihovny a okruh uživatelů, společnost, které poskytujete služby, abyste si udělali představu, kam chcete směřovat.
- Knihovny hrají rozhodující roli ve společnosti, slouží především pro poskytování služeb uživatelům, ať už se jedná o školní knihovny, vysokoškolské knihovny, veřejné knihovny, specializované knihovny, služby jsou základním posláním knihoven.
- V případě, že pravidelně a běžně neověřujeme, že služby, které poskytujeme, jsou opravdu ty služby, které uživatelé požadují, můžeme ztratit naši hodnotu a užitečnost.

Poslední dvě desetiletí přinesly do knihoven mnoho technologií, jsou to online katalogy, počítače s připojením k internetu, samoobslužné systémy. V dřívějším období se mohlo jednat o luxusní služby, nyní, kdy se rozšiřuje počet uživatelů, kteří mají připojení k internetu doma, se situace změnila. Bohužel nemůžeme vždy nabízet služby, které naši uživatelé chtějí. Může nám v tom bránit výše našeho rozpočtu a různé byrokratické obstrukce. Můžeme si položit otázku, zda finančně náročné služby, které poskytujeme, jsou dostatečně využívány, můžeme je ukončit a mapovat potřebné služby a pokud se přesvědčíme, že se jedná o žádané služby, můžeme jít do boje za jejich realizaci a to je jedna z věcí, kterou knihovny umí a dělají dobře.

Znalost našich uživatelů

- Kdo jsou naši uživatelé?
- Jaká je demografická struktura obyvatel v oblasti kde působíme?
- Kdo nevyužívá našich služeb?
- Kdo jsou naši političtí zastupitelé?
- Kde můžeme získat finanční zdroje?
- Na kterých místech, kromě knihoven se poskytují podobné služby?

Jsou to otázky, které si musíme zodpovědět předtím, než začneme uvažovat o modelu služeb L2. Je několik metod, jak pomocí zpětné vazby zjistit co si uživatelé přejí ve službách změnit nebo získat. Doporučuje se porozhlédnout po jiných knihovnách, které například služby o kterých uvažujeme využívají a můžeme si ověřit, jak fungují, ale neznamená to, že budou mít stejný efekt v naší knihovně. Musíte se zamyslet nad tím, jakým způsobem obdržet odpovědi obyvatel, kteří služeb knihovny nevyužívají, a to není jednoduché.

Prohlášení o poslání knihovny

Bez dokumentu o poslání knihovny, je knihovna jako loď bez kapitána. Prohlášení o cílech, vizích a poslání knihovny by mělo být dostupné na webových stránkách. Dokument by měl být revidován, měněn a doplňován.

Analýza společnosti, ve které knihovna působí

Knihovny by měly znát společnost, ve které působí, tj. vzdělanostní, věkovou, ekonomickou úroveň, jazykové bariéry a další důležité faktory, které mohou ovlivnit zaměření služeb.

Měli bychom umožnit vstup uživatelů pomocí blogů, komentářů pozitivních i negativních názorů o tom, co knihovna dělá dobře, kde jsou problémy. Pokud chceme zjistit názory ne-uživatelů, musíme vyjít ven z knihovny, využít webové stránky, e-maily, regionální noviny. Průzkum není levnou záležitostí, ale získáme hodnotné informace, které najdou uplatnění. Neměli bychom zapomenout na hlasy zaměstnanců knihoven, kteří by měli dobře znát potřeby svých uživatelů.

Trendy

Knihovny by se měly orientovat v trendech, sklonech uživatelů. Statistiky mohou být dobrým indikátorem úspěšných služeb. Např. aplikace WebTrends <http://www.webtrends.com> nám pomůže pochopit, co naši uživatelé dělají online. Víte např., po kolika kliknutích se uživatelé dostanou do online katalogů? Pomocí softwaru clickdensity <http://ww.sw.clickdensity.com> můžeme zjistit, kde se zdržují uživatelé našich webových stránek.

Pohled mimo knihovny

Měli bychom vědět, kde naši uživatelé hledají informace mimo knihovnu. Odpověď je snadná na internetu. Tady se knihovnám nabízí možnosti, aby na svých webových stránkách instalovali např. zdarma softwary, nástroje technologií Web 2.0, na které jsou uživatelé zvyklí. Choulostivá otázka, mají knihovny poskytovat internet i na počítačové hry? Některé knihovny měly úspěch při organizování např. nočních počítačových her. Ještě bychom se mohli zamyslet nad tím, jak uživatelé tráví volný čas na internetu mimo knihovnu, ale mohli by tyto aktivity dělat i v knihovně.

Spolupráce s konkurencí

Naši uživatelé jsou v současné době ve velké míře vytíženi a limitováni časem. Dobrým vodítkem pro zlepšení služeb může být znalost konkurence. Které organizace, knihkupectví a události jsou navštěvovány, jaké služby se tam nabízejí, a dalo by se něco zužitkovat, aplikovat v našich knihovnách?

Systém změn

Myšlenka L2 je postavena na následujících změnách

- Oslovit nové uživatele

- Vytváření nových služeb
- Zareagovat rychle na měnící se požadavky uživatelů

Organizace jako jsou knihovny, mají sklon mít silnou a pevnou strukturu a nejsou proto dobře uzpůsobeny k rychlým a efektivním změnám, zaměstnanci často preferují rutinní, ověřené metody práce.

Sporadické anebo žádné změny

Mnoho knihoven ve svých strategických plánech uvádí sporadické změny, ale tento typ změn může být obtížný, protože zaměstnanci obdrží vypracované směrnice a instrukce, které se týkají změn ve způsobech jejich pracovních postupů. Učí se nové metody, v některých případech nárazově, bez patřičného školení nebo nekompletních instrukcí. Tyto změny mohou být pro zaměstnance neočekávané a vyčerpávající. Ti, kteří absolvovali několik cyklů sporadických změn, očekávají, že opět po několika letech budou postaveni před nové radikální změny. Bez mechanismu hodnocení služeb se nedá očekávat jejich pokračující efektivnost. Mnoho organizací neustále využívá modelu *plánuj – realizuj – zapomeň*. Potřeby uživatelů se neustále mění a knihovny pokud je nebudou reflektovat a riskují zánikem.

Začleňování změn do organizační struktury

Tento typ změn není snadné institucionalizovat. Existuje mnoho způsobů jak integrovat změny do organizační struktury. Nejlepší je vytvořit prostředí, kde uživatelé a zaměstnanci jsou zahrnuti a podporují změny. Tato metoda má tři cykly:

- Diskutování (brainstorming) o nových a modifikovaných změnách
- Plánování úspěšných služeb
- Pravidelné vyhodnocení služeb

Imperativem je, že všichni zaměstnanci knihoven na všech úrovních mají příležitost a mohou mít podíl v návrzích, plánování a hodnocení služeb. Úroveň procesu se zvyšuje, když zaměstnanci vědí, že mohou hrát aktivní roli v plánování služeb a s jejich názory se počítá. Tyto tři procesy mohou být řízeny vertikálním týmem, složeným z pracovníků všech úrovní.

Diskuse o nových a modifikovaných službách

Myšlenky změn by měly být vytvářeny oběma prvky: zaměstnanci knihoven a rovněž jejich uživateli. Zaměstnanci i uživatelé by měli cítit podporu a měli být vybízeni k tomu, aby se na tomto procesu aktivně podíleli.

Plánování úspěšných služeb

I když nám nové technologie pomohou získat nové uživatele, měli bychom být opatrní před velkými investicemi, aniž bychom je předtím důkladně neprozkoumali. Teprve po rozhodnutí, že budou zavedeny nové změny, služby, procedury, může začít plánovací proces. Je důležité, aby ti, kteří změny podporovali, byli nějakým způsobem začleněni do plánovacího procesu.

Pravidelné vyhodnocení služeb

Musíme plánovat nejen zavádění, ale rovněž i pravidelné vyhodnocování služeb. Měly by se hodnotit všechny typy služeb i ty úspěšné, u kterých ověřujeme, že jsou stále potřebné a zda nepotřebují změnu, modifikaci. Pro ty knihovny, které již vyhodnotily všechny služby a procesy, bude pohyb směrem k L2 mnohem snadnější.

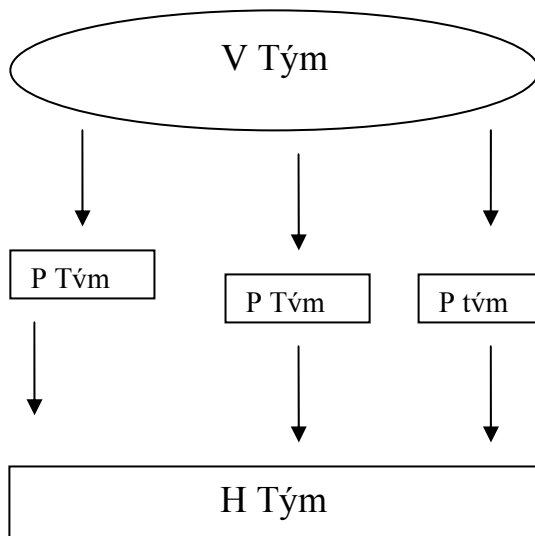
Tři součásti modelu změn

Struktura jednoho z modelu změn se skládá ze tří rozdílných vertikálních týmů, z nichž každý je pověřen speciálními, měřitelnými úkoly.

- Výzkumný tým (V tým)
- Plánovací tým (P tým)
- Hodnotící tým (H tým)

Výzkumný tým

Do výzkumného týmu se soustřeďují myšlenky na nové služby, jedná se o vertikální tým, vytvořený ze zaměstnanců všech pracovních úrovní. Je pověřen diskuzemi o nových službách, zkoumá nové možnosti nynějších služeb a procedur a dává počáteční podněty, důvody ke změnám služeb. Členové výzkumného týmu by měli přistoupit na rotační cyklus a po jednom až dvou letech tým obměnit a dát příležitost novým lidem. Výzkumný tým by měl identifikovat, které služby uživatelé požadují, které potřebují a které skupiny uživatelů. V tým rozhoduje mezi více variantami, na zřeteli musí mít poslání knihovny, existující služby, demografickou strukturu obyvatel. Může se rozhodnout udělat průzkum společnosti (interní, externí), může navštívit další knihovny, které zavedly podobné služby, shromažďuje přesná data. Tato data, statistické údaje mohou být využity v další fázi procesu. Pokud se V tým rozhodne, že myšlenky změn s zavedení nových služeb mohou být proveditelné, svou činnost končí a vytvoří se plánovací tým, který začne navrhovat uskutečnění těchto myšlenek. V tým vytvoří zprávu, která obsahuje v první řadě informace, fakta, podklady a zdůvodnění.

Plánovací tým

Je vytvořen výzkumným týmem. Jedná se opět o vertikální tým, a i když nemusí být velký, každé oddělení, kterého se týká plán, by mělo mít své zástupce v P týmu. P tým před zavedením těchto změn musí posoudit následující.

- *Proveditelnost zavedení služeb*

Vychází se ze zprávy V týmu, doplňují se další fakta (finanční náklady investic, časové nároky na zaměstnance, očekávaný návrat investic a další). V tomto stádiu může být rozhodnuto, že plán není uskutečnitelný a týmy svoji práci ukončí. V případě, že je posouzen jako proveditelný následuje:

- *Vytvoření detailního plánu pro zavedení služeb*

Detailní plán se vytváří za účasti všech členů týmu, kteří by měli reprezentovat všechny úrovně zaměstnanců, Plán by měl obsahovat postup zavedení služeb, hodnocení, zda a jaká školení jsou nutná, položky nákupu, časový horizont a další činnosti, které jsou potřebné k zavedení služeb.

- *Návrh plánu hodnocení*

Plánovací tým definuje kritéria hodnocení, např. statistiky, odezvu uživatelů, zaměstnanců. P tým vytvoří evaluační časový plán.

Hodnotící tým

Jedná se opět o vertikální a rotující tým, jako v případě plánovacího týmu. H tým analyzuje a hodnotí služby a jejich úspěšnost. Když zjistí, že některé služby nesplňují kritéria navržená P týmem, rozhoduje o tom, zda tyto služ-

by budou pokračovat, modifikovat se nebo budou ukončeny. Může rovněž kritéria upravit nebo navrhnout nová.

Ne všechny knihovny budou schopny vytvořit tyto specifické kroky pro každý proces. Tento model se uplatní dobře ve středně velkých a velkých veřejných a akademických knihovnách. Potíže mohou nastat ve školních a vysokoškolských knihovnách kde zřizovatelé, ředitelé škol, děkanové jsou vůči změnám imunní. Ať už pracujete v jakémkoliv typu knihovny, můžete z tohoto modelu převzít tyto koncepty:

- *Vyslechnout všechny nápady, myšlenky, návrhy od všech zaměstnanců, které se týkají všech poskytovaných služeb*
- *Všechny druhy služeb, které knihovna poskytuje, dřívější i nové musí být pravidelně hodnoceny.*

Které služby dělají knihovnu Knihovnou 2.0?

Není jednoduché definovat, které služby knihovnu učiní Library 2.0. Je potřeba, aby struktura služeb obsahovala:

- *Neustálé změny (všechny služby potřebují obnovování, modernizaci a někdy i zrušení)*
- *Účast uživatelů*

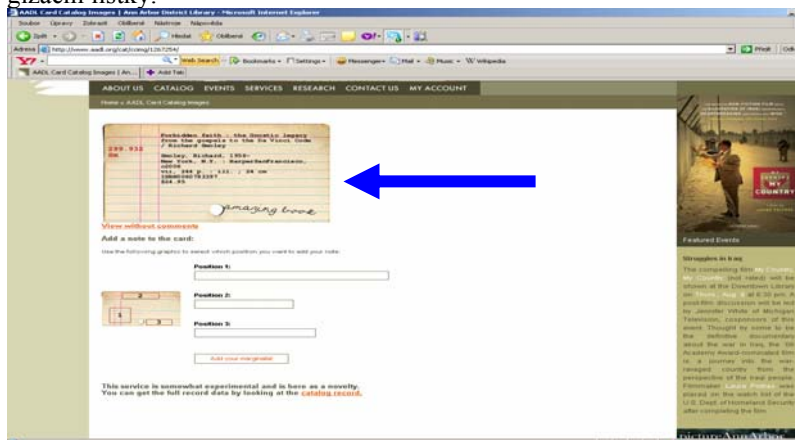
Příklady služeb Library 2.0

Ann Arbor District Library's Main Web Page

<http://www.aadl.org>.

Webová stránka knihovny byla vybrána Americkou knihovnickou asociací (ALA) jako nejlepší webová stránka knihoven s rozpočtem 6 mil. \$.

Na webových stránkách nalezneme např. ředitelský blog a uživatelům knihovny je dovoleno vpisovat poznámky a komentáře na virtuální katalogizační lístky.

The Tacoma Public Library <http://www.tacomapubliclibrary.org>

Knihovna nabízí obsahy uživatelům pomocí RSS kanálů, uživatelé se vyjadřují o tom, co požadují a mohou se podílet i na tvorbě webových stránek.

Darien Library Blogs <http://www.darienlibrary.org>

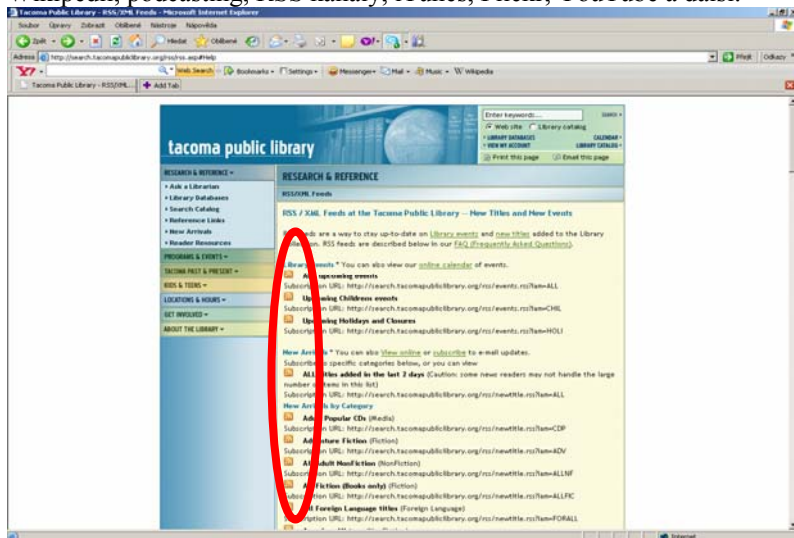
Knihovna The Darien Library na svých webových stránkách spravuje celkem 10 knihovních blogů (pro teenagery, pro knihy, stavbu nové knihovny, ředitelský blog a další).

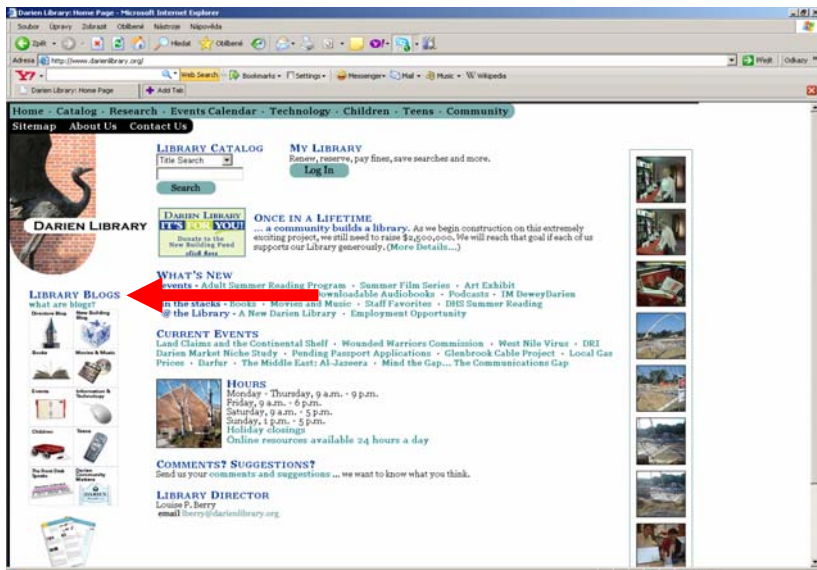
V českých knihovnách by mohly být rovněž ředitelské blogy!

Svět Web 2.0

Jednou ze základních myšlenek Web 2.0 je důležitost komunikace. Příklad nástrojů jako např. blogy, wikis a další sociální softwarové aplikace umožňují zákazníkům a společnostem hovořit a být interaktivní jako nikdy předtím. Uživatelé mají nyní možnost používat nástroje Web 2.0, jako jsou Zoho <http://www.zoho.com>, Google docs <http://docs.google.com>, 37 signals <http://www.37signals.com>, které umožňují sdílení dokumentů. Knihovny i zaměstnanci mohou tyto nástroje využívat na svých počítačích, na počítačích umístěných v knihovnách. Knihovny mohou využívat např. Skype pro volání do zahraničí, umístit skypové číslo do svých kontaktů. Seznam nástrojů Web 2.0 je obsáhlý a nové se objevují téměř denně. O šíři programů a aplikací se můžeme přesvědčit na blogu TechCrunch <http://www.techcrunch.com>.

Knihovny mohou využít blogy interní a otevřené veřejnosti: externí, Wikipedii, podcasting, RSS kanály, iTunes, Flickr, YouTube a další.

Závěr:

Než se rozhodnete, jak se vaše knihovna stane nebo přiblíží ke Knihovně 2.0, udělejte si obrázek současného stavu. Jak úspěšná je knihovna nebo její jednotlivá oddělení? Jak je navštěvovaná, jaká je fluktuace zaměstnanců, jaká je úroveň vašich webových stránek, jak mnoho databází nabízáte, jaké máte sbírky, budovu, odezvu uživatelů, jaký má knihovna dopad. Zakrývání negativních problémů vám bude bránit realisticky vyhodnotit vaši knihovnu. Bez tohoto hodnocení současného stavu a analýzy se knihovna nepohne dopředu. Když víte, které oblasti je třeba vylepšit, udělejte si seznam a zaměřte se zpočátku pouze na některé, začněte postupně a sladte je se strategickými plány.

Které volně dostupné technologie L2 vám pomohou provést změny a vylepšení služeb? Není dobré se fixovat jen na několik, velmi důležité je diskutovat o změnách uvnitř i vně knihovny. Pamatujte si, že úmysl snažit se o „neustálé“ změny a pravidelně je vyhodnocovat vás učiní úspěšnější pro uživatele i zaměstnance. Knihovnou 2.0 se nestanete během jedné noci, znamená to poměrně tvrdou práci všech zaměstnanců.

Knihovna 2.0 je o změnách, o zavádění změn ve vaší organizaci. Je o modernizaci a nabízení nových služeb pro společnost, ve které vaše knihovna působí. Library 2.0 je i politická, souvisí s financováním, podporou společnosti, podporou politiků a sponzorovanými iniciativami. Cílem je získat

více uživatelů a poskytovat jim lepší služby. Měli bychom předejít tomu, aby internet (Google) nahradil knihovny.

Literatura:

CASEY, Michael E., SEVASTINUK, Laura C. *Library 2.0 : A Guide to Participatory Library Service*. Medford : Information Today, 2007. 172 s. ISBN 978-1-57387-297-3.

MARVANOVÁ, Eva. Nová generace sítě webových stránek Web 2.0, Library 2.0 a jejich využití ve službách knihoven . In *CASLIN 2007, Stupava 3.-7.6. 2007*. s. 1-16. Dostupný z WWW:

<<http://internal.ulib.sk/indico/prispevky/marvanova.pdf>

<http://internal.ulib.sk/indico/prezentacie/marvanova.pps>>

Internetové zdroje

<http://docs.google.com>

<http://www.37signals.com>

<http://www.aadl.org>

<http://www.clickdensity.com>

<http://www.darienlibrary.org>

<http://www.librarycrunch.com>

<http://www.librarychange.com>

<http://www.netflix.com/Register>

<http://www.oclc.org/reports/2005perceptions.htm>

<http://www.tacomapubliclibrary.org>

<http://www.techcrunch.com>

<http://www.webtrends.com>

<http://www.zoho.com>

EBOOKS ON DEMAND – ELEKTRONICKÉ KNIHY NA VYŽÁDÁNÍ

Petr Žabička, Moravská zemská knihovna Brno

Mají-li si knihovny udržet přízeň uživatelů, musí jim být schopny nabídnout ty služby, které uživatelé požadují a to v okamžiku, kdy je požadují. Ačkoli k dosažení tohoto ideálu ještě povede trnitá cesta houštinami zejména právními, již nyní je možné využít nové služby, která se mu blíží. Služba eBooks on demand je výsledkem projektu eTEN. Práce na osmnáctiměsíčním projektu, koordinovaném knihovnou Univerzity v Innsbrucku, byly zahájeny v říjnu 2006. Spolupracuje na něm 13 partnerů z osmi evropských zemí. Přestože v původním konsorciu není zastoupena Česká republika, zahájila již spolupráci s konsorciem Moravská zemská knihovna v Brně a v krátké době se připojí i Státní technická knihovna.

Projekt eBooks on Demand nenabízí nic technicky převratného, ale snaží se s využitím existujících technologií vytvořit přidanou hodnotu ve formě služby, při které se uživatel dostane k požadované knize, aniž by musel navštívit knihovnu. Projekt vytváří centrální infrastrukturu, která zapojeným knihovnám umožňuje poskytovat službu placené digitalizace autor-sky nechráněných monografií na vyžádání. Knihovna, která se chce do systému zapojit, tak musí jen do svých webových katalogů včlenit odkaz na službu eBooks on Demand (EOD) a poskytnout provozovateli potřebné údaje, týkající se zprovoznění služby. Každá knihovna si může individuálně a poměrně volně stanovit parametry nabízené služby a využívat všechny nebo jen některé z dostupných funkcí.

Výsledným produktem služby EOD je elektronická kniha v podobě souboru ve formátu pdf, obsahující obrázky naskenovaných stran. V souboru pdf navíc může být uložena i pomocí OCR automaticky generovaná textová vrstva, kterou je možné dále využít například při fulltextovém prohlédávání knihy, při kopírování částí textu do dalších dokumentů nebo například pro zpřístupnění dané knihy zrakově postiženým. Protože kvalita OCR může být proměnlivá, je textová vrstva skryta pod naskenovanými obrázky stránek, které vidí uživatel. Díky rozšířenosti formátu pdf a jeho podpoře na široké škále zařízení uživatelé nemusí překonávat žádné zvláštní technické bariéry a přitom mají k dispozici poměrně robustní nástroj pro čtení zakoupených knih. Díky tomu, že všechny projektem zpřístupňované knihy jsou z právního hlediska volné, nejsou chráněny žádnou formou ochrany proti

kopírování nebo zneužití, dají se proto narozdíl od jiných elektronických dokumentů považovat skutečně za majetek svého nabyvatele.

Pro zprovoznění služby EOD v knihovně postačuje to nejběžnější vybavení: skener a přístup k Internetu, protože nejjednodušší forma objednávky, která v podstatě nevyžaduje ani existenci online elektronického katalogu knihovny, je umožněna vyplněním objednávkového formuláře na serveru EOD. Pokročilejší varianta pak umožňuje vytvářet odkazy na službu EOD přímo ze záznamů jednotlivých knih. Při tom je využito javascriptu, který zajistí zobrazení objednávacího tlačítka jen u těch knih, které pravděpodobně nejsou autorsky chráněné. V případě MZK k tomu využíváme rok vydání z pole 008 a údaj o formátu z pole FMT, tlačítko EOD pak jako parametr předává zejména systémové číslo příslušného záznamu.

	
Signatura	● ST1-0024.598.B
Autoři	● Wolstein, Johann Gottlieb, 1738-1820
Název	● Kniha o Pádech a nakažlivých Nemocech howěžýho, owčjho, a swynského Dobytka pro Hospodáře :
Místo vyd.	● Wytisštěná w Brně :
Nakladatel	● a k dostáň v Jana Giřjho Gastla, Knjhokupce,
Rok vydání	(1797)
Rozsah	110, [2] s. ; 8°
Poznámka	Výzdoba: vlys, vinětká z typografických ozdúbek

Tlačítko pro objednávku v Alephu

Server EOD pak systémové číslo využije ke stažení bibliografického záznamu prostřednictvím protokolu Z39.50 a pokud je v záznamu obsažen i údaj o počtu stran, nabídne uživateli rovnou i cenu, za kterou je knihovna ochotna danou knihu zdigitalizovat. Pokud není v daném okamžiku možné počet stran a tím ani cenu určit, může zákazník mimo okamžitého objednání knihovnu požádat i o cenovou nabídku (i tato služba přitom může být placená). Po obdržení cenové nabídky musí zákazník svou objednávku potvrdit a knihovna může zahájit vlastní digitalizaci. Digitalizované stránky pak knihovna uloží pomocí protokolu ftp na server EOD, kde pak dojde k do tvoření konečné podoby e-knihy (byť i tuto část procesu si může knihovna

zajistit sama). Pak je zákazník vyzván k zaplacení zakázky, po zaplacení má 60 dní na to, aby si svou e-knihu stáhl.

Titul Vámi požadované knihy

Požadovaný titul zatím není dostupný v digitální podobě. Buďte první, kdo si jeho digitalizaci objedná!

Autoři: Wolstein, Johann Gottlieb

Název série:

Název: Kniha o Pádech a nakažlivých Nemocech howézýho, owčjho, a swynsk

Svazek:

Datum vydání: 1797

Strany: 112

Vydavatel: Wytisťená w Brně : a k dostánj v Jana Gíjho Gastla, Knjhokupce,

Identifikátor:

Cena (Standardní e-kniha) (CZK): 448,00

1 **Objednat e-knihu**
Objednejte si tuto knihu v elektronické podobě.
Při objednávce budete moci zadat další podmínky (např. způsob doručení).

[Objednat e-knihu >](#)

Služby uživatelům

- EOD: Úvod
- Platba a dodání
- Podmínky služby
- e-knihy na vyžádání
- Často pokládané dotazy
- Kontakt
- Čeština

Moravská zemská knihovna

Automaticky vyplněná objednávka na serveru EOD

System EOD umožňuje knihovně sledovat celý pracovní postup objednávání, digitalizace a vytváření elektronické knihy až do fáze jejího zaplacení zákazníkem. Ten může platit buď přímo knihovně v hotovosti nebo převodem, může ale zaplatit i online, ať už kartou nebo pomocí platebního systému Click&Buy. Obě naposledy uvedené varianty zprostředkovává centrálně EOD, přičemž vybrané peníze jsou periodicky přeposílány knihovně, která službu poskytl. Daná knihovna se také může rozhodnout, zda jednou digitalizované knihy dalším uživatelům volně zpřístupní, nebo je bude případným dalším zájemcům opět prodávat.

Ačkoli je služba EOD zatím v začátcích, je již patrný její potenciál. Nabízí se například možnost napojení této služby na centrální katalogy typu naší JIB nebo evropské TEL nebo vybudování vlastní služby podobného typu, vytvoření digitální knihovny nebo katalogu již digitalizovaných knih a další. Ve stadiu úvah je pak zkoumání možností, jak pomocí této služby zpřístupnit i knihy autorsky chráněné – to už je ale docela jiný příběh.

NA CESTĚ K MANUSCRIPTORIUM – VAŠE DOKUMENTY V MODERNÍ DIGITÁLNÍ KNIHOVNĚ

Tomáš Psohlavec, AiP Beroun s.r.o.

Manuscriptorium je databáze zveřejněná na Internetu, směřující k vybudování virtuálního badatelského prostředí pro oblast historických fondů. V evropském měřítku jde o nejrozsáhlejší digitální knihovnu zpřístupňující staré rukopisy. Tento projekt je od počátku koncipován jako otevřený k datům z různých zdrojů. V posledních měsících byly připravovány nové nástroje a postupy, které proces zapojení výsledků individuálních digitalizačních projektů výrazně zjednodušují. Následující text se snaží tyto postupy představit potenciálním příspěvatelům Manuscriptoria.

Současný stav

Manuscriptorium

Manuscriptorium aktuálně zpřístupňuje data z mnoha různých zdrojů – jde o významné české instituce a zhruba desítku zahraničních partnerů. V databázi jsou soustředěny katalogové záznamy, část z nich je doplněna o plně digitalizované dokumenty. V databázi je k 1.9.2007 cca 95 tisíc katalogových záznamů, z toho cca 2 200 dokumentů je digitalizováno. 130 dokumentů je opatřeno plnými texty.

Manuscriptorium pro školy

Manuscriptorium pro školy zvolna přerůstá v samostatný projekt, který je postaven nad společnou datovou základnou a využívá některá zobrazovací rozhraní původního Manuscriptoria. Základní myšlenkou a cílem projektu je vybrat a zpřístupnit ty nejzajímavější dokumenty, významné z hlediska výuky především na základních a středních školách a obohatit tak školní osnovy.

Samotné předpřipravené seznamy jsou doplňovány přípravami pro učitele, které mohou být vodítkem či jen inspirací při práci s konkrétním dokumentem. Tyto podklady připravují zástupci z řad pedagogů.

ENRICH

V letošním roce byl iniciován projekt podporovaný EU, ve kterém spolupracuje 17 evropských partnerů a který si klade za cíl agregovat dostupná digitální data o historických dokumentech, zpřístupnit je na platformě Ma-

nuscriptoria a vytvořit tak evropskou digitální knihovnu pro oblast nejstarších historických fondů.

Přístup do Manuscriptoria

Licenční politika: Placený a bezplatný plný přístup

Manuscriptorium je v současnosti plně přístupné pouze na základě licence a licenční politiky, kterou definovala NKČR. Jednotlivci mohou získat roční přístup za částku 2380 Kč. Během 12ti měsíční platnosti licence lze zobrazit 50.000 obrazů a dalších souborů, neposkytovaných volně.

Knihovny a jiné instituce mohou zakoupit licenci umožňující roční plný přístup do databáze za 4760 Kč. Licenční smlouva umožňuje zprostředkovat přístup pro návštěvníky/klienty instituce a není omezena počtem zobrazených obrazů.

Bezplatný přístup

Partnerům, kteří přispějí do Manuscriptoria svými daty, je bez ohledu na objem spolupráce umožněn trvalý bezplatný přístup k datům poskytnutým ostatními partnery. Stejně tak je do Manuscriptoria umožněn bezplatný přístup všem stupňům škol v České republice a to díky dohodě NKČR a MŠMT.

Zdroje dat pro Manuscriptorium

Katalogové záznamy

Samostatné katalogové záznamy vznikají buď jednotlivě přímo pro Manuscriptorium ve formátu XML dle MASTER DTD, nebo jsou do Manuscriptoria konvertovány v dávkách z jiných formátů – nejčastěji MARC 21, UNIMARC, ale i z proprietárních formátů partnerských institucí. Kromě toho jsou do Manuscriptoria převáděny i tištěné katalogy a další zdroje.

Digitalizované dokumenty

Většina digitalizovaných dokumentů, které jsou v současnosti zpřístupněny v MANUSCRIPTORIU vznikla v rámci programu VISK6 na pracovištích v NKČR. Manuscriptorium je ale samozřejmě otevřeno i dalším zdrojům digitalizovaných dokumentů.

Postup vedoucí ke zpřístupnění dokumentů partnerských institucí se liší podle toho, zda se jedná o zpřístupňování nově vznikajících dokumentů, či o zpřístupňování výsledků existujících digitalizačních projektů.

- U nově vznikajících dokumentů lze doporučit postupy aplikované v Manuscriptoriu a pro produkci metadat o jednotlivých dokumentech použít volně šířené programy z produkce Manuscriptoria (např. M-Tool).

- U projektů, které již dosáhly v oblasti digitalizace většího objemu výsledků, pravidelně spolupracují a splňují pravidla Manuscriptorium Compatible, jsou realizovány konektory, které rutinně konvertují předávaná metadata do MASTERu za účelem prezentace v Manuscriptoriu.

U projektů, které navíc provozují vlastní digitální knihovnu s vytěžovacím rozhraním, je možné vyjednat napojení do Manuscriptoria opatřené automatickými konverzemi (harvester pro Manuscriptorium se právě dokončuje).

PROČ zpřístupňovat data prostřednictvím Manuscriptoria?

- **Manuscriptorium je snadnou cestou k modernímu prezentačnímu systému**

Vývoj či nákup vlastních kvalitních rešeršních nástrojů je nákladnou záležitostí, stejně jako jejich údržba či rozšiřování funkčnosti. Partneri, kteří se rozhodli přispívat svými daty do Manuscriptoria získávají bez finančních investic moderní prezentační a rešeršní platformu, která se plynule přizpůsobuje aktuálním požadavkům badatelů a v poslední době i potřebám laických uživatelů.

Tyto nástroje získá partner trvale při importu svých dat - bez ohledu na jejich objem.

- **Manuscriptorium akceptuje existující data v libovolných formátech**
Formát vhodný pro ukládání dlouhodobě životných dat je podle našeho názoru XML, například struktura dle MASTER DTD. Nechceme však partnerské instituce a jejich pracovníky omezovat v oblasti pořizování dat – proto Manuscriptorium akceptuje data v různých formátech (MARC21, UNIMARC a další). Badatelé se tak mohou soustředit na svou badatelskou činnost a používat ty nástroje, které jim vyhovují a na které jsou zvyklí. Výsledky jejich práce jsou pak převzaty a teprve uvnitř Manuscriptoria jsou pro účely prezentace převedeny do formátu MASTER.

Pokud si však partner přeje vytvářet data přímo v MASTERu, je možné používat volně dostupné nástroje z produkce AiP Beroun s.r.o., které jsou volně ke stažení na adrese www.manuscriptorium.cz.

- **Zvýšení užítka z pořizovaných dat**
U historických dokumentů je jejich současné uložení pro badatele spíše podružnou informací a zpřístupnění v lokálních systémech neumožňuje plně využít potenciál dat pořizovaných při digitalizaci. Důležitý je obsah, časové souvislosti, okolnosti vzniku atd. Zveřejněním v široké množině dokumentů se informace o konkrétním exempláři

(ať už vlastní obsah či informace vytvořené při digitalizaci) dostávají do nových souvislostí – tím je užitek z práce vložené do jejich pořizování významně navýšen.

Zároveň si ale Manuscriptorium neklade za cíl nahradit existující lokální digitální knihovny. Ty mohou případně lépe řešit některé specifické potřeby konkrétních institucí. Proto mohou být záznamy v Manuscriptoriu opatřeny i odkazem na lokální prezentace.

Konektivita na ostatní systémy

Jednou z významných funkcí Manuscriptoria je napojení na významné projekty typu JIB, TEL a další. Manuscriptorium disponuje vytěžovacím rozhraním, ve kterém předává nejdůležitější data obsažená v katalogových záznamech pomocí protokolů Z39.50 (MARC21) a OAI-PMH (Dublin Core, MODS, OpenM a další formáty).

Informace zpřístupněné v Manuscriptoriu jsou tedy viditelné i prostřednictvím portálů, využívání pořízených dat narůstá (a roste případně i návštěvnost lokálních digitálních knihoven).

Pokud jsou data partnera přijata do Manuscriptoria, je to pro partnerské projekty automaticky zárukou kvality a není potřeba zapojení do těchto projektů vyjednávat individuálně.

Jak zpřístupňovat data prostřednictvím Manuscriptoria

abízená data by měla splňovat vlastnosti, které popisuje dokumentace Manuscriptorium Compatible (dostupná ke stažení jako soubory PDF na www.manuscriptorium.cz v části „Partnerům / Dokumentace“).

Pro partnery, kteří s projekty pořizování digitálních dat teprve začínají, existují a jsou volně dostupné nástroje usnadňující vytváření potřebných informací.

Obecné zásady importu dokumentů do Manuscriptoria

Cílem Manuscriptoria je vytvořit virtuální badatelské prostředí pro oblast historických fondů – neomezuje se na zpřístupnění dat konkrétních institucí, ale chce zpřístupnit veškerá dostupná existující i nově vznikající data. To od Manuscriptoria předpokládá značnou flexibilitu pokud jde o zpracování importovaných dat a zároveň implikuje i určité technické vlastnosti řešení.

Hlavní zásadou Manuscriptoria je, že do systému jsou importována pouze metadata, tj. bibliografické popisy a v případě digitalizovaných dokumentů také informace o struktuře dokumentu informace o umístění obrazových dat případně další informace (např. technické o digitalizaci atp.)

V Manuscriptoriu nemusí být fyzicky uložena obrazová data pořizovaná v rámci individuálních digitalizačních projektů jednotlivých institu-

cí. Manuscriptorium disponuje vlastním obrazovým serverem, odkud jsou prezentovány především obrazy odvozené z dat pořizovaných v rámci programu VISK6 na pracovišti v NKČR. Výstupy jiných projektů jsou v Manuscriptoriu zpřístupňovány z webových serverů partnerských institucí a jedinou technickou podmínkou je, aby obrazové soubory byly dostupné pomocí protokolu HTTP.

Technické řešení Manuscriptoria zaručuje, že uživatel vizuálně nepozná, z kterého místa jsou obrazová data do prohlížeče přenášena.

Toto řešení má především tyto důvody:

- objem dat v evropském měřítku (snaha budovat centrálně spravované místo pro uvažovaný objem dat nemá ekonomické, ale ani technické opodstatnění)
- různé přístupy k vytváření a uložení obrazů a jejich kvalitativních hladin (Manuscriptorium nechce předepisovat formu, což by v případě centrálního uložení bylo nezbytné)
- řada partnerů trvá z různých důvodů na správě obrazových dat (což lze při uvažovaném řešení zajistit)

Příprava digitalizovaných dokumentů

Příprava obrazových dat

V Manuscriptoriu jsou obrazy zpřístupňovány v několika uživatelských kvalitách, které jsou všechny odvozeny od archivních dat – samotná archivní data nejsou prezentována on-line.

Obvykle se v Manuscriptoriu prezentují tyto pojmenované kvality:

Normal	nejvyšší on-line rozlišení, v současnosti ještě opatřené vodoznakem,
Low	nižší rozlišení, bez vodoznaku,
B&W	černobílé obrazy optimalizované za účelem čtení a s ohledem na snížení objemu přenášených dat,
Preview	malý náhledový obrázek pro rychlou orientaci a navigaci ve větších obrazech,
Gallery	miniatura stránky určená pro náhledové galerie.

Manuscriptorium nepředepisuje počet kvalit, jejich konkrétní vlastnosti ani konkrétní formáty jednotlivých hladin.

Formáty:

Zobrazovací rozhraní Manuscriptoria umožňuje zobrazovat běžně v prohlížeči podporované formáty (GIF, JPG, PNG ...). Pro Manuscriptorium tedy můžete jednotlivé kvality připravit v libovolném z těchto formátů.

Kvalitativní hladiny: záleží na zpracovateli dat, jaké kvality zvolí pro zobrazení v Manuscriptoriu. Optimální je s ohledem na uživatele odvodit z archivních dat alespoň tři kvality obrazů:

- Nejnižší, která se použije pro prezentaci v galerii stránek
- Náhledovou, která se zobrazí v náhledech stránek
- Vyšší, která je určena pro čtení a detailní prohlížení obsahu stránek

Manuscriptorium se k vzdáleně uloženým obrazovým datům chová tak, že bez ohledu na počet kvalitativních úrovní použije nejnižší kvalitu pro zobrazení galerií, druhou nejnižší jako náhledový obrázek. Pro detailní prohlížení lze zvolit jakoukoliv kvalitu. Systém může teoreticky pracovat i s jedinou obrazovou kvalitou – je však lépe brát ohled na uživatele a kvality pro jednotlivé účely připravit.

Více informací o obrazových datech lze opět nalézt v dokumentaci „Manuscriptorium Compatible“.

Aby bylo možno připravené obrazy zobrazovat v prostředí Manuscriptoria, je potřeba do systému importovat potřebná metadata.

Příprava metadat digitalizovaných dokumentů

Nejdůležitější a povinné informace, které musí metadata digitalizovaných dokumentů obsahovat, aby byla importovatelná do Manuscriptoria jsou:

- informace o struktuře dokumentu (někdy nazýváno jako elektronická vazba – určuje správné pořadí stránek atp.)
- informace o místě výskytu jednotlivých obrazů všech dostupných kvalit (které umožní vlastní odkazování na prezentované obrazy konkrétních stránek)
- skutečná (aplikovatelná) paginace / foliace (umožní uživateli identifikovat/odkazovat konkrétní folio či stránku dokumentu)

Při převodu existujících metadat pomocí konektorů jsou tato data převáděna automaticky dle definovaných pravidel do interního formátu Manuscriptoria – MASTER+.

Pro jednotlivě vznikající dokumenty lze použít program M-Tool, který tato data generuje na základě zadaných informací. Tento program je volně k dispozici na www.manuscriptorium.cz v sekci „Zdroje“.

Příprava popisných metadat

Popisná metadata tvoří především bibliografický popis dokumentu, případně lze do formátu MASTER+ zapsat i popis jednotlivých stránek či folií.

Při převodu existujících metadat pomocí konektorů jsou tato data převedena automaticky.

Pro jednotlivě vznikající dokumenty lze opět použít program M-Tool, který umožňuje tato data zadat do připravených formulářů. Objem a struktura in-

formací, které tento program dovoluje zapsat, je vybrán jako „optimální minimum“ pro vytváření kvalitních záznamů. V případě, že autor popisu potřebuje zapsat širší okruh informací, je vhodné použít některý obecný XML editor.

Kontrola připravených dokumentů před importem do Manuscriptoria

Pro kontrolu nabízených metadat bylo vytvořeno on-line rozhraní M-Can (Manuscriptorium kandidátů, <http://candidates.manuscriptorium.com>), které umožňuje připravené dokumenty zkontrolovat – po nahrání metadat je zobrazen digitální dokument tak, jak bude prezentován v Manuscriptoriu.

Příklad praktického postupu – import jednotlivých dokumentů

Tento příklad předpokládá, že jednotlivé digitalizované dokumenty vznikají postupně a k jejich tvorbě jsou využity přímo nástroje poskytované Manuscriptoriem.

- **Inicializace spolupráce:** nejprve je nutno kontaktovat pracovníky NKČR, případně správce Manuscriptoria (info@manuscriptorium.com) a oznámit úmysl zpřístupňovat svá data v Manuscriptoriu. Ve spolupráci s pracovníky AiP Beroun je možné předběžně posoudit technickou kvalitu obrazových dat, aby byly případně vyloučeny hrubší chyby. S NKČR lze předběžně diskutovat vhodnost zařazení uvažovaných dokumentů z hlediska věcného.

AiP Beroun - správce Manuscriptoria pro Vás vytvoří uživatelský účet v prostředí aplikace M-Can. Po inicializaci spolupráce bude partnerovi také k dispozici technická podpora ze strany správců Manuscriptoria.

- **Vytvoření popisných metadat:** první záložka „Popis“ v programu M-Tool se týká vlastností fyzického exempláře a předpokládá se, že by je měl vyplnit odborník – badatel. Podle informací zadaných v této záložce bude vygenerován bibliografický popis ve formátu MASTER.
- **Vytvoření metadat o struktuře:** data v záložce „Číslování“ slouží pro vygenerování struktury digitalizovaných stránek. Předpokládá se, že podklady pro vyplnění formuláře vytvoří odborník – badatel, případně pracovník digitalizačního pracoviště.
- **Vytvoření metadat o digitálních obrazech:** v záložce „Soubory a cesty“ lze definovat seznam dostupných kvalit, jejich jmen a adres, kde budou obrazy pro systém Manuscriptoria dosažitelné pomocí protokolu HTTP. Podklady pro vyplnění těchto informací dodává obvykle technický pracovník digitalizace, případně správce serveru partnera.
- **Export formulářů do XML:** výstupem formulářů programu M-Tool je XML soubor ve formátu MASTER+, který obsahuje všechna metadata potřebná pro import digitalizovaných dokumentů do Manuscriptoria

(podrobnější informace jsou dostupné v uživatelském manuálu programu).

- **Kontrola metadat v prostředí Manuscriptoria kandidátů:** prostředí M-Can umožňuje nezávazně nahrát metadata do Manuscriptoria a kontrolovat jejich správnost. Výsledný digitální dokument – jeho katalogový záznam i samotnou digitální kopii – lze zobrazit v podobě, v jaké bude prezentována v Manuscriptoriu a odhalit tak případné chyby v textech i v dostupnosti obrazů.

Při práci v prostředí M-Can nejsou nahrávané dokumenty dostupné ostatním uživatelům. Stávají se viditelnými až po nabídnutí k importu.

- **Nabídnutí metadat k importu do MANUSCRIPTORIUManuscriptoria:** přímo z prostředí M-Can lze metadata digitálních dokumentů nabídnout k zařazení do MANUSCRIPTORIUManuscriptoria. Po odeslání metadat následuje jejich kontrola odpovědným pracovníkem NKČR (kontrolní fázi lze u dlouhodobě spolupracujících partnerů ze zpracovatelského procesu vypustit). V případě schválení jsou dokumenty zařazeny do další aktualizace (MANUSCRIPTORIUManuscriptorium je aktualizováno v měsíčních dávkách).

- **Aktualizace existujících dat v MANUSCRIPTORIUManuscriptoriu:** M-Can je rozhraní pro předávání nových záznamů a neumožňuje provádět aktualizaci záznamů. Aktualizace záznamů se provádí ve spolupráci s administrátory MANUSCRIPTORIUManuscriptoria.

V rámci projektu ENRICH vzniknou nástroje pro snadnou manipulaci s prezentovanými dokumenty, které umožní podobné zásahy přímo konkrétním autorům.

Příklad praktického postupu – dávkový import dokumentů

V případě importu výsledků pokročilých digitalizačních projektů je Manuscriptorium připraveno převzít existující metadata a do MASTER+ je převádět pomocí individuálních konektorů. Je důležité, aby v dostupných metadatach byly dostupné výše popsané informace (o struktuře dokumentů, skutečná paginace/foliace a umístění existujících obrazů), nebo aby tyto informace byly z dostupných metadat vytvořitelné pomocí jednoznačně definovatelných pravidel.

- **Inicializace spolupráce:** nejprve kontaktujte pracovníky NKČR případně správce Manuscriptoria (info@manuscriptorium.com) a oznamte úmysl zpřístupňovat svá data v Manuscriptoriu. NKČR posoudí vhodnost zařazení souboru do Manuscriptoria z věcného hlediska. AiP Beroun pak posoudí metadata z technického pohledu.
- **Vytvoření konektoru:** pokud metadata vyhovují dle Manuscriptorium Compatible (tj. jsou dostatečně strukturovaná a obsahují potřebné in-

formace), jsou ve spolupráci s pracovníky partnera vytvořeny příslušné konektory, které slouží i k dalším opakovaným importům a aktualizacím.

Během přípravy konektoru je vytvořena zvláštní testovací instance Manuscriptoria mimo oficiální serverový systém, s jejíž pomocí lze bezpečně kontrolovat a doladit výsledky převodů.

Podle míry individuality daných metadat je možné pro partnera vytvořit konektor bezplatně (v rámci provozu Manuscriptoria). V případě náročnějších převodů (data nejsou Manuscriptorium kompatibilní) je nutno pro výrobu konektoru zajistit vhodným způsobem financování.

- **Předání metadat pro import:** předání balíčků takto připravených podkladů probíhá přímo mezi pracovníkem partnera a administrátorem Manuscriptoria, který zajistí provedení převodů a zařazení výsledků do další aktualizace.

Literatura

Dostupné podklady naleznete na www.manuscriptorium.cz, kde je ke stažení dokumentace, aplikace, licenční smlouvy a odkazy na volně dostupný SW třetích stran (např. doporučitelné XML editory atp.).

LEGISLATÍVNE ZMENY A SÚČASNÝ STAV V OBLASTI ŠKOLSKÝCH KNIŽNÍC

Rozália Cenigová, Slovenská pedagogická knižnica Bratislava

V priamej kompetencii Ministerstva školstva Slovenskej republiky je sústredený najväčší počet knižníc v rámci celého knižničného systému Slovenskej republiky.

Podľa štatistických údajov, ktoré školské knižnice uviedli vo Výkaze o školskej knižnici podľa stavu k 31. 12. 2006 a ktoré spracoval Ústav informácií a prognóz školstva v Bratislave, pôsobí na 3 039 základných a stredných školách **5 273 školských knižníc**. Na niektorých základných a stredných školách pôsobí niekoľko druhov školských knižníc, napríklad žiacka a učiteľská knižnica, alebo žiacka knižnica pre 1. stupeň, žiacka knižnica pre 2. stupeň a učiteľská knižnica. Zaujímavosťou je, že 16 školských knižníc je zlúčených s verejnými knižnicami a 49 pobočiek verejných knižníc je umiestnených na školách. Školské knižnice evidujú **9 313 216 knižničných jednotiek**. Každá školská knižnica priemerne odoberá 3 tituly periodík. Školské knižnice evidujú **416 144 registrovaných používateľov**. V sledovanom období im poskytli **1 493 226 knižničných dokumentov**. Školské knižnice zrealizovali popri výpožičkách aj **12 192 vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí** pre svojich používateľov. V rámci vzdelávacích podujatí uskutočňovali **informačnú výchovu** žiakov, ktorú realizovali formou exkurzie žiakov v školskej knižnici, takisto v inom type knižnice (najčastejšie vo verejnej knižnici, v menšej miere vo vedeckej knižnici), spolupracovali s učiteľmi vo vyučovaní jednotlivých predmetov i v rámci vyučovacej hodiny v školskej knižnici. V súčasnosti je v školských knižniciach prístupných **881 počítačových staníc**, z toho je **676 počítačových staníc** pripojených na internet školy. Školské knižnice väčšinou využívajú akademickú sieť SANET, na ktorú sú pripojené základné a stredné školy v rámci projektu Infovek Slovensko.

Je potrebné zdôrazniť, že k pozitívnej zmene stavu informatizácie a internetizácie prispelo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky realizovaním programu pre financovanie rozvojových projektov školských knižníc „**Elektronizácia a revitalizácia školských knižníc 2006**“. Cieľom tohto programu bolo podporiť aktivity zamerané na elektronizáciu vnútorných knižničných procesov, kooperáciu a výmenu informácií s inými knižnicami,

aplikáciu informačných a komunikačných technológií, skvalitnenie knižnično-informačných služieb žiakom, pedagogickým zamestnancom, nepedagogickým zamestnancom školy, prípadne členom miestnej komunity, zvyšovanie čitateľskej kultúry žiakov, oživenie akvizičnej činnosti, prístupnenie čiastkových fondov a ochranu knižničného fondu v školských knižniciach v sume 5 miliónov korún. 53 vybraných rozvojových projektov školských knižníc na základných a stredných školách bolo podporených sumou 5 miliónov, ktoré boli vyčlenené z rozpočtu kapitoly na rok 2006. V týchto dňoch sa pripravuje vyhodnotenie 2. ročníka Výzvy programu na financovanie rozvojových programov školských knižníc „Elektronizácia a revitalizácia školských knižníc 2007“.

V školských knižniciach pracuje **2 552 školských knihovníkov**. Celkový objem finančných nákladov vynaložených na činnosť školských knižníc bol **23 256 768 korún**, z toho na nákup knižničného fondu **5 845 965 korún**.

Legislatíva platná pre sieť školských knižníc

V minulosti bola činnosť školských knižníc po legislatívnej stránke usmerňovaná ***Smernicou MŠ SSR č. 3767/79-21 o školských knižniciach a Metodickými pokynmi MŠ SSR č. 18697/79-21 o práci školských knižníc a informatickej výchove žiakov a učiteľov***. Cieľom týchto dokumentov bolo posilniť kompetencie školských knižníc a prehĺbiť metódy a účinnosť práce školských knižníc a informatickú výchovu žiakov a učiteľov.

V roku 2000 do platnosti vstúpil **zákon č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení zákona č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej**. Spomínaný zákon upravuje nielen postavenie a úlohy knižníc, ich zriaďovanie, poskytovanie knižnično-informačných služieb verejnosti, financovanie a podobne, ale aj presne vymedzuje postavenie školskej knižnice ako súčasť základnej a strednej školy. V § 10 presne definuje funkciu školskej knižnice, a to „*školská knižnica slúži na informačné a dokumentačné zabezpečenie výchovno-vzdelávacej činnosti a výchovno-vzdelávacieho procesu*“ a vymenúva najmä základné úlohy školskej knižnice. Ako príklad môžeme uviesť, že školská knižnica „*utvára knižničný fond, ktorý využíva na prípravu, riadenie a uskutočnenie výchovno-vzdelávacieho procesu; poskytuje knižnično-informačné služby najmä žiakom, učiteľom a iným zamestnancom školy; poskytuje metodickú pomoc učiteľom pri informačnej výchove vo vyučovaní jednotlivých predmetov*...“.

Ďalším dôležitým právnym dokumentom, ktorý napomáha školským knižniciam pri ich premene z klasickej školskej knižnice na odbornú, študij-

né, informačné, internetové a čitateľské centrum je **Smernica Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 8/2006-R z 20. apríla 2006 o činnosti školských knižníc**. Táto smernica upravuje podrobnosti o zriaďovaní, zlúčovaní, činnosti a prevádzke školských knižníc. Obsah jej článkov je nielen v súlade so všeobecnými právnymi predpismi, s legislatívou platnou v oblasti školstva a knižničnou legislatívou, ale aj rešpektuje princípy Manifestu a Smerníc UNESCO/IFLA o školských knižniciach. Smernica sa stretla s veľkým pozitívnym ohlasom medzi zriaďovateľmi škôl, riaditeľmi škôl a školskými knihovníkmi.

Jednotlivé články smernice totiž taxatívne upravujú povinnosti:

- zriaďovateľov školských knižníc – ako je napríklad zriadenie, zrušenie alebo zlúčenie školskej knižnice s obecnou knižnicou, financovanie školskej knižnice, priestorové, technické a technologické vybavenie školskej knižnice,
- riaditeľov škôl – ako je napríklad riadenie a personálne zabezpečenie školskej knižnice,
- školských knihovníkov – ako je napríklad plnenie úloh školskej knižnice, utváranie knižničného fondu, zabezpečovanie knižnično-informačných služieb.

Metodickým riadením školských knižníc v rámci ustanovení smernice sú poverené:

- Slovenská pedagogická knižnica v Bratislave v oblasti tvorby metodických materiálov a odborného poradenstva,
- metodicko-pedagogické centrá Slovenskej republiky v oblasti ďalšieho vzdelávania školských knihovníkov,
- verejné knižnice v oblasti poskytovania poradenských služieb a výkonu knižničných činností.

V súvislosti so spomínanou smernicou je ešte potrebné spomenúť dva dôležité dokumenty **Usmernenie k zlúčovaniu školských a obecných knižníc a Model školskej knižnice**.

Usmernenie k zlúčovaniu školských a obecných knižníc vydalo Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky (č. MK-1790/2004) v roku 2004. V usmernení je uvedené, v zmysle akých paragrafov zákona č. 183/2000 Z. z. o knižniciach môžu obce pristúpiť k spájaniu školských a verejných (zvyčajne obecných) knižníc. Ďalej sú tam vymenúvané možnosti umiestnenia zlúčenej knižnice v priestoroch obecnej knižnice alebo budovy školy a stanovené povinnosti, ktoré musí obec po zlúčení so školskou knižnicou nevyhnutne vykonať.

Model školskej knižnice bol schválený Ministerstvom školstva Slovenskej republiky v roku 2004 ako odporúčajúci materiál pre činnosť školských knižníc. Odporúčania tohto metodického materiálu podrobne definujú najmä funkcie, úlohy, financovanie, odborné činnosti, zloženie knižničného fondu, poskytovanie knižnično-informačných služieb, personálne obsadenie, priestorové, technické a technologické vybavenie školských knižníc podľa počtu žiakov škôl do 249, od 250 do 499, od 500 a viac.

Záverom je vhodné spomenúť činnosť Slovenskej pedagogickej knižnice ako **metodického centra školských knižníc**.

Svoje strategické poslanie plní najmä:

- formou odborných konzultácií pre školských knihovníkov pri riešení odborných problémov a vypracovaním metodických materiálov pre činnosť školských knižníc,
- sprístupňovaním aktuálnych informácií v rámci samostatnej linky pre školské knižnice na webovej stránke Slovenskej pedagogickej knižnice (www.spgk.sk/kniznice.html),
- spoluprácou s Ministerstvom školstva Slovenskej republiky pri tvorbe koncepčných materiálov,
- spoluprácou s Ministerstvom školstva Slovenskej republiky pri príprave, administrácii a hodnotení programu na financovanie rozvojových projektov školských knižníc („Elektronizácia a revitalizácia školských knižníc 2006“, „Elektronizácia a revitalizácia školských knižníc 2007“)
- spoluprácou s Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky a Slovenskou národnou knižnicou pri príprave koncepčných materiálov pre školské knižnice,
- spoluprácou s verejnými knižnicami v oblasti poskytovania poradenských služieb s výkonom knižničnej činnosti v školských knižniciach,
- spoluprácou s metodicko-pedagogickými centrami a krajskými školskými úradmi pri propagácii grantových programov, súťaží a podujatí pre školské knižnice,
- každoročnou prípravou, realizáciou a vyhodnotením „Súťaže o najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice“, ktorá sa koná vždy pod záštitou ministra školstva Slovenskej republiky,
- prípravou a realizáciou odborných seminárov (prezentácií vhodných knižničných softvérov pre školské knižnice),
- prípravou odborného kurzu „Vzdelávanie školských knihovníkov“ vo forme elektronického vzdelávania,
- podporou portálov Otvorená škola (pilier Školské knižnice) a Moderná škola,

- publikačnej činnosti o činnosti školských knižníc v odborných knihovníckych periodikách.

Osobitnú pozornosť si zaslúži 1. medzinárodná konferencia Školské knižnice ako kultúrne a informačné centrá škôl, ktorú zorganizovala Slovenská pedagogická knižnica dňa 16. mája 2007 pod záštitou podpredsedu vlády Slovenskej republiky a ministra školstva. Zúčastnilo sa jej viac ako sto školských knihovníkov z rôznych kútov Slovenska a ďalší zástupcovia z odbornej pedagogickej a knihovníckej verejnosti. Počas medzinárodnej konferencie odznelo 10 prednášok na kľúčové témy – analýza stavu a úlohy školských knižníc v Slovenskej republike, čitateľská a informačná gramotnosť žiakov, vzdelávanie školských knihovníkov, zmena z klasickej školskej knižnice na multifunkčnú školskú knižnicu (prezentácie 3 školských knižníc na základných školách). K účastníkom medzinárodnej konferencie sa prihovorili i zástupcovia Národní pedago-gické knihovny Komenského v Prahe a Moravské zemské knihovny v Brne.

ŠKOLNÍ KNIHOVNY V USA A JEJICH DOPAD NA AKADEMICKÉ VÝSLEDKY STUDENTŮ

Jan Emmer, *Vysoká škola finanční a správní Praha*

1. Historie školních knihoven – důležitá data

Vývoj do 2. světové války

- 1835-1880 – Postupně přijaty zákony v 19 státech, které umožňovaly alokovat část prostředků z rozpočtu na rozvoj školních knihoven. První byl v roce 1835 New York. Fungoval paritní princip – kolik dal na školní knihovny školní okrsek, tolik přidal i stát (do určité výše).
- 1876 – Vznik ALA (American Library Association), počátek vydávání *Library Journal*. Vydání zprávy o stavu veřejného knihovnictví v USA (*Public Libraries in the USA: Their History, Condition and Management*) [U.S. Office, 1876]. Dle této zprávy je v roce 1876 v USA 826 knihoven středních škol a žádná knihovna na ZŠ.
- 1892 – Melvil Dewey navrhuje ve státě New York zákon o školních knihovnách. Zákon řeší zejména personální a akviziční otázky.
- 1896 – Vznik NEA (National Education Association), zde v roce 1914 vznikl sekce pro školní knihovny.
- 1900 – V New Yorku první kritéria pro školní knihovny (mj. velikost fondu – 500-1000 svazků pro středoškolskou knihovnu).
- 1910 – První absolvent knihovnické školy zaměstnán jako školní knihovník (Erasmus Hall High School, New York).
- 1920 – Vydána zpráva Charlese C. Certaina o stavu školních knihoven (*Standard Library Organization and Equipment for Secondary Schools*). Ve zprávě byly zakotveny i standardy pro činnost školních knihoven, které byly průběžně upravovány a platily víceméně až do 2. sv. války.
- 1927 – Vydání důležitého dotazníku, který sjednotil hodnocení školních knihoven (*Score Card for School Libraries*).
- 1932 – Pod vedením B. Lamara Johnsona proběhl národní výzkum středoškolských knihoven, výstupem byla hodnotící zpráva (*The Secondary School Library*). Ve stejném roce vyšla obdobná zpráva z produkce NEA, která se týkala knihoven základních škol (*The Elementary School Library*).

Vývoj po druhé světové válce

- 1945 – ALA vydává nové standardy pro školní knihovny (*School Libraries for Today and Tomorrow*).
- 1958 – Zákon o národním obranném vzdělávání (*National Defense Education Act*). Zákon byl přijat jako reakce na převahu SSSR při dobývání vesmíru. Jedním z důsledků bylo i nasměrování financí do školství, potažmo do školních knihoven.
- 1960 – Americká asociace školních knihovníků (*American Association of School Librarians*) vydává spolu s dalšími 19 organizacemi nové standardy pro programy školních knihoven (*Standards for School Library Programs*). Program školní knihovny (jakýsi manuál pro činnost + vize, poslání atd.) je v USA nejdůležitějším dokumentem každé školní knihovny.
- 1963-1968 – Knappův projekt školních knihoven (*Knapp School Libraries Project*) se zaměřuje na budování vzorových školních knihoven, které fungují jako tréninková centra pro knihovníky. Předznamenává také zvyšující se podporu soukromého sektoru školním knihovnám.
- 1965 – Zákon o základním a středněškolském vzdělávání (*Elementary and Secondary Education Act*) znamenal další příliv financí pro školní knihovny.
- 1969 – Standardy pro školní mediální programy (*Standards for school media Programs*) reflektovaly zvětšující se podíl moderních technologií na činnosti školních knihoven.
- 1974 – Začíná vycházet časopis *School Library Journal*.
- 1981 – Zákon o konsolidaci a rozvoji vzdělávání (*Education Consolidation and Improvement Act*).
- 1981 – Začíná vycházet časopis *School Media Quarterly*, později přejmenován na *School Library Media Quarterly*.
- 1988 – Přijetí dokumentu „Síla informací : směrnice pro programy školních knihoven“ (*Information Power: Guidelines for School Library Programs*). Tento stěžejní dokument ovlivňuje činnost školních knihoven do dnešních dnů. Jeho smyslem bylo především zrovnoprávnit postavení školního knihovníka v rámci školy, učinit je partnerem pro učitele a ředitele a umožnit mu podílet se na tvorbě osnov. Školní knihovník by měl mít tři role: učitel, informační specialista, instruktážní konzultant.
- 1991 – Konference v Bílém domě na téma „Knihovny a informační služby“.
- 1998 – AASL vydává standardy „Síla informací“ (*Information Power*), které reflektují nástup internetu a moderních technologií do školních knihoven.

- 2002 – Laura Bushová svolává do Bílého domu konferenci, která se věnuje přímo otázce školních knihoven.

2. Školní knihovny v USA – statistické údaje

V současné době se statistické údaje pro oblast školství v USA získávají jednou za dva roky z několika základních dotazníků NCES (*National Center for Educational Statistics*), které jsou školám a příslušným úřadům distribuovány. Zpracování údajů zpravidla trvá dva roky, takže v současnosti jsou k dispozici údaje za školní rok 2003/2004. Pro můj článek jsou zásadní zejména dva dotazníky:

- *Schools and Staffing Survey* (dotazník se zabývá především základními charakteristikami škol, jejich personální a materiální vybaveností)
- *Educational Longitudinal Study* (dotazník pokrývá celou oblast amerického školství s důrazem na jeho sociální a společenské dopady – jde zejména o uplatnění absolventů jednotlivých typů škol)

Oba tyto dotazníky mají své specifické části, které jsou věnovány školním knihovnám. Následující fakta a údaje jsou čerpány z výsledků těchto průzkumů a jsou ilustrovány v tabulce 1. Z těchto dat je i patrný vývoj za posledních padesát let (1953-2004).

- v letech 1953/1954 bylo v USA 128831 veřejných škol, v letech 2003/2004 to bylo 88113 škol. Příčinou úbytku škol bylo především jejich slučování. (Tento jev můžeme pozorovat i v ČR, kdy zanikají malé školy a žáci jsou integrováni ve větších ústavech)
- v letech 1953/1954 navštěvovalo veřejné školy v USA cca 27,7 mil. žáků, v letech 2003/2004 to bylo již cca 47,3 mil. žáků. Z toho je opět patrný zvyšující se počet žáků na jednu školu
- v letech 1953/1954 pouze 36 % škol mělo školní knihovny, tyto školy ovšem navštěvovalo 59 % žáků. Z toho je patrné, že knihovny byly především ve větších školách. V letech 2003/2004 mělo svojí knihovnu 94 % škol, ve kterých studovalo 97 % žáků.
- v letech 1953/1954 připadaly na jednoho žáka 3 knihy, v letech 2003/2004 to bylo již 20 knih.

Tab. č. 1 - Základní statistické ukazatele pro veřejné školy v USA v období 1953-2004

	1953/1954	1953/1953	1960/1961	1962/1963	1978/1979	1985/1986	1990/1991	1993/1994	1999/2000	2003/2004
Počet veřejných škol	128831	82222	102487	83428	83044	78455	79885	80740	83824	88113
Počet žáků ve veřej. školách	27652365	33716309	36952711	37252102	43576906	40122882	40103699	41621660	45035115	47315700
Počet veřej. škol se školní křehovnou	46880	41463	47546	49158	70854	73352	76544	77218	76807	82569
Procento veřej. škol se školní křehovnou	36	50	46	59	85	93	96	96	92	94
Počet žáků ve veřej. školách s křehovnou	16276181	23046072	25300243	27671105	40306100	39146923	39429143	40884333	43699096	46815111
Procento žáků ve veřej. školách s křehovnou	59	68	70	74	93	98	98	98	97	97
Počet škol s křehovnikem	51498	34845	33401	33478	N	62141	62845	67350	71817	81338
Počet křeh na žáka	3	4	4	5	12	15	N	18	17	20
Výdaje křehovny na žáka (bez výplad) (\$)	6	N	12	N	N	16	N	15	15	N
Výdaje za křehy na žáka (\$)	4	6	8	9	11	8	N	8	10	11

Zajímavé jsou také údaje o počtu školních knihoven ve školách diverzifikovaných podle různých hledisek, jak je uvedeno v tabulce č. 2.

Z těchto dat vyplývají zajímavé závěry:

- překvapivě málo soukromých škol disponuje školní knihovnou, na rozdíl od škol veřejných
- nejméně školních knihoven mají školy na předměstích a ve větších městech, zatímco venkov a velkoměsta jsou vybavena lépe
- určité rozdíly v počtu knihoven jsou patrné také v závislosti na geografické poloze – obecně se dá říci, že více škol s knihovnami je v rozvinutých průmyslových aglomeracích
- je také evidentní, že více knihoven je ve školách vyšších stupňů
- důležitá je i velikost školy – dá se říci, že žák, který navštěvuje školu, která má 400 a více žáků, má vždy k dispozici školní knihovnu.

Charakteristika školy	Procento těchto škol se školní knihovnou (zaokrouhлено)
Druh školy	
veřejná	100,0%
církevní	100,0%
soukromá	80,8%
Poloha školy	
městská	99,1%
příměstská	93,1%
venkovská	98,0%
Geografická poloha školy	
Severovýchod USA	95,0%
Středo západ USA	97,7%
Jih USA	94,3%
Západ USA	98,2%
Stupeň školy (viz. příloha č. 1)	
PK, K, 1, 2, 3, 4, nebo 5-12	87,6%
6, 7, nebo 8-12	100,0%
9-10, 11, 12	99,7%
10-11, 12	100,0%
Počet žáků ve škole	
1-399	92,6%
400-799	100,0%
800-1199	100,0%
1200-1599	100,0%
1600+	100,0%
Celkem	96,1%

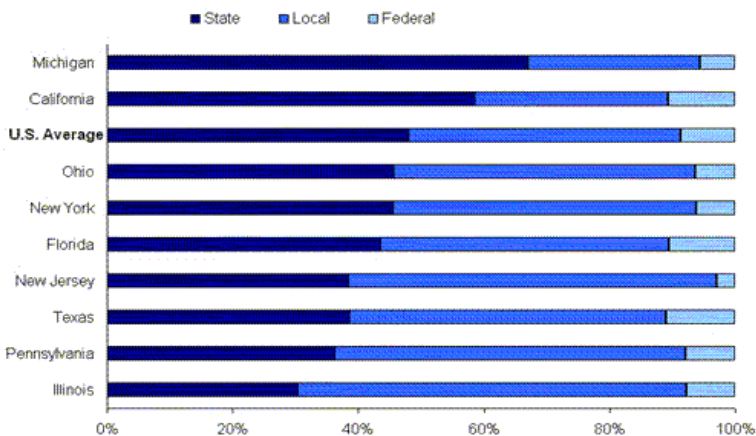
Tab. č. 2 - Procento škol se školní knihovnou podle různých charakteristik (2002)

3. Financování školních knihoven v USA

Rozpočty školních knihoven v USA jsou tvořeny čtyřmi složkami: lokálními, státními a federálními fondy a fund-raisingem (sponzoři, donátoři, granty atd.).

Lokální fondy

Lokální a státní fondy jsou nejdůležitější zdroje financování škol (potažmo školních knihoven) – viz graf č. 1. Hlavním lokálním zdrojem financování jsou daně z nemovitostí, a to jak z rezidentních, tak i komerčních a průmyslových. Výhodou je zejména to, že jde o poměrně stabilní zdroj financí, jejichž výše se dá díky častému oceňování nemovitostí snadno odhadnout. V posledních letech tyto výnosy pomalým, ale trvalým tempem rostou. Pro knihovníka je výhodné znát strukturu lokálních rozpočtů a příslušné pracovníky lokálních úřadů – pak může lépe lobbovat u svého ředitele pro svojí knihovnu. Nevýhodou lokálních fondů je jejich rozdílná výše v různých oblastech USA, což je způsobeno různou daňovou zátěží – ta spadá do jurisdikce jednotlivých států a okrsků. Vidět to opět můžeme na grafu č. 1 – zatímco Pennsylvania a Illinois čerpají přes polovinu financí z lokálních fondů, u Kalifornie a Michiganu je to pouze něco přes 20 %. Pro tento druh financování je velice důležité, jak vysoké daně jsou ochotni občané v jednotlivých oblastech platit .

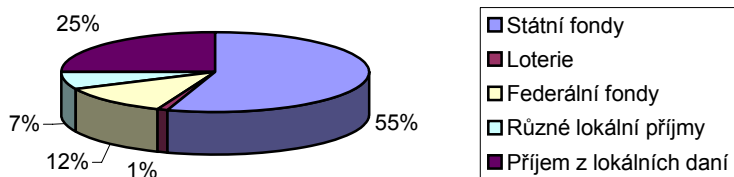

Graf č.1 - Hlavní zdroje financování ve vybraných státech USA (2003)

Státní fondy

Fondy na státní úrovni se stávají stále důležitějším zdrojem financování škol. Jednou z příčin je národní trend, který spočívá v získávání větší státní

kontroly nad (do jisté míry) nezávislémi školami. Dalším důvodem je značná ekonomická rozdílnost jednotlivých oblastí, která se promítá do kvality škol a školních knihoven. Úřady na státní úrovni se snaží svými fondy tuto nerovnováhu mírnit. Při každém státním úřadu pro vzdělávání je proto zřízen odbor pro školní knihovny, který pomáhá při získávání těchto fondů, který metodicky vede školní knihovny, provádí výzkumy v této oblasti a pomáhá školním knihovnám v zapojení do sítě dalších knihoven (veřejných, odborných). Výsledky svých výzkumů pak využívá pro lepší rozdělování státních fondů. Situace ovšem zatím není ideální, mezi jednotlivými státy panují značné rozdíly (viz graf č. 1). Zatímco Michigan využívá státní fondy pro financování školství téměř ze 70 %, u Illinois je to pouze necelá třetina financí. Přesnější strukturu financování školství si můžeme ukázat na příkladu státu Kalifornie ve školním roce 2002/2003 (graf č. 2).

Graf č. 2 - Zdroje financování veřejného školství v Kalifornii, USA (2002/2003)

Federální fondy

Hlavní institucí, která má na starosti vzdělávání v USA, je Department of Education (DOE). Tato instituce napomáhá prezidentovi při realizaci jeho národní vzdělávací politiky a implementaci zákonů přijatých senátem. Tyto zákony zahrnují jak finanční programy, tak i další nástroje, jako je např. program studentských půjček. Hlavním cílem DOE je rovnoprávný přístup ke vzdělání a jeho vysoká kvalita. Federální finanční prostředky jsou většinou vázány na určitý „titul“, takže se mohou alokovat pouze na přesně stanovené potřeby. V současné době je pro financování škol a školních knihoven nejdůležitější předělaný zákon ESEA z roku 2002, který je některými zdroji také nazýván „No child left behind“ – Žádné dítě nesmí zůstat opomenuto. V roce 2002 měl DOE rozpočet 54.5 miliardy USD a zaměstnával 4800 pracovníků.

Fundraising

V ČR téměř neznámý pojem, v americkém školství zavedená cesta, jak získávat finanční prostředky. Jedná se zejména o sponzory a donátory z řad bývalých absolventů. Školy většinou zaměstnávají pracovníky, kteří jsou s těmito lidmi v kontaktu, každý rok je zvou na dny otevřených dveří atd. a při té příležitosti sjednávají sponzorské dary. Nevýhodou u takto získaných prostředků je, že jsou většinou účelově vázány, tzn. můžou se za ně koupit pouze určité materiály nebo technické zařízení, případně se za ně postaví nová součást školy, nezářídka pojmenovaná po dárci. To je i častý případ, pokud absolvent odkáže škole nějaké peníze v případě úmrtí. Dalším způsobem fund-raisingu je pořádání knižních poutí, kdy ve spolupráci s nakladatelstvími jde část výtěžku školám. Pozadu nezůstávají ani „parent-teacher organizations (PTOs) (něco jako sdružení přátel školy), které shánějí příspěvky ve svých pracovních i volnočasových kolektivech. Toto je ovšem podmíněno rozvinutou komunitní společností, která je v USA narozdíl od ČR běžná.

4. Personální otázky

Existuje mnoho přístupů, podle kterých se mohou dělit lidské zdroje v knihovně, nejčastěji se v USA využívá členění na profesionály, paraprofesionály a neprofesionály.

Profesionálové

Za profesionály jsou pokládáni ti pracovníci, kteří získali vzdělání jako knihovníci, mediální specialisté nebo audiovizuální technici na vysoké škole nebo v jiné akreditované vzdělávací instituci. Právě na nich leží největší odpovědnost při tvorbě programu školní knihovny a jeho následném dodržování. Měli by také mít základní pedagogické vzdělání a měli by být schopni orientace v nových médiích a v nových technologiích.

Ředitelé/administrátoři školních knihoven

U tohoto pracovníka je nezbytné, aby měl vzdělání v knihovnictví a informačních vědách. Je to právě on, kdo je zodpovědný za tvorbu programu a jeho plnění, za řízení personálu a za fungování knihovny. Pokud je v knihovně více takto vzdělaných pracovníků, pouze jeden může mít vedoucí postavení. Je možné rozdělení funkcí na ředitele a administrátora programu školní knihovny.

Knihovník

Jedná se o pracovníky, kteří mají vzdělání v knihovnictví a/nebo informačních vědách. Jsou to právě oni, kteří zajišťují každodenní fungování

knihovny a všech jejích základních činností: akvizice, zpracování, péče o fond, výpůjční služby, MVS... Zároveň by měli znát základy pedagogické činnosti, neboť často přicházejí do styku s vyučujícími a podílejí se na přípravě osnov jednotlivých předmětů a jejich informačním zajištění. V menších knihovnách se může stát, že knihovník plní i funkci vedoucího knihovny nebo administrátora programu.

Audiovizuální technik/Učitel výpočetní techniky

Jde o pracovníky, kteří mají vzdělání v oblasti informatiky a/nebo moderních technologií. Jsou zodpovědní za fungování všech technických zařízení a systémů knihovny, ať již jde o software (OPACy, el. inf. zdroje, výukové programy...) nebo hardware (počítače, projektory, televizory...). V menších školách bývá obvyklé, že jde o pracovníka, který má částečný úvazek jako učitel výpočetní techniky.

Paraprofesionálové

Jedná se o pracovníky, které najdeme pouze ve velkých školách a školních knihovnách. Jde o zaměstnance, které mají vzdělání nebo znalosti z praxe v oborech, které se nějakým způsobem knihovny dotýkají. Ve většině případů se věnují práci ve školním rozhlase, televizi, novinách apod. a zajišťují pro knihovnu některé činnosti, případně se podílejí na výuce informační gramotnosti. Většinou jsou zaměstnání v komerční sféře a ve škole/knihovně mají jen částečný úvazek. Propojení na praxi je také jejich největším přínosem.

Neprofesionálové

V podstatě jde o pracovníky, kteří nemají formální vzdělání v knihovnických a příbuzných oborech. Může jít o placené zaměstnance i dobrovolníky.

Placení profesionálové

Ve většině případů jde o kancelářské/úřednické síly, které mají na starosti účetnictví knihovny, vedení různých evidencí a statistik nebo vykonávají pomocné práce, které nevyžadují odborné knihovnické vzdělání.

Dobrovolníci

Využívání dobrovolníků ve všech oblastech společenského a komunitního života je v USA hluboce zakořeněno. Pozadu nezůstávají ani školní knihovny, které využívají dobrovolné práce rodičů a studentů. Pro studenty je to výhodné, ve většině případů je jim práce v knihovně započítána jako praxe, nebo jim přinese nějaké kredity ve vybraných předmětech. Při využívání dobrovolníků je potřeba dodržovat určité zásady:

- nezahrnout dobrovolníky nepopulární práci, jako je třeba zakládání knížek
- pravidelně zadávat i zábavnou práci, např. práci ve výpůjčním protokolu
- nabídnout dobrovolníkům prohloubení jejich znalostí, např. naučit je referenčním činnostem
- oceňovat jejich práci (u studentů zejména ve vztahu k jejich studiu)
- nabízet exkurze do jiných knihoven, pořádat návštěvy muzeí, divadel...
- pomáhat dobrovolníkům v jejich pracovním/studijním životě

V tabulce č. 3 vidíme personální situaci ve školních knihovnách v roce 2002

Charakteristika školy	Procento knihoven s certifikovaným knihovníkem	Procento knihoven s pedagogicky vzdělaným pracovníkem	Procento knihoven, které zaměstnávají paraprofesionály	Procento knihoven, kde zaměstnávají neprofesionály - úředníky	Procento knihoven, kde využívají dobrovolníky
Druh školy					
veřejná	86,5%	35,7%	15,2%	57,0%	45,4%
církevní	66,3%	30,4%	40,1%	33,6%	54,2%
soukromá	33,1%	34,9%	49,3%	30,2%	61,5%
Poloha školy					
městská	65,8%	19,8%	43,0%	49,8%	51,3%
příměstská	77,4%	38,8%	22,8%	51,6%	54,7%
venkovská	81,3%	40,1%	98,0%	51,4%	39,8%
Stupeň školy (viz. příloha č. 1)					
PK,K,1,2,3,4, nebo 5-12	51,7%	43,2%	31,6%	45,1%	44,5%
6,7, nebo 8-12	84,6%	28,3%	54,0%	39,1%	50,6%
9-10,11,12	85,4%	33,8%	23,8%	57,0%	39,0%
10-11, 12	100,0%	23,0%	89,0%	75,5%	68,3%
Počet žáků ve škole					
1-399	60,5%	38,4%	26,4%	36,9%	45,3%
400-799	89,1%	29,6%	12,6%	58,4%	45,3%
800-1199	89,4%	35,2%	21,5%	58,9%	50,8%
1200-1599	93,3%	32,7%	21,3%	75,7%	58,9%
1600+	96,0%	38,5%	16,8%	83,9%	51,4%
Celkem	76,4%	35,3%	22,6%	51,1%	48,7%

Tab. č. 3 – Složení pracovníků školních knihoven podle kategorií (viz. úvod kapitoly)

5. Dopady činnosti školních knihoven na akademické výsledky studentů
 USA jsou zemí, která je extrémně zaměřená na výkonnost a kde téměř veškerá činnost podléhá volné soutěži a „neviditelné ruce trhu“. To platí do jisté míry i o školství, potažmo o školních knihovnách. Školní knihovny proto musí obhajovat své místo ve vzdělávacím systému, musí mít podklady pro čerpání finančních prostředků z různých zdrojů (viz. výše). Z tohoto pohledu jsou mimořádně důležité studie, které dokazují účinnost školních knihov-

ven ve vzdělávacím procesu, studie, které dokáží sledovat jednotlivé ukazatele výkonnosti knihoven a doložit jejich dopad na akademické výsledky studentů. Tyto studie probíhají prakticky ve všech státech USA a většina z nich je volně přístupná na internetu.

Prostor tohoto článku mi neumožňuje detailní rozbor této problematiky, nastíním tedy základní východiska těchto studií, které budu ilustrovat na konkrétním příkladě státu Illinois.

Každá takováto studie musí splňovat několik kritérií (při dodržení vědecké metodiky):

- musí srovnávat srovnatelné – tj. stejné typy škol a knihoven
- musí být definované cíle – tj. jaké ukazatele budeme sledovat
- musí být jasné, jaké nástroje zvolíme k porovnávání (celostátní objektivní testy...)
- musíme definovat proměnné, které by mohly mít vliv na výsledky a nejsou přímo předmětem studie (velikost škol, národnostní složení, sociální zázemí...)

„Powerful libraries make powerful learners“, aneb studie ze státu Illinois

- studie proběhla v roce 2003
- zúčastnilo se jí 657 škol
- sledovali výsledky u studentů ve věku 10, 13 a 16 let (5th, 8th, 11th grade)
- pro porovnání byly využity testy ISAT (Illinois Standards Achievement Test) pro psaní a čtení (10 a 13 let), testy PSAE (Prairie State Achievement Examination) a testy společnosti ACT (16 let)
- studie byla zaměřena na otevírací dobu, personální otázky, specializované činnosti, fondy, technické vybavení, výdaje na knihovnu, užívání knihovny
- byly vzaty v úvahu socioekonomické proměnné (příjmy domácností, výdaje na žáka, poměr učitelů a žáků, etnické rozdělení žáků)
- vždy se hodnotilo, jaký je dopad na studenty, pokud nějaký ukazatel převyšuje celostátní průměr

Otevírací doba

Bylo prokázáno, že čím je otevírací doba knihovny flexibilnější, tím jsou akademické výsledky lepší. Zlepšení se pohybovalo v rozmezí 4-11 % dle věku. Flexibilní pracovní doba je ve školních knihovnách v USA v současné době velkým tématem, snahou je co nejvíce vycházet vstříc učitelům a žákům, rozrušit co nejvíce rigidní otevírací dobu a blokování knihovny pro výuku.

Personální otázky

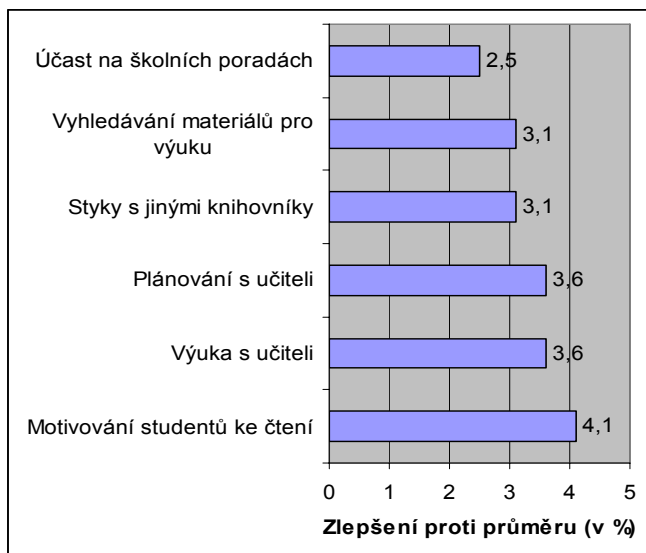
Není překvapivé, že čím více je v knihovně knihovníků a čím jsou vzdělanější, tím jsou výsledky lepší. Zlepšení se pohybuje v intervalu 4-18 %.

Specializované činnosti knihovníků

Krom standardních činností (akvizice, katalogizace, výpůjční protokol...) se knihovníci věnují i dalším aktivitám. Pokud se zvýší čas, který knihovníci věnují specializovaným činnostem, zlepšují se i výsledky studentů. Např. na průměrné střední škole věnuje personál knihovny týdně:

- 3 hodiny na vyhledávání materiálů pro učitele
- 2 hodiny na plánování výuky s učiteli
- 1 hodinu na motivování čtenářů ke čtení
- 1 hodinu na společné vyučování s učiteli
- 1 hodinu na účast na poradách ve škole
- ½ hodiny na setkání s knihovníky z jiných škol

Pokud těmto činnostem věnují více času, zlepšení výsledků se pohybuje od 2,5 do 4,1 % pro jednotlivé činnosti – viz. graf č. 3.

Graf č. 3 – Vliv specializovaných činností na lepší akademické výsledky (pro test ACT)

Fondy

Byl prokázán vztah mezi kvantitou a aktuálností fondů (monografie, periodika, el. zdroje) a zlepšením akad. výsledků. Velikost fondů se liší podle stupně školy. Průměrná Elementary school (ES) má 9000 svazků, Middle school (MS) 8700 svazků, High school (HS) 11500 svazků. Pokud má škola monografií více, zlepšují se výsledky studentů v intervalu 3-13 %. Obdobná situace panuje i u periodik a elektronických zdrojů. Největší vliv má kvantita fondů na výsledky testů psaní u 13-ti letých studentů.

Technické vybavení

V této části se studie věnovala především počtu počítačů, které spadají pod knihovnu a počtu počítačů ve škole. Opět není překvapením, že větší množství této techniky znamená i lepší výsledky v testech. Interval zlepšení je 3-10 % v závislosti na věku.

Výdaje na knihovnu

Bylo zjištěno, že pokud jsou výdaje knihovny nadprůměrné, zlepšují se i výsledky studentů. Prokazatelné je to zejména u čtení, kde došlo ke zlepšení o 5 % (ES), 9 % (MS), 11 % (HS).

Využití knihovny

Studie se zabývala zejména vlivem počtu výpůjček a návštěv knihovny na výsledky studentů. Průměrná ES měla 570 výpůjček měsíčně. U škol, kde bylo výpůjček více, bylo prokázáno u desetiletých dětí zlepšení o 6 % ve čtení a 11 % u psaní. Také častější návštěvy knihovny (individuální a skupinové) mají pozitivní dopad na výsledky studentů.

Toto bylo jen pár příkladů z Illinoiské studie, ze které vyplynuly následující závěry a doporučení: výsledky testů byly lepší u škol, kde

- je přístup do knihovny založen na flexibilní otevírací době
- je lepší personální zajištění
- knihovníci tráví více času při přípravě výuky s učiteli
- jsou k dispozici větší fondy
- je více výpočetní techniky, která umožňuje přístup k lokálním i online zdrojům
- disponuje knihovna větším rozpočtem
- je knihovna intenzivněji využívána (individuálně, skupinově i v rámci výuky)

Tyto výsledky nejsou ovlivněny socioekonomickými proměnnými – viz. výše.

Obdobné studie jsou dostupné prakticky pro všechny státy USA. Zabývají se rovněž mnoha dalšími faktory, které ovlivňují výsledky studentů. Dá se říci, že byl podroben zkoumání každý myslitelný aspekt, který může tyto výsledky v souvislosti s knihovnou ovlivňovat. Časté jsou zejména studie, které se věnují různým aspektům kvality programů jednotlivých školních knihoven. Myslím si, že toto by mohla být cesta i pro české školní knihovny, studie tohoto typu by jim mohly napomoci k nalezení jejich místa na slunci.

Literatura:

American Association of School Librarians. 1960. *Standards for school library programs*. Chicago : AASL, 1960.

American Association of School Librarians. 1969. *Standards for school media programs*. Chicago : AASL, 1969.

American Association of School Librarians. 1988. *Information power : guidelines for school library media programs*. Chicago : AASL, 1988.

American Association of School Librarians. 1998. *Information power : building partnerships for learning*. Chicago : AASL, 1998.

EdSource Online. 2006b. *School finance overview* [online]. Last updated 2006-07-24 [cit. 2007-06-26]. Dostupný z WWW: http://www.edsource.org/edu_fin.cfm.

HOLTON, Barbara, et. al. 2004. *The status of public and private school library media centers in the United States : 1999–2000* [online]. c2004 [cit. 2007-06-26]. Dostupný z WWW: <http://nces.ed.gov/pubs2004/2004313.pdf>.

LANCE, Keith Curry; RODNEY, Marcia S.; HAMILTON-PENNEL, Christine. 2005. *Powerful libraries make powerful learners*. [online]. Revisded 2005-01-03. [cit. 2007-06-26]. Dostupný z WWW: <http://www.islma.org/pdf/ILStudy2.pdf>.

National Center of Educational Statistics, U.S. Department of Education. 2006. *2003-2004 Public school library media center questionnaire* [online]. c2006 [cit. 2007-06-26]. Dostupný z WWW: http://nces.ed.gov/surveys/libraries/sch_questdefs.asp.

SCOTT, Leslie. 2005. *School library media centers: selected results from the Education Longitudinal Study of 2002 (ELS:2002)* [online]. c2005 [cit. 2007-06-26]. Dostupný z WWW: <http://nces.ed.gov/pubs2005/2005302.pdf>.

Texas School Library and Archives Commission. 2005. *School library programs – standards and guidelines* [online]. Updated 2005-11-15 [cit. 2007-06-26]. Dostupný z WWW: <http://www.tsl.state.tx.us/ld/schoollibs/sls/index.html>.

ŠPANĚLSKÉ ŠKOLNÍ KNIHOVNY

Dana Bjačková, Základní škola Skálova, Turnov

90. léta minulého století byla určující pro školní knihovny ve Španělsku. Vznikl projekt na podporu rozvoje knihoven neuniverzitních vzdělávacích center. Postupně byla zaváděna vzdělávací reforma, která teoreticky osvětlila knihovnu jako vyučovací nástroj.

Očekávání, která tato změna ve vzdělávacím systému vzbudila u mnoha profesionálů, se nesplnila a aplikace této nákladné reformy v období ekonomických restrikcí administrativy nevyvolala v mnoha případech očekávaný efekt.

Některé vládní instituce odsunuly problematiku školní knihovny až do druhé poloviny dekády. Rozvoj školních knihoven byl podpořen pouze sektorem vzdělávacím a knihovnickým. Byl vytvořen teoretický model knihovny, který vycházel z praxe a který byl přijat i školskými úřady.

Knihovna ztrácí tradiční schéma depozitáře knih a dostává podobu integračního elementu ve vzdělávacím procesu, se specifickými funkcemi podpory vzdělávání a užívání informací, má sloužit školní komunitě během celé vyučovací doby a měla by být organizována podle knihovnických pravidel, s cílem včlenit se do rámce informačního systému území, ve kterém se nachází.

Zdroje pro analýzu situace školních knihoven ve Španělsku

Abych přiblížila situaci školních knihoven ve Španělsku, musela jsem občas pracovat s rozptýlenými zdroji. Tyto zdroje tvoří studie, které byly realizovány v 90. letech minulého století v jednotlivých teritoriích a které analyzují parametry běžně málo porovnatelné. Až po roce 2000 byla zpracována studie, která měla za úkol zmapovat situaci v celém Španělsku. Většinu zdrojů jsem získala prostřednictvím Národní knihovny Španělska a Nadace Germán Sanchez Ruipérez.

Školní knihovna – 90. léta minulého století³

Fondy

V této době španělské školní knihovny vlastní velmi redukované počty dokumentů. Většina školních knihoven nedosahuje ani požadovaný minimální počet podle mezinárodních nařízení, tj. 12 dokumentů na žáka. Tento

fakt se týká často malých a menších škol, některé středoškolské školní knihovny se už mezinárodním číslem přibližují.

Sbírka o 2 400 dokumentech nemůže garantovat potřebnou různorodost témat, neboť školní knihovny jsou všeobecného charakteru, mají za úkol poskytnout svým uživatelům náhled na téměř všechny vědní okruhy.

Větší část základních škol nedosahuje počtu 3 000 dokumentů a na středních školách nemá polovina škol okolo 5 000 dokumentů ve fondech.

Fondy jsou tvořeny především tištěnými dokumenty, skromný je podíl audiovizuálních a elektronických dokumentů – situace na středních školách je o něco lepší (a to se studie nezabývaly zdroji dostupnými on line). U těchto fondů je patrné odchýlení od mezinárodních nařízení, 60–70 % sbírek se skládá z beletrie a pouze zbytek tvoří naučná literatura; což je tedy pravý opak mezinárodních nařízení týkajících se složení fondů. Procentuálně vyjádřeno, tento neutěšený stav se nachází u 93 % základních škol a 73% středních škol.

Uspořádání fondů

Dříve uvedené studie překládají ukázkou dalších nedostatků ve školních knihovnách. Konkrétně se jedná o nedostatky v samotném fungování – nedostatečná organizace, nedostatky ve vedení katalogů, omezená škála nabízených služeb pro uživatele.

V oblasti organizace se projevuje aplikace nestandardizovaných systémů; bouřlivě roste užívání vlastních metod. To pak ztěžuje vyhledávání informací.

Neexistence politiky školních knihoven až do 2. poloviny 90.let vyvolala velkou různorodost ve stupni informatizace procesů a podpořila přijetí na míru zhotovených programů na vedení výpůjček či vedení katalogů. Zvláště značný je nedostatek automatizovaných systémů v základním školství – pouze jedna pětina vlastní speciální programy. Toto programové vybavení je obecně rozšířenější na středních školách.

V druhé polovině 90.let školské úřady povolily šíření programů zdarma; takže knihovny, které podléhají Ministerstvu školství a kultury, užívají speciální program ABIES a ty knihovny, které patří k Generalitat de Catalunya (oblast Katalánska), používají program PERGAM.

Služby

Všechny knihovny poskytují výpůjčky svým žákům. V menší míře, a spíše na základních, se pořádají různé aktivity k podpoře čtení aj. Výchova uživatelů tvoří jednu z hlavních funkcí školních knihoven a jako služba je poskytováno ve 12 % knihoven.

Všechny tyto služby jsou přizpůsobeny omezené otevírací či výpůjční době (téměř jedna pětina center pouze 5 hodin týdně na základních školách a na středních školách méně než 20 hodin).

V případě knihoven na základních školách, kde otevírací doba knihoven probíhá mimo vyučování či během přestávek, neumožňuje zapojit služby knihovny do výuky.

Nejistá organizační situace školních knihoven, určitá „chudoba“ poskytovaných služeb má svůj původ jak v nedostatku zdrojů, tak materiálu či času, ale také v nedostatečné kvalifikaci osob, které se o knihovnu starají. Většina z nich jsou učitelé, kteří se knihovně věnují ve svém volném čase a kteří nenabýlí žádného knihovnického vzdělání.

Prostory a vybavení

Španělské školní knihovny mají hluboké nedostatky v oblasti vybavení a dotací na zdroje.

Prostory, které určují knihovnu – což se objevuje jako jeden z nejpozitivnějších parametrů studie – jsou relativně dostačující na to, aby se do nich umístila jedna skupina – třída, ačkoliv to neřeší problém jak spojit minimální podmínky s efektivním fungováním knihovny. Její prostor je velmi redukovaný, tj. asi 0,1 m² průměrně na žáka (doporučení zní 1 m² na žáka). Tento prostor nedovoluje rozdělení zón pro skupinovou práci, realizaci různých činností, neformální čtení či soukromou práci žáka.

Kromě toho, knihovny disponují pouze malým mobiliářem, většinou jde o použitý nábytek ze tříd apod. Ve většině případů, místnosti knihoven nejsou vybaveny po technické stránce tak, aby mohla být knihovna připojena k externím zdrojům on-line, nebo aby mohly být prohlíženy elektronické dokumenty. Situace se zdá být velmi diferenciovaná mezi knihovnami primárního a sekundárního vzdělávání. Zatímco první uvedené jsou lépe vybaveny tím, co označujeme jako konvenční technologie – tj. televize, různé projektory a přehrávače – druhé zmíněné knihovny vlastní větší vybavení informačními zdroji, ačkoliv pouze 12% knihoven vlastních PC mají i CD-ROM.

Během vzdělávací reformy byly kladeny znovu požadavky na prostor, a tak byla některá školní knihovna přeměněna znovu na třídu či na víceúčelovou místnost.

Lidské zdroje

Vybavení lidskými zdroji je jedním z největších problémů školních knihoven.

Ačkoliv téměř všechny knihovny uvádějí, že zaměstnávají profesionálního vedoucího knihovny (80 %), tato funkce je podrobena vysoké fluktuaci (více než 70 % zaměstnanců vydrží v této funkci méně než 5 let). Často funkce není považována za plnohodnotný úvazek, a proto je zvykem doplňovat vyučovací úvazek učitelů starostí o knihovnu.

Většina vyučujících, kteří mají na starosti knihovnu, nezískali žádný druh odborné přípravy na tuto funkci (75 %) a ti, co ji absolvovali, se účastnili kurzů, jejichž délka nepřesáhla většinou více než 60 hodin.

Tento nedostatek ovlivňuje nejen jednotlivé činnosti v organizaci knihovny, ale také negativně ovlivňuje celý vyučovací proces.

Ve větší části případů, knihovník tráví svůj čas vykonáváním technických procedur, a služby uživateli omezuje na pouhé absenční výpůjčky – především beletrie. Výchova uživatelů k užívání informací se nejeví tak důležitá.

Akvizice není považována za činnost knihovníka (touto činností se zabývá asi 17 % knihovníků – ostatní uskutečňují především učitelé).

Častá praxe ve školních knihovnách je, že odpovědnost za její vedení bývá rozdělena mezi různé učitele, kteří v určených hodinách v knihovně zabezpečují technické úkoly nebo pouze kontrolují přítomnost žáků.

Některé knihovny počítají s podporou externího profesionálního obsazení pro řízení knihovny; v základních školách je obvyklá dobrovolná účast rodičů žáků na zabezpečení chodu knihovny. Spolupracují s profesory pověřenými péčí o knihovnu nebo dotují plat personálu. Také je až dosud běžná přítomnost mládeže, která zde – v knihovnách škol – plní náhradní sociální pomoc.

Ekonomické zdroje

50 % španělských školních knihoven nedisponuje vlastním rozpočtem, což ztěžuje nejen akviziční politiku, ale i samotné fungování knihovny. Většina ekonomických zdrojů pochází z příspěvků asociací rodičů. Také není zanedbatelný přísun zdrojů na úrovni státních, autonomních či místních úřadů. Děje se tak prostřednictvím konkrétních plánů nebo prostřednictvím sporadických dotací. Tyto finanční zdroje slouží k rozšíření fondů a zlepšování vybavení. Neexistence přímých rozpočtů ztěžuje plánovat aktivity a řídit nárůst informačních zdrojů.

Činnosti týkající se školní knihovny

Dynamický rozvoj v sektoru španělského knihovnictví je v kontrastu s nesnadnou situací školních knihoven. Tato situace posledních deseti let, kdy nedošlo k významnému zlepšení materiálních podmínek, vyvolala pokrok v mnoha jiných oblastech právě samotnými školními knihovníky organizovanými v různých profesních skupinách a asociacích.

Fundación Germán Sánchez Ruipérez

Nejdůležitější organizací v této oblasti je Nadace FGSR (Fundación Germán Sanchez Ruipérez). Tato nezisková organizace byla založena roku 1981 a je vysoce oceňována Ministerstvem kultury. Jejím hlavním cílem je podpora a rozvoj všech typů kulturních aktivit, zvláště propagace knih a čtenářství. Nadace uskutečňuje své programy prostřednictvím svých poboček v Madridu, Salamance a Peñaranda de Bracamonte. Sídlo v Salamance – Mezinárodní centrum knihy pro děti a mládež – se specializuje na podporu čtenářství a literatury pro děti a mládež. Nadace vlastní jedinečný, otevřený knihovnický systém a centrum dokumentace. Rozvíjí kulturní vzdělávací a výzkumné aktivity. V oblasti školních knihoven ve Španělsku se tato nadace zasloužila o vznik elektronického adresáře školních knihoven jednotlivých autonomií a provincií – BESCOLAR. V roce 1998 Fakulta knihovnictví a dokumentografie při Barcelonské univerzitě vytvořila tento první seznam přístupný na Internetu, ve španělském prostředí, o školních knihovnách – současně s tímto seznamem existuje i webová stránka, která obsahuje různé informace a užitečné zdroje. Cílem Bescolaru je zlepšit komunikaci a usnadnit spolupráci osob, které pracují ve školních knihovnách či se zajímají o toto téma. Je možné zde získat informace a podělit se o zkušenosti ze školních knihoven. Bescolar je otevřen i zájemcům z jiných zemí (komunikačním jazykem je španělština). Tato aktivita je podporována Tere-sou Mañá, profesorkou Katedry knihovnictví a dokumentace Univerzity v Barceloně. Bescolar řídí dva knihovníci Ana Reyes a Rafael Reoyo.

Zlepšení situace školních knihoven ve Španělsku: projekty a plány

Už od 80. let minulého století vznikala ve Španělsku řada iniciativ na zlepšení stavu školních knihoven. Projekty či plány byly rozmanité, celostátního působení či pouze autonomního dosahu.

Celostátní projekty nejčastěji připravovali odborníci z Ministerstva vzdělávání a vědy. Nejvýznamnější státní projekt byl „Pilotní program pro výzkum sítě školních knihoven (**El programa piloto para experimentación de la red de Bibliotecas escolares**). Ministerstvo zahájilo tento program během školního roku 1995–1996 a byl přijat v mnoha provinciích. V tomto programu se plánovala spolupráce s Centro de profesores y recursos (CPR)* a veřejnými knihovnami v jednotlivých provinciích.

* Profesionální uskupení sdružující pedagogické pracovníky jednotlivých autonomních oblastí.

Změna legislativy znamenala podstatný obrat v tomto projektu, neboť nové Ministerstvo vzdělávání a kultury pozměnilo obsah projektu na konci období 1996 -1997. V této nové vládní etapě byl spontánně ukončen.

Po ukončení pilotního programu se uskutečnilo 1. národní setkání školních knihoven (**el Primer Encuentro Nacional de Bibliotecas Escolares** – Madrid, 1997), bylo svoláno různými odborníky ze světa vzdělávání a knihovnictví. Ti se obávali o osud jejich iniciovaného projektu.

Ministerstvo podpořilo realizaci všeobecné studie stavu školních knihoven (90. léta). Současně podněcovalo vývoj software pro automatizaci knihoven a tvorbu služeb na jejich podporu. Činnost Ministerstva vzdělávání a vědy byla také zaměřena na vydávání publikací, zpočátku vycházely tzv. programové texty – například krátké spisy o důležitosti školních knihoven v kontextu vzdělávací reformy, plán školních knihoven a konkrétní model školní knihovny.

Řada plánů se zrodila v samotných provinciích za účasti knihovníků, učitelů. V této oblasti je velmi aktivní region Katalánska. Už v osmdesátých letech minulého století pořádaly Asociace školních knihoven a přátel tisku a La Generalitat de Catalunya různé akce. Soustředily se na kampaň s cílem zlepšit fondy školních knihoven prostřednictvím přidělení knih vybraných vlastními školami ze seznamu titulů, který předběžně připravili specialisté na literaturu pro děti a mládež. Tato novinka umožnila, aby si každá knihovna přesně vybrala dokumenty, které potřebovala. Další výhodou bylo to, že knihy již byly zkatalogizovány a vybaveny vším, co je potřeba k jejich užívání. Každou školu při převzetí přidělu knih navštívil profesionální knihovník, který pomohl s organizací knihovny. Tato kampaň skončila v letech 1992–1993 a jejím přínosem byla aktualizace 96% fondů školních knihoven v Katalánsku (jednalo se asi o 500 000 dokumentů).

Oblast Madridu nezůstala pozadu a v roce 1991 přišly Rada pro vzdělávání a kulturu (autonomní orgán) a Ministerstvo vzdělávání a vědy (národní orgán) s programem školních knihoven a knihoven učebny („Programa de bibliotecas de aula y escolares“). Plánovaly dotace na knihy, technickou podporu a další vzdělávání vedoucích školních knihoven. Je třeba zmínit, že na rozdíl od ostatních projektů, tento plán si za cíl své podpory zvolil knihovnu třídy (učebny) a ne centrální školní knihovnu.

Na tomto místě je třeba objasnit tyto dva pojmy vycházející ze španělské reality.

Výraz centrální knihovna označuje takovou školní knihovnu, která soustředí veškeré dokumenty školy a zabezpečuje služby s tím spojené. Fungu-

je pro celou školní komunitu a v ideálním případě je i fyzicky umístěna v centru školy. V ČR označujeme termínem Informační centrum školy.

Knihovna učebny (třídy) je malá knihovna ve třídě sloužící především na podporu četby žáků. Často je spravována dvěma žáky, slouží pouze k výpůjčkám či četbě ve třídě. Většinou ji tvoří asi 40 knih. Často je tato malá knihovna financována rodiči žáků nebo jsou knihy zapůjčeny z centrální školní knihovny či veřejné knihovny. Ve třídě má určené viditelné a přístupné místo, po jednom školním roce se knihy vrací majitelům či rozdají žákům.

Nabídka podpůrných služeb školním knihovnám

V 90. letech se objevily iniciativy vedoucí k usnadnění služeb vyučujícím a knihovníkům, kteří pracují ve školních knihovnách. V tomto smyslu je zvláště chválihodná práce již zmíněné Centro Internacional de Literatura Infantil y Juvenil de la Fundació Germán Sánchez Ruiperéz – kromě podpory veškerých aktivit souvisejících se čtenářstvím a školními knihovnami, má k dispozici Centro de Documentación, které je velmi dobře dotované a činné – řídí jednu z neefektivnějších bází dat on line na tomto poli. Cílem je posílit výzkum a uchovávání dokumentů týkajících se školních knihoven.

V Katalánsku už v 60. letech minulého století pořádala knihovna Associació de Mestres Rosa Sensat letní školy, kde se konaly různé dílny na podporu školních knihoven. Další zmínku zasluží PIE – Programa d'Informàtica educativa de la Generalitat de Catalunya (prostřednictvím jehož webu je možný přístup do katalogu Pérgam).

Knihovny a centra specializovaná na oblast vzdělávací a knihovnickou, začlenilo své katalogy do sítě, což usnadňuje práci při vyhledávání informací o školních knihovnách.

Odborná příprava pracovníků ve školních knihovnách

Jeden z dalších významných nedostatků, které studie odhalily ze situace ve školních knihovnách, se týkal přípravy těch, kdo se jimi zabývá. Chybí speciální příprava školních knihovníků ve vzdělávacích plánech univerzit, ale i malé využití výzkumů v knihovnách či dokumentačních centrech, které produkuje vyučovací praxe na univerzitách. Vstupní příprava vyučujících na základních školách nezahrnuje žádný specifický předmět, týkající se řízení školní knihovny. U studentů knihovnictví je tato vstupní příprava odsunuta do volitelných předmětů.

Speciální kurzy o školních knihovnách

V posledních 10 letech minulého století se značně zvýšil počet aktivit vedoucích ke speciální přípravě knihovníků či učitelů působících ve škol-

ních knihovnách. Tuto přípravu, paradoxně, organizovaly či podporovaly tytéž úřady, které odmítaly knihovnám zabezpečit minimální podmínky pro jejich fungování.

Většina těchto činností rozptýlených po Španělsku podporovala tzv. Centros de Profesores y Recursos (CPR), profesní asociace knihovníků nebo soukromé instituce. Kurzy, různé co do obsahu či délky; například jako součástí letních škol už od 70. let minulého století konaných Asociací Mestres Rosa Sensat z Barcelony, byly přijaty částí učitelů, neboť jim umožnila obeznámit se, i když na velmi základní úrovni, s technikami organizace knihovny. První kurzy tohoto typu byly dokončeny v Barceloně již zmíněnou organizací Servei de Biblioteques escolars L'Amic de Paper v letech 1985–1986. Šlo o kurzy v délce trvání 60 hodin, zahrnutých do tzv. Programa de formació continuada (Program celoživotního vzdělávání) a byly otevřené pro všechny vyučující, vedené specialisty na školní knihovny a dětskou literaturu.

Dále, kromě krátkých kurzů organizovaných v letní škole, bylo první iniciativou v univerzitním prostředí postgraduální studium „Postgrau de Biblioteques Escolars, pořádané společně Odborem didaktiky jazyka a literatury Barcelonské autonomní univerzity, Vysokou školou knihovnictví a dokumentace a Asociací Mestres Rosa Sensat. Toto postgraduální studium, v trvání 180 hodin, se soustředilo na funkci knihovny jako vzdělávacího zdroje, uvádělo do knihovnických technik a také do znalostí o vlastních dokumentech školních knihoven. Fakulta knihovnictví a dokumentace Barcelonské univerzity pořádala rozšiřující kurz – 30 hodin – určený studentům učitelství.

Mezi hlavní iniciativy okruhu přípravy školních knihovníků je třeba vydvihnout plány úvodní přípravy Ministerstva vzdělávání a vědy z již zmíněného Programa piloto para la experimentación de la red de Bibliotecas escolares z roku 1995. Tato příprava se vyučovala během školního roku 1995–6 a rozdělila se na dvě hlavní části zaměřené na využití informačních zdrojů – využití reformy: učitele odpovědné za knihovny, které tvořily část pilotního plánu a na vedoucí centra zdrojů z CPR. Oba kurzy trvaly 70 hodin, počínaje přijatým programem profesního profilu a konče sledováním znalostí a specifických činností knihovnických technik, aspekty rozvoje školních knihoven, znalostí produkce dětských knih a knih pro mládež, jak beletrie, tak naučné literatury; i obeznámení s automatizací knihovny. Ve školním roce 1997–8 Ministerstvo vzdělávání a kultury nahradilo tuto aktivitu „Curso de bibliotecas escolares Atenea 98“, jehož počátkem byl program podobný již výše popsanému, a byl realizován prostřednictvím ambiciózního projektu dálkového vzdělávání. Účastnilo se ho asi 3 000 vyučujících. V tomto případě, všichni učitelé škol závislých na ministerstvu, kteří

předvedli projekt knihovny, byli vyzváni k pokračování ve studiu prostřednictvím dokumentů na CD-ROM apod. pod záštitou profesionálů všeho druhu. Různé školy tak získaly zdarma verzi programu řízení školních knihoven ABIES. Současně probíhaly po celém Španělsku další kurzy, většina v ucelených programech o činnosti a řízení školních knihoven.

Další aktivity: kongresy a setkání

Všechny tyto přípravné aktivity a uvědomění si důležitosti své práce vyučujících, kteří řídí knihovny, podpořily šíření informací, setkávání o přípravě a výměny zkušeností – často na lokální úrovni, ale také na úrovni autonomní či státní.

Nejvýznamnější z těchto událostí, díky svému významu a teritoriálnímu dosahu, bylo 1. národní setkání školních knihoven, pořádané společně Ministerstvem vzdělávání a kultury a Nadace FGSR, které se konalo v březnu 1997 v Madridu. Více než 100 profesionálů pocházejících z různých oborů spojených se světem knihoven – knihovníci, vyučující, badatelé – se sešlo, aby projednali koncepci, model, funkce a řízení školních knihoven, sítě knihoven, přípravu školních knihovníků, vztahy mezi školními knihovnami a veřejnými, celkovou strategii a vztahy s úřady. Z této debaty vznikl dokument o 30 bodech, který shrnul minimální nezbytné podmínky pro dobré fungování knihoven vzdělávacích center.

Také v různých autonomních oblastech vykristalizovalo hnutí za školní knihovny v realizaci podobných projektů. Tímto způsobem v roce 1991 byly akce každoročně konané Andaluskou asociací knihovníků věnovány výhradně tématům „Knihovny a vzdělávání“ a dlouho se prodiskutovala otázka uznání funkce školního knihovníka vzdělávacími úřady.

Některé z obecních úřadů pokročilejších v otázce školních knihoven organizovaly podobné akce lokálnějšího charakteru; například v La Coruně se od roku 1991 konají „Dny školních knihoven“ nebo i v Seville od roku 1992 probíhají podobné akce.

Jako nejkontinuálnější z těchto aktivit se jeví od roku 1993 „Dny školních a dětských knihoven“ pořádaných v Salamance Mezinárodním centrem dětské knihy a knihy pro mládež Nadace Germán Sánchez Ruipérez. Jejich záměrem je projednávat jádro otázek, které určují postavení a funkci školních knihoven.

Na okraji, mimo úřady a instituce, se snaží i úzké profesní skupiny či asociace odborníků řešit současnou situaci. V této linii je třeba zmínit rok 1994, kdy se v Madridu konaly „Dny knihovny a školy“ podporované Asociací výchovy a knihovny. Od té doby se tyto dny konají každoročně v madridské lokalitě Fuenlabrada.

I Katalánsko nezůstává pozadu; v březnu 1999 zde na prvním „Setkání školních knihoven“ pořádané Collegi Oficial de Bibliotecaris i Documentalistes de Catalunya představila Anne Galler preprint textu nového Manifestu UNESCO o školních knihovnách, schválený v říjnu 1999.

Na většině těchto akcí se plánují 2 typy úkolů: na jedné straně jsou to teoretické úvahy o modelu knihovny a její využití (obyčejně se těmto úvahám věnují zahraniční odborníci, zvláště z anglosaských zemí, kde je školní knihovna nezbytná záležitost); na druhé straně je časté, že se pořádají diskusní skupiny, výměny a prezentace zkušeností různých center.

Publikace pro školní knihovny a o školních knihovnách⁴

Současně s četnými formativními aktivitami se snaha knihovníků i některých institucí – úsilí zlepšit knihovnu, zájem o rozvoj knihoven – odráží ve vzniku nespočetných materiálů podpory, různorodosti služeb a zdrojů pro školní knihovny. V tomto smyslu je třeba vyzdvihnout na prvním místě publikace ze série praktických materiálů, které mají za cíl usnadnit knihovníkům ve školních knihovnách jejich úkol. Tyto příručky obvykle obsahují popis technické podpory, normativní předpisy, indexaci a klasifikaci, doporučení pro ustanovení služeb apod. V posledních letech se objevují také práce, které se soustředí i na další aspekty, například rozvoj knihovny a navrhuje různé modely činností na podporu užívání knihoven ve vzdělávacím procesu. Jiné práce se soustředí na získávání čtenářských návyků u části žáků – tedy odstranění problému, který často oslabuje úlohu školní knihovny.

V posledních deseti letech značně vzrostl počet článků v časopisech věnovaných problematice školních knihoven. Velice významnou roli v šíření těchto informací hrál časopis *Educación y biblioteca* (Vzdělávání a knihovna), jediné periodikum státního formátu, které má školní knihovnu jako hlavní téma. Sídlo redakce je v Madridu a časopis byl založen roku 1989. Upevňuje se jako nezbytný článek pro poznání všeho, co se týká školních knihoven ve Španělsku.

V menší míře jsou publikovány články o školních knihovnách ve větší části časopisů specializovaných na vzdělávání a také se objevují v časopisech o literatuře pro děti a mládež. Stejně tak má tento problém odezvu v řadě publikací profesních asociací knihovníků a dalších odborníků.

Závěr studie³ z 90. let minulého století

Z této studie vyplývá, že španělské školní knihovny se v 90. letech minulého století stávaly stále více samozřejmostí na školách základního a středního školství, i když ne tak rychle, jak by řada profesionálů ze Španělska očekávala. Je zřejmá snaha o uznání profese školního knihovníka.

Samozřejmě tyto aktivity přispějí k objasnění tohoto sektoru veřejnosti a usnadní zařazení školních knihoven do systému veřejného čtenářství.

Autorka další studie², ze které jsem čerpala informace, přirovnává školní knihovnu ve Španělsku k nemocnému, který se těší relativně dobrému zdraví. Kritická situace z těchto let se jeví ve vybavení, zdrojích, nedostatku celkového normativního rámce, který by určil kompetence. Dalším nedostatkem je i velká různorodost, kterou španělská realita představuje.

Dobré zdraví však zajišťuje sektor knihovníků a vyučujících přesvědčených o důležitosti školních knihoven ve stávajícím systému.

Španělské školní knihovny v novém tisíciletí

V letech 2004–2005 byla dokončena další studie⁷ stavu školních knihoven ve Španělsku. Tato studie mi umožnila porovnání s předchozím stavem 90. let a zmapovat další snahy španělských odborníků na tomto poli. Studie zahrnuje údaje ze vzdělávacích center ve všech autonomiích. V minulé dekádě bylo zrealizováno několik různých prací orientovaných na diagnostiku a situaci škol, jejich cílem bylo zlepšit využití a podmínky školních knihoven. Přes metodologickou rozdílnost i šíři výzkumů, se všechny studie shodují v předložení manifestu o vzdálenosti španělské reality od modelu a požadavků, které odborníci označují jako nezbytné pro garanci základních služeb a kvality.

Po shrnutí výsledků studií státního charakteru v uplynulé době, ve všech jsou označeny tytéž důležité nedostatky:

- Na školách základního vzdělávání často chybí prostor pro knihovnu, takže nejsou poskytnuty ani minimální služby.
- Fondy prezentuje beletrie a naučná literatura, i když ne v takových proporcích, jak je uvádějí mezinárodní organizace (opět více na základních školách).
- Lze pozorovat nedostatečný roční rozpočtový příděl na rozšíření a aktualizaci fondů, či na poskytování služeb knihovny.
- I když je určena osoba řídící knihovnu, nemá často profesní ani pedagogickou přípravu na adekvátní řízení a rozvoj knihovny.
- Otevírací doba knihovny nedovolí pokrýt dostatečnou dobu tak, aby poskytovala dostatečné služby – nekopíruje odlišné etapy ve vzdělávání (40% základních škol má knihovnu otevřenou méně než 10 hodin týdně).
- Organizace fondu knihovny se neřídí normativními vzory katalogizace.
- Automatizace knihoven probíhá nestejně (opět zaostávají základní školy).

- Nejvíce ustálené služby jsou výpůjčky knih, méně časté jsou činnosti spojené s vyhledáváním informací, podpora čtenářství, příprava uživatelů knihoven a informačních zdrojů.
- Není obvyklé vypracovat projekt knihovny jako doklad plánování začleněný do studijního plánu.
- Nedostatek podpory a vztahů s okolím knihovny (veřejné knihovny, centra učitelů a zdrojů) v četných případech.

Tyto výsledky vyburcovaly španělskou odbornou veřejnost k tomu, aby se spojila a snažila se zajistit základní podmínky pro fungování knihovny jako adekvátní služby center vzdělávání.

Cíle tohoto snažení jsou:

- Poskytnout aktuální pohled na školní knihovny ve státním měřítku prostřednictvím analýzy aspektů, ve kterých nedostatky přetrvávají; čemu je třeba věnovat v budoucnu prvořadou pozornost.
- Doplnit procesy nastíněné evaluace a kombinovat studie kvantitativního a kvalitativního charakteru.
- Začlenit do výzkumu všechny, kteří se podílejí na tvorbě školních knihoven, jejich rozvoji a užívání; úřady, vedoucí knihovny, žactvo, učitele.
- Zvážit nová kritéria evaluace, především efektivního využití knihovny žáky a učiteli; rovněž i využití digitálních zdrojů informací apod.

Pro španělské školní knihovny z toho, podle odborníků, vyplývají 3 okruhy možné práce v budoucnu:

- Periodická diagnostika školních knihoven prostřednictvím užití procesů a nástrojů, které umožní sledovat vývoj podle analyzovaných indikátorů.
- Studie specifických kompetencí žáků ve vztahu k užívání zdrojů informací (hledání, selekce, analýza atd.) tak, jako dopad školní knihovny v kontextu přípravy a užívání.
- Tvorba nástrojů a výběr materiálů pro vzdělávací centra, mezi kterými by byl obsažen vzor autodiagnostického nástroje společně s předlohou jak ustanovit plán práce ve fázích vedoucích ke zlepšení. Hodnocení bylo rozplánováno do 7 oddílů, každý z nich začíná specifická kritéria.
- Knihovna ve vzdělávacím centru. Existence či neexistence knihovny a její poznávání uživateli; vztahy s ostatními knihovnami a funkční nezávislost. Doba fungování, projekty inovace, předpokládaný vývoj. Projekt knihovny (součásti, vedoucí, stupeň uspokojování a dopad)

- Zařízení, vybavení a technologie. Umístění, přístup, označení. Dostatečnost a kapacita. Uspořádání a podmínky pro čtení a práci. Telekomunikace a informační vybavení. Bezpečnost.
- Fond. Typologie a množství dokumentů. Dostatečné pokrytí různých potřeb. Původ fondu. Kritéria a zdroje výběru. Kritéria uspořádání. Aktualizace fondu. Technická podpora. Přístupnost.
- Personální obsazení. Profil vedoucího knihovny (kritéria jmenování, funkční nezávislost, vstupní příprava, další vzdělávání). Další personál knihovny. Komise knihovny (ano či ne?) – složení, funkce.
- Řízení a fungování. Rozpočet (množství, ekonomické zdroje, systém a odpovědnost za řízení). Otevírací doba (doba otevření ve vyučovacích hodinách a po vyučování, kolik hodin je otevřeno týdně, přizpůsobení žákům). Spolupráce mezi vedoucími a učitelským sborem. Vztahy mezi ostatními knihovnami a centry dokumentace. Zařazení do vzdělávací komunity. Hodnocení a statistické údaje.
- Služby a uživatelé. Návštěvnost žáků (frekvence, doba, způsob). Návštěvnost učitelů (frekvence, způsob). Všeobecné služby a informační služby. Výpůjčky. Nabídka specifických programů a služeb. Činnosti, které podnikají žáci. Činnosti podnikané učiteli. Činnost ve vyučovacích hodinách a mimo ně. Příprava uživatelů k užívání knihovny. Strategie podporující využití (strategie užívané učiteli a strategie určené žákům). Strategie rozšíření knihovny a jejích materiálů.
- Hodnocení. Stupeň uspokojování potřeb uživatelů základními funkcemi knihovny. Uznání důležitosti knihovny vzdělávací komunitou.

Studie se účastnili řídicí subjekty a podporovatelé různých programů práce v centrech, vedoucí školních knihoven, učitelský sbor a žáci. Nástrojem evaluace byly dotazníky rozlišené podle cílové skupiny (5 skupin) a protokoly o systematickém pozorování.

Ve studii⁷ dochází k novějšímu přístupu k typologii center. Analýza dat rozdělených podle různých nástrojů evaluace umožňuje označit různé varianty služeb knihovny ve vzdělávacích centrech. Tato centra byla rozdělena do 4 základních skupin:

- Školy s centrální knihovnou zahrnují ta centra, jejichž služby směřují do centrální knihovny, někdy tato knihovna koexistuje s knihovnami učeben či pobočkami místní knihovny. Nejrelevantnější údaj pro označení v této skupině je poskytování služeb uživatelům a její integrace do vzdělávacího procesu centra.
- Školy s knihovnami ve třídách (učebnách). Neexistuje žádná centrální knihovna s aktivními službami, ale existují pouze decentralizované prvky, které poskytují žákům služby.

- Školy spolupracující s pobočkami místní veřejné knihovny. Neexistuje zde žádná centrální služba věnovaná žákům či učitelům.
- Školy bez knihovny. Žádný typ aktivní knihovny, která by poskytovala své základní služby.

Pokrok a limity španělských školních knihoven v posledních letech:

Centrální knihovna.

25 % centrálních knihoven funguje 5–15 let, dalších 25 % existuje více než 15 let. Polovina školních knihoven vytvořila projekty ke zlepšení své práce. Negativa: V 90 % škol základního stupně (80 % středního stupně) dále působí knihovny třídy (učebny) bez žádného vztahu k centrální knihovně. Jen 20 % škol využívá svou školní knihovnu výhradně pro účely, pro které byla založena.

Vybavení, zařízení, technologie.

Pracovní podmínky (světlo, hluk, bezpečnost, přístup atd.) se zlepšily. 64 % knihoven je označuje za „částečně vyhovující“. Negativa: Technologie tvoří jeden z nejdůležitějších aspektů, ačkoliv do škol přišly určité dotace na informační vybavení, školní knihovny z toho většinou žádný užitek neměly. Pouze 8 % knihoven má dostatečné vybavení (počítače pro knihovníka i uživatele, připojení na Internet). Velký nedostatek je i ve vybavení školních knihoven pro osoby se zrakovým či jiným postižením.

Fondy.

Hlavními dokumenty školních knihoven jsou stále knihy, ale často se začínají objevovat ve větší míře i jiné typy dokumentů – periodika (vlastní 67 % knihoven ve svém fondu), audiovizuální dokumenty (60 %), elektronické dokumenty (40 %). 60 % knihoven využívá automatizovaný knihovnícký systém (Abies, Pergam), polovina školních knihoven využívá MDT. Multimediální charakter fondů školních knihoven roste, zvýšila se automatizace knihoven (z 39 % v roce 1997 na současných 60 %). Negativa: Převládají knihy, pouze 8,8 % školních knihoven splňuje doporučení IFLA o složení fondu. 20 % knihoven nemá doporučený minimální počet knihovních jednotek (2 500). Neprovádí se pravidelné vyřazování dokumentů. Ve školních knihovnách je nedostatečný přístup k datům.

Personální obsazení.

I přes určité výhrady týkající se pomoci knihovníků, uživatelé jejich práci hodnotí kladně (více na základním stupni škol) V 57,5 % škol existují podpůrná uskupení na podporu knihovny (především složená z učitelů). Negativa: Osoby, které vykonávají funkci knihovníka, nemají většinou dostatečnou odbornou přípravu. I pomoc profesionálních knihovníků je hodnocena jako nedostatečná. V některých školách jsou placeni z příspěvků asociací

rodičů externí profesionální knihovníci. Dochází i k určité nestabilitě v této profesi, 50 % školních knihovníků pracuje v knihovně méně než 3 roky.

Organizace a fungování.

Počet školních knihoven, které spolupracují s veřejnými knihovnami, se zvýšil (z 19 % v roce 1997 na 28 %). Negativa: Rozpočet knihoven je nedostatečný pro zajištění kvalitního provozu. Knihovny jsou málo otevřené během vyučování. Doba otevření je redukována. Interní spolupráce (knihovník – učitel) vážne. 13,2 % učitelů je dostatečně informováno o činnostech knihovny. 17,2 % knihovníků se účastní různých schůzí učitelů ročníků či cyklů a podílí se na plánování činnosti společně. Neexistuje téměř žádná spolupráce s ostatními školními knihovnami. V 60 % školních knihoven není vypracován žádný dokument o evaluaci, statistika apod.

Služby a uživatelé.

80 % školních knihoven má jako hlavní službu výpůjčky. 60 % knihoven rozvíjí činnosti na podporu čtenářství a 45 % knihoven připravuje žáky na využívání informačních zdrojů. Školní knihovnu častěji navštěvují žáci základního stupně, více se účastní i různých akcí pořádaných knihovnou (setkání s autory, výstavy apod.). Žáci středního stupně využívají knihovnu k práci na zadaných úkolech, ke čtení či vyhledávání informací. 40 % žáků základního stupně se orientuje v knihovně a zná základní pravidla užívání knihovny (kromě katalogů). Žáci středního stupně škol jsou více jistí při užívání informačních zdrojů. Negativa: Informační služby neposkytuje 80 % školních knihoven, ve zbylých 20 % je využívají jen učitelé. Pouze 34,6 % knihoven je otevřeno i po vyučování. 50 % žáků středního stupně nechodí do knihovny ani jednou za měsíc. Pouze malá část učitelů středního stupně škol navštěvuje pravidelně školní knihovnu se svými žáky v rámci vyučování.

Závěrem

Situace školních knihoven ve Španělsku se zdá být o něco lepší (byť je tradičně Španělsko považováno za méně rozvinutou zemi v evropském kontextu) než u nás. Řada problémů je však stejná, jak v Čechách, tak ve Španělsku. Obě země se snaží řídit Manifestem IFLA a UNESCO o školních knihovnách, s různým úspěchem.

Jednoznačná legislativa neexistuje ani ve Španělsku, ani v České republice.

Ekonomické zdroje pro zabezpečení kvalitní práce školní knihovny jsou v obou zemích také omezené. Ani odborná příprava vedoucích knihoven není v obou zemích dostatečná.

V oblasti výzkumu školních knihoven, studií o situaci ve Španělsku a úsilí různých profesních či neziskových organizací je Španělsko dále. Zaji-

mavá je myšlenka knihoven třídy (učebny), zvláště na 1. stupni našich základních škol by mohla být využita. Činnost Nadace FGSR je velmi přínosná, adresář školních knihoven BESCOLAR⁶ či realizování studie⁷ o stavu španělských školních knihoven z let 2004–2005, podpora čtenářství u dětí a mládeže, podpora dětské literatury a další aktivity. Ve Španělsku vychází více publikací či periodik týkajících se školních knihoven, více se o školních knihovnách hovoří.

Odkazy:

1. BARÓ, M. ; MAÑÁ, T. *Situación actual de las bibliotecas escolares*. *CLIJ*. 2002, vol 15, n. 146, s. 15-24.
2. BARÓ, M. *La biblioteca escolar en España en los años 90: un enfermo con buena salud* [online]. 1sted. Barcelona : Universidad de Barcelona, c2006 [cit.2006-06-09]. Dostupný z WWW:
3. http://www.bnm.me.gov.ar/bera/recursos/articulos_documentos/articulos_bibls_escolares
4. BARÓ, M.; MAÑÁ, T. Situación de las bibliotecas escolares en España : 1995 – 1996. *Educación y biblioteca*. 1996, vol. 8, no. 71, s. 7-16.
5. CONFORTI, N. ; PASTORIZA, N.E. El bibliotecario escolar en el sistema educativo. *Educación y biblioteca*. 2002, vol 14, n. 130, s. 31-37.
6. *Correo Bibliotecario* [online časopis]. Madrid : Subdirección General de Coordinación Bibliotecaria. 1996 -. [cit. 2007-02-10]. 12x ročně. Dostupný také z WWW: www.bcl.es/correo. ISSN 1136-2111.
7. Fundación Germán Sánchez Ruipérez. *Directorio de Bibliotecas escolares* [online]. Version 1. Salamanca : FGSR, c2006 [cit. 2007-04-12]. Dostupný z WWW: www.fundaciongsr.es/bescolares/.
8. Fundación Germán Sánchez Ruipérez. *Estudio de campo de las Bibliotecas Escolares en España* [online]. 1st ed. Madrid : FGSR, c2006 [cit.2006-12-10]. Dostupný z WWW:
9. http://www.fundaciongsr.es/pdfs/bibliotecas_escolares.pdf.
10. MARCHESI, A.; MIRET, I. *Las bibliotecas escolares en España. Análisis y recomendaciones*. Madrid : Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 2005. 344 s. ISBN 84-89384-58-4.
11. MUÑOZ, R. Bibliotecas para todos : 11a Jornadas de Bibliotecas Infantiles, Juveniles y Escolares. *CLIJ*. 2004, vol. 17, n. 167, s. 27-32.
12. Směrnice IFLA a UNESCO pro školní knihovny. Přel. Jan Vrzáček. Brno : Moravská zemská knihovna, 2003. 36 s. ISBN 80-7051-152-4.

STRUKTURÁLNÍ FONDY NA LÉTA 2007–2013 A DOTAČNÍ PŘÍLEŽITOSTI PRO KNIHOVNY A INFORMAČNÍ STŘEDISKA

Miloslava Váňová, ÚISK FF UK Praha

Nutný a stručný úvod do Strukturálních fondů

Knihovny a informační střediska mají možnost – stejně jako všechny ostatní instituce ať už soukromé nebo veřejné, obce a města nebo úřady – čerpat nevratnou finanční podporu (dotaci) ze Strukturálních fondů Evropské unie. Od 1. ledna 2007 nám začalo nové programovací období na léta 2007 – 2013, ve kterém bude mít Česká republika, která se řadí mezi chudší státy Evropské unie, možnost vyčerpat až 26,7 miliard €, což je zhruba 752,7 miliard Kč. Srovnáme-li výši státního rozpočtu pro rok 2007, který čítá 1 040,8 miliard Kč, představuje podpora z fondů EU, kterou může ČR v letech 2007 – 2013 čerpat, 74 % ročního státního rozpočtu.

Z výše uvedeného vyplývá, že budeme mít možnost z fondů EU vyčerpat více než 100 miliard Kč ročně, což je částka, která zhruba odpovídá volným investičním prostředkům ročního státního rozpočtu (zbytek tvoří tzv. mandatorní výdaje státu).

Regionální politika Evropské unie, nazývána též politika hospodářské a sociální soudružnosti (HSS), na jejímž principu jsou postaveny principy fondů EU, je odrazem solidarity uvnitř Evropské unie, kdy bohatší státy přispívají na rozvoj chudších států a regionů s cílem zvýšení kvality života obyvatel celé Evropské unie.

Politika hospodářské a sociální soudružnosti je naplňována prostřednictvím Strukturálních fondů a Fondu soudružnosti.

Strukturální fondy (SF) jsou určeny pro chudší nebo jinak znevýhodněné regiony (např. venkovské a problémové městské oblasti, upadající průmyslové oblasti, oblasti s geografickým nebo přírodním znevýhodněním, řídké osídlené oblasti a pohraniční regiony).

Finanční prostředky jsou rozdělovány prostřednictvím tří fondů:

- Evropský fond pro regionální rozvoj (ERDF - European Fund for Regional Development)
- Evropský sociální fond (ESF – European Social Fund)
- Fond soudružnosti

První dva výše uvedené fondy tvoří tzv. Strukturální fondy a právě ty představují zásadní finanční příležitost pro rozvoj knihoven a informačních institucí na poli investičních (infrastrukturní) i neinvestičních (nejen vzdělávacích) projektů.

Evropský fond pro regionální rozvoj (ERDF) podporuje investiční (infrastrukturní) projekty, jako např. výstavba silnic a železnic, odstraňování ekologických zátěží, budování stokových systémů, výstavby poldrů a úpravy koryt řek, podpora inovačního potenciálu podnikatelů, podpora začínajícím podnikatelům, rozvoj a obnova sportovních areálů využitelných pro cestovní ruch, rekonstrukce kulturních památek, využívání obnovitelných zdrojů energie, výsadba regenerační zeleně, ekologické a energeticky efektivní sanace bytových domů, výstavba či oprava infrastruktury pro poskytování zdravotní péče, investice do dopravní a technické infrastruktury průmyslových zón, zavádění služeb elektronické veřejné správy, posilování spolupráce podnikatelů v příhraničních regionech, modernizace systému krizového managementu apod.

Pro knihovny, které mají velmi často svá sídla v historických objektech, kulturních památkách lze využít programy podporující rekonstrukce a obnovy těchto nemovitostí. Pro knihovny, které sídlí v historicky nehodnotných budovách, lze realizovat programy např. na úspory energií, využití tepla z obnovitelných zdrojů energie a s nimi související stavební úpravy jako zateplení objektu apod. Podrobnému výčtu infrastrukturních projektů, které mohou knihovny využívat viz vybrané operační programy, prostřednictvím kterých je ERDF naplňován.

Evropský sociální fond (ESF) podporuje neinvestiční (neinfrastrukturní) projekty, jako např. rekvalifikace nezaměstnaných, speciální programy pro osoby se zdravotním postižením, děti, mládež etnické menšiny a další znevýhodněné skupiny obyvatel, tvorba inovativních vzdělávacích programů pro zaměstnance, podpora začínajícím OSVČ, rozvoj institucí služeb zaměstnanosti, rozvoj vzdělávacích programů včetně distančních forem vzdělávání, zlepšování podmínek pro využívání ICT pro žáky i učitele, zvyšování kompetencí řídicích pracovníků škol a školských zařízení v oblasti řízení a personální politiky, zavádění a modernizace kombinované a distanční formy studia, stáže studentů, pedagogů a vědeckých pracovníků v soukromém a veřejném sektoru apod.

Z výše uvedeného je patrné, že knihovny jako centra vzdělanosti a místa celoživotního vzdělávání mohou představit a realizovat řadu projektů také na poli tzv. měkkých nebo také neinvestičních projektů. Jejich možný výčet a inspirace k Vaším projektovým záměrům bude opět součástí dalších kapitol.

Pro úplnost uvádím informaci o **Fondu soudržnosti (FS)**, který je na rozdíl od Strukturálních fondů určený na podporu rozvoje chudších států, nikoli konkrétních regionů. Podobně jako u ERDF jsou z něj podporovány investiční (infrastrukturní) projekty, avšak jen se zaměřením na dopravní infrastrukturu většího rozsahu (dálnice a silnice I. třídy, železnice, vodní doprava, řízení silniční, železniční, říční, námořní a letecké dopravy) a ochranu životního prostředí.

Realizace politiky hospodářské a sociální soudružnosti se řídí principem programování, kdy projekty nejsou k financování vybírány nahodile, ale musí pomáhat odstraňovat problémy identifikované ve strategických dokumentech.

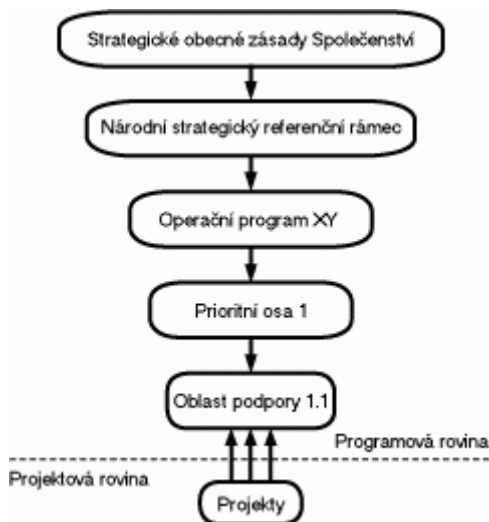
Nejvyšším strategickým dokumentem jsou na evropské úrovni Strategické obecné zásady Společenství (SOZS), které definují hlavní priority na léta 2007 – 2013. Každý členský stát si vytváří svůj Národní rozvojový plán (NRP) popisující hlavní rozvojové problémy té konkrétní země (součástí je SWOT analýza daného státu apod.). NRP musí najít společný průnik s SOZS a tento soulad je vyjádřen prostřednictvím Národního strategického referenčního rámce (NSRR), který popisuje strategické cíle a způsob řízení a koordinace politiky regionální a sociální soudružnosti v České republice. NSRR představuje systém finančních toků fondů EU v ČR a také jednotlivé operační programy. V současné době (přesně 27. 7. 2007) byl Evropskou komisí schválen Národní strategický referenční rámec. Schvalování některých operačních programů se očekává již v průběhu září. Výzvy k některým operačním programům byly již vyhlášeny (např. Operační program Podnikání a inovace Ministerstva průmyslu a obchodu nebo Operační program Životní prostředí Ministerstva životního prostředí), ostatní budou následovat do konce roku či s přelomem roku příštího.

Projekty spolufinancované z fondů EU jsou tedy realizovány prostřednictvím operačních programů. Operační programy jsou (kromě dalších podrobnějších prováděcích dokumentů jako např. dodatky k OP a výzvy) základním resp. prvním informačním zdrojem pro žadatele.

Na programovací období 2007 – 2013 existují pro žadatele v ČR tyto skupiny operačních programů:

- tematické operační programy
- regionální operační programy
- operační programy Praha
- evropská územní spolupráce

Způsob soustavy strategických dokumentů vyjadřuje následující obrázek:

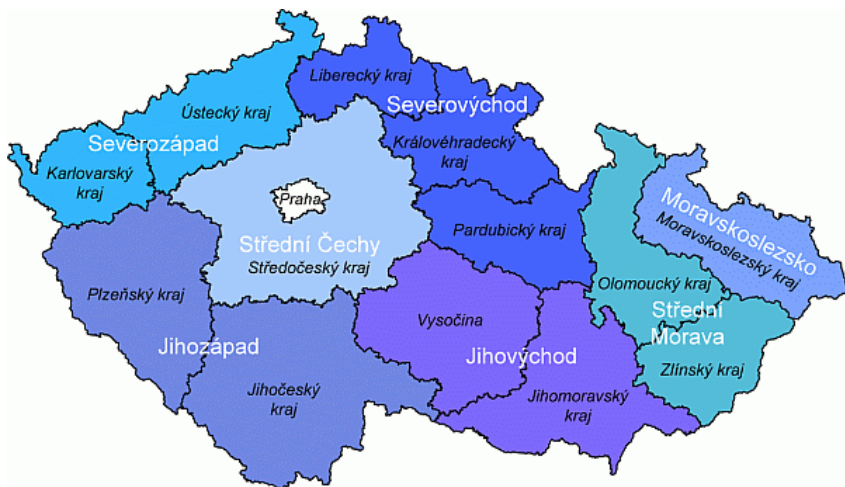

Příslušné instituce resp. odpovědné osoby připravily na toto programovací období celkem 26 operačních programů, což je nejvyšší počet z celé Evropské unie. Tento fakt není pozitivní ohodnocením, neboť kvantita v tomto případě představuje jediné: složitost, snížení efektivity a zdražení celého systému, který vyžaduje vysokou míru administrace. Operační programy obsahují tzv. prioritní osy a oblasti podpory, což jsou cíle vymezující podporované aktivity vycházející z příslušných strategií (věcně navazující), NRP, NSRR apod. Pro žadatele je důležité, že tyto prioritní osy a jejich oblasti podpory představují seznam podporovaných aktivit a finanční částky alokované do jednotlivých oblastí.

Operační programy jsou rozděleny do 3 cílů politiky HSS:

Cíl konvergence

Znamená podporu hospodářského a sociálního rozvoje méně vyspělých regionů členských států. V rámci České republiky sem spadá **celá republika kromě hl. m. Prahy**, jejichž úroveň HDP na obyvatele dosahuje cca 120 % průměru HDP na obyvatele EU. V rámci tohoto cíle je realizováno 8 tematických operačních programů a 7 regionálních operačních programů. Tematické operační programy jsou využitelné pro projekty na území celé ČR kromě hl. m. Prahy. Regionální OP jsou využitelné v konkrétním regionu – úroveň 7 regionů soudržnosti tzv. NUTS II viz mapa zobrazující skladbu 14 krajů (NUTS III) do 8 regionů soudržnosti (NUTS II) vč. hl. m. Prahy.

Tematické operační programy

OP Doprava
OP Životní prostředí
OP Podnikání a inovace
OP Výzkum a vývoj pro inovace
OP Lidské zdroje a zaměstnanost
OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
Integrovaný operační program
OP Technická pomoc

Regionální operační programy

ROP Severovýchod
ROP Moravskoslezsko
ROP Jihovýchod
ROP Severozápad
ROP Střední Morava
ROP Jihozápad
ROP Střední Čechy

Cíl Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost

Podpora regionů, které nespádají do cíle Konvergence, což je v případě České republiky pouze hl. m. Praha se 2 operačními programy.

OP Praha Konkurenceschopnost
OP Praha Adaptabilita

Cíl Evropská územní spolupráce

Tento cíl podporuje přeshraniční, meziregionální a nadnárodní spolupráci regionů. V rámci České republiky do něj spadají všechny regiony a podporu lze čerpat z devíti operačních programů.

OP Přeshraniční spolupráce ČR - Bavorsko
OP Přeshraniční spolupráce ČR – Polsko
OP Přeshraniční spolupráce ČR – Rakousko
OP Přeshraniční spolupráce ČR – Sasko

OP Přeshraniční spolupráce ČR - Slovensko
OP Meziregionální spolupráce (všechny státy EU, Norsko a Švýcarsko)
OP Nadnárodní spolupráce (ČR, Rakousko, Polsko, část Německa, Maďarsko, Slovinsko, Slovensko, část Itálie a z neeulejských zemí část Ukrajiny)
ESPOK 2013 (všechny členské státy, Norsko, Švýcarsko, Lichtenštejnsko, Island, kandidátské státy EU)
INTERACT II (všechny členské státy)

Vybrané dotační možnosti pro realizaci projektů knihoven

PO stručném úvodu, který byl nutný pro celkové pochopení fungování Strukturálních fondů, ze kterých jsou finanční prostředky na projekty čerpány, bude následovat výčet – pro knihovny (a ostatní příspěvkové organizace) – relevantních programů resp. jejich prioritní os a oblastí podpory.

Řešeny budou priority rozvoje knihoven ve vztahu k možnostem jejich financování na poli zejména Strukturálních fondů. V další části příspěvku dojde k seznáení s některými zásadními informacemi o způsobu vyhlašování výzev v rámci operačních programů.

Nejdříve zmíním zásadní obecně platná pravidla, která by měla každá knihovna znát a pokud je to v jejich silách, přizpůsobit jim svoje projektové záměry:

- aktivity, které chce organizace realizovat za dotační podpory, nemusí být nutně přímo taxativně vyjmenovány mezi podporovanými „oblastmi podpory“ (dříve opatření). Je třeba dívat se na daný problém s nadhledem resp. dokázat na něj pohlédnout z jiného úhlu a nalézt souznění a propojení se stanovenými podmínkami a pravidly Strukturálních fondů a konkrétního programu
- knihovny a ostatní typy příspěvkových či neziskových organizací by měly při sestavování projektových záměrů zdůraznit své jedinečné postavení v místních společenství tj. místa, kam se lidé vracejí, kde lze pořádat řadu kulturních i vzdělávacích aktivit apod.
- významným faktorem je také aktivní účast managementu knihovny při sestavování tzv. Integrovaného plánu rozvoje města (povinný dokument pro všechna města nad 50 000 obyvatel, který je tvořen souborem klíčových projektových záměrů města), který může přímo zahrnout právě Vaše projekty, pokud jim bude město nakloněno
- bodové ohodnocení můžete navýšit obecnými (nebo lépe konkrétními) prioritami zmíněnými v dalších strategických rozvojových dokumentech města, kraje, mikroregionu nebo oborových strategických dokumentech

- zřizovací listina knihovny (a dalších příspěvkových organizací) musí umožňovat činnost, na kterou knihovna žádá finanční podporu ze Strukturálních fondů (pokud toto zřizovací listina neobsahuje, je třeba činnost uvést v dodatku k listině)
- ve většině případů budete potřebovat souhlas svého zřizovatele s realizací projektu a doložit jeho spolufinancování (obvykle také z rozpočtu zřizovatele, neboť knihovna nemá dostatek svých volných zdrojů), což vyžaduje jistou časovou náročnost, se kterou je třeba dopředu počítat
- znevýhodněné regiony (např. s vysokou nezaměstnaností) mají větší finanční podporu ze SF, tak aby bylo umožněno jejich dorovnání s ostatními regiony
- pro spolufinancování projektů je třeba počítat u žadatele z veřejného či neziskového sektoru (tedy nikoli podnikatelé – zde je míra vlastního spolufinancování nepoměrně vyšší) s minimálně 10 % na spoluúcast v projektu. Obecně platí, že žadatel si musí nejdříve vyčerpat – utratit – svou povinnou spoluúcast a potom může zažádat o proplacení faktur (i dosud nezaplacených) na další část projektu. Řešením jsou také zálohové platby. Knihovny a jejich zřizovatelé by se měli připravit na to, že toto administrativní "kolečko", tj. doba, kdy budou přiděleny další finanční prostředky, může trvat několik týdnů (což dokládají především zkušenosti z minulého programovacího období, ačkoli zde byla stanovena max. lhůta 30 dnů). Posledním trendem a snahou je maximální zkrácení lhůty pro vyplácení dotací resp. jejich částí. Praxe ukáže nakolik budou tyto snahy reálné.

Následuje výčet operačních programů, kde mohou knihovny žádat o podporu svých projektových záměrů. Uvedený výčet může v nejbližších měsících doznat změn, neboť operační programy nejsou zatím schváleny Evropskou komisí.

Integrovaný operační program (IOP)

Integrovaný operační program je zaměřený na řešení společných regionálních problémů v oblastech infrastruktury pro veřejnou správu, veřejné služby a územní rozvoj: rozvoj informačních technologií ve veřejné správě, zlepšování infrastruktury pro oblast sociálních služeb, veřejného zdraví, služeb zaměstnanosti a služeb v oblasti bezpečnosti, prevence a řešení rizik, podporu cestovního ruchu, kulturního dědictví, zlepšování prostředí na sídlištích a rozvoj systémů tvorby územních politik. Jako jeden z mála má pojem „knihovna“, „knihovní fond“ apod. zmíněn přímo ve svém dokumentu a řeší proto základní otázky rozvoje knihoven a informačních institucí. Je ho možno využít pro instituce realizující projekty v rámci celé ČR mimo hl. m. Prahy.

Jak je IOP financován

IOP je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Kdo má IOP na starosti

Řídicím orgánem je Ministerstvo pro místní rozvoj ČR – Odbor řízení operačních programů.

Jaké aktivity lze v knihovnách financovat

Prioritní osa 1 Modernizace veřejné správy

Prioritní osa 1 se zaměřuje na modernizaci veřejné správy, především zajištěním dostatečné nabídky on-line služeb veřejné správy, podporou zjednodušení a zefektivnění elektronické komunikace občanů a podnikatelů s veřejnou správou, zabezpečením vzájemné kompatibility informačních systémů a datové propojenosti, poskytováním co nejvíce informací zdarma prostřednictvím internetu. Cílem prioritní osy je dosažení rychlejšího, spolehlivějšího poskytování služeb státní správy nejširší veřejnosti a implementací elektronické správy umožnit občanům a podnikatelským subjektům jednoduše a rychle komunikovat s úřady státní správy a územní samosprávou.

1.1 Rozvoj informační společnosti (žádat mohou organizační složky státu a jimi zřizované organizace)

Projekty typu podpory informační společnosti, podpora rozvoje ICT sítí a podpora informační vzdělanosti, zavedení infrastruktury pro vysokorychlostní internet, šíření digitálního obsahu a aktivní rozvíjení služeb informační společnosti.

1.2 Zavádění ICT v územní veřejné správě (žádat mohou kraje a obce a jimi zřizované a zakládané organizace)

Projekty typu zřizování kontaktních míst veřejné správy, digitalizace vybraných datových zdrojů a jejich zpřístupňování ve smyslu veřejných služeb, vybudování a propojení informačních systémů v oblasti kultury, nezbytných pro účely prezentace, zpřístupnění a dosažitelnosti veřejných kulturních služeb, dokumentace a ochrana na místní a regionální úrovni.

Prioritní osa 3 Národní podpora územního rozvoje

Prioritní osa se zaměřuje především na aktivity podmiňující další růstový potenciál území, preferovány přitom budou aktivity se synergickým a multiplikačním efektem. Jednotlivé oblasti intervence mají národní a systémový význam a rozměr na rozdíl od opatření v Regionálních operačních programech, která akcentují místní i regionální rozměr. Navrhované intervence vytvářejí základní podmínky pro rozvoj regionů v oblastech cestovního ruchu, kultury, bydlení a územní politiky.

Tato prioritní osa podporuje efektivní využití ekonomického potenciálu kulturního dědictví (nemovité památky, sbírkové předměty, fenomény tradiční lidové kultury, **knihovní fondy**, **audiovizuální dědictví**, etc.). Je nezbytné zkvalitnit poskytované a vytvořit nové kulturní služby, které nabídnou jejich využití občanům, podnikatelům a odborné veřejnosti.

3.2 Národní podpora využití potenciálu kulturního dědictví (žádat mohou organizační složky státu a obce a jimi zřizované organizace)

V oblasti kultury budou aktivity zaměřeny na budování a zefektivnění celostátně působících center identifikace, dokumentace, uchování, prezentace a využití kulturního dědictví¹ s využitím moderních informačních a komunikačních technologií. Podpora využití potenciálu kulturního dědictví formou zefektivnění poskytovaných a vzniku nových kulturních služeb včetně realizace vzorových projektů identifikace, obnovy, uchování, prezentace a využití kulturního dědictví; budování infrastruktury pro moderní kulturní služby s vyšší přidanou hodnotou (zavádění nových modelů financování soudobého umění). **Vzorové projekty identifikace, obnovy, uchování, prezentace a využití kulturního dědictví** budou zejména realizovány v těchto oblastech :

a) národní kulturní památky, památky zapsané na seznamu UNESCO a sítě kulturních památek

b) nadregionální síť kulturních objektů (využití chátrajících a nevyužitých objektů) tak, aby mohly sloužit jako multifunkční centra současného umění s kvalitním technologickým vybavením odpovídajícím nárokům dnešní doby

V rámci realizovaných projektů budou podporovány ty, které lze vzájemně spojit na ostatní území NUTS II.

Operační program Životní prostředí (OP ŽP)

Operační program Životní prostředí je zaměřený na zlepšování kvality životního prostředí a tím i zdraví obyvatelstva. Přispívá ke zlepšování stavu ovzduší, vody i půdy, řeší problematiku odpadů a průmyslového znečištění, podporuje péči o krajinu a využívání obnovitelných zdrojů energie a budování infrastruktury pro environmentální osvětu. Je ho možno využít pro instituce realizující projekty v rámci celé ČR mimo hl. m. Prahy.

Jak je OP ŽP financován

OP ŽP je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj a Fondu soudružnosti.

---

¹ Zdánlivě rozsáhlá síť kulturní infrastruktury (divadla, společenské domy, **knihovny**, biografy), zakládaná v několika dějinných vlnách, bude poskytovat kvalitativně i kvantitativně vyšší veřejné služby, pokud dojde k jejímu doplnění do funkční struktury a k její modernizaci.

Kdo má OP ŽP na starosti

Řídícím orgánem je Ministerstvo životního prostředí ČR.

Jaké aktivity lze v knihovnách financovat

Prioritní osa 3 Udržitelné využívání zdrojů energie

Prioritní osa je zaměřená na udržitelné využívání zdrojů energie (OZE) a realizaci úspor energie, která přispívá k šetrnému využívání přírodních zdrojů, diverzifikaci nabídky energie a snižování energetické náročnosti a tím k udržitelnému rozvoji. Ve svém důsledku pomáhá ke snižování zátěže životního prostředí, neboť vyšším využíváním OZE a realizací úspor energie lze nahradit spalování fosilních paliv (neobnovitelných zdrojů) se všemi negativními vlivy.

3.2 Realizace úspor energie a využití odpadního tepla u nepodnikatelské sféry (žádat mohou příspěvkové organizace, organizační složky státu a jejich přímo řízené organizace)

Pro zvýšení úspor energie jsou jako investiční podpora navržena typová technická opatření, zejména podpora snižování spotřeby energie budov neziskového sektoru prostřednictvím energeticky výhodnějšího pláště budov a efektivnějších systémů distribuce energií. Mezi vhodné a podporované aktivity náleží:

- zateplovací systémy budov,
- řešení výplní otvorů (výměna oken atd.),
- zrušení tepelných mostů,
- měření a regulace,
- zvýšení účinnosti energetických systémů budov,
- instalace zařízení na využívání odpadního tepla k výrobě tepelné i elektrické energie.

Knihovny tedy mohou realizovat investiční aktivity do rekonstrukcí svých budov s využitím alternativních energetických zdrojů, zateplení budov apod.

Kromě Integrovaného operačního programu je nejvyšší potenciál dotačních prostředků pro knihovny v tzv. regionálních operačních programech (region dle NUTS II viz mapa), které obsahují podporu městských a venkovských sídel, regionálních center (rozděleno dle počtu obyvatel) a řeší problematiku kulturního dědictví i volnočasových aktivit, kam dle definic příslušných ROPů spadají i knihovny. Struktura těchto regionálních operačních programů je vždy obdobná, ačkoli konkrétně podporované aktivity se liší dle priorit jednotlivých regionů. Z hlediska přímého výčtu knihoven a jejich potřeb je nejdále ROP Moravskoslezsko, jenž má rozvoj knihoven přímo v rámci jedné ze svých oblastí podpor.

Realizace projektů musí vždy probíhat na území příslušného regionu soudružnosti NUTS II.

Regionální operační program NUTS II Severozápad

Regionální operační program NUTS II Severozápad je určen pro region soudružnosti Severozápad sestávající z Karlovarského a Ústeckého kraje. Zaměřuje se na zlepšení dopravní dostupnosti a propojení regionu vč. modernizace prostředků veřejné dopravy, podporu rozvoje infrastruktury i služeb cestovního ruchu, přípravu menších podnikatelských ploch a zlepšování podmínek k životu v obcích a na venkově především prostřednictvím zkvalitnění vzdělávací, sociální a zdravotnické infrastruktury.

Jak je ROP Severozápad financován

ROP je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Kdo má ROP Severozápad na starosti

Řídícím orgánem je Regionální rada regionu soudružnosti Severozápad.

Jaké aktivity lze v knihovnách financovat

Prioritní osa 1

1.1 Infrastruktura v oblasti rozvoje lidských zdrojů (žádat mohou organizace zřízené či založené městem nad 10 000 obyvatel nebo krajem).

Úpravy vzdělávací infrastruktury v návaznosti na potřeby dalšího vzdělávání (např. polyfunkční vybavení učeben s ohledem na kombinované využití pro běžné stupně škol a další vzdělávání v rámci komunitních škol).

Prioritní osa 2 Integrovaná podpora místního rozvoje

2.2 Investice pro zlepšení fyzické infrastruktury (žádat mohou organizace zřízené či založené městem či obcí s počtem obyvatel v rozmezí 500 – 10 000 nebo krajem).

Výstavby, rekonstrukce a vybavení objektů občanské vybavenosti, objektů pro kulturní a komunitní život, veřejný sektor (včetně značení a úprav pro tělesně postižené); Rekonstrukce a obnovy historických a kulturních památek (bez vazby na cestovní ruch); Výstavba, rekonstrukce, modernizace a vybavení vzdělávacích institucí včetně vybavení ICT (základní a střední školství, celoživotní učení, APZ, knihovny);

Regionální operační program NUTS II Severovýchod

Regionální operační program NUTS II Severovýchod je určen pro region soudružnosti Severovýchod sestávající z Libereckého, Královéhradeckého a Pardubického kraje. Zaměřuje se na zlepšení dopravní dostupnosti a propojení regionu vč. modernizace prostředků veřejné dopravy, podporu rozvoje infrastruktury i služeb cestovního ruchu, přípravu menších podnikatelských

plach a objektů a zlepšování podmínek k životu v obcích a na venkově především prostřednictvím zkvalitnění vzdělávací, sociální a zdravotnické infrastruktury.

Jak je ROP Severovýchod financován

ROP je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Kdo má ROP Severovýchod na starosti

Řídicím orgánem je Regionální rada regionu soudružnosti Severovýchod.

Jaké aktivity lze v knihovnách financovat

Prioritní osa 2

Cílem je usilovat o vyvážený rozvoj regionu s respektem zásad trvale udržitelného rozvoje a dosáhnout celkového zlepšení kvality života obyvatel v městských sídlech a venkovských oblastech. Prioritní osa se zaměřuje na snížení regionální rozdílnosti limitující zvýšení ekonomické prosperity a efektivní rozhodování o rozvoji regionu s dlouhodobým horizontem.

2.1 Rozvoj regionálních center (žádat mohou města nad 50 000 obyvatel a jimi zřizované organizace a kraj a jím zřizované organizace)

Podpora pro města nad 50 000 obyvatel v rámci Integrovaného plánu rozvoje města. Oblast podpory musí splňovat charakter deprivovaného území a území s vysokým potenciálem růstu. V rámci oblasti podpory 2.1. bude podpora realizována výhradně prostřednictvím integrovaných plánů rozvoje měst, jejichž předkladateli budou města nad 50 tis. obyvatel. V rámci této oblasti budou podporovány projekty, jejichž realizace podmiňuje rozvoj města a vykazují vysokou přidanou hodnotu. Podpora je zaměřena na regeneraci a revitalizaci zapsaných historických, kulturních a technických památek v rámci obnovy městského prostředí, výstavbu a modernizaci infrastruktury pro **volnočasové aktivity podmiňující zvyšování nabídky a možností pro trávení volného času.**

2.2 Rozvoj měst (žádat mohou organizace zřizované nebo zakládáné obcemi nad 5 000 obyvatel a kraji)

Podpora rozvoje měst s počtem obyvatel nad 5000. Podpora je zaměřena na regeneraci a revitalizaci zapsaných historických, kulturních a technických památek v rámci obnovy městského prostředí, výstavbu a modernizaci **infrastruktury pro volnočasové aktivity podmiňující zvyšování nabídky a možností pro trávení volného času.**

2.3 Rozvoj venkova (mohou žádat organizace zřizované nebo zakládáné kraji a obcemi s počtem obyvatel 500 – 5000)

Oblast podpory zaměřena na podporu rozvoje venkovských obcí s počtem obyvatel v rozpětí 500 – 5 000. Kraje a kraji zřizované a zakládáné organizace mohou realizovat projekty v obcích s méně než 500 obyvateli. Podporované aktivity kopírují 2.1 a 2.2.

Regionální operační program NUTS II Střední Čechy

Regionální operační program NUTS II Střední Čechy je určen pro region soudržnosti Střední Čechy, který je totožný se Středočeským krajem. Zaměřuje se na zlepšení dopravní dostupnosti a propojení regionu vč. modernizace prostředků veřejné dopravy, podporu rozvoje infrastruktury i služeb cestovního ruchu, přípravu menších podnikatelských ploch a zlepšování podmínek k životu v obcích a na venkově především prostřednictvím zkvalitnění vzdělávací, sociální a zdravotnické infrastruktury, odstraňování ekologických zátěží.

Jak je ROP Střední Čechy financován

ROP je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Kdo má ROP Střední Čechy na starosti

Rídícím orgánem je Regionální rada regionu soudružnosti Střední Čechy.

Jaké aktivity lze v knihovnách financovat

Prioritní osa 3 Integrovaný rozvoj území

3.1 Rozvoj regionálních center (žádat mohou organizace zřizované nebo zakládané krajem, obcí – Kladno a Mladá Boleslav)

Podpora rozvoje regionálních center je územně velmi úzce zaměřena, a to na statutární města regionu NUTS 2 Střední Čechy, tj. Kladno a Mladá Boleslav. Podpora rozvoje regionálních center bude realizována výhradně prostřednictvím integrovaných plánů rozvoje. Jedním z podpor je řešení komplexních problémů v systému veřejných služeb ve městě, což představuje zlepšit dostupnost a kvalitu veřejných služeb, kam patří i služby knihoven.

3.2 Rozvoj měst (žádat mohou organizace zřizované nebo zakládané obcí či krajem)

V rámci podpory vytypováno 26 obcí Středočeského kraje tj. obce s rozšířenou působností². Mj. bude podpořena také infrastruktura a modernizace veřejných služeb, kam patří také „zařízení pro poskytování zájmových a **volnočasových aktivit, včetně kulturních** a sportovních zařízení“.

3.3 Rozvoj venkova (žádat mohou organizace zřizované nebo zakládané obcí či krajem)

Ve venkovských obcích bude podpora směřovat na zvýšení dostupnosti a kvality veřejných služeb a na revitalizace obcí, což povede k celkovému zkvalitnění života obyvatel venkovských obcí. Podporováno bude proto bu-

---

² Obce s rozšířenou působností, podle zákon č.128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení) ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o následující obce: Benešov, Beroun, Brandýs nad Labem, Čáslav, Černošice, Český Brod, Dobříš, Hořovice, Kladno, Kolín, Kralupy nad Vltavou, Kutná Hora, Lysá nad Labem, Mělník, Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště, Neratovice, Nymburk, Poděbrady, Příbram, Rakovník, Říčany, Sedlčany, Slaný, Vlašim, Votice.

dování, modernizace a **rekonstrukce různých typů infrastruktury veřejných služeb** za účelem zlepšení dostupnosti a kvality těchto služeb. Konkrétně bude podpora zaměřena na následující typy infrastruktury veřejných služeb:

- vzdělávací infrastruktura – především mateřské, základní školy a střední a další zařízení pro celoživotní vzdělávání
- infrastruktura pro poskytování zdravotní péče zařízení pro poskytování zájmových a **volnočasových aktivit**, včetně kulturních a sportovních zařízení

Mezi volnočasovými aktivitami jsou přímo zmíněné **knihovny** (také divadla, kina, muzea apod.) jako zařízení nabízející prostor pro další volnočasové aktivity.

Regionální operační program NUTS II Jihozápad

Regionální operační program NUTS II Jihozápad je určen pro region soudržnosti Jihozápad sestávající z Jihočeského a Plzeňského kraje. Zaměřuje se na zlepšení dopravní dostupnosti a propojení regionu vč. modernizace prostředků veřejné dopravy, podporu rozvoje infrastruktury i služeb cestovního ruchu, přípravu menších podnikatelských ploch a zlepšování podmínek k životu v obcích a na venkově především prostřednictvím zkvalitnění vzdělávací, sociální a zdravotnické infrastruktury.

Jak je ROP Jihozápad financován

ROP je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Kdo má ROP Jihozápad na starosti

Řídícím orgánem je Regionální rada regionu soudružnosti Jihozápad

Jaké aktivity lze v knihovnách financovat

Prioritní osa 2 Stabilizace a rozvoj měst a obcí

Region se vyznačuje vysokou mírou rozdrobenosti sídelní struktury. Nejvíce urbanizované oblasti – centra a rozvojové osy jsou potenciálními místy růstu a rozvoje v regionech, mají však své specifické problémy: nevyhovující infrastruktura, zhoršující se demografická a sociální situace. Další oblast podpory je směřována do venkovských oblastí, které zaznamenávají výrazný nárůst populace, což určuje jejich rozvojové a investiční priority. Dobře dostupné venkovské regiony mají potenciál stát se rekreačním zázemím městských oblastí, což opět specificky dopadá na jejich potřeby.

2.1 Integrované projekty rozvojových center (žádat mohou níže uvedená města – zda i jimi zřízené organizace není doposud neuvedeno)

Podpora městům Plzeň, České Budějovice, Tábor, Písek, Strakonice, Český Krumlov, Prachatice a Jindřichův Hradec. Mezi specifické cíle patří dopl-

nění občanské vybavenosti, do příslušných kategorií intervencí „rozvoj kulturní infrastruktury, vzdělávací infrastruktury“.

Ještě podrobněji (oblasti podpory) se dočteme o výstavbě, rekonstrukci a vybavení objektů občanské vybavenosti, **objektů pro kulturu a volný čas**.

2.2 Revitalizace částí měst a obcí (žádat mohou organizace zřizované nebo zakládané oprávněnými obcemi tj. mimo organizací zakládaných tzv. rozvojovými centry viz bod 2.1)

Oblast podpory individuálních projektů ve městech a obcích kromě rozvojových center viz 2.1. Typy podporovaných aktivit shodně představují výstavbu, rekonstrukci a vybavení objektů občanské vybavenosti, **objektů pro kulturu, volný čas**, komunitní život a veřejný sektor.

Regionální operační program NUTS II Jihovýchod

Regionální operační program NUTS II Jihovýchod je určen pro region soudržnosti Jihovýchod sestávající z Jihomoravského kraje a kraje Vysočina. Zaměřuje se na zlepšení dopravní dostupnosti a propojení regionu vč. modernizace prostředků veřejné dopravy, podporu rozvoje infrastruktury i služeb cestovního ruchu, přípravu menších podnikatelských ploch a zlepšování podmínek k životu v obcích a na venkově především prostřednictvím zkvalitnění vzdělávací, sociální a zdravotnické infrastruktury.

Jak je ROP Jihovýchod financován

ROP je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Kdo má ROP Jihovýchod na starosti

Řídícím orgánem je Regionální rada regionu soudružnosti Jihovýchod.

Jaké aktivity lze v knihovnách financovat

Prioritní osa 3 Udržitelný rozvoj měst a venkovských sídel

3.1 Rozvoj urbanizačních center (žádat mohou organizace zřizované nebo zakládané statutárními krajskými městy tj. Brno a Jihlava)

Podpora integrovaných řešení prostřednictvím integrovaných plánů rozvoje měst, tj. měst nad 50 000 obyvatel, tj. Brno a Jihlava. V rámci typů podpory je mj. výstavba a technické zhodnocení infrastruktury pro **rozvoj volnočasových aktivit** (otázkou zůstává, jak bude infrastruktura pro volnočasové aktivity blíže specifikována)

3.2 Rozvoj regionálních středisek (žádat mohou organizace zřizované nebo zakládané obcemi vymezenými jako regionální střediska regionu soudružnosti: Třebíč, Znojmo, Hodonín, Břeclav, Havlíčkův Brod, Žďár nad Sázavou, Vyškov, Blansko a Pelhřimov.)

Typy podpory: výstavba a technické zhodnocení objektů pro kulturu, sport a **volnočasové aktivity**, spolkovou činnost, činnost občanských iniciativ, prá-

ci s dětmi a mládeží, národnostními menšinami i rizikovými skupinami obyvatel.

3.3 Rozvoj a stabilizace venkovských sídel (žádat mohou organizace zřizované nebo zakládané obcemi nad 500 obyvatel s výjimkou těch, co mohou čerpat v rámci kategorie 3.1 a 3.2)

Specifikace oblasti podpory představuje investiční projekty venkovských obcí, mj. také budování infrastruktury pro kulturní a **volnočasové aktivity**. Typ podpory je specifikován takto: výstavbu a technické zhodnocení objektů pro kulturu, sport a volnočasové aktivity, spolkovou činnost, činnost občanských iniciativ, práci s dětmi a mládeží, národnostními menšinami i rizikovými skupinami obyvatel.

3.4 Veřejné služby regionálního významu (žádat mohou jen organizace zřizované nebo zakládané krajem)

V rámci této oblasti podpory budou podpořeny zejména projekty zaměřené na výstavbu a technické zhodnocení zařízení pro celoživotní vzdělávání (střední školy, speciální školy, **knihovny** aj.) včetně technického vybavení nezbytného pro výuku a pro zvyšování úrovně vzdělávání.

Tato oblast podpory je de facto určena jen krajským knihovnám.

Regionální operační program NUTS II Moravskoslezsko

Regionální operační program NUTS II Moravskoslezsko je určen pro region soudržnosti Moravskoslezsko, který je totožný s Moravskoslezským krajem. Zaměřuje se na zlepšení dopravní dostupnosti a propojení regionu vč. modernizace prostředků veřejné dopravy, podporu rozvoje infrastruktury i služeb cestovního ruchu, přípravu menších podnikatelských ploch a zlepšování podmínek k životu v obcích a na venkově především prostřednictvím zkvalitnění vzdělávací, sociální a zdravotnické infrastruktury.

Jak je ROP Moravskoslezsko financován

ROP je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Kdo má ROP Moravskoslezsko na starosti

Řídicím orgánem je Regionální rada regionu soudružnosti Moravskoslezsko.

Jaké aktivity lze v knihovnách financovat

Jediný region soudružnosti, který ve svých oblastech podpory myslí přímo na knihovny! Představuje nejefektivnější přístup k řešení problematiky knihoven.

Prioritní osa Podpora prosperity regionu

2.1 Infrastruktura veřejných služeb

Tato oblast podpory se zaměřuje na hmotné investice v oblasti infrastruktury pro vzdělávání, poskytování sociálních služeb apod. Dále se zaměřuje

v oblasti infrastruktury na podporu využívání volného času a na zajištění informačních služeb pro občany prostřednictvím **knihoven**.

2.1.1 Rozvoj infrastruktury pro vzdělávání (žádat mohou obce nad 10 000 obyvatel a organizace jimi zřízené či založené; organizace zřízené státem, školy a školská zařízení se sídlem v obcích nad 10 000 obyvatel)

Podporována bude komunitní role škol a školských zařízení a vybavení zařízení pro aktivní využívání volného času; podpora aktivního využívání volného času mládeže. Tato oblast podpory se svým charakterem týká zejména školních knihoven anebo musí být zaměřena na podporu aktivního využívání volného času, kde jsou vyjmenována i informační centra pro mládež, kam by se daly knihovny zařadit.

2.1.4 Podpora rozvoje veřejných informačních služeb poskytovanými knihovnami (žádat mohou Moravskoslezský kraj a organizace jím zřízené, obce a organizace zřízené těmito obcemi). Bude podporováno rozšiřování a zkvalitňování poskytovaných služeb veřejných knihoven jako významných center tvořících informační a znalostní zázemí k celoživotnímu vzdělávání občanů. Klíčovým projektem v této oblasti je výstavba nového objektu **Moravskoslezské vědecké knihovny v Ostravě**. Dílčími projekty, které budou podporovány jsou rozvoj knihovnických a informačních služeb s využitím ICT, podpora automatizace knihovnických agend a internetizace knihoven. Podpora tvorby elektronických informačních zdrojů vztahující se k Moravskoslezskému kraji včetně digitalizace a jejich zpřístupňování široké veřejnosti.

2.2.3 Zvýšení kvality turistických a informačních center (žádat mohou organizace zřízené a založené obcemi). Rozvoj turistických informačních center, směřující ke zvyšování kvality jejich služeb. Dále vznik nových turistických informačních center, především v příhraničních oblastech kraje.

V rámci prioritní osy 3 Rozvoj měst a prioritní osy 4 Rozvoj venkova lze najít stejné podpůrné aktivity jako v dalších ROPEch (podpora volnočasových aktivit apod.), avšak vzhledem k přímé podpoře knihoven v rámci zejm. oblasti 2.1.4 zde budou knihovny prioritně směřovány do výše uvedené oblasti.

Regionální operační program NUTS II Střední Morava

Regionální operační program NUTS II Střední Morava je určen pro region soudržnosti Střední Morava sestávající z Olomouckého a Zlínského kraje. Zaměřuje se na zlepšení dopravní dostupnosti a propojení regionu vč. modernizace prostředků veřejné dopravy, podporu rozvoje infrastruktury i služeb cestovního ruchu, přípravu menších podnikatelských ploch a zlepšování podmínek k životu v obcích a na venkově především prostřednictvím zkva-

litnění vzdělávací, sociální a zdravotnické infrastruktury, odstraňování ekologických zátěží.

Jak je ROP Střední Morava financován

ROP je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Kdo má ROP Střední Morava na starosti

Řídícím orgánem je Regionální rada regionu soudružnosti Střední Morava.

Jaké aktivity lze v knihovnách financovat

Prioritní osa 2 Integrovaný rozvoj a obnova regionu

Globálním cílem prioritní osy Integrovaný rozvoj a obnova regionu je zlepšení kvality života v regionu NUTS 2 Střední Morava, atraktivnosti měst a obcí, zajištění kvalitní a dostupné sociální služby a příznivých podporných podmínek pro podnikání

2.1 Rozvoj regionálních center (čerpat mohou obce Olomouc a Zlín)

Zaměřeno na rozvoj území regionálních center, kterými jsou města Olomouc a Zlín. Podporovány budou aktivity prostřednictvím integrovaných plánů rozvoj měst. Projekty podporující občanské vybavení³. Podpora je specifikována mj: obnova původních funkcí stávajících objektů stavebními úpravami s cílem znovuoobnovení původních funkcí objektu; rozvoj vzdělávací infrastruktury: zlepšování podmínek a kvality výuky v oblasti vzdělávání (např. školní knihovny), pořízení a vybavení s ohledem na zvýšení kvality poskytovaných služeb; rozvoj infrastruktury v oblasti poskytování zájmových a **volnočasových aktivit**.

2.2 Rozvoj měst (čerpat mohou organizace zřizované či zakládané kraji a obcemi s výjimkou organizací zřizovaných nebo zakládaných městy Olomouc a Zlín)

Podpora je specifikována mj: obnova původních funkcí stávajících objektů stavebními úpravami (např. budova, kde dříve sídlila knihovna a dnes je již nefunkční) s cílem znovuoobnovení původních funkcí objektu ; rozvoj vzdělávací infrastruktury: zlepšování podmínek a kvality výuky v oblasti vzdělávání (např. školní knihovny), pořízení a vybavení s ohledem na zvýšení kvality poskytovaných služeb; rozvoj infrastruktury v oblasti poskytování zájmových a **volnočasových aktivit**.

2.3 Rozvoj venkova (čerpat mohou organizace zřizované či zakládané kraji a obcemi bez statutu města)

Podpora je specifikována mj: obnova původních funkcí stávajících objektů stavebními úpravami (např. budova, kde dříve sídlila knihovna a dnes je již

---

³ Tj. stavby, zařízení a pozemky sloužící např. pro vzdělání a výchovu, sociální služby a péči o rodiny, zdravotní služby, kulturu, veřejnou správu, ochranu obyvatelstva, veřejné prostranství - prostory zřizované nebo užívané ve veřejném zájmu

nefunkční) s cílem znovuobnovení původních funkcí objektu ; rozvoj vzdělávací infrastruktury: zlepšování podmínek a kvality výuky v oblasti vzdělávání (např. školní knihovny), pořízení a vybavení s ohledem na zvýšení kvality poskytovaných služeb; rozvoj infrastruktury v oblasti poskytování zájmových a **volnočasových aktivit**.

Z dalších podrobněji nerozebíraných programů lze zmínit **Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost** (Řídícím orgánem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR – Odbor pro záležitosti Evropské unie. Program je financován z Evropského sociálního fondu), který je zaměřený na zkvalitnění a modernizaci systémů počátečního, terciárního a dalšího vzdělávání, jejich propojení do komplexního systému celoživotního učení a ke zlepšení podmínek ve výzkumu a vývoji. Zde by se knihovny mohly uplatnit v rámci Priority 3 Další vzdělávání např. jako partneři projektu profesního růstu a zvyšování kvalifikace a adaptability obyvatel ČR tak, aby nepěstali být atraktivní na trhu práce. Jedním ze specifických cílů je také usnadnění individuálního přístupu obyvatel ČR k dalšímu vzdělávání a zvýšení motivace k celoživotnímu učení, což je oblast, kde by knihovny jako místa vzdělanosti a rozvoje lidského potenciálu, mohly najít své místo. Vzhledem k doposud vymezených příjemců podpory však spíše v již zmíněné roli partnera.

Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost může pro knihovny představovat také nepřímý finanční zdroj, např. prostřednictvím spolupráce se sociálními partnery a dalšími organizacemi, aby byla zajištěna odborná kapacita ve prospěch nezaměstnaných osob.

Operační program Praha Konkurenceschopnost

Operační program Praha Konkurenceschopnost je určen na podporu investičních projektů zaměřených především na podporu veřejné dopravy a dopravní dostupnosti v Praze, podporu inovací, informačních a komunikačních technologií, podnikání a zlepšování životního prostředí v Praze. Realizace projektů musí probíhat na území hl. m. Prahy.

Jak je OP Praha Konkurenceschopnost financován

OP Praha Konkurenceschopnost je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Kdo má OP Praha Konkurenceschopnost na starosti

Řídícím orgánem je Magistrát hl. m. Prahy – Odbor zahraničních vztahů a fondů EU.

Jaké aktivity lze v knihovnách financovat

Prioritní osa 1 Dostupnost a prostředí

Představuje průřez tematickými operačními programy a řeší v jedné prioritní ose problémy, které jsou pro zbytek republiky obsaženy v několika ope-

račních programech a prioritách. Problematiky rozvoje knihoven se dotýká oblast rozvoje informační společnosti a také využívání obnovitelných zdrojů energie v rámci zlepšování životního prostředí anebo rekonstrukce kulturních památek.

Prioritní osa 1 bude naplňovat 1. specifický cíl programu: zlepšení dostupnosti dopravních a telekomunikačních služeb a zkvalitnění životního prostředí.

1.6 Úsporné a udržitelné využívání energií a přírodních zdrojů (žádat mohou organizace zřízené a založené hl. m. Prahou a městskými částmi hl. m. Prahy)

Předmětem oblasti podpory je podpora realizace energetických úspor zejména při provozu budov, využití odpadního tepla a obnovitelných zdrojů energie (s přihlédnutím k vhodnosti daného zdroje pro místní podmínky), efektivnější a ekologičtější způsoby nakládání s odpady (především komunálními), případně i jiné žádoucí aktivity vedoucí k úspoře surovín (materiálů) nebo energie. Oblast podpory je určena projektům menšího rozsahu s lokálním či regionálním významem (cílem není výstavba nových velkých zařízení pro výrobu tepelné nebo elektrické energie, případně pro jejich kombinovanou výrobu). Jde o **uplatnění reálných energetických úspor a současně možností doplňkového využití obnovitelných zdrojů energie** sloužících pro ohřev teplé užitkové vody, přitápění či vytápění objektů, případně jako lokální záložní nebo přídavný zdroj elektrické energie apod.

Operační program Praha Adaptabilita

Operační program Praha Adaptabilita je určen na podporu neinvestičních projektů zaměřených na vzdělávání, sociální integraci, podporu zaměstnanosti a rozvoj lidských zdrojů ve výzkumu a vývoji. Účastníci těchto projektů musejí být z Prahy, zatímco jejich realizátoři (např. vzdělávací instituce) mohou být z jakéhokoliv regionu ČR.

Jak je OP Praha Adaptabilita financován

OP Praha Konkurenceschopnost je financován z Evropského sociálního fondu .

Kdo má OP Praha Konkurenceschopnost na starosti

Řídícím orgánem je Magistrát hl. m. Prahy – Odbor zahraničních vztahů a fondů EU.

Jaké aktivity lze v knihovnách financovat

Prioritní osa 1 Podpora rozvoje znalostní ekonomiky (žádat mohou veřejná správa, školy) Tento specifický cíl bude naplňován posilováním adaptability pracovníků na trhu práce rozvojem jejich odborných teoretických i praktických znalostí a kompetencí, prohlubováním či rozšiřováním jejich kvalifi-

kace. Podporováno bude dále další vzdělávání v oblastech informačních a komunikačních technologií, udržitelného rozvoje a jazykové gramotnosti. Zvláštní pozornost bude věnována rozvoji a využití pražského inovačního potenciálu prostřednictvím zlepšení spolupráce mezi pracovišti výzkumu a vývoje, vzdělávacími institucemi a podnikatelskou sférou např. formou transferu know-how a stáží.

Podporované aktivity

Rozvoj a realizace dalšího vzdělávání – realizace vzdělávacích programů a kurzů zejména v oblastech informačních a komunikačních technologií, komunikačních a řídicích dovedností, udržitelného rozvoje a jazykových znalostí a dovedností; příprava a inovace metodik a nástrojů dalšího vzdělávání s důrazem na zapojení multimediálních forem výuky, školení a odborná příprava poskytovatelů dalšího vzdělávání (podpora vytváření center dalšího vzdělávání); diagnostika potřeb a vhodného přístupu k dalšímu vzdělávání skupin se specifickými požadavky; transfery know-how v oblasti dalšího vzdělávání; zvyšování kvalifikace zaměstnanců a absolventů škol formou odborných stáží a přenosem zkušeností. Rozvoj center dalšího vzdělávání a ostatních organizací provozujících další vzdělávání prostřednictvím jejich vybavení zejména informačními a komunikačními technologiemi s cílem zajistit multimediální formy výuky a přenos inovací;

Způsoby vyhlášení výzev aneb co mít připraveno při psaní žádosti

Způsoby vyhlášení výzev jsou různé. Většinou hovoříme o tzv. uzavřených nebo průběžných výzvách:

- uzavřená výzva – doba trvání výzvy a možnost předkládání projektů je časově omezená. Výzva musí být vyhlášena minimálně 8 týdnů před dnem uzavření příjmu žádostí.
- průběžná výzva – žádosti o finanční podporu jsou přijímány, vyhodnocovány a zpracovávány průběžně. U tohoto typu výzvy lze podávat žádosti až do vyčerpání vyčleněných finančních prostředků. Průběžná výzva by měla být připomenuta alespoň jedenkrát za tři měsíce

Je-li vyhlášena v rámci některého operačního programu výzva, je nutné nejdříve zkontrolovat, zda byla vyhlášena pro daný projekt potřebná prioritní osa, resp. oblast podpory. Vyhlášení výzvy totiž automaticky neznamená vyhlášení všech oblastí, kterými daný program disponuje.

Ve výzvě jsou také blíže specifikovány podmínky pro příjem žádosti a případná omezení, které pro připravované žádosti plynou. Je nutné tedy znát nejen příslušný programový dokument, příručku pro žadatele, ale neopomenout detailně prostudovat aktuální výzvu a její podmínky.

Obecně lze konstatovat, že pro přípravu investičních projektů, tedy projektů, které předpokládají stavební zásah bude k podání žádosti potřeba:

- stavební projektová dokumentace, ze které je patrné, co chceme realizovat: situační výkres, pozemek a navrhované umístění stavby na pozemku, architektonické a urbanistické začlenění stavby do území, údaje o provozu, nároky stavby na vodní a energetické zdroje, dopravu, zneškodňování odpadů, napojení na technické sítě
- územní rozhodnutí s jednoznačným nabytím právní moci, je-li vyžadováno nebo sdělení stavebního úřadu o sloučení územního a stavebního řízení
- vyjádření příslušného orgánu EIA (zda projekt podléhá/nepodléhá posouzení vlivů na životní prostředí) a stanovisko orgánu ochrany přírody z hlediska vlivu projektu na území soustavy Natura 2000
- soulad s rozvojovou strategií, soulad s mikroregionální strategií apod.
- vyjádření příslušného odboru krajského úřadu, např. z hlediska dopadu projektu na životní prostředí
- rozpočet projektu (většinou také podrobný – nikoli položkový – rozpočet, který je součástí projektové dokumentace)
- studie proveditelnosti
- doklady prokazující vlastnické vztahy (výpis z katastru nemovitostí, snímek z katastrální mapy vlastníka – zřizovatele organizace – písemný souhlas vlastníka s realizací projektu v jeho objektu nebo na jeho pozemku)

Výše vyjmenované dokumenty jsou zmíněné z důvodu časového hlediska příprav, neboť formální druhy příloh žádosti (doklady o právní subjektivitě, sestavení projektového týmu apod.) lze bez problémů stihnout v průběhu vyhlášení příslušné výzvy. Potřebují-li však knihovny souhlas svého zřizovatele s realizací projektu, je často měsíc či dva na získání takového souhlasu příliš krátká doba.

Dalším vhodným a časově náročnějším prvkem je získání partnera projektu a určení jeho role.

Otázkou zůstává, zda i v nově vyhlášených výzvách jednotlivých operačních programů budou výše uvedené dokumenty potřeba již při předkládání žádosti. Ze zkušeností a předpokladů vyplývá, že bohužel ano.

Pokud chcete eliminovat nepřijemná překvapení, konzultujte svůj projektový záměr s příslušným úředníkem určeným pro danou oblast podpory (kontakty jsou na webových stránkách jednotlivých NUTS II nebo příslušných zprostředkujících subjektů), předložte svůj záměr do zásobníku projektů, pokud existuje. A především – neváhejte finanční zdroje využít, neboť toto programovací období je pravděpodobně poslední, ve kterém máme jedinečnou možnost k realizaci rozsáhlých projektů z prostředků Evropské unie.

ŠKOLNÍ KNIHOVNY DNES, A JAK NA TO?

*Ludmila Čumplová, Národní pedagogická knihovna Komenského – ÚIV
Praha*

Změny ve vyučovacím procesu, rámcové vzdělávací programy a jejich aplikace na konkrétní podmínky škol, především příprava školních vzdělávacích programů, vyžadují změny v práci učitelů, mění roli učitele od „vševěda“ na průvodce žáka vzděláním a kladou nové požadavky na informační zabezpečení vyučovacího procesu. Škola se otevírá skutečnému světu a v souvislosti s tím by se měla změnit i role školní knihovny, ze sbírky knih převážně zabezpečující společnou četbu žáka, na centrum zabezpečující informace pro vyučování.

Školní knihovna jako studijní a informační centrum školy by se měla stát informačním zázemím školy a zprostředkovávat učitelům i žákům jak klasické dokumenty, které ve školních knihovnách jsou (knihy a časopisy), tak informace v elektronické podobě, které lze získat prostřednictvím internetu, napomáhat k získání čtenářské i informační gramotnosti žáků, vytvářet podmínky k návykům soustavného sebevzdělávání. Tyto činnosti však nemůže zajistit ani nejdokonaleji vybavená knihovna bez odborného pracovníka s knihovnickým a pedagogickým vzděláním – knihovníka

1. Legislativa.

Školní knihovny mají u nás dlouhou tradici. Knihovny na národních a středních školách zaváděl již Organizační nástin z roku 1849, knihovny učitelské vznikaly podle § 43 říšského zákona o školách obecných z roku 1869, žákovské knihovny výnosem z roku 1871. Žákovské knihovny byly jedinými knihovnami, které shromažďovaly knihy určené dětem. Tyto knihovny obsahovaly „knihy levné a hodnotné, pokud možno ve více výtiscích, aby se jich mohlo vhodně použít při četbě mimočítankové“.

V období 1. republiky shromažďovaly školní žákovské knihovny jak beletrii, tak naučnou literaturu, učitelské (profesorské) knihovny obsahovaly knihy potřebné pro další odborné vzdělávání pedagogů.

Zákon o jednotné soustavě knihoven č. 53/1959 Sb. ze dne 9. července 1959 (knihovnický zákon) pojal školní knihovny jako jednu ze sítí knihoven, kterou metodicky vedla Státní pedagogická knihovna Komenského v Praze. Tento úkol jí ukládal již statut státních vědeckých knihoven z roku

1954. Směrnice pro činnost školních knihoven č.j. 38566/63 ze dne 27. prosince 1963 určovala zásady pro činnost školních knihoven. Na každé škole měla být žákovská knihovna, která shromažďovala především beletrii pro žáky a učitelská knihovna, shromažďující odbornou literaturu pro učitele. Obě knihovny byly oddělené a každou vedl jeden učitel. Platnost této směrnice byla zrušena v roce 1967.

Již od poloviny šedesátých let se ve školních knihovnách začínají objevovat nové názory na úkoly a funkce školních knihoven. Tyto názory vycházely z poznáních nedostatků oblasti vzdělávání. Průkopnicí práce s informacemi ve školní knihovně byla Miloslava Filipová a její knihovna v Belojanisově ulici v Praze 5. Jedním z předpokladů úspěchu této koncepce byla profesionalizace funkce knihovníka školní knihovny. Do širšího povědomí se koncepce práce s informacemi dostala v 70. letech, objevila se i v instrukci MŠ ČSR z roku 1979, ale protože učitelé nebyli k tomuto způsobu vyučování vedeni již na pedagogických fakultách, zbylo z těchto snah jen několik titulů knih vydaných většinou oborovým informačním střediskem PedF UK.

V návaznosti na knihovnický zákon se na školní knihovny vztahovaly tyto legislativní předpisy:

- **Instrukce ministerstva školství České socialistické republiky ze dne 16. července 1979 č.j. 21 240/79-24 o školních knihovnách** vycházela z platné legislativy a přinesla jednotný a na svou dobu moderní pohled na školní knihovny. Zaměřila se na definování školní knihovny a jejích úkolů, řízení školní knihovny, personální zajištění činnosti ŠK, povinnosti a kompetence vedoucího ŠK, finanční zabezpečení knihovny a odměňování za vedení ŠK a metodické řízení ŠK.
- **Výklad k instrukci** ministerstva školství ČSR o školních knihovnách č.j. 21 240/79-24 o školních knihovnách ze dne 16. července 1979, který stanovil poslání školních knihoven a přinesl možnost zřídit v odůvodněných případech pro více škol jednu školní knihovnu s profesionálním knihovníkem a částečně nebo úplně uvolněným pedagogem. Doporučoval procentuální obsah naučné literatury a beletrie v knihovním fondu mateřské, základní i střední školy, uváděl i doporučenou částku na nákup knih (10,- Kč na žáka a 60,- Kč na každého pedagogického pracovníka ročně) a zdroj pro její čerpání. Jako další zdroj pro budování knihovních fondů ŠK uváděl ústřední nákup knih pro školní knihovny, kdy z rozpočtu ministerstva byly vybrané knihy zasílané přímo na školy.
- V oblasti personálního zajištění školních knihoven bylo doporučeno, aby si učitelé, vedoucí školní knihovny, doplnili své pedagogické a odborné vzdělání o kvalifikaci z oboru knihovnictví. Toto vzdělávání za-

jišťoval Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků a kabinety pro práci s knihou a péči o školní knihovny pedagogických ústavů.

- Metodickým řízením byl pověřen Ústav školských informací, který byl odvětvovým informačním střediskem v gesci „výchova, vzdělávání, školství“ a školním knihovnám dále metodicky i odborně pomáhaly kabinety pro práci s knihou krajských pedagogických ústavů, okresních pedagogických středisek a po dohodě také veřejné knihovny.
- **Vyhláška MŠK o evidenci knihoven jednotné soustavy, meziknihovní výpůjční službě a o přednostním právu knihoven při získávání literatury, časopisů a jiných sbírkových materiálů MŠK, č.j. 51/63 Sb.** Vyhláška určovala knihovnám povinnost evidovat se v rámci okresu, vést evidenci počtu čtenářů a výpůjček, provádět meziknihovní výpůjční službu, dále zaručovala knihovnám přednostní právo na nákup knih, časopisů a jiných sbírkových materiálů a určovala dodavatelům knih a časopisů povinnost toto právo zajistit.
- **Směrnice ministerstva kultury ČSR ze dne 8. 7. 1969 o evidenci a revizi knihovních fondů v knihovnách jednotné soustavy – Věstník MK, roč. 1969, s. 105.** Směrnice vycházela z toho, že knihovní fond je z hlediska finančního tzv. „jiný majetek“, neplatí zde hmotná odpovědnost a povinnost každoroční inventarizace.. Určovala zásady vedení knihovny, tj. evidenci knihovního fondu, provádění revize knihovního fondu a její termíny, nakládání s vyřazenými knihovními jednotkami.
- **Instrukce ministerstva školství ČSR ze dne 5. srpna 1981 č.j. 8690/81-211 o zřizování základních informačních středisek soustavy vědeckých technických a ekonomických informací na středních odborných školách** dávala možnost středním odborným školám zřídit nejnižší článek soustavy VTEI – základní informační středisko (školní knihovna pak byla jeho součástí). Oba typy střediska – základní i zpracovatelský – zaměřovaly svou činnost především na získávání a šíření informací potřebných pro rozvoj studijních oborů vyučovaných na škole. Směrnice usměrňovala metodické řízení středisek, jejich fungování i odměňování pracovníků.

Počátkem 90. let byla zrušena síť metodických pracovišť ve školství a celá soustava metodické pomoci školním knihovnám se rozpadla. Odborné pedagogické knihovny zrušených pracovišť připadly na řadě míst nově zřízené Službě škole, někde se relativně osamostatnily a přijaly starý název Okresní učitelská knihovna, na řadě míst byly zrušeny. Na některých školách se školní knihovny likvidovaly, myšlenka informační výchovy jako vyučovací metody se dále neprosazovala. Jako poslední bylo zrušeno v roce

1994 metodické pracoviště v SPKK, které již stejně jako jediné pracoviště pro tisíce školních knihoven mělo omezené možnosti působení.“

Protože přestaly platit všechny dříve platné předpisy, které určovaly jak má školní knihovna vypadat, je dnes jen na vůli ředitele školy, zda a jaká školní knihovna ve škole bude. Tato libovůle se týká i tzv. knihovnické techniky, tedy způsobu evidence knihovního fondu (přírůstkový seznam, ve kterém se knihy podle daných pravidel evidují a který je zároveň dokladem o finančním majetku školy), pravidel pro zpracování dokumentů (knih, časopisů, elektronických dokumentů), vedení katalogů, které mají informovat o knihovním fondu a pomoci při vyhledání dokumentu z různých hledisek. Jednoznačně jsou tyto záležitosti řešeny pouze u těch knihoven, které si koupily některý z automatizovaných knihovních systémů (AKS), který dodržuje platné standardy. Pro školní knihovny, které nejsou evidovány jako knihovny poskytující veřejné informační služby, neexistují v oblasti knihovnické techniky závazná pravidla.

V devadesátých letech ministerstvo školství zrušilo platnost všech předpisů pro školní knihovny. Pro školní knihovny začalo období „legislativního bezvládní“. V současné době neplatí pro školní knihovny žádné předpisy, kromě obecné legislativy. Činnost těchto knihoven není rezortními předpisy nijak usměrňována, přestože se na ně předpisy pro knihovny poskytující veřejné informační služby nevztahují. O školních knihovnách se zmiňují pouze dva legislativní dokumenty, které zařazují školní knihovnu mezi školská účelová zařízení. **Zákon 561/2004 Sb. (školský zákon)** v §120 a **Vyhláška MŠMT o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních č. 108/2005**. Tyto vyhláška věnuje školním knihovnám jedinou větu: „*Školní knihovna poskytuje odborné, studijně pracovní, knihovnické a informační služby pro děti, žáky, studenty, popřípadě pedagogické pracovníky škol a školských zařízení*“. Jak má školní knihovna vypadat a jaké úkoly má plnit, není dále nikde řečeno.

Současný knihovní zákon – **Zákon ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb** se na školní knihovny nevztahuje, pokud neposkytují veřejné informační služby a nejsou registrovány na MK ČR.

2. Financování

Školní knihovny jsou financovány z rozpočtu, který dostává škola od zřizovatele. Částka na nákup literatury pro učitele i žáky není stanovena. Podle statistických údajů za školní rok 2005/2006 vychází v průměru cca 11 tis. Kč na jednu knihovnu. Je-li průměrná cena knihy 250 až 300 Kč, lze za tuto částku koupit asi 40 knih. V této částce pak ale nejsou zahrnuty časopisy a další dokumenty, které se do knihoven také kupují.

3. Školní knihovny ve světě

Knihovnictví jako obor a knihovnické služby se od dob vzniku školních knihoven velmi změnilo. Ve školních knihovnách se vývoj poskytovaných služeb zastavil zhruba v polovině 20. století. Od té doby však ve službách ostatních knihoven došlo k výraznému pokroku. Od výběru podle seznamu knih se přešlo k volnému výběru knihovního fondu, kdy byly knihy čtenáři volně zpřístupněny v otevřených policích. Knihovnické služby se dále specializovaly a knihovny se v zájmu uspokojování služeb poskytovaných čtenářům propojovaly a rozšířily se meziknihovní služby. Přelomem se stalo zavedení výpočetní techniky do knihoven. Vpád počítačů a internetu do knihoven zcela změnil tradiční pracovní postupy. Změnily se standardy, podle kterých se eviduje a zpracovává knihovní fond. Sdílená katalogizace umožňuje stahovat hotové záznamy zpracované jinou knihovnou, které se doplní evidenčními údaji a urychluje tak zpracování knih. Pro školní knihovny by tato cesta přinesla nejen úsporu času knihovníků, ale také zjednodušila vzdělávání učitelů, kteří vedou školní knihovny.

Jednou z cest, která se uplatňuje u nás i ve světě, je sloučená školní a veřejná knihovna. Je jednou z možností, jak v menších obcích nebo lokalitách bez dostupných knihovnických služeb vyřešit služby školní knihovny. Předpokladem je, aby pracovníkem této sloučené knihovny byl profesionál, který má knihovnické vzdělání. Předností je možnost vícezdrojového financování, z hlediska zřizovatele pak úspory, neboť se jedná o jedny děti, jednoho pracovníka a dvojí funkci. Knihovna funguje dopoledne jako školní knihovna, odpoledne jako veřejná knihovna. Podmínkou je, aby knihovna zajišťovala také knihovnické a informační služby pro pedagogické pracovníky školy.

Mění se také obsahová stránka činnosti školní knihovny. Se vznikem profese knihovník školní knihovny se školní knihovny stávají integrovanou součástí školy, mají funkci odborné učebny pro výuku dovedností práce s informacemi, tedy toho, co nazýváme čtenářskou a informační gramotností.

Funkční školní knihovny plnící funkci informačního centra školy jsou rozšířené především v **USA a Velké Británii a skandinávských zemích**. Žáci těchto zemí se v mezinárodních výzkumech čtenářské gramotnosti umísťují tradičně v horní polovině tabulky. Známý je případ Finska a jeho úspěch v mezinárodním výzkumu PISA. Zatímco středoevropské země zažívaly šok z umístění svých žáků, do Finska jezdili získávat zkušenosti učitelé z evropských i mimoevropských zemí.

Za nejprogresivnější se dnes považuje tzv. anglo-americký model školní knihovny, který se rozvinul v 60. letech 20. století v USA. Školní knihovna je střediskem audiovizuálního vzdělávání s fondem, který tvoří klasické

(knihy, časopisy – včetně přístupů do databázových center) i elektronické informační prameny (audiovizuální a multimediální dokumenty, výukový SW, on-line informační zdroje, odkazy na odborné elektronické konference, stránky internetu, atd.). Je integrální a živou součástí školního vzdělávacího programu, místem, kde skupiny žáků i jednotlivci tvořivě zpracovávají školní projekty, připravují si referáty k probíraným tématům a studují za odborné pomoci knihovníků i učitelů.

V **USA** jsou školní knihovny významnou součástí vzdělávacího programu školy. Na jejich činnosti se podílejí profesionální knihovníci s pedagogickým vzděláním (Teacher-Librarian), kteří se specializují na rozvíjení dovedností žáků a studentů v oblasti čtenářské a informační gramotnosti. Pro pracovníky této speciální profese je vydáván i časopis přinášející informace o technologiích, informačních pramenech, čtenářské a informační gramotnosti, marketingu a managementu školních knihoven.

V **Kanadě** je pojetí školní knihovny obdobné. Knihovník se aktivně zapojuje do rozvíjení čtenářských a studijních aktivit a je chápán jako speciální učitel spolupracující s vyučujícími. Od roku 1977 platí dokumenty pro činnost školních knihoven na základních a středních školách „Resource Services for Canadian Schools“.

Ve **Velké Británii** jsou školní knihovny pojímány jako mediátéky, norma pro školní knihovny základních škol vyšla v roce 1966, pro knihovny středních škol v roce 1972.

Ve **Švédsku** se od roku 1946 v osnovách hovoří o školní knihovně jako centru veškeré školní vzdělávací a výchovné činnosti (educational aid centres). Výchova k práci s informacemi se stala povinnou součástí výuky od roku 1969 a tzv. knihovnické minimum se dostalo do učebnic základní školy. Školní knihovna funguje jako pracovní i klub. O knihovny vedené učitelem pečuje po odborné stránce regionální knihovní středisko, které nakupuje a zpracovává knihy a časopisy pro všechny knihovny v regionu. Plní také funkci regionální pedagogické knihovny.

Francie se vydala cestou budování středisek dokumentace a informací (CDI) především na středních školách. Školní knihovny jsou pojaté jako střediska vědy, které shromažďuje knižní a didaktické materiály, zajišťují všestrannou pomoc při vzdělávání a umožňují žákům individuální rozvoj vědomostí. Na středních školách jsou CDI legislativně zakotvena, na základních školách jsou jen na bázi doporučení. Pracovníci střediska – dokumentátoři – jsou zapojeni do pedagogické činnosti, vedou vzdělávací projekty, organizují informační výchovu.

V **Německu** neexistuje jednotný systém školních knihoven. Ve většině škol sice knihovny jsou, ale jen 10 % jich odpovídá požadavkům na moderní, multimediální, pedagogicky orientovanou knihovnu s místy pro práci

žáků, koutky pro čtení, počítači a digitálním katalogem. Od roku 2000, kdy bylo zastaveno vydávání časopisu Schulbibliothek aktuell, probíhá komunikace v celé spolkové republice přes portál pro školní knihovny *Schul-mediothek.de* a jeho elektronickou konferenci.

V Rakousku byly školní knihovny zřízeny za finanční podpory spolkové vlády a vyvíjejí se v multimediální knihovny.

Státní podpora školních knihoven je také v **Itálii, Belgii a Dánsku**.

Také ve **Slovenské republice** je v posledních několika letech věnována velká pozornost rozvoji školních knihoven. Ministerstvo školstva, mládeže a sportu vydalo v roce 2006 Smernici o činnosti školských knižnic a v letošním roce vyhláší již 2. ročník programu pro financování rozvojových projektů školních knihoven. Na projekty programu *Elektronizácia a revitalizácia školských knižnic 2007* věnovalo sumu 10 milionů slovenských korun. O financování svých projektů se uchází cca 550 školních knihoven.

O pozitivních vzdělávacích efektech školních knihoven se hovoří i v mezinárodních srovnávacích studiích. Ve většině států, které byly úspěšné ve výzkumu PISA, je dobrá infrastruktura školních knihoven. Knihovny jsou dobře vybavené a dalekosáhle provázané s výukou.

Knihovníci školních knihoven mají své mezinárodní fórum v rámci IASL – Mezinárodní asociaci školních knihoven <http://www.iasl-online.org/index.htm>. Tato asociace vyhláší od roku 1999 každoročně Mezinárodní den školních knihoven, který se koná čtvrté pondělí v říjnu. Smyslem oslav je propagovat školní knihovny, proto se oslava koná vždy pod jiným heslem, které má orientovat akce školních knihoven a škol určitým směrem. Letošní MDŠK se bude konat 22. října pod heslem: Learning: Powered by your school library.

Mezinárodní dokumenty (doporučení mezinárodních organizací)

Školní knihovny jsou celosvětově považovány za důležitého partnera při výchově a vzdělávání dětí a mládeže. Z tohoto důvodu se jejich organizací a činností zabývají i mezinárodní organizace, které se obracejí na odpovědné národní a regionální orgány, aby podpořily myšlenku školních knihoven jako moderních informačních center škol. Ve svých materiálech přináší standardy pro budování školních knihoven. Tyto standardy vycházejí ze zkušeností rozvinutých zemí a obsahují doporučení pro prostorové, materiální a personální vybavení školních knihoven i doporučení k obsahové stránce jejich činnosti.

- a. Mezinárodní doporučení UNESCO pro plánování informačních center škol. Materiál UNESCO: Guidelines for Planning and Organization of School Library Centres, Paris: UNESCO, 1979.

- b. Manifest UNESCO a IFLA o školních knihovnách. In: Čtenář, 51, č.9, 1999, s. 261. [online] Dostupný na adrese:
- c. <http://www.unesco.org/webworld/public>
- d. Směrnice IFLA a UNESCO pro školní knihovny. Překlad Jan Vrzáček. 1. Vyd. Brno: MZK, 2003. 36 s. ISBN 80-7051-152-4
- e. Deklarace o školních knihovnách. Programové vyhlásenie IASL o škol-ských knižniciach. [online] Dostupný na adrese:
- f. <http://www.spgk.sk/kniznice/vyhlasenie.rtf>
- g. Amsterodamské vyhlášení o školních knihovnách a informační framot-nosti [online] Dostupné na adrese
- h. <http://www.spgk.sk/kniznice/amsterdam.html>

4. Školní knihovny u nás

Vzdělávací soustava České republiky prochází obdobím zásadních proměn, které se promítají do všech stránek jejího fungování. Změny zasahují insti-tucionální i organizační charakteristiky školy. Mění se cíle vzdělávání i pe-dagogické postupy a prostředky k jejich dosažení. Na neposledním místě stojí proměna vzdělávacích obsahů, která dostává konkrétní výraz v probíhající kurikulární reformě. V této situaci se mění i pohled na funkce některých tradičních nástrojů a institutů školy, mezi něž patří i školní knihovny.

Školní knihovna v současné škole se stává studijním a informačním centrem školy. Je jednou z jejích odborných pracoven vybavenou knihami, časopisy, učebnicemi pro všechny ročníky, kopírkou, počítačem s elektronickým katalogem knihovny a přístupem na internet. Pracovníkem knihovny, která je žákům a učitelům k dispozici po vyučovací dobu i po vy-učování, je nejčastěji učitel, ale stále častěji i profesionální knihovník. Knihovna poskytuje knihovnické a informační služby nejen žákům, ale i učitelům.

Školní knihovny se v moderním pojetí stávají pro účastníky vzdělávací-ho procesu školy zdrojem informací z nejrůznějších zdrojů, nejen knižních. Poskytují učební příležitosti k rozvíjení studijních a informačních kome-pencí žáků i pedagogů. Podporují utváření vztahu uživatelů k celoživotnímu vzdělávání. Jsou prostředím, v němž se vzdělávací působení školy přiroze-ným způsobem rozšiřuje za rámec učebních příležitostí poskytovaných běž-nou výukou. Tím mohou účinně přispívat k naplňování cílů zakotvených v rámcových vzdělávacích programech.

Statistické údaje o školních knihovnách se po delší odmlce začaly zjiš-ťovat od roku 1996 v tříletých intervalech, od školního roku 2004/2005 se zjiš-ťují každoročně. Výběr statistických údajů, které uvádíme v tabulce za-hrnuje pouze ty knihovny, které odeslaly statistický výkaz.

Problémem získaných statistických údajů je metodika a výklad základních pojmů. Při sběru dat se na pracovnice Ústavu pro informace ve vzdělávání řada ředitelů a pracovníků škol obrací s dotazy typu: **co se považuje za školní knihovnu**, jedná se jen o evidované knihy - od jakého počtu titulů?; - zahrnuje se i odborná literatura jen pro potřebu učitelů?; - knihy v odborných kabinetech/ve skříní ve sborovně (které si učitelé nosí do výuky, rozdají žákům, po hodině je opět vrací - výpůjčky se neevidují)?; - knihy volně přístupné žákům ve třídách?; - technická knihovna pro učitele odborných předmětů, odborné publikace a časopisy, které mají vyučující u sebe a přehled vede „příslušný“ vedoucí?; - učebnice ve skladu učebnic na kartách?; - knihy sloužící jen pro potřebu ve škole?; - malá příruční knihovna?; - knihy pro doplnění výuky v hodinách?

Stejným problémem je **počet knihovních jednotek ve volném výběru**: jedná se o knihovní jednotky určené k výpůjčce domů, nebo je to pouze možnost prohlédnout si je v určené místnosti a vrátit zase zpět?; - jedná se o knihy pro žáky i pedagogy na rozdíl od knih, které jsou určeny jen pro pedagogy?; - jedná se o neevidované knihy?

Rok	Knihovny	Knih.jednotky celkem	Sv. na 1 knihovnu	Přírůstek celkem	Na 1 knih. svazků	Nákup v Kč	AKS
1996	5 728	15 570 107	2 718	590 113	103	nesledováno	371
1999	5 165	15 695 524	3 038	387 350	113	2 413 127 000?	443
2002	4 642	14 743 048	3 176	349 388	75	54 150 409	621
2004/5	4 382	14 421 470	3 291	341 693	78	54 214 570	725
2005/6	4 204	14 359 475	3 415	371 117	88	49 260 302	638

Ze statistických údajů vyplývá, že knihovní fondy školních knihoven nejsou zanedbatelné. Ukazuje se však, že nové literatury se do školních knihoven dostává velice málo. Vzhledem k tomu, že v počtu přírůstků jsou knihy a ostatní dokumenty pro učitele i žáky, lze jednoznačně usoudit, že školní knihovny ještě dlouho nebudou konkurencí pro dětská oddělení veřejných knihoven.

5. Funkce školní knihovny

Má-li školní knihovna plnit funkci, pro kterou je určena, stává se skutečným centrem školy, demokratickým prostorem, ve kterém se setkávají členové školního společenství jako spolupracovníci. Ve školní knihovně není negativně hodnocena neznalost, protože knihovna je tu od toho, aby poskytla potřebnou informaci. Kromě toho se zde žáci učí dovednosti využívat knihovny, pracovat s informačními prameny včetně internetu a jsou cílevědomě vedeni i k etice používání těchto zdrojů. Moderní školní knihovna plní řadu funkcí.

Informační centrum školy (centrum informací a poznatků) – žáci a učitelé zde nacházejí potřebné informace, žáci jsou vedeni k samostatnému vyhledávání potřebných informací, získávání informací z více zdrojů, jejich porovnávání, vyhodnocování a použití k danému účelu (tvorba referátu).

mediální centrum – aby mohla ŠK plnit úlohu informačního centra, musí mít ve svém fondu média - nosiče informací = dokumenty klasické i elektronické. ŠK, která chce plnit svou úlohu v rámci pedagogického zaměření školy, by měla nabízet všechny potřebné druhy dokumentů: knihy, noviny, časopisy, audiovizuální materiály, výukové programy a jako samozřejmost – přístup k internetu.

podpora vyučovacího procesu – předpokladem je dobře vybraný knihovní fond. O školních knihovnách by mělo platit, že není nutné mít mnoho knih, ale dobře vybrané knihy. Pro čtenáře beletrie a zájemce o naučnou literaturu všeho druhu tu jsou dětská oddělení veřejných knihoven, která mají nepochybně širší výběr literatury a navíc zkušené pracovnice, které dokáží poradit i najít vhodnou knihu.

podpora informační gramotnosti - knihovník školní knihovny pomáhá při vyhledávání potřebných informačních materiálů učitelům a vede žáky a studenty k samostatné práci při jejich vyhledávání a práci s nimi. Zároveň vede žáky a studenty k racionálnímu využívání výpočetní techniky (ICT).

podpora čtenářství a čtenářské gramotnosti – knihovník ŠK ve spolupráci s učiteli českého jazyka a literatury připravuje knihy vhodné pro rozvoj čtenářství u dětí, individuálně pracuje s dětmi, které se vymykají průměru. Připravuje a realizuje akce na podporu čtenářství, seznamuje s novinkami beletrie i naučné literatury celé školní společnosti.

komunikační centrum – školní knihovna je místem, kde se setkávají všichni členové školního společenství, kde nejsou žádná témata zakázaná, kde se setkávají všichni nad jediným úkolem: pomoci a povzbudit k dalšímu vzdělávání a hledání odpovědí na otázky.

kultura a kultivace – je samozřejmým úkolem školní knihovny, neboť je součástí školy, jejího programu, který naplňuje svými specifickými funkcemi.

6. Úkoly školních knihoven

Jestliže bychom se na školní knihovnu podívali z pohledu knihovního zákona, je školní knihovna speciální knihovna, jejím úkolem je ukázat žákům co je knihovna a jak se používá, tedy poskytovat všechny služby obvyklé v knihovnách a být prostorem pro učení bez známkování.

Učitelé chápou často školní knihovnu jako výpůjční prostor pro beletrii, který nemá k vyučování žádný podstatný vztah. Školní knihovna se však postupně stává pedagogickým zařízením, které má ve vyučování své místo,

porovnatelné s odbornou učebnou nebo dílnou. Tady probíhá, uskutečňuje se, výuka samostatného studia, práce s novými medií, výuka metod získávání informací, zde se procvičují techniky, které podporují čtenářskou gramotnost žáků.

Vzhledem k tomu, že naše školy jsou připojeny k celosvětové síti internet, měl by v každé školní knihovně být pro žáky nebo studenty alespoň jeden počítač s připojením na internet. Internet není hrozba a konkurence pro knihy a jiné klasické dokumenty. Internet je skutečností, většina studentů nehledá informace v knihovně, ale na internetu. Internet je tedy v moderní školní knihovně jeden z hlavních externích zdrojů informací.

Pokud školní knihovna poskytuje zároveň knihovnické služby veřejnosti, má možnost zaregistrovat se na MK ČR. Evidované knihovny mají několik výhod proti neevidovaným školním knihovnám.

Pro usnadnění a urychlení práce na obou stranách připravilo Ministerstvo kultury stručný a jasný vzor žádosti pro zápis do evidence knihoven, který je k dispozici ke stažení na webových stránkách Ministerstva kultury (<http://www.mkcr.cz/article.php?id=961>).

Národní knihovna ČR ve spolupráci s knihovnami připravila pro menší knihovny příklad zřizovací listiny a vzorový knihovní řád. Oba dokumenty jsou k dispozici ke stažení na http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/01_index.htm. Pro podání návrhu zápisu je třeba splnit několik zásadních formalit: uvést veškeré potřebné údaje dle § 5 odst. 3 knihovního zákona, přiložit nezbytné přílohy (knihovní řád a zřizovací listinu popř. statut, v případě obecních knihoven bez právní subjektivity prohlášení provozovatele o provozování knihovny) a zaslat na Ministerstvo kultury, odbor umění a knihoven, Maltézské nám. 1, 118 11 Praha 1. Návrh zápisu do evidence knihoven se podává písemně, poštou, nikoliv prostřednictvím e-mailu.

7. Projekt Centrum pro školní knihovny

Stav školních knihoven na základních a středních školách je velmi různorodý. Školní knihovnou je řada knih ve skříni v kabinetě stejně jako samostatná místnost vybavená knižními policemi, stolky pro skupinové vyučování a počítačem s připojením na internet, s profesionální knihovnicí, pracující na celý nebo částečný úvazek a poskytující knihovnické služby pět dnů v týdnu.

Potřeba informací se se zaváděním školních vzdělávacích programů zvyšuje a nelze ji uspokojit pouze na základě knižního fondu klasické, i když dobře vybavené školní knihovny. Informace pro žáky, ale především pro učitele se vyskytují ve vnějším prostředí školy a školní knihovna by měla být bránou těchto informací.

Jedním z producentů informací určených pedagogům je i Národní pedagogická knihovna Komenského (NPKK), jejíž hlavní funkcí je poskytovat odborné informace pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. K tomu získává informační prameny, které zpracovává do databází umožňujících snadné vyhledávání potřebných informací.

Databáze knih informuje o odborné literatuře z oblasti pedagogiky a psychologie, ale i o literatuře k jednotlivým vyučovacím předmětům. Speciální databáze literatury pro děti a mládež bude po dokončení obsahovat bibliografické záznamy dětské literatury od konce 18. století do současnosti. Nejnovější informace obsažené v časopisech jsou zpracovány v pedagogické bibliografické databázi, která je budována od roku 1990 a má téměř 100 tisíc záznamů. Do databáze je excerpováno 240 titulů našich a zahraničních časopisů. V současné době je testováno její využití na základě typových rešerš pro vyučující jednotlivých předmětů. Záznamy v této databázi jsou anotované a prostřednictvím elektronické Pedagogické knihovny (e-PK) mohou učitelé získat plný text článku.

Naším cílem bylo vytvořit podmínky pro přeměnu školních knihoven na studijní a informační centra školy, která by získávala a zprostředkovávala potřebné informace stejnou měrou pro žáky i pro učitele, jejich začlenění do školních vzdělávacích programů a jako vedlejší cíl i prohloubení informační gramotnosti učitelů.

Protože vybudování školní knihovny je práce odborná a ve školních knihovnách pracují převážně učitelé, rozhodli jsme se pomoci školám, které chtějí vybudovat moderní školní knihovnu. Klasická cesta metodických center v současné době nepřipadá v úvahu (především z finančních důvodů). Ale na úrovni regionů mohou pomoci veřejné knihovny v rámci svých regionálních funkcí.

Vzhledem k tomu, že školní knihovny mají jiné úkoly, než knihovny veřejné, je třeba vytvořit centrum, ve kterém by se soustředily informace potřebné pro práci školních knihoven jako studijních a informačních center škol, ze kterého by mohli čerpat informace jak ředitelé škol a učitelé, tak i knihovníci, kteří chtějí školní knihovně pomoci. Protože školy i veřejné knihovny jsou připojena na internet, rozhodli jsme se využít tohoto prostředí a předložili jsme na MŠMT projekt Centrum pro školní knihovny.

Cílem projektu bylo vytvořit portál pro školní knihovny, který by obsahoval všechny informace potřebné k vybudování moderní školní knihovny. Součástí těchto stránek jsou navíc informace o nové literatuře pro učitele (novinky knižní odborné literatury, tematické rešerše z časopisů, informace o dětské literatuře a nových dětských knihách). Na tyto informace navazují služby elektronické Pedagogické knihovny (e-PK) jejímž prostřednictvím je

možno získat rešerši, kopii plného textu článku bez nutnosti navštívit jakoukoliv knihovnu. Pozornost je věnována i rozvoji čtenářství.

Důležitou součástí portálu je komunikace s uživateli. Pro zodpovídání otázek slouží diskusní fórum a pro kontakty mezi knihovníky školních knihoven je připravena elektronická konference. Portál je dostupný na adrese www.npkk.cz/csk

8. Konference Postavení a funkce školní knihovny v dnešní škole

Dne 29. 5. 2007 se v prostorách MŠMT, pod záštitou náměstkyně ministryně Ing. Evy Bartoňové, konala konference **Postavení a funkce školní knihovny v dnešní škole**. Konferenci pořádal Ústav pro informace ve vzdělávání a jeho divize Národní pedagogická knihovna. Sešli se na ní pedagogičtí pracovníci – učitelé a ředitelé základních a středních škol z celé republiky.

Na konferenci zazněly příspěvky odborníků z oblasti pedagogiky a školství, ředitelů škol i knihovníků školních knihoven. Příspěvky se zabývaly postavením a funkcí školních knihoven, jejich vývojovými trendy a přínosem pro vzdělávací působení školy. Tématem byl mimo jiné význam školních knihoven pro plnění cílů rámcových a školních vzdělávacích programů, zvláště pak jejich podíl na zvyšování čtenářské a informační gramotnosti žáků a studentů.

V příspěvech bylo připomenuto, že důležitost školních knihoven potvrzuje i **Manifest UNESCO a IFLA**¹ (2000), který je určen odpovědným národním a regionálním orgánům a doporučuje budovat moderní školní knihovny, které podporují vzdělání potřebné pro úspěšné působení v současné společnosti, založené na stále rozsáhlejších informacích a znalostech. V tomto smyslu se nesla i diskuse k předneseným příspěvkům.

Konference dospěla k následujícím závěrům:

1. Účastníci konference se shodli, že moderní školní knihovna je důležitou součástí školy. Významně se podílí na realizaci cílů rámcových a školních vzdělávacích programů, zvláště na zvyšování čtenářské a informační gramotnosti žáků. Podporuje informační gramotnost pedagogických pracovníků školy a podílí se na saturaci jejich informačních potřeb.
2. Účastníci konference doporučují, aby pořadatel, Ústav pro informace ve vzdělávání, předložil Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy dokument o školních knihovnách, v němž budou zařazeny závěry konfe-

---

¹ International Federation of Library Associations and Institutions (Mezinárodní federace knihovnických asociací a institucí)

rence a předložen návrh na vytvoření podmínek pro naplnění funkce a pro rozvoj školních knihoven v České republice

3. Účastníci konference doporučují, aby Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zvažilo vyhlášení speciálních programů na podporu rozvoje školních knihoven, ve kterém by se školy mohly ucházet o finanční podporu projektů modernizace školní knihovny.
4. Účastníci konference doporučují, aby pedagogickým i nepedagogickým pracovníkům škol, kteří vedou školní knihovny, byly v rámci jejich dalšího vzdělávání vytvořeny podmínky pro doplnění vzdělání a dovedností potřebných pro vedení školní knihovny. Navrhujeme, aby organizační stránku vzdělávání (knihovnické minimum) zajišťovaly vzdělávací instituce resortu školství a odbornými garanty obsahové stránky byly krajské knihovny jako koordinační a vzdělávací centra v krajích.
5. Účastníci konference doporučují, aby na pedagogických fakultách a fakultách připravujících učitele byla do didaktické přípravy budoucích učitelů zařazena práce s informacemi a využívání školní knihovny jako studijního a informačního centra školy.
6. Účastníci konference doporučují, aby pořadatelé konference iniciovali připojení ČR k Mezinárodnímu dni školních knihoven, který je každoročně vyhlašován Mezinárodní asociací školních knihoven (IASL) a který letos připadá na 22. říjen.

9. Závěr

Dobře fungující školní knihovna, ať na základní nebo na střední škole, je ve své podstatě nezastupitelná součást školy. Prostírá se na pomezí školy a života, vyučování a volného času. Aby byla její činnost plně využita, měla by být zapracovaná do školního vzdělávacího programu. Školní knihovnu netvoří jen její fondy, hlavní funkcí je vytváření dovedností vedoucích k využívání informačních zdrojů, motivace k vědomí informačních potřeb a hledání cesty k jejich uspokojení. Cílem knihovnických a informačních služeb školní knihovny je poskytování služeb stejnou měrou učitelům i žákům. Nedílnou součástí práce knihovníka školní knihovny či studijního a informačního centra školy je pedagogická a didaktická činnost zaměřená především na výchovu všech uživatelů k práci s informacemi, rozvoj čtenářské i informační gramotnosti, pomoc učitelům při přípravě na vyučování a soustavné vytváření základů k celoživotnímu učení.

To, že tyto myšlenky jsou stále živé a ve školách získávají další příznivce, je také zásluhou Moravské zemské knihovny, která od roku 2003 pořádá pravidelně konference Informační gramotnost. Ve sbornících z této konference najdou školy řadu příkladů ze škol s dobře fungující školní knihovnou.

Portál Centrum pro školní knihovny je dalším kamínkem do mozaiky pomoci školním knihovnám. Od září by se měla opět rozběhnout činnost Klubu školních knihoven. Bez pomoci veřejných knihoven se zatím školní knihovny neobejdou. Profesionalizace funkce knihovníka školní knihovny je zatím pro většinu vzdáleným a někdy i nereálným cílem. Úkolem, se kterým by veřejné knihovny mohly současným školním knihovnám pomoci, je vytvoření optimálního fondu odpovídajícího potřebám konkrétní školy, zavádění automatizovaných knihovních systémů do školních knihoven, které usnadní zpracování knihovního fondu stahováním hotových záznamů a rozvoj spolupráce se školami při rozvíjení a zkvalitňování čtenářské gramotnosti.

Pracovnice dětských oddělení veřejných knihoven mají spoustu dobrých nápadů a zkušeností s rozvíjením čtenářství a čtenářských zájmů dětských čtenářů. V tom je jejich činnost nezastupitelná. Školní knihovně mohou pomoci s vytvořením fondu, na kterém děti získají základní dovednosti pro samostatné vzdělávání, ve školní knihovně budou mít usnadněný přechod do veřejné knihovny.

INFORMAČNÍ A STUDIJNÍ CENTRA ŠKOL A KVALITA ŠKOLY

Milena Medková, Obchodní akademie a Vyšší odborná škola Valašské Meziříčí

Informační a studijní centra škol a kvalita školy

Informační a komunikační technologie umožnily vznik nové průmyslové revoluce s dopady, které mění způsob spolupráce ve společnosti, způsob života i hledání nových možností uplatnění lidského potenciálu ve výrobě, spotřebě, kultuře i využití volného času.

Vyhledávání, zpracovávání, uchovávání i předávání informací se stává prakticky nezávislé na časových, prostorových či kvantitativních omezeních.

Evropská unie svou podporou budování informační společnosti sleduje zlepšení konkurenceschopnosti Evropy díky novým příležitostem, které prorůstání aplikací informačních technologií prakticky všemi vrstvami fungování společnosti umožní. Potenciál informační společnosti má zvýšit kvalitu života občanů Evropy, zvýšit účinnost sociální a ekonomické organizace i posílit soudržnost. Česká republika jako člen Evropské unie nemůže přehlížet, že v rovině celospolečenské dochází k posunu paradigmatu od industriální k **znalostní společnosti (knowledge society)**. Znalosti tvoří jádro lisabonské strategie a stojí za všemi jejími prvky. Výzkum a technika jsou společně se vzděláváním a inovacemi součástí tzv. trojúhelníku znalostí (výzkum – vzdělání – transfer technologií).

Podle **Sedmého rámcového programu Evropského společenství** pro výzkum, technický rozvoj a demonstrace (2007 – 2013) musí Evropa, aby se stala nejdynamičtější a nejkonkurenceschopnější znalostní hospodářstvím na světě a aby zároveň zůstal zachován „evropský model“, zvýšit investice do výzkumu na 3 % HDP Evropské unie a lépe využívat své dovednosti v tomto oboru prostřednictvím přetváření vědeckých výsledků v nové výrobky, postupy a služby.

Organizace, které mají v budoucnu největší naději na rozvoj jsou ty, kde se systematicky pěstuje cílevědomost (formulují vize a strategické perspektivy), kde jsou lidé motivováni spolu hovořit o možnostech řešení problémů (kritická role skutečně využívaných komunikačních sítí) a kde převládá duch vzájemné soudržnosti a důvěry. Nové myšlenky a nápady jsou

plaché a na světlo se odváží jen tehdy, když se jejich nositelé nezdráhají je vyslovit.

Přestože koncept učící se organizace byl vymyšlen pro organizace ve světě tržního soupeření, nastala doba, kdy do tohoto konkurenčního prostředí vstoupily i vzdělávací instituce. **Prostředí školy se mění na prostředí ryze konkurenční.** Je třeba, aby vzdělávací instituce co nejrychleji reagovaly na proměny společenských požadavků a podmínek a provedly nezbytné změny, protože jinak jim hrozí, že v nové konkurenci nebudou schopny obstát.

Školy se musí o své přežití starat samy, musí si zajistit své místo na trhu vzdělanosti

I ve škole je třeba diskutovat o vizích, cílech a strategiích, je třeba měnit kulturu vzdělávacích institucí proaktivním směrem, předjímat, spoluplytvářet a rozvíjet budoucí potřeby zákazníků – tedy žáků, studentů. Škola vede k celoživotnímu vzdělávání, které vychází z nejvlastnější potřeby odborníků odborníky zůstat.

V dnešní době je třeba si uvědomit, že škola **jakožto vzdělávací instituce je v podstatě podnik se všemi jeho funkcemi.** Informační profesionál v oblasti vzdělávání zajišťuje informační podporu procesu vzdělávání a v případě e-learningového vzdělávání by měl asistovat při zpracovávání samotných výukových materiálů, může pracovat v roli tutora tohoto typu vzdělávání. V oblastech zaměřených na informační gramotnost figuruje v roli lektora.

Efektivnost vzdělávacích institucí se přímo dobře vyjádřit nedá, neboť podle Kennetha Bouldinga [1996] „účinek přírůstku vzdělání není předpočitatelný podle definice“. Bez jakýchkoliv výzkumů je však zřejmé, že efektivnost vzdělávacích institucí se pozná růstem blahobytu a kultury celé regionu.

Zatímco definice jakosti je zřejmá, operativní definice kvality je stále ještě málo dostupná. Někteří se dokonce domnívají, že kvalitu definovat netřeba. Avšak zákazníka zajímá především kvalita.

Jakost je vztah mezi výrobcem a certifikátorem. Hotové produkty a výrobky se roztrídí do skupin (tříd) *podle kritérií* expertů, výrobců či certifikátorů. Různé jakostní třídy se pak nabídnou za různé ceny (caveat emptor – prodej bez záruky). Každá skupina produktů má nejvyšší i nejnižší jakost, první a další jakostní třídy. **Zákazník nehraje v určování jakosti žádnou roli,** má s ní velmi málo společného, prostě ji koupí anebo ne.

Kvalitu neurčuje výrobce, expert či certifikátor, ale jen a pouze zákazník. Pouze zákazník posuzuje co je a co není kvalita. **Kvalita je vztah mezi zákazníkem a výrobcem.** Tento vztah by měl být dobře definovaný a pod-

léhat přísným, i když nepsaným pravidlům. Vztah mezi zákazníkem a výrobcem není třeba certifikovat.

Definice kvality je nejdůležitějším aspektem TQM, protože vede přímo k měření a zlepšování. Nelze měřit a zlepšovat to, co nebylo definováno. Definice kvality je však těžká a nevděčná úloha.

W. E. Deming definoval kvalitu nepřímou, jako kvalitu procesu, tedy jako jeho relativní bezchybnost či bezvadnost. J. J. Juran kvalitu definoval jako „conformance to specifications“, ale nespecifikoval, kdo je zdrojem specifikací, zda výrobce nebo zákazník. M. Tribus definuje kvalitu jako to, co vzbuzuje lásku zákazníka k výrobku či službě. Radost z užití je jistě důležitou dimenzí kvality. **Kvalitu lze definovat jako to, co zákazník uzná jako kvalitu.**

S. Shiba však rozlišuje šest úrovní kvality:

1. Bezchybné (bezvadné) splnění specifikací.
2. Splnění potřeb zákazníka.
3. Radost z užití.
4. Vše předchozí, ale levnější.
5. Vše předchozí, ale včas.
6. Splnění potřeb, které zákazník nezná, ale je jimi mile překvapen.

Je logické, že pouze šestá úroveň obsahuje „totální“ kvalitu ve smyslu všech předchozích úrovní. Pouze tato zahrnuje potřeby, cenu, včasnost a překvapení v jednom balíčku.

Česká novela ISO 9000/2000 definuje kvalitu jako: „Jakost: schopnost souboru znaků výrobku, systému nebo procesu plnit požadavky zákazníka a jiných zainteresovaných stran.“ Je třeba si uvědomit, že česká norma užívá všude a exkluzivně výrazu jakost jako synonyma kvality (miní *kvalitu*). Samozřejmě, že výrazů jakost a jakostní nelze používat v řadě závažných oblastí: lidé, prostředí, služby, pojmy, procesy a vzdělávací programy nejsou jakostní, ale pouze kvalitní.

Na kvalitě školy se podílejí především tyto faktory: práce vedení školy, profesionalita učitelů, vybavenost školy, klima ve škole i ve třídě a vztahy s veřejností. Všechny tyto oblasti lze systematicky řídit nebo ovlivňovat.

Kvalitu vzdělávací instituce vytvářejí lidé. K tomu, aby tomu tak mohlo být, jsou zapotřebí dvě věci. Za prvé, sbor potřebuje vhodné pracovní prostředí, **potřebuje pracovat v systému, který jim umožní dělat svou práci dobře.** Za druhé, aby sbor dělal svou práci dobře, **potřebuje podporu a uznání úspěchů a výsledků.** Potřebují vedení, které ocení jejich úspěchy a vede je ke větším úspěchům. Každý člen sboru musí mít pocit své osobní důležitosti a musí mít jistotu, že jeho podíl na výsledcích je významný. Základním nástrojem aktivizace lidí je jejich motivace, přičemž motiva-

ce pro dobrou práci vychází ze stylu vedení. Role vedení je podporovat, posilovat a motivovat učitele a žáky, ne je pouze řídit. Je důležité jasně sdělit žákům, co je nabízeno a co je očekáváno. **Učitel vystupuje v roli jak příjemce tak i poskytovatele služby.**

Český pedagogický slovník [PRUCHA, 2003] vymezuje kvalitu školy jako „žádoucí či optimální úroveň jejího fungování a jejích produktů“. Morimoto [1989] odvozuje kvalitu od porovnání, čím se liší tzv. „dobré školy“ od běžných škol. **Dobré školy se vyznačují:**

- orientací na vysoký, všem známý oborový a obor překračující standard výkonu
- vysokým oceněním vědomostí a kompetencí
- očekáváním úspěchu se zřetelem na schopnost žáků dosáhnout výkonu
- společnou řečí a převzetím zodpovědnosti žáky
- hodnotnými vztahy mezi vedením, učiteli a žáky
- kooperativním vedením školy
- vyjednáváním a důsledným dodržováním pravidel
- bohatým životem školy a rozmanitými možnostmi aktivit pro učitele i žáky
- vtažením rodičů do školního dění

Koncept zdokonalování školy (school improvement) je v současné době velmi frekventovaným pojmem jak v teorii tak i praxi. Význam tohoto pojmu je možné chápat jako úsilí učinit školy co nejlepším místem pro učení žáků. Jde o každoroční zlepšování výsledků každého žáka, jako neustálé zvyšování kvality a efektivity školy. Zdokonalování školy musí vycházet z úsilí, aspirací a dovedností těch, kteří jsou nejbližší k žákovi: učitelů, vedení školy, rodičů a ostatních členů okolí, tvořících „komunitu učících se“.

Kvalitu školy bezesporu zvyšuje dobře fungující informační a studijní centrum školy.

Informační a studijní centra nabízejí informační služby, knihy a zdroje, které umožňují všem členům školní komunity stát se kritickými mysliteli a efektivnějšími uživateli informací všech druhů a typů médií. Je nezbytné, aby se informační a studijní centra škol připojila k širší knihovnické a informační síti ve shodě se zásadami Manifestu veřejných knihoven UNESCO. **Informační centra škol jsou základem pro jakoukoli dlouze termínovanou strategii informační gramotnosti, vzdělávání a informačního zajištění chodu vzdělávací instituce, přičemž informační gramotnost je nezbytným předpokladem pro rozvoj osobnosti 21. století.**

Informační a studijní centra škol se musí v současné době především zaměřit na zajištění informační gramotnosti žáků a studentů, to znamená vytvářet u nich dovednosti a návyky pracovat s informacemi, podporovat potřebu získávat a vyhledávat informace, ale také je učit in-

formace kriticky hodnotit, zpracovat a využívat ve studiu i při vlastním sebezvdělávání. To vše v návaznosti na výukový program školy a v úzké spolupráci s pedagogickým sborem.

Abyste mohlo informační a studijní centrum zmíněné úkoly plnit, či lépe k jejich naplnění podněcovat a vytvářet potřebné podmínky, je třeba mít legislativu, která umožní potřebné materiální a personální zajištění práce školní knihovny ve smyslu rozsahu a kvality činnosti knihovnického a informačního centra školy. Avšak posledním a v podstatě jediným legislativním dokumentem, který se věnuje školním knihovnám je Vyhláška MŠMT o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních č. 34/2005. Tyto vyhláška věnuje školním knihovnám jednu jedinou větu, a to: „Školní knihovna poskytuje odborné, studijně pracovní, knihovnické a informační služby pro děti, žáky, studenty, popřípadě pedagogické pracovníky škol a školských zařízení“.

Garantem efektivního fungování informačního a studijního centra školy je osoba vedoucího informačního centra. Ta by měla být garantem toho, že se středisko stane skutečným centrem pro vzdělávání celé školní komunity.

Kvalifikace pro pracovníka školního informačního a studijního centra (doporučení)

1. Informační profesionál ve školní knihovně musí získat odbornou kompetenci v **rámci knihovnicko-informačního studia**. Informační profesionál ve vzdělávací instituci je tak kompetentní nejen k získávání a zpracovávání informačních pramenů, ale také zprostředkovává získané informační zdroje ve smyslu **aktivního poskytování odborných informací**.
2. Je třeba, aby pracovník ve školním informačním a studijním centru byl vzdělán taktéž v oboru pedagogiky, aby mohl splňovat požadavky na přímou pedagogickou činnost. Bohužel specializované pedagogické studium pro absolventy knihovnicko-informačních škol v současné době neexistuje. Nabízí se zde možnost dotací z ESF, a to především v rámci programů rozvoje lidských zdrojů. Je třeba přemýšlet o vypracování projektu na kvalifikační pedagogicko-psychologický studijní program pro pracovníky školních knihoven, který by měl být připraven v souladu s požadavky vyhlášky MŠMT č. 317, o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. Studijní program by měl svým obsahem naplňovat podmínky studia ke splnění dalších kvalifikačních předpokladů v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a měl by být určen absolventům vysokých/středních škol knihovnicko-informačního zaměření. Studium by bylo založeno na

pedagogicko-psy-chologickém základě. Obsah studia musí vycházet především z oblastí práce informačního profesionála na základních a středních školách.

Kvalifikovaný pracovník informačního a studijního centra se může uplatnit v několika pracovních pozicích:

- **učící knihovník**

Spolupracuje se studenty (a jinými členy) vzdělávací instituce při analýze výukových a informačních potřeb. Podílí se na lokaci a využití informačních zdrojů, které napomáhají zavádění inovativních výukových metod. Směřuje, vede studenty k tomu, aby při učení využívali různorodé informační zdroje za účelem nejen memorování učiva, ale především aby při učivu přemýšleli, tvořili a stále vyžadovali nové znalosti.

Hlavním cílem v **učebním procesu je posílení informační gramotnosti studentů i učitelů.**

- **partner ve vzdělávání**

Spolupracuje s učiteli na tvorbě učebních plánů zajištěním nejrůznějších tištěných, netištěných a elektronických informačních zdrojů. Zná rámcově obsahovou problematiku jednotlivých předmětů v rámci kurikula a pomáhá ostatním v orientaci v odpovídajících informačních zdrojích.

- **informační specialista**

Je expertem na zajištění potřebných informačních zdrojů ve všech formátech, dovede tyto informační zdroje nejen získávat, ale taktéž zpracovávat v odpovídajících formátech, a předkládat uživatelům. Je koordinátorem mezi jednotlivými účastníky vzdělávacího procesu v oblasti vyhledávání a zpracování informací.

- **knihovník**

Zabezpečuje chod školního informačního centra/školní knihovny. Školní knihovna se tak stává nedílnou součástí jednotlivých bodů vzdělávacího procesu.

Informační profesionál ve vzdělávací instituci se musí neustále zabývat tím, jak prezentovat své schopnosti k získání pracovních míst, která by ve společnosti měla být vyhrazena právě jim.

Závěr

Při vybudování a zajišťování provozu školního informačního střediska je nutné uplatňovat vícezdrojové financování. Stávající rozpočtová pravidla uplatňovaná pro příspěvkové organizace umožňují využívat těchto finančních zdrojů: fond reprodukce majetku (dříve investiční fond), dotace zřizovatele, ostatní činnost (kurzy, odborná školení, semináře), projekty a granty. Ředitel školy zařazuje ze své kompetence informačního profesionála dle katalogu prací do určité platové třídy. Přestože Katalog prací nezná ter-

mín informační profesionál, zná pouze termín knihovník, musí ředitel školy, pokud chce mít funkční centrum zaměstnat do informačního střediska vysokoškolsky vzdělaného pracovníka, tzn. musí začít u platové třídy č.10 pro bakalářský studijní program, ale lépe u platové třídy č. 11 (- 13) pro magisterský studijní program – dle katalogu práce jde o knihovníka, avšak je na každém pracovníkovi školního informačního centra, aby si vybudoval pozici informačního profesionála.

Katalog prací nezohledňuje práci, kterou informační specialista vykonává (může vykonávat) v rámci vzdělávacího procesu a výuky, tedy při tvorbě koncepce informační výchovy v dané vzdělávací instituci. Pomíjí tedy jednu zásadní skutečnost a tedy tu, že informační profesionál ve vzdělávací instituci se podílí na výchovně vzdělávacím procesu přímou pedagogickou činností. Aby pracovník tuto činnost mohl provádět, musí mít ke své původní kvalifikaci – absolvent knihovnicko-informačních vysokých škol ještě kvalifikaci pedagogickou. Bohužel prozatím studenti knihovnicko-informačních škol, kteří absolvují doplňující pedagogicko-psychologické studium naráží na problém nezpracované oborové didaktiky.

Pokud informační profesionál ve vzdělávací instituci bude osobnost, která najde společnou řeč s vedením školy, otevře se prostor pro mnohostrannou spolupráci, která pomůže studentům, pedagogům i škole jako takové.

Literatura:

BOULDING, K. *Evolution, order, and complexity*. London, New York: Routledge, 1996. 276 s. ISBN 0415137284.

JURAN, Joseph, J. *Juran's quality handbook*. 5th. ed. New Your: McGraw Hill, 1999. ISBN 007034003X.

MORTIMORE, P. et al. A study of effective junior schools Internat. *Journal of Educational Research*, 1989, č. 7, s. 753-768.

PRUCHA, J. WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualit. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8

SHIBA, S., LEE, T.H., WOOD, R.CH. *Integrated management systém: a practical approach to transforming organizations*. New York: J. Wiley & Sons, 1999. 336 s. ISBN 0471345954.

KDE JE VŮLE, NAJDE SE I CESTA

Božena Blažková, Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové

O vůli a možných cestách pomoci školním knihovnám přemýšlím od květnové konference Postavení a funkce školní knihovny v dnešní škole, které jsem se zúčastnila společně s ředitelkou naší Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové Evou Svobodovou. Současný stav školních knihoven mne stále velmi zajímá, protože jsem v letech 1994 až 2002 pracovala ve školní knihovně při ZŠ Závodu míru v Pardubicích a měla jsem tedy možnost zažít budování školní knihovny tzv. na vlastní kůži.

Jako školní knihovnice jsem se v devadesátých letech zúčastnila i jednoho z prvních odborných seminářů – Školní knihovna jako standard úspěšné školy, který se konal v Hradci Králové. Obdobné semináře následně organizoval VÚP po celé republice. V tomto období byl v Hradci Králové velkým podporovatelem školních knihoven Petr Kmoch, tehdejší ředitel ZŠ TGM V Lipkách, kde se seminář konal. Účastníci měli možnost prohlédnout si i nově vybudovanou školní knihovnu a pohovořit si s profesionální knihovnicí o její práci.

V Hradci Králové byly následně profesionalizovány (už ne na celý úvazek) i školní knihovny na ZŠ Milady Horákové a ZŠ Jih. V některých dalších základních školách bylo umístěno dětské oddělení městské knihovny. Se zajímavým námětem přišli i v nedalekých Předměřicích, kde obecní knihovnu nejprve umístili do školy a následně sloučili obecní a školní knihovnu. Funkci dobrovolného knihovníka zde vykonávají dvě paní učitelky, které knihovnu velmi dobře znají a využívají ji, společně s ostatními pedagogy, ve vyučovacím procesu.

Má vlastní práce ve školní knihovně se s tehdejším obecným trendem, který byl zejména zaměřen na počítačovou a informační gramotnost (v polovině devadesátých let se s počítači ve školství teprve začínalo) poněkud rozcházela. Spíše souzněla se slovy ředitelky ZŠ Hanspaulka, která vznik a současnost školní knihovny na své škole uvedla na květnové konferenci následovně: „Na začátku byly následující potřeby – podpora rozvoje čtenářství, vybudování informačního centra, vyplnění volného času dětí, vytvoření komunitního centra na sídlišti. Hlavním východiskem byla chuť něco udělat, následovala rekonstrukce a úpravy vhodných samostatných prostor, sloučení žákovské a učitelské knihovny a její částečná profesionalizace. V současné době je knihovna integrována ve školním vzdělávacím

programu a její činnost je zaměřena na děti, učitele a rodiče (komunitu sídliště).“ Dle svých vlastních zkušeností činí zapojení školní knihovny do vyučovacího procesu a systematické (v podstatě každodenní) působení na všechny žáky, učitele a okolní komunitu ze školní knihovny smysluplnou a ve své podstatě nezastupitelnou instituci.

Nejucelenější obraz vývoje školních knihoven v posledních letech u nás lze, podle mého názoru, nalézt ve sbornících Informační gramotnost, které k pravidelně organizovaným konferencím vydává od roku 2003 Moravská zemská knihovna v Brně. První sborník např. obsahoval přílohu Směrnice IFLA a UNESCO pro školní knihovny, ve třetím sborníku nalezneme zájemce kompletní přehled legislativy důležité pro činnost školních knihoven a v každém čísle je k dispozici celá řada příkladů dobře fungujících školních knihoven na základních i středních školách. K větší využitelnosti uvedených sborníků, které patří mezi „nedostatkové zboží“ by přispělo jejich zveřejnění na internetu. Z dalších vydaných materiálů je zapotřebí zmínit i brožuru Vytváření informačního zázemí školy autorů Z. Jonáka, L. Čumplové a J. Brachtlové.

V roce 2003 vznikl Klub školních knihoven, který se stal další z odborných sekcí Svazu knihovníků a informačních pracovníků. Zájemci o informace a výměnu zkušeností mají možnost přihlásit se do elektronické konference DRTINA (drtina@cvut.cz).

Nejnovější aktivitu na podporu školních knihoven představila na květnové konferenci ředitelka Národní pedagogické knihovny v Praze Ludmila Čumplová. Jedná se o projekt Centrum pro školní knihovny (přehledná webová stránka určená školním knihovnám, která je zájemcům přístupná na webu NPKK Praha – <http://www.npkk.cz/csk/>).

Uvedené aktivity ukazují na vůli pomoci školním knihovnám při jejich nutné přeměně na školní čtenářská a informační centra. Vůle však nestačí, je třeba najít schůdnou a pokud možno společnou cestu, po které by se knihovny mohly vydat. A tady se situace začíná komplikovat. V terénu působí rozpaky např. i Knihovní zákon a následná registrace knihoven na ministerstvu kultury. Kam podle zákona školní knihovny patří – jsou to knihovny základní nebo specializované? Mají se registrovat a pokud ano, tak jak se mají vyrovnat s otevřením veřejnosti? To jsou základní otázky, které dosud nemají v jednotlivých regionech jednotnou odpověď. Šikovné a alespoň částečně profesionální školní knihovny se prostě zaregistrovaly. Ale co ty ostatní? Většina neví jak dál a kam se má obrátit s žádostí o radu a pomoc.

A jsme u veřejných knihoven. Jana Nejezchlebová z MZK otevřela diskusi o školních knihovnách v Pardubicích na semináři Regionální funkce v knihovnách. A není náhodou, že se problematika školních knihoven dosta-

la na konferenci Knihovny současnosti. Jak budou vypadat školní knihovny by mělo zajímat právě veřejné knihovny. Proč?

Spolupráce mezi veřejnými knihovnami a školami funguje dobře. Většina aktivit dětských oddělení by bez součinnosti s místní školou byla jen obtížně realizovatelná. Může kromě této spolupráce veřejná knihovna škole nabídnout něco dalšího? Domnívám se, že ano. Můžeme pomoci připravit školám takovou knihovnu, aby ji mohli aktivně využívat ve výuce (naše značka kvality). Jako přidanou hodnotu můžeme dodat i perfektní profesní informace o možnostech využívání naší vlastní knihovny. Zároveň tak cíleně oslovíme nejen žáky, pedagogy a zaměstnance školy, ale i jejich rodiny (v marketingu se tomu říká skupina potenciálních uživatelů našich služeb a dle velikosti škol ve vašem bezprostředním okolí si můžete doplnit příslušné počty oslovených).

Připadá vám to nereálné? Mne k této myšlence inspirovala učitelka z Kladna, se kterou se znám z letních škol a kurzů Kritického myšlení, viz <http://www.kritickemysleni.cz>. Potkaly jsme se právě na již výše zmíněné květnové konferenci. Jedná se o výbornou učitelku, která se ve výuce snaží uplatňovat moderní postupy a metody, což ji vede k potřebě mít možnost výuky v knihovně. Přijela na konferenci načerpat informace. Stala se totiž školní knihovnicí, podle zásady – když něco potřebuješ, tak si to udělej. Informace načerpala, ale moc jí nepomohou. Potřebovala by totiž spíše rychlé zapracování do programu Bakalář, ve kterém bude během prázdnin třídit a zpracovávat knihy. A ještě více by jí pomohlo, pokud by jí ty knihy pomohl roztrždit a zpracovat profesionál.

Zkusme přemýšlet, jak by taková partnerská spolupráce mohla vypadat. Můžeme se při tom opírat o bohaté zkušenosti z oblasti regionálních služeb. Místo starosty obecního úřadu si dosadíme ředitele příslušné školy. Od starosty většinou požadujeme: prostor pro knihovnu a člověka, který se o knihovnu bude starat. Pokud je toto splněno, tak si chytrý metodik dle místních podmínek rychle poradí. Udělá revizi a zároveň (po dohodě s místními) vyřadí vše nepotřebné a zastaralé. Zaškolí knihovníka do knihovnické práce a vzhledem k internetizaci doporučí, podle velikosti místa a fondu, elektronický výpůjční protokol a zpracování fondu. Příslušné knihovnické programy vybírá nejen dle nabídek, ale hlavně dle vlastních zkušeností a podle toho, s jakým programem pracuje pověřená (nebo nejbližší profesionální) knihovna. Tím se zajistí nejen možnost přebírání záznamů, ale i bezproblémové vzájemné využívání elektronických katalogů.

Současná škola potřebuje (bude potřebovat) funkční školní knihovnu, aby ji mohla využívat během výuky (podpora čtenářství, informační výchova, projekty atd.) Zajistí tedy prostor a člověka, který bude mít knihovnu na starosti. Veřejná knihovna v rámci inovace a rozšiřování svých služeb na-

bídne škole možnost profesionálního zpracování fondu školní knihovny. Při zpracování může být např. do jednotlivých knih vlepována informace o službách knihovny, která fond zpracovala (stačí upoutávka na webové stránky). Je možné uvažovat i o propojení elektronického katalogu školní knihovny a on-line katalogu veřejné knihovny. Určitě se najde i řada dalších možností jak účelně propojit činnost školní a veřejné knihovny, ale to není cílem tohoto příspěvku. Zda se bude jednat o službu placenou a z jakých zdrojů bude financována záleží pochopitelně na dalších jednáních zástupců veřejných a školních knihoven.

Marketingová změna úhlu pohledu na školní knihovny pomůže pochopit, že školní knihovna není konkurencí veřejných knihoven, ale naopak. Svým celodenním působením má daleko větší vliv na vnímání dětí než jednorázová, byť sebedoplnitelnější návštěva veřejné knihovny. Pokud opravdu chceme, aby děti četly a dokázaly se orientovat v oceánu informací, tak je zapotřebí začít budovat funkční školní knihovny. Tam se každý den mohou děti učit vnímat knihovnu jako potřebnou instituci, která umí poradit i povzbudit. Právě tady můžeme pomoci vybudovat místo, kde se nejen děti, ale i jejich rodiče a pedagogové seznámí se vším, co jim příslušná veřejná knihovna nabízí.

Podle mého názoru a zkušeností je tedy zapotřebí do dalšího „vzkříšení“ školních knihoven zapojit v širší míře právě veřejné knihovny. Krajské a pověřené knihovny mohou začít přemýšlet o možných cestách, které povedou k účelnému propojení veřejných a školních knihoven svého regionu. Spolupráce knihovny a školy není jen záležitostí dětských oddělení, ale celého systému knihoven.

ČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST ČESKÝCH ŽÁKŮ V MEZINÁRODNÍM SROVNÁNÍ

Josef Basl, Ústav pro informace ve vzdělávání Praha

Čtenářská gramotnost žáků v České republice byla dosud zjišťována v rámci dvou mezinárodních projektů – PISA a PIRLS. V roce 2000 byl realizován projekt PISA (Programme for International Student Assessment), který je zaštiťován Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Výzkum PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) organizovaný Mezinárodní asociací pro hodnocení výsledků vzdělávání (IEA) proběhl v roce 2001.

PISA

O projektu

Výzkum PISA se zaměřuje na srovnání znalostí a dovedností patnáctiletých žáků v oblasti čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti. Sběr dat probíhá jednou za tři roky, testují se znalosti a dovednosti ve všech uvedených oblastech, ale pokaždé je jedné z oblastí věnován větší prostor tak, aby bylo možné získat o ní detailnější informace. V roce 2000 byla hlavní pozornost věnována čtenářské gramotnosti, v roce 2003 šlo o matematickou gramotnost a v roce 2006 byla klíčovou oblastí přírodovědná gramotnost. V dalším cyklu, který proběhne v roce 2009, bude znovu hlavní pozornost věnována čtenářské gramotnosti.

Výzkumu PISA je v celém světě věnována velká pozornost. Jeho výsledky vypovídají o tom, jak úspěšní jsou žáci jednotlivých zemí v mezinárodním srovnání a jak efektivně připravují různé vzdělávací systémy mladou generaci pro život v moderní společnosti a pro uplatnění na trhu práce. Úroveň znalostí a dovedností je ve výzkumu PISA zjišťována pomocí písemných testů. Kromě testů vyplňují žáci dotazník, který obsahuje otázky týkající se jejich názorů a postojů ohledně školního prostředí, plánů do budoucna, rodinného zázemí, studia přírodních věd a obeznámenosti s výpočetní technikou. Součástí výzkumu je také dotazník pro ředitele škol. Čtenářská, matematická a přírodovědná gramotnost jsou ve výzkumu PISA pojednávány jako součást jednoho celku, jakési celkové gramotnosti, která je nezbytnou výbavou moderního občana. Proto jsou vymezeny jednotným způsobem pomocí těchto tří aspektů:

- Postupy, které jsou aplikovány při řešení nějakého úkolu.

- Obsah (konkrétní vědomosti), na kterém jsou dané postupy aplikovány.
- Typ situace, ve které k aplikování vědomostí a postupů dochází.

Čtenářská gramotnost je ve výzkumu PISA **vymezena** jako *schopnost porozumět psanému textu, přemýšlet o něm a používat jej k dosažení vlastních cílů, k rozvoji vlastních vědomostí a potenciálu a k aktivní účasti ve společnosti*. Podrobněji je čtenářská gramotnost z hlediska postupů, obsahu a typu situace charakterizována následujícím způsobem:

Postupy

V oblasti čtenářské gramotnosti je tento aspekt reprezentován typem činnosti, kterou mají žáci vykonávat při řešení zadané úlohy. Jedná se o pět typů činností:

- Obecné porozumění – čtenář o textu uvažuje jako o celku, má za úkol vystihnout hlavní myšlenku textu, vysvětlit jeho účel.
- Získávání informací – čtenář vyhledává v textu požadovanou informaci.
- Vytvoření interpretace – čtenář zobecňuje své prvotní dojmy a zpracovává informace logickým způsobem.
- Posouzení obsahu textu – čtenář porovnává informace nacházející se v textu s informacemi z jiných zdrojů a umí obhájit vlastní názor.
- Posouzení formy textu – čtenář hodnotí kvalitu napsaného textu, posuzuje například stavbu textu, žánr či jazyk autora.

Obsah

Tento aspekt je v oblasti čtenářské gramotnosti reprezentován různými typy textů, od kterých se odvíjejí čtenářské úkoly. Při výběru textů se přihlíží ke skutečnosti, že se člověk v životě setkává s různými typy textů a při práci s nimi musí vykonávat široké spektrum čtenářských aktivit. Texty jsou členěny na souvislé a nesouvislé. Mezi *souvislé* texty se řadí vyprávění, výklad, popis, polemické texty a pokyny. Mezi *nesouvislé* texty patří formuláře, reklamy, grafy a diagramy, tabulky, obrázky a mapy.

Situace

V oblasti čtenářské gramotnosti jsou úlohy klasifikovány podle účelu, pro který byl napsán text, se kterým úloha pracuje. Texty jsou děleny do čtyř kategorií:

- Osobní (např. osobní dopis)
- Veřejné (oficiální dokumenty nebo oznámení)
- Pracovní (pokyny a návody)
- Vzdělávací (např. učební texty)

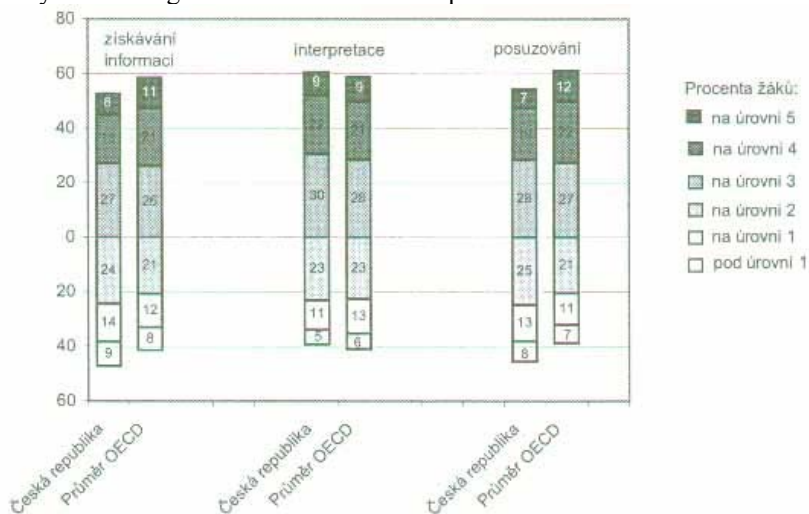
PISA 2000

Na čtenářskou gramotnost byla v roce 2000 soustředěna hlavní pozornost v rámci prvního cyklu výzkumu PISA. Pro **prezentaci výsledků** žáků byly zvoleny tři dílčí **škály**. První z nich charakterizuje dovednost získávat informace z textu, druhá dovednost interpretovat přečtený text a třetí charakterizuje dovednost přečtený text posoudit z obsahového a formálního hlediska a dát jej do souvislosti s poznatky získanými z jiných zdrojů.

Dále se pracuje s celkovou škálou čtenářské gramotnosti. Mezinárodní průměr na celkové škále má hodnotu 500, jeho hodnoty u dílčích škál se odchyľují. Na celkové škále čtenářské gramotnosti dosáhl průměr pro Českou republiku ve sledovaném roce hodnoty 492.

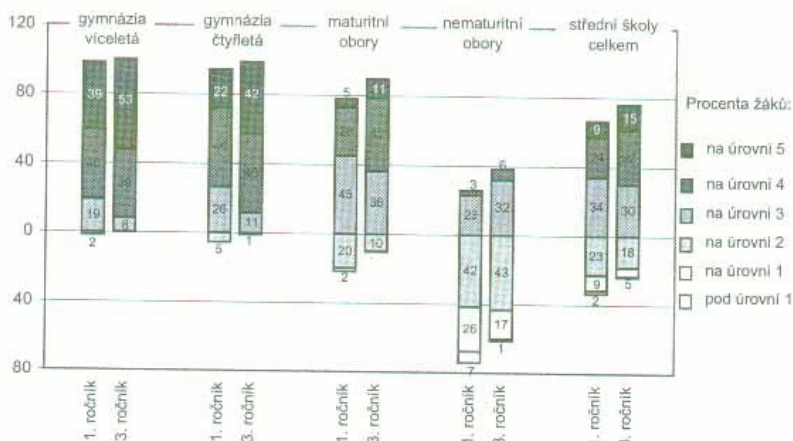
Každá ze škál je rozdělena na pět **úrovní způsobilosti**, která je každá charakterizována řadou dovedností, které musí žák demonstrovat, aby dané úrovní dosáhl. Co se týká celkové škály čtenářské gramotnosti, podíly žáků, kteří se nacházejí na jednotlivých úrovních způsobilosti, byly na základě výsledků PISA 2000 v České republice blízké mezinárodnímu průměru. Při bližším pohledu na dílčí škály (viz obrázek 1) je pak možné sledovat, že v případě škál vyjadřujících výsledek pro *získávání informací* a pro *posuzování* je výsledek našich žáků spíše pod průměrem.

Obr. 1. Zastoupení žáků ČR v jednotlivých úrovních způsobilosti pro dílčí škály čtenářské gramotnosti ve srovnání s průměrem zemí OECD

Kromě celkových výsledků je zajímavé podívat se na výsledky našich žáků podle **typu** navštěvované **školy**. Při srovnání situace u žáků středních škol je možné využít toho, že výzkum PISA byl v roce 2000 uskutečněn také ve třetích ročnících středních škol. Proto je na obrázku 2 možné pozorovat nejen rozdíly mezi jednotlivými typy škol, ale i posun v úrovni dosažené čtenářské gramotnosti v průběhu středoškolského studia. Za zmínku stojí skutečnost, že rozdíly mezi typy škol jsou výrazně větší než rozdíly mezi prvními a třetími ročníky v rámci jednotlivých typů škol. Výrazně nižší úroveň čtenářské gramotnosti byla v roce 2000 zjištěna u žáků nematuritních oborů.

Obr. 2. Zastoupení žáků středních škol v jednotlivých úrovních způsobilosti

PIRLS

O projektu

Mezinárodní výzkum čtenářské gramotnosti PIRLS zjišťoval v roce 2001, kdy se jej Česká republika zúčastnila, čtenářskou gramotnost žáků 4. ročníků základních škol. Byly použity dva základní typy testových nástrojů: písemné testy a dotazníky (žákovský, školní, rodičovský a učitelský).

Záměrem projektu je sledovat čtenářskou gramotnost žáků každých pět let. Druhý cyklus byl tedy realizován v roce 2006, kdy se jej ovšem Česká republika neúčastnila.

PIRLS 2001

V rámci výzkumu PIRLS 2001 byla **čtenářská gramotnost** definována jako *schopnost rozumět formám psaného jazyka, které vyžaduje společnost*

a/nebo oceňují jednotlivci, a tyto formy používat. Na základě tohoto vymezení byly stanoveny tři aspekty čtenářské gramotnosti:

- čtenářské záměry,
- procesy porozumění,
- čtenářské chování a postoje.

Výsledky výzkumu je možné prezentovat na **celkové škále** čtenářské gramotnosti a dále pomocí dílčích škál pro čtenářské záměry a procesy porozumění. Pro dva čtenářské záměry (čtení pro literární zkušenost, čtení pro získání a používání informací) byly vytvořeny dvě dílčí škály a pro čtyři procesy porozumění (vyhledávání určitých informací; vyvozování závěrů; interpretace a integrace myšlenek a informací; hodnocení obsahu, jazyka a prvků textu) byly rovněž vytvořeny dvě dílčí škály. Pro všechny škály platí mezinárodní průměr 500.

Z hlediska celkové škály dosáhli žáci ČR lepších výsledků než byl mezinárodní průměr. Ve srovnání pouze se zeměmi EU ovšem ČR dosáhla výsledků pouze průměrných. Z celkového počtu 35 zúčastněných zemí dosáhlo na škále *pro literární účely* statisticky významně lepších výsledků než ČR devět zemí a sedm zemí dosáhlo obdobných výsledků, v případě škály *pro informační účely* to bylo pět zemí s lepšími a jedenáct s obdobnými výsledky. V obou sledovaných oblastech dosáhli žáci ČR přibližně stejných výsledků.

V případě škály *získávání informací a vyvozování přímých závěrů* tři země dosáhly lepších výsledků než ČR a deset obdobných a pro škálu *interpretace, integrace a hodnocení* dosáhlo statisticky významně lepších výsledků deset zemí a obdobných výsledků osm zemí. Statisticky významně lepších výsledků dosáhli žáci na škále získávání informací a vyvozování přímých závěrů.

Školní knihovny

Školní knihovny představují jednu z dílčích oblastí, která s problematikou čtenářské gramotnosti žáků úzce souvisí. Je možné říci, že nejen školní knihovny, ale knihovny obecně přispívají k podpoře kultivace čtenářské gramotnosti.

Na základě výsledků z výzkumu PIRLS 2001 je možné konstatovat, že v České republice mělo školní knihovnu k dispozici více než 90 % žáků a 87 % škol. Školy, v jejichž knihovnách bylo k dispozici více než 2000 knižních jednotek navštěvovalo 40 % žáků. V některých jiných zemích, včetně většiny postkomunistických, byly však školní knihovny na základě výsledků PIRLS 2001 vybaveny lépe.

Co se týká personálního zajištění provozu školních knihoven, ve většině ze zúčastněných zemí pracovali ve školních knihovnách vedle učitelů také knihovníci. Dále bylo zjištěno, že v řadě zemí se o knihovny starají také dobrovolníci, především rodiče. V ČR provoz školních knihoven podle PIRLS zajišťovali téměř výhradně učitelé a podobná situace byla zjištěna už jen na Slovensku, na Kypru, v Řecku a v Turecku. Skutečnost, jestli školy zaměstnávají knihovníka, do značné míry souvisí s tím, jak jsou jejich knihovny rozsáhlé.

Pozornost byla věnována také tzv. třídním knihovnám (čtenářským koutkům), které mělo v mezinárodním průměru k dispozici 70 % žáků. V ČR je jich relativně málo, pouze 57 % žáků je má k dispozici. Jsou samozřejmě méně vybavené než školní knihovny – v mezinárodním průměru se jednalo o 80, v ČR pouze o 30 knihovnických jednotek. Naproti tomu v anglických mluvících zemích (Velká Británie, USA, Kanada) bylo v třídních knihovnách zpravidla více než 200 jednotek.

Ve všech sledovaných zemích bylo zjištěno lepší vybavení školních knihoven než třídních, které jsou ale zároveň více využívané. Nejvíce byly školní knihovny využívány ve Slovinsku a v anglicky hovořících zemích. V ČR školní knihovny využívány v mezinárodním srovnání příliš nebyly. Navštěvovala je alespoň jednou týdně jen třetina žáků z těch, kteří je měli k dispozici (mezinárodní průměr je 60 %). Využívání třídních knihoven bylo v ČR poměrně časté a odpovídalo průměru zemí EU. Je ale důležité připomenout, že nebyly příliš vybaveny a k dispozici byly jen přibližně polovině žáků.

Závěr

Problematika školních knihoven by si rozhodně zasloužila podrobnější zkoumání. Například by bylo zajímavé zjistit, jaké knihy jsou k dispozici a jakým způsobem se s nimi pracuje při výuce. Data z výzkumu PIRLS na tyto otázky bohužel neumožňují odpovědět.

Pokud jde o využívání knihoven, existují v ČR relativně výrazné rozdíly mezi městskými a venkovskými školami. Bylo zjištěno, že na venkově využívala školní knihovnu alespoň jednou týdně téměř polovina žáků, v městských školách to byla necelá třetina. Z žáků, kteří měli k dispozici třídní knihovnu, ji na venkově denně využívalo přibližně 80 %, ve městě jen 56 %.

Uvedené skutečnosti pravděpodobně souvisí například s rozdíly v dostupnosti veřejných knihoven v městském a venkovském prostředí. Jedná se určitě o jeden z důvodů, proč by problematika školních knihoven neměla být řešena izolovaně.

Že se aktivity v České republice začínají ubírat „správným“ směrem, je na tomto místě možné ilustrovat připomenutím závěrů (doporučení) z konference **Postavení a funkce školní knihovny v dnešní škole**, kterou dne 29. 5. 2007 pořádal Ústav pro informace ve vzdělávání a jeho divize Národní pedagogická knihovna.

Konference dospěla k následujícím závěrům¹:

- 1. Účastníci konference se shodli, že moderní školní knihovna je důležitou součástí školy. Významně se podílí na realizaci cílů rámcových a školních vzdělávacích programů, zvláště na zvyšování **čtenářské a informační gramotnosti** žáků. Podporuje informační gramotnost pedagogických pracovníků školy a podílí se na saturaci jejich informačních potřeb.*
- 2. Účastníci konference doporučují, aby pořadatel, Ústav pro informace ve vzdělávání, předložil Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy dokument o školních knihovnách, v němž budou zařazeny závěry konference a předložen návrh na vytvoření podmínek pro naplnění funkce a pro rozvoj školních knihoven v České republice*
- 3. Účastníci konference doporučují, aby Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zvažilo vyhlášení speciálních programů na podporu rozvoje školních knihoven, ve kterém by se školy mohly ucházet o finanční podporu projektů modernizace školní knihovny.*
- 4. Účastníci konference doporučují, aby pedagogickým i nepedagogickým pracovníkům škol, kteří vedou školní knihovny, byly v rámci jejich dalšího vzdělávání vytvořeny podmínky pro doplnění vzdělání a dovedností potřebných pro vedení školní knihovny (knihovnické minimum).*
- 5. Účastníci konference doporučují, aby na pedagogických fakultách a fakultách připravujících učitele byla do didaktické přípravy budoucích učitelů zařazena práce s informacemi a využívání školní knihovny jako studijního a informačního centra školy.*
- 6. Účastníci konference doporučují, aby pořadatelé konference iniciovali připojení ČR k Mezinárodnímu dni školních knihoven, který je každoročně vyhlášován Mezinárodní asociací školních knihoven a který letos připadá na 22. říjen.*

Doporučené zdroje:

Centrum pro školní knihovny, <http://www.npkk.cz/csk/> (provozuje Národní pedagogická knihovna – divize Ústavu pro informace ve vzdělávání, <http://www.uiv.cz>)

---

¹ Převzato. Celé znění závěrů z konference viz z <http://www.npkk.cz/csk/files/zavery-konference-def.pdf>

ČTENÁŘSTVÍ V EPOŠE INTERNETU

Zdeněk Jonák, Výzkumný ústav pedagogický Praha

Úvod

Kniha byla považována téměř půltisíciletí za kulturní objekt, vyjadřující ducha své epochy. Věk knihy představoval období, v němž **pojem vzdělanec** byl spojován se schopností absorbovat široké pole znalostí a souvislostí, které zahrnovaly vědy exaktní, přírodovědné, společenskovední i uměnovědné. K vybavení vzdělance určitého oboru patřilo znát nejen útržky z děl jednotlivých autorů, ale celá díla známých autorů, nejlépe v originále. Ani vzdělanec však nevyhledával knihu jen za účelem uspokojení potřeby poznávání, ale také pro estetické uspokojení nad schopností autora poskytnout mu příběhy, které znal nebo které byl jako přijatelné ochoten připustit.

V dosažení komplexnosti a celistvosti ve vzdělávání dnes již nikdo nevěří. Vzhledem k dosažené šíři a hloubce poznání nelze garantovat mezi fakty trvalé věčné souvislosti. Dějepisné, filozofické, společenskovední i jiné faktické souvislosti se mění dle toho, na jaké společenské pozici interpret stojí, z jakého pohledu se na fakta, jevy, situace dívá.

Rámcový vzdělávací program do jisté míry podporuje tuto tendenci, rezignuje na klasickou formu gymnaziálního vzdělávání a nabízí nový způsob, jak spojovat fragmentární informace do systematické poznatkové soustavy.

Stejně jako vzdělávací soustava hledá oporu ve využití informací z internetu, přestěhovaly se atributy čtenářství, dosud pevně spjaté s knihou a kamennými vydavatelstvími do digitálního světa, do kyberprostoru. Chceme-li získat přesné statistiky o čtenářství, je nutné vyhodnotit i autorské a čtenářské aktivity uložené a distribuované v celosvětové síti.

S příchodem televize se zdálo, že dochází k poklesu váhy textové informace ve prospěch informace obrazové. V epoše TV skutečně došlo k citelnému úbytku zájmu o tištěnou knihu. Čtenářské výzkumy zaznamenaly nejen pokles zájmu o doplňování domácích knihoven a pokles návštěvnosti veřejných knihoven; ještě větší měrou byl alarmující pokles čtenářství u školní mládeže.

Počítač s možností připojení na internet poněkud vytlačil z centra zájmu mladé generace televizi a stal se médiem číslo jedna. Snadnost, s níž lze dosáhnout libovolnou informaci v textové či grafické podobě, možnost účastnit se aktivně jako autor, či pasivně jako komentátor nebo čtenář života

v celosvětové síti obnovila u mladé generace, i když často ve zkarikované formě, zájem o tvorbu či recepci umělecké literatury. *Dílčí statistiky webových či weblogových stránek* dokládají vzestup zájmu o četbu umělecké literatury.

V článku bychom chtěli získat odpověď na otázku, zda návyk získávání a zpracování informace s pomocí výpočetní techniky je opravdu příčinou úpadku tradičního způsobu práce s textem či knihou nebo zda lze naopak chápat využití výpočetní techniky a internetu pouze jako jiný informační zdroj pro dosažení nezbytné vzdělanosti.

Výzkumy, které zkoumají uvedené otázky, jsou zatím nesoustavné, málo reprezentativní, často poskytují rozporuplné informace. Situace je ve skutečnosti ještě složitější. Žáci v kontaktu s počítačem totiž nejen vyhledávají a zpracovávají textové či grafické informace, ale také na počítači mailují, chatují, hrají hry, literárně tvoří - řečeno moderním slovníkem – **tráví stále více času ve virtuální realitě, kyberprostoru**¹. V článku se pokusíme analyzovat fenomén virtuální reality jako součást šířeji pojaté informační gramotnosti.

V Rámcovém vzdělávacím programu i v odborné pedagogické literatuře se s oběma intelektuálními aktivitami pracuje pod názvem čtenářská a informační gramotnost.

Čtenářská gramotnost

Výzkumy (Gabal, Helšusová, 2003) potvrzují, že nedostatečná, nevyzrálá čtenářská a informační gramotnost vedou v konečném důsledku k vážným problémům při studiu i při uplatňování nároků na trhu práce. Dosažení optimální úrovně obou gramotností je také nezbytným předpokladem k rozvíjení klíčových kompetencí a proto je RVP intenzivně rozvíjí a podporuje.

Čtenářskou gramotnost nelze v informační společnosti chápat jako prostou schopnost číst v technickém slova smyslu, tedy jako dovednost, kterou jsme získali v dětství a která slouží k jednoduchému dešifrování a porozumění textu. Současné pojetí čtenářské gramotnosti v sobě zahrnuje, např. dle I. Procházkové (2006) schopnost porozumět mnoha různým typům textu vztahujících se k nejrůznějším situacím ve škole i mimo školu, přemýšlet o jejich smyslu a umět je interpretovat. Světové organizace a projekty (PI-SA, PIRLS apod.) zabývající se výzkumem čtenářské gramotnosti zdůrazňují především funkční povahu čtení, které je podle nich procesem, kdy čte-

---

¹ Termín **kyberprostor** (často se používá i anglická varianta **cyberspace** [sajbrspejs]) se používá pro označení virtuálního světa vytvářeného moderními technologiemi (počítači, telekomunikačními sítěmi apod.) paralelně ke světu „reálnému“. Je synonymem pojmu „virtuální realita“.

nář pomocí nejrůznějších postupů, dovedností a strategií dojde k porozumění textu. **Čtení je stále více využíváno jako nástroj k dosažení dalších cílů, které jsou klíčem k úspěchu ve studiu, v pracovním i osobním životě.** Domnívám se, že jednou z příčin, proč se nedaří rozvíjet u mladé generace zájem o četbu je nedostatečná opora v teorii čtení či porozumění textu². Přiznejme si, nepřispívá naše doba k poklesu zájmu o četbu tím, že pojmá

---

² Přibližme si pro zajímavost nejpracovanější modely recepce:

Behaviorální přístup

V oblasti teorie recepce zahrnuje rozsáhlou škálu přístupů k analýze a interpretaci literárního díla, opírající se o poznatky a metody pozitivismu. Recepti textu chápal behaviorismus jako mechanické dekódování významů slov, pasivní přijímání informací z textu a jejich rekonstrukci, při níž hrála hlavní roli jejich paměťová registrace bez požadavku vnitřního prožitku. K dosažení cíle četby ve škole často postačovalo vytvořit stručný obsah přečteného textu sestavený ze zapamatovaných fragmentů vět, postav, citátů apod. V současnosti nalezneme na webu obrovský počet stránek, na nichž uveřejňují žáci středních škol obsahy literárních děl, jako pomůcku k maturitám těm, kteří dílo nestačili přečíst - a zdá se, že to k prezentaci díla u maturit postačí.

Kognitivistický přístup

Kognitivismus vychází z názoru, že **zopakovat informace z textu neznamená, že jsme textu porozuměli.** K porozumění textu dochází teprve tehdy, když informace získané z textu umíme vysvětlit a propojit s našimi dosavadními znalostmi a zkušenostmi. Četba spočívá ve volbě vhodné strategie. Zvolená strategie není použitelná jednou provždy, ale je nutné ji volit v souladu se zkušenostmi a znalostmi uloženými v naší dlouhodobé paměti.

Kognitivní přístup našel u nás odezvu ve formě velmi plodného hnutí tzv. Kritického myšlení.

Úkolem školy je, dle Košťálkové (2005), naučit žáky tyto strategie vědomě používat, a tak se stávat postupně přemýšlivými čtenáři, kteří zároveň jsou i čtenáři vědoucími. Vědoucími v tom smyslu, že dokáží sami u sebe odhalit, kdy textu rozumějí a kdy ne.

Neurovědný přístup

Domníváme se, že příčiny nedostatečného zájmu o čtení nemohou spočívat pouze v tom, že by rodina nebo škola žákům neposkytla dostatečný kognitivní aparát, nezbytný k pochopení a tlumočení díla. Příčiny jsou do jisté míry celospolečenské. Prudký rozvoj intelektualizace ve 20. st. přináší **atrofii emočnosti**.

V posledním desetiletí se do výzkumu recepce uměleckého literárního textu zapojili psychologové a neurovědci a zjistili některé důležité poznatky, které by mohly významně ovlivnit přístup mladého člověka k četbě.

Empirické výzkumy (Eva-Wood, 2002) podporují hypotézu, že nikoliv jen racionální schopnosti lidského rozumu, ale především emoce je nutné považovat za hodnotný signál, který usměrňuje čtenáře k hlubšímu porozumění poezie či románu.

četbu jako „interpretaci“, „kritické čtení“, „sociální interakci“, zatímco bychom měli hovořit o štěstí, slasti, kráse, kterou nám četba poskytuje? (Cílek, 2007)

Informační gramotnost v pojetí RVP ZV

Cílem oblasti informačních a komunikačních technologií, jak je formulován v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, je dosažení širěji pojaté tzv. **informační gramotnosti**, která spojuje znalosti a dovednosti práce s informační a komunikační technikou (**počítačová gramotnost**) a zvláštní znalosti a dovednosti, které bývají v odborné literatuře označeny pojmem **funkční gramotnost**.

V následujícím textu nabízíme určitý teoretický rámec naznačující, jak byly signifikantní znaky počítačové a funkční gramotnosti integrovány do gramotnosti informační:

Počítačovou gramotností

se rozumí souhrn dovedností a znalostí nezbytných k bezpečnému ovládnutí systémů výpočetní techniky a k poznání a pojmenování jejich hardwarových a softwarových komponent.

Funkční gramotnost

Cílem funkční gramotnosti je schopnost orientovat se ve světě informací, a to jak digitálních, tak tištěných, zpracovaných na textových, zvukových i grafických editorech, uložených v celosvětové síti či v informačních institucích. Přínos vzdělávací oblasti ICT spočívá ve schopnosti naučit žáka získané informace smysluplně interpretovat, aplikovat je v reálných situacích a za přispění dostupných kancelářských či analytických hardwarových či softwarových prostředků.

S tím jsou také spojeny požadavky na jeho odpovědný etický postoj k mediálním obsahům, nesoucím často neověřené, nezřídka i záměrně matoucí, negativní nebo dokonce eticky závadné informace.

Informační gramotnost

„Přidaná hodnota“ informační gramotnosti, vzhledem ke gramotnostem předchozím, spočívá ve schopnosti integrovat získané informace jako neuspořádaná data do systému uspořádaných vědomostí a zkušeností žáka. Informačně gramotný žák přistupuje již k vyhledávání s jasným záměrem a předem zvolenou strategií. Vyhledávání je již zacíleno na určitou formu zpracování a využití vyhledaných informací, což ovšem nevylučuje při vyhledávání určitou formu „heuristického tápání“.

Větší důraz je položen na hodnocení informací a informačních zdrojů z hlediska jejich věrohodnosti a pravdivosti. Žák je veden k tomu, aby dříve než informace získané z internetu či jiných médií použije, ověřoval jejich věrohodnost tím, že je:

- konfrontuje se svými vědomostmi a zkušenostmi;
- využívá k posouzení věrohodnosti alternativních informačních zdrojů;
- rozlišuje informační zdroje s přihlédnutím k ohodnocení informačního zdroje, významu autora, doporučení autorit apod. (tzv. impaktový faktor).

Šíře problematiky pojmu informační gramotnost

Pojem informační gramotnost nelze zúžit na rozsah, s kterým se žák základní nebo střední školy setkává ve výuce ICT. V pojetí vzdělání ICT v RVP ZV i RVP G je ve velké stručnosti uložena představa, jaké znalosti a dovednosti z oblasti ICT by se měly promítnout do požadovaných klíčových kompetencí. Tvůrci RVP ani učitelé ovšem nemohou explicitně formulovat všechny aktivity, které budou požadovány v běžném životě v období informační společnosti.

Z těchto důvodů je v jednotlivých výstupech a učivu ponechána škála možností pro rozšiřování aktivit umožněných nově vznikajícími hardwarovými a softwarovými prostředky.

V žádném případě však si nově vznikající požadavky na prohlubování informační gramotnosti neprotiřečí se znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi zahrnutými do pojmu gramotnosti čtenářské.

V následující ukázce nabídky internetových serverů, chci poukázat na koincidenci, průnik obsahů obou problematik:

Nabídku která se týká obou druhů gramotností v digitální formě lze klasifikovat na webové stránky:

- Publikující původní literární díla v digitální formě (poezie, beletrie, komiks):

pro přečtení či stažení:

<http://eknihy.host.sk/>

<http://www.komiks.cz/>

pro přečtení či stažení s možností díla komentovat:

<http://www.blueworld.cz/main.php/>

- Nabízející možnost pro autorskou literární tvorbu:
<http://epika.cz/?p=adresar/>
- Nabízející možnost podpory výuky:
<http://moodle.cz/>
- Čtenářské deníky (často ve formě „taháků“ pro zkoušení či k maturitní zkoušce, pro ty, kteří dílo nečetli):

<http://www.ctenarsky-denik.cz/index.php?akce=2/>

<http://www.jansmely.cz/denik/home/>

- Počítačové on-line hry:
Pasivní, nevyžadující interakci ani intelektuální aktivitu účastníka hry:
<http://www.gameson.cz/pocitacove-hry/>
Aktivní, vyžadující aktivní spoluúčast a intelektuální podíl ve hře (jako spoluautor scénáře hry, jako jedna z postav apod.):
<http://www.rpg hry.cz/registrace.php/>

Z uvedených ukázek jasně vyplývá, že na internetových stránkách mohou najít uspokojení jak zájemci o klasickou četbu a samostatnou tvorbu, tak zájemci o interaktivní kontakt s virtuální realitou, v níž do jisté míry překračují hranice pouhé empatie (jako předpokladu kontaktu s klasickým dílem) a stávají se aktéry a účastníky stručně koncipovaného scénáře.

Čím přitahuje mladou generaci pobyt v kyberprostoru?

Připomeňme, že požadavek dosažení znalostí a dovedností nezbytných pro život v informační společnosti se netýká pouze a výlučně nejmladší a mladé generace. Spíše naopak. Často se naopak zdá, že se mladší i nejmladší generace v oblasti informačních a komunikačních technologiích pohybuje lépe a s větší jistotou než dospělí. Současní pedagogové, psychologové i sociologové mluví o narůstající „**digitální propasti**“ mezi mladší a starší generací. Důležitou roli při posuzování přitažlivosti kyberprostoru hraje pojem „virtuální realita.“

Virtuální identitou rozumíme identitu ve virtuální realitě, tj. v interaktivním, trojrozměrném prostředí vytvořeném počítačem. Prostředí virtuální reality přitahuje mladého člověka zejména proto, že ve virtuální realitě má možnost se stát současně režisérem, producentem i hercem dění, konzumentem i aktivním účastníkem. Dušková (2001) ve svém výzkumu tvrdí, že virtuální realita pomáhá k „úniku z vazeb reálna“, což může určitým lidem pomoci překonávat jejich problémy v reálném životě. Důležitým fenoménem virtuálního světa je dle Vaculíka a Duškové (2002) sociální anonymita. Ve virtuální realitě se člověk může stát takovým, jakým chce, naplňovat své sny o tom, jakým by chtěl být. Může maskovat téměř všechny aspekty identity (věk, rasa, pohlaví, třída), je mu dovoleno unikat z omezení respektované společnosti.

Nový fenomén: interaktivita

Zatímco zájem mladé generace o četbu klasických literárních žánrů na tištěném médiu, dle statistických šetření celosvětově klesá, dojdeme při sledování života na webových stránkách k náhledu, že počet zájemců o četbu literárních relativně neubývá. Čtenáři se jen orientují na nová mé-

dia. Nové médium motivuje k tvorbě nové autory. Jejich zájem o literární tvorbu a recepci motivuje nový fenomén – interaktivita médií. S jejich pomocí se téměř v okamžiku a bezplatně může anonymní jedinec stát autorem, kritikem, producentem i čtenářem zároveň. Oproti klasickému médiu se autoři webových stránek setkávají s okamžitou odezvou. Pozitivní i negativní. Každý návštěvník webu může svůj názor na přečtené dílo bezprostředně vyjádřit a očekávat od autora včasnou odpověď. Je-li komunikace oboustranně přínosná, dochází k tomu, že se její intenzita a frekvence zesilují.

Z pohledu kritického čtenáře navyklého na standardní úroveň literárních textů publikovaných v oficiálních „kamenných“ nakladatelstvích, se mohou zejména literární projevy autorů blogů jevit jako nezralé začátečnické pokusy, kterým váhu přisoudila jen hrstka obdobně „nezralých čtenářů“.

Z těchto důvodů jsme při posuzování literárního díla uveřejněného na zejména nejmladší literární formě – na blogu odhlédli, řečeno slovníkem literární vědy, od hodnocení „obsahu“ a zaměřili jsme se na formální strukturu, které nabízí autorům těchto nových žánrů informační a komunikační technologie.

Za hlavní charakteristický rys blogu považujeme možnost reciproční komunikace mezi autorem a čtenářem již v procesu vzniku a utváření díla. Proto jsme celý vzájemně provázaný proces tvorby autora a čtenářské recepce nazvali **literární komunikací**.

Tato nová platforma k sobě nesporně dosud váže blíže neevidovaný počet autorů a čtenářů, který se ve výzkumech četby klasické literatury může jevit jako jejich úbytek. Tento schodek v počtu čtenářů způsobil pravděpodobně stav pojmenovaný jako krize čtenářství. Bude nutné sestavit nové statistiky čtivosti zahrnující mezi klasické čtenáře také čtenáře literárních děl na digitálních médiích. Teprve potom bude možné říci, zda počet čtenářů roste nebo klesá.

Čtenářská a informační gramotnost jako prostředek dynamizace vzdělání

Čtenářství a jeho rozvíjení u dětí má schopnost dynamizovat kvalitu vzdělávání. Analýza ukazuje, že děti, které čtou a komunikují s učiteli o čtení, mají lepší vztah ke vzdělávání, lepší vztah ke škole. Lze usuzovat, že jsou lépe schopny samostatné práce. Tyto děti dosahují lepších výsledků ve škole. Nedostatek motivace k četbě může mít na vývoj osobnosti mladého člověka negativní celoživotní důsledky. (Gabal, 2005)

V této práci jsme rozšířili pojem informační gramotnost za obzor úzkých hranic, do nichž je zpravidla vtěsnává pojetí omezené výlučně na práci s počítačem ve školní výuce a omezené často jen na práci s textovými, gra-

fickými či prezentačními editory a na vyhledávání informací na internetu. V běžném životě i představitelé nejmladší generace běžně používají mobilní telefony, digitální fotoaparáty či kamery a mají potřebu je propojovat s počítačem apod. Běžně používají internetový obchod, e-learning, digitální média, půjčují si knihy a časopisy s pomocí internetu nebo si je přímo stahují z internetových databází. Jsou zapojeni do sítě her, identifikují se s řadou herních postav, seznamují se a rozcházejí s partnery, aniž se spatřili „naživo“, střídají identity apod.

Jak bylo již řečeno, zatím neexistuje dostatek výzkumů, aby bylo možné spolehlivě říci, v čem konkrétně styk člověka s počítačem škodí a v čem prospívá. Přesto výsledky nejsou nikdy tak negativní jako u výzkumů pasivních médií, zejména televize. Řada výzkumů může prokázat pozitivní vliv her v řadě aspektů.

Na rochesterské univerzitě např. nedávno provedli test, jehož cílem bylo měření zrakového vnímání studentů. Hodnoceny byly dvě skupiny. V jedné byli hráči počítačových her, ve druhé lidé, kteří se těmto hrám vyhýbali. Hráči dopadli v průměru o třicet procent lépe než jejich kolegové, kteří se o hry nezajímali. Poté byli hráči opět rozděleni do dvou skupin. Členové jedné skupiny několik dnů stříleli vojáky v akční hře, v druhé trénovali skládku. Po deseti dnech byl proveden test vizuálního vnímání. Studenti, kteří hráli akční hru, dopadli v testu mnohem lépe než ti, kteří skládali kostky nebo nehráli žádnou hru.

Závěr? Hry spojené s nebezpečím prohlubují u mladých lidí pozornost k vizuálním vjemům a to i z prostorového hlediska. Zdá se také, že počítačové hry zvyšují schopnost řešit úlohy, spočívající v rozeznávání různých tvarů. To se může hodit třeba při zdolávání IQ testů.

Jisté nebezpečí vzniká ze střetnutí příliš dokonalé virtuality a všední reality. Excitace, s kterou z komerčních důvodů informační média pracují, způsobuje, že skutečná realita pak neuspokojuje, protože se zdá nudná. Potvrzují to rovněž údaje ze škol, kde se experimentovalo s výukovými programy, založenými na virtuální realitě. Tak například v Phoenix High School v Chicagu měly tyto výukové programy velký úspěch, nadšení učitelé však musejí konstatovat, že žáci nechtějí opustit prostředí virtuální reality a vrátit se do všedního světa, který není tak fascinující. (Franěk, 2002).

Shrnutí

V informační společnosti se celá řada procesů, které se odehrávaly v klasické tištěné formě přesouvá do digitální podoby. Digitalizace zasahuje do celého procesu tvorby díla: od samotného vzniku myšlenky, přes její další utváření v mozku autora, po její transformaci na digitální médium, až komunikaci hotového díla mezi kolegy, nakladateli, redakcemi, knihovna-

mi. To vše jakoby zdánlivě vytlačovalo do pozadí klasický způsob práce s tištěnou knihou a umenšovalo význam klasických knihovních služeb. V odborném tisku se diskutuje problém, zda další vývoj digitalizace nepovede k narušení dosavadních opor vzdělávacího procesu, spoléhajícího na uchování celistvých struktur poznatků v paměti a zda směřování k „pouhému“ procesu utváření a rozvíjení klíčových kompetencí neochudí dosavadní komplexní výstavbu osobnosti žáka.

Cílem této práce bylo posoudit, zda se znalosti a dovednosti zahrnuté v pojmech čtenářská a informační gramotnost, vylučují nebo zda se vzájemně doplňují. Přehlédneme-li webové stránky věnované klasické čtenářské i informační gramotnosti, můžeme konstatovat, že webová nabídka se spravedlivou měrou snaží pokrýt zájmy obou typů uživatelů tím, že nabízí:

- spojení s klasickou knihovnou formou nabídky jejích časopiseckých i knižních fondů,
- on-line díla v digitální formě k přečtení či stažení,
- možnost autorské tvorby, s možností komentovat díla ostatních autorů webové stránky,
- možnost účastnit se neinteraktivních i interaktivních počítačových her (ať již jako autor scénáře nebo jednotlivá literární postava).

V souhrnu lze říci, že klasická kniha na straně jedné a interaktivní počítačové prostředí na straně druhé se mohou vzájemně doplňovat. Aktivní uživatelský přístup v počítačových hrách, stejně jako empatie při četbě literárního díla, mají složky psychologickou i sociální a poskytují tak prostor pro vznik i řešení konfliktů i imaginární prostor nabízející uspokojení v rolích a identitách ve skutečnosti nedosažitelných. V integraci a posilování uvedených osobnostních složek hrají čtenářská a informační gramotnost nezastupitelnou roli.

Literatura

BARTHES, R. (2006). Sade, Fourier, Loyola. Praha : Nakladatelství Dokořán. 2005. 202s.

CÍLEK, V. (2007). Borgesův svět. Praha : Dokořán. 207s.

ČERNÁK, I., NAVRÁTIL, M. (1997) Vliv virtuální reality na psychiku jedince. Československá psychologie, roč. XLI-97, č. 1, str. 55-65.

EVA-WOOD (2002). Thinking And Feeling Poetry.

Dostupné z [www: www.arts.ualberta.ca/igel/IGEL2002/Eva-Wood.pdf](http://www.arts.ualberta.ca/igel/IGEL2002/Eva-Wood.pdf)

FRANĚK, M. (2002). Virtuální příroda. Dostupné z WWW: http://www.gac.cz/documents/ctenarstvi_pressLHV.doc

GABAL, I., HELŠUSOVÁ, L. (2003). Analysis Consulting. Jak čtou české děti? Stručná zpráva o výsledcích analýzy. Dostupné z www: http://www.gac.cz/documents/ctenarstvi_pressLHV.doc

KOŠŤÁLKOVÁ, H. (2005). Čteme si a přemýšlíme o tom nahlas - strategické myšlení a přemýšlivý čtenář. Dostupné z www: www.kritickemysleni.cz/klisty/KL6/ctemesinahlas.htm

SAK, P. (1999). Média v životě mládeže. Dostupné z WWW: <http://knihovna.adam.cz/vyzkum99/vyzk6.htm>

ŠMAHEL, D. (2003). Souvislost reálné a virtuální identity dospívajících. Dostupné z www: www.fss.muni.cz/~smahel/seminar2003/vrid_smahel.pdf

VACULÍK, M., DUŠKOVÁ, M. (2002). Psychologické aspekty on-line komunikace prostřednictvím internetu na tzv. chatech. Československá psychologie, 46/1, s. 55-63.

INFORMAČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V KNIHOVNÁCH 21. STOLETÍ

Jana Nejezchlebová, Moravská zemská knihovna Brno

Informační gramotnost je nesporně jedním z hlavních faktorů, který ovlivňuje přístup uživatelů k informacím. Jedná se o schopnost porozumět a užívat informace získané v rozmanitých formátech ze širokého spektra zdrojů tak, jak jsou prezentovány prostřednictvím počítačů i klasických tištěných dokumentů. Informační gramotnost neznamená jen schopnost využívání knihoven a jejich informačních fondů, ale jde o schopnost orientovat se v nejrůznějších informačních zdrojích, umět formulovat informační potřebu a konkrétní informační požadavek, vyhledat odpovídající informace, vyhodnotit je a použít pro řešení dané situace. Prostředím, kde tyto znalosti a dovednosti lze získat, jsou právě knihovny, veřejné i školní.

1. Souvislosti

Informační výchovu dětí a mládeže od jejího zavádění ve veřejných knihovnách v 70. letech provází téměř průběžně výrazné kvalitativní změny. Knihovnické lekce nebo Knihovnicko-bibliografickou přípravu pro žáky základních i středních škol zaměřovaly knihovny na výchovu k práci s informacemi, tzn. seznámení s činností knihovny, informačními pracovišti v regionu, práci s informačními prameny, vyhledávání informací i jejich zpracovávání. Knihovníci se snažili působit na učitele, aby žáci přicházeli do knihoven na exkurze i na lekce práce s informacemi připraveni již z výuky, aby knihovna mohla doplnit a na základě praktického procvičení zdokonalit tyto znalosti a dovednosti. Žáci dostávali na kartičkách napsané úlohy, které skupinově řešili pomocí katalogů a fondů v knihovně, jejich výstupy (prezentované ústně) knihovník (případně s učitelem) koordinoval a spojil do uceleného řešení zadaného problému. Určitý posun a výraznější podpora ze strany škol těmto snahám knihovníků nastala v souvislosti s novou výchovně vzdělávací soustavou od školního roku 1976/77. Bylo to období, kdy se knihovníci snažili zvládnout velké množství knihovnických lekcí, hledali různé systémy, jak zapojit co nejvíce škol a podle ročníků připravovali podkladové, částečně unifikované materiály s nimiž pracovali. Vycházelo se z teoretických materiálů (Filipová, Vacková, Smetáček, Voznička, Sakálová) a poznatků experimentální žákovské knihovny v Praze 5. Vyšla také Příručka pro školní knihovny (Praha, SNP 1982).

Od 90. let probíhají s rozvojem informačních a komunikačních technologií, jejich dostupností v knihovnách, náročnými požadavky společnosti, moderním technickým a prostorovým vybavením a s tím souvisejícími změnami v práci všech druhů knihoven zcela razantní změny i v přístupu a pojetí informační výchovy a informačního vzdělávání (termín vzdělávání začínáme používat vzhledem k náročnosti zvládnutí světa informací od středních škol). Přesněji řečeno, snažíme se o to, aby tyto změny zejména v prostředí školních knihoven probíhaly a ne zcela a dost rychle se nám to dařilo. Bylo nutné zvládnout počítačovou gramotnost, kterou však nelze (v České republice zejména v pojetí výukových programů a vlastní výuky k tomu došlo a velmi složitě se tento chybný přístup vysvětloval a měnil) zaměňovat s informační gramotností, která je širší a obecnější. Počítačová gramotnost je nutnou podmínkou ke zvládnutí gramotnosti informační.

2. Současná praxe knihoven

Informace se stávají životně důležitou potřebou, zvyšuje se jejich užitná hodnota. Stále více pozornosti je věnováno poznatkům, vědomostem, jejich přenosu a využitelnosti, přístupu k nim a institucím, které je zprostředkovávají. Do praxe se uvádí zásada občanského principu, tedy rovného přístupu k informacím. To vyžaduje změny ve vzdělávání (školním i mimoškolním) i v práci vzdělávacích institucí. Snahou posledních let je vytvořit ve školách inspirativní, tvůrčí atmosféru, mění se pojetí a způsob vyučovacího procesu. Mladí lidé se potřebují naučit jak využívat knihovnicko-informační systémy a služby i moderní informační technologie. Také návyk průběžné práce s informacemi, práce s knihou je nezbytný pro silící trendy celoživotního vzdělávání občanů. Jsou to cíle zasahující všechny typy knihoven a měnící jejich koordinaci a kooperaci i v oblasti informační výchovy.

Současná praxe veřejných knihoven v přípravě knihovnických lekcí (použijí tento název, terminologie je velmi různorodá) vychází z těchto okruhů:

1. Čtení a práce s textem

Čtení je první a hlavní informační dovednost, je základem informační kvalifikace, informačního chování. Jedna z mnoha funkcí čtení – zvládnutí techniky čtení textu však nestačí k vytváření nových dovedností a návyků. Nutný je duševně aktivní přístup, ten musí pedagog i knihovník podnítit a vhodně danými úkoly vyžadovat – hovořit o přečtených knihách, kriticky hodnotit text (vyjádřit stručně obsah, proč postavy jednají popsáním způsobem, jak bych jednal já a proč), vyhledávat konkrétní informace v textu a podle zadaného úkolu je intelektuálně zpracovat. *Racionální práce s textem* je základem veškeré budoucí práce s informacemi. I když v současné době

mnoho informací zprostředkuje AV technika, stále zůstává skutečností, že podstatnou část informací člověk získává formou plného textu v tištěné, klasické či elektronické podobě a musí jej rozšířovat, pochopit jeho smysl, zařadit do kontextu s jinými poznatky.

Učení z textu a vyhledávání informací. Stále více si ve školách uvědomují, že jen prostřednictvím učebnic není možné vést žáky a studenty k četbě. Nutný je duševně aktivní přístup, ten musí pedagog i knihovník podnítit a vhodně danými úkoly vyžadovat - hovořit o přečtených knihách, kriticky hodnotit text (vyjádřit stručně obsah, proč postavy jednají popsáním způsobem, jak bych jednal já a proč), vyhledávat konkrétní informace v textu a podle zadaného úkolu je intelektuálně zpracovat.

2. Informační vědomosti, dovednosti, návyky

Základní soubor informačních vědomostí, dovedností a návyků se vytváří v průběhu školní docházky, později se prohlubuje a doplňuje. Předpokladem je práce s informacemi v různých hodinách, neustálá podpora formou odpovídajících úkolů a vytváření prostředí pro uplatnění vědomostí (což zpětně vytváří motivaci snažit se a chtít informace získávat). Osvojení si praktických dovedností jak se v informačním prostoru chovat a pohybovat. *Orientace v primárních pramenech a využívání bibliograficko informačního aparátu primárních dokumentů* (úvod, obsah, předmluva, tiráž, vysvětlivky, rejstřík, soupis literatury, resumé apod.). Tyto informační dovednosti bezprostředně souvisí se čtenářstvím, s uměním recepce čteného textu, s orientací a chápáním odborného textu (jak je členěn, v které části hledat určité informace). *Technika práce se sekundárními prameny (terciálními apod.)*. Praktické osvojení dovedností, kde a jak vhodné prameny vyhledat (katalogy, kartotéky, bibliografie, hledání konkrétního záznamu, práce s rejstříky, orientace podle systematického a věcného principu) v klasické i elektronické podobě (na disketách, CD ROM, počítačových databázích).

3. Komplexnost využívání dokumentů

Jednou ze základních zásad při práci s informacemi je vysoce aktuální požadavek komplexnosti informačního průzkumu, zjištění a následné využívání relevantních informací uložených v různých druzích dokumentů, které tvoří fondy téměř všech knihoven. Je třeba, aby se žáci a studenti především naučili pracovat s tradičními dokumenty (monografiemi, periodiky a ostatními seriálovými publikacemi), se sekundárními prameny v klasické i elektronické podobě, ale i s audiovizuálními a multimediálními dokumenty. Vysvětlit jim rozdíly mezi klasickými a elektronickými dokumenty, ukázat na nutnost spojovat informace z různých pramenů, vyvolat pochybnosti o jednotlivých informacích užitých zdrojů a z toho vyplývající nutnost srovnávat informace v různých pramenech, nespolehat pouze na jeden zdroj,

pomocí problémových otázek vést žáky k přemýšlení, kombinování, vyvození nových závěrů, které obhájí, zdůvodní.

4. Využívání informačních zdrojů

Připravovat uživatele na možnosti využívání klasických informačních zdrojů (katalogy, kartotéky, bibliografie, příručková literatura – encyklopedie, slovníky), elektronických zdrojů (lokální, externí a zahraniční báze dat, CD-ROM), Internetu (seznamovat s adresami, kde lze najít zajímavé a přínosné informace).

5. Dostupnost informací

Učit je orientovat se v „jejich“ knihovně, umět si najít potřebné informace, vědět jaké služby a možnosti knihovna poskytuje a umět zjistit a získat potřebné dokumenty a informace i v jiných institucích a z jiných zdrojů. Seznámení s informačními institucemi (regionu i ČR, EU), připravit uživatele na samostatnost ve využívání informací i knihovnicko-informačních a základních služeb knihoven (prodlužování výpůjček, kontrola vlastních záznamů, požadavky na MVS). Souborné katalogy a jejich využívání, meziknihovní služby (MVS, MMVS), využívání knihovnických a informačních portálů.

Knihovny texty exkurzí, besed, informačních lekcí vystavují na svých webových stránkách a umožňují tak získání informací i virtuálním návštěvníkům viz několik příkladů.

- Besedy a knihovnicko informační lekce pro mateřské a základní školy – KKVysočiny Cyklus knihovnicko-informačních lekcí „Poznej svoji knihovnu aneb Kniha a počítač – tvoji přátelé a pomocníci“. Lekce informační výchovy a exkurze pro žáky 9. tříd a studenty (odd. pro dospělé)
www.kkvysociny.cz/oddeleni/Akce.detske_web.doc
- Knihovnické lekce MěK Břeclav
www.knihovna-bv.cz/detske.html
- Nabídka besed a knihovnických lekcí (pro jednotlivé ročníky a typy škol) – KJMS Žďár n. Sázavou
www.knihzdar.cz/akce/mlk_uvod.htm
- Průvodce knihovnou a informacemi – SVK Hradec Králové
www.svkhk.cz/pruvodce
- Systematická výchova k práci s informacemi – KKFB Zlín
www.kfbz.cz/besedy.htm
- Interaktivní hodiny nebo tematické besedy spojené s interaktivní hodinou
- KVK Liberec www.kvcli.cz/cz/sluzby/nabidka.doc

- Exkurze do knihovny a lekce infromatické výchovy – KBBB Uherské Hradiště
www.knihovnabbb.cz/cz/o_knihovne/oddeleni/deti_a_mladez

Zajímavé jsou informační hodiny, které připravuje ve spolupráci se školami Knihovna pre mládež v Košicích. Text zasláný dr. Gitou Milistenferovou je (s jejím svolením) zkrácen.

Přenesená vyučovací hodina na téma Světové oceány

Cílem práce s informacemi v 6. ročníku ZŠ:

Získat schopnosti a návyky samostatné orientace ve všech typech dokumentů a vyhledávat potřebné informace. Využívat informace při učení, tvorbě referátu a uvádět prameny (citace).

Získat základní schopnosti samostatného studia, získat informace (informační, orientační a selektivní čtení), jejich zpracování (studijní čtení), tvorba osnovy, konspektu, poznámek, písemného projevu. Využívání elektronických zdrojů.

Doporučené metody

Individuální a týmová práce žáků zaměřená na nácvik základních schopností samostatného učení, na práci s textem (čtení s porozuměním), na vyhledávání informací z nejrůznějších informačních zdrojů, na tvorbu vlastní dokumentace k řešenému problému (osnova, poznámky, záznamy zdrojů). Tvorba různého druhu zadaných výstupů – ústní, písemné, citování s využitím mezipředmětových vztahů (v tomto případě zeměpis, přírodopis, dějepis, cizí jazyky).

Téma: Světové oceány

Trvání: vyučovací hodina

Práce: komplexní využívání informačních zdrojů knihovny

Přenesená vyučovací hodina zeměpisu pro 6. ročník ZŠ s využitím mezipředmětových vztahů s přírodopisem, dějepisem, cizími jazyky, zoologií, případně s literární výchovou (dobrodružná literatura).

V úvodu knihovnice (záleží na domluvě s učitelem a zvolení odpovídající formy úvodu do problematiky) naváže na probrané učivo – tematický celek zaměřený na světová moře a oceány – a seznámí žáky s obsahem a cílem setkání v knihovně. Děti se rozdělí do skupin, které budou řešit konkrétní úlohy (rozšíří vědomosti z probraného učiva, zdokonalí zručnost v práci s informacemi):

I. Hledání literatury na zadaná dílčí témata – nejen z fondu vlastní knihovny, ale i z fondů jiných knihoven.

II. Zpracovat bibliografický záznam vybraných dokumentů.

I a II. ukáží schopnost samostatné orientace v knihovně, zručnosť ve vyhľadávání v jejím katalogu i schopnosť vyhľadávání v katalogích jiných knihoven, orientaci v informačním aparátu knihy, základní znalost MDT a třídění naučné literatury i beletrie. Doplnění minikvízem – otázky z literatury v knihovně, aby si žáci uvědomili rozsah a různorodost informací v knihách.

III. Úloha zaměřená na orientační čtení, výběr úryvku – vybere každá skupina, vypíše cizí slova, která mají vztah k tématu (moře, oceány) – vyhledají význam, přečtení úryvku a vysvětlení postupu (z které knihy četli, autor, název, kapitola, strana).

IV. Dvě skupiny zpracují výběrovou bibliografii, další dvě skupiny vytvoří slovník z cizích slov.

Příklad úkolů na internetu:

k dispozici dostanou dvě adresy, zjistit jaké počasí je v Athénách, vyhledat světadíl, příslušný stát, mapu, vyčíst teplotu ...obdobné úkoly zadané i na využití speciálních dokumentů (CD-ROM).

Průběžná asistence knihovnice, vysvětlení např. rozdílů mezi výpisky a citacemi atd.

Na získané schopnosti a dovednosti se naváže v 7. třídě (např. citace z knih).

3. Nový fenomén ve vzdělávání

Technologie mění i kvalitu a úroveň vzdělávání resp. jeho klasické pojetí. Člověk v interakci s existenčním prostředím je závislý na svém rozhodnutí a z toho vyplývající chování, jednání a prostředí mu vrací jeho postup ve formě důsledků, hodnocení. Změnil se tedy nejen význam vzdělávání, ale zcela zásadně i jeho obsah a pojetí, takže to, co označujeme nebo jsme byli zvyklí označovat jako základní vzdělání, je z pohledu 21. století nedostačující. Problém nízké úrovně gramotnosti, případně negramotnosti, stále existuje. V rozvojovém světě má stále podobu neschopnosti číst a psát, ve vyspělých zemích se projevuje jiným způsobem. Gramotnost je kulturní fenomén, který se vyvíjí a proměňuje spolu s kulturou a společností. Změnila se z prosté schopnosti podepsat se, přes postupně se rozvíjející požadavek číst, psát i počítat. Tento moment se stává určující v pojetí, v koncipování obsahu, ve strategii vzdělávání. Otázka „Umíte číst, psát a počítat?“ není už dávno ve vyspělých zemích adekvátním nástrojem, jak zjistit gramotnost člověka. Není však také ještě zcela jasná odpověď na otázku, co bude třeba v 21. století učinit, aby byl člověk považován ve vyspělých státech za gramotného. Vzhledem k rychlému vývoji společnosti, jejím technologickým možnostem, se i požadavky s nadsázkou řečeno „překotně a stále mění“.

Od dovedností ke kompetencím

Pracovní skupina Evropské komise definuje klíčové kompetence jako ty kompetence, které představují přenosný a univerzálně použitelný soubor vědomostí, dovedností a postojů, které potřebuje každý jedinec pro své osobní naplnění a rozvoj, pro zapojení se do společnosti a úspěšnou zaměstnatelnost. O fenoménu klíčových kompetencí se na různé úrovni hovoří od 70. let 20. století. Teprve na konci devadesátých let 20. století vstupují klíčové kompetence také do oblasti vzdělávání. Prvořadou motivací, proč se pozornost vzdělávacích systémů a kurikulárních dokumentů zaměřila na klíčové kompetence, byl zájem o kvalitu vzdělávání a jeho efektivitu. Většina evropských zemí se shodla na tom, že k tomu, aby byli dnešní lidé dobře připraveni na další profesní i osobní život a dovedli se plnohodnotně zapojit do dění ve společnosti je nutné, aby byli připraveni na celoživotní učení. Proto se evropská kurikula začala zaměřovat více na úspěšnou aplikaci vědomostí a dovedností, nežli na jejich pouhé předávání. Evropská unie na lisabonském jednání Rady Evropy definovala pro rok 2010 nový strategický cíl obsažený ve výrazné konkurenceschopnosti a dynamické ekonomice ve světě.

Evropská komise podle stanovených priorit identifikovala pro etapu základního vzdělávání osm oblastí klíčových kompetencí proto, že touto etapou projde převážná většina žáků a je tedy možné osvojení těchto dovedností zajistit. Klíčové kompetence by měly být chápány jako společný základ pro evropské systémy vzdělávání a odborné přípravy.

Rámcové vzdělávací programy – změny v pojetí výuky

Celosvětově je uznávaná Bloomova taxonomie vzdělávacích cílů, v níž jsou znalosti typu encyklopedických pouhým prvním stupněm žebříčku schopností, k nimž by děti měly ve výchovně-vzdělávacím procesu dospět. Význam klade na pochopení problému, nalezení souvislostí, propojení, aplikace:

1. Znalost (žák si vyvolává nebo znovu poznává informace).
2. Pochopení (porozumět termínům a koncepcím, vysvětlit vlastními slovy, parafrázovat text, chápat informaci).
3. Aplikace (řešit problém s použitím informace a vhodného zobecnění).
4. Analýza (formulovat teoretické vysvětlení nebo matematický či logický model, odvodit zákonitost, oddělit informace od jednotlivých částí).
5. Syntéza (na základě zvládnutí předchozích stupňů vytvořit něco nového, originální, tvořivé myšlení).
6. Hodnocení (vybrat a zdůvodnit nejvhodnější řešení).

Tyto záměry jsou obsaženy v probíhající reformě českého školství a v současné době do škol zaváděných rámcových vzdělávacích programech,

na jejichž základě každá škola pro svou výuku zpracovává školní vzdělávací program (www.rvp.cz). V RVP jsou charakterizovány klíčové kompetence jako souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění ve společnosti, v praktickém životě. Úroveň klíčových kompetencí, které žáci dosáhnou na konci základního vzdělávání, nelze ještě považovat za ukončenou, ale získané klíčové kompetence tvoří neopomenutelný základ žáka pro celoživotní učení, vstup do života a do pracovního procesu. Klíčové kompetence nestojí vedle sebe izolovaně, různými způsoby se prolínají, jsou multifunkční, mají průřezovou, mezipředmětovou podobu, lze je získat vždy jen jako výsledek celkového procesu vzdělávání.

Národní program rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílá kniha) zakotvený ve školském zákoně zavádí nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání je platný od 1. 3. 2005, pro Základní školy byl schválený v roce 2005 (platný je od školního roku 2006/2007). Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (RVP G) a Rámcový vzdělávací program pro gymnázia se sportovní přípravou (RVP GSP) schválilo MŠMT dne 24. 7. 2007. Tyto programy jsou určeny pro čtyřletá gymnázia a vyšší stupeň víceletých gymnázií. Od září 2007 nastává dvouleté období, ve kterém budou gymnázia připravovat školní vzdělávací programy, podle kterých začnou nejpozději od 1. září 2009 vyučovat.

5. Kompetence a informační vzdělávání

V předchozí kapitole jsme se věnovaly pojetí klíčových kompetencí jak z pohledu dokumentů evropské unie, tak z nastávající realizace v českém školství (základním i středoškolském). Pro knihovny, školní samozřejmě ale i veřejné knihovny, jsou tyto podklady velmi důležité a rozhodující pro další změny, ale spíše vývoj, filosofii přístupu k přípravě informační výchovy a vzdělávání pro žáky a studenty základních a středních škol. A to jak po stránce obsahové, tak metodologické.

Klíčové kompetence v RVP ZV a RVP G jsou stejné, jejich úroveň se však prohlubuje a rozšiřuje úměrně věku a stupni vzdělání žáků. Náplň kompetencí k učení a řešení problémů cituji, protože obsahují a prohlubují prvky informačního vzdělávání, z dalších kompetencí vybírám podstatné. Jedná se o náplň kompetencí pro gymnázia, tedy úroveň, ke které je třeba postupně dojít v lekcích oddělení pro děti a navazujících v oddělení pro dospělé čtenáře.

Kompetence k učení

Žák své učení a pracovní činnosti sám plánuje a organizuje, využívá je jako prostředku pro seberealizaci a osobní rozvoj. Efektivně využívá různé strategie učení k získání a zpracování poznatků a informací, hledá a rozvíjí účinné postupy ve svém učení, reflektuje proces vlastního učení a myšlení. Kriticky přistupuje ke zdrojům informací, informace tvořivě zpracovává a využívá při svém studiu a praxi. Kriticky hodnotí pokrok při dosahování cílů svého učení a práce, přijímá ocenění, radu i kritiku ze strany druhých, z vlastních úspěchů i chyb čerpá poučení pro další práci.

Kompetence k řešení problémů

Rozpozná problém, objasní jeho podstatu, rozčlení jeho části. Vytváří hypotézy, navrhuje postupné kroky, zvažuje využití různých postupů při řešení problému nebo ověřování hypotéz. Uplatňuje při řešení problémů vhodné metody a dříve získané vědomosti a dovednosti, kromě analytického a kritického myšlení využívá i myšlení tvořivé s použitím představivosti a intuice. Kriticky interpretuje získané poznatky a zjištění a ověřuje je, pro své tvrzení nachází argumenty a důkazy, formuluje a obhájí podložené závěry. Je otevřený k využití různých postupů při řešení problémů, nahlíží problém z různých stran. Zvažuje možné klady a zápory jednotlivých variant řešení, včetně posouzení jejich rizik a důsledků.

Kompetence komunikativní

Efektivně využívá moderní informační technologie. Vyjadřuje se v mluvených a psaných projevech jasně, srozumitelně a přiměřeně tomu, komu, co a jak chce sdělit, s jakým záměrem a v jaké situaci komunikuje. Prezentuje vhodným způsobem svou práci i sám sebe před známým i neznámým publikem.

Kompetence sociální a personální

Přizpůsobuje se měnícím se životním a pracovním podmínkám a podle svých možností a schopností je aktivně a tvořivě ovlivňuje. Přispívá k vytváření a udržování hodnotných mezilidských vztahů založených na vzájemné úctě, toleranci a empatii. Rozhoduje se na základě vlastního úsudku, odolává společenským i mediálním tlakům.

Kompetence občanská

Informovaně zvažuje vztahy mezi svými zájmy osobními, zájmy širší skupiny, do níž patří, a zájmy veřejnými, rozhoduje se a jedná vyváženě. Rozšiřuje své chápání a poznání kulturních a duchovních hodnot, spoluvytváří je a chrání. Posuzuje události a vývoj veřejného života, sleduje, co se děje v jeho bydlišti a okolí, zaujímá a obhájí informovaná stanoviska a jedná k obecnému prospěchu podle nejlepšího svědomí.

Kompetence k podnikavosti

Mimo jiné rozvíjí svůj osobní i odborný potenciál, rozpoznává a využívá příležitosti pro svůj rozvoj v osobním i profesním životě. Získává a kriticky vyhodnocuje informace o vzdělávacích a pracovních příležitostech, využívá dostupné zdroje a informace při plánování a realizaci aktivit.

Pro knihovníky je proto právě v této době velmi důležitá spolupráce s učiteli, seznámení se se školními vzdělávacími programy. Učitelům je třeba ukázat a vysvětlit možnosti knihoven, obsah a cíl práce s informacemi a připravenost knihoven podpořit nové trendy výuky. Implementovat informační vzdělávání do školních vzdělávacích programů a spolupracovat s učiteli na jeho realizaci. Společně připravit hodiny nebo lekce informačního vzdělávání v knihovně. Získané schopnosti s dovednosti žáků a studentů posílit a ověřit na připravených projektech, na formách projektového vyučování. Informační výchovu připravovat mezipředmětově, propojit znalosti z různých předmětů do zadaných úkolů nebo projektů.

Novinkou rámcových programů je požadavek výstupů z nejrůznějších projektů a vzdělávacích oborů. Nejen ústních i písemných. To znamená větší důraz a požadavky na znalost standardů a norem pro zpracování odborných prací, jejich úpravu, formu, citace. To vše umíme, můžeme žáky, studenty, ale i učitele naučit. Jen je o tom přesvědčit a přivést do knihovny.

Naplnění potřeb a požadavků školy 21. století vyžaduje zamýšlení nad současnou praxí v knihovnách v oblasti informačního vzdělávání. Propojení a návaznost činnosti jednotlivých oddělení. Na základě analýzy situace a znalostí potřeb učitelů připravit

Ucelený systém (koncepte) informačního vzdělávání v knihovně

1 Informační gramotnost učitelů – seznámit učitele s činností a službami knihovny a jiných informačních institucí, s obsahem informační výchovy a vzdělávání v knihovně, s možnostmi podpory školního vzdělávacího programu. S využitím metod a postupů informační výchovy v jednotlivých předmětech.

2 Informační výchova a vzdělávání žáků a studentů středních škol (mládeže do 19 let)

2.1 Informační vzdělávání v knihovně (informační návyky, schopnosti a dovednosti, znalosti ze světa informací)

2.2 Propojení se školou, spolupráce na projektech, společné projekty školy a knihovny, spolupráce se školní knihovnou, zpětná vazba.

6. Knihovna musí „jít“ za uživatelem

Současné studijní a informační centrum školy má pro zajištění své funkčnosti tyto úkoly:

- poskytování knihovnických i informačních služeb z jednoho centra celému společenství školy,
- zajištění maximální přístupnosti knihovny i přímého přístupu k fondům dokumentů a informačním zdrojům,
- vytvoření studijního prostředí, vhodného a inspirujícího pro práci s informacemi, pro podporu čtenářství, místa pro tvořivou aktivitu žáků i učitelů,
- získání pro využívání služeb studijního a informačního centra učitele, spolupracovat s nimi na doplňování a využívání literatury a ostatních dokumentů a tím integrovat knihovnu do nejrůznějších vyučovacích předmětů, do školního vzdělávacího programu,
- respektovat základní knihovnické standardy a tím zjednodušit a zpřehlednit práci vlastní knihovny, vytvořit tak podmínky pro uplatňování informační výchovy ve škole a zajistit orientaci žáků v dalších knihovnách (vysokoškolských, veřejných),
- z hlediska rozvoje osobnosti žáka i učitele vytvářet potřebu s informacemi pracovat, vést k alternativnímu přístupu ke knize, k získávání informací, znalostí z nichž dovede pak žák mít užitek pro sebe i pro své okolí (spolužáky),
- z didaktického hlediska pomáhat ve škole vytvářet dovednosti a návyky v práci s informacemi, komplexní využívání všech typů dokumentů,
- praktickou každodenní činností se systematicky podílet na vyučovacím procesu všech žáků ve škole.

Tyto funkce by se měly stát již samozřejmostí, v postupujícím 21. století jsou na knihovny kladeny již další požadavky. Studijní a informační centrum školy, nebo prostě školní knihovna, musí jít za svými uživateli, do virtuálního prostředí, být vždy tam, kde je uživatel, ve chvíli, kdy potřebuje určitou informaci. Pro veřejné knihovny je tento přístup stále více reflektovanou skutečností, webové stránky veřejných knihoven poskytují informace i online služby. Zcela neznámou praxí je tento přístup pro školní knihovny, studijní a informační centra škol. Jejich webové stránky by měly nejen informovat o existenci knihovny ve škole, poskytovat základní kontaktní údaje, měly by umožňovat vstup do katalogů, k dalším informačním zdrojům, online služby, ale také výukové materiály, odkazy na literaturu a další odkazy v přímém propojení na výuku.

7. Učebnice nestačí – šance veřejných knihoven

Učebnice nejsou ničím jiným, než svého druhu průvodci. Učebnice používané jako jediné zdroje těžce omezují informační základnu pro všechny – žáky i učitele. Kovaliková doporučuje osvobodit se od závislosti na učebnicích a využívat veřejné knihovny. Dokonce učitele nabádá – nestyďte se!

Obraťte se na knihovníka. Bude vaším nejužším spojencem, dejte mu kopii svého klíčového učiva a než začnete s novým podtématem připraví vám soubor knih ... (Kovalíková, s. 135-136).

A ještě upozornění na připravovaný dokument Veřejná konzultace Školy pro 21. století viz: http://ec.europa.eu/education/school21/index_cs.html

Literatura

BRDIČKA, Bořivoj. Vzdělávání a internet 2. generace. Informační gramotnost 5. Brno : Moravská zemská knihovna, 2007, s. 20 – 30. ISBN 978-80-7051-172-5

Jak posílit roli knihoven při zavádění moderních forem vzdělávání? Zdroj: Joan K. Lippincott – Where Learners Go, LibraryJournal.com, October 1, 2005. Připravil: Bořivoj Brdička. Dostupné na WWW: http://www.spomocnik.cz/zajimavosti-detail.php?id_document=477

KOVALIKOVÁ, Susan. Integrovaná tematická výuka. Praha : SPIRÁLA, 1995. 304 s. ISBN 80-901873-0-7

RABUŠICOVÁ, Milada. Gramotnost : staré téma v novém pohledu. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 199 s. ISBN 80-210-2858-0

CÍLEM AKTIVIT V DĚTSKÉM ODDĚLENÍ KNIHOVNY KROMĚŘÍŽSKA JE INFORMOVANĚJŠÍ ČTENÁŘ ANEB KLÍČ K BRANÁM MĚST

Hana Fialová, Knihovna Kroměřížska

V oddělení pro děti a mládež Knihovny Kroměřížska registrujeme 1800 čtenářů (do patnácti let), kteří mohou vybírat z 23 000 knižních svazků. Dětské oddělení je otevřeno od pondělí do pátku (s výjimkou čtvrtka, kdy je zavřeno pro veřejnost, abychom mohli realizovat cykly besed pro žáky školních družin, jichž chodí v měsíčních intervalech do knihovny třináct skupin) od 12. 00 do 18. 00, v době letních prázdnin také dopoledne.

Kromě informačních lekcí a tématických besed nabízíme akce pro čtenářskou i nečtenářskou veřejnost. Kromě zábavných odpolední vyplňují naši čtenáři kvízy a testy ze znalosti literatury, ale také třeba s tematikou Vánoce, Velikonoc, internetu apod. Internetu a internetovému vyhledávání informací věnujeme samozřejmě také měsíc březen. Například v Měsíci internetu si s dětmi z mateřských škol „hrajeme“ s počítačem v lekcích s názvem Není myška jako myš, naši čtenáři se s chutí pouštějí do kvízu O internetu s internetem.

V rámci projektu Kde končí svět, vyhlašovaném SKIP KDK, se děti zapojují do literární části soutěže, která vždy pokračuje krajským kolem střídavě pořádaném v jednotlivých okresních městech Zlínského kraje.

V Knihovně Kroměřížska mají tradici dlouhodobé několikaměsíční soutěže, ať už zábavné (Magická knihovna čar a kouzel inspirovaná knížkami o Harry Potterovi, Putování karamelovou stezkou vycházející z knihy Karlík a továrna na čokoládu) či vědomostní, v nichž nechybí ani výtvarná část.

V Knihovně Kroměřížska má své místo environmentální vzdělávání. V dětském oddělení jsme letos již počtvrté vyzvali žáky základních a praktických škol a studenty primy až kvarty gymnázií k vytvoření projektu řešícího nedostatky v oblasti ochrany a tvorby životního prostředí v blízkosti jejich bydliště. Soutěž nese název Děti pro Zemi a Knihovna Kroměřížska ji vyhlašuje ve spolupráci s ekologickým sdružením Planorbis a Zdravým městem Kroměříž.

Avšak především o hledání informací je soutěž Klíč od bran vyhlašovaná oddělením pro děti a mládež. K vyhlášení prvního ročníku vědomostní

soutěže pro děti, stejně jako následujících čtyř, nás inspiroval projekt Evropské komise EU s názvem PULMAN. Zkratka šesti anglických slov znamená spolupráci paměťových institucí na místní úrovni. V oddělení pro děti a mládež Knihovny Kroměřížska jsme přivítali zájem kroměřížských paměťových institucí podílet se s námi na přípravě i realizaci vědomostní soutěže pro kroměřížské děti, jejímž cílem (v prvních třech letech), bylo zvýšit jejich povědomí o historii i současném životě města. Každý, kdo úspěšně odpověděl na všechny otázky Knihovny Kroměřížska, Státního okresního archivu, Muzea Kroměřížska a Arcibiskupského zámku a zahrad v Kroměříži, získal symbolický klíč od svého města, získal Klíč od Kroměříže. Tak se totiž první tři ročníky této soutěže jmenovaly. Téměř dvouměsíční soutěž, určená žákům kroměřížských škol do 15 let, určitě přiučila děvčata a chlapce umění vyhledávat a třídit informace, které odevzdávali v písemné podobě vždy po týdnu pracovníkům zmíněných institucí. Aby onen klíč od Kroměříže nebyl tak úplně symbolický, děti lovily razítka klíčků do svých soutěžních průkazů. Je nasnadě, že podrobná a přesná odpověď byla odměněna větším počtem razítek, než ta stručná či nesprávná. Naši soutěžící hledali správné odpovědi v tištěné i elektronické podobě. Mnozí z nich se dověděli poprvé, kde sídlí Státní okresní archiv v Kroměříži a třeba také to, že knihovny v muzeu, zámku i archivu jsou přístupné veřejnosti. Ale dověděli se také, jaký význam pro Kroměříž měl Bruno ze Schauenburku, zjistili, jakých úspěchů dosáhli místní sportovci a po kom že se jmenují naše ulice, dověděli se, jak se jmenují jejich radní a jakou oblast mají na starosti a třeba také to, jaké plány má naše město v oblasti životního prostředí. Naši soutěžící se museli také několikrát vypravit nejen na procházku kroměřížskými ulicemi a zahradami, ale také do spolupořádajících paměťových institucí, kde si vyzvedli otázku a po týdnu doručili odpověď. Při kladení dvaceti otázek jsme byli společně s kolegy ze zámku, archivu i muzea náročnější na děti, které soutěžili ve starší kategorii, v kategorii od 12 do 15 let. Ty mladší zase samy od sebe doplňovaly své soutěžní elaboráty kresbami či fotografiemi. Při společném hodnocení všech prací jsme konstatovali, že mnohými z nich by se mohli chlubit i středoškoláci. Tradičními a nejvítanějšími cenami v soutěži se staly báječné dorty, samozřejmě ozdobené čokoládovým nebo marcipánovým klíčkem, jak jinak. Také v následujícím ročníku jsme nejlepší děti odměnili nejen keramickými klíči, ale také klíčky sladkými, které trůnily na ještě sladších dortech. Samozřejmě nechyběly knižní odměny.

Klíč od bran Kroměříže vystřídal ve čtvrtém roce klíč od bran partnerských měst. To už se stala soutěž známou a její vyhodnocení si nenechali ujít ani kroměřížští zastupitelé. Právě oni přišli s nápadem zvýšit povědomí dětí o místech v zahraničí, kde máme díky dlouholetému partnerství a spo-

lupráci přátele. A tak děti vyhledávaly a sepisovaly informace o našich partnerských městech a o zemích, v nichž se nacházejí. Psaly o Nitře a Slovensku, o Kremssu a Rakousku, o Ramnicu Valcea a Rumunsku, o Chateaudanu a Francii a o Piekarech Slaskich a Polsku. Právě v tomto čtvrtém ročníku „klíče“ v roce 2006 jsme ve spolupráci s kolegy z Muzea Kroměřížska, Arcibiskupského zámku a Státního okresního archivu přidali k vědomostní části také soutěž výtvarnou. Výtvarná část se jmenovala Pohlednice ze země našich přátel. Soutěžící tvořili libovolnou výtvarnou technikou „pohlednici“, kterou by z kteréhokoliv jimi vybraného místa na Slovensku, ve Francii, Rumunsku, Polsku či Rakousku rádi poslali svým přátelům. Porota složená z výtvarníků hodnotila na sedmdesát „pohlednic“ slovenských hor, rumunských větrných mlýnů, francouzských zámků, rakouských zimních středisek nebo třeba polských kostelíků... „Pohlednice“ nesměla přesáhnout formát A4, to kvůli jejímu následnému skenování a vystavení výkresů na panely. S propagací soutěže „Klíč od bran partnerských měst“ nám vydatně pomáhali pracovníci Odboru školství MÚ v Kroměříži a tradičně regionální tisk. Soutěž vycházející z předchozích třech ročníků (které nesly název Klíč od bran Kroměříže) byla opět inspirována projektem Evropské komise EU s názvem PULMAN.

Jak napovídá název Klíč od bran partnerských měst, žáci kroměřížských škol tentokrát nepátrali v historii a současnosti Kroměříže, ale hledali ve slovnících, průvodcích i na internetu informace o našich pěti partnerských městech a jejich zemích. Soutěž podpořilo Město Kroměříž, které, stejně jako Knihovna Kroměřížska, si dalo za cíl zvýšit povědomí dětí o našich partnerských městech a jejich zemích. Vždyť mnoho o rakouském Kremssu, rumunském Ramnicu Valcea, polských Piekarech Slaskich, Chateaudunu a Nitře nevíme, ani dospělí, ani mládež. Tedy, ta asi před soutěží také nevěděla. Ale to je už dnes jinak. Cíl byl určitě splněn – mnozí kamarádi, rodina či známí by asi neuměli všech pět měst ani vyjmenovat, ale soutěžící by dnes už mohli vyprávět o jedinečnostech jednotlivých míst, o kulturních i přírodních krásách a současném životě v nich i zemích, v nichž leží. Děvčata a chlapci dobře vědí, že co se naučí, to jim nikdo nevezme, znalosti získané při hledání odpovědí na naše někdy „strašně těžké“ otázky snad zúročí v budoucnu. No a jestli uspěli, zjistili po přepočítání razítek klíčků ve svém účastnickém průkazu, tedy ti, kteří se zúčastnili vědomostní části. Všechny odpovědi pečlivě přečetla porota opět složená z nás, knihovníků jednotlivých paměťových institucí. Písemné odpovědi na každou otázku museli soutěžící doručit do Knihovny Kroměřížska vždy nejpozději do 14 dní, na výrobu „pohlednic“ měli čas jeden a půl měsíce.

Z původního počtu 36 do vědomostní části soutěže přihlášených dětí se jich během putování po encyklopediích, průvodcích, internetu a Městském

úřadu v Kroměříži dost znavilo a přes původní odhodlání vydržet náročné tempo a obtížný terén, předčasně odstoupilo ze soutěže. Blahopřání proto patřilo všem těm, kteří si dali práci s vypracováním odpovědi alespoň na dvě soutěžní otázky. Těch bylo celkem 17. Ale klobouk dolů před 13 soutěžícími, kteří vydrželi do konce. Uměli odpovědět na otázky z historie i současnosti všech pěti partnerských měst a jejich zemí. A nač jsme se například ptali ve vědomostní části soutěže? Zajímali nás údaje o Nitře, ptali jsme se na recept na slovenské národní jídlo, na rumunská pohoří a hraběte Draculu, na polské spisovatele, francouzské umělce atd. Otázka nás z Knihovny Kroměřížska měla vždy dvě části: samotné partnerské město a zemi, v níž leží. Výtvarná část soutěže Klíč od bran partnerských měst zaujala 75 dětí, od nichž jsme získali 78 výtvarných prací.

Knihovna Kroměřížska, Státní okresní archiv v Kroměříži, Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži a Muzeum Kroměřížska letos opět zvolily dvě hlavní témata ve vědomostní i výtvarné části „klíče“. V našem městě se ve dnech 8. a 9. 5. konaly mimo jiné oslavy Dnů Nitry, našeho partnerského města, takže slovenská Nitra a Nitranský samosprávný kraj bylo hlavní téma vědomostní části soutěže, druhé se zrovna nabízel: Okresní státní archiv v Kroměříži letos slavil 10. výročí činnosti v nové budově a 60. výročí existence okresního archivu v našem městě. Na zadání z kroměřížského archivu slyšeli především děti soutěžící ve výtvarné části „klíče“.

Počet účastníků vědomostní části soutěže se dal spočítat na prstech obou rukou: bylo totiž třeba něco přečíst, zjistit na internetu či v průvodcích, aby bylo možné podrobně a správně napsat o historii Nitry, uvést demografické a geografické údaje o tomto městě a celém kraji, rozepsat se o významných památkách, zmapovat okolí slovenského města a nezapomenout na zásluhy významných slovenských osobností. Kolegyni z kroměřížského archivu zase zajímalo, zda soutěžící zjistí například to, kolik metrů písemností je možné uložit v jejich depozitáři, knihovník kroměřížského zámku se ptal na počiny prvního nitranského knížete, v druhé části otázky chtěl po dětech zjistit informace o klášteře v Zobore.

Výtvarnou část obeslalo svými výkresy 45 osmi až patnáctiletých. Výtvarné práce inspirovaly nejen památky Nitry, ale i okolí se svými kostelíky, zámky i folklórem, což oceňovala tříčlenná porota kroměřížských výtvarníků. Největší část soutěžících reagovala na zadání nakreslit či namalovat poklad, který by si někdy přáli objevit. A my jsme mezi výtvarnými pracemi objevili poklady nejrůznější: od starých knih přes svatý grál až po hromadu zlatých mincí. Dojaly nás děti, které považovaly za největší poklad přírodní a kulturní krásy vlasti, které musíme střežit pro další generace. Třetí nabídky, ztvárnit budovu skutečného či fantaskního archivu u nás či na Slovensku, využilo jen pár dětí, ale skvěle.

Odměnou pro všechny zúčastněné v soutěži Klíč od bran Nitry byl celodenní zájezd do tohoto slovenského města, kde se dětem o program výborně postarali pracovníci NISYSu, Nitranského informačního systému. Soutěžící při procházce městem zjišťovali, zda se jejich výkres podobal skutečnosti. Hlavní vítěz si stejně jako v předešlých čtyřech letech odnesl kromě keramického klíče dort přizdobený klíčkem z marcipánu. Kdo by snad v budoucnu zamýšlel vrhnout se na poznávání partnerské Nitry vážněji, mohl listovat v řadě průvodců a informačních brožurek darovaných slovenskými přáteli.

V letošním školním roce, v šestém roce „klíče od bran“, ať už ho zaměříme jakkoliv, poputují soutěžní výtvarné práce, tedy „pohlednice“, na výstavu do Nitry, nitranským žákům na oplátku uspořádáme vystavení jejich prací u nás v Kroměříži.

Získávání informací bude pro naše čtenáře aktuální letos již od září, kdy odstartujeme u příležitosti 100. výročí narození spisovatelky Astrid Lindgrenové šestidenní vědomostní a zábavnou soutěž „Všechny děti paní Astrid“. V říjnu pořádáme v oddělení pro děti a mládež naší knihovny celodenní seminář s ekologickou tematikou, který snad pomůže profesionálním knihovníkům z dětských knihoven Zlínského kraje najít cestu k aktivitám s environmentálním zaměřením.

Cíl činnosti oddělení pro děti a mládež Knihovny Kroměřížska zůstane stejný i v následujících letech: přivést našeho čtenáře díky bohaté nabídce aktivit k novým informacím, které se snad naučí zase o něco lépe třídit a zpracovávat.

AKVIZICE HUDEBNÍHO ODDĚLENÍ KNIHOVNY MĚSTA HRADCE KRÁLOVÉ

Šimona Šimonová, Knihovna města Hradec Králové

Hudební oddělení Knihovny města Hradce Králové (dále HO) půjčuje knihy, noty, audiovizuální dokumenty (CD, MC, DVD, VK) a CDROMy. Akvizici provádějí katalogizátoři podle jednotlivých typů dokumentů, ale svými návrhy se účastní všichni pracovníci HO.

Knihy

Akvizice knih je prováděna zčásti oddělením knihovních fondů a odbornou literaturu dle dalších požadavků si vybírá a objednává HO samo. Knihy a seriály jsou zpracovávány v oddělení knihovních fondů.

Akvizice je prováděna:

- při běžných, každotýdenních nabídkách zprostředkujícího králové-hradeckého knihkupectví ve spolupráci s oddělením knihovních fondů Knihovny města Hradce Králové
- vlastním výběrem z katalogových nabídek.
- nákupem odborné literatury z vysokoškolských vydavatelství 1x-2x ročně

Nákup odborné literatury je řízen především požadavky katedry hudební výchovy Univerzity Hradec Králové. Zdrojem jsou i náměty návštěvníků a samozřejmě katalogy vydavatelů.

Při profilování fondu jsme, bohužel, stále omezováni jazykovým „konzervatismem“ především u odborné a studující veřejnosti, a proto nelze nakupovat tituly v jiné řeči než češtině. Pouze výjimky encyklopedického charakteru jsou tolerovány pro neexistenci obdobných titulů české provenience.

Noty

HO samostatně nakupuje a zpracovává noty a kromě knih zpracovává i další níže zmíněné dokumenty.

V průběhu předchozích let (v době předrevoluční) byly tituly široce dostupné nejen na domácím, nýbrž i zahraničním trhu, především vydavatelství v zemích RVHP. I z těchto zdrojů čerpalo oddělení tituly,

kteře jsou v současné době zcela nevydávané a tvoří velmi kvalitní jádro fondu. Pro nízkou cenu not bylo možno nakupovat multiplikáty i do počtu 5-10 kusů. Pozitivní vliv na rozsah a kvalitu budovaného fondu hudebnin měl povinný výtisk, který hudební oddělení dostávalo do roku 1994.

Po přechodné době malé nabídky v období 1. polovině 90. let, kdy nákup přes Kulturní střediska zahraničních zemí, případně přímo od zahraničního vydavatele ustal a slovenský trh se stal trhem zahraničním, HO pracně shánělo ve svém regionu zástupce vydavatelů ze zahraničí. Sehnalo jediného, ing. Husáka, který zastupoval především vydavatele Schott a Leduc. Smrt velkého znalce hudby a dobrého obchodníka přerušila dobrou spolupráci a oddělení začalo hledat jiná spojení.

V současné době má hudební oddělení navázanu trvalou spolupráci s Editio Bärenreiter, firmou Talacko Praha, Blesk Market Ostrava, Barvič–Novotný Brno, přes které nakupuje zahraniční i české tituly.

Z českých vydavatelů, kterých je dnes už řada, je možné jmenovat např. Nakladatelství Českého rozhlasu, Spectrum–Blabla, Nela–Ladislav Němec, Amos Editio–Věroslav Němec.

Akvizice se realizuje především formou objednávek dle nabídkových katalogů a z Internetu, případně formou přímého nákupu při návštěvě hl. města, Brna či vydavatelství v místě působení.

Profilace fondu vychází z charakteru potenciálních hudebních uživatelů knihovny. Ve městě působí katedra hudební výchovy při Pedagogické fakultě Univerzity HK, dále symfonický orchestr, dvě ZUŠ, několik pěveckých sborů a množství komorních amatérských souborů. Opomenuti samozřejmě nemohou být ani běžní návštěvníci oddělení.

S ohledem na požadavky všech těchto možných klientů se buduje fond hudebnin. Základem je klavírní a klávesový repertoár. Pracovníci sledují velký rozvoj požadavků na vokální tvorbu pro sbory i jednotlivé hlasy. Proto se, více než v předchozí době, doplňuje literatura tohoto charakteru. Podobně, na rozdíl od předchozích dob, kdy se rovnocenně klavíru např. nakupoval fond houslí, je nyní větší zájem o varhanní tvorbu a notové materiály pro dechové nástroje, zejména trubku a saxofon. Nakupují se hudebniny ve formě partitury, i když se zákazníci více než dříve starají o zajištění i jednotlivých partů.

Bohužel zajištění kvalitních titulů dle zájmu a požadavků uživatelů je možno uspokojit, vzhledem k vysokým a stále rostoucím cenám hudebnin pouze v počtu jednoho, velmi zřídka dvou exemplářů proti multiplikátům dob minulých.

Zvukové nosiče

Podobně jako noty, jsou i zvukové nosiče nakupovány a zpracovávány v HO. Akvizice zvukových nosičů je vedena čtyřmi zdroji:

- doplňováním přes pravidelného dealera – fond vážné hudby a etnické hudby, česká vydavatelství (cca 3-4x do roka)
- nákupem podle vlastní analýzy na trhu a z časopisů či z hitparád – pracovníce HO přes spolupracujícího prodejce ve městě – populární i vážná hudba a mluvené slovo od zahraničních i českých vydavatelů
- příležitostnými nákupy dle nabídek prodejců z republiky (řešení např. sponzorskými penězi apod.)
- nárazovými nákupy podle nabídky trhu v místě bydliště

Ve spolupráci s katedrou hudební výchovy se snažíme nakupovat fond podle potřeb katedry i dalších případných požadavků hudebních institucí Hradce Králové (ZUŠ, Filharmonie apod.). Základem je však námi nastavená procentuální profilace pro běžného klienta. Při profilaci platí poměr na cca 45 % vážné hudby, 45 % populární hudby a 10 % mluveného slova. Stále se zvyšující zájem o nosiče s mluveným slovem (jazykové kurzy, pohádky a povídky pro děti, nahrávky románu, povídek a pořadů pro dospělé) však vybízí k přehodnocení a v současné době se snažíme navýšit akvizici právě tohoto žánru. Bohužel jej na trhu není tolik, kolik by naši uživatelé potřebovali.

Samostatnou kapitolou je devítiměsíční odkladná lhůta pro půjčování zvukových nosičů. Noční měra všech hudebních knihoven rozpíná svá křídla i nad námi. Naštěstí jsme zjistili, že naši uživatelé si stále půjčují průřezově (přes celý fond) a proto je možné hlad po „nových“ CD řešit nákupem titulů, které se dají půjčovat okamžitě (mnohdy jde posluchači ne tolik o titul nový, jako neoposlouchaný a tudíž, pokud je nová nabídka, je spokojen). Nám se tím ukrátí lhůta titulům které musejí čekat na uvolnění.

DVD

Doplňujeme nejčastěji dle nabídkových katalogů firem a nákupem od dealera.

Vzhledem k tomu, že v současné době nepůjčuje HO tituly domů, je fond budován s ohledem na výchovně vzdělávací programy pro školy a pořady pro veřejnost.

MP3

Novým médiem na trhu s nosiči je formát MP3. Knihovnický začal být využíván Macanovou knihovnou pro nevidomé a slabozraké a pružně je distribuován do knihoven spolupracujících s Macanovu knihovnou.

Druhým oddělením v Knihovně města Hradce Králové, které formát MP3 zatím zkoumá dle nabídky trhu testuje, je hudební oddělení. Na trhu je dosud k dispozici mluvené slovo – klasická literatura. Akvizice se bude nadále rozvíjet dle nabídky trhu a možností knihovny.

CDROM

Akvizici CDROM popsala kolegyně Libuše Hrdá v článku Akvizice hudebně vzdělávacích CDROM ve Čtenáři č. 9/2006.

Proto na něj odkazuji a uvádím z něho souhrn.

Akvizici CDROM provádí specializovaný pracovník, který zohledňuje návrhy ostatních kolegů i čtenářů. Většinu titulů získáváme koupí. Hudební CDROM kupujeme téměř vždy, nehudební musejí mít hudební kapitolu. Výjimku tvoří pouze jazykové kurzy. Dary od českých a zahraničních vydavatelů tvoří další část fondu. Nákup CD ROM ze zahraničí je obtížný pro pracné zjišťování úrovně distribuce do Evropy a Čech. Forma elektronického zdroje je CDROM, CD Enhanced (CD Extra?) (zvukové s dat. stopou), a DVD ROM.

Do fondu se nakupují nehudební tituly, ve kterých je byť kapitolou hudba obsažena (př. cestopisný CDROM) a hudební tituly typu encyklopedie, notových CDROM, rozborů skladeb, výukového softwaru, dětských titulů.

Při výběru se musí zohlednit technické systémové požadavky WIN XP, jazyková verze (v případě více variant má přednost anglický jazyk). Zdrojem akvizice je internet a katalogy vydavatelů a distributorů a online katalogy univerzit. Přínosem je databáze Ebsco. Nezanedbatelným zdrojem informací je i dlouhodobě budovaný soubor desiderat.

Vytvořili jsme si dobrou spolupráci především s uživateli z řad veřejnosti v dodávání námětů pro dotváření fondu. Spolupráce s hudebními školami všech typů se rozbíhá trochu klopotněji a dlužno říci, že je především na hudebním oddělení, aby vyvíjelo aktivity, které by vedly k trvalé a tvůrčí spolupráci zejména s Univerzitou HK.

Nicméně v současné době akviziční a zpracovatelská politika hudebního oddělení KMHK nese vcelku dobré ovoce a my doufáme, že odezva hudební veřejnosti spolu s kvalitní nabídkou vydavatelství nám pomohou budovat fond takový, abychom dostáli kvalitě svých předchůdců akvizitorů i katalogizátorů.

NÁSTROJE NA PODPORU VYUŽITÍ E-ZDROJŮ A JEJICH AKVIZICE A KATALOGIZACE

Jana Machonská – Vladimír Karen, Albertina icome Praha s.r.o.

Knihovny obvykle vypracovávají řadu přehledů nakoupených titulů a předplacených časopisů, připravují si seznamy titulů pro akvizici, zvažují, které časopisecké tituly budou nadále předplácet, a rozhodují se mezi databázi nebo kolekcemi elektronických časopisů od různých vydavatelů. Pro všechny tyto úkoly je možné využít řadu online zdrojů a nástrojů, které budou představeny v tomto příspěvku. Jedná se o důvěryhodné zdroje s dlouholetou tradicí, které umožní rychlé vyhledávání a ověření údajů týkajících se vybraného knižního titulu nebo časopisu nebo vydavatele, automaticky generují seznamy nakoupených a předplacených titulů (na základě seznamu ISBN nebo ISSN z vašeho katalogu), dokáží rychle a přehledně analyzovat fond vaší knihovny nebo konzorcia, nabídku vydavatelů, a dostupné bibliografické a plnotextové databáze. Získaná data lze využít i ke katalogizaci nebo k rozšíření informací o titulu ve vašem katalogu, v některých případech lze záznamy stahovat přímo ve formátu MARC 21.

NÁSTROJE PRO AKVIZICI A KATALOGIZACI ČASOPISŮ

Ulrichsweb.com <http://www.ulrichsweb.com/ulrichsweb>

Ulrich's je celosvětová databáze seriálových publikací – časopisů, sborníků z konferencí a dalších typů dokumentů, které spadají do kategorie "seriál". Od roku 1932 vychází v tištěné podobě, později se objevila na CD a v současnosti existuje i online. Jedná se o bibliografický zdroj, databáze obsahuje cca 267 000 záznamů a je aktualizována každý týden. Producentem je společnost ProQuest.

Databáze je neocenitelným zdrojem pro akvizitory a katalogizátory časopiseckých titulů. Obsahuje především informace o zahraničních titulech, ale i záznamy českých titulů, vydavatelé mohou svůj časopis sami do databáze zdarma zaregistrovat v rámci služby BowkerLink™ (<http://www.bowkerlink.com/corrections/common/home.asp>)

Tato databáze poskytuje následující údaje o časopisech: název, vydavatel, země vydání, periodičita, datum zahájení publikování, ISSN tištěné verze, ISSN elektronické verze (pokud existuje), jazyk, cena předplatného, sta-

tus (aktivní, zrušený, chystaný), klasifikace Dewey, klasifikace Library of Congress, jméno editora, www adresa titulu, e-mailová adresa redakce, historie (předchozí názvy, navazující tituly), informace o dostupnosti jiných formátů (e-verze, mikrofiše, apod.), jméno a kontakt na vydavatele, cena za reklamu a kontaktní osoba pro zadávání inzerce, u některých záznamů i cílová čtenářská skupina, ad.

Zároveň informuje o tom, ve kterých databázích je daný titul indexován, kde je možné získat plný text (DDS) a zda je nabízena služba zaslání novinek o člancích pomocí RSS kanálů. Nechybí ani informace o agregátorech a jejich databázích, které daný titul obsahují.

Podle všech těchto polí lze vyhledávat, výsledky hledání ukládat do souboru, zasílat e-mailem nebo tisknout. Každý záznam je v Ulrichsweb zařazen do předmětových kategorií, kterých je celkově přes 900 a zjednodušují vyhledávání titulů z určitého oboru. K řadě titulů je také připojena recenze, která vyšla v časopise *Magazines for Libraries*, který se zabývá recenzováním časopiseckých titulů.

Ukázka č. 1 – Možnosti vyhledávání a limitování dotazu v databázi Ulrichsweb.com

Mezi zajímavé akviziční nástroje patří možnost zaslání požadavku na předplatné určitého časopisu od vašich uživatelů – a to přes odkaz *Request this title*, který se zobrazuje u každého titulu a automaticky zašle zprávu s požadavkem na určenou e-mailovou adresu včetně kontaktu na uživatele, který si předplatné tohoto titulu vyžádal.

Akvizitěři a katalogizátoři pak samozřejmě také ocení službu zaslání novinek – Alerts. K té je potřeba se zaregistrovat individuálně. Pravidelně

pak získáváte informace o nových/zrušených/změněných titulech ve vybraných oborech na váš e-mail.

Databázi Ulrichsweb lze propojit s databázemi Journal Citation Reports, ScienceDirect, Ingenta Select, i s OPAC katalogem vaší knihovny. Další možností je propojení se službou Serials Solutions.

Jaké služby a údaje tedy Ulrichsweb poskytuje:

- přehled o časopisech, které pro náš obor vycházejí, kolik stojí a kde je objednat
- ověření statutu – živý titul / ukončený titul
- ověření ISSN
- historie titulu (předchozí a následující názvy)
- zda časopis vychází také v jiné formě
- v jakých databázích je titul indexován
- zda se jedná o recenzovaný časopis
- zda se jedná o impaktovaný časopis
- vytváření seznamů časopisů se všemi důležitými informacemi

Ulrichs Serials Analysis System (USAS)

<http://www.ulrichsweb.com/ulrichsweb/analysis/default.asp>

Ulrichs Serials Analysis System je důležitý nástroj pro analýzu a hodnocení časopiseckého fondu (elektronických i tištěných titulů). Je určen pro ředitele knihoven, akvizitory a knihovníky pověřené správou časopisů a/nebo elektronických zdrojů. Producentem je opět společnost ProQuest, analytický systém je propojen s databází Ulrichsweb (ze které čerpá údaje) a s databází JCR (vstup umožněn pouze předplatitelům této databáze).

K čemu USAS slouží?

- pomůže identifikovat, ve kterých oborech je počet titulů ve vaší knihovně nadbytečný, a pro které obory naopak tituly chybí
- porovná vaši kolekci časopisů s kolekcí Ulrichs Universe (všechny tituly z databáze Ulrichs, cca 267 000) nebo Ulrichs Core (vybrané akademické tituly, cca 76 000), s kolekcí kterékoliv jiné knihovny, s nabídkou jednotlivých vydavatelů nebo databází
- porovná vaši vlastní kolekci tištěných a elektronických časopisů (duplicity)
- porovná nabídku několika vydavatelů z několika hledisek
- porovná konkurenční databáze
- vyhodnotí duplicity a dostupnost časopisů v rámci konzorcia
- vytváří přehledy o vaší kolekci

USAS Vám zodpoví základní otázky:

- jaké časopisy vaše knihovna předplácí – zastoupení podle oborů, podíl recenzovaných nebo impaktovaných časopisů, podíl titulů v elektronické formě ad.
- jaké máte duplicity ve vaší knihovně a/nebo v rámci konzorcia
- jaké další tituly byste mohli do vašeho fondu zařadit
- zda je nabídka časopisů ve fondu uspokojivá pro vaše čtenáře
- jak si váš fond stojí v porovnání s ostatními knihovnami
- v čem se liší nabídka vydavatelů – počet titulů, oborové zastoupení, podíl recenzovaných nebo impaktovaných titulů
- v čem se liší nabízené databáze - počet titulů, oborové zastoupení, podíl recenzovaných nebo impaktovaných titulů, dostupné ročníky (embargo)

Pro zpracování analýzy potřebujete pouze seznam ISSN, vyexportovaný např. z OPAC katalogu a uložený např. v Excelu. Takto připravený seznam se jednoduše naimportuje do analytického systému, který si na základě ISSN doplní název časopisu, vydavatele, cenu, a další základní údaje. Sami si můžete doplnit ještě své vlastní poznámky ke každému titulu. Systém nabízí různé úrovně administrátorského a uživatelského oprávnění. Vyhledávací rozhraní nabízí limitování výsledků (např. jen časopisy s impact factorem nebo recenzované, jen tituly z vybraného oboru nebo jen elektronické časopisy, atd.) a řazení výsledků podle vydavatele, ceny, apod.

V hlavním menu se nabízí následující typy analýz:

- Your Library Reports

Základní analýza vašeho časopiseckého fondu – váš seznam předplácených titulů je porovnáván s databází Ulrichs Universe (všechny tituly z databáze Ulrich's, cca 267 000) nebo Ulrich's Core (vybrané akademické tituly, cca 76 000). Pro získání relevantní analýzy je samozřejmě vhodné omezit dotaz jen na některé obory, jen na obory společné pro oba seznamy, jen na impaktované nebo elektronické tituly, jen na vybrané země apod. Cílem je získat přehled o složení fondu, který předplácíte, udělat si představu, jak jsou ve vašem fondu procentuálně zastoupeny jednotlivé obory, a dostat informace o dalších zajímavých titulech v oborech, které vás zajímají.

V této části je také možnost porovnat váš současný fond s nabízenou databází – vhodné v momentě, kdy se rozhodujete ke koupi nové databáze a potřebujete si udělat představu, které tituly z této databáze už máte dostupné v rámci předplatného nebo v rámci jiné databáze a ke kterým titulům byste naopak mohli získat přístup. Na základě této analýzy pak vyhodnotíte, zda nová databáze pro vás a vaše uživatele bude přínosem, jaký bude podíl duplicity apod.

Percentages of Ulrich's Core: Detailed

Your Library: Social Sciences Library 1 [GO](#) [View Top Publishers](#)

Reporting Level: Summary Detailed Go To: Ulrich's Universe View/Search: Current List

Limit To: List Matches Referenced Abstracted/Indexed Electronic Journal ISI Impact Factor Magazines for Libraries

Country of Publication: Save Limiter [Download](#)

Language: CLEAR GO

Ulrich's Subject	Library List Count	Number of Ulrich's Core with this Subject	Library Count as Percentage of Core	Ulrich's Core Titles Library Does Not Hold
BUSINESS AND ECONOMICS Back to Top				
BUSINESS AND ECONOMICS	17	964	1.76%	947
ABSTRACTING, BIBLIOGRAPHIES, STATISTICS	2	24	8.33%	22
ACCOUNTING	2	143	1.40%	141
BANKING AND FINANCE	5	272	1.84%	267
CHAMBER OF COMMERCE PUBLICATIONS	1	6	16.67%	5
COMPUTER APPLICATIONS	1	55	1.02%	54
ECONOMIC SITUATION AND CONDITIONS	6	259	2.32%	253
ECONOMIC SYSTEMS AND THEORIES, ECONOMIC HISTORY	5	251	1.99%	246
INTERNATIONAL DEVELOPMENT AND ASSISTANCE	4	136	2.94%	132
LABOR AND INDUSTRIAL RELATIONS	6	170	3.53%	164
MANAGEMENT	5	606	0.83%	601
MARKETING AND PURCHASING	3	173	1.73%	170

Ukázka č. 2 – Porovnání fondu knihovny vůči Ulrich's Core – omezeno pouze na obory, které jsou zastoupeny v obou seznamech. V horní části je maska pro limitaci dotazu, dole výsledek analýzy (početní zastoupení titulů na obou seznamech, procentuální překrytí, a počet titulů, které na seznamu knihovny chybí. Kliknutím na jakékoliv číslo získáte konkrétní informace o titulech.

- Comparison & Overlap Analysis Reports

Užitečný nástroj pro analýzu jakýchkoliv dvou seznamů ISSN, nejlhodnější pro porovnání vašich titulů v tištěné a elektronické formě – získáte přehled o duplicitách a můžete se rozhodnout pro jejich eliminaci.

Pokud s USAS pracujete v rámci konzorcia, můžete analyzovat jeden seznam ISSN (vaše knihovna) vůči několika jiným seznamům (ostatní členové konzorcia). Dozvíte se, kolikrát je daný titul v rámci konzorcia předplacen, které knihovny z konzorcia jej vlastní a popřípadě i kontaktní údaje pro DDS.

- Aggregator Comparison Reports

Tato kategorie Vám nabízí přehledy titulů v databázích od nejrůznějších agregátorů. Lze porovnávat až pět databází současně, můžete si tak udělat představu, jaké tituly databáze obsahuje, jak si stojí v porovnání s ostatními, na které obory se zaměřuje, kolik obsahuje impaktovaných časopisů, apod. V rámci detailních výsledků jsou uvedeny i údaje o dostupnosti ročníků v srovnávaných databázích. Alternativou je pak ještě možnost porovnání vybraných databází jednotlivě vůči Ulrich's Universe nebo Ulrich's Core.

- Top Publisher Reports

Analýza časopiseckých kolekcí od jednotlivých vydavatelů – srovnání jednotlivých kolekcí vůči kolekci Ulrich's Universe nebo Ulrich's Core.

Systém pracuje velmi rychle, potíže nedělají ani větší objemy dat. USAS je dostupný online v rámci předplatného (předplatné zahrnuje i předplatné databáze Ulrichsweb, bez které USAS nemůže fungovat) a na straně uživatele není potřeba žádné zvláštní hardwarové ani softwarové vybavení. Všechny zpracované analýzy je možné ukládat na vlastní počítač a následně s nimi pracovat, tisknout, odeslat e-mailem. USAS využívají k racionalizaci akvizice časopiseckých titulů např. knihovny univerzity v Oxfordu.

Serials Solutions 360 MARC Updates

http://www.serialssolutions.com/ss_360_marc_updates.html

Současná situace se zpřístupněním elektronických časopisů u nás není právě růžová. Zatímco tištěná periodika knihovny katalogizují a zpřístupňují čtenářům ve svých online katalogích, elektronická periodika nejčastěji nejsou katalogizována vůbec. V lepším případě některé knihovny zařazují do svého katalogu záznamy o e-časopisech nakupovaných přímo u vydavatelů (např. Elsevier, Wiley), ale e-časopisy, které jsou součástí velkých agregovaných plnotextových kolekcí (např. EBSCO, ProQuest, Gale, Wilson, OCLC a dalších) bychom v katalogích hledali úplně marně.

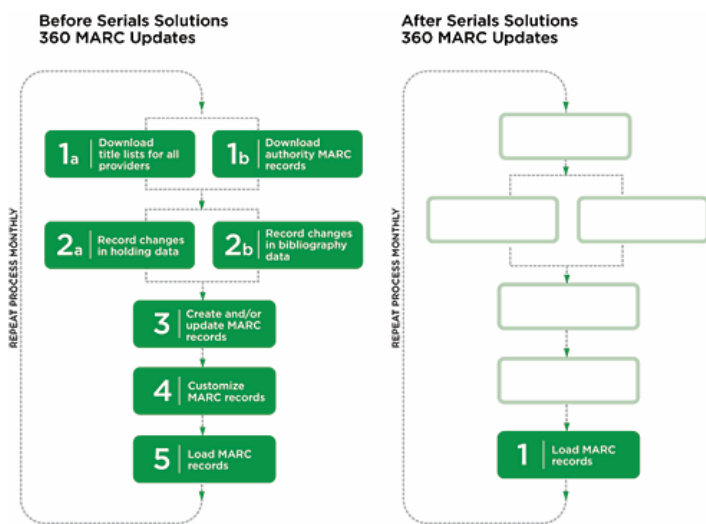
Důvody této situace jsou ryze praktické:

1. počet elektronicky dostupných časopisů je v našich akademických i veřejných knihovnách většinou mnohem vyšší než tištěných (často tvoří přes 90 % aktuálního fondu zahraničních časopisů)
2. vydavatelé e-časopisů často mění rozhraní svých online služeb, s čímž většinou souvisí změna dosud platných URL adres jednotlivých titulů. Udržování záznamů v katalogu tak, aby jejich URL byly platné, tedy představuje nesmírně náročný úkol, který je nad možnosti většiny knihoven
3. právě v největších plnotextových kolekcích dochází prakticky denně ke změnám ve složení dostupných titulů v závislosti na vývoji obchodních vztahů agregátora s jednotlivými vydavateli, kteří jsou vlastníky práv k časopisům

Teoreticky sice mají knihovny často možnost získat MARC záznamy titulů v kolekcích zdarma od agregátora, ale vnitřní formát záznamů a jejich kvalita se u různých poskytovatelů velmi liší. Sjednocení a upload takto posbíraných záznamů do OPACu je proto velmi časově náročný a hlavně vyžaduje průběžnou údržbu.

Služba **Serials Solutions® 360 MARC Updates** (dříve FULL MARC RECORDS) usnadňuje implementaci záznamů o nakupovaných elektronických časopisech do katalogu knihovny tím, že slouží jako jediný, měsíčně aktualizovaný zdroj jednotně zpracovaných záznamů ve formátu MARC, a to pochopitelně včetně odkazů na plné texty. Služba Serials Solutions® 360 MARC Updates tedy představuje:

- jednoduchou a efektivní metodu pro začlenění e-seriálů do knihovního katalogu a jejich pravidelnou aktualizaci
- všechna práce s katalogizací je na straně Serials Solutions, zákazník pouze udržuje aktuální seznam předplacených periodik a agregovaných služeb (pomocí online rozhraní pro administrátora)
- noví předplatitelé mohou systém nasadit během několika dnů

Schema č. 1 – snížení pracnosti při aktualizaci záznamů o e-časopisech v OPACu s využitím služby Serials Solutions 360 MARC Updates

Při zavádění Serials Solutions® 360 MARC Updates se nabízí volba ze dvou způsobů implementace odkazů na časopisy do katalogu knihovny:

- **Directs Links** – odkazy (na jednu či více dostupných služeb a včetně uvedení pokrývané retrospektivy) jsou napevno uvedeny v poli 856 MARC záznamu. Výhodou je, že uživatel má okamžitý přehled a jediným kliknutím se dostane na seznam dostupných čísel časopisů. Nevýho-

dou je nutná aktualizace záznamu při každé změně v seznamu odkazů (aktualizační záznamy samozřejmě dodají měsíčně Serials Solutions).

- **Hosted 856** – v poli 856 je místo seznamu odkazů uveden odkaz na „mezistránku“ na serveru Serials Solutions, která zobrazuje aktuální seznam odkazů na jednotlivé služby (vč. retrospektivy). Výhodou je, že samotný MARC záznam v katalogu se při změnách u vydavatelů mění pouze v případě, že daný časopis knihovna úplně přestane mít daný časopis k dispozici (záznam je odstraněn). Všechny ostatní aktualizace probíhají denně na serveru Serials Solutions.

Službu Serials Solutions® 360 MARC Updates používají např. společnosti Innovative Interfaces, Endeavor, SIRSI, Ex Libris, Dynix, VTLS a další.

Centové podmínky předplatného služby Serials Solutions 360 MARC Updates se odvíjejí od počtu elektronických periodik ve fondu instituce. Předplatitelům služby je k dispozici bezplatně také služba Serials Solutions AMS™.

ISSN Register

ISSN Register je zdroj vytvářený mezinárodní agenturou ISSN v Paříži na základě dat, kterými přispívají národní agentury ISSN. Umožňuje rychlý a jednoduchý přístup k informacím o seriálech (ukončených, aktuálně vydaných, chystaných k vydání). Počet záznamů dosáhl 1 284 413 (r. 2006), ročně přibývá téměř 68 000 záznamů a 80 000 jich je každý rok změněno. Záznam obsahuje vedle ISSN také samozřejmě název titulu a jeho zkrácený zápis spolu s dalšími doplňujícími údaji (frekvence vydávání, jazyk, formy vydávání, místo vydání a vydavatel a další).

Na webu je ISSN Register zpřístupněn v online verzi – v databázi ISSN Portal. V případě zájmu o stahování záznamů ve formátu MARC 21 je možné získat přístup k datům přes protokol Z39.50.

NÁSTROJE PRO AKVIZICI A KATALOGIZACI KNIŽNÍCH TITULŮ

GlobalBooks in Print <http://www.globalbooksinprint.com/bip/>

Global Books In Print je nejrozsáhlejším zdrojem bibliografických informací o knižních publikacích, audio knihách a videonahrávkách vydaných ve Velké Británii, USA, Kanadě, Austrálii a na Novém Zélandě. Databáze zpřístupňuje také informace o titulech ve španělštině vydávaných ve Španělsku a v zemích Střední a Jižní Ameriky. Celkově ve výchozí databázi se jedná o cca 14,8 milionu titulů od 101 000 vydavatelů. Najdete zde informace o titulech, které právě vycházejí, o titulech, jejichž náklad byl již rozebrán, i o těch, které se k vydání teprve připravují, aktualizace databáze se

provádí týdně. Jedná se o produkt využitelný nejen v knihovnách, ale i ve vydavatelstvích a knihkupectvích.

Vyhledávat lze podle 30ti kritérií (např. podle trhu, země, vydavatele, nakladatele, autora, názvu, ISBN, jazyka, třídění Dewey nebo Library of Congress, čtenářského určení, apod.). Dostupné jsou i informace o ceně a o dostupnosti různých vydání téhož titulu. Část záznamů obsahuje i recenzi (2,2 mil.) a obrázek titulní strany (900 tis.).

V databázi naleznete také kontakty na více než 200 000 vydavatelů, distributorů a knihkupectví (název, prefix ISBN, www stránky, historie, vlastník, telefonní čísla, informace pro objednávání, rabat a další poznámky). U vydavatelů je možné si jednoduše ověřit, zda je hledaný titul na skladě.

Záznamy a výsledky vyhledávání lze tisknout, ukládat na vlastní počítač a zasílat e-mailem. Jednoduše si tak můžete připravit seznamy titulů doporučených k akvizici a prezentovat je před vedením. Databázi je možné propojit s vaším OPAC katalogem a kontrolovat tak, zda titul už ve vašem fondu není. Záznamy lze stahovat ve formátu MARC 21 (a v dalších formátech) a využít k objednávce nebo naimportovat do vašeho knihovního systému.

Nabízena je i služba zasílání novinek (Alerts), která Vás automaticky upozorní na nový titul odpovídající vámi zadaným kritériím.

Enter your primary search criteria below. **SEARCH**

Search On: Search For:

Keyword in Title and
Author/Contributor and
Keyword in Subject and
ISBN and
Publisher Name and

Save Settings (Current session only) **CLEAR** **RESET**

Sort results by: Market **Ascending** **Descending**

Status: In Print Out of Print Forthcoming

Format: Book Audio Video

Market: AUS CAN GB NZL USA ZAF

Book Length (Book Only): Hardcover Softcover E-book Large Print Illustrated Booklets

Subject Length: Fiction Non-fiction

Audience: Adult College (Book only) Young Adult Children

SEARCH

Limit Your Results

Publication Year (YYYY) from to

Price Range: from to

Binding:

For the list(s) below, hold down the CTRL key to select multiple items on each list.

Media: BBC Meridian's World Book Club * Business Week *

Known as: Any Source Booklist *

Vendor: Thomas Allen & Son Woodslane Pty Ltd

Full Text: Test Chapters library

SEARCH

Ukázka č. 3 – Možnosti vyhledávání a limitování dotazu v databázi GlobalBookSearch

Kromě databáze GlobalBooks in Print existují i její deriváty: SpanishBooksInPrint.com (pouze tituly ve španělštině), ChildrensBooksInPrint.com (tituly pro děti a mládež), BooksInPrint.com (tituly vycházející v USA). K databázi je zajištěn přístup na základě předplatného, producentem je firma Bowker.

Bowker's Book Analysis System <http://www.BowkersBookAnalysis.com>

Bowker's Book Analysis System funguje na podobném principu jako Ulrichs Analysis System, v tomto případě je ale analyzován knižní fond vaší knihovny. Data jsou získávána z databází H.W.Wilson's Standard Catalogs a Books In Print. Zajímavá je funkce, která automaticky převede stávající 10ti místná čísla ISBN na 13ti místná. Producentem je opět firma Bowker.

Syndetic Solutions <http://www.syndetics.com/>

Systém SyndeticSolutions (od roku 2004 součástí vydavatelství Bowker) umožňuje obohatit OPAC katalog podrobnými informacemi o jednotlivých titulech. Jednotlivé záznamy propojuje s knihovním katalogem a dodává k němu další informace, například obrázek přebalu knihy (cca 2 mil.), obsah (930 tis.), stručnou anotaci (cca 1,8 mil.) recenze, krátké výtahy, informace o autorovi, profily, první kapitoly, odkazy na podobné/oblíbené tituly, propojení na další tituly ve stejné edici, ocenění, které dostala kniha nebo autor apod. Jedná se převážně o informace týkající se anglických knižních titulů, zařazeny jsou také informace o španělských a německých titulech. Databáze obsahuje i informace o titulech na video a DVD nosičích.

K aktualizaci dat na serverech SyndeticSolutions dochází jednou týdně, záznamy v rámci knihovního katalogu dané instituce jsou aktualizovány automaticky hned po přidání (na základě ISBN). Systém je k dispozici online a data jsou uložena na serveru vydavatele. Syndetic Solutions jsou kompatibilní s většinou OPAC katalogů. Aktivaci služby provádí knihovna sama nebo za pomoci producenta.

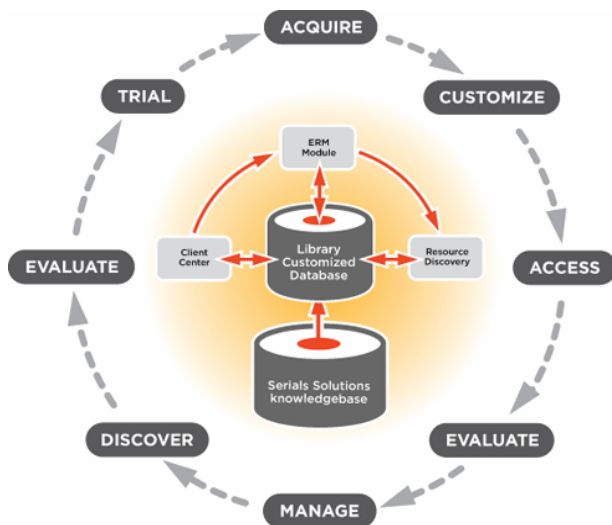
RCL Web <http://www.rclweb.net/>

RCL Web je online verze tištěného přehledu Resources for College Libraries, který připravuje firma Bowker a ACRL's Choice. Jedná se o seznam doporučených titulů (cca 62 000 z 58 oborů) pro akviziční oddělení akademických knihoven. Na výběru se podílí 300 odborníků, kteří garantují, že se jedná o výběr těch nejrelevantnějších titulů. Databáze obsahuje kompletní bibliografické údaje, včetně údajů o ceně, anotaci, recenzi a obrázky. Vyhledávat lze podle 18 kritérií. Dostupné jsou nástroje pro vytvoření seznamu vybraných titulů, které můžete ukládat, tisknout nebo zasílat e-mailem. Databázi je možné prolinkovat s vaším OPAC katalogem.

NÁSTROJE PRO PODPORU AKVIZICE A SPRÁVY E-ZDROJŮ Serials Solutions 360 Resources Manager

http://www.serialssolutions.com/ss_360_resource_manager.html

Nejsilnějším nástrojem z produkce již zmíněné společnosti Serials Solutions je online služba Serials Solutions 360 Resources Manager. Jedná se o kompletní řešení typu E.R.A.M.S. (Electronic Resources Access & Management System, systém pro zpřístupnění a správu elektronických zdrojů), které poskytuje informačním pracovníkům a knihovníkům maximální kontrolu nad celým procesem výběru, akvizice a řízení elektronických služeb a produktů:

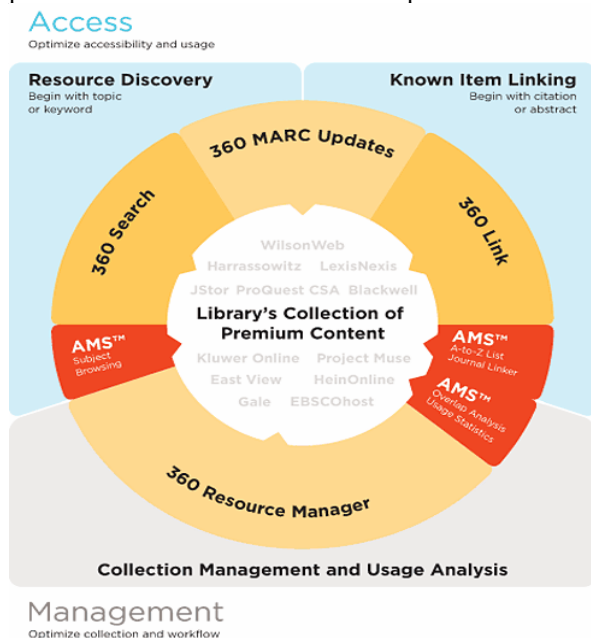
Schema č. 2 –
životní cyklus
e-zdrojů a jeho
implementace
v Serials Solu-
tions 360 Re-
sources Ma-
nager na zákla-
dě znalostní da-
tabáze Serials
Solutions

K základním funkcím Serials Solutions® 360 Resources Manager patří:

- správa kontaktů na dodavatele
- správa dokumentů souvisejících s akvizicí e-zdrojů
- správa licencí a podmínek vydavatelů
- správa předplatných
- akviziční proces
- analýza duplicitních titulů v databázích různých vydavatelů (overlap analysis)
- srovnání využití s vybranými institucemi
- správa statistik od vydavatelů a statistik využití služeb Serials Solutions
- správa kolekcí
- správa nákladů
- možnost nastavení e-mailových upozornění pro administrátory

Serials Solutions® 360 Resources Manager těží z těsné integrace s ostatními službami Serials Solutions (metavyhledávač 360 Search, prolinkovací nástroj 360 Link, portál pro e-časopisy Serials Solutions AMSTM), což garantuje vysokou efektivitu a spolehlivost. Cenové podmínky předplatného se odvíjejí od počtu elektronických periodik ve fondu instituce. Předplatitelům služby je k dispozici bezplatně také služba Serials Solutions AMSTM.

Úplný popis tak rozsáhlého systému, jako je 360 Resources Manager, je nad rozsah tohoto článku. Případné zájemce proto odkazujeme na www stránky Serials Solutions, na dokumenty uvedené v seznamu literatury a případně na konzultaci s distributorem společností Albertina icome Praha s.r.o.

Schema č. 3 – vzájemný vztah jednotlivých služeb Serials Solutions z pohledu koncového uživatele (objevování zdrojů a prolinkování známých položek) a správce fondu/knihovníka

ZÁVĚR

Není zřejmě náhodou, že zde popisované služby jsou poskytovány společnostmi náležícími do skupiny Cambridge Information Group (ProQuest, Bowker). Společnost ProQuest vznikla sloučením ProQuest Information & Learning (kam patřily i Serials Solutions) s CSA, která zase byla producentem služeb Ulrich's. V budoucnu lze proto očekávat užší integraci služeb Serials Solutions a Ulrich's a tím další růst kvality a spektra poskytovaných služeb.

Všechny uvedené online služby nabízí v ČR distributor společností ProQuest a Bowker – společnost Albertina icome Praha s.r.o. U většiny služeb lze zajistit zkušební přístup na omezenou dobu zdarma (na vyžádání).

Literatura:

GERLACH, Kai-Henning. Update on Bowker's Catalogue Enrichment Synthetic Solutions. In *INFORUM 2007: 13th Annual Conference on Professional Information Resources, Prague 22-24 May 2007* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2007 [cit. 2007-06-07]. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/en/proceedings/2007/>. ISSN 1801-2221.

GERLACH, Kai-Henning. Catalogue Enrichment for OPACs from Bowker. In *INFORUM 2006: 12th Annual Conference on Professional Information Resources, Prague 23-25 May 2006* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2006 [cit. 2007-06-07]. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/inforum2006/english/sbornik.php>. ISSN 1801-2221.

GERLACH, Kai-Henning. New Management and Workflow Tools From Bowker. In *INFORUM 2005: 11th Annual Conference on Professional Information Resources, Prague 23-26 May 2005* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2005 [cit. 2007-06-07]. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/inforum2005/english/sbornik.php>. ISSN 1801-2221.

Quick Guide to ulrichsweb.com [online]. [cit. 2007-06-05]. Dostupné z: <http://www.aip.cz/pomucky.php?pomucka=149>.

MARTINSEN, Dag. Putting Ulrich's Serials Analysis System to work: experiences at Oxford University Library Services. *Serials*, November 2006, vol. 19, no. 3, s. 208-213. Dostupný online z: http://www.aip.cz/download/Putting_USAS_to_work.pdf.

KELLER, Alice; Martinsen, Dag. Serials rationalization at Oxford University Library Services using Ulrich's Serials Analysis System. *Serials*, March 2005, vol. 18, no. 1, s. 38-44. Dostupný online z: <http://www.aip.cz/pomucky.php?pomucka=421>.

Quick Guide for Ulrich's Serials Analysis System [online]. [cit. 2007-06-05]. Dostupné z: <http://www.aip.cz/pomucky.php?pomucka=150>.

White Paper: The New Paradigm of E-Serials [online]. [cit. 2007-06-05]. Dostupné z: <http://www.aip.cz/pomucky.php?pomucka=290>.

Building a reMARCable journals list. Managing Electronic Resources with Serials Solutions at Grand Valley State University. [online]. [cit. 2007-06-

05]. Dostupné z: http://www.serialssolutions.com/downloads/success_story_grand_valley.pdf.

KAREN, Vladimír. Využití e-zdrojů – cesty trnité a cesty schůdné. In *Automatizace knihovnických procesů – 11 : sborník z 11. ročníku semináře pořádaného ve dnech 16.–17. května 2007 v Liberci*. Praha : ČVUT, 2007. 136 s. ISBN 978-80-01-03691-4. Dostupné z: <http://www.akvs.cz/akp-2007/07-karen.pdf>

Quick Guide to GlobalBooksInPrint.com [online]. [cit. 2007-06-05]. Dostupné z: <http://www.aip.cz/pomucky.php?pomucka=393>.

„No more hidden resources“. *Managing Electronic Resources with Serials Solutions at the University of Montevallo*. [online]. [cit. 2007-06-05]. Dostupné z: http://www.serialssolutions.com/downloads/success_story_montevallo.pdf.

NESNESITELNÁ LEHKOST AKVIZICE ANEB CESTA ZA IDEÁLEM

Alena Matuszková, Knihovna společenských věd TGM Jinonice, UK Praha

Cílem tohoto příspěvku není zmapování metod, technik a zdrojů akvizice, ale zamyšlení nad některými specifiky akvizice ve vysokoškolské knihovně a významu účelových dotací pro doplňování fondu. Pokusím se popsat roli knihovníka v procesu akvizice, jaké schopnosti, dovednosti, ale také osobnostní předpoklady a kvalifikaci by měl mít, zmíním se o koordinaci v akvizici.

Kdo jsme?

Vycházím ze svých zkušeností, které se týkají konkrétní vysokoškolské knihovny a konkrétní vysoké školy, přičemž jsem přesvědčena, že některé problémy jsou společné většině vysokoškolských knihoven, jiné jsou specifické pro knihovny se společenskovědním a humanitním zaměřením a s některými se možná potýkáme jen my.

Univerzita Karlova v Praze má sice svou Ústřední knihovnu, jde však o pracoviště, které ostatní knihovny může řídit pouze metodicky a pokoušet se o koordinaci, nicméně knihovny fakult jsou zcela samostatné. Obvyklá praxe na UK je, že každá knihovna má vlastní akviziční politiku a nakupuje dokumenty bez ohledu na ostatní. Pouze v případě větších databází existuje koordinace a zdá se, že díky změně ve financování nákupu on-line zdrojů a jeho centralizaci bude posílena.

Většina fakult na UK má své fakultní knihovny či střediska vědeckých informací. Ty mají rozdílné podmínky a rozdílnou úroveň služeb. Jsou zde jak pracoviště otevřená veřejnosti a orientovaná na služby, tak vnitřně uzavřená. Záleží zcela na osobním přístupu vedení knihoven, do jaké míry jsou ochotné se na nějaké spolupráci a koordinaci dohodnout. Vedení univerzity nijak jednotně knihovny neřídí. Z této situace vyplývá i velmi složitý systém pravidel, kterými se musí zájemce o služby knihoven UK „prokousat“, chce-li zjistit, jakou má možnost je využít.

Během posledních let se však situace mění – buduje se jednotný katalog UK, který znamená nejen zjednodušení práce pro knihovníky, ale i zjednodušení vyhledávání pro uživatele. V roce 2004 byl zahájen postupný přechod všech knihoven na automatizovaný knihovní systém Aleph 500 a místo doposud lokálně budovaných katalogů jednotlivých knihoven (replikova-

ných do souborného katalogu) je budován Centrální katalog UK. Konečně se tedy blížíme k vybudování centrálního knihovně-informačního systému na UK. Zároveň se upravují a rozšiřují webové stránky týkající se informačních služeb, které by měly zjednodušit orientaci uživatelům, a přibývá dalších přidávaných služeb.

Knihovna společenských věd TGM v Jinonicích je areálovou knihovnou (jedinou na UK) a je společným zařízením Centra pro otázky životního prostředí UK, Filozofické fakulty UK, Fakulty humanitních studií UK a Fakulty sociálních věd UK. Z toho plynou mnohá specifika, mimo jiné například používání čtyř různých adres odběratele na fakturách, ale také přirozená snaha o koordinaci akvizice alespoň v rámci uvedených subjektů. Knihovna je relativně nová, vznikla roku 2000 sloučením řady dílčích knihoven, a v současné době má ve fondu přes 70 000 knihovních jednotek, zpřístupňuje řadu elektronických zdrojů a poskytuje služby více než 6000 registrovaným uživatelům. Roční přírůstek je cca 5000 jednotek, z toho asi polovinu tvoří knihy získané knihovnou prostřednictvím nákupu z různých finančních zdrojů.

Pro koho tu jsme?

Vysokoškolská knihovna slouží nejen studentům všech cyklů studia od bakalářského po postgraduální, ale významnou měrou i vědeckovýzkumné činnosti. Během studia se samozřejmě mění potřeby uživatelů a jejich požadavky. Přístup k akvizici se tedy mění i podle toho, pro jaký stupeň studia je dokument primárně určen. Bakalářští studenti většinou požadují především základní studijní literaturu, ale chtějí ji mít dostupnou hned a v dostatečném množství. Často se spokojí i s volně dostupnými informacemi na internetu, pokud vůbec využívají licencované on-line zdroje, tak fulltextové. Naopak vědečtí pracovníci věnují výzkumu delší čas, potřebnou literaturu si na základě rešerší připravují s předstihem a často shánějí vysoce specializované odborné texty uveřejněné jak v monografiích, tak ve sbornících či periodikách, a daleko více využívají licencované on-line zdroje včetně sekundárních.

Akvizice aneb Jak na to?

Akvizice je v České terminologické databázi knihovnictví a informační vědy definována jako „*zjišťování, vybírání a získávání dokumentů do fondu knihovny s ohledem na funkce, zaměření a poslání knihovny, obsahovou strukturu jejího fondu (profil knihovního fondu) a potřeby jejích uživatelů. K získávání fyzických dokumentů do fondu knihovny dochází čtyřmi způsoby: povinný výtisk, nákup, dar, výměna.*“

Ve svém příspěvku se omezují pouze na jeden ze způsobů získávání dokumentů a to nákup, s důrazem na nákup tištěných monografií. Jen krátce se zde zmíním o problematice darů, které v naší knihovně tvoří 12 % přírůstků knih. Často jde o větší soubory starších titulů, což však v oborech, které doplňujeme, nemusí být na škodu, naopak, někdy jde o kvalitní akvizice. Je však nutné posoudit každý titul individuálně, dohodnout se s dárci (velmi často jde o pedagogy) na tom, že s knihami můžeme zacházet dle vlastního uvážení a nejsme povinni uchovat celý dar vcelku. Naštěstí se nám to většinou daří a do fondu doplňujeme pouze relevantní tituly.

Zjišťování dokumentu je dnes v době internetu rozhodně mnohem jednodušší než dříve, a to i v případě, že využíváme pouze bezplatné zdroje informací. Není výjimkou využívat internetových knihkupectví, zvláště Amazon, jako zdroje informací o vydaných dokumentech, především v případě zahraničních monografií, často využívané jsou i katalogy knihoven, např. Kongresové knihovny. Nejspolehlivější pro získání přesnějších údajů (cena, datum vydání) jsou pak stránky nakladatelů.

Pro zjišťování českých dokumentů je k dispozici také řada možností – Česká národní bibliografie, Ohlášené knihy, portál Svazu českých knihkupců a nakladatelů (databáze vydaných titulů České knihy), tištěná příloha literárních novin Nové knihy a časopis Knižní novinky, internetová knihkupectví, databáze distribučních firem, katalogy knihoven.

Záleží na struktuře fondu a strategii doplňování, jaký zdroj informací je pro konkrétní knihovnu nejužitečnější, jaká nakladatelství jsou pro její obory relevantní, zda si nechá například zasílat informace o novinkách nebo bude jen v pravidelných intervalech sledovat vybrané webové stránky.

Zcela bez významu ani dnes nejsou tištěné nakladatelské katalogy a ediční plány a většina významných nakladatelů je také nadále vydává, přestože některé informace v nich mohou být nepřesné a je potřeba je ověřovat – datum vydání, cena. V naší knihovně je často poskytujeme řešitelům grantů s návrhy titulů, které by pro jejich projekt mohly být relevantní.

Tím, kdo se ve vysokoškolské knihovně zabývá zjišťováním dokumentů, jsou samozřejmě knihovníci, ale také pedagogičtí a vědeckí pracovníci. Návrhy mohou podávat i další uživatelé, zejména studenti. Knihovna je pak shromažďuje pro výběr, případně vytváří seznam deziderátů.

Další fází akvizice je **výběr** konkrétního dokumentu, kterým má být fond doplněn. Ten je závislý na profilu fondu a strategii doplňování, ale také na finančním zajištění. O výběru často rozhoduje kolektivní orgán – knihovní rada, akviziční komise apod., někdy vedení knihovny, pracovník akvizice, záleží na nastavených pravidlech v dané instituci.

Výhodou rozhodování kolektivního orgánu je společné posuzování, zapojení oborových specialistů a snad schopnost spolehlivějšího hodnocení

kvality. Pro knihovníka to také znamená menší zodpovědnost za doplňování fondu, ale nejsem si jistá, zda je to skutečně výhoda. Kolektivní rozhodování má i své negativní stránky. Jednou z nich je menší operativnost, zvláště pokud je třeba k akvizici zajistit souhlas všech členů, vznikají časové prodlevy, které mohou způsobit například ztrátu šance nakoupit se slevou, sehnat dokument, kterého je na trhu nedostatek apod. Náročná je samotná organizace jednání komise a vyjednávání. Dalším problémem může být paradoxně právě specializace odborníků v komisi. Ti mohou prosazovat nákup titulů, které jsou odpovídající pro jejich úroveň znalostí, a naopak nepodpoří nákup titulu, který jim připadá příliš triviální a neuvědomí si, že pro jiné uživatele by mohl být přínosem. Záleží také na tom, jaké osobnosti jsou do komise či rady jmenovány. Často jsme se setkali s tím, že vedení subjektu jmenovalo členem komise doktoranda, který pak neměl dost zkušeností, ale ani odvahy k rozhodnutí, nebo naopak byl členem špičkový odborník, který ovšem neměl na práci v komisi čas. Knihovník často dokáže vzhledem k praxi posoudit využitelnost dokumentu pro uživatele knihovny lépe než odborník, má k dispozici statistiky, přehledy výpůjček, shromažďuje požadavky studentů.

Ideální je podle mého názoru rozložit pravomoci ve výběru mezi specialisty v oboru a knihovníky tak, aby nedocházelo ke zbytečným prodlevám v doplňování, ale také k nákupům nevhodných zdrojů. V naší knihovně se osvědčilo průběžné doplňování fondu nákupem domácí monografické literatury z rozhodnutí knihovníka a zahraniční po poradě se zástupci jednotlivých oborů v akviziční komisi. Prakticky jsme rezignovali na osobní schůzky celé komise a domlouváme se pomocí e-mailů s jednotlivými členy, případně i odborníky, kteří v komisi nejsou, ale víme, že jsou schopni a ochotni posoudit danou problematiku. Riziko tohoto přístupu je, že některé obory jsou pak lépe doplňovány než jiné, v případě, že člověka ochotného k užší spolupráci nenajdeme. Podmínkou fungování takového systému je ovšem ochota vedení knihovny vzít na sebe odpovědnost za učiněná rozhodnutí.

Databáze a tištěné i elektronické časopisy podléhají rozhodnutí akviziční komise. U těchto zdrojů je to jednodušší, výběr se většinou koná vzhledem k předplatnému jen jednou ročně, takže je to organizačně zvládnutelné.

Pokud uvažujeme o rizicích špatného výběru za situace, kdy rozhoduje knihovník, pak se domnívám, že při nutnosti konzultovat veškerý nákup by časová náročnost způsobila nutnost zvýšení úvazku pracovníka v akvizici a mzdové náklady by byly vyšší než peníze vynaložené na nevhodný nákup. Nepochybně by také došlo k neúměrnému prodlužování termínu zpřístupnění dokumentu v knihovně.

Po výběru dokumentu přichází fáze jeho **získání**, tj. objednání, zaplacení a následné evidence. Možností je řada. Nákup přes internet, v knihku-

pectví, přímo u vydavatele, prostřednictvím dodavatele (zprostředkovatele). Není možné říci jednoznačně, co je nejvýhodnější. Záleží na typu dokumentu, jeho provenienci atd. Nákup prostřednictvím internetových obchodů vyžaduje většinou finančně nejvýhodnější, je však třeba uvážit náklady na dodání dokumentu a způsob úhrady. Naše knihovna nemá možnost používat platební kartu, to znamená, že například odpadá možnost nakupovat ve výše zmíněném knihkupectví Amazon. Nicméně i při možnosti využití zahraničních internetových knihkupectví je třeba posoudit, zda knihovna personálně zvládne řešit problematiku zásilek zadržovaných na celnici, poskytování dat Intrastatu, reklamace apod. Při nákupu od zahraniční firmy je třeba do kalkulace cen zahrnout i bankovní poplatky za úhradu faktury v cizí měně atd. Využití českých internetových knihkupectví je jednodušší, pokud vystavují fakturu. Platba na dobírku je problematická vzhledem k nutné finanční hotovosti a forma faktury zase zatěžují ekonomické oddělení.

Je potřeba uvážit, zda je výhodné mít jeden, případně několik zdrojů nákupu nebo objednávat od řady nakladatelů bez prostředníků. Nejde jen o cenu dokumentu, ale také o cenu dopravy či poštovního a v neposlední řadě o nároky na pracovní sílu, protože mzdové prostředky jsou největší položkou v rozpočtu knihovny (alespoň v našem případě). Užitečné je porovnat zpočátku cenové nabídky na tituly různých nakladatelů a zjistit, kdo dodává knihy levněji. Někteří dodavatelé se specializují jen na určité země či nakladatele nebo mají výhodné ceny právě jen u knih z jednoho regionu. Příliš mnoho dodavatelů zatěžuje neúměrně pracovníky knihovny, ale i účtárny, naopak jeden dodavatel na všechno nestačí. Dalším hlediskem pro výběr dodavatele jsou lhůty dodání.

Na rozhodování o dodavateli může mít vliv i to, zda akceptuje objednávku vygenerovanou v modulu akvizice automatizovaného knihovního systému. To není vždy pravidlem, některé firmy požadují objednávku ve svém systému např. právě internetové obchody, takže stojí za úvahu, zda duplikovat práci – tj. realizovat objednávku ve formuláři webového obchodu a následně ji zanášet do knihovního systému.

Je výhodnější řešit případné reklamace s dodavatelem, se kterým jsme v osobním kontaktu a o němž víme, že spolehlivě a rychle řeší případné nesrovnalosti a navíc je schopen operativně reagovat na neočekávané situace. V případě zahraničních dokumentů je výhoda využívat českých dodavatelů také v řešení řady administrativních záležitostí (již zmíněné vykazování dovozu Intrastatu či zadržování zásilek na celnici). V případě naší knihovny, kdy objednáváme knihy pro několik součástí univerzity a používáme čtyři různé adresy odběratele na fakturách, je neocenitelná možnost rychlé domluvy na případných změnách a opravách, a to hlavně v kritickém období na konci účetního roku.

Rozhodující pro výběr dodavatele je tedy nejen porovnání ceny a kvality poskytovaných služeb, ale v neposlední řadě posouzení nároků na zatížení pracovní síly administrativou a bezproblémová komunikace.

Po dodání objednaného dokumentu je potřeba zajistit jeho co nejrychlejší zpracování tak, aby nevznikly zbytečné prodlevy a dokument byl k dispozici uživatelům co nejdříve. Při tvorbě objednávky v knihovním systému využíváme možnosti stáhnout si záznam knihy z jiné knihovny. Tyto záznamy o objednaných knihách mohou uživatelé vidět v OPACu a mají tak přehled o tom, co už je objednané, mohou si pohlídat, kdy bude kniha k dispozici ke studiu. Po dodání se pouze doplní, případně opraví, akviziční záznam, provede se adjustace, signování a kniha putuje na regál.

V podmínkách Knihovny společenských věd v Jíronicích se výše zmíněný postup při výběru dokumentů týká nákupů z běžného rozpočtu. Z něj se hradí v první řadě tištěné časopisy, jejichž počet se však postupně snižuje, a české knihy. Strategie knihovny je doplňovat fond v češtině vycházející monografickou literaturou v širokém společenskovědním spektru. V co největší úplnosti pak v oborech mezinárodních studií a politologie, veřejné politiky, sociologie a sociální práce, kulturní antropologie, filosofie, a také informační vědy a knihovnictví a trvale udržitelného rozvoje. Tituly předepisované a doporučené pedagogy k výuce nakupujeme ve větším počtu exemplářů – záleží na počtu studentů oboru, ale samozřejmě i na financích. Často později doplňujeme i tituly, u kterých se během času prokázala velká frekvence výpůjček. Výběr a objednávky provádíme cca jednou za 3 týdny a střídáme nákup prostřednictvím internetu v distribuční firmě, která nám poskytuje výraznou slevu, a v akademickém knihkupectví, kde je sleva sice menší, ale zase máme možnost si knihy fyzicky prohlédnout, což je někdy důležité. V obou případech není problém ani s fakturami a případnými reklamacemi, ani s dopravou, knihy jsou nám bezplatně dodány do knihovny. Tyto pravidelné nákupy doplňujeme objednávkami přímo od nakladatelů (tam kde je sleva významná) a z jiných zdrojů, dle potřeby. Rozhodnutí o konkrétních titulech provádíme v knihovně bez pravidelných porad s akviziční komisí a během let se to ukázalo jako vyhovující. Je to operativní a případné omyly nejsou tak zásadní, aby převážily výhody velmi rychlého doplňování vydaných knih. Samozřejmě je nezbytné převzít v knihovně zodpovědnost za rozhodnutí a být schopen je odůvodnit a obhájit. Proto je nutné sledovat statistiky výpůjček a požadavků, stejně jako mít přehled o předepisované a doporučené literatuře v jednotlivých předmětech.

Zahraniční literaturu sice z rozpočtu pořizujeme také, ale pouze velmi omezeně – snažíme se doplňovat fond základními referenčními zdroji a stěžejními monografiemi.

Příspěvek na nákup celouniverzitních on-line zdrojů je hrazen mimo rozpočet knihovny z prostředků fakult, které se na jejím financování podílejí. Některé další on-line zdroje jsou hrazeny z účelových prostředků, většínou rozvojových projektů.

Účelové dotace aneb Čí je ta kniha?

Velký význam pro akvizici vysokoškolských knihoven mají zdroje hrazené z účelových dotací, ať už výzkumných záměrů, rozvojových projektů či nejrůznějších grantů. Jestliže nákup českých zdrojů z běžného rozpočtu může významně ovlivnit (a v našem případě skutečně v největší míře ovlivňuje) knihovnik, pak u zahraničních monografií je tomu zcela jinak. Většina z nich je financovaná z účelových prostředků.

V případě jinonické knihovny je prostřednictvím účelových dotací hrazeno 50 % ročního přírůstku knihovnických jednotek, podíl finančních nákladů vynaložených z účelových prostředků je asi 1,8krát vyšší než z běžného rozpočtu. Tato čísla ukazují jak důležitá je pro akvizici knihovny co nejužší spolupráce z řešiteli projektů, kteří mají rozhodující slovo při výběru informačních zdrojů, pořizovaných z jejich projektů.

Faktem je, že knihy nakoupené z účelových prostředků nejsou majetkem řešitele, ale nositele, tj. organizace. Mnoho řešitelů si to však nepřipouští a záleží na vedení každé fakulty a jejího ekonomického oddělení, jak a zda vůbec přiměje řešitele ke koordinaci objednávek a evidenci nakoupených titulů. Pokud neexistuje tlak vedení (typu „bez evidence v knihovně nic neproplatíme“ či dokonce „proplatíme pouze zdroje objednané prostřednictvím knihovny“), pak není v silách knihovníka přimět dotyčného řešitele k nějaké spolupráci. Může na něj maximálně morálně apelovat, a to ještě pouze v případě, že ví o existenci řešeného projektu. Zkušenost z naší knihovny, kde se setkáváme s řešiteli ze čtyř součástí UK, je jednoznačná. Neefektivněji se s účelovými dotacemi zachází tam, kde vedení důsledně dbá na to, aby objednávky informačních zdrojů řešila knihovna. Stále jsme však nedosáhli absolutní kontroly nad nakupovanými knihami. Často se stane, že řešitelé sami nakoupí knihy a po předání k evidenci se ukáže, že tatáž kniha už v knihovně je a stačilo si ji vypůjčit. Dokonce se stává, že dva lidé z jedné katedry pořídí z jednoho projektu shodný titul, protože se nedomluví. Snažíme se tyto případy ve spolupráci s vedením fakult omezit a v současnosti jsme dosáhli toho, že zajišťujeme a tudíž máme šanci ovlivnit nákup asi 60 % knih z účelových prostředků. Toto procento bychom rádi ještě zvýšili, ale není naším cílem dosáhnout stoprocentní kontroly. Bylo by to nesmírně náročné a v některých případech i nerentabilní. Jde o to, že poměrně velkou část našeho knižního fondu tvoří dokumenty z Polska, Ruska a postsovětských zemí a řešitelé projektů je poměrně často navštěvují.

V těchto případech je levnější přivést knihy zakoupené na místě, než je následně objednávat. Sice se stává, že pak některé tituly máme zbytečně duplicitně, ale přesto je to finančně výhodnější. Snažíme se na řešitele apelovat, aby se v případě přímých nákupů v cizině podívali prostřednictvím internetu do katalogu knihovny a ověřili si, zda už knihu nemáme, ale zatím nejsme příliš úspěšní.

S evidencí zakoupených knih je to mnohem lepší, ale stále se neeviduje 100 % zakoupených titulů z účelových prostředků.

My Vám to zařídíme aneb Vždy k službám

Jak docílit toho, aby zdroje pořízené z účelových dotací nebyly jen přínosem pro řešitele, ale mohli je využívat i další zájemci? První krok, jak už jsem uvedla, je tlak vedení fakulty na důslednou evidenci, ale i na koordinaci objednávek tam, kde je to možné.

Vše další už můžeme ovlivnit my knihovníci. Samozřejmě, nejjednodušší je, když si řešitel knihu sám sežene, přinese ji ke zpracování a následně si ji, víceméně jednou provždy, půjčí. Jediné, co pak knihovník udělá, je zpracování knihy a výpůjčka. Je to personálně nenáročné, ale určitě to není ku prospěchu dalších uživatelů knihovny. Pokud tedy chceme, aby nejen řešitelé projektů měli užitek z pořízených knih, musíme vynaložit velké úsilí především v komunikaci. Nemáme-li shora vytvořené ideální podmínky, musíme si je zvolna tvořit zdola. Nesmíme rezignovat a musíme se snažit být pro řešitele grantů partnery. Jestliže vědí, že se na nás mohou obrátit se svými požadavky, že se nemusí zabývat administrativou, že věc zařídíme, pak snáz uvěří, že zařídíme i to, aby jim „jejich“ byla znovu k dispozici, i když ji půjčí jinému zájemci nebo vrátí do knihovny.

Nejdůležitější je umět sehnat, pokud možno rychle a levně, tituly, které si řešitel projektu sám vybral. Samozřejmě je nabídka poskytnutí MVS či MMVS u titulů, které už nejsou na trhu dostupné. Musíme dodané knihy zkatologizovat velmi rychle, abychom neprodlužovali čas, kdy řešitel na knihu čeká, a vlastně ho tak nenutili, aby si ji kupoval sám a neposkytl ji k evidenci po dobu, kdy ji potřebuje.

Důležité je také umět doporučit tituly pro konkrétní projekt vhodné, případně poskytnout informace o zdrojích relevantních titulů. Znamená to mít připravené tematické katalogy významných nakladatelství pro daný obor, shrmažďovat v průběhu roku informace o vhodných titulech pro případ, že řešitel pár dní před termínem, kdy má odevzdat vyúčtování, přijde s tím, že mu zbývá x tisíc a potřebuje je honem utratit. Pokud máme přehled, kdo jaký projekt právě řeší, snažíme se ho v průběhu celého roku informovat o právě nabízených slevách (např. v rámci veletrhu Svět knihy), abychom omezili dosud standardní situace, kdy se v době končícího účetní-

ho období, tj. většinou v listopadu a prosinci, nakupují drahé knihy, které byly v květnu o 20 % levnější.

Skutečně velké úsilí nás v posledních letech stálo přesvědčování řešitelů projektů, aby nenechávali objednávání knih až na podzimní měsíce, kdy už se nemusí vše stihnout v potřebném termínu. Částečně jsme uspěli, ale každoročně se nám stane, že přicházejí zájemci o nákup knih pár dní před koncem projektu. Pokud jsme jim schopni nákup zajistit a jsme schopni řešit další situace (např. kniha objednaná v minulém roce přijde v roce letošním a projekt už je ukončen), pokud jsme ochotni občas zariskovat a objednat titul, u kterého není jisté, že skutečně vyjde včas, nebo objednat knihu s výraznou slevou rok před vydáním, i když si nejsme jisti, jak to bude s penězi příští rok atd., pokud tedy na sebe přebereme dobrovolně některé problémy, pak se pro řešitele můžeme stát rovnocennými partnery. Musíme umět vyřešit každou situaci a musíme se smířit s tím, že řešitele nezajímá, jak to uděláme, hlavně když se může spolehnout na to, že vše vyřešíme, všechno se stihne. Nutné je maximálně komunikovat a zároveň příliš neobtěžovat s technickou stránkou věci, musíme být ochotni převzít zodpovědnost za finance – dodržení rozpočtu, dodržení termínů apod. Zbavíme-li vědce úřadování, vezme nás na vědomí a začne spolupracovat.

Rovnocenný partner může mnohem snáz ovlivnit řešitele grantu i v otázce výběru a následného zacházení s koupenými knihami. Pokud řešitel dodá seznam knih k zakoupení a jsou mezi nimi tituly, které již knihovna má ve svém fondu, neměli bychom automaticky knihu znovu koupit, ale domluvit se, zda je to skutečně nezbytné, zda by nebylo možné využít peníze lépe a poskytnout řešiteli běžnou výpůjčku. Jde-li o dražší titul, který je ve fondu některé české knihovny, a nepředpokládáme jeho větší využití dalšími uživateli, informujeme zájemce o možnosti meziknihovní výpůjčky.

Problém nastává, když kniha je v katalogu knihovny, ale na nějakém detašovaném pracovišti. Je tedy třeba zabránit vytváření lokálních nebo dílčích sbírek např. na katedrách, ale vše řešit výpůjčkami (byť dlouhodobými) konkrétnímu člověku, tzn. někomu s jasně stanovenou odpovědností. Musíme dokázat, aby knihy byly v knihovně nejen zaevidované, ale aby byly i dostupné, a to nejen pro řešitele projektu a jeho blízké kolegy a studenty. Máme-li informaci, kdo má titul dlouhodobě půjčený, máme možnost vyjít vstříc dalším zájemcům o výpůjčku. Samozřejmě nesdělujeme, kdo žádaný titul má, ale sami kontaktujeme dotyčného řešitele projektu a žádáme ho o dočasné vrácení dokumentu. Protože příště se v situaci žadatele může ocitnout právě tento řešitel, jsme většinou úspěšní. Žádaný titul pak poskytneme dalšímu uživateli k prezenčnímu studiu, případně jako MVS.

Přesvědčujeme řešitele, že se nejen nemusí bát potřebný titul v knihovně objednat, ale také ho tam vrátit, případně si ho vypůjčit, teprve

když s ním skutečně potřebuje pracovat. Daří se nám domlouvat s řešiteli projektů postup, kdy knihy ponechají po evidenci v knihovně k dispozici ostatním uživatelům za podmínky, že budou mít příležitost si je půjčit kdykoliv později, kdy je budou skutečně potřebovat k práci. U každé knihy zakoupené z projektu musí být v katalogu uvedeno, kdo je řešitelem, aby neměl potřebu si ji hlídat v kanceláři, i když ji momentálně nepotřebuje, jen proto, že se bojí, že až ji potřebovat bude, nebude si ji moci půjčit. Znamená to práci se změnami statusů a případně lokací v katalogu a vpisováním řady poznámek, ale knihy využije víc uživatelů.

To vše je samozřejmě náročnější na organizaci i na pozornost knihovníků, a to nejen v akvizici, ale také ve zpracování a ve službách.

Kdo je ten ideál?

V textu jsem se snažila popsat, jak probíhá a co všechno ovlivňuje akviziční proces v knihovně. Jaký by tedy měl být akvizitér, co od něho očekávám, jaké vzdělání a kompetence?

Zde je na místě úvaha o tzv. oborovém knihovníkovi – tento termín není v našich podmínkách definován a jeho náplň je v různých knihovnách, které s termínem operují, různá. Často je jako oborový knihovník vnímán zaměstnanec knihovny, který se stará o určitou část fondu a je k dispozici studentům a pedagogům oboru jako „spojka“. V českém prostředí je definován termín informační specialista, tj. *odborný pracovník zaměřený ve své informační činnosti na specifický obor (např. lékařství, chemie, právo) a poskytující informační služby odborným uživatelům (zejména ve formě rešerší a studijně rozborových zpráv)*. Ani tato definice nenaplňuje zcela představu o náplni práce oborového knihovníka. Dovedu si představit oborového knihovníka jako specialistu v daném oboru, který má zároveň určité knihovnické vzdělání a je tím, kdo provádí jak kompletní akvizici pro svůj obor, tak věcné třídění, a poskytuje uživatelům informační služby k oboru. Tento přístup je možný a snad žádoucí v případě úzce specializované knihovny, ale prakticky neuskutečnitelný např. v naší knihovně. Ta zahrnuje řadu různých oborů, na akvizici tištěných knih máme stanoven 1 úvazek a celkově máme méně zaměstnanců než doplňovaných oborů. Od pracovníka akvizice tedy očekávám nejen schopnost se rychle alespoň rámcově orientovat v řadě různých oborů, ale také schopnost sledovat produkci dle akviziční strategie knihovny, doporučovat dokumenty k nákupu, případně je vybírat, vytvářet záznamy v modulu akvizice, vytvářet objednávky, sledovat a evidovat dodání, hlídat dílčí rozpočty, urgovat nedodané dokumenty. V našem případě musí zvládnout i distribuci faktur, případně domluvy o jejich úpravách a dokonce občas kontrolovat či urgovat jejich proplacení.

Pro akvizici potřebujeme člověka obecně vzdělaného, vnímavého a komunikativního, ale také zdatného v administrativě.

Protože se soustředíme na blízkou spolupráci (ať už formální či neformální) s pedagogy a vědeckými pracovníky, musí být schopen vzbudit důvěru ve své schopnosti a jednat věcně a účelně. Jeho komunikační dovednosti musí být na vysoké úrovni. Zároveň musí jít o člověka zodpovědného a pečlivého, ochotného rychle rozhodovat a přijmout určitou míru odpovědnosti. Tyto nároky nejsou malé, ale odpovídají tomu, jak akviziční pracovník ovlivňuje úroveň knihovny, a to nejen v oblasti tvorby fondu, ale i ve službách.

Kudy dál?

Akvizici se v prostředí českých knihoven, ale také ve vzdělávání budoucích knihovníků a informačních pracovníků věnuje menší pozornost než třeba katalogizaci. Neexistuje např. diskusní konference. Fórem, které se problematikou zabývá pravidelně, jsou každoroční jednodenní semináře, které vznikly v devadesátých letech z iniciativy vědeckých knihoven v Ústí nad Labem a Kladně. Ty se však zabývaly převážně výměnou zkušeností o získávání informací o vycházejících dokumentech převážně v českém prostředí, možnostmi slev, povinným výtiskem a problematikou, která je bližší veřejným knihovnám než specializovaným. Dnes se orientují na akvizici pro různé skupiny čtenářů nebo různých druhů dokumentů.

Problematika úzce souvisící s akvizicí - metoda Konspektu, která by měla být mimo jiné nástrojem budování fondu a poskytovat o něm souhrnné informace, se sice v některých knihovnách používá, ale zatím spíše jako věcné třídění. Vytvoření mapy fondu s pomocí metody konspektu by mohlo omezit živelné a nutně subjektivní doplňování, které je často ovlivněno i způsobem financování. Jasný přehled o struktuře fondů knihoven by nepochybně také přispěl ke snadnější orientaci při spolupráci a eventuální koordinaci.

Je vůbec koordinace v akvizici možná, stojíme o ni? Často se setkávám s názorem, že je nedostatek financí na informační zdroje. Tento názor zcela nesdílím. Myslím, že jde spíše o nedostatek informací o zdrojích a také o neefektivní způsob jejich vynakládání. Částečně k tomu přispívá i zacházení s některými účelovými dotacemi, právě na vysokých školách. Otázka je, zda umíme ukázat našim uživatelům všechny existující možnosti a zda dostatečně šíříme informace o vlastních dokumentech a zároveň sledujeme, co mají jinde. Žádná knihovna dnes nemůže získat všechny informační zdroje z oborů, které ji zajímají. Musí se však snažit umožnit svým uživatelům se k maximálnímu množství z nich dostat. To znamená nejen zajistit dodávání

dokumentů, ale i doporučit žadateli jinou knihovnu, pokud může jeho informační potřeby uspokojit lépe.

I když to není častý případ, setkala jsem se i s jistou mírou konkurenčního chování. Je přitom jasné, že při množství informačních zdrojů, klasičtých i elektronických, nemůže mít knihovna všechno, zvláště pokud nejde o úzce specializované pracoviště.

Konkurenční boj mezi knihovnami je naštěstí spíš výjimkou. Naučili jsme se koordinovat nákup velkých databází v rámci různých konsorcií, ale v případě e-knih, jednotlivých titulů časopisů nebo tištěných dokumentů se příliš otázkou spolupráce nezabýváme a to ani v rámci jedné instituce. Není totiž jednoduché stanovit přesná pravidla – definovat, že např. nekoupíme knihu, pokud je v jiné knihovně na UK, není možné. Muselo by se odlišovat komu je kniha určená, jak je využívána, ale také zohledňovat služby poskytované knihovnou vlastníci dokument (absenční či prezenční výpůjčky, otevírací doba atd.). O každém titulu je tedy třeba uvažovat individuálně. Samozřejmostí je nakoupit výtisky základní studijní literatury, referenční příručky, mít přístupné stěžejní oborové časopisy (raději on-line). V případě tištěných časopisů stojí za úvahu, zda předplácet titul, který je ve fondu knihovny poskytující bezproblémové meziknihovní služby, a který je navíc např. dostupný elektronicky, byť s ročním embargem. Nicméně právě toto embargo bude jinak vnímáno ve společenských a humanitních vědách a jinak v přírodních či technických. Vysoce odborně specializovaná kniha, u níž není předpoklad využití mnoha uživateli, může být vypůjčena prostřednictvím MVS či MMVS, ale zase musíme zvážit, zda náklady na MMVS nebudou jen o málo nižší než nákup.

Už při akvizici by měl zaměstnanec knihovny uvažovat nad tím, zda doporučovaný zdroj skutečně knihovna potřebuje mít ve svém fondu nebo zda stačí meziknihovní výpůjčka, nebo dokonce zda dokument není dostupný on-line. Proč kupovat to, co mají o několik zastávek dál na úkor nového titulu, který nikdo v ČR nemá. Podmínkou je, aby knihovny měly minimálně veřejný on-line katalog, ideálně odevzdávaly záznamy do SK ČR nebo se podílely na JIB, ale také ochota sdílet své fondy s uživateli jiných institucí.

V případě časopisů je třeba uvažovat nad tím, zda má smysl pořizovat předplatné, zda nestačí čas od času sehnat konkrétní článek, zvláště pokud je časopis dostupný v jiné české knihovně. Na druhé straně je třeba registrovat opakující se požadavky na meziknihovní výpůjčky – pak asi bude levnější zdroj dokoupit. Některé knihovny se nerady vzdávají odběru tištěných periodik, možná i proto, že jsou stále uváděna ve statistikách, a více zahraničních periodik jako by ukazovalo vyšší kvalitu knihovny. Je však předplatné efektivní? Nestálo by za to, soustředit se na integraci elektronických časopisů, a to včetně těch, které jsou součástí nejruznějších databází, do katalogů

knihoven? Uživatelé často nenajdou, co potřebují, protože jsou prostě zahlceni portály, katalogy atd.

Koordinace v akvizici je snad námětem pro budoucnost, ale částečně ji můžeme naplňovat i bez dvou či vícestranných dohod. Stačí při vlastní akvizici sledovat fondy jiných knihoven a znát jejich služby.

Jen v náznamech se v příspěvku objevují některé praktické problémy spíše administrativního rázu, které práci v akvizici komplikují. I ty by si jistě zasloužily pozornost. Příspěvek záměrně přináší víc otázek než odpovědí, jeho cílem je vyvolat diskusi o problematice akvizice, o její efektivnosti a o možnostech případné spolupráce mezi knihovnami, např. na úrovni resortů či regionů.

ONLINE SLUŽBY KNIHOVEN ČVUT NAD KOLEKČÍ ELEKTRONICKÝCH KNIH

Marta Machytková, FEL ČVUT Praha

Článek popisuje systémový nástroj, který byl vyvinut na Českém vysokém učení technickém v Praze (dále ČVUT) jako online služba nad kolekcí elektronických knih *SafariTechBooksOnline* pro snadnou, rychlou a efektivní komunikaci uživatelů s knihovnou. Z centrálních prostředků školy je zajištěn přístup k elektronickým knihám a uživatelé mají možnost si z dané kolekce vybrat právě ten titul, který je zajímavá, který chtějí mít po určitou dobu „otevřený ke čtení“, a to formou hlasování. Touto službou je docíleno, že z velké kolekce nabízených titulů je budována individuální kolekce pro uživatele ČVUT na základě konkrétních uživatelských potřeb a požadavků.

1. Úvod

Když v polovině 20. století formuloval Norbert Wiener¹ základní postuláty o nezbytnosti směny informací, málokdo si dokázal představit všechny nové formy, které přinese technický vývoj v následujících desetiletích. Nevídaný technický rozvoj zasáhl téměř všechny oblasti života, v neposlední řadě zcela změnil práci knihoven. Počítačová technika zrychlila a zefektivnila mnoho knihovnických procesů, jako je akvizice, katalogizace, výpůjční služba. Počítače změnily způsob šíření informací. Vedle tištěných informačních zdrojů, které knihovny tradičně poskytovaly uživatelům, se postupně začaly prosazovat formy elektronické. V závislosti na využívání informačních technologií se proces vyhledávání a dodávání dokumentů, resp. informací, přesouvá směrem k možnostem, jaké představuje dodávání elektronických informací přímo do počítače na pracovním stole knihovníka nebo uživatele knihovny. Uživatelé na ČVUT si rychle již zvykli na elektronickou formu časopisů. Vysoké statistiky přístupu a velké počty stažených článků z nabízených kolekcí e-časopisů svědčí o tom, že se již tento způsob práce a přístupu k informacím stal rutinou. Od roku 2004 rozšiřují knihovny ČVUT svoji nabídku informačních zdrojů také o elektronické knihy (dále e-knihy). Producenti O'Reilly & Associates, Pearson Technology Group vstoupili na trh s kolekcí e-knih z oblasti výpočetní techniky a informačních

---

¹ Norbert Wiener (November 26, 1894, Columbia, Missouri – March 18, 1964, Stockholm Sweden) http://en.wikipedia.org/wiki/Norbert_Wiener

technologií. Kolekce je sestavena nejen z vlastní produkce, ale zahrnuje také e-knihy dalších významných světových nakladatelství (např. Addison-Wesley Professional, Adobe Press, Cisco Press, IBM Redbooks, Microsoft Press, New Riders, Peachpit Press, Prentice Hall PTR, Que a Sams Publishing). Oblast informačních technologií se velmi rychle vyvíjí a klasické tištěné dokumenty během několika let zastarávají a ztrácejí informační hodnotu, proto je elektronická forma relevantních informačních zdrojů výhodná. Také fakt, že uživatel předplácí jednotlivé knihy podle vlastního výběru (každá kniha má určitou hodnotu – tzv. sloty) a knihy mohou být po 30 dnech vyměněny za jiné se stejnou hodnotou, byl impulsem k vybrání této kolekce a přivedl knihovníky ČVUT k myšlence, nabídnout nad kolekci knih online službu Správu titulů. Tento nástroj (služba) bude podrobněji popsána v následujících kapitolách.

2 Knihovny ČVUT

2.1 Knihovnicko-informační služby

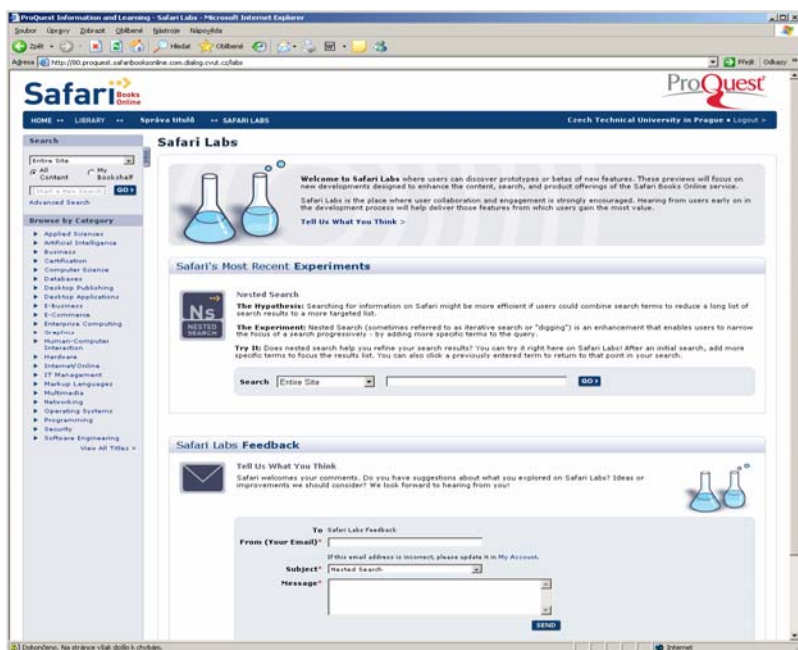
Knihovny ČVUT (<http://knihovny.cvut.cz>) systematicky usilují o rozvoj poskytovaných služeb a zavádění moderních informačních technologií do svého prostředí. ČVUT nemá ústřední knihovnu. Knihovnicko-informační služby jsou poskytovány v rámci distribuovaného systému knihoven, který je tvořen knihovnami fakult a ústavů:

Systém knihoven ČVUT
<ul style="list-style-type: none">
• ústřední knihovna FSv+ FA * (Dejvice)
• ústřední knihovna FS * (Karlovo nám.+Dejvice)
• ústřední knihovna FEL * (Dejvice)
• ústřední knihovna FJFI (Břehová)
• ústřední knihovna FD (Horská)
• knihovna FBI (Kladno)
• knihovna KÚ (Dejvice)
• knihovna MÚVS (Horská)
• knihovna VIC (Dejvice)
• oddělení knihoven VIC (Dejvice)
*součástími jsou dílčí (katederní nebo ústavní) knihovny

2.2 Elektronické informační zdroje

Rozvoj moderních informačních a komunikačních technologií zásadně ovlivňuje i získávání a budování knihovních fondů a navazujících služeb. Řada informačních zdrojů je dnes vytvářena v elektronické podobě, která umožňuje snadnější přístup a jejich takřka bezbariérové využívání. Vedle tištěných informačních zdrojů, které jsou stále základní složkou informačního zabezpečení pedagogické a vědeckovýzkumné činnosti vysoké školy, má stále větší význam právě přístup k elektronickým informačním

zdrojům. Většina těchto zdrojů je dostupná díky účasti univerzity v konsorciálních projektech. Jde hlavně o zpřístupnění časopiseckých informací. Studenti i pracovníci ČVUT dnes již považují za samozřejmé, že ke své práci využívají elektronické verze plných textů odborných časopisů, pracují se sekundárními zdroji jako jsou specializované databáze atd. Jedním z dalších druhů informačních zdrojů jsou e- knihy. Centrálně jsou na ČVUT zajištěny e-knihy pro společné obory pěstované na všech fakultách a současně ČVUT jako jsou fyzika a matematika. V přední řadě se jedná o oblast informačních technologií, neboť elektronická forma těchto zdrojů je právě v proudu se rozvíjejících oborech výpočetní techniky výhodná.

2.3 Safari Technical Books Online

Rozsáhlou nabídku titulů převážně z oblasti informačních technologií má elektronická knihovna *SafariTechBooksOnline*, která obsahuje tituly renomovaných světových vydavatelů (Addison Wesley, O'Reilly, Prentice Hall, Cisco Press atd.) a pokrývá více než 20 kategorií z oblasti informatiky, zahrnuje referenční příručky pro obchod, certifikace, kreativní média, databáze, e-business, informační a komunikační technologie pro velké společnosti, síťové aplikace, programování, softwarové inženýrství, administrace

webu, tvorba a design www stránek. Jedná se o unikátní kolekci, která představuje přes 50 % veškeré světové knižní produkce v oblasti informačních a komunikačních technologií a od roku 2004 téměř zdvojnásobila, nyní obsahuje přes 4300 titulů. Uživatelské rozhraní se neustále vylepšuje, zabudováním moderních informačních technologií se velmi usnadnil a zpříjemnil přístup ke kolekci – čtení e-knih. Uživatelé rovněž mohou využít nabízené služby „Safari Labs Feedback“ a přímo z hlavní stránky *SafariTechBooksOnline* mohou zaslat dotazy, poznámky, připomínky, náměty. Velkou výhodou pro informační pracovníky, softwarové inženýry a pro další odborníky z řad pracovníků IT je jistě možnost využívání dalších funkcí, které s sebou nesou e-knihy, a to zobrazování diagramů, vyhledávání ve zdrojových kódech ukázek programů, prohledávání ve více sekcích apod. Naši uživatelé mohou navíc využít nabízenou službu „Správa titulů“.

3 Online služba – správa titulů

Lze konstatovat, že nabídka informačních zdrojů (i elektronických) na univerzitě je co do pokrytí oborů technické univerzity široká a dostatečně podporuje informační zabezpečení studia, vědy a výzkumu. V tomto směru se jistě můžeme srovnávat s vyspělými zeměmi. Knihovníci ČVUT si toto příznivé srovnání uvědomují a jejich snaha se nesoustřeďuje na stálé rozšiřování nabídky nových informačních zdrojů, ale snaží se nad již získanou kolekci vyvíjet a rozvíjet nadstavbové služby pro své uživatele. Jedním z příkladů může být online služba Správa titulů nad kolekci e-knih *SafariTechBooksOnline*. Za jednu z předností této unikátní kolekce lze považovat licenční podmínky. Licenční smlouva je podepsána na nákup slotů – ne konkrétních titulů (každý titul má určitou hodnotu – tzv. sloty). Kniha může zabírat 0,5 až 3 sloty, ČVUT má uzavřenou licenční smlouvu na předplatné 50 slotů pro 8 současně pracujících uživatelů. Velmi dobře lze z celkové kolekce sestavovat individuální kolekci, která bude vyhovovat požadavkům konkrétních uživatelů. Každá zpřístupněná kniha musí zůstat po dobu 30 dnů v předplacené kolekci (tzn. je chráněná). Aby došlo ke skutečně efektivnímu využívání kolekce bylo pro komunikaci mezi uživateli a administrátorem vytvořeno webové rozhraní. Toto rozhraní je dostupné přímo z hlavní stránky *SafariTechBooksOnline* (komunikačním jazykem je čeština). Přístup je zajištěn oprávněným uživatelům s využitím moderních technologií (unifikace řízení přístupu k informačním zdrojům – autorizace, autentizace), knihy jsou dostupné okamžitě bez časových a prostorových omezení. Uživatel vidí formulář, ve kterém jsou zveřejněny záznamy o vystavených knihách. Záznam obsahuje název titulu a ISBN a datum vystavení, příp. do jakého data je titul chráněn. Barevně odlišená je u každého titulu informace o stavu – zůstává vystaveno, bude v nejbližším termínu odstraně-

no, bude v nejbližším termínu vystaveno. U každého záznamu jsou uvedeny počty slotů jednotlivého titulu, počet čtení (tj. kolikrát byla kniha „otevřena a čtená“), počet hlasů a možnost hlasování. Na základě prvních zkušeností byla stanovena pravidla, podle kterých jsou knihy vystavovány, text je umístěn na webové stránce Správa titulů. Pravidla pro výpočet pořadí knihy

Pravidla pro výpočet pořadí knihy k vystavení

Nalezeno 35 záznamů

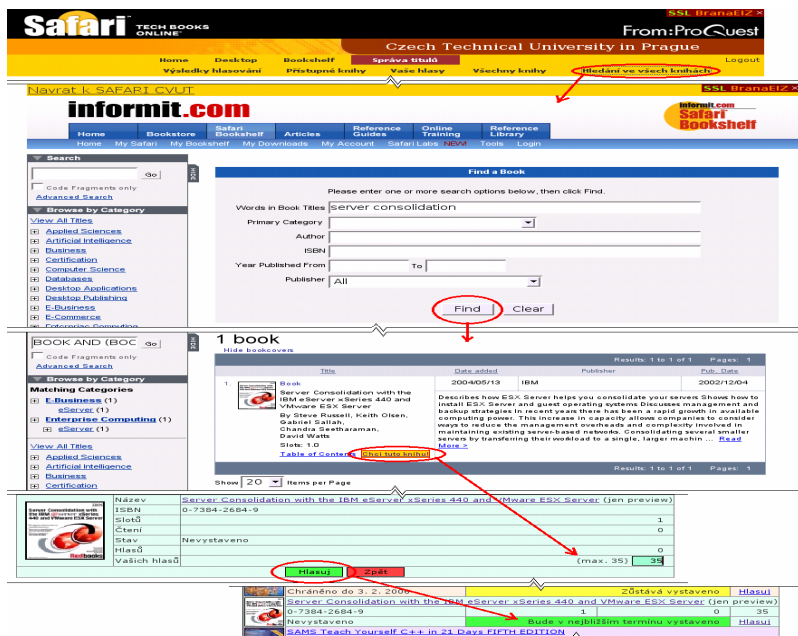
Název	ISBN	Slotů	Čtení	Hlasů
Stav				
	Cisco Network Design Solutions for Small-Medium Businesses			
1587051435		2	8	2
Chráněno do 22. 1. 2006			Zůstává vystaveno	Hlasuj
	Mastering FreeBSD and OpenBSD Security			
0596006268		1	6	5
Chráněno do 22. 1. 2006			Zůstává vystaveno	Hlasuj
	Java Swing 2nd Edition			
<hr/>				
	Anywhere Computing with Laptops: Making Mobile Easier			
0789733277		1	12	0
Vystaveno od 22. 11. 2005			Zůstává vystaveno	Hlasuj
	Enterprise J2ME™: Developing Mobile Java™ Applications			
0-13-140530-6		2	0	1
Nevystaveno			Bude v nejbližším termínu vystaveno Hlasuj	
	Ambient Findability			
0596007655		1	9	0
Vystaveno od 22. 11. 2005			Zůstává vystaveno	Hlasuj
<hr/>				
	BLAST			
0-596-00299-8		1	3	0
Vystaveno od 22. 11. 2005			Zůstává vystaveno	Hlasuj
	ActionScript Cookbook			
0-596-00490-7		1	2	0
Vystaveno od 22. 11. 2005			Zůstává vystaveno	Hlasuj
	Beginning Perl for Bioinformatics			
0-596-00080-4		1	1	0
Vystaveno od 29. 10. 2005			Bude v nejbližším termínu odstraněno Hlasuj	

k vystavení jsou následující: Každý uživatel má právo rozdělit 35 hlasů v celé kolekci *SafariTechBooksOnline*. U vystavených knih je sledován počet shlédnutí knihy a jak dlouho je kniha vystavena. Pořadí knihy v seznamu je dáno zájmem o knihu. Zájem o nevystavenou knihu je dán součtem všech hlasů pro knihu. Po dobu 31 dnů po vystavení nemůže být kniha odstraněna z nabídky a zájem o tuto knihu není sledován. Poté je zájem o knihu dán součtem desetiny počtu shlédnutí za posledních 30 dnů a počtu hlasů pro knihu dělený počtem měsíců, po které je kniha vystavena. Poté, co kniha „vypadne“ ze žebříčku žádaných knih, jsou hlasy pro knihu zrušeny a kniha je odstraněna. V případě trvajících zájmu o knihu má uživatel mož-

nost okamžitě požádat o nové vystavení těžé knihy. Tím pro ni začnou platit pravidla jako pro nevystavenou knihu, o kterou je zájem.

3.1 Technické řešení

Přístup k *SafariTechBooksOnline* je umožněn prostřednictvím Brány EIZ, pod kterou byla soustředěna nabídka všech elektronických informačních zdrojů (EIZ), dostupných uživatelům ČVUT. Pro přístup do databázového centra Dialog byla již v roce 2000 vytvořena aplikační proxy, která umožňuje využívání databází uživatelům nejenom z jejich pracovišť, ale z libovolného místa, kde se právě nacházejí (doma, stáž aj.). Aplikační proxy byla napsána v jazyce PHP, a je spuštěna na počítači s operačním systémem Linux a webovým serverem Apache. Identita uživatele je přejímána

přímo z Brány EIZ k *SafariTechBooksOnline*, takže uživatelé nejsou obtěžováni dalším heslem či dalším přihlašovacím formulářem. Rozhraní pro hlasování o požadovaných titulech bylo vytvořeno v jazyce *Perl*. Pro uložení hlasů jednotlivých hlasujících, pro uložení informací o dostupných knihách a pro uložení informací o jejich využití se používá volně dostupný databázový systém *MySQL*. Informace o dostupných knihách a jejich využití se průběžně automaticky získává ze statistického rozhraní *Safari* a z webových stránek *Safari*, informace o hlasování je vkládána přímo do databáze

jednotlivými uživateli. V následujícím obrázku jsou na konkrétním příkladu naznačeny kroky, které se týkají vyhledávání knih a hlasování o nich.

3.1 Administrace a statistiky

Vytvoření a integrování modelu online služby předpokládalo vybudování kontaktního centra pro aktualizaci vybrané kolekce na základě požadavků uživatelů. Pouze administrátor může v kolekci knihy vyměnit, odebrat ty, o které již není zájem, a naopak přidat do kolekce knihy, o které bylo hlasováno. Nesmí být překročen počet slotů a dodrženo pravidlo, že každá vystavená kniha musí zůstat po dobu třiceti dnů v kolekci dostupná.

The screenshot shows the Safari Tech Books Online interface. At the top, there is a navigation bar with 'Safari TECH BOOKS ONLINE' and 'From: ProQuest'. Below the navigation bar, there is a search section and a table of books. A red circle highlights the 'Přidat' button in the table. Below the table, there is a confirmation dialog box with 'Yes' and 'No' buttons. A red circle highlights the 'Yes' button. Below the dialog box, there is a message indicating that the book has been added to the bookshelf. A red circle highlights the 'OK' button. Below the message, there is another table of books. A red circle highlights the 'Přidat' button in this table.

Vystaveno od 22. 11. 2005	Zůstává vystaveno	Hlasuj
Enterprise J2ME™: Developing Mobile Java™ Applications (přidat)	2	0
0-13-140530-6		1
Nevystaveno	Bude v nejbližším termínu vystaveno	Hlasuj
Ambient Findability (odstranit)		

By adding Enterprise J2ME™: Developing Mobile Java™ Applications you will have used 44.5 out of 45 slots available on your Bookshelf.

To add Enterprise J2ME™: Developing Mobile Java™ Applications, click "Yes" below. This book will remain on My Book-shelf until 2006/02/01.

Yes No

Enterprise J2ME™: Developing Mobile Java™ Applications has been added to your bookshelf.

You now have used 44.5 out of 45 slots available on your Bookshelf.

OK

Chráněno do 22. 1. 2006	Zůstává vystaveno	Hlasuj
Enterprise J2ME™: Developing Mobile Java™ Applications (odstranit)	2	0
0-13-140530-6		1
Chráněno do 3. 2. 2006	Zůstává vystaveno	Hlasuj
Safari - TechBooksOnline - CS-1 in 21 Days FIFTH EDITION (odstranit)		

Uživatelé využívají webového rozhraní pro komunikaci s administrátorem, žádají o přidání nového titulu do předplacené kolekce, svým hlasováním mohou ovlivnit pořadí požadovaných titulů, mohou si rezervovat přístup na daný čas, pakliže jsou již vyčerpány povolené souběžné přístupy k *Safari-TechBooksOnline*. Administrátor systému má možnost dostat se jedním kliknutím od požadované knihy přímo k formuláři pro její vystavení či odebrání, čímž je mu velmi zjednodušena práce. V následujícím obrázku je tato činnost znázorněna.

Administrátor také sleduje statistiky jednak přímo ve Správě titulů, díky proxy Brány EIZ je umožněno sledování statistiky využití nikoli podle IP adres, ale podle skutečných jmen uživatelů, což je neocenitelné, zejména díky existenci počítačových studoven, kde se za jeden den vystřídá na jed-

nom počítači i několik desítek uživatelů. Statistiku sleduje také na stránkách producenta přes své administrátorské heslo. Získává statistické ukazatele o využívání knižní kolekce, počty přihlášených uživatelů, počty úspěšných vyhledávání (uspokojených dotazů). Dále sleduje čtení v sekcích, kdy se jedná o zobrazení podle jednotlivých oddílů (sekcí) knihy. Ve výsledcích vyhledávání má uživatel možnost si vybrané knihy zobrazit i na úrovni jednotlivých sekcí a získat tak přístup k relevantním kapitolám.

ISBN	Title	Hits
0596005954	Classic Shell Scripting	832
0735619301	C# Programmers Cookbook	752
0131498622	Spring Into PHP 5	677
0-13-100825-0	Bioinformatics Computing	499
0596007795	Mind Hacks	356
0131855867	Spring Into HTML and CSS	348
0131853546	Spring Into Linux	306
0-13-117261-1	Oracle PL/SQL by Example, Third Edition	304
0-596-00420-6	Learning XML, 2nd Edition	245
0596007140	Gaming Hacks	242

Ze seznamu „nejčtenějších knih“ administrátor může vyhodnotit počet hitů (zobrazení) a s určitou nadsázkou srovnat s počtem výpůjček, tento údaj totiž říká, kolikrát byla kniha uživateli otevřena a čtena.. Podle nastavených filtrů může administrátor vyhodnotit, jak vystavená kolekce byla relevantní – úspěšná, kolik se přihlásilo uživatelů, jaký byl počet vyhledávání a čtení. Všechny tyto informace je potom možné využít při hodnocení kolekce *SafariTechBooksOnline* například v tom, které kategorie z oblasti informatiky a výpočetní techniky má nejrelevantnější a nejčtenější knihy pro uživatele z ČVUT.

Account Id	Account Name	Total Number of Valid Sessions	Average Session Length (minutes)	Concurrent Sessions Configured on Account	Number of times a session has been rejected	Total Number of Section Viewed	Total Number of Searches
200335	Czech Technical University in Prague	1466	01:23	8	384	3011	478
Total		1466	1:23	8	384	3011	478

4 Závěr

Systém zpřístupnění e-knih byl vybudován s podporou projektu FRVŠ v roce 2005 jako součást nabídky knihovnicko-informačních služeb knihoven ČVUT. Řešitel projektu byl inženýr Petr Vandrovec (Výpočetní a informační centrum ČVUT), s jehož souhlasem jsem v článku použila obrázky, které pro projekt a závěrečnou zprávu FRVŠ připravil. Podle výsledků využívání se ukázalo, že volba kolekce *SafarTehBooks Online* pro ČVUT byla správná. Proto v roce 2006 byla licenční smlouva prodloužena a přístup ke kolekci je dále hrazen z finančních prostředků ČVUT. Chtějí-li knihovny v silném tlaku konkurence uspět, musí hledat nové cesty v zpřístupňování fondů a v nabídce služeb svým uživatelům. Tradiční funkce knihoven nejspíše zůstanou zachovány – shromažďování, pořádání a uchovávání veřejně dostupných dokumentů. Usilovat je třeba o to, jak co nejrychleji a nejefektivněji „prodat“ (nabídnout uživatelům) svoji dlouhodobou zkušenost a profesní zdatnost. Otázkou zůstává, zda mají knihovníci k dispozici takové nástroje a služby, které uživatele skutečně zaujmou, a to zejména za předpokladu, že je přitom nic nenutí opustit svůj počítač. Je třeba vnímat, že jsme účastníky zásadního společensko-kulturního zvratu, v médiích se často pro to objevuje výrok „...kdy rychlý čas totálně vítězí nad časem pomalým“, a rozlišovat : určité zpomalení času, zklidnění a uvolnění by měli naši uživatelé pociťovat ve fyzických prostorách knihoven, ale nabízenými online službami bychom měli podporovat dynamiku, progresivitu, přizpůsobivost, otevřenost a až výbušnou energii v prosazení schopností a dravosti v konkurenčním boji.

FUNKČNÍ POŽADAVKY NA BIBLIOGRAFICKÉ ZÁZNAMY (FRBR) V PRAXI

Edita Lichtenbergová, Národní knihovna ČR

Model funkčních požadavků na bibliografické záznamy (dále FRBR) reaguje na změny bibliografického univerza v 80. a 90. letech 20. století. V této době došlo k rozšíření automatizovaných systémů a sdílené katalogizaci na jedné straně a vzniku nových forem bibliografického publikování na straně druhé. FRBR si dalo za cíl zmapovat jednotlivé prvky bibliografického záznamu, popsat jejich vzájemné vztahy a na základě jejich vyhodnocení navrhnout podobu základního jádra záznamu – tedy základní úrovně zpracování.

Model odráží přístup knihovnické komunity – má v sobě inovační prvky reagující na požadavky sémantického webu i konzervatismus, vycházející z požadavku na kontinuitu zpracování. FRBR vyšlo v roce 1996 (český překlad v roce 2001¹) a poměrně rychle se stalo nejen hlavním tématem různých článků, konferencí a workshopů, ale i důležitou součástí katalogizační politiky a postupně i praxe. A do odborných publikací pronikly nejen základní pojmy FRBR – dílo, vyjádření, provedení, jednotka aj., ale i novotvary FRBRizace, FRBRizovat, dokonce poloFRBRizované² ...

Zastavme se nejdříve u oblastí, které FRBR ovlivnilo, nebo kam proniklo. Můžeme vysledovat využití na různých úrovních, těmi jsou např.:

- **zastřešující úroveň** reprezentovaná Ustanovením mezinárodních zásad katalogizace;
- **oblast konkrétních pravidel** reprezentovaná Resource Description and Access (pravidly připravovanými Joint Steering Committee for AACR2, průběžně jsou k připomínkování vystavovány jejich části) a
- **FRBRizace katalogů.**

Ustanovení mezinárodních zásad katalogizace

Ustanovení mezinárodních zásad katalogizace (dále jen Zásad) projednává IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code³ v le-

---

¹ <http://www.webarchiv.cz/files/dokumenty/reference/frbr.pdf>

² z anglického FRBRization, FRBRize, semi-FRBRized

³ <http://www.ifla.org/VII/s13/index.htm#IME-ICC>

tech 2003 – 2007, ukončení připomínkování a vydání konečného textu se očekává v roce 2008.

Základ textu byl vytvořen v roce 2003 ve Frankfurtu, text má nahradit již zastaralé tzv. Pařížské principy z roku 1961. Zásady jsou vybudovány právě na základě FRBR (a FRAD Funkční požadavky na autoritní záznamy), podívejme se na citaci (pracovní verze, po připomínkování v roce 2006):

2. Entity, atributy a vztahy

Zásady uvedené v tomto dokumentu mají poskytnout rámec pro vytváření katalogizačních pravidel. Používají se pro bibliografické i autoritní záznamy a běžné katalogy knihoven. Tyto zásady lze rovněž použít pro tvorbu bibliografií a souborů dat v knihovnách, archívech, muzejích a dalších institucích.

Usilují o poskytnutí konzistentního přístupu ke jmenné a věcné katalogizaci bibliografických zdrojů všech typů.

Hlavní zásadou tvorby katalogizačních pravidel má být ohled na uspokojení požadavků uživatele katalogu.

2.1. Entity v bibliografických záznamech

Při vytváření bibliografických záznamů by se měly zvažovat následující entity, které pokrývají výsledky intelektuálního a uměleckého úsilí:

Dílo

Vyjádření

Provedení

Jednotka

2.1.1. *Bibliografické záznamy se mají obecně vztahovat k provedení. Tato provedení mohou zahrnovat soubor děl, individuální dílo nebo analytickou část díla. Provedení se mohou vyskytovat v jedné či více fyzických jednotkách.*

Obecně platí, že by se pro každý fyzický formát (provedení) měl vytvářet samostatný bibliografický záznam.

2.2. Entity v autoritních záznamech

Autoritní záznamy mají dokumentovat kontrolované formy jmen přinejmenším osob, rodin a korporací a předmětů. Entitami, které představují předmět autoritní kontroly jsou:

Dílo

*Vyjádření
Provedení
Jednotka
Osoba
Rodina
Korporace
Pojem
Objekt
Akce
Místo*

2.3. Atributy

Atributy, které identifikují entitu, mohou být použity v rámci prvků údajů bibliografického a autoritního záznamu.

2.4. Vztahy

V rámci katalogu mohou být označeny vztahy mezi entitami významné z bibliografického pohledu⁴.

Formulace Zásad je základem pro budoucí vývoj katalogizačních pravidel, proto je tedy mimořádně důležité i získání mezinárodního konsensu a schvalování je tak důkladné - probíhá při jednáních podskupin IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code na různých kontinentech (ve Frankfurtu vznikl základ materiálu (Evropa, Severní Amerika a Austrálie), připomínkování pokračovalo v jihoamerické knihovnické komunitě, dále v Asii a konečně v Africe, po oblastních setkáních návrhy změn znovu připomínkují všechny podskupiny. Celosvětový konsensus by měl vést v budoucnosti k žádoucímu sblížení katalogizačních pravidel různých zemí a různých paměťových institucí. Nově formulované zásady by tak mohly pokračovat v úloze, kterou před čtyřiceti lety začaly úspěšně plnit Pařížské principy. Samotné Zásady však samozřejmě pravidly nejsou.

Katalogizační pravidla

Konkrétními pravidly, která na základě FRBR a výše uvedených zásad vznikají, jsou *Resource Description and Access*⁵ (dále RDA). Tato pravidla připravuje *Joint Steering Committee for Revision of AACR* a původně se mělo jednat o celkovou revizi AACR, která měla vyjít pod názvem AACR3 (tedy jako třetí revize). Jak je vidět ze změny názvu, ambice RDA jsou vyšší a výsledkem by mohla být skutečně mezinárodní katalogizační pravidla.

---

⁴ pracovní překlad autorka

⁵ <http://www.collectionscanada.ca/jsc/rda.html>

Jednotlivé části jsou předkládány k připomínkování široké knihovnické veřejnosti, podle harmonogramu prací na pravidlech se plánuje jejich vydání v roce 2009. Vedle toho, že budou pravidla dotažena do konečné fáze a vydána, je pro jejich rozšíření důležité i rozhodnutí velkých knihoven, zda a v jakém časovém horizontu tato pravidla převzou, např. Library of Congress začne o harmonogramu jednat v roce 2008. Ale zpět k FRBR, níže je popsána vazba RDA a FRBR (přeloženo z materiálu RDA – Rozsah a struktura⁶) z prosince 2006:

1.2 Popisné údaje

Popisné údaje pokryté RDA odrážejí atributy a vztahy související s entitami dílo, vyjádření, provedení a jednotka, jak je definuje FRBR.

Rozsah popisných údajů v RDA může být v budoucích vydáních rozšířen tak, aby pokryl další atributy a vazby související s dílem, vyjádřením, provedením a jednotkou, které FRBR zatím nepopisuje, ale které mohou být potřebné k vyhledání zdroje.

Atributy a vztahy související s entitami dílo, provedení, vyjádření a jednotka, jejichž hlavní funkcí je podpora související se správou zdroje (tj. akvizice, ochrana) a správou dat (tj. zpracování a zobrazení dat) nejsou nyní součástí pravidel.

Atributy a vztahy související s entitami pojem, objekt, akce a místo, jak je definuje FRBR, rovněž nespádají do RDA. Věcné vztahy, jak je definuje FRBR, rovněž nespádají do RDA⁷.

RDA tedy pokračují v tradici **pravidel pro jmennou katalogizaci**, ačkoli záběr FRBR i Zásad je širší.

Bylo by logické pokračovat textem k selekčním údajům, ale tady se v RDA odkazuje na jiný funkční koncepční model, tentokrát zaměřený na autority – Functional Requirements for Authority Data (FRAD)⁸. Tento další koncepční model vzniká na půdě pracovní skupiny IFLA. Zatím se jedná o ještě neschválený model, připomínkování by mělo být ukončeno v červenci 2007. Oblasti selekčních údajů bude v RDA věnována část B, k připomínkování by měla být předložena v prosinci 2007.

Tolik stručně o základních knihovnických standardech, která na základě FRBR vznikají.

⁶ <http://www.collectionscanada.ca/jsc/docs/5r=da-scope.pdf>

⁷ pracovní překlad autorka

⁸ <http://www.ifla.org/VII/d4/wg-franar.htm>

FRBRizace katalogů

Z hlediska uživatelů a zřejmě i většiny knihovníků jsou zajímavější příklady možností aplikace FRBR do stávajících katalogů. S FRBR se knihovníci setkali v **Koncepci rozvoje Souborného katalogu ČR do roku 2010** hned několikrát, v bodě 3c) se FRBR objevuje mezi perspektivně využívanými standardy, a bodě 3i) plánuje **Zatraktivnit SK ČR pro uživatele** – postupně implementovat principy FRBR pro snazší a efektivnější vyhledávání a provázání údajů, konkrétní představa o možnostech FRBRizace však zatím často chybí.

Možnost konverze do FRBR již nabízejí některé knihovní systémy (a situace se rychle vyvíjí), analýzu a testování provádějí např. i OCLC (FictionFinder⁹) či RLG (ukončený projekt RedLightGreen). Aplikací není zatím mnoho, řada z nich je prezentována na různých konferencích jako testovací verze nebo prototyp a příklady jsou do různé míry simulované, nebo jsou data pro konverzi do zobrazení podle FRBR upravována. Nás však zajímají spíše skutečné aplikace, které je možné otestovat. Na ukázkou byla vybrána aplikace, která pro nás má hned několik zajímavých rysů:

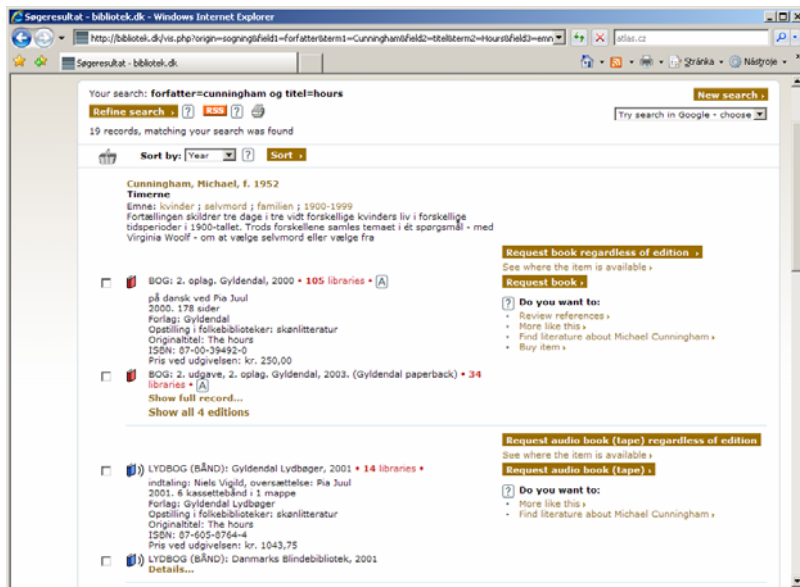
- jedná se o použití v souborném katalogu;
  - báze je volně dostupná přes internet;
  - záznamy odpovídají AACR2 (i když i zde byl určitý vývoj standardů).
- Nevýhodou je dánština jako jazyk katalogizace, jedná se o totiž projekt bibliothek.dk – library.dk, verze pro Dánský souborný katalog. Orientaci však usnadňuje anglické rozhraní a přehledná grafická úprava.

Tento souborný katalog obsahuje dánskou národní bibliografii a záznamy dánských vědeckých a veřejných knihoven. Příklady ukazují FRBRizované (nebo poloFRBRizované) zobrazení záznamů, které, jak bylo výše řečeno, nevznikly v souladu s pravidly vybudovanými na základě FRBR, ale podle AACR2. Záznamy prezentují provedení, cílem je prezentovat provedení a vyjádření vztahující se k dílu. V jednom bodu se od FRBR odlišují – s vyjádřeními v různých jazycích nakládají jako s díly, což je vidět i na příkladu. Ten představují dvě ukázky výsledku dotazu au=cunningham and ti=hours. Výsledkem je zobrazení různých jazykových verzí téhož díla na různých nosičích, v tomto případě se jedná o tištěné knihy, zvukové kazety, na druhém obrázku vidíme DVD a videokazetu. Součástí je informace o všech vydáních a o knihovnách, které dokumenty vlastní. Písmeno A u názvu označuje, že je možné vyhledat záznamy recenzí.

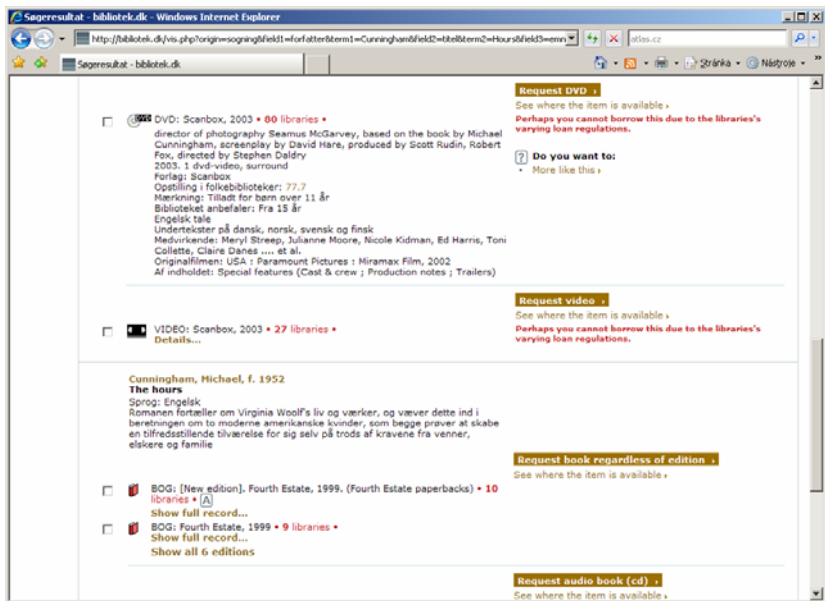
⁹ <http://www.oclc.org/research/projects/frbr/fictionfinder.htm>

Na tomto příkladu téměř není vidět, že se nepohybujeme v ideální simulované databázi, ale v souborném katalogu, protože bylo vybráno poměrně nové dílo a jeho vyjádření, provedení a jednotky.

Pokud zadáváme dotazy na starší díla, zastoupená v katalogu mnoha vyjádřeními a provedeními, (v mnoha překladech, vydáních, na různých nosičích), projevují se některé nedostatky vyplývající z toho, že se jedná o souborný katalog – setkáme se např. i s nedůslednou kontrolou personálních autoritních záhlaví, nekonzistentně vytvořenými záznamy atd. Řada problémů se vyskytuje např. u vícesvazkových děl či děl vydávaných v rámci souborů.

V následujícím příkladu je vidět, že data v katalogu neumožní vždy správnou konverzi do FRBR. Tentokrát se jedná o výsledky dotazu au=shakespeare ti=king lear. Na příkladu, který je jen výřezem z výsledku dotazu, je vidět, že nedošlo k ideální konverzi v případě, kdy vyšlo anglické vydání samostatně a v rámci souboru.

Ideální stav tady zatím narušuje řada vlivů, jichž si jsou správci katalogu vědomi a mají v plánu je řešit. Přesto převažují pozitivní dojmy z funkčního a uživatelsky příjemného vyhledávání, které je v případě tohoto katalogu doplněno dalšími dobře fungujícími službami.

Následující příklad ilustruje výsledek dotazu na au=cunningham ti=hours prostřednictvím beta-verze OCLC FictionFinder. Čtenář opět dostává výsledek uspořádaný podle díla, vyjádření a provedení s odkazem na jednotky, které jsou zobrazeny méně přehledně, nicméně počet různých vyjádření, provedení i jednotek (15 jazyků, 42 vydání a 4999 knihoven, které je vlastní) do značné míry kompenzuje tento výsledek.

Výsledek dotazu na Shakespearova Krále Leara již neuvádím, v takto rozsáhlém katalogu je předvídatelně nedokonalý a evokuje název jednoho z příspěvků, který před lety vyšel k podobnému tématu pod názvem FRBRizace Shakespeara: tragédie nebo komedie?

Podobných aplikací postavených na záznamech neodpovídajících FRBR bude zatím většina. Při FRBRizaci (nebo poloFRBRizaci) se projeví řada nedostatků a je zřejmé, že nestačí zakoupit nástroj, který konverzi provede (i když i ten je samozřejmě důležitý). Hlavní podmínkou je postačující

The screenshot shows a web browser window displaying a library catalog page. The page lists several books by William Shakespeare:

- Shakespeare, William. Four tragedies** (Sprog: Engelsk). A Penguin Classics edition from 1994, 951 pages, priced at 48,99. It includes plays like Hamlet, Othello, King Lear, and Macbeth. A "Request book" button is visible.
- Shakespeare, William, 1564-1616. The first quarto of King Lear** (Sprog: Engelsk; Emne: drama). A Cambridge University Press edition from 1994. A "Request book" button is visible.
- Shakespeare, William. Tragedies**. A Penguin Classics edition from 1992, 92 pages. A "Request this volume" button is visible.
- Swan, D. K., 1910-. Three great plays of Shakespeare** (Emne: English language; Reading books). A Penguin Classics edition from 1992.

úroveň zpracování záznamů a jejich kvalita. Realizátoři si museji klást do-
tazy, jak nástroje neúčinněji využít a jaké ústupky případně připustit.

The screenshot shows the OCLC FictionFinder catalog page for the book "The Hours" by Michael Cunningham. The page includes a book cover, a summary, genres, settings, subjects, and an audience indicator. Below this is a table of editions.

Hours. Cunningham, Michael, 1952-
42 editions, in 16 languages, held by 4999 libraries

Summary: A trio of stories around the writer, Virginia Woolf. In the first, set in 1923, Woolf is writing her novel, Mrs. Dalloway. The second story is on a woman reading the novel in 1949 Los Angeles, while the third is on a woman in present-day New York who has been nicknamed Mrs. Dalloway by her boyfriend.

Genres: Domestic fiction | Psychological fiction

Settings: New York (State)—New York [+] | California—Los Angeles [+] | England | Nueva York (N.Y.)—Novela [+]

Subjects: Man-woman relationships | Women | Influence (Literary, artistic, etc.) | Terminally ill | Creation (Literary, artistic, etc.) | Enfermos—Novela [+] | Married women | [+]

Audience: Kids General Special

Editions		Genres		Characters		Settings		Subjects	
Title / Author	OCLC #	Date	Language	Format	Aud.	Libraries			
1. The hours / Michael Cunningham	39339842	1998	English	Book	General	1			
2. The hours / Michael Cunningham	42049250	2000	English	Book	General	1			
3. The hours / Michael Cunningham	41531848	1999	English	Large print	General	1			
4. The hours by Michael Cunningham	41686883	1999	English	Audio	General	1			
5. The hours by Michael Cunningham	45147559	1999	English	Audio	General	1			
6. The hours / Michael Cunningham	51579556	2002	English	Book	General	1			
7. The hours Michael Cunningham	56777439	2003	English	Book	General	1			
8. The hours Michael Cunningham	53190426	2003	English	Audio	General	1			
9. The hours By Michael Cunningham	42272968	1999	English	Audio	General	1			
10. The hours / Michael Cunningham	51579811	1998	English	Book	General	1			
11. The hours Michael Cunningham	51579811	1998	English	Book	General	1			

Shrňme si některá obecná konstatování, která se opakují v příspěvcích kolegů z Norska, Dánska a Slovinska, prezentované na různých konferencích, a v materiálech Library of Congress a OCLC:

- Zpravidla je třeba zvážit, zda FRBRizovat jen část katalogu (kvalitnější, novější záznamy) nebo celý katalog, i když je jisté, že řada záznamů neodpovídá požadavkům.
- Je pravděpodobné, že informace v některých záznamech budou sice obsahovat všechny údaje potřebné pro identifikaci díla, vyjádření a provedení, ale nepřesnost zápisu a formální syntaxe nedovolí programu správně s daty naložit.
- V souladu se zvolenou metodou FRBRizace je třeba zvážit doplnění údajů, jejichž nepřítomnost FRBRizaci znemožňuje (v různých projektech se lišili v souvislosti s metodou FRBRizace, byly to např. chybějící identifikátory rolí; chybějící kódy jazyků; chyby v autoritní kontrole; chybějící název originálu nebo unifikovaný název; obtížná identifikace překladatele).

Závěrem k FRBRizaci Souborného katalogu České republiky

Vedle připomínkování vznikajících Zásad a RDA můžeme už nyní na základě zkušeností jiných knihoven přistoupit ke krokům, které usnadní FRBRizaci SK ČR v budoucnosti, napoví i analýza záznamů v Souborném katalogu ČR. Posledních deset let se v naší katalogizační praxi používají AACR2 a formáty UNIMARC a MARC 21, naše situace tedy nemusí být příliš vzdálená od situace jiných knihoven vyspělých zemí, které již výsledky analýzy předložily.

Přece jenom je tu ale několik faktorů, které nás odlišují - zmiňme pozdější nástup automatizace (méně záznamů vzniklých originální katalogizací v databázích, velký podíl záznamů z retrokonverze); vývoj v používání katalogizačních pravidel a pozdější zahájení autoritní kontroly záhlaví.

Všechny tyto faktory se projevují na kvalitě záznamů souborného katalogu ČR, i když za dobu jeho existence bylo k jeho zkvalitnění učiněno mnohé (zkvalitnění deduplikačních programů, urychlení růstu souborů autorit pomocí kooperativního projektu, opravy dat v databázích).

Co by měl obsahovat záznam, aby vyhověl co nejlépe požadavkům na FRBRizaci? V naší katalogizační praxi pomíneme záznamy vznikající na tzv. subminimální úrovni. Jedná se o záznamy vznikající na úrovni deduplikačního minima pro Souborný katalog ČR, často jsou to záznamy vzniklé retrokonverzí, nebo záznamy zpracovávané menšími knihovnami, o kterých se předpokládá, že v SK ČR nezůstanou, ale nahradí je úplnější záznam jiné knihovny. Na opačném pólu jsou záznamy zpracovávané na nejvyšší úrovni – záznamy pro českou národní bibliografii. Obsah údajů těchto záznamů je

doporučen přímo FRBR, kapitola 7. má název Základní požadavky na záznamy pro národní bibliografii. Tato kapitola definuje základní úroveň funkčnosti – tedy popisuje, jaké činnosti by měly být uživateli umožněny a z toho odvíjí základní úroveň záznamu.

Základní úroveň záznamu pro národní bibliografii¹⁰

Údaje používané pouze pro určité typy dokumentů jsou označeny speciálními symboly (např. →S označuje datový prvek použitelný pouze pro seriály, H hudebniny, K kartografické dokumenty, G grafika, E elektronické zdroje).

Popisné prvky

Oblast údajů o názvu a odpovědnosti

- hlavní název (včetně čísla/názvu části)
- souběžný název resp. souběžné názvy
- údaj(e) o odpovědnosti určující jednotlivce a/nebo skupinu(-y) s hlavní odpovědností za obsah

Oblast údajů o vydání

- označení vydání
- doplňkové označení vydání

Oblast specifických údajů (nebo druh publikace)

- S číslování (seriály)
- K matematické údaje - souřadnice (kartografické dílo)
- K matematické údaje - měřítko (kartografický obraz/objekt)
- H údaje o hudebním provedení - typ partitury (hudebnina)

Oblast nakladatelských údajů

- místo vydání, distribuce atd.
- jména nakladatele, distributora atd.
- datum vydání, distribuce atd.

Oblast údajů fyzického popisu

- specifické označení druhu dokumentu
- rozsah
- rozměr

---

¹⁰ použita definice základní úrovně záznamu z FRBR, překlad L. Celbová

Oblast údajů o edici

- hlavní název edice
- souběžný název resp. souběžné názvy edice
- první údaj o odpovědnosti vztahující se k edici

Oblast údajů poznámky

- poznámka k formě *vyjádření*
- poznámka k jazyku
- poznámka k rozlišujícím vlastnostem *vyjádření*
- údaje o periodicitě (seriály)
- H poznámka k obsazení *vyjádření* (hudebnina)
- poznámka k vydání a bibliografické historii - pokračování
- poznámka k vydání a bibliografické historii - suplement
- poznámka k vydání a bibliografické historii - doplněk
- poznámka k vydání a bibliografické historii - revize
- poznámka k vydání a bibliografické historii - překlad
- poznámka k vydání a bibliografické historii - dílo na úrovni celku
- H poznámka k vydání a bibliografické historii - úprava (hudební dílo)
- poznámka k fyzickému popisu - materiál
- G poznámka k fyzickému popisu - foliace (kniha - starý tisk)
- G poznámka k fyzickému popisu - kolace (kniha - starý tisk)
- G poznámka k fyzickému popisu - faktor zmenšení (mikrodokumenty)
- G poznámka k fyzickému popisu – formát, projekční grafika, video, film)
- E poznámka k požadavkům na systém (elektronické zdroje)
- poznámka vztahující se k vazbě a k dostupnosti
- poznámka k omezením použití/přístupu
- E poznámka ke způsobu přístupu - způsob přístupu (dálkově přístupné elektronické zdroje)
- E poznámka ke způsobu přístupu - adresa pro přístup (dálkově přístupné elektronické zdroje)

Oblast údajů o standardním (nebo alternativním) čísle

- standardní (nebo alternativní) číslo

Tyto popisné údaje jsou součástí nově vznikajících záznamů pro českou národní bibliografii i většiny dalších záznamů vznikajících v NK ČR.

Jiná situace by však nastala, pokud bychom stejné požadavky porovnali oproti **minimálnímu záznamu**. Na druhou stranu nelze říci, že by záznam, který chceme FRBRizovat, musel nutně obsahovat všechny uvedené údaje. FRBRizace proběhne správně i bez přítomnosti např. souběžného názvu, doplňkového označení vydání či rozměru. Základním problémem FRBRizace však budou organizační prvky. V záznamech pro národní bibliografii se vyskytují povinně, na úrovni minimálního záznamu však někdy povinné nejsou:

Organizační prvky

Jmenná záhlaví

- jmenná záhlaví pro *osoby* a/nebo *korporace* s hlavní odpovědností za *dílo(-a)*
- jmenná záhlaví pro *osoby* a/nebo *korporace* s hlavní odpovědností za *vyjádření*

▪ **Na úrovni minimálního záznamu je kontrola autorit pouze doporučena, nikoli povinná.**

Názvová záhlaví

- názvová záhlaví pro *dílo(-a)*
- doplněk k unifikovanému názvu - jazyk
- doplněk k unifikovanému názvu - jiná rozlišující vlastnost
- H doplněk k unifikovanému názvu - obsazení (hudební dílo)
- H doplněk k unifikovanému názvu - číselné označení (hudební dílo)
- H doplněk k unifikovanému názvu - tónina (hudební dílo)
- H doplněk k unifikovanému názvu - údaje o úpravě (hudební dílo)

▪ **Na úrovni minimálního záznamu není záhlaví pro unifikovaný název povinné. Neexistuje ani povinnost uvádět název originálu.**

Záhlaví pro edici

- záhlaví pro edici
- **Na úrovni minimálního záznamu není záhlaví pro edici vždy povinné.**

Předmětová hesla / klasifikační znaky jako záhlaví

- předmětová hesla a/nebo klasifikační znaky pro hlavní témata *díla (děl)*
- **Na úrovni minimálního záznamu je povinné MDT nebo Konsept.**

I tato problematika se projevila v již zmíněné koncepci SK ČR¹¹, tentokrát v bodě 3e): k doporučení rozšíření úrovně záznamu dochází tam, kde SK ČR slouží ke sběru záznamů české produkce, které zasílají krajské knihovny, jež mají ze zákona povinnost spolupracovat na České národní bibliografii. Obsah záznamu by měl odpovídat úrovni záznamu pro Českou národní bibliografii, která vychází z doporučení IFLA Funkční požadavky na bibliografické záznamy, Kapitola 7 Základní požadavky na záznamy pro národní bibliografii.

Do metodiky tvorby unifikovaných názvů a záhlaví autor/unifikovaný název se jako první zapracovávají knihovny spolupracující s NK ČR na sdílené katalogizaci českých knih – Moravská zemská knihovna v Brně a Vědecká knihovna v Olomouci. Metodika související s tvorbou názvových záhlaví je vystavena na nově zpřístupněném portálu Národní autority.¹²

---

¹¹ <http://www.caslin.cz/folder.2006-10-10.8320472558/koncepce-rozvoje-sk-cr-verze-6.doc>

¹² <http://authority.nkp.cz/>

E-LEARNINGOVÉ KURZY KATALOGIZACE

Jaroslava Svobodová, Národní knihovna ČR

Různé druhy vzdělávacích akcí v oblasti katalogizace stále patří mezi nejčastější a zároveň nejžádanější vzdělávací akce v knihovnách všech typů a úrovní. Katalogizací se v knihovnách zabývá velký počet knihovníků, ale poměrně často dochází k obměně pracovníků na těchto pozicích a na místa katalogizátorů se zaškolují noví pracovníci, často i bez odborného knihovnického vzdělání. Zároveň katalogizace vyžaduje vysokou míru standardizace (která je v prostředí automatizovaných systémů, sdílení a výměny dat naprosto nezbytná), proto i zkušení katalogizátoři s praxí požadují opakovací kurzy.

Klasické kurzy katalogizace jsou časově náročné jak pro lektory, tak pro účastníky, pro účastníky často i ekonomicky. Navíc dobrých lektorů je jen omezený počet (výuku by měli zajišťovat katalogizátoři, kteří prošli kurzem pro školitele v NK ČR či v některé krajské knihovně a mají pedagogické schopnosti) a obvykle se výukou zabývají až po splnění svých pracovních povinností.

Velmi výhodným řešením vzdělávání katalogizátorů jsou tak distanční e-learningové kurzy.

Splňují všechny požadavky knihoven:

- základní proškolení adeptů katalogizace v Anglo-amerických katalogizačních pravidlech a výměnných formátech MARC 21 či UNIMARC s možností získání osvědčení;
- opakování pro katalogizátory v praxi;
- nástup do kurzu bez časového omezení;
- studium vlastním tempem;
- ekonomicky nenáročné (žádné cestovné, ubytování, poplatky);
- přístupnost na úrovni základní počítačové gramotnosti (žádné specifické znalosti ani vybavení);
- neomezená kapacita kurzu;
- a především jednotné zaškolení katalogizátorů a jednotná aplikace katalogizační politiky.

Všem těmto požadavkům vyhovuje od prosince 2006 přístupný e-learningový kurz katalogizace, který připravili kvalifikovaní a zkušení lektoři Národní knihovny ČR s podporou VISK2. Jedná se o distanční kurz,

kteřý má podobu asynchronního online e-learningu. Tím, že se jedná o asynchronní kurz, není potřeba bezprostřední účast lektora při výuce. Lektor/tutor se tak do výuky zapojuje minimálně (všechny dílčí testy jsou hodnoceny automatizovaně), podle svých časových možností v určených lhůtách zodpovídá případné dotazy a hodnotí souborné testy.

Kurz v současné době pokrývá svým rozsahem údajů minimální úroveň záznamu pro souborný katalog a respektuje standardy používané v ČR (AACR2R, MARC 21, UNIMARC) včetně příslušných schválených českých interpretací. Tento základní kurz je zaměřený na katalogizaci tištěných monografií (nejrozšířenější typ dokumentu ve všech knihovnách), do budoucna se počítá s jeho rozšířením tak, aby pokrýval rozsahem až úplnou úroveň popisu a specifiky speciálních typů dokumentů a věcný popis. Kurzy jsou vlastně dva - pro každý výměnný formát samostatný: AACR2R+MARC 21 a AACR2R+UNIMARC.

Informace a instrukce pro přihlášení jsou dostupné na adrese http://nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_prihlaseni_kurz.htm

Po registraci jsou kurzy přístupné na adrese <http://dl.cuni.cz/cuni/>, kde se kliknutím na řádek Národní knihovna dostanete na kurzy katalogizace.

Struktura a obsah kurzů vychází z osvědčené struktury klasických několikadenních kurzů pořádaných dlouhodobě v NK ČR:

1. úvod
2. kódované údaje a standardní čísla
3. bibliografický popis (popisné údaje)
4. volba selekčních údajů
5. personální záhlaví
6. korporativní záhlaví

Jednotlivé kapitoly jsou členěny do lekcí, odpovídajících struktuře AACR2R a formátu MARC 21 nebo UNIMARC. Každá lekce obsahuje charakteristiku, text s výkladem pravidel AACR2R, informace o zápisu těchto údajů do formátu MARC 21 nebo UNIMARC a příklady.

The screenshot shows a Moodle course page in a Mozilla Firefox browser. The page title is 'Kurz: Základní kurz katalogizace ve formátu MARC21'. The course is titled 'Kurz: Základní kurz katalogizace v...'. The main content area is titled 'Osnova témat' and contains the following information:

- Informace o možnostech studia**
  - Možnosti studia
  - Nepřítelný termín praxe v NK ČR:** 21. června 2007, 10:00-15:00, učebna 1. patro (přihlášky můžete zaslat P. Wolfová (Pavína Wolfova@nikp.cz). Praxe je určena pro absolventy kurzu (podmínkou je splnění všech testů a úkolů a dosažení min. 75 bodů).
  - Jak plnit úkoly
  - Formulář k vydání osvědčení
  - Novinky
- Kapitola 1. Úvod**
  - Charakteristika kapitoly:**

V úvodní kapitole si vyjasníme předmět našeho kurzu a získáte informace o základních standardech používaných při katalogizaci.
  - Lekce:**
    - 1.1 Co je obsahem tohoto kurzu
    - 1.2 Základní použité termíny
    - 1.3 Struktura kurzu, kapitol a lekcí
  - Další materiály ke studiu:**
    - Přehled standardů

The right sidebar contains several widgets: 'Poslední novinky', 'Nadcházející události', 'Nedávné činnosti', and 'Noví uživatelé'. The bottom of the page shows the Windows taskbar with the Start button and several open applications.

Kurz: Základní kurz katalogizace ve formátu MARC21 - Mozilla Firefox

http://di.uni.cz/cun/course/view.php?id=244

6 **Kapitola 6. Korporativní záhlaví**

Charakteristika kapitoly:

Tato kapitola navazuje na kapitolu Volba selekčních údajů. V této části kurzu si vysvětlíme hlavní zásady tvorby a formy korporativního záhlaví, tj. volba jména pro korporativní záhlaví, výběr vstupního prvku a doplňky. V AACR2R jsou tyto problematice vložena pravidla v části II, a to kapitole 23 Korporativní záhlaví.

Po skončení kapitoly doporučujeme, abyste si své znalosti ověřili v testu.

Lekce:

- 6.1 Korporace
- 6.2 Výběr vstupního prvku, doplňky
- 6.3 Státní korporace
- 6.4 Konference; MARC 21
- Test: Korporace

Úkol 4

V tomto úkolu prokážete zvládnutí látky k personálním záhlavím a ke korporacím.

- Zadání úkolu 4
- Odeslání úkolu 4

Úkol 5

Pokud jste se rozhodli i pro přání úkolů, zde nabízíme poslední z nich. Informace o postupu odeslání úkolů jsou uvedeny v úvodních informacích. V tomto úkolu prokážete zvládnutí látky celého kurzu.

- Zadání úkolu 5
- Odeslání úkolu 5

4_1SeL_udaje1_uvod_a_hlavni_autooel061201.doc - Microsoft Word

Při katalogizaci podle AACR2 rozlišujeme záhlaví:

- personální
- korporativní
- názvová

Každé z těchto záhlaví může být použito jako:

- hlavní záhlaví

nebo

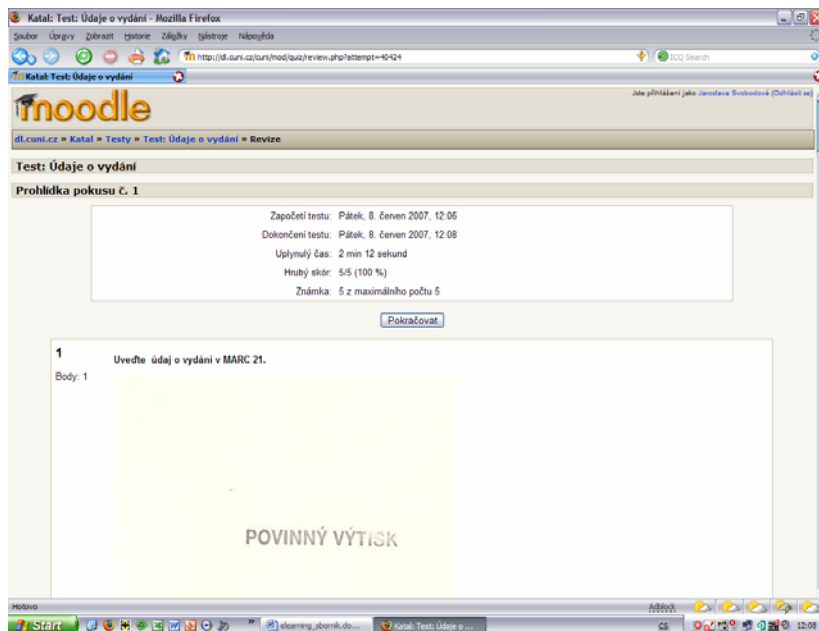
- vedlejší záhlaví

Pozor! V záznamu může být jen jedno hlavní záhlaví!

Formát MARC 21 umožňuje zapsat jednotlivé typy záhlaví do určených polí, o kterých budete informováni dále. Obsah těchto polí však budeme probírat až v následujících kapitolách.

Postupně si probereme, jaká záhlaví vtváříme u jednotlivých tvůrů děl.

Součástí lekcí jsou automaticky hodnocené testy a na konci kapitol pak příslušným tutorem hodnocené souborné úkoly. Testy a úkoly jsou „známkovány“, své studijní výsledky si můžete průběžně kontrolovat (případně i odeslat opravené řešení).

Pro získání osvědčení je nutná minimálně 75% úspěšnost. Pro zájemce, kteří úspěšně absolvovali kurz, pak nabízíme jako doplněk možnost jednodenního praktického cvičení katalogizace tištěných monografií ve formátu MARC 21 (v systému Aleph) pod „dohledem“ lektorů kurzu. Nejbližší vy-psaný termín je vždy uveden na úvodní obrazovce kurzu.

První zkušenosti a statistiky využívání kurzů budou zpracovány ke konci srpna 2007 a prezentovány jako součást tohoto příspěvku přímo na konferenci.

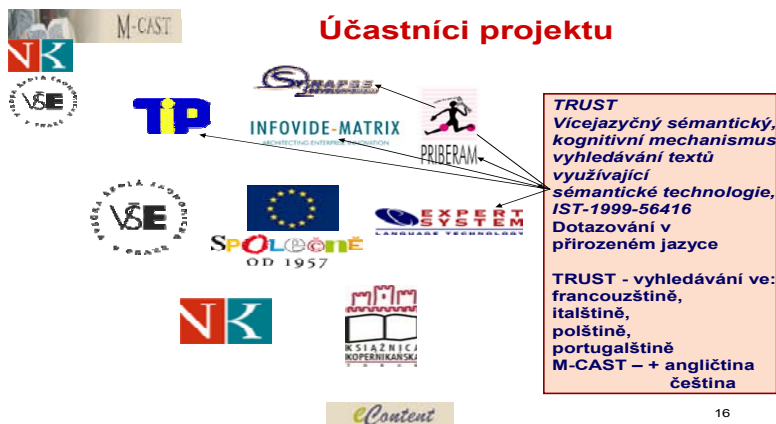
SYSTEM M-CAST V HYBRIDNÍCH KNIHOVNÁCH?

Marie Balíková, Národní knihovna ČR

M-CAST – *Multilingual Content Aggregation System* – *Vícejazyčný systém agregace informací* je vícejazyčný vyhledávací systém založený na principu sémantického vyhledávání, určený pro vyhledávání informací v rozsáhlých textových databázích, jako jsou digitální knihovny (včetně někdy zvlášť vyčleňované skupiny internetových knihoven), informační zdroje nakladatelství a tiskových agentur, nebo databáze vědeckých informací poskytující informační služby široké odborné i laické veřejnosti.

Stručná charakteristika systému M-CAST

Projekt *M-CAST*, který se realizoval v letech 2004-2006, je projekt mezinárodní, navazoval na výsledky evropského projektu TRUST a byl financován Evropskou unií.¹ Na projektu spolupracovala řada subjektů z veřejné i soukromé sféry. Při závěrečném hodnocení projektu na půdě EU byla zvláště vyzdvížena spolupráce mezi producenty systému a jeho uživateli, tj. testujícími knihovnami.

¹ více informací v příspěvku "System M-CAST (Multilingual Content Aggregation System — Vícejazyčný systém agregace informací)" dostupném z WWW: <http://www.inforum.cz/pdf/2007/balikova-marie.pdf>

Vícejazyčný vyhledávací systém M-CAST je založen na principech sémantických technologií (sémantického vyhledávání). V komunikaci uživatele s vyhledávacím databázovým systémem se používá metoda kladení dotazů v přirozeném jazyce, tj. speciální postup, který je součástí technologie zpracování přirozeného jazyka. Systém M-CAST umožňuje sémantické vyhledávání v šesti jazycích: ve francouzštině, portugalštině, italštině, polštině, angličtině a češtině.

Příklady dotazů

What is the anthem of the European Union?

What is „Europe Direct“ ?

What is the flag of the European Union?

Where is Bohunice power plant?

Quel est le drapeau de l'Union Européenne?

Gdzie jest elektrownia jądrowa Bohunice?

Kdy byla Karlova univerzita zpřístupněna ženám?

Kdy byly předány insignie české Karlově univerzitě?

Kdy byl upálen Mistr Jan Hus?

Kde se konala schůze svazu zednářů Jan Hus?

Jaké zásady se drží čeští zednáři?

Co držel Zeus v pravé ruce?

Kto napisał Sonety Krymskie?

W jakiej powieści zginął Pan Wołodyjowski?

Gdzie się toczy akcja powieści W pustyni i w puszczy?

Kim byl Kapen Genezyp de Vahaz?

Systém M-CAST se tak řadí do rodiny vyhledávacích systémů, jejichž konečným cílem je v podstatě opuštění umělých selekčních jazyků jakožto vyhledávacích nástrojů.

Schopnost uživatele komunikovat s vyhledávacím systémem formou celých vět odpovídá současným trendům ve vývoji interaktivních vyhledávacích systémů na bázi sémantických technologií. „Důvody jsou zřejmé – jednoduchost obsluhy, zrychlení procesu vyhledávání a široká uživatelská základna.“ (Boldiš, 2005). „Mezi argumenty zdůvodňujícími užitečnost nástrojů pro komunikaci s tabulkově strukturovanými databázemi v přirozeném jazyce bývají uváděny – vedle evidentní výhody, že se uživatel nemusí učit žádný formální dotazovací jazyk – zejména následující: – Existují typy dotazů, které se v přirozených jazycích formulují velmi snadno, kdežto ve formulářově orientovaných formálních dotazovacích jazycích velmi obtížně a v jazycích typu SQL mohou vyžadovat náročné konstrukce. Jedná se například o určité typy negace (Ve kterém oddělení nejsou programátoři?) nebo o dotazy s obecnou kvantifikací (Která společnost dodává všem odděle-

ním?). – Dotazujeme-li se na jiný aspekt něčeho, co už bylo vyhledáno, stačí uvést např.: „Vypiš jejich adresy“, nebo: „Jaké mají hodnocení?“ Ve formálních dotazovacích jazycích je podobné navazování na předchozí požadavky obecně obtížnější" (Strossa, 2004).

V souvislosti s vývojem vyhledávacích systémů na bázi sémantických technologií se naskýtají dvě otázky:

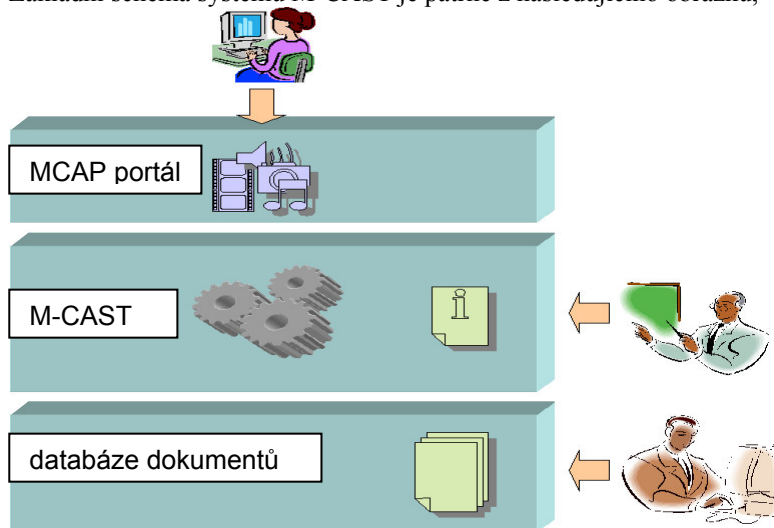
1. Do jaké míry jsou představy o jednoduchém, bezproblémovém vyhledávání pomocí přirozeného jazyka v krátkém časovém horizontu reálné a splnitelné? – Odpověď se odvíjí od schopnosti tvůrců jednotlivých systémů vyřešit problémy související s morfologickou, syntaktickou a především sémantickou analýzou jednotlivých národních jazyků, která je základním předpokladem pro vývoj jednojazyčných vyhledávacích systémů tohoto typu. V případě vícejazyčných systémů je důležité zajistit navíc kompatibilitu mezi jednotlivými "národními" lingvistickými moduly. Připomeňme si procesy, které jsou základním předpokladem pro úspěšné indexování prohledávaných informačních zdrojů i dotazů, pomocí nichž uživatel získá potřebné relevantní informace. Ve vyhledávacích systémech na bázi přirozeného jazyka platí základní princip, že postupy použité při indexování dokumentů musí být totožné s postupy použitými při indexování dotazů a odpovědí. V textech dokumentů i dotazů musejí být identifikována slova, mezery, interpunkce a začátky a konce vět, texty dokumentů i dotazů musejí být rozloženy na základní selekční jednotky (*tokenizace*); v textech dokumentů i dotazů se ve slovech odstraňuje jejich zakončení a ponechává se kmen / kořen (slovní základ), resp. (při lemmatizaci) je určena pro každý slovní tvar jeho základní podoba (*stemming, lem(m)atizace*); dále je ze základu lexikální jednotky vygenerována množina všech tvarů této lexikální jednotky (*derivate*); v textech prohledávaných informačních zdrojů a dotazů se dále provádí morfologická disambiguace slovních tvarů, nevýznamová a nespecifická slova jsou pomocí *negativního slovníku (slovníku stop-slov)* odstraněna, atd. Z uvedeného vyplývá, že jde o značně komplexní proces, jehož úspěšné vyřešení můžeme očekávat spíše v delším časovém horizontu.

2. Je skutečně opodstatněné a nutné vyvíjet pro komunikaci uživatele s „počítačem“ tak náročný vyhledávací systém? Jinak řečeno, bude „normální“ uživatel klást dotazy celou větou, má-li již teď k dispozici formuláře pro kladení sofistikovaných dotazů a nepoužívá je? Strossa v uvedeném článku k tomuto poznamenává: „Lze jistě namítnout, že normální uživatel počítače stěží může mít důvod používat v komunikaci s ním tak zbytečně složité fráze. Zde je ovšem třeba si uvědomit, že výzkumy podobného typu už počítají s nedalekou dobou běžné komunikace mezi uživatelem a počítačem v mluvené řeči a v podmínkách, kdy uživateli vůbec nemusí být jasné, zda právě komunikuje s člověkem nebo s počítačem. Pak uvedený argument

ztrácí smysl.“ Předpokládejme tedy, že „normální“ uživatel bude klást dotazy v přirozeném jazyce, bude vyhledávat ve vícejazyčném prostředí, a zaměříme se nyní na možnosti, které mu v tomto směru nabízí systém M-CAST. Soustředíme se na možnosti vyhledávání v češtině.

Architektura systému M-CAST

Základní schéma systému M-CAST je patrné z následujícího obrázku,

ze kterého mimo jiné vyplývá, že pro kvalitu vyhledávacího nástroje jsou důležité tři komponenty: pro funkčnost systému je rozhodující **velikost a reprezentativnost databáze** indexovaných dokumentů, **funkčnost a výkonnost jednotlivých komponentů** vyhledávacího nástroje M-CAST a **funkcionalita portálu MCAP**.

Velikost a reprezentativnost databáze indexovaných dokumentů

jejichž indexovaný obsah je uložen v interní databázi, ve které následně vyhledávají uživatelé. Tato velikost a reprezentativnost je do jisté míry měřítkem množství a kvality informací, které lze ve vyhledávacím systému najít. Systém M-CAST podobně jako ostatní systémy založené na sémantických technologiích neindexuje všechny tištěné či elektronické dokumenty dostupné v daném oboru/daných oborech, protože informační zdroje zařazené do databáze M-CAST podléhají výběru podle předem stanovených kritérií.

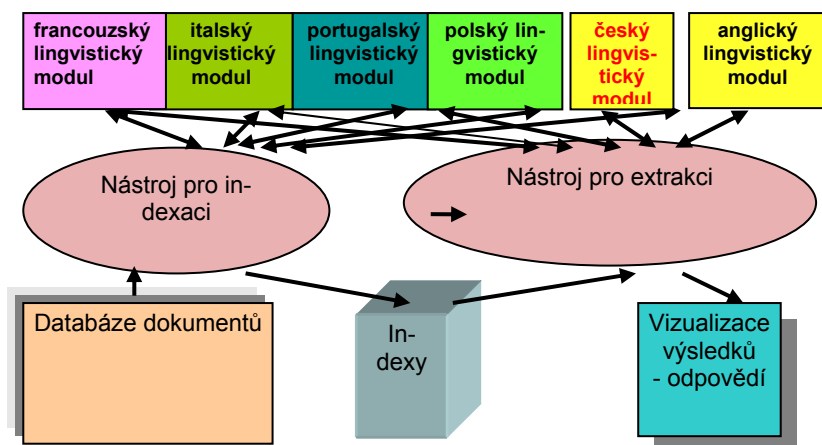
Databáze indexovaných dokumentů NK zpřístupněné pro testování systému M-CAST

NK ČR představuje typickou hybridní knihovnu, která nemá k dispozici bohaté reprezentativní sbírky digitálních či digitalizovaných dokumentů, jejichž existence je základním předpokladem a podmínkou úspěšné aplikace metody dotazování v přirozeném jazyce. Proto bylo zvoleno náhradní řešení. Pro testovací fázi systému *M-CAST* zpřístupnila NK ČR tyto databáze:

- *Kramerius* (kramerius.nkp.cz), která obsahuje sbírku digitalizovaných periodik a monografií; vyhledává se v plných textech, výsledkem hledání může být každá strana dokumentu, slouží k testování českého modulu;
- *MEMORIA* (www.manuscriptorium.com) obsahující sbírku historických dokumentů; vyhledává se v popisných údajích, výsledkem hledání jsou metadatové záznamy, slouží k testování českého modulu;
- *ALEPH* (sigma.nkp.cz), tj. elektronický katalog Národní knihovny ČR; vyhledává se v popisných údajích, výsledkem hledání jsou metadatové záznamy, slouží k testování českého modulu;
- *EU Constitution* (europa.eu/constitution/) — Evropská ústava obsahuje texty ve všech jazycích *M-CASTu*, slouží tedy k testování vícejazyčného modulu.

Funkcionalita a výkonnost nástroje pro indexaci dokumentů a extrakci odpovědí, lingvistického procesoru a kompatibilita jednotlivých lingvistických modulů

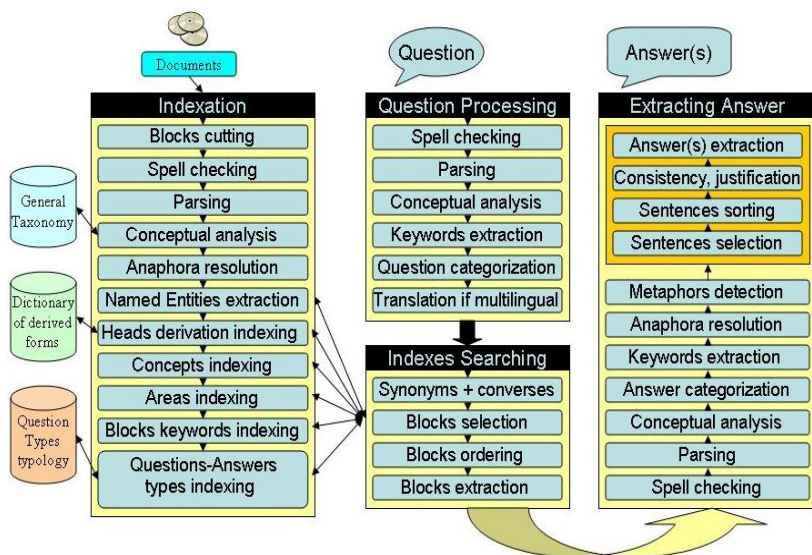
Složitost struktury lingvistického procesoru a jednotlivých lingvistických modulů jsou patrné z následujících schémat.

Lingvistický procesor představuje nejdůležitější součást systému M-CAST. Obsahuje nástroj pro detekci jazyka, analyzátor dotazů, konvertor formátů dokumentů a lingvistické moduly jednotlivých jazyků.

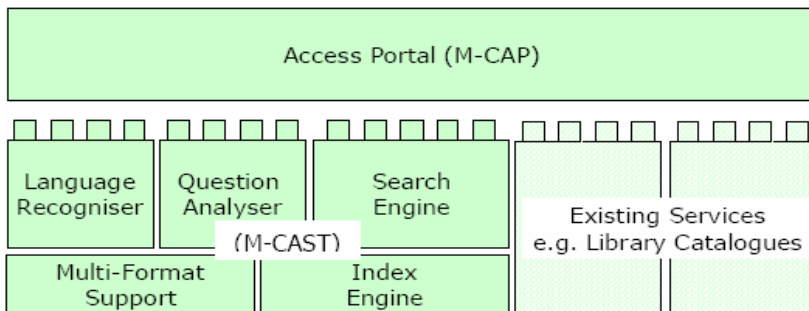
Lingvistické moduly pro jednotlivé jazyky byly vytvářeny na sobě nezávisle; reflektují potřeby jednotlivých národních jazyků, sdílejí však základní obecné principy aplikované při automatizovaném zpracování přirozeného jazyka.

Ukázka nejpracovanějšího lingvistického modulu – francouzský lingvistický modul

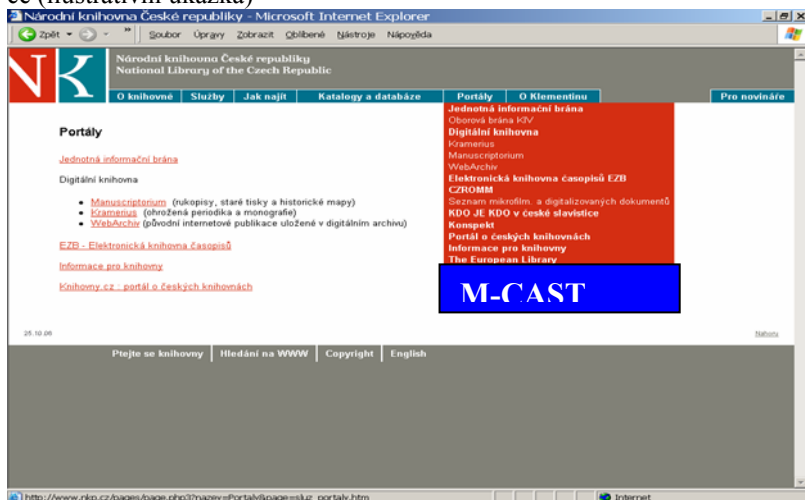

Portál M-CAP

Portál *M-CAP* je schopen kombinovat různé aplikace a informační zdroje do jediné ucelené prezentace: uživatelé v různých rolích mohou vidět odlišný obsah dle svých přístupových oprávnění nebo svého profilu; mohou si také obsah přizpůsobit. Portál *M-CAP* je koncipován tak, aby umožnil integraci stávajících vyhledávacích nástrojů používaných v dané instituci. Na obrázku vidíme návrh potenciálního využití systému *M-CAST* v knihovně, která chce své stávající vyhledávací možnosti obohatit o rešeršní strategii dotazování v přirozeném jazyce a zvolí portál *M-CAP* jako základní nástroj. Je možný i obrácený postup: instituce zapojí portál *M-CAP* do stávajícího portálu.

Ukázka možného zapojení M-CAST systému do stávajícího portálu instituce (ilustrativní ukázka)

Vyhledávání v systému M-CAST

Jaké typy vyhledávání podporuje systém M-CAST?

Systém podporuje dva typy vyhledávání: jednoduché a pokročilé. Při jednoduchém vyhledávání se zapíše do vyhledávacího boxu dotaz, kterým může být otázka v přirozeném jazyce, nebo skupina selekčních termínů. Systém *M-CAST* odpoví vytvořením stránky s výsledky, tj. nabídne přesnou odpověď na dotaz a seznam úryvků odpovědí. Nejvíce relevantní odpovědi jsou umístěny jako první.

Jednoduché vyhledávání

Dotazy v přirozeném jazyce

Z pozice uživatele zpracovává systém *M-CAST* dotazy položené v přirozeném jazyce a nabízí přesné a jednoznačné odpovědi podpořené úryvky odpovědí, které jsou extrahovány z obsáhlé databáze indexovaných dokumentů. Jednou z nejdůležitějších podmínek úspěšnosti vyhledávání pomocí této metody je soubor dobře formulovaných otázek. Dotazy aplikované v systému *M-CAST* mají být faktografické, jednoduché, jasně a přesně formulované. Všechny informace, které jsou předmětem dotazu, musejí být obsaženy v databázi indexovaných dokumentů.

Délka dotazů v přirozeném jazyce

Dotazy používané při aplikaci metody dotazování v přirozeném jazyce jsou obvykle krátké, skládají se ze tří, čtyř slov. Dotaz formulovaný jako celá věta vede však automaticky k jeho prodlužování. Dlouhá otázka obsahující více klíčových významových prvků, „*pivottů*“, může mít za následek, že při vyhledávání dokumentů jsou relevantní dokumenty odfiltrovány a nabídnuty dokumenty méně relevantní, obsahující více klíčových slov, avšak nerelevantních pro daný dotaz. Např. dotaz "Který umělecký soubor vystoupí na zahájení výstavy Velká Morava v Berlíně?" je příliš dlouhý, obsahuje 6 významových prvků; přímá odpověď, ani úryvek obsahující přímou odpověď na tento dotaz nebyly získány.

Pokročilé vyhledávání

Kromě jednoduchého vyhledávání umožňuje *M-CAST* provádět pokročilé vyhledávání, při kterém je možné zúžit „oblast vyhledávání“ podle tří úrovní kategorií klasifikačního systému MDT.

První úroveň:

- 0 Všeobecnosti. Informatika a informační vědy
- 1 Filozofie. Psychologie
- 2 Náboženství. Teologie
- 3 Společenské vědy. Statistika. Politika. Vláda. Ekonomie. Správa.
- Vojenství. Folkloristika
- 4 Neobsazeno
- 5 Přírodní vědy. Matematika
- 6 Aplikované vědy. Lékařství. Technika
- 7 Umění. Recreace. Zábava. Hudba. Sport
- 8 Jazyky. Lingvistika. Literatura
- 9 Geografie. Biografie. Dějiny

Kategorie MDT si lze vybrat ze seznamu v prvním řádku kliknutím na rozbalovací šipku vpravo, ve druhém a třetím řádku se po kliknutí na šipku objeví nabídka kategorie nižší úrovně.

Odpovědi v systému M-CAST

Extrakce odpovědi

Uživatelův dotaz je podroben syntaktické a sémantické analýze a je určen typ dotazu. Výsledek sémantické analýzy dotazu může být negativně ovlivněn tím, že kontext dotazu je poměrně malý, neboť dotaz je na rozdíl od textu dokumentu výrazně kratší.

Na základě sémantické analýzy dotazu jsou podle váhy stanovena významově důležitá klíčová slova, „pivots“. Při vyhledávání se používají tyto výrazy obohacené o synonyma, o odpovídající koncepty, a přiřazené k typu otázky. Po analýze dotazu jsou prohledávány všechny indexy a jsou vybrány textové bloky, které nejvíce odpovídají parametrům dotazu; z nich jsou vybrány jednotlivé relevantní odpovědi, u nichž je stanovena váha na základě statisticko-lingvistických metod a jejich pořadí.

Pro vícejazyčné vyhledávání v systému *M-CAST* je jako propojovací jazyk použita angličtina.

Systém *M-CAST* generuje na uživatelův dotaz v přirozeném jazyce celý soubor, blok odpovědí, který se skládá z:

- přímé odpovědi;
- úryvku obsahujícího/podporujícího přímou odpověď;
- možnosti vizualizace zdrojového dokumentu.

Přímá odpověď

Přímé odpovědi jsou většinou jmenné entity (jméno, místo, chronologický údaj, jmenné a slovesné fráze). Např. přímá odpověď na otázku "Co držel Zeus v levé ruce?" je "žezlo".

Úryvek odpovědi

Systém *M-CAST* generuje spolu s přímou odpovědí i odpovídající úryvek zdrojového dokumentu, který zasazuje přímou odpověď do potřebného minimálního kontextu. Úryvek obsahující přímou odpověď na výše uvedenou otázku je tedy: "V pravé ruce držel Zeus bohyni vítězství, jak se právě k němu sklání, chtěc hlavu jeho věncem ozdobiti; v levé držel žezlo."

Vizualizace zdrojového dokumentu

Poslední část bloku odpovědi představuje potenciální vizualizace zdrojového dokumentu, tedy hypertextový odkaz vedoucí k příslušné stránce zdrojového dokumentu.

Použije-li uživatel při vyhledávání izolované selekční termín/termíny (neformuluje dotaz celou větou), blok odpovědi neobsahuje přímou odpověď, nýbrž se skládá pouze z

- úryvku obsahujícího/podporujícího přímou odpověď;
- možnosti vizualizace zdrojového dokumentu.

M-CAST v hybridních knihovnách – NK ČR

Jak jsme již uvedli, základní metodou vyhledávání je dotaz v přirozeném jazyce, dotaz celou větou. Tento typ vyhledávání je určen pro rozsáhlé sbírky digitálních či digitalizovaných dokumentů. Je možné klást v systému *M-CAST* i jiný typ dotazu, např. pomocí selekčního termínu či souboru/setu selekčních termínů? Je možné v systému *M-CAST* použít ke specifikaci dotazu jiný typ selekčního jazyka, např. klasifikační systém *MDT*?

Tyto otázky úzce souvisí s otázkou, kterou jsme si položili v úvodu: Je možné aplikovat systém *M-CAST* i v hybridních knihovnách?

Hybridní knihovna je knihovna integrující klasickou knihovnu představovanou především tištěnými dokumenty a digitální knihovnu, obvykle s cílem zkvalitnění služeb uživatelům.²

Hybridní knihovna „představuje spojení klasické, nezbytně automatizované, knihovny, jejích informačních zdrojů, zastoupených zejména fyzickými dokumenty, jejích služeb s digitální knihovnou, jejíž fond je tvořen výhradně informačními zdroji v digitální podobě. Je knihovnou, která integruje množství rozličných informačních zdrojů. Významnou je skutečnost, že dostupnost fondů, interních i externích, tvořených informačními zdroji fyzickými a digitálními, je zajištěna jednotným způsobem. Prostřednictvím

---

² http://vydavatelstvi.vscht.cz/knihy/uid_es-005/hesla/hybridni_knihovna.html

jednotného rozhraní, které je vzhledem k úsilí umožnit konečnému uživateli pracovat s informačními zdroji samostatně, bez výraznější pomoci ze strany knihovníka, co nejjednodušší, tzv. uživatelsky přívětivé. Vedle jednotného přístupu do heterogenních distribuovaných databází znamená hybridní knihovna taktéž integraci technologií, postupů, metod a nástrojů zprostředkování informací (či přímo poznatků), integraci nabídky informačních služeb, tak jak se průběžně vyvíjely v prostředí klasickém – analogovém a v prostředí počítačových sítí – digitálním³.

Typickou ukázkou hybridní knihovny je NK ČR, která zpřístupňuje tradiční i elektronické dokumenty a je jedním z testovacích pracovišť systému *M-CAST*. V průběhu vývoje a testování systému jsme se snažili rozšířit možnosti vyhledávání systému o prvky a postupy, které jsou typické pro hybridní knihovny. Výsledkem je výše zmíněná integrace klasifikačního systému *MDT* do procesu vyhledávání a možnost klást dotaz pomocí souboru selekčních termínů. Za účelem dalšího testování systému *M-CAST* aplikovaného v hybridních knihovnách využívá NK ČR výsledky jiného projektu, tj. obohacení bibliografických záznamů o obsahy popisovaných dokumentů (projekt TOC – Table Of Content), který byl zahájen po schválení novely autorského zákona. Od poloviny r. 2006 existuje možnost obohatit bibliografické záznamy u odborné a populárně-naučné produkce o obsahy popisovaných dokumentů. Primárním cílem projektu bylo otestovat způsob zapojení obsahů do bibliografických záznamů a jejich prezentaci pro uživatele i možnost předání v rámci bibliografických záznamů dalším institucím. Připojené obsahy jsou uživatelům zatím zpřístupněny ve speciálním formátu. Sekundárním cílem je ověřit možnost aplikace vyhledávacího systému *M-CAST* v tomto typu informačních institucí.

Ukázky aplikace vyhledávacího systému *M-CAST* v obsahových údajích (projekt TOC – Table Of Content)
formulace dotazu: fráze (soubor selekčních termínů) z obsahových údajů
„hodně muziky za málo peněz“

---

³ Exelová, Brigita. Knihovna, její měnící se role v současném informačním prostředí : hybridní knihovna. Kniha v 21. století [online]. 2006. Dostupný z WWW: <http://www.fpf.slu.cz/ustavy/ustav-bohemistiky-a-knihovnictvi/konference-kniha-v-21-stoleti/kniha-v-21-stoleti-rok-2005.pdf>

výsledek dotazu: úryvek odpovědi obsahující danou frázi

Národní knihovna České republiky - Microsoft Internet Explorer

NK Národní knihovna České republiky National Library of the Czech Republic

Pro novináře

M-CAST [Hodné muziky za málo peněz] Pokročilá vyhledávání Hledat Rozdělit

vyhledej ve vzdálených repozitářích

NKP PBI

Žádná odpověď pro **Hodné muziky za málo peněz**

1 - 10 z 26 nalezených odpovědí (0 min 03 sec) 1 2 3 Další>

1 Nesnídal, Tomáš, 1976., Podhajský, Petr, 1973. - Obchodování na komoditních trzích - původce spekulanta

1 - Obchodování komoňi zřítití naráží kúry - Obchodování a komoňtujeme na to - Dělší patřít na věc - **Hodné muziky za málo peněz** - Růžné obchodní, řížné přístupy - S komoňtami neobchoduj pouze spekulanti - Důra za máto obchodování - Přívok verus elektronické pákrovní příkaž - Regulace komoňtých obchodů - Technické studium grafo - Kúpuje se a prodává se - Současť kúby a meoňvář rostoucí a klesající trhy - K čemu rozlišovat, záda je trh býti či meoňvář?

Zdroj 100%

2 - 7 zaváčených zápočtů, jak stráž tyvé **peníze** - Další kú potřebný k úspachu money-management - trva a provolpobnost - **Realta trhy** - jak vyřítit na rúžnou pravolpobnost - Trž záda je máto money-management - Další podokly money-management - Risk na jedm obchod - Není ožítit co, ale kú - **BRICER** ten kú pro máo rukopaj a prodá - Růžné strny služb - Kde brokerý máo a jak je vybrat - Ceny služb brokerů - Právická část - Růžné obchodní stly - Jaký trh si vybrat pro obchodování?

Zdroj 20%

2 Pospíšil, Richard, 1969., Hobza, Vladimír, Puchinger, Zdeněk - Finance a bankovníctví

1 Vznak a vývoj **peněz** - 2.1 Bankovky a stáloky - 2.2 Měna - Násákta, postřívka a **peníze** - Mírové napřít - Služník zbarabertstva vřaku a vývoje bankovníctví - 5.1 Bankovníctví na území českých zemí - 5.2 Bankovní systém v ČR po roce 1989 - Vznak a vývoj centrálního bankovníctví a jeho základní úkoly - 6.1 Základní funkce centrální banky - 6.2 Nástroje monetární politiky - 6.3 Centrální bankovníctví

Ptejte se knihovny Hledání na WWW Copyright

Hotovo Internet

Ukázka pokročilého vyhledávání – integrace systému MDT dotaz: selekční termín "schopnosti"; typ dotazu: pokročilé vyhledávání

Národní knihovna České republiky - Microsoft Internet Explorer

NK Národní knihovna České republiky National Library of the Czech Republic

Pro novináře

M-CAST [schopnosti] Vzdolovější vyhledávání Hledat Rozdělit

Kategorie MDT:

1 2 Další>

NKP

Žádná odpověď pro **schopnosti**

1 - 10 z 19 nalezených odpovědí (0 min 02 sec)

1 Česko, Ministerstvo zdravotnictví - Posudková lékařská péče : Výsledky výzkumu Výzkumného ústavu organizace zdravotnictví a Státního úřadu důchodového zabezpečení za rok 1954 : [Sborník

1 1954 a obtaňuje státi o posuzování pracovní **schopnosti** u degenerativních chorob a deformit páteře, u kořenových syndromů, zvlášté diskogenních, kyřkočepoznámkýdiagnostice rozedmytk a konečné posuzování pracovní **schopnosti** u ischemické nemoci srdeční.

Zdroj 100%

2 Petelik, František - Práce s textem v konkrétních podmínkách na základní devítileté škole : Sborník

1 Jiné provádějí psychologickou analýzu **schopnosti** aeternotérních dovedností pro čtení u vyřtkajících a zaořtkajících čtenářů v 6. ročníkách ZŠ, zkoumají některé evogenní faktory ovlivňující rozvoj čtenářských **schopnosti**, zabývají se registrací a hodnocením hlasitého čtení zvlášté řízi čtenářského vývoju kú.

Zdroj 100%

Ptejte se knihovny Hledání na WWW Copyright

Hotovo Internet

oblast dotazu zúžena integrací dvou úrovní MDT

Národní knihovna České republiky - Microsoft Internet Explorer

NK Národní knihovna České republiky National Library of the Czech Republic

Pro novináře

M-CAST [schopnosti] [Technické vybavení](#) [Hledat](#) [Nastavení](#) [Návod](#)
[Rozdělít](#)

Kategorie MDT:
 3 - Společenské vědy Statistika Politika Ekonomie Obchod Právo Věřejn...
 33 - Ekonomika Ekonomické vědy

NKP
 Žádná odpověď pro **schopnosti**

1 - 2 z 2 nalezených odpovědí (0 min 02 sec)

1 Nesiadl, Tomáš, 1976., Podhajský, Petr, 1973. - Obchodování na komoditních trzích : průvodce spekulanta

1 -- Kombinace s volume -- Obchodování s trendem -- Dvouhodině obchodování s trendem -- Hrátkodobé obchodování s trendem -- Trend, který řbí úspěšných obchodů praktická studie -- Trendový řbí -- Ochrana proti transakčnímu nároku stop-loss -- Populární intradení obchodování -- Populární obchodování -- Intradení obchodování -- Přáklad pozčního obchodu Přáklad intradení obchodu -- Obchodované komodity a jejich marginy -- Zkratky jednotlivých kontraktů -- Investiční síť s bohatství-psychologie -- obchodování -- Průč svou disciplínu, selekce a **schopnost** vyrovnávat -- Je se ztráta tak občas?

[Žít](#) 100%

2 -- Jak efektivně budovat disciplínu, selekce a **schopnost** -- přilákat ztráty?

[Žít](#) 100%

1 - 2 z 2 nalezených odpovědí (0 min 02 sec)

Ptje se knihovny | Hledání na WWW | Copyright

Internet

dotaz: „bankovníctví na území Českých zemí“, oblast dotazu zúžena integrací dvou úrovní MDT

Národní knihovna České republiky - Microsoft Internet Explorer

NK Národní knihovna České republiky National Library of the Czech Republic

Pro novináře

M-CAST [bankovníctví na území Českých zemí] [Technické vybavení](#) [Hledat](#) [Nastavení](#) [Návod](#)
[Rozdělít](#)

Kategorie MDT:
 3 - Společenské vědy Statistika Politika Ekonomie Obchod Právo Věřejn...
 33 - Ekonomika Ekonomické vědy

NKP
 Žádná odpověď pro **Bankovníctví na území Českých zemí**

1 - 1 z 1 nalezených odpovědí (0 min 02 sec)

1 Pospíšil, Richard, 1969., Hobza, Vladimír, Puchinger, Zdeněk - Finance a bankovníctví

1 Vznik a vývoj peněz -- 2.1 Bankovy a stálovky -- 2.2 Měna -- Nabídka, požádka a peníze -- Měnové agregály -- Stručná charakteristika vznaku a vývoje **bankovníctví** -- 6.1 **Bankovníctví na území českých zemí** -- 5.2 Bankovní systém v ČR po roce 1989 -- Vznik a vývoj centrálního **bankovníctví** a jeho záložní úlohy -- 6.1 Základní funkce centrální banky -- 6.2 Historie monetární politiky -- 6.2 Centrální **bankovníctví v českých zemích** -- 6.3 Česká národní banka -- 6.3.2 Měnová politika ČNB -- 6.3.3 Bankovní regulace a dohled -- Bankovní obchody -- 7.1 Aktivní operace -- 7.1.1 Eskontní úlohy -- 7.1.2 Provozní úlohy -- 7.1.3 Kontokorentní úlohy -- 7.1.4 Způsoby úročení, splácení a zálohy úlohy -- 7.1.5 Hodnocení úvěrových rizik -- 7.2 Pasivní operace -- 7.2.1 Depositní obchody -- 7.2.2 Vydávání bankovních dluhopisů -- 7.3 Neuzávaní bankovní obchody -- 7.3.1 Platební styk -- 7.3.2 Pokladní a směnárenská operace -- 7.3.3 Platební karty -- 7.3.4 Dokumentární platby -- 7.4 Alternativní formy financování -- 7.4.1 Factoring -- 7.4.2 Forfeiting **bankovníctví bankovníctví banking banking učebnice vysokých škol textbooks (higher)**

[Žít](#) 100%

1 - 1 z 1 nalezených odpovědí (0 min 02 sec)

Ptje se knihovny | Hledání na WWW | Copyright

Internet

M-CAST v hybridních veřejných knihovnách?

V poslední době se v odborných knihovnických kruzích stále častěji hovoří o tom, že rozvoj veřejných knihoven úzce souvisí s jejich proměnou v hybridní knihovny. Potenciál veřejných hybridních knihoven je v informační společnosti značný, neboť tyto knihovny mohou lépe definovat vztah k potřebám znalostní společnosti a dostát nárokům na ně kladeným v oblasti zprostředkování znalostí.

Vyhledávací systémy založené na sémantických technologiích mohou v budoucnu sehrát významnou roli v oblasti uspokojení potřeb znalostní společnosti a v oblasti zkvalitnění služeb veřejných knihoven.

Může být systém *M-CAST* aplikován i v těchto knihovnách?

Většina veřejných knihoven buduje a zpřístupňuje v současné době databáze regionálních osobností, událostí apod., které jsou ve většině případů budovány jako plnotextové. Aplikace systému *M-CAST* v těchto databázích by umožnila klást uživatelům těchto knihoven dotazy v přirozeném jazyce.

Příklady potenciálního využití vyhledávacího systému *M-CAST* dotazy: Kde studoval Bohumír Jaroněk?

Kde působil rodina Jaroňků?

The screenshot shows a web browser window displaying the website of the Masarykova veřejná knihovna Vsetín. The page is titled "Regionální bibliografie BOHUMÍR JARONĚK" and provides biographical information and a list of works. The browser's address bar shows the URL "http://www.mvk.cz" and the page title "MASARYKOVA VEŘEJNÁ KNIHOVNA VSETÍN". The website header includes the library's logo and name, and the date "Čtvrtek 5. července 2007". The main content area features a blue sidebar with a menu, a central text block with a biography of Bohumír Jaroněk, and a right sidebar with a list of regional bibliographies. The biography mentions his birth in Zlín, his education at the State Art School in Brno, and his work as a painter and graphic designer. The list of bibliographies includes titles like "Baruch, Josef", "Božetěch, Marie", and "Bubela, Karel".

http://www.mvk.cz - MASARYKOVA VEŘEJNÁ KNIHOVNA VSETÍN - Microsoft Internet Explorer

zplét - zbor Úpravy Zobrazit Zliberit Nástroje Nápověda

Deutsch English

Čtvrtek 5. července 2007 Svátek kyt. Cyril a Metoděj

masarykova veřejná knihovna vsetín

Regionální bibliografie

BOHUMÍR JARONĚK

malíř, grafik
23.04.1866 Zlín
18.01.1933 Zlín

Bohumír Jaroněk se narodil ve Zlíně v rodině barvíře. Studoval na Státní odborné uměleckoprůmyslové škole pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Dobrý řemeslný základ rozvíjel pak během svých neobvyklých cest. Pracovat začal v ateliéru fotografa Strelského v Budapešti, neboť na umělecké studia v Paříži nebo v Mníchově, kam se stěhovala většina adepty umělecké dráhy, neměl prostředky. Pobyt v Budapešti mu umožnil náhodně působení v předním káberském salonu, po této životní etapě začal cestovat.

V roce 1896 se vrátil na Moravu a ve Valašském Meziříčí začal pracovat v ateliéru svého staršího bratra Aloise, zdobícího porcelán, a své sestry Julie, která šila gobelíny. Od roku 1909 působila rodinná dílna Jaroňků v Rožnově pod Radhoštěm. Tam se sourozenci Jaroňkovi ještě více přiblížili ke kořenům valašské lidové kultury a v výpravné snahy zachovat a zachraňovat památky lidové architektury. To vedlo k založení Valašského muzea v přírodě v roce 1925.

Bohumír Jaroněk se zabýval především grafikou, ale zhotovoval i temperové návrhy nebo skicry pro řešení gobelínů.

V dřevorytech zachoval onu jednoduchost, s jakou příroda ve spojení s lidovou architekturou tvoří jeden pohledový i otčový celek. Celá Jaroňkova díla charakterizuje stylizovaná zjednodušená kresba, doplněná jen několika málo barvami, odvozenými z pohledu na přírodu.

Bohumír Jaroněk zemřel 18. ledna 1933 a je pochován na Valašském Slavnivěm v Rožnově pod Radhoštěm.

Výběrová bibliografie z fondu MVK Vsetín

Literatura o něm:
knihy

Nová encyklopedie českého výtvarného umění. A - M. Praha. Academia 1995. S. 315.
- Otův slovník naučný nové doby. Díl třetí. Svazek první. Argo/Paseka 2000. S. 125-126.

REGIONÁLNÍ BIBLIOGRAFIE

Baruch, Josef
Božetěch, Marie
Bubela, Karel
Čalábrda, Rada
Čecháková, Božena
Čoučková - Kobzaňová, Jana
Frýček, Tomáš
Háma, Zdeněk
Hezka, Josef
Hlavica, Emil
Hlavica, František
Hlavica, Rudolf
Hofman, Karel
Hroznová, Adolfin
Jakob, Ivan
Jaroňků, Bohumír
Jaroněk, Alois
Jaroňka, Jaroslav
Janis, Václav
Kalandra, Zuzana
Kalaš, Josef
Karaaš, Jan
Koblaha, Karel
Kolařík, Jan
Kramolík, Čeněk
Kraus, Jiří
Křápek, Petr
Křivan, Jiří
Machala, Miroslav
Majer, Luděk
Marešková, Zuzana
Martinek, Václav
Měšťáková, Helena
Nedek, Jaroslav
Peroutka, Bohumil
Poděbrádková, Marie
Poláček, Jan Nepomuk
Rokytka, Břetislav
Ruda, Zdeněk

Kde působil František Bartoš?

The screenshot shows a web browser window displaying the website 'Regionální osobnosti' from the 'Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín'. The page is titled 'Regionální osobnosti' and features a navigation menu with 'katalogy' selected. A search bar is visible on the right. The main content area displays a profile for 'František Bartoš', including a portrait and a biographical text. The text describes his birth in Mladcově, his work as a folklorist and pedagogue, and his contributions to Moravian literature and ethnography. A link 'více fotografií' is provided at the bottom of the profile.

Závěr

Výsledky projektu *M-CAST* jsou v souladu s cíli evropského programu *eContent* v oblasti vícejazyčného vyhledávání. Prokázaly možnosti uplatnění systému dotazů v přirozeném jazyce v prostředí hybridních i digitálních knihoven. Technologie zpracování přirozeného jazyka (*natural language processing*) se úspěšně uplatňují v oblasti analýzy dotazů, indexování dokumentů a extrakce otázek i ve vícejazyčném prostředí.

Budoucím záměrem je rozvíjet a zlepšovat systém *M-CAST* v několika směrech. V současné době dokáže systém zodpovědět zhruba 70 % faktografických otázek a 30–40 % nefaktografických otázek, a to ve francouzštině a portugalštině. Nyní je potřeba soustředit se na to, aby i ostatní jazyky dosáhly stejného procenta zodpovězených faktografických otázek, a současně zvýšit výrazně poměr zodpovězených nefaktografických otázek ve všech jazycích. V neposlední řadě je třeba zapojit do systému další jazyky (uvážuje se o němčině), včetně jazyků nelatinkového písma (arabština, čínština).

Projekt je v současné době formálně ukončen (obhajoba proběhla úspěšně 8.3.2007); nyní se hledají možnosti další kooperace a především financování. V NK ČR práce na projektu pokračují. V současné době se NK ČR zaměřuje na vytváření předpokladů pro aplikaci systému v hybridních knihovnách všech typů: zkoumají se další možnosti integrace klasifikačního systému MDT, připojují se údaje obsahu v rámci projektu TOC.

Dosavadní vývoj systému M-CAST ve srovnání s podobnými projekty ukazuje, že zvolená řešení jsou správná a perspektivní. Tímto však byla realizována první fáze: další vývoj vedoucí ke standardnímu a rutinnímu využití systému je teprve před námi.

Bibliografie

- Amaral, Carlos. Laurent, Dominique (2006) *Implementation of a QA system in a real context* [Paper Presented at TEL-ME-MOR/M-CAST Seminar On Subject Access, Prague, November 24, 2006] Available at http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=07_Pro/08_TEL_ME_MOR/TelmeSubj06.htm
- Balíková, Marie (2006) *M-CAST in libraries* [Paper Presented at TEL-ME-MOR/M-CAST Seminar On Subject Access, Prague, November 24, 2006] Available at http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=07_Pro/08_TEL_ME_MOR/TelmeSubj06.htm
- Czerniejewski, Borys (2006) *Multilingual Content Aggregation System based on TRUST Search Engine (M-CAST)* [Paper Presented at TEL-ME-MOR/M-CAST Seminar On Subject Access, Prague, November 24, 2006] Available at http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=07_Pro/08_TEL_ME_MOR/TelmeSubj06.htm
- Lisek, Sebastian (2006) *P2P networks for distributed queries* [Paper Presented at TEL-MEMOR/M-CAST Seminar On Subject Access, Prague, November 24, 2006] Available at http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=07_Pro/08_TEL_ME_MOR/TelmeSubj06.htm
- Strossa, Petr (2006) *Information Query Formulation in a Slavonic Language and its Automatic Processing : Experience from Polish and Czech in comparison to Western European Languages* [Paper Presented at TEL-ME-MOR/M-CAST Seminar On Subject Access, Prague, November 24, 2006] Available at http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=07_Pro/08_TEL_ME_MOR/TelmeSubj06.htm
- Boldiš, Petr. Vyhledávače: současné problémy a trendy vývoje. *Knihovna plus* [online]. 2005, č. 1 [cit. 2007-07-15]. Dostupný z WWW: <http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus51/boldis.htm>. ISSN 1801-5948
- Strossa, Petr. Komunikace mezi člověkem a počítačem v přirozeném jazyce. *Science WORLD* [online]. Dostupný z WWW: <http://www.scienceworld.cz/sw.nsf/lingvistika/10D74E2E7ED7559EC1256F32005ACF20?OpenDocument&cast=1>

KATALOGIZÁTOR PRO(TI)? UŽIVATELI KATALOGU ANEB JAK UVAŽUJE KNIHOVNÍK O ČTENÁŘI

Pavlna Doležalová – Magda Šrajbová – Jiří Trnka, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje

Smyslem práce katalogizátorů je vytvářet katalogizační záznamy tak, aby si čtenář v katalogu mohl vyhledat co nejefektivněji požadovaný dokument. Podle studie Functional Request for Bibliographic Format (FRBR) bibliografický záznam, aby kvalitně sloužil čtenáři, má vést k cíli - najít, určit, vybrat, získat entitu. Katalogizátor je při své práci vázán katalogizačními pravidly, pravidly pro věcný popis, autoritami, bibliografickým formátem, funkcemi katalogizačního modulu automatizovaného systému. Výsledek jeho práce je ovlivněn kvalitou přístupového rozhraní elektronického katalogu. Katalogizátoři nejsou ve styku se čtenářem a proto nemají zpětnou vazbu pro svou práci. Přesto je zajímavá, zda a jak je jejich činnost pro čtenáře efektivní. Jsou různé formy jak se o tom dozvědět. My jsme zvolili formu řízeného dotazníku a jeho výsledky porovnali se statistickými výstupy ze systému Aleph.

Stěžejní část příspěvku předkládá výsledky, jak naši čtenáři vyhledávají ve WWW OPACu, co si myslí knihovníci o tom, jak čtenáři nejčastěji v OPACu hledají. Dále uvádíme zjištění, jak hledají knihovníci ze zpracovatelských oddělení a jak knihovníci ze služeb ve služebním modulu OPACu. V první části příspěvku podáváme přehled o fondu Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje (SVK PK), seznamujeme s vývojem katalogizační činnosti a katalogů včetně pohledu ze strany uživatele z té doby. V závěrečné části příspěvku se zamýšlíme nad výsledky dotazníkové akce a záměry katalogizace.

Fond SVK PK

Velikost fondu SVK PK k 31. 12. 2006 činila 1 754 183 knihovních jednotek. Fond tvoří knihy, seriály, hudebniny, kartografické dokumenty, CD a gramodesky, DVD, audiokazety, videokazety, CD ROMy, mikrofiše, mikrofilmy, patenty a normy. Podstatnou část dokumentů v počtu 912 978 svazků představují knihy a periodika. Knihovna má velký fond patentů a norem, který obsahuje 721 146 jednotek. Na tento fond jsou v elektronické

kém katalogu pouze stručné záznamy z evidence na zhruba 40 000 norem a patentů evidovaných od r. 1996. Lze je vyhledat pouze podle čísla, resp. třídicího znaku. Ostatní speciální dokumenty jsou zastoupeny v tomto počtu: hudebniny 31 942, gramodesky a CD 9 697, videokazety 839, mikrokopie 65 245, mikrofilmy 313, audiokazety 3 305, CD-ROMy 4 126 a DVD 592. Naprostá většina dokumentů je uložena ve skladištích a uživatelům je přístupná pouze přes katalogy knihovny. Knihovna nemá volný výběr. S jeho zavedením se počítá v roce 2009 pro zhruba 100 000 dokumentů vydaných v posledních deseti letech.

Je zřejmé, že katalog v SVK PK má nezastupitelnou funkci. K 31. 5. 2007 OPAC v systému Aleph obsahoval 397 079 záznamů, z toho 322 272 záznamů knih-monografií, a 522 900 jednotek-exemplářů dokumentů. Pokud nezapočítáváme fond norem a patentů, je přes OPAC přístupná více jak polovina fondu. Zhruba polovina záznamů elektronického katalogu, tj. 184 013, byla vytvořena v rámci retrokonverze a rekatalogizace.

Nástin vývoje katalogizace a katalogů v SVK PK

Lístkové katalogy

Jak bylo uvedeno v úvodu příspěvku, na katalog má vliv úroveň katalogizace. Proto považujeme za užitečné se alespoň stručně zmínit o vývoji katalogizace v SVK PK. Knihovna od svého vzniku v roce 1950 budovala pro čtenáře lístkové katalogy jmenný, předmětový a systematický stejně jako ostatní vědecké knihovny. Jmenné zpracování vycházelo zejména z Pravidel jmenného katalogu, předmětová hesla podle ČSN 01 0188 a značky MDT ze středního a úplného vydání tabulek [ŠRAJBOVÁ, 2000]. Hledání dokumentů podle selekčního termínu v příslušném katalogu bylo bez možnosti kombinace termínů a odpovídalo možnostem těchto katalogů. K dispozici máme výsledky průzkumu o využívání katalogů naší knihovny z diplomové práce z roku 1967 [REJTHAROVÁ, 1967]. Čtenáři vybrali 17 870 požadovaných děl z jednotlivých katalogů takto: katalog jmenný – 8 409 titulů, 47 procent čtenářů, katalog předmětový 6 999 titulů, 39 procent čtenářů, katalog systematický – 2 462 titulů, 14 procent čtenářů. Z výzkumu vyplynula hlavní příčina nevyužívání systematického katalogu, a to byla neznalost třídicího systému, v tomto případě MDT. Ze zkušenosti z období využívání lístkových katalogů víme, že čtenářům vědecké knihovny chyběl katalog názvový. Názvové katalogy se budovaly ve veřejných „lidových“ knihovnách. Byly případy, že když si nemohli čtenáři ani knihovník vzpomenout na jméno autora, tak si ho zjistili podle názvu v katalogu Knihovny města Plzně, ta je od vědecké knihovny v Plzni našťástí pouze přes ulici, a pro výpůjčku se vrátili do vědecké knihovny. Lístkové katalogy se v SVK PK přestaly doplňovat od začátku roku 1998. V rámci

grantu VISK5 se podařil čtenářům zpřístupnit na Internetu naskenovaný jmenný katalog, který obsahuje celkem 762 667 katalogizačních lístků. Záznamy na dokumenty získané od roku 1998 jsou pouze v elektronickém katalogu.

Automatizovaná katalogizace

Knihy se začaly v SVK PK katalogizovat ve vlastním automatizovaném systému Knihovnický a informační modulární systém (KIMS) v roce 1993, od r. 1997 se počaly katalogizovat speciální dokumenty. V r. 1994 byla zahájila retrokonverze katalogů. Na úplném začátku se pracovalo bez rejstříků. Struktura záznamu vycházela z Výměnného formátu pro bibliografický (dokumentační) a katalogizační záznam, což byl dobrý základ pro konverzi záznamů do formátu UNIMARC v létě roku 2001 a do formátu MARC 21 na jaře roku 2005. Od poloviny roku 1997 jmenná katalogizace přešla na zpracování podle Anglo-amerických katalogizačních pravidel AACR2. Zásadní změny ve věcné katalogizaci nastaly v roce 2003, kdy se přešlo na klasifikaci dokumentů podle MDT MRF 4. verze a především v roce 2004, kdy začal věcný popis používat věcné autority NK ČR ve stanovených polích UNIMARCu, později MARC 21 včetně Konspektu. Pouze pro potřeby podrobnějšího popisu nebo pokud zatím není stanovená autoritní forma se užívají nadále volně tvořená klíčová slova a formální deskriptory SVK PK. Tato pole se také využívají pro záznamy retrokonverze, v kterých se nepřistoupilo na používání věcných autoritních polí s výjimkou osobního jména, korporace a MDT MRF.

Za zmínku stojí přechod na klasifikaci dokumentů podle souboru znaků MDT MRF. Byla připravena převodní tabulka vybraných znaků MDT a konverzním programem v systému KIMS byly třídíky převedeny na vybrané znaky MDT MRF. Konverzi vybraných znaků MDT bylo možné uskutečnit, protože od počátku automatizované katalogizace se tyto znaky v záznamech používaly z pevně daného, neměnného rejstříku v samostatném poli. Podařila se tak zásadní věc, že veškerá literatura v online katalogu je zaříděna podle aktuálních třídíků MDT MRF. Konverzní tabulka je nadále využívána při retrokonverzních pracích [ŠRAJBOVÁ, 2006].

Dalším důležitým mezníkem pro rozvoj katalogizační činnosti, odpovídající požadavkům současnosti, byla změna knihovnického systému KIMS na systém Aleph 500 v. 14 v roce 2004, o rok později přechod do verze 16. Systém umožnil katalogizátorům důsledně využívat jmenné a věcné autority, revidovat termíny v přístupových rejstřících, využívat všechna potřebná pole formátu pro různé typy dokumentů, lokalizovat záznamy. Podstatné pro přesnost a opravy v záznamech bylo propojení modulů. Rozvinula se online spolupráce s ostatními knihovnami, ať už v zaslání záznamů do

Souborného katalogu ČR CASLIN nebo zapojení katalogu SVK PK do Jednotného informační brány a také online zasílání návrhů jmenných a věcných autorit.

Z vývoje v katalogizaci je jasné, že v elektronickém katalogu je několik „vrstev“ záznamů podle doby jejich vzniku a jsou v něm také rozdíly v úplnosti záznamu. Nejvýraznější rozdíl je mezi záznamy pořizovanými nově z přírůstků dokumentů a záznamy z retrokonverze, kde je rozsah údajů nižší.

Elektronické katalogy

První elektronický katalog v SVK PK byl zprovozněn uživateli knihovny na podzim roku 1997 v systému KIMS v lokální síti, na internetu byl zpřístupněn počátkem roku 1999. Katalog při svém zahájení obsahoval téměř 100 000 záznamů. Základní menu na úvodní obrazovce katalogu nabízelo přístupová hlediska - autor (osoba), název díla, korporace (instituce), edice, plná notace MDT, předmětové heslo. Rejstřík autorů a personálii obsahoval 59 381 termínů, korporace a instituce 814 termínů, formální deskriptory 1 159 termínů, klíčová slova 42 417 termínů, edice 6 345 termínů [KREJČÍKOVÁ, 1998]. Prohlížení jednotlivých abecedních a číselných rejstříků bylo bez možnosti jejich kombinací, takže se nedá hovořit o vyhledávání. Záznamy dokumentů byly zobrazovány ve stejném formátu jako v lístkových katalogích. Aktualizace katalogu byla prováděna dávkově jedenkrát týdně. Statistika provozu systému udávala počet 6,5 tisíce vyhledávaných záznamů denně (celkem na dvanácti pracovních stanicích).

Po několika měsících fungování katalogu **byly učiněny tyto závěry**: uživatelé záhy poznali výhody elektronického katalogu a nejprve se obraceli k němu, teprve když žádaný dokument v elektronickém katalogu nenašli, hledali v lístkových katalogích; bylo dobré, když byl u katalogu fundovaný konzultant; čtenáři nejvíce vyhledávali-prohlíželi záznamy podle autorů a klíčových slov a netrvali na kombinacích jednotlivých selekčních termínů; velký počet dokumentů úspěšně nalezených byl podle volně tvořených klíčových slov. To potěšilo katalogizátory, kteří od samotného počátku zpracování dokumentů v automatizovaném systému, kdy ještě nebylo možné odhadnout, jak budou klíčová slova využívána, prováděli věcnou analýzu velmi pečlivě a podrobně. Z dnešního pohledu ale už víme, že volně tvořená klíčová slova se ve velkých bázích neosvědčila, a proto jsme se vrátili na podnět Národní knihovny k autoritním předmětovým heslům a klíčová slova používáme omezeně pouze jako doplňková. Nicméně v té době byl i takto fungující katalog pokrok proti lístkovým katalogům a tomu také odpovídalo jeho hodnocení čtenáři.

Jak tento katalog splňuje požadavky čtenářů bylo téma bakalářské práce o rok a půl později [MAIXNEROVÁ, 1999]. Byla provedena dotazníková akce, které se účastnilo 456 uživatelů. **Z průzkumu vyplynulo**, že čtenáři už měli na katalog vyšší nároky než při spuštění katalogu. Průzkum ukázal, že 66 procent oslovených uživatelů by mělo rádo v elektronickém katalogu veškerý fond knihovny. 36 procent uživatelů nejčastěji vyhledává podle klíčového slova, 28 procent podle autora (osoby), 19 procent podle názvu, 15 procent podle předmětového hesla, necelá 2 procenta podle signatury a méně než 1 procento podle MDT, edice, korporace (instituce). Ukázalo se, že je zájem vyhledávat ještě podle dalších kritérií, např. podle roku vydání či názvu nakladatele. Záznam na monitoru se zdál dostatečně přehledný 89 procentům uživatelům a orientace v něm jim nečinila potíže. Tak vysoké číslo odpovídá tomu, že záznam byl ve formátu katalogizačního lístku, na který byli čtenáři léta zvyklí. Jen malé procento by uvítalo jinou formu zobrazení záznamu, např. návěšťový záznam, zkrácený záznam, které znali z jiných elektronických katalogů. 61 procent účastníků postrádalo funkci kombinovaného vyhledávání, především kombinaci klíčových slov, dále kombinaci klíčových slov a roku vydání pro zúžení dotazu. Častým požadavkem bylo propojení elektronického katalogu s modulem výpůjčního protokolu. Uživatelům chyběla možnost zadat na dokument požadavek, vidět, zda je kniha půjčená, samostatně si výpůjčku prodloužit, zjistit přehled stavu svých výpůjček.

Rozvíjet uživatelské rozhraní katalogu v systému KIMS se především z časových a personálních důvodů nedařilo. Proto byl katalog v r. 2002 na internetu nahrazen **katalogem IPAC Rapid Library**, který splňoval funkci kombinovaného vyhledávání záznamů, zobrazení záznamů bylo možné v několika formátech. Vyhledávání šlo omezit typem dokumentu, jazykem, rokem vydání a zemí vydání. Čtenáři a služby byli o poznání spokojenější a katalogizátoři také. Konečně byly dostatečně využity výsledky jejich práce. Nedostatkem bylo, že katalog byl aktualizován dávkově, čímž docházelo ke zdržení informace o nově získaných titulech a dále, že nebyla využita možnost objednávání, prodlužování a rezervace titulů.

Se zakoupením systému Aleph v roce 2004 byl zprovozněn **OPAC v Alephu**. Podstatná pozitivní změna pro čtenáře hned od začátku byla, že katalog byl aktualizován online. Na jaře roku 2006 byl zprovozněn cirkulační modul a katalog začal plnit svoje další funkce pro uživatele. Čtenáři si zadávají přes webový katalog požadavky a rezervace na dokumenty, prodlužují výpůjčky a využívají další funkce. Katalog k 31. 5. 2007 obsahoval 397 079 záznamů, z toho 322 272 knih, 10 245 seriálů, 7 876 hudebnin, 6 736 zvukových dokumentů, 4 717 kartografických dokumentů, 3 704 elektronických zdrojů, 1 108 videozáznamů, 380 starých tisků, 22 463 no-

rem a 17 607 patentů. Pro zajímavost, zvláště pro porovnání s počtem termínů v rejstřících v roce 1997 (počet uveden v závorce), uvádíme počet termínů v roce 2007: autoři 187 360 (59 381), korporace a akce 24 640 (814), formální deskriptory volně tvořené 2 105 (1 159), autoritní formální deskriptory 822, klíčová slova 89 434 (42 417), edice 19 553 (6 345). Rejstřík MDT obsahuje 19 855 termínů, skupina konspektu 561, autoritní předmětová hesla-věcné téma 33 235, geografická jména 6 047, unifikovaný název/autor název 10 913.

Statistické šetření

Cílem statistického šetření bylo zjistit zvyklosti uživatelů OPAC (čtenářů a knihovníků) tak, jak se domnívají, že vyhledávají a tyto názory porovnat se skutečností získanou z historie systému Aleph500, v. 16. Získávané dat probíhalo v několika fázích. Část generování statistik z výpůjčního systému v období 1. až 31. května 2007 zajistil J. Trnka. Část dotazníková proběhla v termínu od 14. do 18. května 2007. Výstupy z obou částí byly porovnány, výsledkem jsou tabulky a grafy zveřejněné v této stati.

Formou řízeného dotazníku jsme se dotázali vybraných návštěvníků knihovny na způsob užívání WWW OPACu. Struktura otázek byla následující: zda-li používají vyhledávání, pokud ano, pak jaký formulář (základní, pokročilý, ve více polích, pomocí CCL); jaké možnosti při vyhledávání užívají (volba ze seznamu souborů slov, přímých indexů a abecedních rejstříků dostupných ve vyhledávacích formulářích na WWW OPAC); zda-li používají rejstříky, pokud ano, pak jaké (volba ze seznamu přímých indexů a abecedních rejstříků dostupných na WWW OPAC ve formuláři prohlížení rejstříků). Oslovili jsme celkem 31 mužů a 34 žen. U respondentů převažovalo ve 45 procentech střední vzdělání s maturitou a ve 31 procentech vysokoškolské vzdělání. Nejvíce zastoupenou věkovou skupinou byla 21-30 let ve 47 procentech a 18 procent v intervalu 31-40 let.

Struktura návštěvníků knihovny vyplňujících dotazník

			Dosažené vzdělání			Věk		
			Základní	2	3%	15-20 let	11	17%
			Střední	8	12%	21-30 let	30	47%
Pohlaví			Střední s maturitou	29	45%	31-40 let	12	18%
Muž	31	48%	Vyšší odborné	6	9%	41-60 let	8	12%
Žena	34	52%	Vysokoškolské	20	31%	61-starší	4	6%
Celkem	65	100%	Celkem	65	100%	Celkem	65	100%

Ve stejném období jsme požádali o vyplnění dotazníků padesát zaměstnanců zpracovatelských oddělení a služeb. Otázky pro zaměstnance byly rozděleny do dvou částí. První se týkala jejich práce v OPAC ve služebním modulu a byla v této struktuře: používáte formulář vyhledávání ve služebním modulu, pokud ano, pak jaké možnosti při vyhledávání volíte (seznam souborů slov, přímých indexů a abecedních rejstříků dostupných ve vyhledávacím formuláři ve služebním modulu); používáte rejstříky, pokud ano, pak jaké (seznam přímých indexů a abecedních rejstříků dostupných ve služebním modulu). Druhá část otázek se týkala tipování chování uživatelů WWW OPACu, ve které museli knihovníci zodpovědět následující otázky: jaký typ vyhledávání čtenář používá (základní, pokročilé, ve více polích, pomocí CCL) a jaké možnosti v něm (volba ze seznamu souborů slov, přímých indexů a abecedních rejstříků dostupných ve vyhledávacích formulářích na WWW OPAC); zda používá prohlížení rejstříků a jaké (volba ze seznamu přímých indexů a abecedních rejstříků dostupných na WWW OPAC ve formuláři prohlížení rejstříků).

Struktura zaměstnanců vyplňujících dotazník

Pracoviště	Počet	
Výpůjční protokol	11	54%
Internetová studovna	3	
Všeobecná studovna	3	
Čítárna	4	
Hudební kabinet	2	
Speciální studovna	4	
Celkem služby	27	
Akvizice	7	46%
Katalogizace	12	
Regionální bibliografie	4	
Celkem zpracování	23	
Celkem zaměstnanci	50	100%

Seznam čtenářů Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje dle typu průkazu

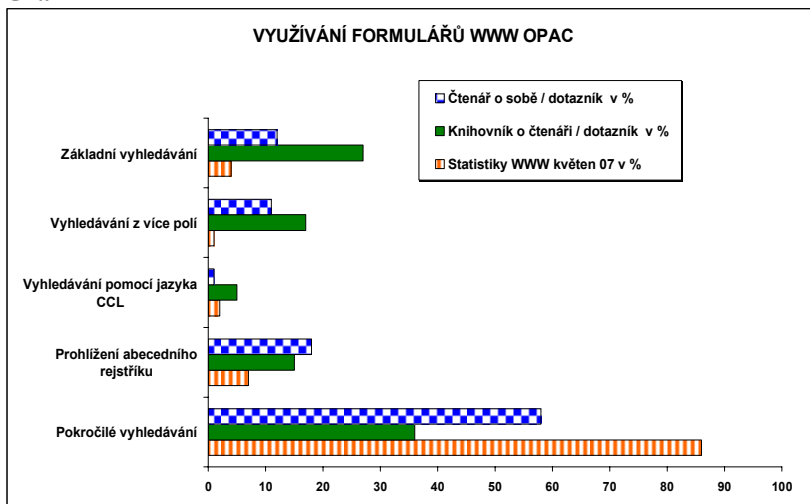
Typ	Počet
Roční absenční	3 743
Roční prezenční	51
Student	4 619
Důchodce	316
Kolektiv	7
MVS	568
Jednorázový	62
Celkem čtenáři	9 366

Statistiky získané z historie výpůjčního systému za květen 2007 byly rozděleny na část týkající se využívání WWW OPAC a na část týkající se OPAC ve služebním modulu. Data z WWW OPAC byla považována za činnost čtenářů, data ze služebního modulu byla uvažována jako činnost knihovníků.

Přehled formulářů a v nich zpřístupněných indexů

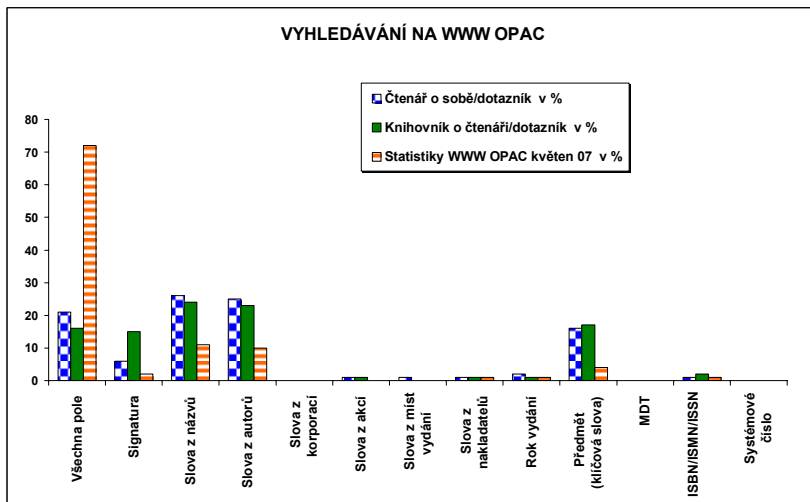
WWW OPAC			OPAC služební modul	
Základní / pokročilé vyhledávání	Vyhledávání z více polí	Prohlížení rejstříků	Vyhledávání	Prohlížení rejstříků
<p>Všechna pole Signatura Slova z názvů Slova z autorů Slova z korporací Slova z akcí Slova z míst vydání Slova z nakladatelů Rok vydání Předmět (klíčová slova) MDT ISBN/ISMN/ISSN Systémové číslo Jazyk dokumentu Rok od - rok do Druh dokumentu Recenzovaný dokument (články)</p>	<p>Předmět (klíčová slova) Slova z autorů Název Slova z názvů Rok vydání Slova z nakladatelů Jazyk dokumentu Rok od - rok do Druh dokumentu</p>	<p>Signatury Autor Název Unifikovaný název Korporace Akce MDT Nakladatel Místo vydání ISBN/ISMN/ISSN Edice Předmětové heslo Klíčové slovo Předmět - osoby Geografický údaj Konspekt Formální deskriptory Form. deskriptory SVK PK ID číslo normy / patentu Systémové číslo Zdrojový dokument (články)</p>	<p>Signatura Systémové číslo Všechna pole Slova z názvů Slova z autorů Čárový kód Slova z korporací Slova z akcí ISBN / ISMN / ISSN Slova z nakladatelů Slova z míst vydání Rok vydání Jazyk dokumentu Jazyk originálu Předmět (klíčová slova) Kód geografické oblasti MDT Klíč. slova anglická Obsazení (hudebního díla) Periodicita Poslední rok seriálu Stav záznamu Sbírka Druh dokumentu ID číslo normy / patentu Zdrojový dokument (články) Recenzovaný dokument (články)</p>	<p>Signatury Autor Název ISBN / ISMN / ISSN Edice Unifikovaný název Korporace Akce MDT Nakladatel Místo vydání Předmětové heslo Klíčové slovo Předmět - osoby Geografický údaj Konspekt Formální deskriptory Form. deskriptory SVK PK Přírůstková čísla Signatury (z jednotek) Volný výběr (pole druhá signatura) ID číslo normy / patentu Zdrojový dokument (články) Recenzovaný dokument (články)</p>
<p>Limity společné pro všechna vyhledávání na WWW OPAC</p>				
<p>Jazyk všechny Čeština Slovenština Němčina Angličtina Francouzština Ruština Italština Polština Maďarština Španělština Romština Esperanto</p>	<p>Druh dokumentu všechny Knihy Seriály Hudebniny Zvukové dokumenty Mapy Počítačové soubory Videodokumenty</p>			

Graf 1

Přehled z květnových statistik WWW OPAC: základní vyhledávání 2 835x, vyhledávání z více polí 697x, vyhledávání pomocí CCL 1 372x, prohlížení rejstříků 4 744x a pokročilé vyhledávání 55 974x. Statistiky ukazují stav, který jsme předpokládali, tj. čtenář využije nejčastěji tu formu,

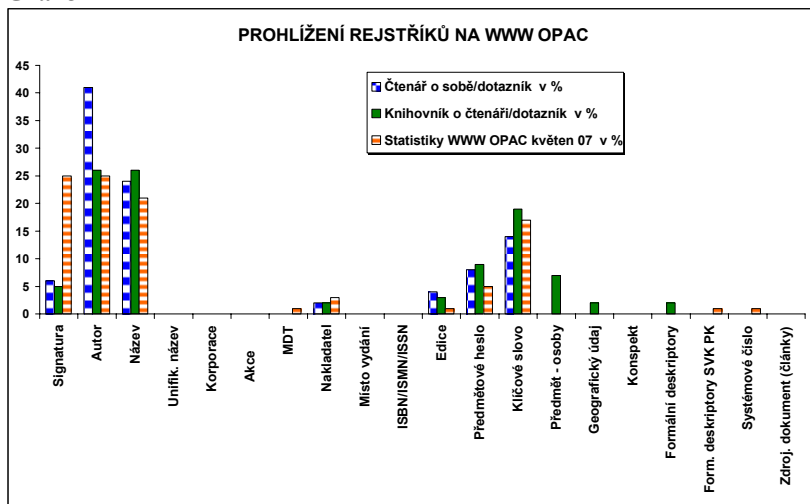
Graf 2

kteřá je přednastavena. Po přihlášení do systému WWW OPAC na <http://aleph.svkpl.cz> je jako první nabízen formulář pokročilého vyhledávání. Knihovníci ze zpracovatelských oddělení přisoudili uživatelům shodný zájem o základní a pokročilé vyhledávání a také nezanedbatelný zájem o vyhledávání z více polí, služby volily pro čtenáře většinou pokročilé vyhledávání.

Graf 3

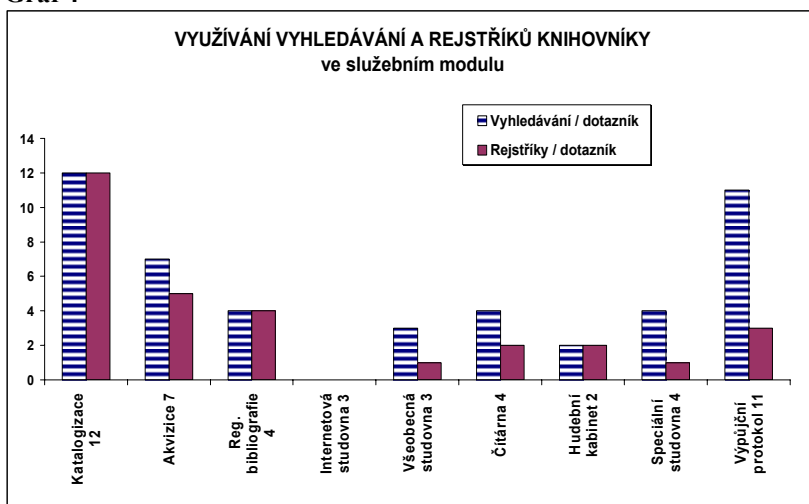

Přehled z květnových statistik pokročilého vyhledávání na WWW OPAC: všechna pole 46 063x, signatura 1 363x, slova z názvů 6 780x, slova z autorů 6 253x, slova z korporací 31x, slova z akcí 21x, slova z míst vydání 73x, slova z nakladatelů 267x, rok vydání 369x, předmět (klíčová slova) 2 557x, MDT 23x, ISBN/ISMN/ISSN 241x a systémové číslo 26x. Nejčastěji užívanou limitou v pokročilém vyhledávání je pak samostatně zvolený jazyk dokumentu celkem 1 079x nebo v kombinaci s druhem dokumentu 952x, pouze druh dokumentu byl užitý 723x, nějaké varianty limit bylo použito celkem 3 967x. Kombinace užívaných indexů byla sledována ve statistice formuláře vyhledávání z více polí, ve kterém se nejčastěji objevila varianta slova z názvů, rok vydání a slova z nakladatelů 270x a kombinace stejných souborů slov se slovy z autorů 141x (z celkem 697 hledání prostřednictvím tohoto formuláře). Podle statistik OPACu je zřejmé, že čtenáři využívají nejčastěji index všechna pole, který je přednastaven na prvním místě jak ve formuláři pokročilého tak i základního vyhledávání. Čtenáři i knihovníci očekávali, že uživatel OPACu používá častěji slova z názvů a autorů a z věcné části bibliografického záznamu pak slova z předmětových

hesel a klíčových slov. Pouze jednotlivci z akvizice a katalogizace pro uživatele volili i slova z akcí, nakladatelů a rok vydání. Nikdo z respondentů (čtenář ani knihovník) neočekával používání MDT.

Přehled z květnových statistik prohlížení abecedních rejstříků na WWW OPAC: signatura 1 178x, autor 1 165x, název 1 001x, unifikovaný název 0, korporace 3x, akce 1x, MDT 25x, nakladatel 136x, místo vydání 1x, ISBN/ISMN/ISSN 9x, edice 47x, předmětové heslo 216x, klíčové slovo 821x, předmět - osoby 2x, geografický údaj 9x, konspekt 0, formální deskriptory 18x, formální deskriptory SVK PK 38x, systémové číslo 52x a zdrojový dokument 0. Prohlížení rejstříků na WWW OPAC je méně časté než vyhledávání, ale přesto je způsob využívání shodný s vyhledáváním. Tzn. autor, název, předmětové heslo a klíčové slovo. Všichni knihovníci očekávali vyšší zájem o prohlížení rejstříků autorů a názvů. Několik katalogizátorů, akvizitérů a celý hudební kabinet volil pro uživatele rejstřík klíčových slov, část katalogizátorů a akvizitérů rejstřík předmětových hesel a edic. Jeden katalogizátor také tipoval používání rejstříků geografických údajů a formálních deskriptorů, část katalogizace a celý hudební kabinet rejstřík předmět - osoby. Statistiky užívání těchto posledně zmiňovaných rejstříků nepotvrdily.

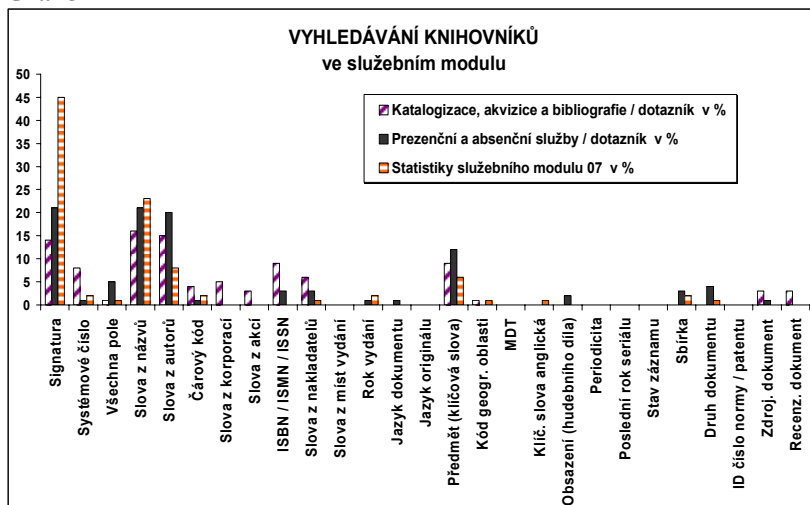
Graf 4

Tento graf je výstupem odpovědí z dotazníku na téma, zda-li knihovníci využívají vyhledávání ano-ne a zda-li využívají prohlížení rejstříku ano-ne. Graf naznačuje, že prohlížení rejstříků je obvyklejší při práci katalogizátorů, akvizitérů a bibliografů. Zaměstnanci služeb častěji používají vyhledávání,

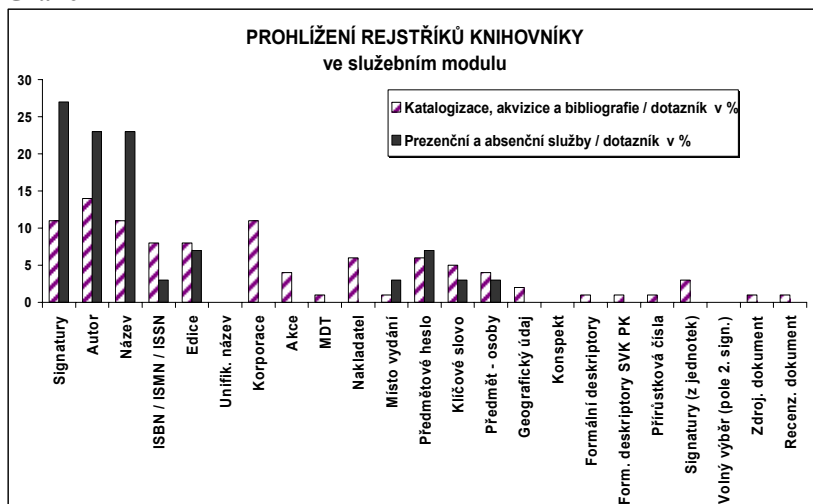
kde je možné kombinovat více parametrů najednou. Výjimkou je hudební kabinet, jehož pracovníci se spolupodílejí na rekatalogizaci zvukových dokumentů z fondu knihovny, jejich způsob práce ve služebním katalogu je podobný jako ve zpracovatelských odděleních. Pracovníci internetové studovny nepoužívají služební modul pro vyhledávání a objednávání, protože spolupracují se čtenářem při hledání na WWW OPACu.

Graf 5

Přehled z květnových statistik služebního modulu: signatura 1 801x, systémové číslo 66x, všechna pole 55x, slova z názvů 915x, slova z autorů 311x, čárový kód 99x, slova z korporací 5x, slova z akcí 0, ISBN/ISMN/ISSN 9x, slova z nakladatelů 20x, slova z míst vydání 2x, rok vydání 73x, jazyk dokumentu 10x, jazyk originálu 0, předmět (klíčová slova) 232x, kód geografické oblasti 36x, MDT 8x, klíčová slova anglická 24x, obsazení (hudebního díla) 0, periodicita 2x, poslední rok seriálu 6x, stav záznamu 6x, sbírka 81x, druh dokumentu 29x, ID číslo normy / patentu 1x, zdrojový dokument 0, recenzovaný dokument 0. Z tohoto grafu je patrný rozdíl ve zvyklostech zpracovatelských oddělení a služeb. Způsob hledání služeb je více podobný uživatelskému přístupu čtenářů, tj. nejčastěji používají slova z názvů, autorů, předmětových hesel a klíčových slov. Téměř mizivě využívají další možnosti, na rozdíl od katalogizátorů, akvizitérů a bibliografů.

Graf 6

Rejstříky prohlíží více katalogizátor a bibliograf, služby ve stejné struktuře jako v režimu vyhledávání, tj. autor, název, předmětové heslo. Ve službách jsou výjimkou opět pracovníci hudebního kabinetu, kteří ještě uvedli užívání rejstříků edic, klíčových slov a předmětu - osob.

Závěry průzkumu

Čtenáři nejčastěji vyhledávají přes formulář pokročilé vyhledávání z indexu všechna pole. Proč index všechna pole, zdá se, vyhovuje? Obsahuje velkou část údajů z bibliografického záznamu a pokud si čtenář není jistý, zda-li se slovní termín objevuje v názvu knihy nebo je vyjádřen ve věcném popisu, pak je varianta všechna pole nejvhodnější. Od doby, kdy do indexu všechna pole byla začleněna i signatura, ubyl pro čtenáře na důležitosti přímý index signatur. Knihovníci ze služeb index všechna pole doporučují zejména těm uživatelům, kteří nerozumějí struktuře bibliografického záznamu. Těchto přibývá zejména v mladé generaci, která se odnaučila používat lístkové katalogy řazené vždy pouze podle jednoho kritéria (autor, předmětové heslo nebo MDT). Index všechna pole čtenářům často připomíná způsob hledání na Internetu. Uživatelé jsou zvyklí vyhledat co největší počet záznamů a teprve potom dělají výběr.

Kromě toho čtenáři nejčastěji hledají podle autorů, názvů, klíčových slov, předmětových hesel. Čtenáři nehledají podle MDT, korporace, akce. K podobnému závěru došla v bakalářské práci J. Maixnerová roce 1999. Ukazuje se nadále, že uživatelům je bližší přirozený jazyk než znaky MDT.

Nedávno uvažovaná myšlenka, že bychom v indexaci dokumentů přešli na Deweyho desetinné třídění (DDC) a museli provést pracné konverze, se zdá z informace o nevyužívání systematického jazyka zcela neopodstatněná. Užitečnější bude čas a síly věnovat rozvoji autorit.

Ze statistiky a dotazníků vyplývá, že častým údajem, podle kterého ještě vyhledávají uživatelé i knihovníci na WWW OPACu i ve služebním modulu, je signatura. Signatura znamená pro knihovníka rychlý a jednoznačný způsob hledání záznamu. Domníváme se, že u čtenářů tento způsob hledání stále přetrvává z dob katalogu v systému KIMS, kde zapsáním signatury se dával požadavek na dokument.

Z výzkumu vyplývá, že uživatelům stačí několik zažitých vyhledávacích termínů, ale nejčastější hledání v indexu všechna pole dávají katalogizátorům perspektivu, že i ostatní údaje v bibliografickém záznamu jsou pro hledání prospěšná.

Zřejmě i závěr V. Krejčíkové, že uživatelé v roce 1998: "netrvali na kombinacích jednotlivých selekčních termínů", který se nám původně jevil diskutabilní, se dnešními statistikami potvrdil. Ve statistikách WWW OPAC byl v pokročilém hledání z celkového počtu 55 974 hledání použit index všechna pole 46 064x, ostatní indexy v zanedbatelném počtu a k tomu jen 3 967x použita nějaká kombinace limit (druh dokumentu, jazyk, rok). Očekávali jsme, že čtenáři budou limity více využívat.

Podle výsledků průzkumu usuzujeme, že uživatel nezkoumá další možnosti vyhledávání, využije nejčastěji to, co má přednastaveno. Ve WWW OPACu SVK PK je nastaven jako první formulář pokročilé vyhledávání a všechna pole - takto bylo nastaveno podle požadavků služeb, čtenáři měli potřebu kombinovat různé parametry.

Proč knihovníci ze služeb hledají podobně jako čtenáři? Služby hledají často podle zadání čtenáře, který má požadavek ve formě autor, slovo z názvu a pokud se nejedná o beletrii, pak udává obsah knihy několika klíčovými slovy.

Kombinace slova z názvů, rok vydání a slov z nakladatelů je typická pro studenty SŠ a VŠ, kteří mají tímto způsobem zadánu studijní literaturu. Potvrdila to statistika formuláře vyhledávání z více polí, kde se tato kombinace vyskytla nejčastěji.

Zpracovatelská oddělení více používají ke své práci rejstříky a totéž očekávají také od uživatelů WWW OPACu. Předpokládají také od uživatelů poměrně velkou znalost struktury bibliografického záznamu, což vyjadřují v předpokladu užívání např. rejstříků geografický údaj, formální deskriptor nebo předmět - osoby. Tato očekávání se nenaplnila. Čtenář nezná a nemůže znát strukturu záznamu, neovládá používané selekční termíny a není mu jasný ani rozdíl např. mezi klíčovým slovem a předmětovým heslem. Proto

čtenář raději užívá funkci vyhledávání než prohlížení abecedních rejstříků. Ve službách používají knihovníci rejstříky spíše jako pomůcku při nalezení správného autora, nevyhovují jim nemožností kombinovat více parametrů (např. roku vydání, druhu dokumentu aj.).

Jak WWW OPAC a katalogizátor pomáhá čtenáři překonat neznalost struktury záznamu a selekčních termínů? Současný katalog dovolí čtenáři vyhledávat podle jednotlivých slov, podle částí slov, čtenář nemusí znát celý termín, nezáleží na slovosledu. Katalog nabídne např. již zmíněný index všechna pole, kde je většina údajů z bibliografického záznamu; v indexu předmět (klíčová slova) jsou všechny údaje z polí věcného popisu – tzn. věcné téma, geografické jméno, volně tvořený termín – klíčové slovo, žánr-forma dokumentu, osobní jméno užitě jako předmět, jméno korporace a akce užitě jako předmět a také předmětové heslo z dříve vytvořených záznamů podle ČSN 01 0188; v indexu slova z názvů jsou hlavní názvy, unifikované názvy, názvy edic a všechny varianty názvů – např. obálkový název, název části, souběžný název. K jednotnosti a propojenosti selekčních termínů se intenzivně budují národní jmenné i věcné autority a zavádějí se do katalogů knihoven.

Závěr

Název našeho příspěvku je “Katalogizátor pro(ti)? uživateli katalogu aneb jak uvažuje knihovník o čtenáři“. Odpověď jednoznačně zní, že katalogizátor je pro uživatele katalogu a věříme, že to z tohoto příspěvku vyplývá. Zbývá odpověď na druhou část z názvu „Jak uvažuje knihovník o čtenáři“. Ze zkušenosti víme, že pracovníci služeb potřeby čtenářů znají lépe než katalogizátoři, což se potvrdilo. Potřebné je, aby požadavky čtenářů předávali kolegům zpracovatelských oddělení a ti mohli svoji činnost rozvíjet také na základě těchto poznatků a ve prospěch čtenáře.

S rozvojem informační společnosti, s růstem elektronických dokumentů a vývojem softwaru předpokládáme, že uživatelské potřeby se budou zvyšovat. Připravují se k tomu revidovaná katalogizační pravidla AACR3 a musí tomu odpovídat i automatizované knihovnické systémy. Takže práce katalogizátorů a vůbec knihovníků, pokud chtějí uspět, nekončí.

Literatura:

KREJČÍKOVÁ, Věra. Veřejný katalog ve Státní vědecké knihovně v Plzni. *Knihovní obzor*. 1998, roč. 6, č.1, s. 12-15.

MAIXNEROVÁ, Jana. *Elektronický katalog ve službách uživatelů Státní vědecké knihovny v Plzni. : bakalářská práce*. Plzeň : Západočeská univerzita, 1999. 47 s., 7 s. příl.

REJTHAROVÁ, Alena. *Využívání katalogů ve Státní vědecké knihovně v Plzni : diplomová práce*. Praha : Univerzita Karlova, 1967. 118 s.

ŘÍMANOVÁ, Radka. Kvalitní katalog - nezbytný zdroj pro poskytování služeb knihovny. In *Knihovny současnosti 2005 : sborník z 13. konference, konané ve dnech 13. - 15. září 2005 v Seči u Chrudimi*. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2005, s. 218-227.

ŠRAJBOVÁ, Magda. Vývoj katalogizační činnosti a katalogů SVK v Plzni. In VY-ČICHLO, Jaroslav (ed.). *50 let Státní a vědecké knihovny v Plzni : studie – data - vzpomínky*. Plzeň : Státní vědecká knihovna, 2000, s. 41-78.

ŠRAJBOVÁ, Magda. Katalogizační činnost v SVK PK v letech 2000-2005. In VY-ČICHLO, Jaroslav (ed.). *55 let Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje : studie - data – vzpomínky : 2000-2005*. Plzeň : Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2006, s. 97-117.

AUTORITNÍ ZÁZNAMY, ČIŠTĚNÍ REJSTRÍKŮ ANEB LZE SE POUČIT Z PROJEKTŮ EU?

Radka Římanová, Státní technická knihovna

Několik projektů řešených v minulých letech za podpory Evropské unie se věnovalo autoritním souborům (projekt AUTHOR, LEAF, VIAF). Společným rysem těchto projektů je snaha sdílet náklady na vytváření autoritních databází, které jsou budovány především národními bibliografickými agenturami a které jsou stále pocíťovány jako jistý stupeň luxusu v práci katalogizátorů.

Hlavní cíl budování autoritních databází, jak je definován v právě připomínkové konceptuální studii Funkční požadavky na autoritní záznamy [IFLA Working Group on Functional Requirements and Numbering of Authority Records (FRANAR), 2007] je vytvoření selekčního prvku (nebo jeho odkazu) pro třídění a vyhledávání v bibliografických databázích. Je vyjádřeno těmito funkcemi „najít entitu“ (Find) – „identifikovat entitu“ (Identify) – „dát do souvislosti s jinou entitou“ (Contextualize) - „přiradit správnou autoritní podobu záhlaví pro daný dokument“ (Justify). Každá autoritní entita je určována sadou vlastností a vzájemnými vazbami mezi nimi.

Autoritní záznam vzniká při bibliografickém popisu dokumentu a v souladu s konkrétní katalogizační instrukcí. Tato skutečnost je velice podstatná pro kooperaci mezi databázemi vznikajícími podle různých pravidel pro bibliografický popis (viz projekt VIAF) nebo paměťovými institucemi (viz projekt LEAF).

Evropská komise financovala v letech 1995–1997 projekt **AUTHOR**. Projekt měl za cíl zjistit možnosti mezinárodní spolupráce v oblasti tvorby a zpřístupňování osobních a korporativních autoritních hesel. Hlavní řešitelskou institucí byla Národní knihovna Francie (Bibliothèque nationale de France). Během projektu byla připravena konverze autoritních záznamů různých národních MARC formátů do komunikativního formátu UNIMARC.

V oblasti technického řešení projektu byl testován protokol Z39.50. Bylo úspěšně ověřeno virtuální simultánní prohledávání více autoritních databází zároveň [ZILLHARDT, 1998, s. 12].

Projekt odhalil významné rozdíly vyplývající z odlišného pojetí principů tvorby záhlaví pro autoritní záznam. Některé národní bibliografické

agentury ukládaly údaje do strukturovaných polí záznamu, jiné agentury stejné údaje zapisovaly do polí poznámek.

Další významné rozdíly byly zaznamenány u popisu korporativních entit. Způsob práce s variantním záhlavím nebyl shodný u žádných ze zkoumaných databází. Některé národní bibliografické agentury tvořily i pro záhlaví dočasných akcí (festivaly, konference) záhlaví podle pořadajících korporací stálých, nebo ho netvořily vůbec a dokumenty popisovaly pod názvem. Další okruh problémů vyplýval z transliterace jmen v jiných abecedách. Významné rozdíly byly zaznamenány také ve škále polí, která jednotlivé národní agentury vyplňovaly [TILLET. 2001].

Ve shrnutí výsledků projektu je mimo jiné uvedeno [ZILLHARDT. 1998. s. 20]: **Prohledávání autoritní databáze je plně efektivní pouze za předpokladu, že záznam bude prohledáván celý, včetně poznámkových polí.**

Pod záštitou IFLA byl v roce 2003 zahájen projekt **Virtuální mezinárodní autoritní soubor (Virtual International Authority File, VIAF)**. Do projektu se zapojily Německá knihovna (Die Deutsche Bibliothek, DDB), Kongresová knihovna (Library of Congress, LC) a OCLC počítačové online knihovní centrum (OCLC Online Computer Library Center, OCLC) (BENNETT, 2006a).

Projekt měl pět fází: vytvořit společný autoritní záznam z databáze Personennormdatei (PND) a autoritní databáze Kongresové knihovny. Dalším cílem bylo vytvoření spojovacího algoritmu pro porovnávání obou databází. Technologický princip pro práci s databázemi byl stanoven na standardech Open Archive Initiative (OAI). Čtvrtým cílem bylo vytvoření aktualizací souboru, který bude reagovat na změny v obou souborech a zabezpečí sdílení dat. Poslední fází projektu bylo vytvoření uživatelského rozhraní pro prohlížení záznamů databáze VIAF.

Jedním z problémů, který řešil projekt VIAF bylo navazování souvisejících autoritních záznamů na záznamy bibliografické. Z tohoto důvodu si řešitelé projektu všimli všech atributů, které jsou společně autoritní i bibliografické databázi a směřují k určení autoritní entity a to i v případě, že je v záhlaví autoritního záznamu uložena jiná varianta jména nebo názvu (různá pravidla → různá záhlaví).

Za velmi významné lze považovat zjištění prvků, které vedou k přesné strojové identifikaci autorů. Při vytváření souborného záznamu, tkz. vyšší autority (Enhanced Authority), byly údaje z obou záznamů spojovány do jediného záznamu údaje z PND i autoritní databáze LCC.

Pro tyto údaje byly ukládány ve formátu MARC21 do speciálních polí z řady 9XX. Např. pole 90X - identifikační čísla typu ISBN, 91X - názvová pole, 92X - údaje o vydavatelích, 93X - údaje o odpovědnosti z polí 245 \$c

MARC21, 94X - atributy (např. jazyk dokumentu, autorská role, znak Konceptu), 95X - spoluautoři, 96X - předmětové údaje (z pole 600 MARC21 bibliografického záznamu), 99X - speciální pole (např. číslo připojeného bibliografického záznamu) [BENNETT. 2006].

Údaje, které vedly k přesnému spojení záznamů byly rozděleny do dvou skupin: **přesné vlastnosti**: název díla, standardní číslo, přesná biografická data, spoluautoři, předmětové heslo personální; **slabší vlastnosti**: pouze jedno z biografických dat (datum narození a úmrtí), oblast působení, typ publikací, ke kterým se autor váže (knihy, filmy, hudebniny,...), jazyk, nakladatel, dílčí názvy děl, datum publikování, země působení, autorská role.

Při vytváření vyššího autoritního záznamu byly údaje získávány z autoritní i bibliografické báze. Celkem bylo spojováno 2 659 276 DDB jmen s 4 187 973 LC jmény. Úspěšně bylo spojeno celkem 558 618 záznamů [BENNETT. 2006]. Projekt **Propojování a prohledávání autoritních souborů (Linking and Exploring Authority Files, LEAF)** [Consortium LEAF. 2001] byl řešen od roku 2001 do roku 2004. Ve své metodice navázal na projekt AUTHOR. Na jeho řešení se podílely knihovny a archívy z mnoha zemí Evropské unie.

V rámci projektu byl vytvořen centralizovaný repozitář autoritních záznamů získaných z lokálních národních databází různých paměťových institucí (knihovny, archívy), v různých datových formátech, zpracovaných podle různých pravidel zpracování a v různých jazycích. To vše se vzájemným propojením záznamů o téže autoritní entitě. Toto propojování bylo stanoveno nejen na úrovni propojování řetězců slov v záhlaví, jehož nespolehlivost projekt prověřil, ale i na bázi identifikačních čísel, případně identifikátorů autoritních entit, z jednotlivých lokálních systémů. Každý záznam v centrální databázi po přijetí obdržel své stálé identifikační LEAF číslo [KAISER, 2003].

Jedním z principů řešení projektu byla podmínka, že v centrální databázi po uložení nebudou ztraceny žádné údaje, které záznam obsahoval v lokálním systému [Weber, 2004, s. 231].

Při aktualizaci dat pracuje systém metodou sklizení – „harvesting“ (protokol OAI-PMH), nové a aktualizované záznamy byly pravidelně sbírány z lokálních databází do centrální databáze, kde byly ukládány v jednotném výměnném formátu, který je odvozen od formátu XML EAC, metadatový formát Encoded Archival Context (EAC) ve formátu XML.

Tento formát, jehož prezentace je dostupná na internetu [Encoded Archival Context Working Group, 2004], vytváří mezinárodní pracovní skupina EAC Working Group. Požadavkem projektu bylo umožnit uživatelům zobrazit jakýkoli záznam z databáze v různém autoritním formátu bez ohledu na to, jaký byl vstupní formát záznamu. Tyto zobrazovací formáty byly

pojmenovány s přídávkem jako „like“ (MARC 21-like, UNIMARC-like, MAB2-like). Tato funkce je natolik potřebná, že řešitelé projektu k jejímu definování přistoupili navzdory tomu, že automaticky generovaný formát nedosahuje kvality původního záznamu [KAISER, 2003].

Jutta Weberová [2004, s. 235] ve shrnutí poznatků a závěrů projektu, mimo jiné uvádí:

- Informace získané o jedné osobě z lokálních systémů musí být zobrazeny společně.
- Všechny informace získané k jedné osobě musí být porovnané.
- Sada údajů, které se mají uvádět do autoritního záznamu osoby by měla být standardizována.
- Šance pro úspěšné vyhledání záznamu o autoritní entitě úměrně narůstá s každým jednotlivým záznamem nebo údajem, který je přidán do centrální databáze.
- Nové a přidávané údaje jsou přínosem i pro uživatelskou veřejnost.

V České republice se podařilo do budování národního autoritního souboru v rámci projektu **Kooperativní tvorba a využívání souboru národních autorit** koordinovaného Národní knihovnou ČR zapojit více než 60 knihoven. Velice kladně ke spolupráci přispěl dotační program Ministerstva kultury VISK, který má od roku 2001 pro tento projekt vyhrazen samostatný podprogram v programu VISK9 (v roce 2000 byl projekt řešen v rámci programu pro souborný katalog ČR). Tento program umožňuje získat prostředky knihovnám na nákup protokolu Z39.50, který je zásadní podmínkou pro spolupráci knihoven, které mají jiný knihovnický software než Národní knihovna ČR (Aleph, firmy Ex Libris). Jedná se o velmi úspěšný projekt, který významně přispívá ke kultivaci české katalogizační obce a bibliografických databází na lokální i souborné úrovni.

Právě úspěšnost tohoto projektu dává naději, že těchto pevných základů lze využít pro další rozvoj a další posunutí práce na projektu.

Typickou činností, která je podporována ve zmiňovaném dotačním programu VISK9 je „čištění lokálních autorských přístupových rejstříků“. Toto čištění je velmi pracné a nákladné a probíhá především na bázi ruční práce, i když automatizované knihovnické systémy nabízejí pro tuto činnost určitý stupeň podpory (např. systém Advance Rapid Library). Cílem čištění je odstranit duplicitní výskyty téhož záhlaví v rejstříku (stejná autoritní entita), opravit chybně zapsaná záhlaví. Součástí těchto projektů je i harmonizace databáze autoritních záznamů s národní databází, položky rejstříků generované z autorských polí bibliografického záznamu jsou propojeny s autoritním záznamem vložením záhlaví z autoritního záznamu do pole 1XX nebo 7XX záznamu bibliografického. Ovšem míra automatizovaného propojování je velmi omezená, protože v současné době nemůže nikdy nahradit inte-

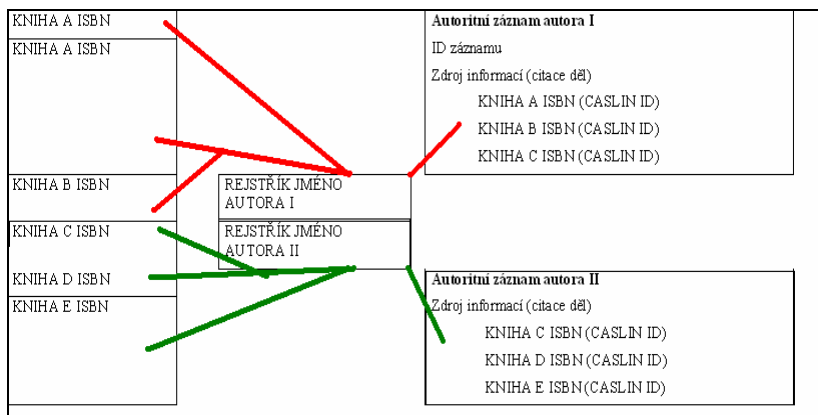
lektuální práci při rozhodování, zda konkrétní autor je autorem konkrétní publikace, neboť tuto informaci nenese v sobě v současné době autoritní záznam vytvářený pro český národní soubor (viz projekt VIAF).

Další knihovna, která k čištění rejstříků přistoupí, **nemůže plně automatizovaně** využít práce jiné knihovny k propojení svých bibliografických záznamů s autoritní databází.

Čištění rejstříků a přiřazování bibliografických záznamů k autoritním je pro operátora jednodušší, pokud je v autoritních záznamech uloženo více citací děl v poli zdroj nalezených informací (pole 670 MARC21/Autority), nebo je dokonce dostupná kompletní bibliografie autora. U autorů odborné literatury považují takový soupis děl za nejpřesnější vlastnost určující autoritní entitu. Problémem je, že citace děl, tak jak je nyní v českých autoritních záznamech uváděna, není přesným propojovacím prvkem, neboť má velmi různorodý způsob zápisu, který se mění v průběhu dnes již více než desetileté existence databáze (první práce zahájeny v roce 1996) a i současné metodické pokyny Národní knihovny se na tento údaj (v poli 670 \$a) dívají pouze pohledem pravidel AACR2 (např. „připouští možnost zápisu citace ve formě Jeho: Toppics in the theory of generative grammar“) [LUFFER, 2006. s. 25].

V letošním roce byla z popudu Národní knihovny ČR a jejich digitalizačních aktivit zahájena jednání o volbě jednoznačného identifikátoru díla pro potřeby identifikace digitalizovaných děl [Národní knihovna České republiky. 2007] V rámci jednání o trvalém identifikátoru je též uvažováno o jednoznačném identifikátoru záznamů v souborném katalogu. Tento návrh má několik problémů směrem k využití k identifikaci digitalizovaných děl (v tomto směru se přikláním spíše k identifikaci na úrovni digitalizované jednotky, neboť digitalizovaná kopie je vždy obrazem konkrétního fyzického díla), ale jeho naplnění by přineslo výhody právě směrem k propojování bibliografických a autoritních záznamů a možnostem je sdílet.

I když projekt VIAF považuje ISBN za „přesnou vlastnost“, z katalogizační praxe víme, že se nemusí vždy jednat o jednoznačnou identifikaci, protože publikace může mít uvedeno ISBN chybně, duplicitně vůči jiné publikaci, ze záznamů pokračujících děl se ISBN může zcela vypustit a mnoho knih, jejichž záznamy katalogy knihoven obsahují, ISBN nemá (v ČR systém zaveden v roce 1989). Vytvořením jednoznačného identifikátoru provedení díla (FRBR terminologie: manifestation) v rámci souborného katalogu by celou akci zpřesnilo.

Obrázek naznačuje možnosti vytváření automatických vazeb mezi autoritní a bibliografickou bází dat, které vzniknout automaticky jako výstup „čistění rejstříků“.

Knihovna, která bude ve svém lokálním systému mít uložena díla tohoto autora, naimportuje do svého lokálního systému autoritní záznam a na základě uložených vazeb se automaticky v rejstříku vytvoří správné vazby na díla, jejichž ID je v autoritním záznamu uloženo.

Naznačené řešení je pouze teoretickým návrhem, který nebyl testován. Na první pohled se otevírá např. otázka zvládnutí vazeb mezi bibliografickými záznamy a autoritními záznamy v případě, že se na autoritní záznam navazuje vysoký počet bibliografických záznamů (např. autoři článků v denním tisku). Pravděpodobně by bylo nutné pro každý automatizovaný knihovnický systém, ve kterém „čistění“ a import záznamů s vazbami na bibliografické záznamy probíhá, vytvářet vlastní softwarové prostředky pro podobnou funkci.

Druhým perspektivním okruhem využití potenciálu autoritních souborů je spolupráce s dalšími typy paměťových institucí a propojování autoritních souborů jako soubor ontologií na další nebibliografické databáze – viz propojení na Wikipedii [BARTL, 2006].

V České republice se podporou spolupráce paměťových institucí za pomoci využití autoritních záznamů uložených v databázi zabývá systematicky firma Cosmotron [ANDREJČÍKOVÁ, 2006]. Vzhledem k tomu, že se jedná o firmu, která úzce spolupracuje s koordinačním centrem v Národní knihovně ČR lze předpokládat, že tato možnost rozvoje nebude opominuta. V tomto směru jsou jistě inspirativní výsledky projektu LEAF. Domnívám se, že zásadním rozhodnutím pro další rozvoj českého souboru bude muset být změna koncepce, a to ve smyslu, zda se budeme na český národní auto-

ritní soubor dívat pouze zorným polem ověřování záhlaví či jeho působení rozšíříme i směrem k faktografickému popisu.

Jaké možnosti se nám pak otevřou nám velmi pěkně ilustruje např. OPAC Střeďočeské vědecké knihovny Kladno [<http://ipac.svkk1.cz>], který v záznamech integruje pole vyplňovaná podle standardů pro katalogizaci i pole faktografická. Problémem však zůstává nekoordinovanost uložení tagování těchto polí na národní úrovni a tudíž nízká míra automatizovaného sdílení těchto databází institucemi, které nemají knihovní systém Advanced Rapid Library. Uživatelský přínos takových databází je jednoznačný. Znamená to však, že knihovny rozšíří svou činnost novým směrem a nabídnou svým uživatelům zcela nové služby. Nelze tedy zakončit můj článek jinak, než citátem ředitele Městské knihovny v Praze Tomáše Řeháka, tj. větou, která musí být leitmotivem naší každodenní práce, tedy i v oblasti katalogizace: „*Existují dva druhy knihoven: ty, které se změňí, a ty, které zaniknou.*“

Literatura:

ANDREJČÍKOVÁ, Naděžda. 2006; ŠAFRÁNEK, Josef M. : *Projekt webu českých památek : [prezentace přednášky]* [online]. Praha : Konference Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2006, 2006 , 16.04.2007 [cit. 2007-07-07]. Text v češtině. Dostupný z WWW: <http://skip.nkp.cz/KeStazeni/Archivy06/Andrejci-kova.ppt>.

BARTL, Zdeněk. 2006. Authority a Wikipedie našly společnou řeč. *Ikaros* [online]. 2006, roč. 10, č. 11 [cit. 2007-07-17]. Dostupný na World Wide Web: <http://www.ikaros.cz/node/3669>. URN-NBN:cz-ik3669. ISSN 1212-5075.

BENNETT, Rick.2006; HENGEL, Christina; HICKEY, Thomas, O'NEILL, Edward T.;TILLETT, Barbara B. Virtual International Authority File [online]. In: *ALA Annual Conference, 24 June 2006, New Orleans, Louisiana (USA)*. Huron Chicago, American Library Association, 2006 [cit. 2006-12-12]. Dostupné na WWW: <http://www.oclc.org/research/projects/viaf/ala2006c.ppt>

Consortium LEAF. 2001. *Linking and Exploring Authority Files : home* [online]. 2001- [cit. 2006-04-01]. Dostupné na WWW: <http://crxnet.com/leaf/index.html>.

Encoded Archival Context Working Group. 2004. *Encoded Archival Context : beta* [online]. Charlottesville : EAC Working Group, 2004, 2004-08-10 [cit. 2006-03-20]. Dostupné na WWW: <http://www.iath.virginia.edu/eac/>.

IFLA Working Group on Functional Requirements and Numbering of Authority Records (FRANAR). 2007. *Functional Requirements for Authority Data : A Conceptual Model* [online]. 2007, Draft 2007-04-01 [cit. 2007-07-07]. Text v angličtině. Dostupný z WWW: <http://www.ifla.org/VII/d4/FRANAR-ConceptualModel2nd-Review.pdf>.

KAISER, Max, et al. 2003. New ways of sharing and using authority information : the LEAF project. *D-Lib Magazine* [online]. 2003, vol. 9, no. 11 [cit. 2006-03-02]. Dostupné na WWW: <http://www.dlib.org/dlib/november03/lieder/11lieder.html>. ISSN 1082-9873.

LUFFER, Jan. 2006. Metodika tvorby a kontroly jmenných autorit ve formátu MARC21 : Oobní jména. 1. vyd. Praha : Národní knihovna ČR, 2006. 38 s. Standardizace; sv. 28. ISSN edice 1211-7366. Dostupný z WWW: http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_Marc21_osobni-jmena_autority.htm. ISBN 80-7050-507-9.

Národní knihovna České republiky. 2007. Vítejte na portálu pracovní skupiny pro perzistentní identifikátory [online]. Praha : NK ČR, 2007- [cit. 2007-07-07]. Text v češtině. Dostupný z WWW: <<http://pid.ndk.cz/>>.

TILLET, Barbara. 2001. Authority Control on the Web. In *Proceedings of the Bicentennial Conference on Bibliographic Control for the New Millennium : November 15-17, 2000* [online]. Washington : Library of Congress, 2000 [cit. 2006-03-12]. Dostupné na WWW: http://www.loc.gov/catdir/bibcontrol/tillet_paper.html.

WEBER, Jutta. 2004. LEAF: Linking and Exploring Authority Files. *Cataloging and classification quarterly*. 2004, vol. 38, no. 3/4, s. 227-236. ISSN 0163-9374.

ZILLHARDT, Sonia 1998; BOURDON, Françoise. *Author project : final report : report for publication*. Paris : Bibliotheque nationale de France, 1998, 38 s.

CO JE KLÍČEM KE SPOKOJENOSTI UŽIVATELE?

Libuše Machačová, Vědecká knihovna Olomouc

Úvod

Vědecká knihovna v Olomouci (dále jen VKOL) patří ke knihovnám s právem povinného výtisku, proto většinu přírůstků tvoří právě povinný výtisk. Jsou zpracovávány různé druhy dokumentů a podstatná část z nich se katalogizuje v rámci sdílené katalogizace přímo v bázi Národní knihovny NKC01 (= hlavní báze Národní knihovny). Sdílená katalogizace je založena na spolupráci knihoven s právem povinného výtisku, které mají stejný systém (ALEPH), ale především používají stejnou metodiku jmenného i věcného popisu: Národní knihovna (NK) v Praze, Moravská zemská knihovna (MZK) v Brně a VKOL.

V rámci sdílené katalogizace jsou zpracovávány české monografie, sborníky, seriály typu aktualizací, iterací a ročenek a kartografické dokumenty. Do budoucna se plánuje začít se zpracováním dalších druhů dokumentů (např. grafika, hudebniny), které zatím každá ze zúčastněných knihoven zpracovává samostatně ve své lokální bázi.

Zapojení do sdílené katalogizace přineslo různé změny v organizaci práce, které ve svém důsledku přinesly lepší služby uživatelům.

Elektronický katalog VKOL se začal budovat od roku 1990, kdy bylo zahájeno v experimentálním provozu ukládání záznamů v databázové podobě. Nejdříve probíhala katalogizace výběrově jen u některých knih (v programu CDS/ISIS). Tento elektronický katalog však nebyl vystaven na internetu a bylo možné do něj nahlížet jen v budově knihovny.

Zpřístupnit katalog pomocí internetu a tím zlepšit služby uživatelům se podařilo v roce 1999 díky novému automatizovanému knihovnímu systému ALEPH 500. Jednalo se o systém postavený nad databází ORACLE a zahrnující GUI (grafické uživatelské prostředí), WWW a Z39.50.

Aby bylo možné objasnit vliv akvizice a katalogizace na služby uživatelům, musíme se nejdříve s linkou zpracování seznámit.

Hlavní linka zpracování

Tato hlavní linka zpracování zahrnuje knihy (jedno- i vícesvazkové monografie), sborníky, nepravá periodika, hudebniny, kartografické dokumenty a disertace. Zpracovávají se zde dokumenty v různých jazycích, i když převládá česká produkce. Zkompletované ročníky periodik jsou zpracovány jen oddělením doplňování fondů a neprocházejí celou linkou zpracování. Ostatní druhy dokumentů (např. pravá periodika, audiovizuální dokumenty) se zpracovávají mimo tuto hlavní linku.

Doplňování fondů

Podstatnou část přírůstku představuje povinný výtisk. Jedná se asi o 85%, zbytek podle způsobu nabytí tvoří nákup (asi 6%), mezinárodní výměna a dary. Pracovníci tohoto oddělení nejdříve zkontrolují, zda konkrétní dokument už není ve fondu - jedná se o tzv. zjišťování na duplikát. Pokud už je dokument ve fondu, dostane další exemplář přidělenou stejnou signaturu a projde zkráceným zpracováním (neposílá se už do katalogizace, ale přímo do oddělení ochrany fondů). Stejně se postupuje i u dotisků.

Podobným, tj. zrychleným způsobem, se zpracovávají ještě ty dokumenty, které jsou v okamžiku akvizičního zpracování ve VKOL už hotovy (tj. zrevidovány jmenně i věcně) v bázi NKC01. Tady se přímo ukazuje velká výhoda sdílené katalogizace, protože doba zpracování takovýchto dokumentů je jen jeden den. Tohoto významného zrychlení bylo dosaženo změnou organizace práce – akvizitér pozorně sleduje stav zpracování dokumentu v NKC01 a svou prací tak kladně ovlivňuje to, že se kniha dostane v nejkratším možném čase přímo k uživateli.

Kde je však ještě jistě rezerva, je v době vazby. Pokud je kniha brožovaná, čtenář na ni bohužel musí ještě nějakou dobu čekat.

V případě, že se jedná o regionální literaturu, VKOL do svého fondu dokupuje 2. exemplář (povinný výtisk je určen jen k prezenční výpůjčce). Opět díky změně v organizaci práce dostane uživatel knihu dříve než v předchozím období. U brožovaných výtisků jde jeden ihned do vazby a jen jeden prochází linkou zpracování. U vázaných knih je jeden exemplář ihned k dispozici k prezenční výpůjčce a opět jen jeden exemplář prochází linkou zpracování.

Od roku 2002 se také povinně sleduje správnost ISBN. Správné ISBN nutné k fungování Jednotné informační brány – to má významný vliv na vyhledávání, přímo tedy ovlivňuje služby pro uživatele.

Jmenný popis

Součástí práce katalogizátorů je i sjednocování podoby jména a ověřování jeho správné podoby v souboru autorit (po připojení se k projektu bu-

dování Národního souboru autorit se toto stalo rutinou). Díky tomu uživatel najde jméno jednoho a toho stejného autora nebo korporace vždy pod stejnou, unifikovanou podobou.

Zvláštní kapitolou jsou seriály – ve VKOL bylo zvykem půjčovat je prezenčně. Došlo však ke změně katalogizačních pravidel (Dodatek AA-CR2R) a seriálově se začaly zpracovávat také aktualizace, iterace (příklad iterací – zákony, právní předpisy), dále opakující se sborníky z konferencí nebo akce a ročenky. I když se změnil způsob katalogizace z monografického zpracování na seriálové, tady zůstala výjimka a tento typ dokumentů se i nadále půjčuje absenčně. Uživatele jistě nezajímá, že je Zákoník práce nebo Stavební zákon iterace, on si to chce stejně jako dříve půjčit domů – a to mu bylo umožněno. Je tedy na akvizitérovi i katalogizátorovi, aby u práce přemýšleli a správně označili status umožňující absenční výpůjčku i u těchto typů seriálově zpracovávaných dokumentů. Proto nejde tuto práci dělat mechanicky.

Jaké další služby může katalogizátor poskytnout uživatelům?

- Paralelní vazba, vazba nahoru, dolů – pomůcka pro čtenáře
  - Systém ALEPH umožňuje propojení záznamů vazbou (tzv. vazba LKR), kdy je možné se jediným kliknutím dostat od jednoho záznamu ke druhému. Jedná se o pole, které přidává katalogizátor jako nadstandard, nejedná se o povinné pole bibliografického záznamu. Díky tomuto poli mohou být propojeny záznamy přívazků nebo hlavního díla a suplementů. Taktéž se toto pole používá pro propojení záznamů seriálů při změně názvu nebo k upozornění na monografická čísla seriálů. Příklady: Obr. 1.
- Poznámka pro OPAC
  - Tuto poznámku používá katalogizátor proto, aby sdělil uživateli podrobnější informace týkající se jednotlivých svazků seriálů, případně vícesvazkových monografií a u souborných záznamů. Uživateli to usnadňuje orientaci v záznamech jednotek. Příklady: Obr. 2-4.

Obr. 1 – Příklad paralelní vazby pro propojení záznamů

Signatura	1-160 922
Svazky	13(2004)-15(2005)-
Exempláře	Všechny jednotky <input type="button" value="Objednat"/>
Formát	 Serial
Název	Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. Romanica Olomucensia
Nakl. údaje	Olomouc : Univerzita Palackého, [1974]-
Rozsah	sv. , 26 cm
Chybné ISSN	0291-634X (chyb.)
Jazyk	fre, por, spa
Poznámka	Jednotlivé řady mají samostatné číslovaní Některé svazky monografické Jednotlivé sv. mají ISBN Popisáno podle: XI (2002)
O předmětu	románské jazyky románské literatury romanistika sborníky
Žánr, hudební ž.	60 - Filologie [11]
Koncept	611.13
MDT	621.13 60*(13)+008(100) 082
O předmětu angl.	Romance languages Romance literatures Romance studies
Žánr angl.	miscellanea
Počet kusů	6
Paral. vazba	Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica
Paral. vazba	Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica
Paral. vazba	Dalla letteratura al film (e ritorno). Romanica XVI
Paral. vazba	Université d'été Langue(s) et langues, Romanica XVII

Obr. 2 – Poznámka pro OPAC zapsaná v jednotkách upozorňuje na další podrobnosti (seriálový záznam)

HLAVNÍ KATALOG - Knihovni jednotky

Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Olomouc : Univerzita Palackého, [1974]-. ISSN : * 0291-634X (chyb.)

Pro zadání požadavku na výpůjčku nebo kopii jednotky klepněte na odkaz ("objednat" nebo "kopie").

Vyberte rok: Vyberte ročník: Vyberte dílčí knihovnu:

	Status	Půjčeno do	Sbírka / Doba vyhledání	Signatura	Popls	Žádáno	Police	Čárový kód	Poznámka
<input type="button" value="Objednat"/> <input type="button" value="Foto-opis"/> <input type="button" value="Detail"/>	1 měsíc	Exemplář je volný	Hlavní sklad / za 2 hodiny	1-160 922/ 13	2004 13			2650430675	Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. 05. Romanica Olomucensia. XII. - Téma: Histoire a současný stav. PV
<input type="button" value="Objednat"/> <input type="button" value="Foto-opis"/> <input type="button" value="Detail"/>	1 měsíc	Exemplář je volný	Hlavní sklad / za 2 hodiny	1-160 922/ 13	2004 13			2650430676	Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. 05. Romanica Olomucensia. XII. - Téma: Histoire a současný stav. PV
<input type="button" value="Objednat"/> <input type="button" value="Foto-opis"/> <input type="button" value="Detail"/>	1 měsíc	Exemplář je volný	Hlavní sklad / za 2 hodiny	1-160 922/ 14	2004 14			2650447437	Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. 06. Romanica Olomucensia. XIV. - Téma: Compétences nouvelles pour une europe nouvelle. PV
<input type="button" value="Objednat"/> <input type="button" value="Foto-opis"/> <input type="button" value="Detail"/>	1 měsíc	Exemplář je volný	Hlavní sklad / za 2 hodiny	1-160 922/ 14	2004 14			2650447436	Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. 06. Romanica Olomucensia. XIV. - Téma: Compétences nouvelles pour une europe nouvelle. PV
<input type="button" value="Objednat"/> <input type="button" value="Foto-opis"/> <input type="button" value="Detail"/>	1 měsíc	Exemplář je volný	Hlavní sklad / za 2 hodiny	1-160 922/ 15	2005 15			2650604150	Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. 07. Romanica Olomucensia. XV. PV
<input type="button" value="Objednat"/> <input type="button" value="Foto-opis"/> <input type="button" value="Detail"/>	Do studoven	Exemplář je volný	Hlavní sklad / za 2 hodiny	1-160 922/ 15	2005 15			2650604151	Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. 07. Romanica Olomucensia. XV. PV

Obr. 3-4 –Poznámka k obsahu je v jednotkách doplněna rozpisem, o který svazek se jedná

Signatura	II 868 597
Svazky	Sv. 1-3
Exempláře	Všechny jednotky Objednat
Formát	 Kniha
Autoři	Krausová, Zdeňka
Název	Český jazyk pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia /
Autoři, ost.	Pašková, Martina Vaňková, Jana, 1956-
Vydání	1. vyd.
Nakl. údaje	Přízeň : Fraus, 2006-
Rozsah	sv. : il. (převážně barev.) ; portréty ; 28 cm
ISBN	80-7238-636-4 (učebnice : brož.) 80-7238-637-2 (pracovní sešit : brož.) 978-80-7238-638-6 (příručka pro učitele : brož.)
Poznámka	Název příručky učitele: Český jazyk 9 pro základní školy a víceletá gymnázia
Poznámky k obsahu	učebnice. 2006. 136 s. – pracovní sešit. 2006. 68, 12 s. + příl. Přehled učiva – příručka učitele. 2007. 224 s.

HLAVNÍ KATALOG - Knihovní jednotky

Zpět

Krausová, Zdeňka Český jazyk pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia / Zdeňka Krausová, Martina Pašková, Jana Vaňková Přízeň : Fraus, 2006- ISBN 80-7238-636-4 (učebnice : brož.) ISBN 80-7238-637-2 (pracovní sešit : brož.) ISBN 978-80-7238-638-6 (příručka pro učitele : brož.)

Pro zadání požadavku na výpůjčku nebo kopii jednotky klepněte na odkaz ("objednat" nebo "kopie").

Vyberte rok [Všechny](#) Vyberte ročník [Všechny](#) Vyberte dílčí knihovnu [Všechny](#) [Aktualizovat](#)

	Status	Půjčeno do	Sbírka / Doba vyhledání	Signatura	Popis	Žádáno	Police	Čárový kód	Poznámka
Objednat	1 měsíc	Exemplář je volný	Hlavní sklad / za 2 hodiny	II 868.597/2	pracovní sešit		2650620080		PV
Fotokopie									
Detaily									
Objednat	Ve zpracování	Ve zpracování	Hlavní sklad / za 2 hodiny	II 868.597/3	příručka učitele		2650707759		PV
Fotokopie									
Detaily									
Objednat	1 měsíc	Exemplář je volný	Hlavní sklad / za 2 hodiny	II 868.597/1	učebnice		2650620082		PV
Fotokopie									
Detaily									

Věcný popis

I ve věcné katalogizaci platí, že unifikace přináší čtenáři výhody při vyhledávání. Národní soubor věcných autorit se stal nástrojem standardizace a unifikace a slouží i pro sdílenou katalogizaci.

Při tvorbě předmětových hesel přešla knihovna od roku 2001 na metodu Národní knihovny. U víceslovných hesel je od té doby na rozdíl od dřívější praxe užíván přirozený slovosled.

Metoda Konspektu je využívána od roku 2003: nejdříve pasivně v rámci přebírání záznamů z NK, posléze od počátku roku 2004 jde o aktivní používání a přidělování 500 skupin Konspektu. V průběhu roku 2004 se hierarchická struktura Konspektu rozšířila i o 24 předmětových kategorií, které jsou součástí autoritních záznamů skupin Konspektu jako jejich nadřazené termíny.

Díky Konspektu může být budována tzv. Tematická mapa fondů VKOL. Ta je určená všem zájemcům – uživatelům, ale i knihovníkům, kteří chtějí získat rychlou informaci o tematickém profilu fondů VKOL. Tato tzv. mapa je uživatelům k dispozici od září roku 2006.

Přebírání záznamů a využití Jednotné informační brány

Nespornou výhodou systému ALEPH je, že umožňuje prostřednictvím protokolu Z39.50 přebírání záznamů. Toto však není výhoda jen pro katalogizátory, ale také pro uživatele – dříve se dostane k informacím, záznam je jednotný (stejný v různých knihovnách).

Portál Jednotná informační brána pomocí jednotného rozhraní umožňuje prohledávat katalogy několika knihoven najednou.

Nejlepším jednoznačným identifikátorem pro vyhledávání je přitom ISBN - mezinárodní číslo knihy, přidělené Národní agenturou ISBN v Praze, nebo ISSN u seriálů.

Sdílená katalogizace

Díky nástroji ALEPH-Cluster bylo možné uskutečnit sdílenou katalogizaci. Funguje na základě vytvoření vazby mezi centrální (NKC01) a lokální bází prostřednictvím shodného identifikačního čísla v poli 001. Při každém uložení záznamu v centrální bází je automaticky na pozadí upraven záznam v lokální bází – změny se replikují. Obráceným směrem vazba nefunguje: pokud si někdo udělá změnu pouze v lokální bází, tato změna se nepřenáší směrem do báze centrální.

Každý záznam je vytvořen skutečně a jen jednou – ne třikrát v každé knihovně a pokaždé trochu jinak. Sdílená katalogizace tedy přináší jednotnost a vyšší kvalitu, což je předpokladem pro spokojenost uživatelů.

Po téměř dvou letech sdílené katalogizace se domnívám, že při hodnocení prospěšnosti se ukázala sdílená katalogizace výhodná nejen pro knihovníky, ale především pro uživatele.

Závěr

Co je tedy z pohledu katalogizátora klíčem ke spokojenosti uživatele?

- Rychlost zpracování – ta by měla být prioritou
- Kvalitní, úplné záznamy
- Jednotnost záznamů
- Komfortní služby při vyhledávání dané využitím všech možností, které katalogizátorovi automatizovaný systém poskytuje (využití polí pro vazbu záznamů, poznámek pro OPAC...)

Vyplývá z toho, že i akvizitér a katalogizátor při své práci myslí na uživatele. Ti nám také poskytují zpětnou vazbu svými připomínkami.

Každá činnost v knihovně musí vždy směřovat k uživateli a musí být pokornou službou; toto bychom měli mít stále na paměti.

CO JE CÍLEM NAŠÍ KATALOGIZACE – JE TO SKUTEČNĚ SPOKOJENÝ UŽIVATEL NEBO KATALOGIZACE SAMA?

Helena Sedláčková – Jiří Mazal, Knihovna UP Olomouc

Abychom mohli na tuto provokativní otázku odpovědět, je třeba v prvé řadě analyzovat současný stav, ve kterém se katalogizace na UP nachází. Proto se o to před závěry, ke kterým jsme dospěli, nejdříve pokusíme.

Současný stav věcné katalogizace v Knihovně Univerzity Palackého

Knihovna Univerzity Palackého (KUP) provozuje souborný katalog v systému T-Series, V 307 UPOL, který obsahuje řadu vylepšení a doplnění oproti standardní verzi V 307. Charakteristickým rysem katalogu je právě jeho souborný charakter, neboť vedle centrální knihovny umístěné v budově bývalé Tereziánské zbrojnice zahrnuje i následující pobočky:

- Knihovnu Přírodovědecké fakulty
- Knihovnu Lékařské fakulty
- Knihovnu Cyrilometodějské teologické fakulty
- Knihovnu Právnické fakulty
- Knihovnu Fakulty tělesné kultury
- Studovnu Pedagogické fakulty.

Pod KUP spadá i Britské centrum, jeho katalog je však zcela samostatný. Součástí KUP není Rakouská knihovna, ale její katalog je ve fondu zařazen a knihovnice Rakouské knihovny musí dodržovat katalogizační pokyny z KUP. V přehledu Knihoven jednotlivých fakult chybí Filozofická fakulta, protože zejména pro ni KUP slouží. Akvizice a katalogizace je převážně centralizovaná, prováděná v Oddělení tvorby fondů KUP. Jednotlivé knihovny si doplňují pouze signatury. Část dokumentů si však knihovny zpracovávají samy, jedná se zejména o dary, diplomové práce, výměny apod.

Samostatnou kapitolu tvoří Knihovna Přírodovědecké fakulty, která zahrnuje několik dílčích částí, např. Hlavní studovnu, Knihovnu biologických oborů nebo Studovnu zaměřenou na matematiku. Tyto knihovny jsou obsazeny profesionálními zaměstnanci, Přírodovědecká fakulta má však řadu kateder, které mají své vlastní knihovny, vedené zpravidla sekretářkami ústavu. Jejich fondy často ani nejsou zahrnuty do souborného katalogu a nachá-

zí se stále v lístkové podobě. Tuto situaci má napravit postavení nové budovy Přírodovědecké fakulty, která umožní odstranit současnou roztržitost fondu této pobočky KUP.

V našem souborném katalogu lze najít většinu dokumentů vyskytujících se na Univerzitě Palackého, včetně dokumentů rozmístěných na katedrách jednotlivých fakult, byť jsou pro uživatele nedostupné. Každý dokument, který je centrálně nakoupen přes akvizici v KUP, prochází kompletní jmenovou a věcnou katalogizací.

Věcná katalogizace zahrnuje tyto položky:

- znaky Mezinárodního desetinného třídění v rozsahu MDT-MRF
- skupiny Konspektu
- řízená klíčová slova, která se označují jako předmětové skupiny
- předmětové kategorie, které představují nadřazené skupiny a podobají se skupinám Konspektu.

Věcnou katalogizaci v KUP provádějí tři pracovníci, z nichž jeden vykonává funkci tzv. redaktora katalogu. Pozice redaktora byla zřízena jako reakce na neutěšený stav katalogu, který byl plný synonym, zbytečně podrobných nebo naopak příliš širokých předmětových skupin a snahou také bylo mít jednu osobu odpovědnou za stav věcné katalogizace. K jeho pracovní náplni patří:

- správa předmětových skupin
- správa předmětových kategorií
- správa MDT
- přidělování signatur dokumentům ve volném výběru KUP
- komunikace se systémovým knihovníkem
- poradní a metodická činnost pro všechny věcné katalogizátory, nejen v KUP, ale zejména v jednotlivých knihovnách
- běžná věcná katalogizace, zejména v době přísunu zvýšeného množství dokumentů (např. koncem roku).

Redaktor věcného katalogu má jako jediný přístupové právo ke vkládání nových předmětových skupin, k jejich redakci a k veškerým úpravám, které se jich týkají. Předmětové skupiny vznikaly v době založení katalogu poněkud živelně, proto dochází k jejich postupné redakci, odstraňují se synonyma a upravují se dle databáze národních autorit Národní knihovny ČR s přihlednutím k místním podmínkám. Předmětové skupiny se uvádí v invertované formě a vzájemné vztahy jsou pouze ve formě příbuznosti, nikoliv nadřazenost a podřazenost. Jedinou výjimkou jsou česká geografická hesla, pro přílišnou náročnost bylo od další hierarchizace prozatím upuštěno. V současné době prošla redakcí nově jmenovaného předmětového redaktora více než polovina předmětových skupin; jsou do nich stále doplňovány a upravovány nepreferované formy, znaky MDT, které slouží jako vo-

dítko pro katalogizátora a příbuzné skupiny dle Národní knihovny. Některé specifické předmětové skupiny zůstávají zachovány, i když nejsou dle databáze autorit Národní knihovny, ale vyplývají z požadavků jednotlivých věcných katalogizátorů.

Předmětové kategorie jsou spravovány obdobně jako předmětové skupiny, mají však hierarchickou strukturu. MDT se užívá ve své původní podobě, tedy pomocné znaky jsou uváděny až za hlavními znaky. Bylo snahou všeobecné pomocné znaky etnické, místa a formy uvádět do samostatného pole po vzoru Národní knihovny, systém T-Series však tuto operaci nemožňuje, neakceptuje závorky, a tudíž sloučí např. znaky 520 – Astronomické přístroje a metody a (520) – Japonsko. Snahou je nevytvářet zbytečně dlouhá MDT a příliš dlouhá MDT vytvořená v minulosti jsou krácena. Skupiny Konspektu se přidělují dvě dle metodiky Národní knihovny, jedna hlavní a druhá pouze v přesně vyjmenovaných případech. Skupiny Konspektu jsou ošetřeny tak, aby nebylo možné vložit dvě hlavní skupiny Konspektu.

Redaktor věcného katalogu nemůže měnit libovolně pole v knihovnickém systému nebo sám určovat pravidla. Proto je důležitá jeho komunikace se systémovým knihovníkem, kdy veškeré změny, které se dotýkají přímo systému (např. zavedení skupin konspektu), se nejprve prokonzultují s ním.

Důležitou úlohou redaktora je komunikace s ostatními věcnými katalogizátory, zejména v knihovnách rozmístěných na jednotlivých fakultách. Jejich náplň práce je velmi rozmanitá a věcná katalogizace představuje pouze malou část jejich činnosti. Jedině redaktor jim může vkládat nové předmětové skupiny a měnit je dle jejich požadavků.

KUP zatím nevyužívá sdílené katalogizace, všechny záznamy jsou katalogizovány samostatně, bez možnosti stažení přes Jednotnou informační bránu či jiný zdroj. Problémem také je, že značná část fondu je v cizím jazyce, nebo se jedná o dary, které vzhledem ke svému stáří nejsou věcně zpracovány vůbec, proto možnost sdílení nepředstavuje pro věcnou katalogizaci valný význam. Knihy dostupné přes Jednotnou informační bránu jsou v menšině a v případě zahraničních katalogů je stejně nutný překlad do češtiny.

V současné době se plánuje přechod na jiný, zatím bližší neurčený knihovnický systém, což by zajistě znamenalo značný kvalitativní skok. Systém T-Series je při vyhledávání podle více požadavků poněkud nepružný, což vede dokonce k tomu, že předmětové skupiny nejsou využívány čtenáři v takové míře, v jaké by si zasloužily. Proto lze věřit, že nový knihovnický systém přinese čtenářům KUP významné zlepšení svých služeb při vyhledávání v katalogu.

NÁŠ UŽIVATEL versus náš katalog

Po tomto shrnutí je nutno zodpovědět otázku, kde se nachází vzhledem k našemu způsobu věcné katalogizace náš uživatel. Vypadá to, že se věnujeme jen výkonu své odbornosti a uživatel v ní nemá místo. Přes toto zdání myšlenka na uživatele nikdy neopouští naši mysl a po názoru uživatele se ptáme de facto nad každým heslem a nad každou zpracovávanou knihou.

Kam až sahá historie našeho katalogu (je velmi mladá, neboť má stěží dvanáct let), tak už na počátku jeho vzniku a vytváření stála hlavně postava uživatele. Kvůli uživateli se katalog začal stavět na jednotlivých klíčových slovech či předmětových prvcích. Kvůli uživateli se začalo hojně používat v našem katalogu synonym, aby každý našel v těchto prvcích slova, která používá sám a má je ve svém slovníku a nebyl omezován a sešňěrováván knihovnickými pravidly a výběrem knihovnických termínů. Kvůli uživateli se doufalo hlavně v možnost počítačů zkombinovat libovolně zadané prvky ve velkém množství tak, aby si každý uživatel našel svou knihu. Toto pravidlo stále platí, jakkoliv je staré. Každý knihovník se snaží stále o totéž – dát každému uživateli jeho knihu.

Že se tato myšlenka neukázala jako nosná, to ozřejmila až narůstající kvantita záznamů. Kvantita poukázala na v tomto směru velmi omezené možnosti programu T-Series. Pro řešeršéry rovněž nebylo možné vyhledávat relevantní dokumenty – ve snaze poskytnout pohled na knihu ze všech stran pomocí synonymních hesel se pravý obraz o knize samé rozostřil a nebylo snadné ho definovat. Proto se tímto historickým obloukem věcná katalogizace KUP vrací ke klasickému řešení, k funkci věcného redaktora, k omezení hesel, k sevřenosti a přesnější definici obsahu dokumentů jednotlivými věcnými hledisky vyjádřené.

Knihovna UP má pro své uživatele k využití celkem čtyři hlavní věcná hlediska. Notace MDT a Konspekt uživatelé většinou používat neumějí a museli by být v tomto směru školeni, což v masovějším měřítku nepřipadá zatím do úvahy. Na předmětová hesla a klíčová slova jsou již v dnešní době zvyklí, umožnil to i nástup počítačů – všichni umějí vyhledávat v Google. Ke klasickým věcným hlediskům, jejichž používání je v knihovnách Česka obvyklé, jsme ale něco přidali. Přidali jsme množinu, kterou jsme nazvali předmětové kategorie. Jsou to hesla v neinvertované podobě, zastřešují předmětová hesla katalogu, jsou provázána hierarchicky. Onou neinvertovanou podobou jsme chtěli vyjít vstříc uživateli zvyklému na prostředí internetu. Uživatelé by si přes ně mohli nenásilně přivyknout i na podobu invertovaných předmětových hesel a lépe se tak pohybovat ve věcném katalogu samotném. Kdyby se náš předpoklad splnil a naše úvaha byla správná, mohlo by tak dojít k vytvoření jakéhosi můstku mezi knihovnickými katalogy a internetovými vyhledávací a uživatelům bychom usnadnili pohyb v klasicky

vytvářených katalogích a pomyslně tím zmenšili vzdálenost mezi prostředím internetu a OPACu katalogu KUP. Knihovny jsou podle našeho názoru stále chápány jako poněkud nesrozumitelné jednotky a podle našeho názoru je stále třeba tuto vžitou myšlenku narušovat.

Tato věcná hlediska jsou tedy z katalogu patrná na první pohled. Další dvě skrytá věcná hlediska představuje v katalogu UP tzv. stavění (lokace) a signatura. Knihovna má velký volný výběr, stavěný podle oborů a podoborů, které si určily samy fakulty a katedry UP tak, aby to podle jejich názoru co nejlépe zmapovalo průřez těmito obory. Takže hledisko lokace opět zařídí dokument do příslušného oboru a vytváří tak samo o sobě hrubou hierarchii – není třeba rozkrývat plně zpracovaný záznam, věcné hledisko je okamžitě patrné. Rovněž tak signatura v sobě skrývá věcné hledisko, oboru je totiž přiřazeno nezaměnitelné složené číslo. Každý obor zaujímá určitou část volného výběru, až teprve číslo po lomítku za číslem oboru je klasická signatura, určující postavení na regále. Z tohoto je patrné, jak je práce s tolika věcnými hledisky, která musí být v souladu, mnohdy komplikovaná. O všech věcných hlediscích a jejich užitečnosti pro uživatele však stále debatujeme a doufáme, že dalším vývojem, dalšími pokusy a omyly, se nám podaří opět posunout věcnou katalogizaci a její produkt – katalog – zase o krůček blíže k uživateli. Výhledově se těšíme, že nám budoucí nový systém umožní více komunikovat s našimi uživateli virtuálně – přímo v katalogizačním modulu. Tuto práci milujeme, ale zároveň nás, jako snad všechny odborníky, ovládá touha po užitečnosti a smysluplnosti naší práce. Takže pokud námi stále vyžadovaná zpětná vazba uživatel – katalog objasní, že je třeba se vydat jiným směrem, doufáme, že opět převládne hledisko uživatele a my to opět uděláme.

PERSONÁLNÍ POLITIKA VE VYSOKOŠKOLSKÉ KNIHOVNĚ (NAŠE ZKUŠENOSTI)

Ivo Brožek, Pedagogická fakulta Univerzity J. E. Purkyně Ústí nad Labem

Když jsem uvažoval o tématu svého vystoupení do sekce věnované specializovaným knihovnám, navrhla mi moderátorka sekce R. Římanová, abych se zaměřil na problematiku personální politiky. Připomněla mi můj příspěvek¹ na konferenci Knihovny současnosti před sedmi roky, který měl tehdy dobrý ohlas.

Již dvacet tři let pracuji jako vedoucí ústřední knihovny Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Knihovna vznikla v roce 1954, v současnosti má 12 pracovních míst, člení se na útvar zpracování fondů a útvar služeb. Pro představu uvádím údaje o současné personální struktuře: 1 muž (tedy vedoucí) a 11 žen, 1 pracovník s vysokoškolským vzděláním knihovnickým, 3 pracovnice s vysokoškolským vzděláním neknihovnickým, 8 pracovnic se středoškolským vzděláním neknihovnickým.

Personální politika v knihovně zahrnuje podle Mileny Černé² tyto oblasti:

- koncepce práce s lidmi v knihovně
- nábor, výběr a přijímání pracovníků
- posuzování pracovní způsobilosti a kompetence
- řízení adaptačních procesů
- příprava pracovníků
- hodnocení práce
- profesionální kariéra pracovníka v knihovně
- uvolňování pracovníků
- podniková kultura, identita a etika v knihovně

---

¹ Brožek, I. Jak vybrat toho pravého knihovníka? (Patnáct let zkušeností s přijímáním pracovníků do knihovny) In: Knihovny současnosti 2000 : sborník z 8. konference, konané ve dnech 19. - 21. září 2000 v Seči u Chrudimi. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2000, s. 221-224.

² Černá, M. Personální management v knihovnách : osnova kursu. Dostupné na: <<http://web.ff.cuni.cz/cernmaff/osnovy/306.htm>>

Ve svém příspěvku si nekladu za cíl komplexně se zabývat celou touto problematikou, nýbrž chci jen sdělit své zkušenosti ze získávání pracovníků, jejich zapracování a dalšího vzdělávání.

Výběr pracovníků

I když se jedná o pracoviště nevelké, za 23 let jsem vybral a přijal cca 40 pracovníků. Tato podle mého názoru relativně značná fluktuace je způsobena náročnou prací za nedostatečný plat, odchody na mateřskou dovolenou, někdy i zkreslenými představami zájemců o knihovnické profesi.

Postupem doby jsme si vypracovali metodiku výběru nových pracovníků. Volné místo oznámíme na Úřad práce, který požadavek zadá do celostátního informačního systému dostupného na <http://portal.mpsv.cz/sz/vm>. Kromě toho zadáme inzerát do okresních novin Ústecký deník (např.: „Knihovnika/knihovnici přijme knihovna Pedag. fakulty UJEP Ústí n. L. Požad.: VŠ/SŠ, práce s PC, AJ, komunikativnost. Inf.: dr. Brožek tel. 475 283 811“), vyvěsíme na nástěnkách na škole, předáme na zaměstnanec-ký odbor naší vysoké školy, příp. využijeme rubriku Volná místa časopisu Ikaros http://www.ikaros.cz/pracovni_prilezitosti.

V den zveřejnění inzerátu a několik následujících dní se na kontaktní telefonní číslo ozývají zájemci. Stručně každému vysvětlím bližší podmínky a současně vyplňuji záznamový arch:

Zájemce o místo v knihovně – základní údaje

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Adresa bydliště, telefon:

Mobilní telefon, mail:

Maturita – na které škole, v kterém roce, prospěch na maturitním vysvědčení:

Vysoká škola:

Další vzdělání, kursy:

Praxe: v knihovně:

jinde:

Současný zaměstnavatel, pracovní zařazení:

Znalost práce na PC (jaké programy ovládá):

Znalost cizích jazyků (jaké jazyky, jaká úroveň znalostí, zkoušky):

Po několika dnech (resp. po termínu uzávěrky přihlášek) se spolu s vedoucí příslušného útvaru, do něhož se pracovník přijímá, vybereme několik nejvhodnějších uchazečů, které pozveme do 2. kola výběru, k osobnímu pohovoru. Při tomto osobním pohovoru nejdříve vysvětlím, co knihovnická práce obnáší, uvedu podrobnosti o historii i současnosti naší knihovny i o pracovní náplni přijímaného uchazeče. Zajímá nás motivace, proč si vybral právě knihovnu – bohužel často slyšíme zdůvodnění „že rád čte“ – v tom případě jej hned vyvedeme z častého laického omylu o podstatě knihovnické práce. Potom uchazeče posadím k počítači, nadiktuji mu

stručný text (dopis čtenáři, který nevrátil knihy), a tak si ověříme, jak ovládá textový editor. Při další části pohovoru pak probereme i mzdové a další pracovní podmínky.

Podle jakých kritérií vybíráme nového spolupracovníka: minimálním požadavkem je středoškolské vzdělání s maturitou (s dobrým prospěchem z českého jazyka), vhodnější je absolvování vyšší odborné školy nebo bakalářského či magisterského vysokoškolského studijního programu vhodného směru. Nezbytná je praktická znalost práce na osobním počítači, pasivní znalost cizího jazyka. Pro pracovníky ve službách je nutná flexibilita, schopnost jednat s lidmi, operativnost, rychlost, samostatnost při rozhodování, zatímco pro knihovníky ve zpracování fondu je potřebná spíše pečlivost, schopnost sedět celý den u počítače. Pro všechny je pak nezbytná svědomitost, kooperativnost, komunikativnost se spolupracovníky, solidní a uměřený vzhled i vystupování.

Zpracování

Nově přijatí pracovníci nemají knihovnické vzdělání ani zkušenosti z knihovnické práce, proto se jim musíme věnovat. U absolventů škol je třeba zpracovat plán nástupní praxe (v délce 6 měsíců), u neabsolventů plán zpracování. V této době by se měli seznámit informativně se všemi agendami, aby např. pracovník zařazený ve službách pochopil cestu zpracování knihy od objednávky, příjmu, věcné a jmenné katalogizace, věděl o mezi-knihovnických výpůjčních a reprografických službách. (Proto také považují za vhodnější termín „zpracování“ než „zácvik“, který nabízí představu nacvičení jednoduchých úkonů, např. snímání čárového kódu čtenářského průkazu a čárového kódu knihy.) Důležité je vést nového pracovníka k tomu, aby si dělal poznámky do svého pracovního sešitu, který mu pak bude oporou; ptát se ho, co a jak pochopil, případně klást kontrolní otázky. Zejména několik prvních týdnů je třeba se novému členu kolektivu věnovat a zjistit, zda vůbec má pro knihovnickou práci předpoklady, nebo zda bude lepší zrušit pracovní poměr během tříměsíční zkušební doby. Stejně tak si i pracovník musí ověřit, zda mu místo vyhovuje.

Na rozdíl od pražských a brněnských knihoven, kde mají zdroj středoškolsky i vysokoškolsky vzdělaných knihovníků, u nás v Ústí nad Labem takové možnosti nemáme, a proto si knihovníka musíme sami vychovat. Zastávám názor, že vedoucí by měl vychovávat svým příkladem. Tedy měl by se vyznat ve všech agendách, vždy si vědět rady (od toho je vedoucí). Ne tedy rozdělit práci podřízeným tak, aby na něj žádná nezbyla a jen je pak kontrolovat.

Další vzdělávání

Pokud se pracovník osvědčí a v knihovně pracuje více let, je zřejmé, že přijal knihovnictví za svou (novou) profesi. Bylo by tedy namístě, aby si doplnil vzdělání. Možností je několik:

- kurs knihovnického minima
- jednorázové vzdělávací akce
- rekvalifikační knihovnický kurs
- vysokoškolské studium v kombinované formě
- e-learning

Kursy knihovnického minima organizují některé krajské knihovny (např. SVK Kladno v rozsahu 16 hodin, KKFB Zlín v rozsahu 24 hodin). Jsou určeny knihovníkům menších knihoven, kteří nemají potřebné odborné znalosti. Cílem je poskytnout potřebný souhrn znalostí, dovedností a informací pro pracovní činnosti: organizace, řízení, budování a profilování informačních fondů, jejich standardizované zpracování a využívání, zajištění knihovnických a informačních služeb. Bohužel v našem kraji již cca 30 let organizovány nejsou.

Jednorázové vzdělávací akce pořádají zejména ústřední a krajské knihovny, jejich přehled „Knihovnické konference, semináře, vzdělávací akce“ je na známé adrese <http://www.stk.cz/Akce/>. Nevýhodou je, že zejména akce Národní knihovny a Státní technické knihovny jsou velmi rychle obsazeny. Samozřejmě nemohou nahradit soustavné vzdělávání, ovšem i tak mají svůj význam. (Většinou se mi však nedaří přesvědčit kolegyně, že by se nějaké akce měly zúčastnit.)

Několik institucí (většinou knihovny, v jednom případě vysoká škola, v jednom případě soukromá firma) pořádají rekvalifikační knihovnické kurzy pro pracovníky knihoven a informačních pracovišť. Jsou určeny pro absolventy středních škol s maturitou příp. vysokých škol a jsou akreditovány ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy podle vyhlášky č. 21/1991 Sb. Absolventi obdrží „Osvědčení o kvalifikaci pro pracovní činnost odborný knihovník a informační pracovník na úrovni středoškolské odborné kvalifikace“.

Instituce	rozsah hod.	cena	cena/hod	abs. 2005	abs. 2006	abs. 2007	pozn.
MZK Brno	160	4000	25	27	27	25	
MSVK Ostrava	135	6000	44	.	17	18	
NK Praha	160	3900	24	25	31	.	
Profitklub Hradec Králové	160	8950	56	0	16	10	1
STK Praha	160	4600	29	16	18	18	
VK Olomouc	140	4500	32	12	12	.	2
ZČU Plzeň	160	9000	56	12	17	13	3

Poznámky:

1. Ve spolupráci se SVK Hradec Králové
2. Počet účastníků je limitován kapacitou počítačové učebny.
3. Ve škol. roce 2006/2007 byla cena kolem 5000 Kč.
4. Dotazoval jsem se na počty absolventů v roce 2005 a 2006, někde uvedli i za rok 2007.

Jde o formu soustavného vzdělávání, nahrazující absolvování střední knihovnické školy. Osnovy některých kursů uvádím v příloze. V letošním roce jedna naše pracovnice absolvovala rekvalifikační knihovnický kurs ve Státní technické knihovně, získané znalosti hodnotí jako přínosné, kurs jí pomohl získat všeobecný přehled o oboru i řadu kvalitních poznatků.

Dostupnou možnost vysokoškolského studium v kombinované formě, jež lze absolvovat při zaměstnání, mají knihovníci na Moravě a ve Slezsku, kde je bakalářský a navazující magisterský studijní obor Informační studia a knihovnictví otevřen na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně a bakalářský studijní obor Informační studia a knihovnictví na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě. V akademickém roce 2006/2007 byla na Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni otevřena denní i kombinovaná forma bakalářského studia studijního oboru Humanistika, se specializací Knihovnictví a informační služby. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, jež je z Ústí nad Labem nejlépe dopravně dostupná, je studijní obor Informační studia a knihovnictví v kombinované formě akreditován jen v navazujícím magisterském studiu, nikoliv v bakalářském, čili se studiem se tam začít nedá. Ke studiu v Brně (s náročným dojížděním na výuku) jsem zatím žádnou kolegyni nepřesvědčil.

V roce 2006 byl (s podporou grantu z programu VISK 2 v Národní knihovně ČR) připraven e-learningový kurz, resp. kurzy katalogizace tištěných monografií pro formáty MARC 21 a UNIMARC.

Závěr

Zvládnutí problematiky personální politiky a personálního managementu je důležité i pro vedoucího odborné knihovny, neboť podle mého názoru je pro image knihovny mezi veřejností důležitější kvalitní a ochotný personál knihovny než její knihovní fondy nebo technické vybavení.

Příloha

Ukázky osnov rekvalifikačních kursů

Národní knihovna v Praze

Společný základ

1. Knihovnictví v širších souvislostech, historie a současnost
  - a. historické aspekty a trendy vývoje
  - b. organizace knihovnictví, knihovny současnosti, strategie rozvoje v oblasti knihovnictví
2. Budování a organizace informačního fondu
  - a. informační fondy
  - b. akvizice a evidence KF
  - c. ochrana a revize KF
  - d. technologie zpracování dokumentů
3. Internet v knihovnách
  - a. služby knihovny a internet, webové stránky knihoven
  - b. vyhledávací nástroje, elektronické zdroje pro knihovny
  - c. automatizované knihovnicko-informační systémy v knihovnách
  - d. služby informačních sítí, virtuální knihovny
4. Knihovnické a informační služby
  - a. knihovnicko-informační služby, typologie, právní aspekty
  - b. meziknihovní služby, souborné katalogy
5. Základy managementu a marketingu v knihovnách
  - a. principy řízení knihovny, nástroje, personální management
  - b. marketing a public relations

Specializace – Knihovnické a informační služby

- a. sociální komunikace
- b. výpůjční služby, referenční služby, informační služby, rešerše, MVS
- c. služby pro děti a mládež, služby pro speciální skupiny obyvatel, speciální a doplňující služby
- d. marketing služeb

Specializace – Informační fondy

- a. organizace informačního fondu – knihovní fond, dokumentografický fond
- b. technologie zpracování dokumentů – jmenná katalogizace a jmenné authority, věcná katalogizace a věcné authority

Státní technická knihovna v Praze

A) Knihovnictví v širších souvislostech, historie, současnost, budoucnost (dějiny písma, knihy a knihtisku, historický vývoj knihoven, knihovny a in-

formační instituce v současnosti a jejich vývojové trendy, organizace knihovnictví v ČR);

B) Budování a organizace informačního fondu (charakteristika knihovny jako systému, informační prameny, vydavatelská úprava a struktura knihy, akvizice a evidence knihovního fondu, organizace informačního fondu, technologie zpracování dokumentů, ochrana a revize knihovního fondu);

C) Knihovnicko-informační služby a systémy (knihovnicko-informační služby - základní pojmy, meziknihovní služby včetně mezinárodních, rešeršní služby, referenční služby);

D) Základy managementu a marketingu.

Vědecká knihovna v Olomouci

1.1 Dějiny písma, knihy a knihtisku

1.2 Historický vývoj knihoven

2. Knihovny a informační instituce v současnosti

3. Organizace knihovnictví v České republice

4.1 Knihovnický management a marketing

4.2 Propagace knihoven a public relations

5.1 Budování a organizace informačního fondu

5.2 Evidence literatury, ochrana a revize KF

6. Akvizice - zásady budování KF

7.1 Informační prameny

7.2 Koordinovaná akvizice

8.1 Zpracování dokumentů

8.2 Sdílená katalogizace

9. Jmenná katalogizace

10. Bibliografický formát UNIMARC, MARC 21, ČSN ISO

11. Exkurze v Knihovně Univerzity Palackého

12. Věcné zpracování dokumentů

13. Předmětové pořádání informací

14.1 Úvod do bibliografie

14.2 Metodika bibliografické práce

15. Rešeršní a informační činnost

16. Ochrana a revize knihovního fondu a dalších dokumentů

17. Služby čtenářům a uživatelům

18. Výpůjční služby uživatelům

19. Základy sociální komunikace pro knihovníky a informační pracovníky

20. Automatizace knihoven

21. Využití Internetu v knihovnách

22. Exkurze do Vědecké knihovny v Olomouci

VYUŽITÍ EVROPSKÉHO PRŮVODCE KOMPETENCEMI V OBORU KNIHOVNICKÝCH A INFORMAČNÍCH SLUŽEB V PERSONÁLNÍ POLITICE KNIHOVNY

Miloslava Faitová, Univerzitní knihovna ZČU Plzeň

1. Stručná historie

Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb se v naší knihovnické veřejnosti objevuje od roku 1999, kdy vyšel první český překlad publikace, u jejíhož zrodu stál projekt podporovaný programem Leonardo da Vinci a řešený skupinou profesních a jiných odborných organizací v čele s francouzskou ADBS (Association des Professionnels de l'Information et de la Documentation). Tehdejší název Průvodce znalostmi a dovednostmi evropských odborných pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb ještě odrážel „nezabydlenost“ termínu „kompetence“ v našem odborném slovníku. Ačkoliv propagace publikace proběhla na nejrůznějších úrovních a krátce po vydání byla elektronická verze publikace zveřejněna na webových stránkách SKIPu, nedošlo k jejímu masivnímu rozšíření v praxi. V roce 2006 vydal SKIP překlad druhého vydání (originál vyšel v roce 2004) a tento počín přece zaznamenal jisté reakce v poklidných vodách českého knihovnictví. Vedle několika recenzí byl zajímavým pokusem o otevření diskuse na téma kompetencí workshop uspořádaný v prosinci 2006 na Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK. Vedle zástupců našeho oboru byli jako hosté pozváni i zástupci organizací věnující se vzdělávání a lidským zdrojům obecně, ať již to byl Národní ústav odborného vzdělávání, Národní vzdělávací fond nebo Trexima. Zejména oni připomínali všeobecný důraz kladený v národním i v evropském měřítku na popis kompetencí, který může pomoci při dalším definování povolání a pracovních pozic, a to například jak v již existujícím Integrovaném systému typových pozic, tak v chystaném Národním systému povolání. Bohužel komplikací pro další dohodu o zavádění Evropského průvodce do praxe na bázi vzájemné dohody a akceptace byla absence manažerů velkých knihoven všech typů. Závěrem se přítomní shodli, že je žádoucí integrovat a implementovat definované kompetence do národní soustavy vzdělávání a podporovat praktické uplatňování definovaných kompetencí na řídicí úrovni v jednotlivých institucích. Aplikací této myšlenky do

praxe se může zabývat již existující pracovní skupina pověřená dalšími pracemi na vývoji Evropského průvodce nebo jiné grémium vytvořené za tímto účelem.

2. Využití Evropského průvodce v praxi

Práce na dalším vývoji Evropského průvodce řídí Stálá komise pro pokračování Evropského průvodce (SCEF), která sdružuje zástupce, tzv. korespondenty jednotlivých národních pracovních skupin. Protože v České republice se problematice kompetencí věnoval již od samého počátku SKIP, pracuje naše národní skupina při vzdělávací sekci SKIP ve složení Miloslava Faitová, ZČU v Plzni, Zlata Houšková, NK Praha, Roman Giebisch, VK Olomouc, Zuzana Hájková, VK České Budějovice. Intenzivním spolupracovníkem této skupiny je Jarmila Burgetová, čestná předsedkyně SKIP. Práce tohoto týmu se v posledních dvou letech omezovala především na přípravu českého překladu druhého vydání (vzhledem k tomu, že se český překlad pořizoval z anglického nikoliv francouzského textu, bylo třeba vyjasnit řadu jazykových a terminologických otázek), na propagaci publikace a v menší míře na formulaci připomínek k jednotlivým okruhům.

Ve snaze získat praktické zkušenosti s používáním Evropského průvodce se čtyři knihovny dohodly na společném projektu v oblasti personální politiky. Těmito knihovnami byly (v abecedním pořadí) Knihovna Univerzity Palackého v Olomouci, Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni, Vědecká knihovna v Českých Budějovicích a Vědecká knihovna v Olomouci. Cílem bylo zjistit možnosti praktického použití Evropského průvodce, definovat obecné požadavky na kompetence a ohodnotit skutečnou úroveň pracovníků. Dále na základě toho směřovat další vzdělávání pracovníků a vytipovat vhodná témata pro školení. Protože experimentu se zúčastnily dvě vědecké a dvě vysokoškolské knihovny bylo zajímavým vedlejším poznatkem srovnání těchto dvou typů knihoven.

V první etapě se řešitelé dohodli, že testováním projdou jen oddělení akvizice a katalogizace. Jednak proto, že hodnocení všech pracovníků by bylo organizačně i časově příliš náročné a jednak proto, že v této specializaci nebylo jasné kam zaměřit další vzdělávání (kromě obligátních školení katalogizačních pravidel). Pro účely hodnocení byli pracovníci rozděleni do tří specializací – akvizice, jmenná katalogizace a věcná katalogizace.

Druhým krokem byl výběr jednotlivých kompetencí, které budou hodnoceny. Evropský průvodce ve svém druhém vydání obsahuje 5 okruhů kompetencí – I Informace, T Technologie, C Komunikace, M Řízení a S Ostatní (vědní) obory. Každý okruh zahrnuje řadu kompetencí, z nichž každá je v prvním odstavci popsána a pak doložena konkrétními příklady ve čtyřech úrovních. Jednotlivé úrovně jsou popsány takto:

Úroveň 1 – povědomí

Úroveň 2 – znalost jednotlivých postupů a metod

Úroveň 3 – efektivní využívání nástrojů

Úroveň 4 – efektivní využití metodologie

Vedle toho je ve druhém vydání Evropského průvodce uveden seznam dvaceti hlavních schopností rozdělených do šesti skupin. Jedná se například o samostatnost, zvědavost, rozhodnost, iniciativu apod. Vzhledem k obtížné měřitelnosti těchto schopností se řešitelé dohodli je do hodnocení nezahrnovat.

Ve druhé části publikace jsou uvedeny čtyři úrovně kvalifikace – asistent, technik, manažer a expert v informačních službách. Pokud chce pracovník získat příslušnou úroveň kvalifikace musí dosáhnout potřebné úrovně v 10 z 11 okruhů skupiny I Informace a téže úrovně v dalších 10 okruzích z celkem 20 okruhů T,C a M, a to nejméně ve dvou okruzích každé skupiny. Řešitelé se rozhodli jít mírně nad rámec těchto požadavků a hodnotit všech 11 kompetencí okruhu I, 3 kompetence okruhu T, 6 kompetencí okruhu C a 2 (katalogizace) a 4 (akvizice) kompetence okruhu M. Byly to tyto:

I01 Vztahy s uživateli a klienty

I02 Porozumění prostředí knihovnických a informačních služeb

I03 Aplikace práva na informace

I04 Řízení znalostí

I05 Identifikace a hodnocení informačních zdrojů

I06 Analýza a prezentace informací

I07 Vyhledávání informací

I08 Budování a správa fondů

I09 Doplnění fondů

I10 Fyzické zacházení s dokumenty

I11 Zařízení a vybavení

I12 Produkty a služby

T01 Počítačové informační systémy

T04 Technologie internetu

T05 Informační a komunikační technologie

C01 Ústní komunikace

C02 Písemný styk

C04 Komunikace pomocí počítače

C05 Používání cizího jazyka

C06 Mezilidská komunikace

C07 Institucionální komunikace

M02 Marketing (jen akvizice)

M04 Řízení rozpočtu (jen akvizice)

M05 Projektové řízení a plánování M06 Diagnostika a hodnocení

V připraveném formuláři pracovníci nejdříve na škále výše zmíněných čtyřech úrovní stanovili ideální požadavky jejich specializace v každé kompetenci a poté provedli vlastní hodnocení. Stejně postupovali jejich nadřízení – určili ideální požadavky pro příslušnou pozici a pak provedli hodnocení každého pracovníka.

Jaké obecné závěry bylo možné získat? Hodnocení mezi jednotlivými účastníky i mezi jednotlivými knihovnami navzájem se jen málokdy lišilo více než 1 stupeň. V případě, že tomu tak bylo, ukázalo se často, že došlo k nepochopení jednotlivých příkladů. V některých případech pracovníci hodnotili svoje znalosti a dovednosti výše než je podle nich žádoucí pro danou specializaci, což je samozřejmě možné. V oblasti znalostí cizích jazyků se ukázalo, že ani knihovny nemají příliš jasno v tom, na jaké úrovni by zejména v oblasti katalogizace měly být. Rozdíly mezi vysokoškolskými knihovnami a vědeckými knihovnami se projeví především v oblasti vztahů s uživateli a klienty, kdy vysokoškolské knihovny vnímají jako vnitřní zákazníky i jednotlivá pracoviště a akademické pracovníky, kteří si objednávají literaturu, a dále v oblasti řízení rozpočtu, kdy vysokoškolské knihovny zpravidla spravují řadu rozpočtů pracovišť školy. Pro další školení se jako perspektivní jeví především oblast aplikace práva na informace.

Všichni účastníci měli možnost dopsat poznámky k jednotlivým kompetencím i k formuláři obecně a i když této příležitosti příliš nevyužili, přece jen několik obecných připomínek zaznělo. Někteří pracovníci zmiňovali těžké porozumění jednotlivým příkladům, vzájemné prolínání úrovní případně i to, že ne vždy příklady z určité úrovně odpovídají deklarovaným zásadám (úroveň 1 povědomí, úroveň 2 znalost jednotlivých postupů a metod atd). Dalším problémem hodnocení podle názoru vedoucí byla skutečnost, že některých případech mohou být znalosti pracovníků v určité kompetenci skutečně vyšší, ale vedoucí o tom nemusí vědět, protože se to na dané pracovní pozici nevyžaduje. Jestliže v budoucnu dojde k hodnocení pracovníků podle Evropského průvodce, bude značnou výzvou pro všechny účastníky také používaná metodika – pro některé pracovní pozice bude obtížné vybrat alespoň dvě kompetence z každého okruhu, především z okruhu M Řízení. Navíc jestliže pracovník usiluje o zařazení do kvalifikační úrovně například č. 2 – technik, musí této úrovně dosáhnout v minimálně dvou kompetencích každého okruhu.

Obecně lze konstatovat, že Evropský průvodce je nástroj, se kterým lze dále pracovat a bylo by jen žádoucí shromažďovat další připomínky a návrhy na zlepšení a předkládat je kolegům v pracovní skupině.

3. Schůzka k dalšímu rozvoji kompetencí

15. června se v Paříži uskutečnila schůzka k dalšímu rozvoji kompetencí, jíž se zúčastnili zástupci spolupracujících zemí – Belgie, Chorvatsko, Česká republika, Francie, Německo, Maďarsko, Itálie, Portugalsko, Rumunsko, Španělsko, Švýcarsko a Velká Británie. Dopolední část programu byla věnována procesu evropské certifikace, tak jak byla navržena konsorciem CERTIDoc, odpolední se zabývala dalšími pracemi na Evropském průvodci. Přijaté závěry předpokládají, že příprava dalšího vydání, které by mělo vyjít v roce 2009, bude probíhat operativněji –jednotlivé národní (nebo lingvistické) skupiny budou moci prostřednictvím wiki spolupracovat na nové verzi.

Literatura:

Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb. Část 1 Kompetence a schopnosti. Část 2 Úrovně kvalifikace. Přel. Lucie Landová, překl. upr. a obě části redig. Jarmila Burgetová. Praha : SKIP ČR 2006. 91 s. ISBN 80-85851-17-2.

Skolková, Linda: Zpráva z workshopu Kompetence a schopnosti informačního profesionála: jak je rozvíjet, hodnotit, certifikovat. Ikaros [online]. 2007, roč.11, č.1. Dostupné z [www: http://www.ikaros.cz/node/3817](http://www.ikaros.cz/node/3817). URN-NBN:cz-ik3690. ISSN 1212-5075.

VĚCNÉ ZPRACOVÁNÍ – TAKÉ TROCHU JINAK

Věra Škochová, Centrum informačních a knihovnických služeb VŠE Praha

V široké problematice katalogizace a následných služeb se v tomto příspěvku omezím na možnosti **věcného zpracování** v prostředí **vysokoškolských knihoven**, konkrétně na to, jak jsme se pokusili zkvalitnit věcné zpracování dokumentů ze staršího knihovního fondu v Centru informačních a knihovnických služeb Vysoké školy ekonomické v Praze (dále CIKS).

Cílem věcného zpracování je zpřístupnění dokumentů, případně jednotlivých informací v dokumentech obsažených, pomocí věcných údajů získaných na základě obsahové analýzy. Jinak řečeno, cílem je poskytnutí takové služby, aby uživatel prostřednictvím katalogu, resp. bibliografického záznamu, získal maximum **spolehlivých a věcně správných** informací o daném titulu – jeho obsahu, časovém a geografickém zařazení. Katalogizátoři vysokoškolských i jiných specializovaných knihoven často řeší otázku, jak analyzovat obsah dokumentu a zpracovat bibliografický záznam, jestliže nejsou odborníky v dané oblasti, nebo je téma natolik specializované, že mu rozumí jen úzký okruh vysokoškolských pedagogů, výzkumníků, atd. Výhodiskem může být nějaká forma spolupráce či součinnosti.

O nutnosti **kooperace** při budování kvalitních elektronických katalogů není sporu. Knihovny spolupracují navzájem jako instituce – ať již formou sdílené katalogizace, výměny katalogizačních záznamů, apod., podílejí se i na koordinované tvorbě národních autorit, v oblasti věcného zpracování k tomu přistupuje vytváření oborových slovníků, tezaurů, konzultace o vlastních třídnicích atd. Při věcném zpracování často používají intelektuální kapacity specialistů v dané oblasti – buď externích spolupracovníků nebo pracovníků vlastní instituce. Na vysokých školách to bývají doktorandi, obětaví dobrovolníci z řad pedagogů a ostatních pracovníků, se kterými knihovna dlouhodobě dohodne konkrétní postupy spolupráce při věcném zpracování dokumentů.

Věcné zpracování v CIKS

V rámci věcného zpracování se také v CIKS snažíme poskytnout uživateli maximum relevantních informací o obsahu a zaměření daného titulu zpracováním kvalitního bibliografického záznamu, odpovídajícího základní/střední variantě věcného zpřístupnění podle metodiky NK ČR charakterizované počtem věcných selekčních prvků přidělovaných katalogizátorem.

Standardním je věcný popis ve formátu MARC 21, kdy využíváme znaky Konspektu (pole 072), MDT (pole 080), věcné autority NK ČR (pole 600 až 651) včetně anglických ekvivalentů, i vlastní předmětové rejstříky (pole 653). U vysokoškolských kvalifikačních prací je v bibliografickém záznamu uveden i abstrakt v poli 520.

Tato snaha o zkvalitnění a rozšíření bibliografického záznamu stojí více času a práce a je tak poněkud v rozporu s požadavky vedení knihovny na rychlejší systematickou rekatalogizaci a zpracování knihovního fondu, který není dosud v elektronickém katalogu. Kromě publikací vydaných od 50.let minulého století, CIKS přechovává v depozitářích velké množství dosud nezpracovaných stěžejních prací českého ekonomického myšlení, které tak nejsou pro zájemce dostupné. Jsou to publikace z převzatého fondu bývalé Ústřední ekonomické knihovny, zahrnujícího mj. fondy několika prvorepublikových institucí – knihoven vysokých škol, ústavů, ministerstev, apod. Jedná se často o jedinečné dokumenty, které jinak v republice nejsou dostupné.

Ekonomický výzkum i výuka se zároveň stále více orientují také na národohospodářskou teorii i praxi předválečného Československa a potřeby přístupu k odborné literatuře z tohoto období rostou.

Projekt Zlatý fond českého ekonomického myšlení

Při úvahách, jak zefektivnit a zrychlit zpřístupnění dosud nekatalogizovaných dokumentů knihovního fondu jsme se rozhodli jednak pokračovat v časově systematické rekatalogizaci v závislosti na pracovní kapacitě katalogizátorů, jednak navázat na dosavadní výsledky projektu Zlatý fond českého ekonomického myšlení. Hledali jsme cesty, jak z dokumentů období Rakouska-Uherska a Československé republiky do r.1948 dále budovat speciální sbírku Zlatý fond českého ekonomického myšlení, zpřístupnit ji i široké odborné veřejnosti, specializované na dějiny ekonomického myšlení a na hospodářské dějiny českých zemí, a zároveň jak tuto službu zkvalitnit.

Koncepční záměr vytvoření speciální badatelské sbírky z fondů CIKS a zpřístupnění děl majících vztah k historickému vývoji českého ekonomického myšlení byl součástí grantového projektu „Multifunkční knihovnické centrum pro ekonomický výzkum“ řešeného v CIKS v letech 2000 až 2003. Podle tohoto záměru bude základem sbírky Zlatý fond českého ekonomického myšlení do roku 1948, v němž bude postupně soustředěno vše podstatné, co patří do dějin českého ekonomického myšlení. Do r. 2006 bylo zpracováno a zařazeno do Souborného katalogu VŠE 134 titulů Zlatého fondu (ZF ČEM), z nichž 60 bylo digitalizováno a jejich plný text je zpřístupněn v Souborném katalogu VŠE na <http://library.vse.cz/aleph/> a na http://www.econlib.cz/zlaty_fond.html. Plný text prvních 34 publikací je také na CD-ROM Zlatý fond 2003.

Od roku 2004 však tento projekt nepokračuje podle původního záměru, především z důvodů personálních – za období 2004 až 2006 jsme zpracovali pouze 25 titulů. Ukázalo se, že pro vytvoření této sbírky je nutno vyřešit v první řadě tyto otázky:

- Výběr relevantních titulů
- Kvalitní věcné zpracování
- Technické a personální zajištění digitalizace plných textů a jejich zpřístupnění prostřednictvím Internetu

Bylo zřejmé, že pokračovat v tomto projektu vlastními silami bude obtížné; samozřejmě lze zajistit věcné zpracování, případně digitalizaci plných textů, ale pro stěžejní činnost, tj. výběr publikací do badatelského fondu, je důležitá kompetence erudovaného ekonoma se zaměřením na hospodářské dějiny. Proto jsme přivítali nabídku z katedry institucionální ekonomie Národohospodářské fakulty VŠE, aby CIKS jako odborný knihovnický garant spolupracoval na realizaci nového volitelného akreditovaného předmětu „Zlatý fond českého ekonomického myšlení“, zařazeného do kreditního systému ECTS (přidělují se 4 ECTS kredity). Právě o zkušenostech z této spolupráce pojednává tento příspěvek.

Specializovaný kurs – seminář Zlatý fond českého ekonomického myšlení

Východiskem **pro spolupráci katedry a CIKS** byla skutečnost, že CIKS přechovává v depozitářích velké množství stěžejních prací českého ekonomického myšlení, které nejsou zpracovány v elektronickém katalogu, a tudíž nejsou dostupné pro bádání. Na druhé straně, práce s historickými prameny pod vedením garanta předmětu umožní přiblížit studentům díla významných národohospodářů minulosti ve vzájemných souvislostech, a zároveň bude přínosem pro další budování této speciální sbírky ekonomické literatury v CIKS.

Pro CIKS bylo podstatné, že jsme tak získali odborné historicko-ekonomické zázemí pro posuzování kvality staršího knihovního fondu a jeho další uchování. Od toho, že na věcné analýze se bude podílet větší počet osob – studentů, kteří také již mají mít určité odborné znalosti v oblasti ekonomické teorie i praxe, jsme si slibovali i urychlení a zkvalitnění celého procesu věcného zpracování.

Vlastní výuka probíhala formou volitelného semináře, do něhož se mohli hlásit studenti všech ročníků. Odborný garant z katedry institucionální ekonomie Národohospodářské fakulty stanovil profil předmětu pro daný semestr (např. sociální politika v období 1890 až 1948, významní čeští národohospodáři –Karel Maiwald, Josef Macek, aj.), což bylo zadáním pro výběr nezpracovaných dokumentů z depozitářů CIKS do semináře. Před začátkem semestru dvě pracovnice věcné katalogizace CIKS, které se na re-

alizaci seminářů podílejí, spolu s odborným věcným garantem připravily několik desítek publikací, z nichž si poté studenti mohli podle zájmu vybrat. Zároveň měli studenti k dispozici strukturovaný formulář s požadovanými údaji o zpracované knize a autorovi. Odborný věcný garant z katedry institucionální ekonomie hodnotil odbornou úroveň studentských prací z hlediska ekonomických teorií.

Seminář se konal jedenkrát týdně od 9 do 17 hod v Klubu knihovny VŠE-CIKS. Osnova předmětu byla sestavena takto:

1. Úvodní výklad pro studenty: cíle a zadání semináře, zásady obsahové analýzy dokumentu, zvláštnosti práce s historickými texty, vyhledávání relevantních informačních zdrojů, zpracování anotace nebo abstraktu, zpracování a využití bibliografické citace (bibliografický soupis, odkazy v textu) – zajišťují pracovnice CIKS
2. Samostatná práce studentů s vybranými knihami jednou týdně v průběhu semestru pod vedením odborného garanta; konzultace s vyučujícím i s pracovníci knihovny; případně přednášky externích odborníků – historiků, archivářů, vztahující se k tematickému zaměření daného semestru. Výstupem práce studentů jsou podklady pro katalogizaci daného díla, především pro věcný popis, a také pro rozšíření biografických informací o autorech, včetně bibliografie, názory studenta na zpracovávané dílo, jeho postřehy a hodnocení díla.
3. Závěr semináře: Odevzdání formulářů ke zpracovaným knihám (elektronicky), zpracování bibliografických citací, případně biografií, personální bibliografie a tematických rešerší. Prezentace výsledků před účastníky semináře. Zapsání zápočtu odborným garantem.
4. V průběhu semestru jsme zajišťovali evidenci studentů a publikací, které si vybrali pro studium v semináři, dohled v Klubu knihovny i evidenci hotových studentských prací ohodnocených odborným garantem z hlediska ekonomické teorie. Poskytovali jsme konzultace a hodnotili práce studentů z hlediska odborných knihovnických činností (viz úvodní výklad pro studenty), prezentovali jsme možnosti vyhledávání zdrojů informací pro zpracování rešeršních dotazů, zadaných věcným garantem kursu jednotlivým studentům, např. v Jednotné informační bráně a jiných portálech.

Po skončení semestru jsou publikace, které prošly seminářem, v CIKS katalogizovány, případně digitalizovány, a zpřístupněny prostřednictvím Souborného katalogu VŠE.

Došud (červen 2007) takto proběhly tři semestry, z toho ten první byl jakýmsi pilotním projektem, kdy jsme společně vyladovali postupy a procesy.

Závěrem

Spolupráci knihovníků se studenty a pedagogy v rámci semináře Zlatý fond českého ekonomického myšlení za uplynulý rok a půl resp. 3 semestry, z hlediska CIKS můžeme hodnotit jednoznačně pozitivně; přínosy pro pedagogický proces a pro vědomosti a znalosti studentů mohou zhodnotit jen pedagogové a studenti sami ve své další profesní kariéře.

Vkladem CIKS do výuky – kromě poskytnutí nezkatalogizovaných publikací a prostoru pro práci s nimi – bylo naučit studenty analyzovat a strukturovaně popsat dokument, zpracovat anotace a rešerše, vytvořit správnou bibliografickou citaci. V rámci tohoto specializovaného kursu jsme zajistili:

- Výběr dokumentů, doposud nezpracovaných v knihovním fondu Knihovny VŠE – CIKS, ve spolupráci s odborným věcným garantem
- Ošetření vybraných děl Zlatého fondu (očistění, vazba, atd.), které je nezbytné pro jejich zachování a další práci s těmito dokumenty
- Úvodní výklad – k zásadám analýzy dokumentu, zpracování anotací, rešerší, bibliografických citací, užitečných informačních zdrojů; průběžné konzultace a hodnocení prací studentů v této oblasti
- Evidenci studentů a publikací v semináři, dohled v Klubu knihovny, evidenci hotových studentských prací ohodnocených odborným věcným garantem
- Jmennou a věcnou katalogizaci dokumentů s využitím podkladů zpracovaných studenty v rámci semináře, pro věcný popis především abstraktu a hodnocení díla
- Zařazení do Souborného katalogu VŠE
- Zpřístupnění zpracovaných publikací, možnost prezenční výpůjčky u titulů, které dosud nebyly digitalizovány.

Jak se podařilo splnit náš záměr zefektivnit, zrychlit a zkvalitnit zpracování dosud nezkatalogizovaných dokumentů staršího knihovního fondu CIKS s cílem lepších služeb uživatelům?

1. Prostřednictvím Souborného katalogu VŠE byl zpřístupněn větší počet titulů: v průběhu pěti let (2002–2006) bylo zpracováno knihovníky a zařazeno do sbírky Zlatého fondu 112 publikací, naproti tomu za tři semestry, resp. 12 měsíců zpracovali studenti 67 dokumentů, z nichž 66 bylo zařazeno do Zlatého fondu (viz tabulky níže).
2. V bibliografickém záznamu těchto 67 titulů je – s využitím studentských prací – doplněn obsáhlý abstrakt a bude k nim přiřazena URL adresa odkazující na plný text.
3. Z celkového počtu 178 dokumentů Zlatého fondu je 60 digitalizováno, se zpřístupněním plného textu počítáme i u všech publikací, zpracovaných studenty v semináři.

4. Další možnosti zkvalitnění služby zpřístupnění sbírky Zlatého fondu spatřujeme ve vytvoření specializované digitální knihovny historických ekonomických tisků. Kromě samotných děl zde budou i biografické a bibliografické informace o autorech, jejichž práce jsou v rámci digitální knihovny zpracovány, související odkazy. Digitální knihovna bude k dispozici odborné veřejnosti i v offline podobě ve formě CD/DVD.

Tab. 1 - Počet titulů zpracovaných knihovníky v CIKS-VŠE a zařazených do Zlatého fondu českého ekonomického myšlení

Rok	Počet zpracovaných titulů	Plný text URL v záznamu
2001-2002	24	0
2003	21	39
2004	53	13
2005	8	8
2006	12	0

Tab. 2 – Počet titulů zpracovaných studenty v semináři Zlatý fond českého ekonomického myšlení

Rok	Počet zpracovaných titulů	Plný text (skenováno)*	Počet studentů
2005/2006 letní semestr	6		5
2006/2007 zimní semestr	30		8
2006/2007 letní semestr	31		11

* Počítá se s naskenováním všech těchto publikací; část textů je již hotova, URL adresy však zatím v záznamech nejsou uvedeny

Literatura:

BALÍKOVÁ, M. *Věcné údaje v BIB záznamu*. [online]. Praha : Národní knihovna, 21.04.06. [cit. 2007-06-21]. Dostupný z [www](http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_vec_udaje2.htm):
http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_vec_udaje2.htm

BALÍKOVÁ, M. *Detailní program z jednání PS pro věcné zpracování dne 7.12. 2005* [online]. Praha : Národní knihovna, 7.12.2005. [cit. 2007-06-21]. Dostupný z www:
http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_zap_pracskup05_2.htm

DOLEŽALOVÁ, A. *5HP320 Zlatý fond českého ekonomického myšlení – syllabus volitelného předmětu*. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, fakulta národohospodářská, 2006

SEIDL, V. *Paměti a Zlatý fond českého ekonomického myšlení*. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2001*. Brno : Sdružení knihoven České republiky; Olomouc : Vědecká knihovna, 2001, s.177-189.

Výroční zpráva CIKS za rok 2000. Praha : VŠE-CIKS, 2001, s. 47-48.

HELSINKÉ KOMUNIKÉ O ZVÝŠENÉ EVROPSKÉ SPOLUPRÁCI V ODBORNÉM VZDĚLÁVÁNÍ A PŘÍPRAVĚ

Komuniké evropských ministrů odborného vzdělávání a přípravy¹, evropských sociálních partnerů² a Evropské komise, shromážděných v Helsinkách 5. prosince 2006³ za účelem revize priorit a strategií Kodaňského procesu

I. Evropa potřebuje investovat do odborného vzdělávání a přípravy

Potřebné investice do lidského kapitálu a kvalifikací

Vzdělávání a odborná příprava hrají ústřední roli v odezvě na úkoly, před nimiž v Evropě stojíme: globalizace, stárnutí populace, objevování se nových technologií a potřeb kvalifikací. To se odráží v agendě Evropské unie a v revidované Lisabonské strategii a jejích integrovaných směrech pro růst a pracovní místa 2005-2008⁴. Vyžaduje to rozšířit a zlepšit investování do lidského kapitálu a přizpůsobit systémy vzdělávání a odborné přípravy v reakci na tyto úkoly.

Odborné vzdělávání a příprava (OVP) tvoří hlavní součást celoživotního učení

Celoživotní vzdělávání zahrnuje učení ve všech formách a uspořádáních. Strategie celoživotního vzdělávání⁵ by měly zajistit dobře fungující trh profesní přípravy a široký základ kvalifikací. OVP je toho integrální součástí. Hraje klíčovou roli v akumulaci lidského kapitálu pro dosažení hospodář-

---

¹ Členské státy EU (Belgie, Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Kypr, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Německo, Nizozemsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Spojené království, Španělsko, Švédsko), přistupující země (Bulharsko, Rumunsko), kandidátské země (Chorvatsko, Turecko) a země ESVO/EHP (Island, Lichtenštejnsko, Norsko)

² ETUC (www.etuc.org), UNICE (www.unice.org), CEEP (www.ceep.org), UEA-PME (www.ueapme.com)

³ www.minedu.fi/vet2006

⁴ http://ec.europa.eu/growthandjobs/index_en.htm

⁵ http://ec.europa.eu/education/policies/2010/III_en.html

ského růstu, zaměstnanosti a sociálních cílů. OVP je základním nástrojem poskytování dovedností, znalostí a kompetencí potřebných na trhu práce a ve znalostní společnosti. Skutečností zůstává, že OVP obstarává velkou část žáků v Evropě a že významný podíl budoucích pracovních sil bude potřebovat profesní kvalifikace a kompetence.

Dvojitý úkol: zaujmout mladé lidi a pracující

Evropská politika OVP by měla podporovat vysokou kvalitu počátečního OVP a vytvářet podmínky pro zlepšování způsobilostí pracujících prostřednictvím dalšího OVP. Politika by měla zaujmout všechny mladé lidi v profesní přípravě a/nebo ve vysokoškolském vzdělávání a zároveň zajistit, aby získali kvalifikace a kompetence relevantní pro trh práce a pro svůj budoucí život. Dále by politika měla sloužit lidem, kteří již pracují, a zaručovat jim možnosti dalšího rozvoje v průběhu kariéry. Systémy by v rámci flexibilních vzdělávacích cest měly umožňovat snazší postup do dalšího vzdělávání a odborné přípravy, zvláště z odborného vzdělávání a přípravy do vysokoškolského vzdělávání.

Poskytování základny způsobilostí relevantních pro svět práce

OVP by mělo poskytovat širokou základnu znalostí a dovedností relevantních pro trh práce a zdůrazňovat dokonalost na všech úrovních. Politika a praxe by měla vyhodnocovat relativní dopad investic na různých úrovních kvalifikací a kompetencí. Nabídka kvalifikací střední úrovně a úrovně techniků i kvalifikací vysoké úrovně by měla být zvýšena tak, aby byl překonán nedostatek kvalifikací a aby se podporovaly inovace a růst znalostní společnosti.

Přispívání ke konkurenceschopnosti a sociální soudržnosti

OVP má dvojí roli: přispívat ke konkurenceschopnosti a zlepšovat sociální soudržnost⁶. Politika OVP by se měla zaměřovat na všechny skupiny obyvatelstva, nabízet atraktivní a náročné cesty lidem s velkým potenciálem a zároveň se zaměřovat na lidi ohrožené znevýhodněním ve vzdělávání a vylučováním z trhu práce – zejména na mladé lidi, kteří předčasně opustili školu, lidi s nízkou kvalifikací nebo bez kvalifikace, se speciálními potře-

---

⁶ Závěry předsednictví, Bruselské zasedání Evropské rady, 23. – 24. března 2006 (doc. 7775/06).

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st07/st07775.en06.pdf>

bami, s imigrantským původem a na starší pracovníky. Krátce řečeno, OVP by mělo být spravedlivé a efektivní.⁷

Evropská a národní politika pro zlepšování OVP

Základní vzdělávání by mělo mladým lidem poskytnout znalosti, dovednosti, hodnoty a postoje nezbytné pro další vzdělávání, podnikání a zaměstnatelnost a připravit žáky na absolvování všeobecně vzdělávacích cest nebo cest OVP či kombinace obou druhů.

Mladí lidé by v OVP měli získávat kvalifikace a kompetence relevantní požadavkům trhu práce pro zaměstnatelnost a celoživotní vzdělávání. To vyžaduje postupy, které by snižovaly míru studijní úmrtnosti v OVP a lépe usnadňovaly přechod ze školy do světa práce, např. kombinací vzdělávání a odborné přípravy s prací prostřednictvím učení na pracovišti.

Kvalifikace, kompetence a mobilita *pracovních sil* by měly být podporovány tím, že se bude propagovat uznávání výsledků předchozího učení získaných profesní přípravou nebo praxí. Pracující by měli mít příležitosti k účasti v profesní přípravě. Příležitosti ke vzdělávání by měly být dostupné také znevýhodněným jednotlivcům a skupinám, zejména těm méně vzdělaným.

Konkurenční podnikatelské prostředí a napjaté národní rozpočty znesnadňují zajišťování nezbytných investic do profesní přípravy. Veřejné a soukromé investice do OVP by se měly zlepšit dalším rozvojem vyrovnaných a sdílených finančních a investičních mechanismů. Za této situace by systémy profesní přípravy měly být efektivní při poskytování očekávaných výsledků. To vyžaduje lepší řízení systémů profesní přípravy a vnímavost k měnícím se kvalifikačním požadavkům trhu práce – profesní příprava by měla být více řízena poptávkou.

II. Cesta k uskutečnění reforem Kodaňského procesu

Rozmanitost – výhoda a výzva

Rozmanitost evropských systémů OVP je výhodou, která slouží jako základ pro vzájemné učení a inspirování reforem. Zároveň tato rozmanitost zdůrazňuje význam zvýšení transparentnosti a společného chápání problémů zajišťování kvality, a tím vzájemné důvěry mezi systémy a praxí OVP. Cílem by mělo být podporovat evropskou oblast OVP, v níž kvalifikace a způsobilosti získané v jedné zemi jsou uznávány v celé Evropě, a tak podporovat mobilitu mladých lidí a dospělých. Tato oblast OVP by měla být

---

⁷ http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/comm481_en.pdf

kultivována používáním společných rámců a nástrojů a podporována konzistentním používáním srovnatelných údajů umožňujících vytvářet politiku založenou na faktech.

Proces ke zlepšení výkonnosti, kvality a atraktivnosti OVP

Kodaňský proces⁸ pro zvýšenou evropskou spolupráci v odborném vzdělávání a přípravě byl zahájen jako evropská strategie ke zlepšení celkové výkonnosti, kvality a atraktivnosti OVP v Evropě. Od roku 2002 tento proces významně přispívá ke zvýšení viditelnosti a profilu OVP v Evropě. Má různé dimenze:

Politický proces. Proces hraje podstatnou roli ve zdůrazňování důležitosti OVP politickým činitelům. Usnadňuje dohadování společných evropských cílů a úkolů, diskuse o národních modelech a iniciativách a vyměňování příkladů osvědčené praxe na evropské úrovni. Na národní úrovni přispívá proces k většímu zaměření na OVP a inspiruje národní reformy.

Proces rozvíjení společných nástrojů. Další ústřední rolí procesu je vytváření společných evropských rámců a nástrojů zaměřených na zlepšení transparentnosti a kvality kompetencí a kvalifikací a usnadňujících mobilitu žáků a pracovníků. Proces dláždí cestu k evropskému trhu práce a k evropské oblasti OVP, která bude doplňovat evropskou oblast vysokoškolského vzdělávání.

Proces, který posílí vzájemné učení. Proces podporuje evropskou spolupráci. Umožňuje zúčastněným zemím, aby zvažovaly svou politiku ve světle zkušeností z jiných zemí a poskytuje rámec pro společnou práci, učení se od druhých, sdílení myšlenek, zkušeností a výsledků.

Proces, který začleňuje zainteresované strany. Proces posiluje zapojení různých zainteresovaných stran a umožňuje jim přispívat ke společným cílům.

Kodaň – Maastricht – Helsinky

Priority procesu byly poprvé stanoveny v Kodaňské deklaraci⁹ z listopadu 2002. V Maastrichtském komuniké¹⁰ z prosince 2004 byly dále specifikovány a rozšířeny a poprvé byly dohodnuty národní priority. Na druhém následném setkání 5. prosince 2006 v Helsinkách byl proces evaluován a jeho strategie a priority byly přezkoumány.

---

⁸ http://ec.europa.eu/education/policies/2010/vocational_en.html

⁹ http://ec.europa.eu/education/copenhagen/copenhagen_declaration_en.pdf

¹⁰ http://ec.europa.eu/education/news/ip/docs/maastricht_com_en.pdf
a <http://www.vetconference-maastricht2004.nl/>

Zacílenější proces

Proces je považován za úspěšný a nezbytný. Nyní, čtyři roky po kodaňském setkání, je důležité zaměřit se na pokračování práce a dokončování již zahájených iniciativ a jejich zavedení do praxe. Měl by však být zajištěn zacílenější přístup s omezeným počtem prioritních oblastí a s jasnými záměry. Různé iniciativy a nástroje by měly být propojeny a navzájem se podporovat a OVP by mělo být rozvíjeno na všech úrovních jako základní součást celoživotního vzdělávání s úzkou vazbou na všeobecné vzdělávání.

Opatření zahájená procesem jsou dobrovolná a jsou rozvíjena spoluprací zdola. Zvláštní důraz je kladen na zapojování sociálních partnerů a odvětvových organizací do všech stadií práce a na předávání národních zkušeností zpět do práce na evropské úrovni.

Reformy vyžadují čas – je potřebný konzistentní postup

Kodaňské a maastrichtské priority zůstávají v platnosti, proces však by měl být posílen a práce by se měla zaměřit na tyto prioritní oblasti:

1. **Image, status a atraktivnost OVP.** V této souvislosti by měl být kladen větší důraz na dobré řízení systémů, institucí a/nebo poskytovatelů OVP.
2. **Další vývoj, testování a realizace společných evropských nástrojů.** Cílem je, aby všechny dohodnuté nástroje do roku 2010 fungovaly.
3. **Systematičtější přístup k posilování vzájemného učení.** Má-li se toto podpořit, je třeba věnovat zvláštní pozornost zlepšování rozsahu, srovnatelnosti a spolehlivosti statistik OVP do roku 2008.
4. **Aktivní zapojení všech zainteresovaných stran do práce,** protože Kodaňský proces se dostává do realizační fáze.

Příští následné setkání

Příští následné ministerské setkání se bude konat za dva roky za účelem evaluace dosaženého pokroku, posílení priorit a strategií OVP v rámci pracovního programu „Vzdělávání a odborná příprava 2010“ a přemýšlení o orientaci procesu po roce 2010.

III. Revidované priority

1. Politika zaměřená na zlepšování atraktivnosti a kvality OVP

Zúčastněné země by měly věnovat více pozornosti image, statusu a atraktivnosti OVP. To vyžaduje:

- zlepšení poradenství v průběhu celého života tak, aby člověk získal lepší přehled o příležitostech a požadavcích OVP a světa práce a mohl je vzít v úvahu, včetně kariérního poradenství a poradenství ve školách a pro rodiny, které má zajistit možnost informovaného výběru;

- otevřené systémy OVP, které nabízejí přístup k flexibilnějším individualizovaným cestám a vytvářejí lepší podmínky pro přechod do světa práce, postup do dalšího vzdělávání a odborné přípravy, včetně vysokoškolského vzdělávání, a které podporují zvyšování kvalifikace úspěšných lidí na trhu práce;
- úzké spojení se světem práce jak v počátečním, tak v dalším OVP a lepší příležitosti k učení se na pracovišti;
- propagace uznávání neformálního a informálního učení za účelem podpory rozvoje kariéry a celoživotního učení;
- opatření ke zvýšení zájmu mužů nebo žen o obory OVP, v nichž zůstávají málo zastoupeni či zastoupeny (například ženy v technických oborech), a ke zvýšení jejich účasti v těchto oborech;
- rozvíjení a vyzdihování dokonalosti ve způsobilostech, např. použitím standardů světové třídy nebo pořádáním soutěží ve způsobilostech¹¹.

Ve zlepšování atraktivnosti a kvality OVP by měl být kladen větší důraz na dobré řízení systémů a poskytovatelů OVP při plnění cílů v této oblasti¹² prostřednictvím:

- vnímavosti k potřebám jednotlivců a trhu práce, včetně anticipace potřeb kvalifikací. Zvláštní pozornost by měla být věnována potřebám malých a středních podniků;
- vysoce kvalifikovaných učitelů a instruktorů, kteří procházejí neustálým profesním vývojem;
- národního zajišťování a zlepšování kvality v souladu se závěry Rady o zajišťování kvality v OVP¹³;
- zlepšování veřejných a soukromých investic do OVP vytvořením vyrovnaných a sdílených finančních a investičních mechanismů;
- zvýšené transparentnosti systémů OVP;
- silného vedení institucí a/nebo poskytovatelů profesní přípravy v rámci národních strategií;

---

¹¹ Např. soutěž v evropských kompetencích, která se bude konat v Nizozemsku v roce 2008 <http://www.euroskills2008.nl/wm.cgi> a bienální světově mistrovství v odborných kompetencích <http://www.wsc2005helsinki.com/>

¹² Klíčové poselství pro jarní zasedání Evropské rady (doc. 7620/06) http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/jointkey06_en.pdf

¹³ Závěry o zajišťování kvality v OVP (doc. 9599/04) http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/vetquality_en.pdf

- aktivního partnerství mezi různými rozhodujícími činiteli a zainteresovanými stranami, zejména sociálními partnery a odvětvovými organizacemi na národní, regionální a místní úrovni.

-

2. Vývoj a realizace společných nástrojů pro OVP

Vývoj společných evropských nástrojů by měl pokračovat tak, aby vydláždil cestu k evropské oblasti OVP a podporoval konkurenceschopnost evropského trhu práce. Cílem by mělo být, aby dohodnuté nástroje začaly fungovat do roku 2010.

Vývoj společných evropských nástrojů speciálně zaměřených na OVP pokračuje:

- vyvíjením a testováním Evropského systému kreditů pro odborné vzdělávání a přípravu (ECVET)¹⁴ jako nástroje pro shromažďování a přenos kreditů, přihlazením ke specifickým OVP a ke zkušenostem získaným s Evropským systémem přenosu a shromažďování kreditů¹⁵ (ECTS) ve vysokoškolském vzdělávání;
- posilováním spolupráce při zlepšování kvality použitím Evropské sítě zajišťování kvality v odborném vzdělávání a přípravě¹⁶ (ENQA-VET) tak, aby se podpořilo dosažení konsensu o zajišťování kvality a posílila se vzájemná důvěra. Spolupráce s vysokoškolským vzděláváním by měla pokračovat.

Vývoj společných evropských nástrojů, v nichž OVP hraje významnou roli, pokračuje:

- vyvíjením a testováním Evropského rámce kvalifikací¹⁷ (ERK) založeného na výsledcích učení, poskytováním větší parity a lepších spojení mezi OVP a vysokoškolským vzděláváním a přihlazením k mezinárodním odvětvovým kvalifikacím;
- dalším vyvíjením Europassu¹⁸ jako jednotného evropského rámce pro transparentnost a nástroje pro uznávání neformálního a informálního učení za účelem podpory a doplňování zavedení ERK a ECVET.

---

¹⁴ http://ec.europa.eu/education/ecvt/index_en.html

¹⁵ http://ec.europa.eu/education/programmes/socrates/ects/index_en.html

¹⁶ http://www.trainingvillage.gr/etv/Projects_Networks/quality/

¹⁷ http://ec.europa.eu/education/policies/educ/eqf/index_en.html

¹⁸ http://ec.europa.eu/education/programmes/europass/index_en.html a <http://europass.cedefop.europa.eu/>

Uskutečnění společných evropských nástrojů speciálně zaměřených na OVP:

- podílením se na testování ECVET a podporováním jeho realizace;
- čerpáním z principů, které jsou základem Společného rámce zajišťování kvality, jak je uvedeno v závěrech Rady z května 2004 o zajišťování kvality v OVP¹⁹, za účelem podporování kultury zlepšování kvality a širší účasti v síti ENQA-VET network.

Uskutečnění společných evropských nástrojů, v nichž OVP hraje významnou roli, pomoci:

- připojování národních systémů kvalifikací nebo národních rámců kvalifikací k ERK;
- podporování národních systémů kvalifikací při začleňování mezinárodních odvětvových kvalifikací s použitím ERK jako výchozího bodu;
- podpory rozsáhlého využívání Europassu.

3. Posilování vzájemného učení

K posilování vzájemného učení, spolupráci a sdílení zkušeností a know-how je třeba systematictější přístup. Ten by měl být usnadněn:

- společnými termíny a dohodnutými definicemi na evropské úrovni tak, aby národní řešení, modely a standardy byly snadněji pochopitelné;
- financováním výzkumu a šetření specifických témat pro hlubší porozumění evropským systémům a praxi OVP a jejich napojení na trh práce a další sektory vzdělávání;
- monitorováním sítí, výměny příkladů osvědčené praxe a vyvíjení mechanismů, které mohou být využity k rozšiřování znalostí;
- systematickým a flexibilním rámcem pro podporu aktivit decentralizovaného vzájemného učení.

Adekvátní a konzistentní údaje a ukazatele jsou klíčem k pochopení toho, co se v OVP děje, k posilování vzájemného učení, k podpoře výzkumu a k položení základů politiky profesní přípravy založené na faktech. Do příští následné ministerské konference v roce 2008 by Komise měla věnovat pozornost:

- zlepšování rozsahu, srovnatelnosti a spolehlivosti statistik OVP tak, aby mohl být evaluován pokrok v rozvoji OVP;

---

¹⁹ Závěry o zajišťování kvality v OVP (doc. 9599/04)

http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/vetquality_en.pdf

- rozvoji OVP jako součástí koherentního rámce ukazatelů a kritérií²⁰;
- vytváření statistických informací o investicích do OVP a o jeho financování.

Toho lze nejlépe dosáhnout využitím a kombinováním nejspolehlivějších existujících údajů, zajištěním adekvátních národních/regionálních dat o OVP a zaručením jejich konzistentností a srovnatelností s dalšími údaji o vzdělávání a odborné přípravě.

4. Zapojení všech zainteresovaných stran

Úspěch Kodaňského procesu spoléhá na aktivní zapojení všech stran zainteresovaných v oblasti OVP, včetně zejména sociálních partnerů na evropské i národní úrovni, odvětvových organizací a poskytovatelů OVP.

To vyžaduje:

- stručné a jasné informace o procesu, jeho pozadí, prioritách a aktivitách a o efektivním přenosu výsledků;
- aktivní účast zainteresovaných stran na evropské, národní, regionální a místní úrovni ve všech fázích procesu;
- důraz na zapojení poskytovatelů OVP, učitelů a instruktorů do testování a realizace výsledků procesu;
- zapojení žáků a jejich organizací na národní a evropské úrovni.

IV. Realizace a podávání zpráv

Realizace Kodaňského procesu a jeho priorit by měla být podporována:

- efektivním využíváním strukturálních fondů pro podporu reformy OVP na národní úrovni;
- zacíleným používáním programu Celoživotního vzdělávání (2007-2013) k podpoře procesu, zejména při inovacích, testování, experimentech a realizaci;
- pokračující podporou poskytovanou Cedefopem²¹ a ETF²² a jejich sítěmi. Ty budou zejména monitorovat pokrok dosažený v prioritních oblastech a podávat zprávy o vývoji;
- aktivní účastí dalších relevantních orgánů a výborů Společenství, jako jsou například Generální ředitelé profesní přípravy (DGVT), Poradní

²⁰ ¹⁹ Závěry Rady ze dne 24. května 2005, o nových ukazatelích v oblasti vzdělávání a odborné přípravy (Úř. věst. C 141, 10.6.2005, s.7) http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/cs/oj/2005/c_141/c_14120050610cs00070008.pdf

²¹ ²⁰ <http://www.cedefop.europa.eu/>

²² ²¹ <http://www.etf.europa.eu/>

výbor pro profesní přípravu (ACVT), Koordinační skupina pro vzdělávání a odbornou přípravu (ETCG);

- úzkou spoluprací v oblasti statistik, ukazatelů a kritérií s Eurostatem²³, OECD²⁴, Cedefopem, a ETF;
- výměnou informací, zkušeností a výsledků s třetími zeměmi, zejména s těmi, které jsou zahrnuty do politiky „rozšiřování“ a politiky „širšího evropského sousedství“. Spolupráce s vyspělými zeměmi a mezinárodními organizacemi, např. OECD by měla být posílena.

Právo účasti na této práci by mělo být zaručeno všem členským státům.

Ve výročních zprávách o národních lisabonských reformních programech by měla být věnována zvláštní pozornost pokroku dosaženému v OVP.

Integrovaná bienální zpráva o pracovním programu „Vzdělávání a odborná příprava 2010“ by měla zahrnovat specifickou část zaměřenou na OVP, umožňující monitorovat pokrok a identifikovat klíčové výsledky, které se mají hlásit Evropské radě.

Proces je podporován „Rámcem akcí pro celoživotní rozvoj kompetencí a kvalifikací“²⁵ evropských sociálních partnerů, který je také podroben každoročnímu podávání zpráv.

Přeložila Anna Konopásková

---

²³ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

²⁴ <http://www.oecd.org/>

²⁵ http://www.ueapme.com/docs/pos_papers/2002/FINALDSEFrameworkofactions_EN.doc Přetištěno z: Zpravodaj – odborné vzdělávání v zahraničí, XVIII, 1/2007, (www.nuov.cz)

DALŠÍ ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ V ZEMÍCH EVROPSKÉ UNIE A V ČESKÉ REPUBLICE

Jaromír Coufalík, Národní vzdělávací fond Praha

Další odborné vzdělávání v podnicích se v evropské politice odborného vzdělávání považuje za nedílnou součást odborného vzdělávání. Je to patrné jak z přímého vymezení odborného vzdělávání v oficiálních glosářích a dalších terminologických pomůckách příslušných orgánů EU, tak i z obsahu dokumentů zabývajících se politikou odborného vzdělávání v EU a její podporou. Další odborné vzdělávání patří k nejrychleji se rozvíjejícím součástí celoživotního učení.

Důraz na vzdělávání a jeho roli v hospodářském růstu a konkurenceschopnosti vyjádřila již rozvojová strategie EU známá jako **Lisabonská strategie**, která byla vyhlášena v roce 2000. Pro oblast vzdělávání stanovila i několik konkrétních cílů, jichž se má v EU dosáhnout do roku 2010. V listopadu 2002 podepsali v Kodani ministři odpovědní za odborné vzdělávání z členských zemí EU, zemí ESVO/EHP, kandidátských zemí, představitelé Evropské komise a zástupci sociálních partnerů na evropské úrovni dokument týkající se strategie pro zlepšení výkonnosti, kvality a atraktivnosti odborného vzdělávání, známý jako **Kodaňská deklarace**. V prosinci 2004 pak stejní čelní představitelé evropského odborného vzdělávání vyhlásili další dokument - **Maastrichtské komuniké** a v prosinci 2006 pak **Helsinské komuniké**. Tyto dokumenty doporučují pro členské země priority, které měly uplatňovat příslušné národní orgány ve vzdělávací politice ve svých zemích. V době vyhlášení Helsinského komuniké také představitelé generálního direktorátu Evropské komise Vzdělávání a kultura informovali o plnění cílů lisabonské strategie v oblasti vzdělávání. Ukazuje se, že většinu cílů se zatím nedaří plnit.

Jak Kodaňská deklarace, tak i Maastrichtské komuniké se zabývá odborným vzděláváním ve svém celku, tj. nejen počátečním odborným vzděláváním mladých lidí ve školách, ale také dalším odborným vzděláváním dospělých, ať již zaměstnaných nebo nezaměstnaných. To dokládá důraz, který kladou tvůrci evropské vzdělávací politiky na další odborné vzdělávání v podnicích a dalších organizacích. Mezi doporučeními, která orgány EU adresují prostřednictvím Maastrichtského komuniké institucím na národní úrovni a sociálním partnerům, je také výslovné doporučení považovat na

národní úrovni za prioritní podporu rozvoji prostředí napomáhajícímu učení v institucích profesní přípravy a na pracovištích.

Růst významu dalšího odborného vzdělávání zdůraznily i dva důležité evropské dokumenty týkající se koncepce celoživotního učení, a to jednak **Memorandum o celoživotním učení** a jednak na něj navazující dokument (v české verzi dosud neexistující) **Making a European area of lifelong learning a reality**. Oba tyto dokumenty zejména zdůraznily význam tzv. neformálního a informálního učení, jehož značná část se uskutečňuje v organizacích. Iniciovaly v různých zemích také četné práce zaměřené na metody zjišťování a uznávání dovedností osvojených neformálním, popř. informálním vzděláváním.

V téměř všech šesti klíčových myšlenkách, které Memorandum o celoživotním učení prezentuje, jsou obsaženy náměty vztahující se i k dalšímu odbornému vzdělávání v podnicích. Tak například ve druhé klíčové myšlence, zaměřené na podněcování a podporu investic do lidských zdrojů, se Memorandum zabývá potřebou rozšířit existující soubor pobídek stimulačních celoživotní učení, a to včetně finančních i nefinančních pobídek pro zvýšení účasti dospělých na učení. V řadě evropských zemí se používají různé formy finančních pobídek.

První skupinu finančních nástrojů zaměřených na stimulaci poptávky podniků i jednotlivců po dalším profesním vzdělávání tvoří nástroje založené na **daňové soustavě**. Patří k nim možnost, aby si právnické osoby (podniky) i fyzické osoby (jednotlivci) mohly **odečítat vynaložené výdaje na další profesní vzdělávání ze základu daně z příjmu**. Tak je tomu např. v Německu nebo v Maďarsku. Úpravy daňové soustavy mají v různých zemích různé varianty. Výše odpočtu výdajů na další profesní vzdělávání ze základu daně z příjmu může být limitovaná stanovenou částkou (například Maďarsko) nebo procentní sazbou (například Německo), která může být buď diferencovaná pro různé skupiny v závislosti na celkové výši příjmů, nebo jednotná.

Do jiné skupiny finančních nástrojů na podporu dalšího profesního vzdělávání patří **půjčky na vzdělávání a spořicí účty na vzdělávání**. Půjčky na vzdělávání mají charakter úvěru na úhradu výdajů na vzdělávání, kdy se půjčka splatí většinou až po ukončení vzdělávání. Záruku na poskytovanou půjčku na vzdělávání zpravidla poskytuje stát. Spořicí účty na vzdělávání zase umožňují předem naspořit částku, která se později vydá na vzdělávání.

Do třetí skupiny finančních nástrojů lze zařadit **osobní vzdělávací účty a poukázky na vzdělávání**. Používání osobních vzdělávacích účtů je rozšířené například ve Velké Británii. Po jejich zavedení si může zájemce založit osobní vzdělávací účet a uložit na něj alespoň 25 liber. Za to se mu na tento

účet připíše několikanásobná (např. šestinásobná) částka a z částky na účet se pak mohou hradit výdaje na vzdělávání získané u některého registrovaného poskytovatele vzdělávání. Osobní vzdělávací účty se ve Velké Británii ukázaly jako účinné, protože rok po zavedení je využívalo 2,5 milionu osob. Poukázky na vzdělávání umožňují podobně hradit výdaje na vzdělávání. Mohou být poskytovány jak jednotlivcům, tak i podnikům. Například belgické malé a střední podniky mohou získat pro své zaměstnance až 400 poukázek v hodnotě 30 Euro. Výhodou poukázek na vzdělávání je, že jejich držitel si může vybírat poskytovatele vzdělávání bez omezení. Na druhé straně se za nevýhodu považuje, že s jejich zavedením je potřeba zlepšit potřebné informační a poradenské služby.

Čtvrtou rozsáhlou skupinou finančních pobídek na podporu dalšího profesního vzdělávání je **vytváření a využívání fondů na vzdělávání**. Takové fondy existují v řadě evropských zemí, například ve Francii, Itálii, Nizozemí, Finsku, ale také ve Slovinsku nebo Maďarsku. Fondy se zpravidla vytváří z částek **povinných odvodů zaměstnavatelů a zaměstnanců z hrubých mezd**. Povinné odvody a jejich výše (např. 1 % z hrubých mezd) je obvykle stanovena zákonem nebo dohodou se sociálními partnery. Fondy mohou fungovat na úrovni národní, regionální nebo sektorové a podle toho je také v různých zemích spravují různé orgány. Z finančních prostředků fondů se podnikům a jednotlivcům poskytují příspěvky na další profesní vzdělávání. Tak například v Itálii využívá tzv. interprofesní fondy více než 360 000 podniků, přičemž průměrná výše příspěvku na vzdělávání jednoho zaměstnance byla 423 Euro (tj. asi 12 000 Kč). Za loňský rok se do fondů získalo 610 mil. Euro (přes 17 miliard Kč). Ve Finsku přispívá do fondů vytvářených sociálními partnery i stát a z fondů získávají zaměstnanci příspěvky na úhradu nákladů na vzdělávání ve výši 330 Euro a také příspěvky na financování pracovního volna (v délce 2–18 měsíců) ve výši 75–100 % mzdy. Ve Slovinsku se používá sektorově koncipovaných fondů 29. V Maďarsku se používá Fond odborného vzdělávání.

V České republice se dosud – jako v jedné z mála zemí - finanční pobídky pro rozvoj dalšího odborného vzdělávání neuplatňují, a proto je jeho rozvoj pomalejší než ve srovnatelně vyspělých zemích. Uznávání znalostí získaných neformálním vzděláváním snad v České republice pomůže zákon o uznávání výsledků dalšího vzdělávání, který vstoupil v plné šíři v platnost od letošního srpna.

Aby se počáteční i další odborné vzdělávání v Evropě stalo kvalitnější, a tím i účinnější, iniciovala Evropská komise na nadnárodní úrovni specifické práce na podporu zlepšování odborného vzdělávání. Ustavila například několik pracovních skupin, které propracovávaly důležité aspekty vzdělávání. Jednou z nich byla pracovní skupina zaměřená na kvalitu od-

borného vzdělávání v Evropě. Výsledkem práce této pracovní skupiny byl v roce 2003 **Společný rámec zajišťování kvality** (*Common Quality Assurance Framework – CQAF*), který v květnu 2004 schválila Rada pro vzdělávání (*Education Council*). CQAF má členskými zeměmi pomáhat vytvářet, zlepšovat, monitorovat a evaluovat jejich vlastní systémy a praxe vzdělávání. CQAF může být aplikován jak na úrovni systému, tak na úrovni poskytovatelů odborného vzdělávání, tedy například i na úrovni podniku.

Dalšímu odbornému vzdělávání v podnicích věnuje dlouhodobě pozornost i **Evropské centrum na podporu rozvoje odborného vzdělávání (CEDEFOP)**. Mezi jeho výzkumnými zprávami, analýzami a monografiemi jsou i publikace zabývající se dalším odborným vzděláváním.

CEDEFOP také věnoval ve své publikační činnosti pozornost výsledkům statistického šetření o vzdělávání pracovníků podniků (*Continuing Vocational Training Survey 2*), a to v publikaci **Key figures on VET: Enterprises providing continuing vocational training** z roku 2003. Různým aspektům tohoto významného šetření a jeho výsledků věnoval také Eurostat několik článků ve svém periodiku *Statistics in focus*. Protože do uvedeného šetření byly zahrnuty i české podniky, poskytuje jak zmíněná publikace, tak i články Eurostatu možnost porovnání situace o dalším odborném vzdělávání pracovníků podniků v České republice a v dalších evropských zemích.

Poslední dostupné údaje, a to ze šetření z roku 2000, ukázaly, že **asi dvě třetiny českých podniků poskytovaly svým zaměstnancům další odborné vzdělávání**. Nejvyšší podíl takových podniků vykázaly podniky v oboru energetiky, výroby dopravních prostředků a v peněžnictví, nejnižší podíl pak v pohostinství a ubytování. Výsledky šetření potvrdily, že podíl podniků poskytujících svým zaměstnancům další odborné vzdělávání je tím vyšší, čím více má podnik zaměstnanců. Nejčastější formou dalšího odborného vzdělávání zaměstnanců jsou kurzy. Převažují kurzy externí nad interními. Jen 1,4 % kurzů zajišťovaly školy.

Dalšího odborného vzdělávání se účastnila asi polovina zaměstnanců sledovaných podniků, a to v průměrném rozsahu 25 hodin za rok. Výdaje podniků na další odborné vzdělávání zaměstnanců dosáhly výše asi 1,1 % mzdových nákladů (včetně povinných odvodů). Ve většině ukazatelů nedosahovala Česká republika průměru zemí EU, na druhé straně vykazovala vyšší ukazatele než většina tehdy kandidátských zemí.

Další šetření se uskutečnilo v roce 2006. Jeho výsledky jsou již zpracovány, zveřejnění výsledků se očekává ve druhé polovině roku 2007.

Ve vzdělávací politice EU se uplatňuje zásada, že rozhodování týkající se vzdělávání v určité zemi je věcí příslušných národních orgánů, nikoliv orgánů EU. Aby byly za této situace členské země motivovány k dosahování cílů nejen národní, ale i evropské vzdělávací politiky, zřizují

orgány EU nadnárodní programy, jejichž cílem je podporovat uplatňování priorit stanovených na evropské úrovni.

Již více než deset let se v zemích EU (a také v některých dalších evropských zemích) používá **program Leonardo da Vinci**, zaměřený na podporu inovací odborného vzdělávání, včetně dalšího odborného vzdělávání v podnicích. Význam dalšího odborného vzdělávání dokládají vysoké počty projektů, zaměřených na zlepšování tohoto segmentu vzdělávání. V evropském kompendiu projektů, do něhož jsou zahrnuty údaje o projektech schválených v letech 2000–2004 a řešených skupinami partnerských organizací z 28 evropských zemí, lze vyhledávat projekty podle témat, na něž jsou projekty zaměřeny. Všechny tyto projekty jsou nadnárodní; na jejich řešení se vždy podílelo několik partnerských institucí z více zemí pod vedením koordinační organizace ze země, v níž byl návrh projektu předkládán.

Program Leonardo da Vinci je od roku 2007 součástí integrovaného evropského programu zaměřeného na podporu celoživotního učení. Finanční prostředky, které jsou na období 2007–2013 rozpočtovány, jsou vyšší než byly v dosavadním období. Proto lze v dalších letech očekávat i vyšší počty projektů zaměřených na další odborné vzdělávání v podnicích.

K dosahování cílů politiky EU významně přispívají i strukturální fondy EU. Z nich se k podpoře dalšího odborného vzdělávání a k podpoře zaměstnanosti vztahuje zejména **Evropský sociální fond (ESF)**. Pro jeho využívání jsou na jedné straně stanoveny příslušnými evropskými orgány obecné zásady, které musí všechny členské země při implementaci ESF dodržovat, na druhé straně se však ponechává jednotlivým zemím pravomoc rozhodovat o konkrétních způsobech využívání ESF, například o tom, které operační programy ESF budou v jednotlivých zemích existovat. V České republice, která ESF využívá od svého vstupu do EU v roce 2004, byl na podporu dalšího odborného vzdělávání v období 2004–2006 zaměřen operační program **Rozvoj lidských zdrojů (OP RLZ)**. V období 2007–2013 se bude moci pro podporu dalšího odborného vzdělávání využívat například operační program **Vzdělávání pro konkurenceschopnost**, jehož implementaci řídí Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Na podporu dalšího vzdělávání se v něm počítá s neobvykle vysokými finančními prostředky.

SNK V SYSTÉME ĎALŠIEHO VZDELÁVANIA KNIHOVNÍKOV NA SLOVENSKU. VÝCHODI- SKÁ A PERSPEKTÍVY.

Iveta Kilárová, OKS SR Slovenská národná knižnica Martin

Žijeme v rýchlo sa meniacom svete, v ktorom sa neustále objavujú nové technológie a informačný tok narastá závratným tempom, preto je permanentné celoživotné vzdelávanie prirodzenou potrebou modernej spoločnosti, knihovníkov a informačných pracovníkov nevyhnutnosťou. Fungovanie globálnej informačnej spoločnosti predpokladá kvalifikovaných knižnično-informačných pracovníkov, odborníkov a špecialistov, ktorí sústavne dopĺňajú svoje vedomosti a obnovujú poznatky v odborných problémoch, nových technológiách, inovačných metódach, zahraničných skúsenostiach, legislatívnych a metodických odporúčaniach, medzinárodných štandardoch a pod. V tomto úsilí musí byť knižničným a informačným pracovníkom nápomocný systém ďalšieho vzdelávania.

Východiská legislatívne, organizačné a historické

Ďalšie vzdelávanie na Slovensku je legislatívne vymedzené zákonom č. 386/1977 Z. z., podľa ktorého sa za také „považuje vzdelávanie, ktoré umožňuje každému doplniť, rozšíriť a prehĺbiť si získané vzdelanie, rekvalifikovať sa alebo uspokojiť svoje záujmy, alebo ktorým sa pripravuje na získanie stupňa vzdelania v školskom systéme“. Osobitne hneď v úvode zaujme upozornenie, že „Tento zákon upravuje ďalšie vzdelávanie ako súčasť celoživotného vzdelávania ...“. Práve takto je koncipovaný návrh Vyhlášky MK SR o ďalšom vzdelávaní pracovníkov knižníc, pričom osobitne rozoberá formy a typy ďalšieho vzdelávania pre pracovníkov s rôznym stupňom a profilom vzdelania a pracovnou sťažou. Vyhláška predpokladá nielen celoživotné vzdelávanie zabezpečené školskými inštitúciami a mimoškolskými akreditovanými zariadeniami, ale čo je podstatné, ukladá pracovníkom knižníc plnenie ich prirodzenej úlohy – celoživotné učenie sa. Napriek tomu, že Vyhláška bola vypracovaná už v roku 2000, nebola doposiaľ prijatá. Jednou z príčin je, že nemáme vybudované fungujúce akreditované mimoškolské vzdelávacie ustanovizne, akou by malo byť predovšetkým vzdelávacie pracovisko Odboru pre knižničný systém SR Slovenskej národnej knižnice Martin. Ďalším problémom je nízky záujem absolventov

s odborným knihovníckym vzdelaním o zamestnanie v knižniciach, čo v praxi vedie k zamestnávaniu pracovníkov s neknihovníckym vzdelaním a ich zaraďovaniu do rovnakých platových tried ako absolventov s knihovníckym vzdelaním bez ďalších podmienok, to znamená aj bez požiadavky na absolvovanie určitej formy ďalšieho vzdelávania. Keďže na knihovnícku profesiu sa legislatívne vzťahuje zákon č. 552/2003 Z.z. o výkone práce vo verejnom záujme a zákon č. 553/2003 Z.z. o odmeňovaní niektorých zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme a o zmene a doplnení niektorých zákonov, pri zaraďovaní pracovníkov knižníc do tried sa zamestnávateľia riadia jednak zákonom č. 553/2003, kde sa uvádza, že kvalifikačný predpoklad je ustanovený pre najnáročnejšiu pracovnú činnosť, ktorú má zamestnanec vykonávať v rámci druhu práce dohodnutého v pracovnej zmluve. Je to:

- a) vzdelanie,
  - b) osobitný kvalifikačný predpoklad podľa osobitného predpisu.
- Kvalifikačný predpoklad vzdelania podľa tohto zákona je
- a) základné vzdelanie,
  - b) stredné vzdelanie alebo stredné odborné vzdelanie (ďalej len „stredné vzdelanie“),
  - c) úplné stredné vzdelanie alebo úplné stredné odborné vzdelanie (ďalej len „úplné stredné vzdelanie“)
  - d) vyššie odborné vzdelanie,
  - e) vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa,
  - f) vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa.

To znamená, že podľa tohto zákona nie je potrebné rozlišovať všeobecné a odborné vzdelanie.

Osobitný kvalifikačný predpoklad podľa tohto zákona je absolvovanie špeciálnych skúšok alebo špecializačných foriem vzdelávania ustanovených osobitným predpisom, ktoré sú nevyhnutné na získanie oprávnenia vykonávať určenú pracovnú činnosť. Zamestnávateľ totiž môže vyžadovať pre určitú činnosť vzdelanie v konkrétnom odbore v pracovnom poriadku svojej inštitúcie. Úlohu osobitného predpisu by mala plniť Vyhláška o ďalšom vzdelávaní pracovníkov knižníc.

Pri zaraďovaní pracovníkov knižníc do tried sa zamestnávateľia riadia okrem uvedeného zákona aj Nariadením vlády č. 341/2004 Z.z., ktorým sa ustanovujú katalógy pracovných činností pri výkone práce vo verejnom záujme a o ich zmenách a doplnení. Prílohou tohto Nariadenia je Katalóg pracovných činností s prevahou duševnej práce pri výkone práce vo verejnom záujme a Katalóg pracovných činností remeselných, manuálnych alebo manipulačných s prevahou fyzickej práce pri výkone práce vo verejnom záujme.

Knihovnícke činnosti sú pre úplné stredné vzdelanie uvedené v triedach 4 až 9, pričom sa zároveň uvádza požiadavka na osobitný kvalifikačný predpoklad ak je ustanovený osobitným predpisom, pre vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa v triedach 8 až 10, opäť sa zároveň uvádza požiadavka na osobitný kvalifikačný predpoklad ak je ustanovený osobitným predpisom, pre vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v triedach 9 až 13 a súčasne požiadavka na osobitný kvalifikačný predpoklad ak je ustanovený osobitným predpisom.

Bližší pohľad na platnú legislatívu umožnil poukázať na rozpory medzi požiadavkami na vysokú odbornosť pracovníkov knižníc a na druhej strane na legislatívne nedoriešenie zabezpečenia podmienok pre získanie potrebnej odbornosti a ponechanie veľkého priestoru pre benevolentný prístup zamestnávateľov k odmeňovaniu pracovníkov knižníc na rôznej odbornej úrovni.

Zároveň treba spresniť, že bez priebežného vzdelávania, špecializačného inovačného a špecializačného kvalifikačného štúdia na získanie odbornej spôsobilosti vykonávať náročné a vysoko špecializované odborné knižnično-informačné činnosti, bez odbornej prípravy vedúcich pracovníkov knižníc, bez kvalitnej jazykovej prípravy sa napokon v dnešnej dobe nemôže zaobiť ani absolvent knihovníckeho štúdia. Súčasný systém zaraďovania pracovníkov do platových tried a ich finančné ohodnotenie nemotivujú k sústavnému vzdelávaniu, k osvojovaniu najnovších poznatkov, inovačných metód a technológií aj zo zahraničia, ktoré je v našej profesii nevyhnutnosťou pre zvyšovanie úrovne a kvality knižnično-informačných služieb. Preto si uvedomujeme naliehavosť požiadavky akreditovať vzdelávacie pracovisko SNK a vytvoriť podmienky pre prijatie Vyhlášky MK SR o ďalšom vzdelávaní pracovníkov knižníc. Predpokladáme, že veľkým problémom bude finančné zabezpečenie ďalšieho vzdelávania zo strany knižníc a ich zriaďovateľov a následne reálne vytvorenie podmienok pre možnosť preradenia pracovníkov do vyšších tried. Ak však chceme poskytovať služby na úrovni zodpovedajúcej potrebám doby zachvátenej obrovským nástupom nových informačných a komunikačných technológií, je nevyhnutné orientovať sa na človeka ako iniciátora a vykonávateľa všetkých zmien a najmä na jeho vnútornú motiváciu a potrebu učiť sa. V praxi to bude vyžadovať zvýšený prílev investícií do ľudských zdrojov, kladenie väčšieho dôrazu na zodpovednosť zamestnávateľa za ďalšie odborné vzdelávanie svojich zamestnancov, vymedzenie cieľov tohto vzdelávania a definovanie výhod účasti zamestnancov na ďalšom vzdelávaní.

Rozvoj ľudských zdrojov nachádza pravidelne svoj významný priestor medzi strategickými úlohami v programových dokumentoch akými sú Stratégie rozvoja slovenského knihovníctva.

Základné informácie o stave vzdelávania pracovníkov knižníc na Slovensku za uplynulých 5 rokov poskytla **Správa o plnení úloh vyplývajúcich zo Stratégie rozvoja slovenského knihovníctva do roku 2006, ktorú vypracovala Mgr. Andrea Doktorová**. Konštatuje sa, že táto strategická úloha sa musí preniesť do štruktúry nového plánovacieho obdobia v reálnejšej forme, pretože nepriniesla očakávané výsledky. Úlohou bolo vybudovanie moderných školiacich stredísk zameraných predovšetkým na permanentné vzdelávanie a preškoľovanie knihovníkov v oblasti aplikácie štandardov v knižnično-informačných procesoch, nových informačných technológií a kvalifikovanej obsluhy a poradenstva pri využívaní informačných zdrojov prostredníctvom internetu. Hoci sa predpokladalo, že takéto pracovisko prioritne vznikne v SNK, nebolo akreditované. Kritizovala sa nesystematickosť neformálneho vzdelávania. V prostredí verejných knižníc sa najviac realizovala forma metodických inštruktáží, ktoré nemôžu nahradiť odborné vzdelávanie.

V Správe sa uvádza, že vlastné doškľovacie pracovisko má len niekoľko knižníc: Slovenská národná knižnica Martin, Štátna vedecká knižnica Banská Bystrica a Štátna vedecká knižnica Prešov, Slovenská pedagogická knižnica Bratislava a Centrum vedecko-technických informácií SR Bratislava. CVTI SR je pritom jediná knižnica, ktorá realizuje základné akreditované **Knihovnícke odborné minimum**.

Konštatovalo sa, že významným prínosom na skvalitnenie činnosti malých knižníc (obecných a školských) bolo vydanie v SNK Martin **Príručky knihovníka malej knižnice** v roku 2003 v redakčnom spracovaní Odboru pre knižničný systém SR SNK Martin s príspevom Slovenskej pedagogickej knižnice Bratislava.

Univerzitná knižnica Bratislava pravidelne organizuje podujatia pre knihovníkov v spolupráci s profesijnými združeniami Slovenskou asociáciou knižníc a Spolkom slovenských knihovníkov.

Prínosom pre informovanie a vzdelávanie knihovníkov je **knihovnícky portál INFOLIB**, nad ktorým prevzal patronát SSK pričom jeho správu a obsahové zameranie zabezpečuje CVTI SR.

Vysoko pozitívne je v Správe hodnotená činnosť Slovenskej pedagogickej knižnice Bratislava, ktorá sa od 1. 7. 2001 opätovne stala samostatnou právnickou osobou – špecializovanou vedeckou knižnicou s celoslovenskou pôsobnosťou so zameraním na oblasť výchovy, vzdelávania, školstva a príbuzných vied a metodickým centrom pre školské a akademické knižnice. Slovenská pedagogická knižnica (SPgK) podporovala program špecializačného kvalifikačného štúdia školského knihovníka, ktorý priebežne realizuje Metodicko-pedagogické centrum v Prešove aj v kooperácii s knižnicou P. O. Hviezdoslava. Cyklické vzdelávanie školských knihovníkov

realizuje od roku 2002 aj Metodicko-pedagogické centrum v Banskej Bystrici. SPgK iniciovala a spolupracovala pri organizovaní priebežného vzdelávania pre školských knihovníkov aj v ostatných metodicko-pedagogických centrách, ako aj pri realizácii základných knihovníckych kurzov v CVTI SR. V rámci svojich vzdelávacích aktivít sa zamerala na vzdelávanie školských knihovníkov aj formou individuálnych konzultácií. V roku 2005 pripravila odborný kurz (Vzdelávanie školských knihovníkov) vo forme elektronického vzdelávania, ktorý bude prístupný od školského roku 2006/2007 školským knihovníkom prostredníctvom portálu INFO-VEK. Aktívnu účasť v systéme vzdelávania školských knihovníkov knižnica potvrdzuje i budovaním vlastného školiaceho strediska, ktoré je vybavené pracovnými stanicami pripojenými na internet a projekčnými prístrojmi. Školiace stredisko sa zameria na preškolenie školských knihovníkov s inou ako knižnično-informačnou kvalifikáciou a doškolenie školských knihovníkov s knižnično-informačnou kvalifikáciou v oblasti aplikácie knižničného softvéru pre malé a stredné knižnice, nových informačných technológií a kvalifikovanej obsluhy a poradenstva pri využívaní informačných zdrojov prostredníctvom internetu.

V správe sa pozitívne hodnotia aj zmeny v oblasti formálneho vzdelávania. Konštatuje sa, že tieto sa už pomaly prejavujú vo vzdelávacej štruktúre zamestnancov knižníc. Patrí k nim zriadenie Katedry knižnično-informačných vied a didaktiky informatiky na Fakulte prírodných vied Žilinskej univerzity. Fakulta v spolupráci so Slovenskou národnou knižnicou zabezpečuje denné a externé bakalárske štúdium a denné magisterské štúdium. V roku 2006 prví absolventi tohto magisterského štúdia posilnili pracoviská SNK, ale aj iných knižníc. V Správe sa vy-zdvihuje, že vďaka odbornému a personálnemu zázemiu, ktoré pre fakultu poskytuje Slovenská národná knižnica, sú na fakulte akreditované študijné programy: (1) Dokumentácia kultúrneho dedičstva a (2) Mediamatika. O štúdium je záujem najmä z mimobratislavských regiónov Slovenska.

Vyvinula sa iniciatíva na zriadenie podobného študijného odboru aj na Prešovskej univerzite. V roku 2005 sa na Fakulte humanitných a prírodných vied zriadila Katedra knižničných a slovakistických štúdií, kde je možné študovať odbor knižničné a informačné štúdiá.

Systém ďalšieho vzdelávania pracovníkov knižníc

Na dokreslenie celoslovenského systému fungujúceho vzdelávania pracovníkov knižníc uvádzame stručný prehľad školských a mimoškolských ustanovizní. Takéto chápanie ďalšieho vzdelávania je v súlade s návrhom Vyhlášky o ďalšom vzdelávaní pracovníkov knižníc, ktoré môžu realizovať školské zariadenia a mimoškolské vzdelávacie ustanovizne. Vzdelávacie

ustanovizne môžu v ďalšom vzdelávaní uskutočňovať akreditované a neakreditované vzdelávacie aktivity.

Školské vzdelávacie ustanovizne:

1. stredoškolské:

Škola knižníckych a informačných štúdií v Bratislave – zabezpečuje stredoškolské odborné vzdelanie. Existuje približne 50 rokov. V školskom roku 2007/2008 sa v Škole knižníckych a informačných štúdií v Bratislave otvára **dvojročné pomaturitné diaľkové kvalifikačné štúdium** v študijnom odbore Informačné systémy a služby so zameraním na **verejné knižnice a hospodárske informácie**. Štúdium je určené záujemcom s ukončeným stredoškolským vzdelaním všeobecnovzdelávacieho alebo iného odborného charakteru. Zvyšovaním kvalifikácie vo svojom odbore získavajú zamestnanci možnosti širšieho uplatnenia a tomu zodpovedajúce adekvátne finančné ohodnotenie v práci. Nevyhnutné získavanie nových vedomostí a informácií v našom odbore je súčasťou Programu celoživotného vzdelávania.

2. vysokoškolské

Katedra knižničnej a informačnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (od roku 1951) – zabezpečuje tri stupne vysokoškolského vzdelania:

1. stupeň vysokoškolského štúdia – bakalár (Bc) so štandardnou dĺžkou štúdia 3 roky;

2. stupeň vysokoškolského štúdia – magister (Mgr.) so štandardnou dĺžkou štúdia 3 roky; predpokladá sa, že absolvent skončil prvostupňové štúdium v študijnom odbore knižnično-informačné štúdiá alebo v niektorom príbuznom študijnom odbore.

3. trojročné (resp. päťročné) doktorandské štúdium v odbore knižničná a informačná veda (titul PhD.)

Katedra knižnično-informačných vied a didaktiky informatiky Fakulty prírodných vied Žilinskej univerzity v Žiline – obsahuje tri oddelenia:

oddelenie knižničných vied,

oddelenie mediamatiky,

oddelenie didaktiky informatiky.

Katedra knižnično-informačných vied a didaktiky informatiky vznikla v marci 2004 ako reakcia na potrebu vytvoriť na Fakulte prírodných vied pracovisko zaoberajúce sa problematikou aplikácie informačno-komunikačných technológií, predovšetkým v oblasti dokumentácie kultúrneho dedičstva, mediamatiky a prípravy študentov učiteľských študijných programov.

Katedra garantuje kvalitu vzdelávania v študijných programoch „dokumentácia kultúrneho dedičstva“, „mediamatika“ a učiteľstvo aka-demických predmetov – informatika, výučba v skupinách predmetov: informatika, výpočtová technika, informačná a komunikačná veda, mul-timedialne systémy, knižničná veda, muzeológia a archívniectvo, dejiny kultúry a umenia a pod.

Katedra knižničných a slovakistických štúdií na Fakulte humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity od roku 2005 – odbor knižničné a informačné štúdiá.

Mimoškolské vzdelávanie

Odbor pre knižničný systém SR v Slovenskej národnej knižnici v Martine

Doškoloľovacie stredisko Centra vedecko-technických informácií SR v Bratislave – CVTI SR má od roku 1960 vytvorené špeciálne pracovisko za účelom ďalšieho vzdelávania knižničných a informačných pracovníkov. Doškoloľovacie stredisko realizuje:

- rekvalifikačné kurzy pre pracovníkov knižníc bez knihovníckeho vzdelania (CVTI SR je jedinou mimoškolskou inštitúciou na Slovensku, ktorá získala z Ministerstva školstva v októbri 2004 akreditáciu pre vzdelávanie v odbore knihovníctvo – Knihovnícke odborné minimum),
- špeciálne odborné kurzy a semináre,
- odbornú prax poslucháčov KKIV FF UK a ŠKIŠ.
- Od roku 2006 realizuje doškoloľovacie stredisko doplnkové vzdelávanie pre knihovníkov, ktorého cieľom je zvyšovať zručnosti a schopnosti knihovníkov v rôznych pracovných zaradeniach pod názvom **Knihovnícke zručnosti od A po Z**. V roku 2006 to boli tri akcie (Školenie UNIMARC, Strategické plánovanie (SWOT analýza) – Možnosti doplnkového financovania činnosti knižníc a Ako byť úspešný pri príprave a prednese prednášky).

Stredisko vzdelávania knihovníkov PROLIB v Univerzitetnej knižnici TU v Košiciach a SLDK TU Zvolen – SLDK sa v roku 1999 zapojila do projektu dištančného vzdelávania pracovníkov knižníc na Slovensku PROLIB – Professional Development Programme for Librarians v rámci projektu Európskej únie Tempus/Phare ako spolupartner Univerzitetnej knižnice Technickej univerzity v Košiciach. V oboch knižniciach boli zriadené výukové strediská, v ktorých prebehlo v rokoch 1999–2000 šesť kurzov. Ich zameranie pokrylo široké spektrum problémov počnúc starostlivosťou o používateľov knižníc, cez automatizáciu až po najnovšie trendy digitálnych knižníc. Témy kurzov boli nasledovné:

- Zmeny v knižniciach a potreby riadenia zmien
- Starostlivosť o zákazníkov v knižniciach

- Vplyv informačných technológií na manažment knižníc
- Internet a nové informačné technológie v knižniciach
- Digitálne knižnice
- Elektronické publikovanie

Jednotlivé kurzy boli vypracované pracovníkmi Univerzitetnej knižnice Technickej univerzity v Košiciach a Slovenskej lesnickej a drevárskej knižnice vo Zvolene v spolupráci so zahraničnými partnermi projektu z Veľkej Británie a Švédska. Tvorcovia i lektori kurzov absolvovali zahraničné stáže, aby odborná úroveň tvorby a prednášania kurzov spĺňala požiadavky európskej úrovne. Kurzy svojim zameraním a obsahom v tom čase predstavovali jediné profesionálne mimoškolské vzdelávanie riadiacich a odborných pracovníkov knižníc na Slovensku. Vzdelávací program PROLIB bol pripravený v spolupráci s renomovanými zahraničnými a slovenskými odborníkmi v rámci európskeho projektu TEMPUS JEP_IB 13427-98 „PROLIB“ a jeho adaptáciou v rámci projektov EDULIB a EDULIB II, podporených nadáciou Open Society Institute Budapest. Počas týchto projektov sa zapojilo do dištančného vzdelávacieho programu 265 pracovníkov knižníc a informačných odborníkov z 53 knižníc a informačných inštitúcií na Slovensku počas realizácie 21 kurzov PROLIB v období rokov 1999–2002.

Cieľom kurzov PROLIB bolo vyplniť medzeru v celoživotnom vzdelávaní pracovníkov knižníc na Slovensku, hlavne v oblasti manažmentu knižníc a riadenia zmien v súvislosti so zavádzaním nových informačných technológií, ako aj so zameraním na Internet a moderné informačné technológie.

Združenie informačných špecialistov na podporu vedy **Pro Scientia pri Ústrednej knižnici SAV v Bratislave** - Projekt Pro Scientia budoval a sprístupňoval virtuálnu bázu dát o publikačnej činnosti vedeckých a pedagogických pracovníkov vysokých škôl, Slovenskej akadémie vied a ďalších vedeckovýskumných ústavov na Slovensku (EPC).

Prvý z projektov (realizovaný v rokoch 1998–1999) – cieľom prvého projektu bolo vytvoriť základ budúceho kooperačného systému evidencie, spracovania a prezentovania publikačnej činnosti. Projekt bol založený na báze medzinárodných štandardov v spracúvaní, výmene a prezentovaní dokumentov, a to najmä na uplatnení UNIMARC, AACR2 a Z39.50. Výsledkom projektu bolo vytvorenie experimentálnych súborných kataλόgov publikačnej činnosti: Slovenskej akadémie vied, Univerzity Komenského v Bratislave, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a Technickej univerzity vo Zvolene.

Projekt Pro Scientia 2 – Aplikácia štandardov a špeciálnych pravidiel na spracovanie publikačnej činnosti (realizovaný v roku 2000–2001) tiež získal grant z Nadácie otvorenej spoločnosti v Bratislave. Cieľom tohto projektu bolo naštartovať sériu kurzov pre knihovníkov z akademických kniž-

níc a knižníc ústavov Slovenskej akadémie vied. Ukázalo sa totiž, že pracovníci mnohých knižníc nie sú ešte stále na rutinné používanie medzinárodných štandardov používaných pri spracúvaní dokumentov, konkrétne pri evidencii publikačnej činnosti, dostatočne pripravení.

Okrem vytvorenia priestorových a technických predpokladov na organizáciu kurzov sa pripravili osnovy, sylaby a tiež učebné texty pre pilotné kurzy EPCMARC, EPCVYST a EPCZ39.50. Na pilotných kurzoch sa zúčastnilo 57 účastníkov. Okrem pilotných, sa uskutočnili aj dva nepilotné – opakované kurzy. Jeden v Košiciach a ďalší v Bratislave.

Niektoré knižnice organizujú úspešné vzdelávacie podujatia s celoslovenským významom, napr.: **Univerzitná knižnica Bratislava – Knižnička poškola** – cyklus školení **Štátna vedecká knižnica Banská Bystrica** – cyklus celoslovenských seminárov:

2001 – Elektronické informačné zdroje – súčasné trendy v knižniciach,

2002 – Moderné informačné služby v digitálnych knižniciach ,

2003 – Nové trendy v poskytovaní elektronických informačných služieb v knižniciach,

2004 – Informačná vzdelanosť ako výzva pre knihovníka 21. storočia

2005 – Marketing a public relations elektronických informačných služieb,

2006 – Osobnosť knižnično-informačného pracovníka v znalostnej spoločnosti

2007 – Mladá generácia knižnično-informačných pracovníkov a moderná knižnica

Verejná knižnica J. Bocatia Košice – celoslovenský vzdelávací seminár – **Kríza čítania I., II.**, v septembri tohto roku bude už III. ročník

Slovenská národná knižnica v systéme vzdelávania knihovníkov

Krátky exkurz do histórie vzdelávania v SNK:

Legislatívnym základom pre ústredné postavenie SNK vo vzdelávaní knižničných pracovníkov bola smernica prijatá MK SR 22.12. 1976 č. 1403/76-osv. Sústava ďalšieho vzdelávania knižničných pracovníkov v Slovenskej socialistickej republike, ktorá uložila Doškoľovaciemu stredisku SNK v Matici slovenskej ako ústrednej knižnici jednotnej sústavy knižníc v SR metodickú starostlivosť o realizáciu tejto sústavy. Táto smernica uložila povinnosť zúčastňovať sa podľa stanovených časových intervalov a jednotlivých špecializácií všetkým profesionálnym odborným knihovníkom, neprofesionálni knihovníci mali povinnosť zúčastňovať sa na ďalšom vzdelávaní v rozsahu najviac 24 hodín ročne. Okrem tohto strediska ďalšie vzdelávanie podľa smernice organizovali a zabezpečovali ústredné knižnice jednotlivých sietí, krajské knižnice a okresné knižnice. Doškoľovacie stredisko bolo súčasťou Oddelenia teórie, výskumu a metodiky Matice sloven-

skej, začalo realizovať ďalšie vzdelávanie v roku 1978. Doškoloňovacie stredisko prestalo fungovať v roku 1989, bolo premenované na stredisko ďalšieho vzdelávania Slovenskej národnej knižnice. V roku 1990 bola vypracovaná nová koncepcia ďalšieho vzdelávania, ktorá sa zamerala na princípy demokracie, humanizmu a aktuálnych problémov v knihovníctve. Systém permanentného ďalšieho vzdelávania s povinnosťou odborných pracovníkov zúčastňovať sa na ňom zanikol.

Zmenilo sa aj finančné zabezpečenie ďalšieho vzdelávania, keďže nebolo legislatívne potvrdené. Vzdelávacie podujatia sa organizovali podľa momentálnych finančných a personálnych možností.

Súčasnosť

Odbornú garanciu mimoškolských foriem ďalšieho vzdelávania pre knihovníkov by mala zabezpečovať SNK, ktorej táto úloha vyplýva zo zákona č. 183/2000 Z.z. o knižniciach.

V SNK má vzdelávanie organizačne zabezpečiť:

Odbor pre knižničný systém Slovenskej republiky, konkrétne jeho Referát ďalšieho vzdelávania knihovníkov a všetky odborné organizačné útvary (odborníci).

Odbor pre knižničný systém Slovenskej republiky (OKS SR) v Slovenskej národnej knižnici v Martine je v zmysle zákona č. 183/2000 Z. z. o knižniciach ústredným, metodickým, poradenským, koordinačným, vzdelávacím a štatistickým pracoviskom knižničného systému Slovenskej republiky.

Okrem toho, v súlade s Organizačným poriadkom SNK OKS SR rieši vlastné vedeckovýskumné úlohy a spolupracuje na vedeckovýskumnej činnosti iných inštitúcií. Spolupracuje pri tvorbe legislatívnych, koncepčných, metodických materiálov a pri šandardizačnej a normalizačnej činnosti a zabezpečuje aplikáciu týchto dokumentov v knižniciach. Koordinuje metodické aktivity v rámci knižničného systému Slovenskej republiky. Na základe prieskumu a v súčinnosti s ostatnými metodickými pracoviskami analyzuje potreby a navrhuje priority v oblasti metodickej činnosti v knižničnom systéme SR. Vypracúva stredno a dlhodobé plány rozvoja metodickej činnosti. V súčinnosti s ostatnými pracoviskami SNK a externými odborníkmi zabezpečuje realizáciu metodických podujatí a zodpovedá za ich organizáciu. Koordinuje vzdelávacie aktivity v rámci knižničného systému SR, analyzuje a vyhodnocuje ich. V súčinnosti s ostatnými knižnicami a pracoviskami SNK skúma potreby v tejto oblasti a spracúva návrhy na ďalšie vzdelávanie knihovníkov. Organizuje vzdelávanie zamestnancov knižníc v rozsahu pôsobnosti SNK. Zodpovedá za prípravu štatistických výkazov o knižniciach a za ich spracovanie v rozsahu určenom Ministerstvom kultúry SR a Štatistickým úradom SR. Vypracúva k nej príslušné metodiky, zabezpečuje zber

výkazov a ich spracovanie. Na základe rozboru štatistických výkazov spracúva potrebné podklady pre riadenie. Spracúva a zabezpečuje zverejňovanie adresára knižníc SR. Zabezpečuje odbornú prípravu edície vzdelávacích a metodických materiálov Výskum a metodika. Spracúva a zabezpečuje zverejnenie štatistickej ročenky o knižniciach v SR.

Referát ďalšieho vzdelávania knihovníkov OKS SR SNK

- koordinuje a zabezpečuje profesionálnu mimoškolskú prípravu zamestnancov knižníc v súlade s potrebami knižničného systému SR,
- analyzuje a permanentne hodnotí kvalifikačnú úroveň zamestnancov knižníc a na ich základe určuje ďalšie smery vzdelávania,
- spolupracuje so školským systémom a iniciuje inováciu profesionálneho vzdelávania,
- v súčinnosti s ostatnými pracoviskami SNK realizuje vzdelávacie akcie.

OKS SR organizuje vzdelávacie podujatia podľa svojich finančných a personálnych možností na aktuálne témy, napr. Literárne kluby pri knižniciach, Práca so špeciálnymi skupinami používateľov, Sociálna funkcia knižníc, Základné dokumenty knižníc – zriaďovacie listiny, organizačné a knižničné poriadky, Firemná kultúra, Humanizácia knižníc, E-learning pre knihovníkov, Verejný internet pre knižnice, Miesto knižníc v živote miest a obcí – zamerané na komunitné aktivity, Čítanie je opäť v móde – pre prácu s deťmi a mládežou, Manažment pre knihovníkov a i.

V roku 2006 OKS SR pristúpilo k reorganizácii svojej metodickej činnosti vytvorením 4 pracovných skupín, ktorých vedúce sú súčasne externými pracovníčkami OKS SR na čiastočný úväzok. Sú to 1. pre prácu s deťmi a mládežou, 2. pre tvorbu štandardov pre rozvoj služieb verejných knižníc, 3. pre informačné technológie vo verejných knižniciach, 4. pre prácu so znevýhodnenými používateľmi. Uvedené skupiny sa okrem metodickej činnosti aktívne venujú aj organizovaniu vzdelávacích podujatí pre knihovníkov v danej oblasti činnosti. Tieto skupiny si na základe verejnej diskusie vybrala odborná knihovnícka verejnosť.

Odbor podporuje a zabezpečuje aj vydávanie vzdelávacích a metodických príručiek, napr. okrem Príručky knihovníka malej knižnice, Tvorba webovej stránky, Marketing a manažment knižníc, Katalóg literárnych klubov, Komunitné aktivity knižníc a pod.

Okrem OKS SR v SNK organizuje vzdelávacie podujatia celoslovenského ale aj medzinárodného charakteru každý organizačný útvar SNK (ústav, odbor) vo svojej oblasti činnosti a metodického pôsobenia v rámci SR. Osobitne aktívny v tejto sfére je Národný bibliografický ústav, Odbor služieb, Odbor reštaurovania a konzervovania a ďalší.

V posledných 3 rokoch knižnice v rezorte kultúry prešli na elektronické spracovanie štatistických údajov a elektronický on-line formulár, ktorý

knížnice nahrávajú priamo do databázy MK SR. Táto práca kládla zvýšené nároky na komunikáciu pracovníčok OKS SR s MK SR a metodickami knižníc a tiež na metodické usmerňovanie pri vyplňovaní on-line formulárov a pri zostavovaní elektronickej verzie štatistickej ročenky, ktorá bude v ďalších rokoch vystavená operatívne na webovej stránke MK SR hneď po nahraní výkazov do databázy MK SR.

OKS SR sa v súvislosti s prípravou podujatí pre knižnice venuje aj prieskumovej činnosti, niektoré prieskumy sa týkali aj požiadaviek knihovníkov na organizáciu ďalšieho vzdelávania, ale prieskumy sa týkali aj knihovníkov a ich výsledky umožňujú poukázať na súvislosti so vzdelávaním a situáciou v personálnom zabezpečení knižníc SR.

Výskumy v knižniciach uskutočnené v rokoch 1996 a 2002 potvrdili nedostatok pracovníkov s knihovníckym vzdelaním v týchto zariadeniach (1/3), vysoký priemerný vek pracovníkov knižníc (nad 45 rokov v roku 2002, podľa informácií z knižníc priemerný vek ďalej stúpa, je potrebné prieskum zopakovať) a nízke mzdy. Z praxe vieme, že aj v súčasnosti sú niektorí riaditelia regionálnych knižníc s vysokoškolským vzdelaním zaradení do 10. platovej triedy. Priemerné čisté mzdy v regionálnych knižniciach boli v roku 2006 v závislosti od vekovej štruktúry pracovníkov od 13 000 do 16 000 Sk, analogické hodnoty dosahujú priemerné čisté mzdy aj v regionálnych krajských knižniciach SR.

Počet zamestnancov verejných knižníc od roku 2000 do roku 2006 sústavne klesá z 1800 na 1625 pracovníkov, čo je úbytok 175 pracovníkov. Podľa odporúčaní IFLA by malo v týchto knižniciach pracovať 2 155 pracovníkov, čo je o 530 pracovníkov viac ako je realita v súčasnosti.

Relatívne lepšia situácia je vo vedeckých knižniciach - 12 vedeckých knižníc v SR malo v roku 2006 1058 zamestnancov, čo bol nárast o 35 pracovníkov.

Môžeme konštatovať, že počet absolventov knihovníckeho štúdia v súčasnosti nepokrýva potreby knižníc aj preto, že absolventi nachádzajú finančne výhodnejšie uplatnenie v iných profesiách. Knižnice sú nútené prijímať do pracovného pomeru absolventov stredných i vysokých škôl neknihovníckeho zamerania, ktorí by si odborné knihovnícke vedomosti mali doplniť v systéme ďalšieho vzdelávania.

Prieskum záujmu o ďalšie vzdelávanie knihovníkov v roku 2001 nám poskytol spätnú väzbu a údaje:

83 pracovníkov knižníc s neknihovníckym vzdelaním prejavilo záujem o absolvovanie základného knihovníckeho kurzu, ktorý by mal obsahovať vysvetlenie základných knihovníckych pojmov a procesov, vrátane spracovania a prístupnenia fondu, osobitne by sa mal zamerať na potreby pracov-

níček služieb: práca s čitateľom – základy pedagogiky a psychológie, orientácia v literatúre apod.

207 pracovníkov knižníc prejavilo záujem o špecializované tematické kurzy pre pracovníkov s knihovníckym vzdelaním.

Respondenti dotazníkového prieskumu v novembri 2001 navrhli venovať sa na seminároch, kurzoch, poradách nasledujúcim témam:

- aplikácia právnych dokumentov v činnosti knižníc, normy ISO pre knižnice, výkonové normy, výklad autorského zákona v praxi knižníc, copy-rightu nielen v tlačovej, ale aj v elektronickej forme,
- usmernenie knižníc na možnosti získavania mimorozpočtových zdrojov, tvorba projektov na získanie grantov, získavanie sponzorov – sponzor-ské zmluvy,
- problematika čítania,
- využívanie internetu vo verejných knižniciach, manažment elektronických informačných zdrojov, poskytovanie služieb pomocou elektronických médií, tvorba webovej stránky,
- regionálna informačná činnosť verejných knižníc,
- vzdelávanie knihovníkov orientovať adresne aj na knihovníkov obecných knižníc bez knihovníckeho vzdelania,
- realizovať sústavné psychologické vzdelávanie pracovníkov knižníc, cykly prednášok o spôsoboch komunikácie s používateľmi, o riešení čoraz viac sa vyskytujúcich konfliktných situácií v dôsledku stúpajúcej agresivity používateľov, zorganizovať tréningy pracovníkov služieb v oblasti komunikácie a asertívneho správania,
- usporadúvať manažérske kurzy nielen pre riaditeľov, aj manažment knižnice, kurzy marketingu, public relations a finančný manažment, komunikácia s nadriadenými orgánmi a verejnosťou,
- kurzy odbornej angličtiny (knihovnícka a infromatická terminológia),
- pripravovať odborníkov na poskytovanie referenčných služieb,
- štatistické výkazníctvo a realizácia prieskumov v knižniciach,
- vzdelávanie v oblasti spracovávanía historických fondov,
- v oblasti spracovania elektronických dokumentov,
- pravidlá AACR2 a formáty MARC a ich uplatňovanie v slovenských podmienkach.

Okrem toho, respondenti prieskumu žiadali zabezpečiť koordináciu vzdelávania, táto úloha je permanentná. Ďalšiu požiadavku vydat' Príručku neprofesionálneho knihovníka o základoch knižničnej techniky a evidenciách sme už realizovali. Knihovníci ocenili každoročné stretnutia riaditeľov a metodíkov knižníc na porade, ktorú organizuje OKS SR na pôde SNK. Doposiaľ nebol realizovaný ich návrh organizovať aj porady v sekciách podľa typu knižníc: vedecké, akademické, regionálne, vyžaduje

si program pripraviť osobitne podľa typu knižníc, zohľadniť špecifiká ich problémov a úloh.

Perspektívy

OKS SR a vedenie SNK si uvedomuje naliehavosť požiadavky knihovníkov akreditovať vzdelávacie programy v SNK. Ďalšie vzdelávanie knihovníkov považujeme za kľúčovú úlohu slovenského knihovníctva a jeho prepojenia s knihovníctvom ostatných európskych krajín. Rozvoj systému ďalšieho vzdelávania knihovníkov na Slovensku si vyžaduje vytvoriť Centrum pre ďalšie vzdelávanie knihovníkov v Slovenskej národnej knižnici v Martine. V SNK sú na splnenie tejto úlohy vytvorené podmienky – priestorové, technické a počítačové vybavenie adaptovaných učebných priestorov, odborné kapacity s pedagogickými skúsenosťami, informačné zabezpečenie. Ostáva požiadavka na organizačné zabezpečenie – akreditácia vzdelávacích programov. Táto úloha je už v štádiu riešenia.

SNK by malo realizovať tieto formy ďalšieho vzdelávania:

1. rekvalifikačné kurzy pre pracovníkov verejných knižníc bez odborného knihovníckeho vzdelávania,
2. priebežné zvyšovanie úrovne vzdelania zamestnancov knižníc, predovšetkým v oblasti nových technológií s cieľom získať medzinárodný certifikát ECDL
3. permanentné zvyšovanie kvalifikácie vo svojej špecializácii, formou špecializačných kurzov, seminárov, školení, dištančného e-learningu,
4. pre vysokokvalifikovaný personál všetkých typov knižníc zabezpečiť ďalšie vzdelávanie v úzko vymedzenej špecializácii s cieľom využiť dostupné medzinárodné kapacity vrátane stáží v zahraničí, zahraničných lektorov v SR tak, aby sa slovenské knihovníctvo plne zapojilo do programov EÚ,
5. pre manažment knižníc zabezpečiť sústavné vzdelávanie všetkými formami, vrátane dištančného e-learningu v oblasti organizácie a riadenia, vrátane manažmentu ľudských zdrojov.

O podpore zo strany vedenia svedčí skutočnosť, že medzi strategickými úlohami na obdobie najbližších rokov, ktoré vytýčil v návrhu stratégie rozvoja slovenského knihovníctva Dušan Katuščák, generálny riaditeľ SNK a predložil ich odbornej verejnosti na Konferencii Slovenskej asociácie knižníc v Martine 7.6.2006, vymedzil priestor pre rozvoj ľudských zdrojov a vzdelávanie pracovníkov knižníc vo dvoch strategických cieľoch:

2. cieľ: Internetizácia knižníc, kde navrhol 1. Zabezpečiť, aby každý odborný zamestnanec každej knižnice absolvoval kurzy a školenia ECDL a získal certifikát odporúčaný v rámci Európskej únie ako štandard základnej informačnej gramotnosti. 2. Zabezpečiť v SNK akreditáciu vzdelávacích

programov, ako aj organizačné a personálne podmienky na realizáciu systematického ďalšieho vzdelávania knihovníkov a iných zamestnancov knižníc, školenia, kurzy pre oblasti informatizácie.

Strategický cieľ 5. Vzdelávanie zamestnancov knižníc a rozvoj ľudských zdrojov:

1. Zabezpečiť v Slovenskej národnej knižnici v Martine akreditáciu vzdelávacích programov, ako aj organizačné a personálne podmienky na realizáciu systematického ďalšieho vzdelávania knihovníkov a iných zamestnancov knižníc, školenia, kurzy pre všetky oblasti knižničnej práce.
2. Pripravovať vo všetkých profesionálnych knižniciach projekty na získavanie prostriedkov z mimorozpočtových zdrojov na rozvoj ľudských zdrojov.
3. Podporovať aktivity SPgK ako knižnično-informačného, metodického, vedeckovýskumného a vzdelávacieho centra siete školských knižníc a programy špecializačného kvalifikačného štúdia školského knihovníka, ktorý realizuje Metodicko-pedagogické centrum v Prešove aj v kooperácii s knižnicou P. O. Hviezdoslava
4. Rozvíjať priamu spoluprácu knižníc pri organizovaní a realizácii projektov ďalšieho vzdelávania, školení a kurzov s Univerzitou Komenského v Bratislave (Katedra knižničnej a informačnej vedy).
5. Rozvíjať priamu spoluprácu SNK v Martine so Žilinskou univerzitou (Katedry knižnično-informačných vied a didaktiky informatiky na Fakulte prírodných vied Žilinskej univerzity).
6. Podporovať rozvoj vysokoškolského štúdia v odbore knižničná a informačná veda na Prešovskej univerzite.

Pracovná skupina SAK návrhy Katuščáka doplnila do programového materiálu **Knižnice pre vedomostnú spoločnosť. Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva 2007–2013**

Strategická úloha č. 6

Rozvoj ľudských zdrojov a kontinuálne vzdelávanie zamestnancov knižníc

Dôležitým predpokladom poskytovania kvalitných knižnično-informačných služieb je, popri informačných zdrojoch, aj zabezpečenie kvalifikovaných ľudských zdrojov. Nové informačné technológie a elektronické zdroje nemôžu byť dostatočne využívané, ak zamestnanci nebudú mať primerané vedomosti a zručnosti.

Medzi vážne problémy knižníc v oblasti ľudských zdrojov patrí nedostatok nových kvalifikovaných absolventov, pre ktorých je práca v knižniciach – vzhľadom na nízke platové a spoločenské ohodnotenie – nezaujímavá. Najmä z tohto dôvodu je potrebné venovať mimoriadnu pozornosť roz-

voju ľudských zdrojov, kontinuálnemu vzdelávaniu súčasných zamestnancov knižníc a zvýšeniu ich spoločenského statusu.

Potreba kontinuálneho vzdelávania zamestnancov bezprostredne a úzko súvisí aj s aplikáciou a využívaním medzinárodných štandardov a noriem v používaných knižnično-informačných systémoch.

Cieľ:

Vypracovať model kontinuálneho vzdelávania zamestnancov knižníc, ktorý umožní aj ich kariérny rozvoj. Pripraviť profesijné štandardy, ktoré umožnia cieľavedomú a systematickú profesionalizáciu zamestnancov knižníc.

Priority

- Vytvoriť pracovnú skupinu na úrovni MK SR, ktorá pripraví model riešenia kontinuálneho vzdelávania vo väzbe na kariérny a profesijný rozvoj zamestnancov.
- Skvalitniť priamu spoluprácu knižníc so strednými a vysokými školami pri aktualizácii učebných plánov graduálneho, pregraduálneho a kontinuálneho vzdelávania, profesijného rozvoja v kariérom systéme.
- Zabezpečiť v Slovenskej národnej knižnici v Martine akreditáciu vzdelávacích programov.
- V Slovenskej národnej knižnici v Martine, Centre vedecko-technických informácií SR a Slovenskej pedagogickej knižnici v Bratislave vytvoriť technické, organizačné a personálne podmienky na realizáciu systematického ďalšieho vzdelávania knihovníkov, informačných pracovníkov a ostatných zamestnancov knižníc vrátane dištančných foriem e-vzdelávania.
- Skvalitniť prípravu rozvojových projektov a grantov zameraných na získavanie mimorozpočtových finančných prostriedkov.
- Postupne vytvárať podmienky, aby každý odborný zamestnanec každej knižnice absolvoval kurzy a školenia ECDL a získal certifikát odporúčaný v rámci Európskej únie ako štandard základnej informačnej gramotnosti.
- Motivovať odborných pracovníkov knižníc k ďalšiemu zvyšovaniu odbornej kvalifikácie, napr. formou postgraduálneho či iného štúdia.
- Podporovať účasť odborných zamestnancov na odborných podujatiach – seminároch, stážach, kongresoch a pod. doma i v zahraničí.
- Motivovať zriaďovateľov, aby podporovali zapájanie odborných pracovníkov do činnosti profesijných organizácií.

Je nevyhnutné urýchlene vypracovať koncepciu ďalšieho vzdelávania a dať ju na pripomienkovanie knižníckej verejnosti. Podľa tejto koncepcie bude korigovaný návrh Vyhlášky MK SR o ďalšom vzdelávaní pracovníkov knižníc. Návrh vyhlášky o ďalšom vzdelávaní odborných zamestnancov

knížnic v zmysle § 24 ods. 2 zákona č. 183/2000 Z. z. o knižniciach. vydá Ministerstvo kultúry SR až po dohode s Ministerstvom školstva SR. Považujeme za potrebné Vyhlášku o ďalšom vzdelávaní pracovníkov knižnic prepojiť s podrobne vypracovanou systemizáciou pracovných miest tak, aby bolo jasné aké sú kvalifikačné požiadavky na dané pracovné miesto a akou formou ďalšieho vzdelávania môže pracovník potrebnú kvalifikáciu získať, čo sa musí následne prejavíť aj v systéme finančného ohodnotenia.

Vytýčili sme si veľa náročných, ale aktuálnych a naliehavých úloh. Dôležité je, že o ich riešenie sa zaujíma celá odborná knižnícka verejnosť a naši podporu aj u odborníkov, ktorí rozhodujú o stratégii a ďalších podmienkach pre rozvoj slovenského knihovníctva. Ostáva dúfať, že sa vzdelávacie ustanovizne pre ďalšie vzdelávanie pracovníkov knižnic budú vzájomne podporovať, spolupracovať a koordinovať svoje aktivity tak, aby vznikla jednotná sieť vzdelávacích ustanovizní ako to sledujeme vo vzdelávaní u kolegov v Českej republike.

Bibliografické odkazy:

183 zákon z 12. mája 2000. [online]. [citované 2007-08-10]. Dostupné na internete:

http://www.kniznica.sk/fileadmin/kniznica/pisomnosti/zakon_kniznice.pdf

Zákon zo 4. decembra 1997 o ďalšom vzdelávaní a o zmene zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 387/1996 Z.z. o zamestnanosti v znení zákona č. 70/1997 Z.z. [online]. [citované 2007-08-10]. Dostupné na internete: http://www.minedu.sk/povodna/VZPP/ZAKONY/1997_386.pdf

Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky z. o ďalšom vzdelávaní pracovníkov knižnic – návrh

Legislatívny zámer zákona o celoživotnom vzdelávaní - návrh. [online]. [citované 2007-08-10]. Dostupné na internete:

[http://www.rokovanie.sk/appl/material.nsf/0/66AC96ACD35C5C57C12572E60025DCD5/\\$FILE/Zdroj.html](http://www.rokovanie.sk/appl/material.nsf/0/66AC96ACD35C5C57C12572E60025DCD5/$FILE/Zdroj.html)

DOKTOROVÁ, Andrea. Správa o plnení úloh vyplývajúcich zo Stratégie rozvoja slovenského knihovníctva do roku 2006 (apríl 2006). In *Bulletin SAK*, 2006, roč. 14, mimoriadne číslo, s. 5 – 56. ISSN 1335-7905.

Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2006. ISBN 80-85851-17-2.

KATUŠČÁK, Dušan. Strategický plán knižníc 2007 – 2013. In *Bulletin SAK*, 2006, roč. 14, mimoriadne číslo, s. 57 – 61. ISSN 1335-7905.

KATUŠČÁK, Dušan. Zámery Slovenskej národnej knižnice v oblasti vzdelávania. [online]. [citované 2007-08-10]. Dostupné na internete: https://www.kis3g.sk/building_snk/grsnk/prezentacie/2007/Prez38.ppt

KILÁROVÁ, Iveta. Čo očakávajú knižnice od metodiky? In *Knižnica*, 2002, roč. 3, č. 3, s. 127 – 128.

KIMLIČKA, Štefan. Implementácia e-vzdelávania do systému ďalšieho vzdelávania knihovníkov. In *Knižnica*, 2002, roč. 3, č. 7 – 8, s. 314 – 318.

Knižnice pre vedomostnú spoločnosť. Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva 2007 – 2013. In *Bulletin SAK*, 2006, roč. 14, mimoriadne číslo, s. 62 – 72. ISSN 1335-7905.

NEJEZCHLEBOVÁ, Jana. Pohľad na mimoškolské vzdelávanie knihovníkov v Českej republike. In *ITlib. Informačné technológie a knižnice*, 2004, roč. 8, č. 3, s. 9 – 13.

Sústava ďalšieho vzdelávania knižničných pracovníkov v Slovenskej socialistickej republike. In *Knižničný zborník 1979*. Martin: Matica slovenská, 1980. s. 104 – 107.

DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ KNIHOVNÍKŮ JAKO SOUČÁST SYSTÉMU A CYKLU CELO- ŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ A UČENÍ

*Michaela Tureckiová, Katedra andragogiky a personálního řízení FF UK
Praha*

Koncept dalšího vzdělávání není spojen pouze s Memorandem Evropské komise k celoživotnímu učení (EK, 2001), ale vyplývá logicky z požadavků kladených na jednotlivce žijícího v informační společnosti, která je považována za předstupeň společnosti znalostní¹. Otázkou tedy není to, zda se dále (celoživotně) učit a vzdělávat, ale mnohem spíše to, jaké oblasti a způsoby vzdělávání a učení jsou relevantní zejména v (dalším) vzdělávání dospělých, které už není jen více či méně dobrovolnou nadstavbou nad formálním vzdělávacím systémem, nýbrž nedílnou součástí různých forem učení jako celoživotní aktivity. Ani ta nemá být dle výše uvedeného dokumentu úzce profesně (kvalifikačně) zaměřená, nýbrž má zasahovat nejrůznější sféry života jednotlivce a společnosti (viz také dále).

Lidé si v současnosti osvojují a využívají soubory více či méně uspořádaných poznatků či dat, které přetvářejí v informace a znalosti pro zajištění svého úspěšného uplatnění v životě, včetně profesní dráhy. V souvislosti s ní se kromě potřeby dosažení určitého stupně a typu vzdělání jako předpokladu získání **formální kvalifikace**, která je stále nezbytná pro vstup a udržení se na pracovním trhu (zajištění zaměstnanosti a zaměstnatelnosti), stále častěji hovoří o takzvaném morálním zastarávání kvalifikace, a to jak ve smyslu formálně získaných a potvrzených (certifikovaných) souborů znalostí (stále zejména ve formě teoretických poznatků), tak také neformálně (ze zkušenosti) osvojených dovedností. „Kvalifikační koróze“ je obzvláště zjevná, alarmující a zároveň nežádoucí u profesionálů, jež pracují se zna-

---

¹ Rozdíl mezi informační a znalostní společností vykládají různí autoři, z českých například Truneček (2003), zabývající se koncepcí řízení znalostí (znalostní management, *knowledge management*). V tomto pojetí představuje informace soubor dat majících pro jejich uživatele význam (informace jako předpoklad pro akci) a znalost pak informaci smysluplně využitou (znalost jako akce sama – více například Zelený, 2001). Pojem znalost je tu tedy použit jako synonymum pro „umění“ vytvářet, shromažďovat, propojovat, využívat a přetvářet informace ve smysluplné činnosti nejrůznějšího druhu.

lostmi jako se svým „výrobním prostředkem“ (znalostní pracovníci), a do slova nebezpečná u těch odborníků, kteří se také díky typu a dosaženému stupni svého vzdělání a své profesi podílejí na vytváření nových informací a znalostí. „Poločas rozpadu“ jejich vlastních formálně získaných poznatků (kvalifikace) je přitom kratší než u ostatních pracovníků a dále se průběžně zkracuje.

Podstatou dalšího učení a vzdělávání dospělých se tedy stává nejen nové znalosti získávat, ale stejně tak ty z nich, které již byly překonány nebo se stávají brzdou osvojování nových způsobů chování, „zapomínat“ a neustále tak přebudovávat nejen svoji poznatkovou základnu, ale také průběžně prokazovat svoji připravenost a ochotu ke změně².

Individuální změna v přístupu k vlastnímu učení jednotlivce vychází ovšem z potřeby **změny celého vzdělávacího systému** a přístupu ke vzdělávání a učení jako k celoživotnímu procesu. Právě v této souvislosti se již několik let i v České republice hovoří o potřebě změny koncepce vzdělávání, jeho cílů a obsahu. Postupně se tak proměňuje školský systém a dosud poměrně jednotné až rigidní osnovy jsou přepracovávány v rámcové vzdělávací programy. Výstupem primárního (a v návaznosti na to postupně také sekundárního a terciárního) vzdělávání tak již nemají být „sumáře“ či „zásobárny“ teoretických znalostí (respektive informací a poznatků), nýbrž soubory znalostí, dovedností, postojů a dalších charakteristik osobnosti projevujících se v chování jednotlivce (označovaných jako klíčové kompetence – viz také další text), jež mu mají dopomoci:

- k osobnímu naplnění a k dalšímu rozvoji v průběhu celého života, včetně aktivit zájmových,
- k zapojení se do společnosti a k aktivnímu občanskému přístupu,
- k udržení se na trhu práce v průběhu aktivního pracovního života (zaměstnatelnost jednotlivce)³.

Další vzdělávání knihovníků jako součást jejich celoživotního učení

Profese knihovníků a „informatiků“ bezesporu patří k těm, které nejen vyžadují specifické formální vzdělání, ale jež jsou přímo bytostně spjaty ta-

---

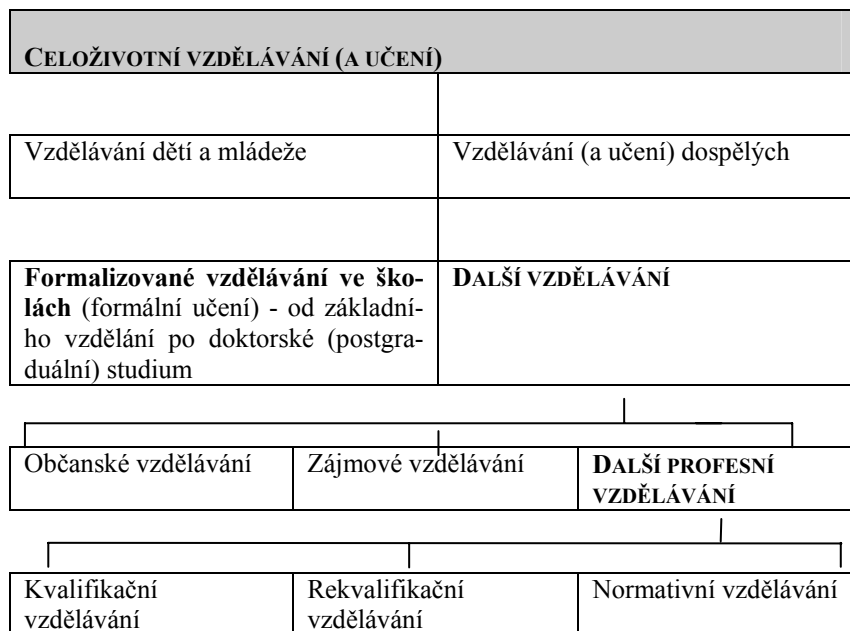
² Český rodák – teoretik managementu J. Schumpeter – nazval v jiných (totiž ekonomických) souvislostech tento proces jako „tvořivou destrukci“ (in Jirásek, 2004).

³ Podrobněji se problematikou klíčových kompetencí v uvedeném pojetí i dalších významech zabývá další text. Zájemce o danou problematiku odkazují také na článek *Klíčové kompetence v Lisabonském procesu*

(<http://okenko.mujnet.cz/MET/clanek.aspx?a=0&prmKod=ROK.2016.2027.2392,{27.07.2007 – 16:30}>), ze kterého pochází také parafráze odrážek.

ké s ostatními formami a složkami systému (dalšího) vzdělávání dospělých jako **součásti cyklu celoživotního vzdělávání a učení** (viz obrázek 1).

Obr. 1: Schéma celoživotního vzdělávání (upraveno podle Palán, 2003)

Výše uvedené schéma naznačuje nejen propojení převážně formálního vzdělávání dětí a mládeže s formálním, neformálním („necertifikovaným“) a informálním („zkušenostním“) učením dospělých, ale odkazuje také na možnou vazbu mezi jednotlivými složkami dalšího vzdělávání dospělých s profesí a dalším vzděláváním knihovníků. Na tuto spojitost lze nahlížet pod dvojím úhlem pohledu: První, zmíněný již v úvodní části tohoto příspěvku a také dále podrobněji sledovaný, se týká udržení a rozvoje žádoucí kvalifikační struktury pracovníků knihoven s různým pracovním zařazením (v různých pracovních pozicích, s odlišitelnými pracovními rolemi, odpovědnostmi a pravomocemi, tradičně označovanými jako kompetence – viz také další text) a z toho plynoucích požadavků na jejich znalosti a dovednosti (obecně schopnosti, jimiž prokazují a potvrzují kvalitu svého výkonu, respektive kompetentnost v pracovní pozici a rolích – viz další text). Druhá možnost náhledu na uvedenou problematiku souvisí se specifickou funkcí knihoven jako center informací a eventuálně i znalostí nejrůznějšího druhu

určených pro uživatele těchto organizací. Knihovny jsou tak jedinečným typem vzdělávacích institucí, ve kterých probíhá neformální a eventuálně informální učení návštěvníků nejrůznějšího věku. Každá knihovna tak – dle svého cíle, koncepce (ve smyslu strategie i odborného zaměření, což spolu ostatně souvisí) a definovaných cílových skupin – může přispívat k naplňování dalšího významného požadavku, který se týká učení a vzdělávání celé populace: Knihovny mohou být (často znovu) místem, v němž jsou vytvořeny předpoklady pro to, aby učení „probíhalo stále, bez ohledu na životní etapu, místo, čas a formu učení“ (Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, 2006, s. 4). Takovému učení se pak říká „všeživotní“, eventuálně rozprostraněné (z angl. *lifewide learning*) a rozumí se jím **permanентně probíhající učení**, zabíhající do celé šíře spektra vzdělávacích aktivit jednotlivce⁴. Rovněž připravenost knihovníků naplňovat s tím spojené funkce (ve smyslu souborů činností) a profesní role je a má být součástí jejich kvalifikace i širě pojaté soustavy jejich kompetencí.

Pojem kompetence a koncept dalšího vzdělávání založeného na kompetencích

Termín kompetence se v českém prostředí tradičně používá jako synonymum slov pravomoc nebo oprávnění a často se pojí také s odpovědností za výsledek rozhodovacího procesu (jednotlivcem učiněná nebo přijatá rozhodnutí). V posledně uvedeném smyslu se již toto vysvětlení pojmu kompetence propojuje také s dalším významem uvedeného slova ve smyslu „schopnosti člověka chovat se způsobem odpovídajícím požadavkům práce v parametrech daných prostředím organizace a přinášet tak žádoucí výsledky“ (Boyatzis, 1982, in Prokopenko – Kubr, 1996).

V případě kompetencí tedy nejde o jakousi danost nebo stav, eventuálně výsledek procesu, jako je tomu například u formální kvalifikace, nýbrž především o schopnost a připravenost měnit se, která vyžaduje od jedince, aby se průběžně učil a rozvíjel tak svůj potenciál v souvislosti s požadavky na jeho osobní i profesní uplatnění. A tak jedině díky využívání schopnosti učit se⁵ efektivním způsobem se individuální potenciál, kterým jedinec disponu-

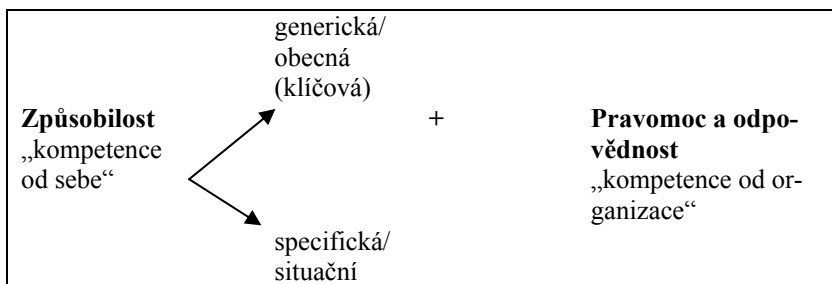
---

⁴ Tento termín byl poprvé uveden rovněž v Memorandu EK k celoživotnímu učení (2001) a je jedním z klíčových konceptů vzdělávací politiky Evropské unie i jednotlivých členských států a také obecněji sdíleným očekáváním rozvoje celoživotního vzdělávání a učení v dalších zemích, a to i mimo Evropu. „Rozprostraněnost učení“ poukazuje především na význam neformálně (mimo formální vzdělávací systém) a informálně (ze zkušenosti či nezáměrně, sdílením a výměnou) získaných znalostí, dovedností i občanských a dalších sociálně zaměřených postojů.

⁵ Schopnost učit se je uvedena v přehledu klíčových kvalifikací D. Mertense (1974, in Belz – Siegrist, 2001), který jimi rozuměl znalosti, schopnosti a dovednosti, které

je, může stát konkurenční výhodou pro něho osobně i pro organizaci, v níž pracuje. Kompetence proto vnímáme jako výjimečný a jedinečný zdroj organizace a jednotlivců.

Obě výše uvedená pojetí pojmu kompetence se v praxi s výhodou kombinují a rovněž pro oblast dalšího vzdělávání pracovníků knihoven platí, že kompetentním je ten pracovník, u kterého se vhodně posilují jeho schopnosti či způsobilosti („kompetence od sebe“, eventuálně ve výkonu prokázané schopnosti), využívané v oblasti pracovní působnosti, s možností v oprávněných a předem dohodnutých případech rozhodovat a za svá rozhodnutí nést odpovědnost. Graficky lze tento přístup znázornit například následujícím způsobem (obrázek 2):

Obr. 2: Schéma pojetí pojmu kompetence

Pro definování požadavků na další vzdělávání knihovníků je proto vhodné se přinejmenším zamyslet nad tím, jaké prvky vytvářejí tu část kompetence, o níž můžeme říci, že je skutečným „lidským kapitálem“, který dává jednotlivce organizaci k dispozici a s nímž zároveň sám uvážlivě nakládá v očekávání, že tento jeho „kapitál“ bude dále rozvíjen také skrze další vzdělávání, přinejmenším z části zajišťované zaměstnavatelem („firmou“). **Mezi složkami profesní kompetence se nejčastěji uvádějí následující typy kompetencí:**

- odbornost – k níž lze přiřadit rovněž znalost metod práce i způsobů dalšího učení a eventuálně také koncepční schopnosti (označované v souhrnu také někdy jako „tvrdé dovednosti“),

---

nejsou vázány na určitou specifickou činnost, ale otevírají člověku možnost působit v mnoha rozličných funkcích a na mnoha pozicích a úspěšně přitom zdolávat nejrůznější situace, úkoly a změny – dnes jsou mnohými následovníky Mertense (včetně zde uvedených Belze a Siegrista) označovány jako klíčové kompetence, případně jako kompetence obecné (generické) či druhově nespecifické (Armstrong, 1999).

- sociální či psychosociální dovednosti – běžně označované jako „měkké“ nebo také „lidské dovednosti“, ke kterým lze v případě profesí, u nichž je předpokladem úspěšného pracovního výkonu také průběžný a pozitivní kontakt s dalšími lidmi (klienty), navíc přidat ještě kompetence
- diagnostické a eventuálně (andro)didaktické / pedagogické způsobilosti,
- osobní připravenost jednotlivce – s konkrétními příklady psychické odolnosti, schopnosti sebeřízení, prosociální orientace, morální bezúhonnosti (morálky charakteru i profese) apod.

Kromě odbornosti či v užším smyslu slova kvalifikace, která je specifická pro různé oblasti lidské činnosti (profese a profesní skupiny), lze další složky profesní kompetence považovat za přenosné či vzhledem k profesím obecné či nespecifické – tzv. **klíčové kompetence** (viz také odkaz 4 na předchozí straně). Vlivy, působící na jednotlivé složky profesní kompetence, pak můžeme rozdělit na vnější (zejména sociální, technické, politické, ekonomické a další historicko-kulturní souvislosti) a vnitřní (organizační – podmínky práce a struktury organizace, zejména ve vztahu k rozhodování; individuální – jedinečný soubor schopností jednotlivce a jeho ochota své schopnosti rozvíjet, uplatňovat v praxi a eventuálně také sdílet s ostatními).

Při bližším zkoumání profesní způsobilosti knihovníků je pak možné vymezit na jedné straně požadavky kladené na úspěšný (efektivní či kompetentní) výkon jejich profese, včetně zachycení změn v těchto požadavcích ve všech výše uvedených souvislostech, na straně druhé pak i přesněji určit a blíže vymezit ty schopnosti (znalosti, dovednosti, postoje...), které ve své práci využívají a dále se v nich mají rozvíjet. Tím se v úvahách o dalším vzdělávání knihovníků dostáváme od jednotlivých izolovaných znalostí a dovedností, eventuálně od „ideálu knihovníka bez měřítek“ k definování obsahu takového vzdělávání, které povede k plnému rozvoji potřebné míry kompetencí, tj. k **přístupu ke vzdělávání založenému na kompetencích**, jehož hlavním přínosem je to, že umožňuje dospělému účastníkovi vzdělávání (učícímu se jednotlivci) mnohem lépe se vyrovnávat s různými úkoly a situacemi, než tradiční – na konkrétní soubory znalostí či techniky zaměřené na vzdělávání (viz také další text).

Další vzdělávání knihovníků zajišťované zaměstnavatelem

Na rozvoji profesní způsobilosti knihovníků, jejíž soustava (typologie) byla ve stručnosti uvedena v předchozím textu, mají tedy oprávněný zájem nejen nositelé kompetencí, ale obvykle také jejich zaměstnavatelské organizace (knihovny nejrůznějšího typu, velikosti či zaměření), které pro své pracovníky organizují a eventuálně i připravují vzdělávací akce. V této souvis-

losti se používá termín **podnikové (firemní) vzdělávání**. To je tradičně řazeno k (dalšímu) profesnímu vzdělávání dospělých (viz obr. 1), přičemž přesahy do dalších složek vzdělávání dospělých (zájmové a občanské vzdělávání) jsou považovány nejen za možné, ale dokonce za žádoucí.

Při koncipování podnikového vzdělávání přitom obecně není tak významné, ke které složce vzdělávání dospělých je možno (současně) pořádanou vzdělávací akci zařadit, ale spíše to, do jaké míry přispívá k rozvoji kompetencí pracovníka a jakým způsobem lze tento rozvoj měřit. V tomto smyslu je možno i na podnikové vzdělávání nahlížet jako na vzdělávání podle kompetencí (*competency based education*), které se primárně zaměřuje nikoli na strukturu (obsah) osvojovaných poznatků (tradiční způsob získávání znalostí, jejich „memorování“ či sumarizace apod., a to i tzv. do zásoby), nýbrž na rozvíjenou kompetenci a na efekt, jež vzdělávání přinese, tj. vlastně na zlepšení výkonu (pracovních výsledků a chování) účastníků podnikového vzdělávání. Rozhodujícím kritériem hodnocení efektivity podnikového vzdělávání je v tomto případě výsledek (nárůst a zkvalitnění výkonu, včetně pracovního chování), respektive úspěšné (kompetentní) zvládnutí možných situací a úkolů spjatých s výkonem pracovních činností.

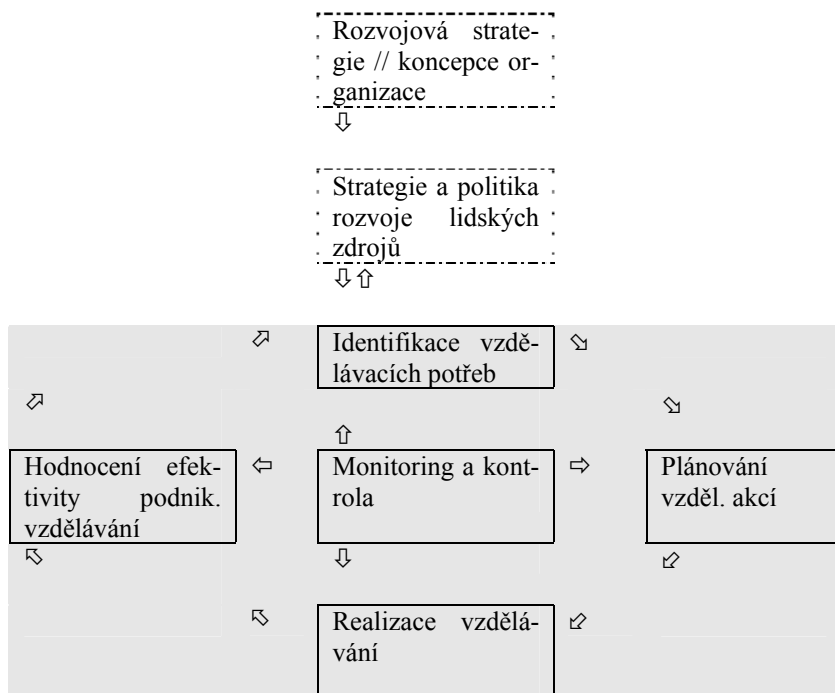
Rozdíl mezi oběma přístupy k podnikovému vzdělávání je možné uvést na následujícím příkladu klíčové kompetence komunikativnost, jejíž součástí může být (a je také často vyžadována) dovednost asertivní komunikace. Při zaměření na obsah, respektive strukturu poznatků, se výcvik zaměří například na to, co je to asertivita, jaká jsou asertivní práva a na výčet (v lepším případě nácvik) asertivních technik. Bude-li vzdělávání orientováno na rozvoj kompetence, bude klíčovou otázkou, v jakých situacích a jakým způsobem knihovnik dovednost asertivní komunikace použije, a metody aplikované ve výcviku budou mnohem spíše praktické a interaktivní, včetně toho, že účastníci budou dovednost asertivní komunikace vhodně kombinovat s předchozími úspěšně používanými komunikačními „strategiemi“ a s ostatními sociálními dovednostmi. Je poměrně pravděpodobné, že výcvik v kompetenci komunikativnost bude přenesen do reálných pracovních situací a metodou bude „učení se děláním“ (*learning by doing*) s následnou reflexí, eventuálně učení se dobrým příkladem (*best practice*) či prostřednictvím koučování, které vede k nalézání a využívání efektivních nástrojů úspěšné komunikace bez ohledu na konkrétní techniky („metodiku“). Tento způsob organizace podnikového vzdělávání přitom nevylučuje dozvědět se o uvedeném fenoménu více, jen klade úvahy o účelu (použití) a cíli (zlepšení efektivity) vzdělávání před přípravu „učební osnovy“ (postup vzdělávání) a mnohem lépe v něm mohou být – při patřičné přípravě, provedení a vyhodnocení – splněny základní požadavky kladené na podnikové vzdělávání,

tj. zejména úspěšná aplikace naučeného v praxi (rozvoj profesní kompetence).

Podnikové vzdělávání jako systematický proces a jeho cyklus

Má-li podnikové vzdělávání přispívat ke zlepšení efektivity pracovního výkonu jeho účastníků, tedy k naplňování základního záměru této složky (dalšího) vzdělávání dospělých, pak je třeba v organizaci vytvořit a realizovat jeho funkční (hospodárnou a efektivní) a fungující podobu. Obě podmínky v praxi nejlépe naplňuje **system podnikového vzdělávání**, jež se vyznačuje:

- vazbou na strategii (koncepti) organizace a na další personální systémy uplatňované v organizaci (zejména získávání, hodnocení a odměňování pracovníků) a
- cyklickým charakterem (viz obrázek 3).

Obr. 3: Rozšířený cyklus podnikového vzdělávání

Dalším předpokladem úspěchu je nahlížet na firemní vzdělávání jako na rozvojovou investici, nikoli na nákladovou položku. Toto vyjádření se již stálo téměř frází – podobně jako tvrzení, že lidé jsou největším bohatstvím (či „kapitálem“) organizace. V praxi přitom jen asi necelé tři čtvrtiny organizací v ČR pořádají pro své zaměstnance (včetně vedoucích zaměstnanců) jakékoli vzdělávací akce a nezjištěný počet z nich pak zejména při finančních obtížích „škrtná vzdělávací rozpočet“. Častou chybou těch, kteří o vzdělávání pracovníků uvažují, je rovněž to, že ho ztotožňují se „školeními“, případně „tréninky“, které se odehrávají mimo pracoviště, nebo dokonce mimo prostory vlastní organizace (v našem případě knihovny jako klienta vzdělávací akce). Obě výše uvedené „metody“ jsou skutečně v ČR uváděny jako nejčastější a přes 70 % vzdělávacích akcí se u nás uskutečňuje „mimo podnik“ (externí typ podnikového vzdělávání). Nicméně trend podnikového vzdělávání směřuje k internímu vzdělávání, respektive ke kombinaci různých typů, forem a metod vzdělávání a učení, ke specifikaci vzdělávacích potřeb a identifikaci těch z nich, které jsou pro další rozvoj jednotlivce i organizace rozhodující, a k další individualizaci podnikového vzdělávání dle předem definovaných skupin zaměstnanců⁶.

Závěr a výhledy do budoucnosti

V současné pokročilé podobě podnikového vzdělávání se uplatňuje kombinace systematického a „hybridního“ nebo „smíšeného“ (*blended*) přístupu ke vzdělávání a učení pracovníků. **Systematičnost procesu vzdělávání** vede k efektivnímu uplatnění potenciálu pracovníků (rozvoj lidských zdrojů a využívání tzv. lidského kapitálu); vychází přitom z vazby dalšího vzdělávání a rozvoje pracovníků na plánování a řízení kariéry (profesní dráhy) jednotlivým pracovníkem na straně jedné a na straně druhé z vazby systému podnikového vzdělávání na strategii (konceptci rozvoje) organizace jako celku. Dále je systém podnikového vzdělávání podporován logickou sekvencí činností všech osob zainteresovaných v podnikovém vzdělávání. Zároveň se v podnikovém vzdělávání (a to i mimo rámec jeho cyklu, respektive v reakci na aktuální potřeby) uplatňuje **specifický mix („blend“) různých metod a forem vzdělávání** (ale i učení) pracovníků tak, aby identifikované potřeby rozvoje organizace a pracovníků byly naplňovány:

- specificky (vzhledem k různým cílovým skupinám pracovníků, vymezeným podle jejich přínosu pro organizaci),

---

⁶ Údaje v tomto odstavci jsou převzaty ze studie společnosti PriceWaterhouse Coopers (za r. 2005). Problematikou dalšího rozvoje podnikového vzdělávání se u nás zabývá například Hroník (2006), jednotlivé fáze a přístupy k podnikovému vzdělávání, včetně detailního rozboru jeho rozšířeného cyklu, metod a forem, uvádí Tureckiová (2004), Mužik (2004) a další čeští i zahraniční autoři.

- v patřičném čase (flexibilně i mimo dlouhodobě plánované rozvojové aktivity),
- s ohledem na celkovou situaci, v níž se podnik nachází, i na nenadálé změny této situace (princip kontingence).

Kvalita procesu podnikového vzdělávání tak může významně ovlivnit nejen další personální procesy, ale podílí se významně na efektivitě systému řízení a rozvoje pracovního výkonu a tím na úspěšnosti organizace jako celku, na spokojenosti a „konkurenceschopnosti“ (zaměstnatelnosti) jednotlivých zaměstnanců, a to jak uvnitř organizace, tak také v procesech vnější mobility (na trhu práce).

Soupis bibliografie a bibliografických citací:

Klíčové kompetence v Lisabonském procesu.

<http://okenko.mujnet.cz/MET/clanek.aspx?a=0&prmKod=ROK.2016.2027.2392>, {27.07.2007 – 16:30}

Memorandum Evropské komise k celoživotnímu učení. EK 2001.

Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku.

www.esfcr.cz/files/clanky/1291/Strategie_RLZ.pdf {14.07.2006 - 11: 40}

Armstrong, M.: Personální management. Praha: Grada Publishing 1999.

Belz, H. – Siegrist, M.: Klíčové kompetence a jejich rozvíjení. Praha: Portál 2001.

Hroník, F.: Rozvoj a vzdělávání pracovníků. Praha: Grada Publishing, 2006.

Jirásek, J.: Souboj mozků v řízení. Praha: Alfa Publishing, 2004.

Marholová, D.: Vzdělávání zaměstnanců jako nástroj motivace?

www.pwc.com/servlet/pwcPrintPrevies?LNLoc=/cz/cze/ins-sol/issues/Vzdelavani {02-07-2006 - 16:48}

Mužík, J.: Androdidaktika. Praha: ASPI Publishing 2004, 2. vyd.

Palán, Z.: Profesionální vzdělávání 2002. Praha: MJF 2003.

Prokopenko, J. – Kubr, M.: Vzdělávání a rozvoj manažerů. Praha: Grada Publishing, 1996.

Truneček, J.: Znalostní podnik ve znalostní společnosti. Professional Publishing, 2003.

Tureckiová, M.: Řízení a rozvoj lidí ve firmách. Praha: Grada Publishing 2004.

Zelený, M.: Od znalostí kvality ke kvalitě znalostí. <http://ppam.elanor.cz/12-2001/20011221.htm> {28.07.2007 – 14:45}

NABÍDKA A POPTÁVKA VE VZDĚLÁVÁNÍ KNIHOVNÍKŮ

Zdenka Kloučková, Státní technická knihovna, Praha

Problematika dalšího, mimoškolního nebo dnes spíše celoživotního vzdělávání je aktuální mnoho let, v posledních letech se však mění celková atmosféra v této oblasti a úměrně tomu i požadavky na témata vzdělávání. Klasická Knihovnická minima a Rekvalifikační knihovnické kurzy byly postupně doplňovány o dovednosti v základní počítačové gramotnosti – kdo si ještě vzpomene na textový editor T602 nebo na gofery coby předchůdce webů? Mohutný a rychlý nástup výpočetní techniky a její nutné využití v technologických linkách knihoven všech druhů a typů a následně i ve službách přinesl koncem 20. století požadavky na základní počítačovou gramotnost pro všechny pracovníky knihoven bez rozdílu postavení v organizaci i specializaci.

Tato poptávka byla saturována nabídkou účasti v programu Ministerstva kultury Veřejné informační služby knihoven a zejména podprogramu č. 2 Mimoškolní vzdělávání knihovníků a poté, co byly od roku 2001 vybaveny krajské knihovny počítači pro školení na úrovni ECDL vstoupila do projektu celá řada knihoven, aby vzdělávání zajistily. Vznikla nutná poptávka po vzdělávání v oblasti metodiky dalšího vzdělávání manažerů knihoven a specialistů pro oblast vzdělávání v knihovnách. Pro realizaci tohoto požadavku jsme se všichni, tedy spíše všechny, které jsme se problematikou začaly profesionálně zabývat, spojily v rámci vzniklého Výukového centra pro další vzdělávání knihovníků v ČR při MOLIN /Moravian Library Information Network/ a využily dotačního programu tzv. Sorosovy nadace Open Society Found pro realizaci prvního semináře Personální management v knihovnách – rozvoj lidských zdrojů, Vzdělávání a rozvoj pracovníků, jeho systém a trendy v roce 2001. Další poptávka vznikla záhy a byla realizována cyklem seminářů za podpory dotačního programu Ministerstva kultury Knihovna 21. století (podíl na grantu SKIP, řešitel Školící středisko Státní technické knihovny ve spolupráci s nástupnickou organizací Výukového centra pro další vzdělávání knihovníků v ČR a to ustavenou Sekcí vzdělávání Svazu knihovníků a informačních pracovníků – SKIP). Byly to zásadní semináře Analýza potřeb vzdělávání v instituci se zaměřením na knihovny v roce 2002, Tvorba programu

vzdělávání v instituci – vzdělávací projekty a jejich náležitosti v roce 2003, Monitorování a vyhodnocování vzdělávání v instituci v roce 2004 a poslední Mystery shopping jako metoda zjišťování kvality služeb v roce 2005, který zatím tento cyklus uzavřel.

Poptávka po zajištění školení základní počítačové gramotnosti tak vyvolala nabídku školení pracovníků knihoven ve sféře vzdělávání dospělých na jiné úrovni, než byla doposud. A z kvalitní vzdělávací akce se vynořila poptávka další, týkající se zařazení vzdělávání v rámci knihovny a to nejen v rámci její organizační struktury. Knihovníci tak začali zajišťovat vzdělávání

- pro vedoucí pracovníky knihoven typu Právnícké minimum, Legislativa I. – nový zákoník práce, Legislativa II. – zákon o nemocenském pojištění apod.
- pro své spolupracovníky uvnitř knihovny – školení potřebných informačních a knihovnických software, jazykové kurzy, kurzy komunikačních dovedností, asertivity, vyjednávání apod.
- pro knihovníky z jiných knihoven a další odbornou veřejnost – speciální kurzy nadstavby základní počítačové gramotnosti, případně expertní kurzy – jazyk PHP, SQL, tvorba webových stránek, e-learningové kurzy apod.
- pro uživatele služeb svých knihoven a „laickou“ veřejnost a to nejen v rámci Března – Měsíce internetu a Knihovnického týdne, ale pro propagaci svých služeb jako takových – základy internetu, SFX služby – služby s přidanou hodnotou, práce s počítačem pro seniory, pro děti apod.

Můžete namítnout, že školení laické veřejnosti nesouvisí se vzděláváním knihovníků, leč opak je pravdou. I sebelepší odborník-specialista musí proniknout do základů lektorských dovedností, aby byl schopen předat účastníkům kurzů své vědomosti, znalosti a případně je naučit určitým dovednostem nutným pro pochopení tématu, probírané látky. Někdy je to trochu problém, někteří knihovníci – specialisté mají pocit, že na sobě v tomto směru moc pracovat nemusí. Naštěstí řada specialistů je vůči sobě patřičně kritická a nabídka poměrně drahých kurzů lektorských dovedností je rychle vyčerpána neustálou poptávkou po tomto druhu kurzu. Potvrzuje se zde tendence firemního vzdělávání deklarovaná na seminářích Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR (AIVD) a spočívající ve využívání školitelů a lektorů vlastní organizace – viz kurz Interní tréní na adrese: <http://www.aivd.cz/show.php?page=1> Je to logické, žádný školitel, lektor mimo sféru knihovnictví není schopen zajistit profesionální odbornou úroveň vyučovaných témat z oblasti knihovnictví, základy lektorských dovedností či pedagogická minima by však měla být podmínkou. Při sekci vzdělávání SKIP

tak vzniká databáze lektorů a témat, využitelných pro vzdělávací účely všeho druhu a náročnosti. Registrace v databázi je otevřena všem, kdo mají potřebné odborné a lektorské kvality a mají chuť se podílet na lektorském zajištění vzdělávacích akcí v různých knihovnách. Po kvalitních lektorech z jiné branže – psychologové, pedagogové apod. – je naopak třeba sáhnout v případě připravovaných témat jako je vyjednávání, řešení konfliktů, práce s klienty apod.

Velice důležité je přesné zadání obsahu vzdělávací akce a zde se opět setkáváme s nabídkou a poptávkou. Při zadávání témat v oblasti knihovnictví většinou přesně víme, co má být obsahem, v jakém rozsahu by akce měla proběhnout, případně pro kolik účastníků. Při vyjednávání mimo knihovnictví konkrétně s komerčními vzdělávacími agenturami, jejichž nabídka bývá poměrně pestrá, se poptávka z naší strany stává mnohdy hračkou v rukách „profesionálů“, kdy musíme neúnavně vysvětlovat cíl a účel akce, limitované finanční prostředky apod. Naposledy jsem takový nepříjemný pocit zažila při přípravě semináře „Mystery shopping“, kdy jsem se specialistou na problematiku a iniciátorem a správcem webu na toto téma – tedy odborníkem na slovo vzatým – diskutovala téměř čtyři hodiny o zadání vzdělávací akce a při ní samé jsem jej musela několikrát navádět na cestu zpět k tématu, od něhož neustále odbíhal, aby nemusel říci to podstatné, co jsme chtěli slyšet a co bylo jádrem akce. Ocenila jsem posléze zkušenosti syna z kuchařské branže, který jako student asistoval šéfkuchaři jedné významné hotelové kuchyně v rámci vzdělávacího projektu Kulinářské akademie – viz <http://www.kulinarska-akademie.cz/kk-predkrmy.php>. Lektor–cenami ověřený kuchař – se se svými posluchači v rámci jednoho celého dne a to soboty !!! podělil o teorii, ale zejména praktickou stránku bohatého sortimentu, přípravy i servírování předkrmů a to zcela vyčerpávajícím způsobem. Výborná časová příprava, předem zpracovaná kompletní „kuchařka“ připravovaných pokrmů pro účastníky, přesný harmonogram navazujících postupů i různých druhů jídel a jeho puntičkářské dodržení, klobouk dolů, takové profesionální nasazení se bohužel vždycky nevidí... Pochopitelně, že známe takové lektory i z našeho oboru, jsou však většinou tak vytíženi, že si je pro plánované akce musíme „rezervovat“ třeba i rok dopředu.

Současná nabídka vzdělávacích akcí, seminářů, konferencí a dalších je zajišťována webovou stránkou <http://www.stk.cz/Akce>, možná by budoucí poptávka mohla být zjišťována prostřednictvím této webové stránky, pokud by na ni přibyla kolonka POPTÁVKA. Zatím jsou zde avizovány a evidovány – na základě naprosté dobrovolnosti – NABÍDKY připravovaných vzdělávacích akcí, seminářů, veletrhů apod. Stránky mají i významný koordináční a kooperační aspekt, jsou spravovány Sekcí vzdělávání SKIP a hostují na webu Státní technické knihovny. Avizované vzdělávací akce nalez-

nete dnes již též na webových stránkách téměř všech knihoven. Členové sekce vzdělávání SKIP – viz <http://skip.nkp.cz> jsou mezi sebou v neustálém kontaktu, aby projednali náměty – poptávku po vzdělávacích akcích i případnou nabídku toho, co kde jaká knihovna připravuje a na pravidelných pololetních jednáních se již domlouvají konkrétně dlouhodobější záměry v této oblasti.

Jistým podnětem pro přípravu nových typů vzdělávacích akcí by se mohl stát Vám všem jistě již známý **Evropský průvodce kompetencemi odborných pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb**. Ne tak zcela on sám, ale požadavky na zajištění vzdělávání v rámci požadovaných kompetencí by měly vyplynout z průzkumů a hodnocení jednotlivých profesních skupin knihovníků. Bude potřeba se na ně důkladně připravit a na poptávku reagovat rychle kvalitní nabídkou. Jednou z cest je e-learningová forma vzdělávání – viz **Kurzy katalogizace** formou e-learningu (autorem je tým odboru zpracování fondů Národní knihovny ČR). Kurz naleznete na adrese <http://dl.cuni.cz/cuni/>, informace o způsobu přihlášení jsou na: http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_prihlaseni_kurz.htm

Evropský průvodce kompetencemi odborných pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb souvisí s projektem **CERTIDoc**, což je evropský projekt, který probíhá v rámci programu Leonardo da Vinci. Je pokračováním předchozího projektu DECIDoc (1997–2001) a pod označením CERTIDoc (Certifikace kompetencí v oblasti informací a dokumentace) na něj navázal v r. 2003. Více informací naleznete na adrese http://skip.nkp.cz/KeStazeni/MezSpo/CZ/CERTIDOC_JarmilaBurgetova_2004.doc nebo též http://skip.nkp.cz/Bulletin/Bull05_120.htm

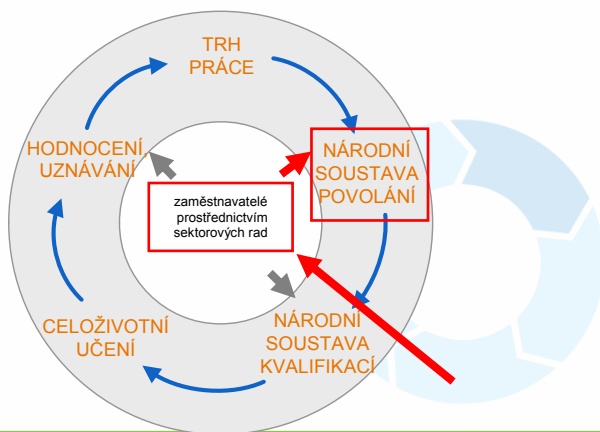
Spz knihovníků a informačních pracovníků ČR se účastnil prací na obou těchto projektech, v projektu CERTIDoc zastupuje Sekci vzdělávání SKIP Miloslava Faitová. Její příspěvek k tématu hodnocení kompetencí akvizitérů a katalogizátorů na základě Evropského průvodce kompetencemi odborných pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb naleznete v tomto sborníku na jiném místě.

Projekt CERTIDoc nabízí i možnost certifikace kompetencí v České republice i v evropských státech, které se projektu účastní, a to v důležitém rámci evropských měřítek. U nás by měly postupem doby vzniknout certifikační komise k tomuto účelu určené. Měli bychom tak usnadněnou cestu k uznávání i mimoškolního – dalšího – celoživotního vzdělávání.

Je to i směr, který legislativně podpořil **Zákon o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání (zákon č. 179/2006 Sb., ve znění zákona č. 110/2007 Sb.)**. Jeho základním cílem je především podpořit účast dospělých na dalším vzdělávání, vytvořit prostředí motivující k účasti na dalším

vzdělávání zejména pro osoby s nízkou kvalifikací, či potřebnou kvalifikaci rychle a efektivně změnit, zvýšit či rozšířit. Zákon vstupuje v platnost dne 1. srpna 2007.

Určité požadavky přinese do života vzdělávání knihovníků i Národní soustava kvalifikací viz <http://www.nsk.nuov.cz/> a Národní systém povolání – viz http://www.nuov.cz/index.php?page=s_projektu&idclanku=286 Podle prezentací například na adrese: http://www.kvalita1.nuov.cz/data/278.3.Snímek_3.jsou vidět jasně vazby na celoživotní učení.

Tato veřejná zakázka je realizována v rámci projektu MPSV „Národní soustava povolání“, který je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Podle informací na adrese: <http://www.mpsv.cz/cs/4132> by se měla Národní soustava povolání stát efektivním flexibilním nástrojem státu pro rozvoj lidských zdrojů a profesního vzdělávání, měla by dále posílit roli zaměstnavatelů v této oblasti a stát se tak základnou pro budoucí mobilitu a flexibilitu na trhu práce v kontextu celé Evropské unie.

Dle uvedených webových stránek schema zobrazuje fungování celého systému, kdy na základě požadavků trhu práce vycházejících z podnětů sektorových rad Národní soustava povolání vytvoří a bude průběžně aktualizovat kartotéku /převzato doslovně/ všech pracovních pozic v České republice a požadavky na jejich zaměstnance. Na základě těchto aktuálních informací bude průběžně aktualizována již budovaná Národní soustava

kvalifikací, která popisuje požadavky na odborné schopnosti a dovednosti (vzdělání) potřebné pro výkon jednotlivých povolání a zprostředkovává tyto požadavky vzdělávacím institucím. Národní soustava povolání je budována na základech existujícího Integrovaného systému typových pozic – viz <http://www.istp.cz>

Více informací o Národní soustavě kvalifikací získáte na adrese: http://www.kvalita1.nuov.cz/data/833_RozvojNSK_podzim2006.pdf a stručnou a jasnou charakteristiku včetně odkazů na další texty na adrese: http://www.nuov.cz/index.php?page=vzd_v_cr&s=43

Národní soustava kvalifikací je legislativně zakotvena zákonem č. 179/2006 Sb., o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání a o změně některých zákonů (zákon o uznávání výsledků dalšího vzdělávání) a bude obsahovat kvalifikace (kvalifikační standardy) seskupené do jednotlivých úrovní, bude společným systémem v rámci pro počáteční i další vzdělávání a pro uznávání výsledků učení, umožní srovnávání kvalifikací uznávaných v České republice s kvalifikacemi uznávanými v jiných evropských státech, bude mostem mezi vzděláváním a sférou výkonu práce, uplatní se jako významný nástroj vývoje a stanovování nových kvalifikací v České republice a povede k vytváření důležitých partnerství.

Podpoří možnost prokázat kvalifikaci, pokud to zaměstnavatel bude vyžadovat, a možnost skládat zkoušky pro úplné kvalifikace bez nutnosti absolvovat několikaletou školní přípravu.

Podle výše uvedeného schématu budou důležité sektorové rady, o jejichž modelu naleznete podrobné informace na adrese: http://www.kvalita1.nuov.cz/data/1647_Modelsektorovychrad_v2.pdf

Sektorové rady jsou již postupně zakládány zástupci cechů, profesních sdružení, významných zaměstnavatelů v daném odvětví a dalšími odbornými experty (dne informace z května t.r. již existují např. Sektorová rada pro energetiku, Sektorová rada nábytkářů, Sektorová rada textilního a oděvního průmyslu). Úkolem sektorové rady bude, mimo jiné, zajistit revizi systému pracovních pozic a potřebných kvalifikací při zahájení činnosti Národní soustavy povolání, aktualizovat ji a vůbec se podílet na její správě. Ve vztahu k odborné i laické veřejnosti mají sektorové rady svým prostřednictvím umožňovat ovlivnění požadavků světa práce na kompetence lidských zdrojů v příslušných profesních oblastech.

Systém Národní soustavy povolání by měl být spuštěn do plného provozu ve druhé polovině roku 2008. Vzniká na základě ověřeného skotského modelu a je budován v souladu s Evropským systémem kvalifikací EQF. Systém Národní soustavy povolání realizuje konsorcium tvořené sdružením TREXIMA, spol. s r.o., Hospodářskou komorou ČR, Institutem Svazu průmyslu ČR a Svazem průmyslu a dopravy ČR jako veřejnou zakázku Minis-

terstva práce a sociálních věcí ČR, financovanou Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

Již zmiňovaný Evropský průvodce kompetencemi odborných pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb se tak může stát podkladem pro vstup do této soustavy, bude-li to žádoucí. Knihovníci však již mají jeden trumf v kapse a tím je výše zmiňovaná účast v projektu CERTIDoc, který nabízí možnosti certifikace v oboru. Podle posledních informací z června t. r. bude však z naší strany ještě potřeba hodně iniciativy a silného pracovního nasazení včetně ochoty spolupracovat, aby i u nás vznikly případné certifikační komise, rady ...

Není vyloučeno, že bude potřeba sáhnout i na dotace z Evropského sociálního fondu. V oblasti vzdělávání dospělých to není zase tak nereálné. Za jeho podpory vzniká například **Inovační centrum dalšího profesního vzdělávání při Vysoké škole Jana Ámose Komenského** – informace viz http://www.csvs.cz/publikace/NCDiV2006_sbornik/Blecha_Boldis.pdf

Realizačním výstupem by měla být koncem roku 2007 plně funkční databanka metodik, testů, standardů a dalších, rozdělená do 6 kategorií a fungující na principu vzájemného sdílení dat pomocí systému kreditů. Na červnovém seznámení s dosavadními výsledky řešení projektu jsme se bohužel ještě nedozvěděli nic konkrétního o systému kreditů a tím o míře přístupu k informacím. Zájemci se mohou podívat na zkušební verzi na adrese: <http://www.andromedia.cz> a věřím, že pro ně informace již budou přístupnější než mně v červenci t.r.

Novinkou je i projekt **grantového schématu 3.3 Rozvoj kapacit dalšího profesního vzdělávání** Profesionální příprava certifikovaných manažerů vzdělávání Projekt č. CZ.04.1.03/3.3.11.3/3142 – viz <http://www.aivd.cz/images/rubriky/certifikace/certifikovanymanazer.doc>

Nabídku certifikace instituce nabízí i **Asociace institucí vzdělávání dospělých**. Informace pro zájemce o oborovou certifikaci systému řízení jakosti instituce vzdělávání dospělých naleznete na adrese: <http://www.aivd.cz/show.php?page=20>, ovšem, jak se říká, každý špás něco stojí, zde například cca 30 tisíc korun za poradenství a certifikační audit a certifikace na 3 roky vždy znovu po 12 tisících korunách...

AIVD zaštiťuje i **certifikaci lektorů**, jejich jména za časové období od r. 2000 do současnosti objevíte na <http://www.aivd.cz/show.php?page=74> , distanční forma Certifikovaného kurzu lektorů vzdělávání dospělých – viz <http://www.aivd.cz/show.php?page=18>

Výše uvedené materiály i praxe ukazují směr, kterým bude potřeba se ubírat. Nemělo by v žádném případě jít čistě jen o profesi, specializaci, certifikaci, akreditaci, mělo by jít zásadně o knihovníka jako člověka, o potřebu jeho permanentního profesního vzdělávání, doplněného zájmem o vzdělávání v zájmových sférách, o jeho postavení ve společnosti, o jeho hodnotu na trhu práce, o jeho motivaci ... etc.

VZDĚLÁVÁNÍ A OSOBNOST KNIHOVNÍKA

Jana Nejezchlebová, Moravská zemská knihovna

Zpráva Mezinárodní komise UNESCO Vzdělávání pro 21. století zpracovaná v roce 1993 reflektovala změny globální společnosti a formulovala sílící význam vzdělávání a z toho vyplývající nutnost změn celého vzdělávacího systému schopného komplexně a celoživotně utvářet osobnost. Čtyři základní typy učení, tedy učit se poznávat, učit se jednat, učit se žít společně a učit se být, se staly základem změn v pojetí vzdělávání jednotlivců i vzdělávacích institucí. Přechod od tradičního do elektronického prostředí změnil pohled na knihovnickou profesi, zcela zákonitě se změnila a mění i úloha knihovníků, míra jejich odpovědnosti nejen za kvalitní fondy a informační databáze, za prostředí a organizaci knihoven, ale za kvalitu a rozsah služeb a jejich dostupnost všem uživatelům a občanům.

Celoživotní vzdělávání

Strategický dokument Strategie celoživotního učení ČR, schválený vládou České republiky (usnesení č. 761 ze dne 11. července 2007) posunuje pojetí a filosofii vnímání vzdělávání na zcela novou úroveň. Vládní materiál charakterizuje komplexní systém celoživotního učení a klade důraz na spolupráci mezi vzdělávacími institucemi, na propojení jejich činnosti. Z hlavních strategických směrů, které jsou příležitostí i pro práci v oblasti vzdělávání jak knihovníků tak občanů pro veřejné knihovny a knihovny všech druhů jmenujme snahu vytvořit otevřený prostor pro celoživotní učení včetně uznání výsledků formálního, ale také neformálního vzdělávání a informálního učení, zajištění dostupnosti a rovnosti šancí ke vzdělávacím příležitostem během celého životního cyklu, rozvoj funkční gramotnosti a klíčových kompetencí dětí i dospělých. Zdůrazněn je sociální partnerství, partnerství s neziskovými organizacemi, environmentální vzdělávání. Snahou také bude vytvořit systém informačních a poradenských služeb dostupných všem skupinám populace v průběhu celého života a zaměřených nejen na informace z oblasti možností vzdělávání, učení, ale na celé spektrum informací pro profesní i občanský život. To vše bude, lépe již je, výzva a velká šance pro knihovny a knihovníky, ovšem pouze tehdy, pokud budou dobře připraveni a budou mít zájem o aktivní zapojení do těchto trendů, o rozvoj svých knihoven a tím o zvýšení tak často vzpomínané prestiže oboru.

Klíčové kompetence

V rozvinuté informační společnosti v níž nám na jedné straně využívání nových informačních technologií pomáhá orientovat se ve složitém informačním prostředí (ovšem pouze za předpokladu, že budeme umět efektivně s technologiemi pracovat a získané informace využívat), na druhé straně vede množství informací člověka k minimalizaci osobních kontaktů a ohrožuje ho rostoucí mediální a reklamní manipulací. Je proto důležité rozvíjet u občanů takové kompetence, které by jim pomohly nejen lépe se uplatnit na trhu práce, ale zlepšit i kvalitu mezilidských vztahů, kvalitu života. Pojem kompetence (key competencies), označuje soubor vědomostí, dovedností a postojů, které lze uplatňovat v rozmanitých profesích i v osobním životě a je používán v oblasti vzdělávání od konce devadesátých let 20. století. Objevuje se ve všech základních zahraničních a v posledních letech i českých dokumentech věnovaných vzdělávání a celoživotnímu vzdělávání. Osvojení nových kompetencí znalostní společnosti u všech občanů předpokládá v první řadě trvalý rozvoj potřebných, chybějících nebo nedostatečně rozvinutých kompetencí u vzdělávajících pracovníků (pozn. tedy i knihovníků), nejlépe v celoživotním vzdělávání.

Za klíčové v oblasti celoživotního vzdělávání je v Evropské unii považováno 8 kompetencí a to Komunikace v mateřském jazyce, Komunikace v cizích jazycích, Matematická kompetence v přírodních vědách a technice, Digitální kompetence, Učit se učit, Sociální a občanské kompetence, Smysl pro iniciativu a podnikání a Kulturní povědomí.¹

Ideální knihovník ?

Co má umět, znát a jaké vlastnosti má mít knihovník na evropské úrovni zjišťujeme od roku 1999 z příručky Průvodce znalostmi a dovednostmi evropských odborných pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb (Praha SKIP, 1999). Nové vydání materiálu Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb (Praha SKIP, 2006) podnítilo první větší a v mnohém rozporuplnou diskusi u kulatého stolu (workshop Kompetence a schopnost informačního profesionála jak je poznat, rozvíjet, hodnotit, certifikovat, 18. 12. 2006).

Ale podívejme se do minulého století (!), kdy stejná otázka, byť ve zcela jiných podmínkách práce knihoven, zajímala a znepokojovala profesionály. Sdružení amerických knihoven (American Library Association) zpraco-

---

¹ Klíčové kompetence v celoživotním vzdělávání, Zpravodaj – odborné vzdělávání v zahraničí, XVIII, 2007, č.5, s. 3 – 4.

valo seznam vlastností, které by měl mít každý dobrý knihovník.² Vlastnosti byly uspořádány do 19 skupin³ – Přesnost, Přizpůsobivost, Víra v práci, Spolehlivost, Houževnatost, Zdraví, Představitivost, Pilnost, Iniciativa, Inteligence, Úsudek, Paměť, Zvědavost, Úpravnost, Trpělivost, Příjemnost, Odborné znalosti, Rychlost, Systematičnost. Srovnáme-li tyto požadavky s našimi současnými zkušenostmi a nároky na knihovníka, příliš se asi neliší.

A jaké představy má o knihovníkovi tak v období 10 následujících let nastupující generace ? Několik názorů studentů 1. ročníků Informačního studia a knihovnictví Ústavu české literatury a knihovnictví MU.

Co by měl knihovník znát?

Potřeby zákazníka

Rozhled po více oborech

Všechny dostupné prameny na území ČR

Nové trendy a změny

Konkurenci ... (Lenka Ondrušová)

Ideální knihovník by právě dnes měl být schopen najít správnou a vhodnou hranici mezi počítačem a klasickým dokumentem a patřičně umět skloubit jejich využití. Nejlépe tak, aby se doplňovali a ne jen žili vedle sebe. Zároveň by měl naučit i uživatele, čtenáře, jak si najít tu spojitost a obohatit se. To už poukazují na knihovníka jako „učitele“, a jako správný učitel, by měl být vzdělaný, trpělivý, schopný srozumitelně podat odborné záležitosti širokému spektru posluchačů ... (Šárka Gachová)

Knihovník by si měl uvědomit, že nese určitou zodpovědnost za svou práci i práci celku. Měl by tedy být zodpovědný a svědomitý. Také ochotný využívat zkušeností ostatních. Musí mít kladný postoj ke své práci. A jaké vlastnosti by mu neměly chybět? Měl by být příjemný, přívětivý, ochotný, nápomocný, laskavý, zdvořilý, asertivní, schopný empatie, komunikativní, dobře informovaný, sečtělý, reprezentativní, důvěryhodný, měl by se velmi dobře vyznat ve své knihovně, dobře ovládat počítače a další potřebná technická zařízení (pozn.: do dětských oddělení by měli být umístováni pracovníci s kladným vztahem k dětem – z vlastní zkušenosti vím, že nevrlá knihovnice snadno dokáže dítě na dlouhou dobu od další návštěvy knihovny odradit. *Tato zkušenost platí všeobecně pro služby, tedy i pro práci v oddělení pro dospělě, ve studovnách, na informacích*). ... (Hana Nováková)

---

² Časopis českých knihovníků, IX (1930), č.3, s. 94 – 96.

³ Přežije ideál knihovníka z roku 1930 rok 2000? Národní knihovna, 10, 1999, č.5, s. 253 – 254.

Zeptáte-li se někoho, proč není v dnešní době zaregistrovaný v knihovně, odpoví, které uslyšíte, může být spousta. Někdo vám řekne, že v dnešní uspěchané době prostě nemá čas chodit do knihovny. S tím souvisí i provozní doba knihoven. Každá profesionální knihovna by měla mít otevírací dobu více než 15 hodin týdně a měla by se snažit přizpůsobit lidem. Ideální je, pokud je doba rozložena souměrně po celý týden. Je škoda, když někteří zájemci by sice rádi chodili do knihovny, jenže v době, kdy přijdou ze zaměstnání, je v knihovně již dávno zavřeno...

... v knihovně můžete požádat kohokoli o pomoc či radu. Záleží sice na tom, jak ochotný a vzdělaný je personál, ale stále platí, že s internetovou sítí si jen stěží popovídáte. ...

... sezení u počítače je po chvíli nudné. V knihovně potkáte sousty zajímavých lidí a seznámíte se i s novými názory. Na Internetu si můžete také pomoci chatu popovídat s lidmi, ale pouze virtuálně ... (Lenka Suchánková)

Co nesmí knihovnikovi chybět?

Ochota pomáhat

Znalost o knihovním fondu a výpočetních technologiích

Radost ze svého povolání

Radost z velkého množství čtenářů

Nadhled a smysl pro humor

Kreativita

Ochota se učit nové věci ... (Pavla Koutná)

Vize knihovníka roku 2017

Jako první mě napadlo, že to asi už bude robot, ale vzhledem ke svému budoucímu uplatnění doufám, že nikoliv

Určitě by měl být stále alespoň o krok napřed

Mít neutuchající energii

Nesmírnou trpělivost

Být expert v oblasti IT

Samozřejmostí bude kreativita, originalita a umění zaujmout a prosadit se

Člověk s obrovským přehledem a otevřeným pohledem na svět

Měl by mít za každých okolností milý úsměv na tváři a dokonale doplňovat už dnes mnohde chybějící lidský faktor ve službách ... (Kateřina Macková)

Závěr

Zejména v malých knihovnách si knihovníci stále neuvědomují a neumí přesvědčit zřizovatele, že účast na vzdělávacích akcích (jimi vybraných a adekvátních obsahově potřebám a rozvoji jejich konkrétní knihovny) se zúročí ve službách čtenářům a občanům, rozšíří nabídku aktivit a možností

pro vzdělávání a realizaci kulturních a volnočasových zájmů občanů. Neumíme poskytnout zřizovateli zpětnou vazbu, jasně ukázat změny ve své práci na základě takto získaných vědomostí, dovedností a zkušeností. Velká část knihoven, tedy knihovníků, je spokojena se stávajícím stavem své činnosti a rozdíly mezi knihovnami jsou značné. V létě v řadě měst zcela převzaly aktivity v oblasti poskytování informací informační, kulturní a turistická centra a knihovny byly zavřené nebo měly omezenou provozní dobu (často nevhodně vzhledem k potřebám uživatelů, rekreatantů, cizinců). Stejně se může stát, že příležitosti, které poskytuje zmíněný vládní dokument k celoživotnímu vzdělávání převezmou pohotově a aktivně školy a jiná vzdělávací zařízení.

TRENDY ROZVOJE OBOROVÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Zlata Houšková, Národní knihovna – Richard Papík, ÚISK FF UK Praha

Vývoj informačně-knihovnického akademického systému vzdělávání je diskutovaný, nesourodý, ale zároveň ve značné míře integrující a v Evropě respektující tzv. boloňské principy kompatibilního strukturovaného vzdělání. V Evropě i ve světě jsou tedy dnes preferovány struktury bakalářského, magisterského a doktorského studia. Formy denní a „v nějaké formě distanční“ jsou rovněž podporovány. Školy přicházejí i s různými doplňkovými obory a zaměřením (např. nová média). V ČR je tento záměr realizován již několik let. Zejména americké školy neznají v současnosti bakalářskou formu informačně-knihovnických studií, ale pouze magisterský stupeň, přesto jsou americké školy velmi inspirativní pro evropské, a tím i české školy. Distanční formy studia jsou podporovány (e-learning, blended learning) a je zde vidět i spolupráci mezi akademickými institucemi a institucemi zajišťujícími celoživotní učení, např. formami distančními s využitím moderních technologií.

Ve světě existují informačně-knihovnické školy se zájmem několika desítek studentů o studium, v České republice jsou to četné stovky zájemců. Právě v ČR se v některých případech proto musí činit výběr, a to i z velké množiny dobrých uchazečů, kteří informační studia a knihovnictví preferují. Ne všechny informačně-knihovnické školy ve světě si mohou vybírat lepší studenty a samy přiznávají, že někdy musí brát jakousi „nižší třídu“ zájemců, kteří volí tato studia jako druhou či třetí možnost. Jsou pochopitelně ve světě i prestižní informačně-knihovnické školy, které tento problém neřeší. V ČR je možno pozorovat stále větší zájem o informačně-knihovnická studia. Svědčí o tom nejen nárůst počtu škol – kromě škol v Praze, vznikají v průběhu 90. let školy v Brně, Opavě, Valašském Meziříčí, v Plzni – ale především větší počet studentů. Zdravá konkurence škol pěstujících informačně-knihovnickou tematiku je žádoucí, ale zároveň nutí k větší odpovědnosti za kvalitu přípravy budoucího informačního profesionála ve srovnání s dalšími obory.

V mnoha školách v Evropě i ve světě (určitě někde i vlivem školního) již začínající studenti myslí na konkrétní uplatnění ve specializaci informačně-knihovnického sektoru (např. jako školní knihovník, či vědí, že budou pracovat nejspíše v lékařské knihovně apod.). V ČR díky jiné struktuře

pracovního trhu a dynamice informačního sektoru to většina nastupujících studentů netuší a jejich zájem o pracovní místo se utváří spíše před koncem studií. Nicméně je pozitivní, že naprostá většina z nich chce získat poměrně široké spektrum pracovních zkušeností ještě během studií. Obecně je zajímavý zájem českých studentů o informační problematiku v souvislosti s jejími moderními aspekty. Jejich případný nástup do institucí a firem je pak dán spíše volbou lepší materiální existence. Tím dochází k situaci, že řada absolventů v ČR nemíří do knihoven, jak se očekává.

Ambivalence „humanitní a sociálně-vědní studia vs. techničtější orientovaná informačně-knihovnická studia“ je problém mnohých škol. Nezávislé a samostatné školy tento problém nemusí řešit tak složitě, jako školy, kde informačně-knihovnická studia jsou ve složitých strukturách fakult filozofických a humanitních. I tento problém je znát v ČR a ne všechny školy se s ním srovnávají snadno. Důvodem může být např. i nejednoduchý způsob akreditací, nedostatek kvalifikovaných učitelů v informační vědě aj. V každém případě větší propojení informačně-knihovnických studií s počítačovou vědou a technickými tématy je otázkou jasnou a tato orientace by měla převažovat. Zároveň to znamená respektování předmětů a témat humanitních a sociálních věd, např. v oblasti knihovědné, literatury, sociologie, psychologie, lingvistiky. Určitě je vhodná vyváženost s možností specializace absolujícího informačního specialisty. Všechny informačně-knihovnické školy ale přiznávají nutnost redefinování informačně-knihovnických osnov (LIS curricula), větší propojení s praxí, ale zároveň dostatek výzkumně-vývojových aktivit. Jasným trendem je, že se náplň osnov z hlediska zaměření, jednotlivých předmětů i výzkumných témat týká celého komplexu témat informační společnosti, jejího spravování a života v něm, vztahů informační společnosti k lidské činnosti vůbec.

Téma rozvoje informačně-knihovnického akademického vzdělávání je diskutovanou záležitostí, o čemž byli zpraveni např. účastníci konference Knihovny současnosti v roce 2005 seznámením s hlavními tematickými směry rozvoje osnov. V srpnu 2005 se v Dánsku na Royal School of Library and Information Science konala porada/konference představitelů informačně-knihovnických škol (účast Ústavu informačních studií a knihovnictví (ÚISK) FF UK. Název tohoto fóra byl „LIS Education in Europe: Joint Curriculum Development and Bologna Perspectives“. Ve 12 pracovních skupinách zde diskutovali a formulovali pedagogové informačně-knihovnických škol směry oborových studií.

K tomuto účelu bylo již na jaře 2005 vytvořeno elektronické diskusní fórum, které vrcholilo zmíněným intenzivním pracovním srpnovým setkáním užších týmů právě v Kodani. Výsledky diskusí byly publikovány a byla

s nimi seznámena odborná veřejnost. Zároveň vznikla elektronicky dostupná publikace [KAJBERG; LØRRING, 2005].

Níže uvádíme výsledky těchto diskusí, které lze do jisté míry považovat za určité tematické trendové směry v informačně-knihovnickém vzdělávání, které se nyní diskutují.

- *LIS curriculum in general* – Osnovy informačně-knihovnických škol obecně
- *Cultural heritage and digitisation of the cultural heritage* – Kulturní dědictví a jeho digitalizace
- *Information literacy and learning* – Informační gramotnost a učení.
- *Information seeking and information retrieval* – Vyhledávání a získávání informací
- *The information society: Barriers to the free access to information* – Informační společnost a bariéry svobodného a volného přístupu k informacím.
- *Knowledge management* – Řízení znalostí.
- *Knowledge organisation* – Organizace znalostí.
- *The library in the multi-cultural information society* – Knihovny v multikulturní informační společnosti
- *Library and society in a historical perspective* – Knihovny a společnost v historických perspektivách
- *Mediation of culture in a European context* – Zprostředkování kultury v evropském kontextu
- *Practice and theory: Placements and practical training in libraries and other information agencies* – Praxe a teorie: umístění a praktická příprava v knihovnách a dalších informačních institucích
- *Library management and promotion* – Řízení a podpora knihoven

Formální vzdělávací systém (školní vzdělávání) tvoří však pouze nezbytné základy pro koncept celoživotního vzdělávání, resp. učení. Některé evropské koncepční materiály mu v současné době přisuzují dokonce menší důležitost než neformálnímu vzdělávání (a institucím mimo formální vzdělávací soustavu) i informálnímu učení jednotlivce v různých prostředích a životních situacích.

Neformální (další, kontinuální, mimoškolní) vzdělávání/učení navazuje na formální (počáteční, školní) vzdělávání, event. na pracovní praxi, resp. vstup vzdělávajícího se na trh práce. Jeho cílem je především poskytování/získávání vědomostí, znalostí, dovedností a kompetencí potřebných k výkonu profese i společenskému uplatnění a jejich prohlubování a inovování. Patří sem např. i organizované volnočasové aktivity pro děti, mládež a dospělé, ale také kurzy cizích jazyků, počítačové kurzy, rekvalifikační kur-

zy, krátkodobá školení a přednášky ad. Nutnou podmínkou pro realizaci tohoto druhu vzdělávání je účast odborného lektora, učitele či proškoleného vedoucího. Toto vzdělání bývá poskytováno v zařízeních zaměstnavatelů, soukromých vzdělávacích institucích, nestátních neziskových organizacích, ve školách i dalších organizacích. Zatím – bohužel - nevede k získání stupně vzdělání. V oblasti knihovnictví vychází další vzdělávání vždy především z reálných, deklarovaných nebo anticipovaných požadavků a vzdělávacích potřeb v knihovnách v ČR. Prakticky probíhá jako rekvalifikační (změna kvalifikace zejména pro pracovníky, kteří nastupují do knihoven bez oborového vzdělání), specializační, event. rozšiřující a inovační.

K realizaci tohoto vzdělávání má dnes české knihovnictví poměrně dobrou strukturu vzdělávacích organizací: Národní knihovna ČR (NK), Státní technická knihovna (STK), Moravská zemská knihovna (MZK), krajské knihovny (KK), akademické a ústřední specializované knihovny, Svaz knihovníků a informačních pracovníků (SKIP), Sdružení knihoven (SDRUK), Asociace knihoven vysokých škol (AK VŠ) ad., využívány jsou samozřejmě i komerční subjekty. Vzhledem k velikosti státu je to poměrně rozsáhlá a výjimečná struktura, relativně funkční, relativně kooperující a pokrývající širokou paletu oborových problematik a specializací. Žádná z organizací nemá v této oblasti nadřazené či privilegované postavení a využívání jejich vzdělávacích aktivit vyplývá pouze z odborné prestiže. Aktivity jednotlivých institucí je samozřejmě rozdílná. (Vyzdvihnout je možné např. Krajskou knihovnu v Karlových Varech, která mimo jiné získala na svůj komplexní projekt vzdělávání knihovníků v kraji nezanedbatelnou finanční podporu z evropských fondů.)

Ve světě je situace poněkud odlišná a nejednotná s řadou variant: existují speciální (centrální) vzdělávací instituce, vzdělávací aktivity soustřeďují ve svých rukou národní knihovny (např. ve Slovinsku), vysoké školy, případně jsou instituce odkázány na interní vzdělávací programy apod. Velmi často přebírá roli garanta za další odborné vzdělávání profesní spolek nebo asociace profesních spolků, které jsou odbornou komunitou respektovanými organizacemi a mají u ní vysokou prestiž. Míra této garance je různá. Např. v USA federální vláda ani jednotlivé státy nekontrolují dokonce ani kurikula vysokých škol. Tuto funkci mají profesní asociace. V případě oboru knihovnictví je to American Library Association (ALA). Jednou z jejích funkcí je i akreditace knihovnických a informačních vzdělávacích programů na amerických univerzitách. Její akreditační výbor je uznán jako jediná instituce oprávněná k udělování akreditace, kontrole a vyhodnocování studijních programů na amerických univerzitách. Výbor posuzuje při akreditaci činnost školy a pedagogického sboru, ale např. také kvalitu a zaměření univerzitní knihovny. Velké kompetence (nejen) v oblasti vzdělávání má také pro-

fesní organizace v Anglii a dalších zemích. Ve střední Evropě nemají profesní spolky tak silnou pozici, ale většinou jsou respektovanější než u nás. V České republice platí spíše nutnost neustálého vyjednávání o pozicích a pravomocích jednotlivých subjektů. Přesto se postupně kooperace v této oblasti zlepšuje (kooperace SKIP - NK, STK, sekce vzdělávání SKIP – KK, ale i některé akademické a specializované knihovny do tohoto procesu aktivně vstupují). Ne zcela uspokojivá, přesto silící je spolupráce s oborovými školami. Těsnější kooperace a jednotný postup všech zájmových subjektů v čele s profesním sdružením by ovšem umožnily řešit některé přetrvávající problémy, potřeby a požadavky, např. akreditace institucí či programů apod.

V ČR se neformálního vzdělávání účastní mnohem méně lidí než průměrně v zemích Evropské unie (EU) a také počet hodin strávených v kurzech neformálního vzdělávání je zde podstatně nižší než v zemích EU. I rekvalifikacemi prochází v EU několikanásobně více lidí. Pokud jde o posledně jmenovanou formu vzdělávání, knihovnická obec přispívá jistě ke zlepšení „skóre“ ČR. Rekvalifikační knihovnické kurzy (RKK) jsou v ČR nezbytností vzhledem ke struktuře vzdělání pracovníků i vzhledem k výše uvážené informaci o absolventech oborových škol a jsou pro knihovny také prioritou. Mají relativně standardizovaný obsah, probíhají jako kurzy akreditované na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT), certifikáty mají celostátní platnost. Zaměstnavatelé kurzy respektují, uznávají jejich úroveň a jejich prestiž je poměrně vysoká. Většinou jsou plně obsazeny, mnohdy s vysokým převisem zájemců i na rok-dva dopředu (např. NK ČR). V současné době RKK realizuje v šesti krajích 6 knihoven (z toho jedna vysokoškolská) a jedna komerční agentura ve spolupráci s krajskou knihovnou. Kromě zaměstnanců knihoven, kteří mají jiné než knihovnické vzdělání, tyto kurzy stále častěji navštěvují také klienti úřadů práce. Předpokládá se dlouhodobý zájem o RKK u knihoven všech typů. Vzhledem k množství zájemců i ekonomické a časové náročnosti dojíždění by však bylo žádoucí, aby se RKK přiblížily frekventantům, a probíhaly tudíž i v dalších oblastech republiky (Severní Čechy, Jižní Čechy), nebo aby byla realizována alespoň částečná distanční alternativa. Vzhledem k obsahu učiva se nepředpokládá „čistý“ e-learning. Ojedinele se pořádají též jednodušší formy rekvalifikačních kurzů, ty však standardizovány nejsou. Obdobné kurzy se ve variantách pořádají i v dalších zemích, i když většinou ne v tak komplexní podobě.

V roce 2003 proběhl v Praze mezinárodní seminář The Place of the Library in the Civil Society, jehož se účastnili kolegové ze Spojených států amerických, Velké Británie, Bulharska, Gruzie, Maďarska, Lotyšska, Ruska, Slovenska, Slovinska a České republiky, kteří se věnují vzdělávání

knihovníků. Na tomto semináři byly diskutovány specifické i společné problémy, směry a orientace v této oblasti. Účastníci se shodli na několika zásadních směrech dalšího vzdělávání knihovníků ve střední a východní Evropě. Jedním z hlavních strategických cílů by měla být změna knihoven na uživatelsky orientované (tzv. “user driven“) instituce, kde služby uživatelům a respektování jejich potřeb budou nejdůležitějším a nejsilnějším článkem a měřítkem kvality knihovny. Z těchto premis se odvíjel vývoj dalšího oborového vzdělávání v ČR.

Konkrétní podklady pro ně spolu s přehledem o kvalifikační struktuře v oboru přinesly dva rozsáhlé průzkumy realizované Národní knihovnou ČR v letech 1998 a 2004. Zejména druhý z nich poskytl velmi podrobné údaje o věkové, mzdové a kvalifikační struktuře pracovníků cca 900 institucí a jejich vzdělávacích potřebách a pomohl při koncipování dalšího vzdělávání. S opakováním obdobných průzkumů v 5-6letých intervalech se počítá i v budoucnu, neboť umožňují mimo jiné sledovat kvalifikační vývoj v oboru, změny a růst vzdělávacích potřeb, jejich podporu v institucích, věkovou strukturu pracovníků knihoven a další data, která jsou pro kontinuální vzdělávání rozhodující.

Z první části příspěvku je patrné, že se stále častěji vedou diskuse o tom, co je vlastně studijním jádrem našeho oboru, čím je specifický. Je zřejmé, že i toto jádro se mění a vyvíjí. Zejména rozvoj informačních technologií způsobil nejen převratnou změnu v samé podstatě knihoven, ale změnil (mění) i požadavky na strukturu kvalifikace příslušníků oboru a definování profese. Výsledky akademické diskuse v Dánsku jistě leccos napoví. Kam tedy orientovat další vzdělávání ?

1. Svůj význam má nepochybně stále tradiční základ profese, ono „řemeslo“, tedy procesy a postupy získávání, zpracování, uchování a distribuce informací a zdrojů; tematika bývá doplněna výkladem o knihovnictví a knihovnách ve společenských souvislostech a vazbách. Problematika bývá pokryta především zmíněnými RKK, ale také celou řadou specializačních a inovačních kurzů pořádaných výše zmíněnými institucemi, případně vnitroinstitucionálními formami vzdělávání. Zájem o toto vzdělávání je trvalý, překvapivě velký je stále zájem je o vzdělávání v oblasti zpracování fondů a informací.
2. Priorizovanou oblastí dalšího vzdělávání jsou informační technologie (IT) a média a možnosti jejich aplikace a využití v oboru (počítačová, informační a mediální gramotnost). Česká populace jako celek jako by zatím plně nezachytila trendy spojené s rozšířením IT. Vybavenost domácností počítačem a internetem v ČR ve srovnání s EU stále ještě kulhá a populace zaostává i v úrovni ICT dovedností za svými evropskými protějšky. Pokud jde o schopnost využívat internet ke komuni-

kaci, k vyhledávání a zpracovávání informací, je úroveň dovedností Čechů zhruba o třetinu nižší. Velký rozdíl je přitom mezi nejmladší a nejstarší věkovou skupinou. Zhoršování internetových dovedností s věkem je v ČR nejen výraznější než v průměru EU, ale začíná se projevovat také v mladších populačních skupinách. Pokud jde o knihovnickou obec, tvoří základní, ale i inovační, rozšiřující a specializační kurzy v oblasti práce s IT a médií hlavní složku nabízených vzdělávacích aktivit, stejně jako v ostatních zemích, a jde samozřejmě o dlouhodobý a pravděpodobně trvalý trend. Přesto rozsah těchto aktivit nepokrývá a dostatečně nereflektuje (nejen budoucí) potřeby oboru a bylo by žádoucí jej rozšiřovat. Část knihovnické komunity však jako by tyto aktivity zcela ignorovala. Diametrální rozdíly v kompetencích pracovníků způsobují dnes již i rozdíly mezi institucemi. Není to dáno jen rostoucím průměrným věkem pracovníků oboru, i když jistě i to má svůj význam. Stejně jako u zbytku populace totiž stagnuje zájem o hlubší a širší (mnohdy i základní) systematické vzdělávání v této oblasti v části knihoven a jejich pracovníků. Zdá se, že někde jako by stačilo zvládnout uživatelsky práci s PC a základy orientace na internetu. Proto se ovšem tak obtížně a pomalu rozšiřují elektronické služby knihoven, formy komunikace s uživatelem, o kvalitě webů ani nemluvě. Přitom rozvoj elektronických služeb je jednou z efektivních cest rozvoje a možná zachování další existence knihoven. Odborná veřejnost u nás má již řadu let k dispozici grantový program, který vzdělávání v této oblasti slušně finančně podporuje a který byl po léta předmětem obdivu kolegů nejen z postkomunistických zemí (VISK2). Knihovníci zde mohli získat kompletní základní počítačovou gramotnost na úrovni evropského standardu (ECDL) již před 6 lety! Rychle se rozvíjející oblasti IT se budou vzdělávající instituce nepochybně intenzivně věnovat i nadále, budou připravovat a nabízet nové obsahy a typy kurzů, stejně jako v ostatních zemích. Existují ovšem také možnosti vnitropodnikového e-learningu v oblasti IT (např. některé knihovny ve Velké Británii); spíše výjimečné obdobné pokusy v ČR ztroskotávají na nedostatečně motivaci a zájmu (?) řadových zaměstnanců...

3. Vážným problémem jsou v ČR obecně nedostatečné jazykové dovednosti, které brzdí nejen internacionalizaci českého podnikání, výzkumu a vývoje, marketingovou úspěšnost podniků, ale také integraci české populace do struktur a informálních vztahů v rámci EU. Česká republika má v porovnání s ostatními členskými zeměmi EU nízký podíl obyvatel, kteří ovládají angličtinu, přestože její znalost je v mezinárodním styku klíčová. Nevyrovnáme se ani některým novým členskými zemím EU. Ani s dalšími jazyky to není lepší. Jazykové kompetence jsou i

v našem oboru oblastí, v níž pokulháváme za většinou evropských států včetně pobaltských či Slovinska. I tyto kompetence způsobují narůst rozdílů mezi knihovnami, kvalitou jejich služeb, schopnostmi participovat na mezinárodních projektech a aktivitách a profitovat z nich. Vzdělávání jazykové bývá opomíjeno zvláště v menších knihovnách a je podceňováno, zejména pokud jde o řadové pracovníky. Od vyspělejších států se lišíme především tím, že toto vzdělávání nedostatečně akcentujeme nejen jako jednotlivci, ale také jako instituce, a to přestože jsme jako „malý“ evropský jazyk v nevýhodě a přestože je zřejmé, že tato oblast kompetencí bude stále nezbytnější nejen pro osobní kvalifikaci a zaměstnatelnost v rámci jednotného evropského trhu, ale i pro rozvoj instituce. Standardem v každé (profesionální) městské či specializované knihovně by měla být schopnosti komunikace s klientem v angličtině, případně v dalším evropském jazyku a také v jazyku/ jazycích četnějších jazykových či etnických menšin. Vzorem by nám měly být například knihovny skandinávské. Je-li jazykové vzdělávání knihovníků vůbec organizováno, pak v podobě interních institucionálních kurzů, event. podporou individuálního vzdělávání konkrétního pracovníka. Bývá však běžné, že zaměstnavatel toto vzdělávání nepodporuje vůbec. Na okraj problematiky je třeba zmínit, že v řadě evropských zemí, včetně postkomunistických, se běžně organizují oborové vzdělávací akce, konference a semináře v angličtině. U nás jsou takové aktivity zcela ojedinělé.

4. Další oblastí vzdělávání, jejíž význam trvale roste, jsou sociální kompetence. Jde o rozhodující znalosti a dovednosti pracovníků knihoven, které se projevují nejen v přímých službách uživatelům, ale také ve vnitřních strukturách, vazbách a rozvoji institucí. Potřeby a požadavky tohoto vzdělání deklarují jednotlivci i knihovny všech typů. V nejširším smyslu toho slova sem patří oblast komunikace, a to i se skupinami osob se specifickými potřebami, uživatelský (klientský) princip ve službách, techniky asertivity, ale také empatie, prezentační dovednosti a vystupování, dovednosti týmové spolupráce, kritické myšlení, řešení problémů, právní vědomí aj.
5. V souvislosti se změnami postavení a rolí knihoven v obcích, ale i s obecně požadovanými kompetencemi je třeba další vzdělávání orientovat též na environmentální znalosti a dovednosti, občanskou gramotnost, ekonomickou gramotnost, interkulturní kompetence, širší znalosti o EU atp.
6. Vybraným skupinám specialistů jsou pak určeny specifické oblasti vzdělávání: tvorba projektů, lektorské dovednosti, manažerské dovednosti, marketing a propagace služeb, public relations, podniková kultu-

ra, zjišťování zpětné vazby, evaluace, základy dalších věd (pedagogika, vědní specializace...); oblast podpory čtenářství aj.

Požadavky na růst kompetencí příslušníků oboru jsou i z výše uvedeného výčtu zřejmé. Jejich mezinárodní evaluaci i možnost srovnání považujeme za jeden z velmi perspektivních kroků. Od roku 1997 probíhá pod záštitou Evropské unie ve skupině evropských států (Francie, Španělsko, Německo, Itálie, Belgie, Rumunsko, Česká republika, Velká Británie) projekt CERTIDoc (dříve DECIDoc). Je zaměřený na definování kompetencí (= dovedností, znalostí, schopností) pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb a na následnou (mezinárodní) certifikaci těchto kompetencí, a to včetně stanovení zásad a pravidel procesu certifikace. Důležitými výstupy tohoto projektu jsou dvě vydání publikace Evropský průvodce kompetencemi pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb. První verze (1999) je vystavena na: <http://skip.nkp.cz/KeStazeni/smernice.pdf> V roce 2004 vyšlo druhé vydání, s nímž je možné seznámit se v deseti evropských jazycích v elektronické nebo tištěné podobě; sedm jazykových mutací je dostupných na webu CERTIDoc: <http://www.certidoc.net> Také česká elektronická verze bude v dohledné době zveřejněna na webu SKIP. Další vydání se předpokládá v roce 2009. Práce na Průvodci budou nadále průběžně pokračovat, aby co nejpružněji reagoval na vývoj oboru. Každá z členských zemí má možnost účastnit se procesu jeho aktualizace. Sedm profesních asociací ustavilo pracovní skupiny, které mají dále soustavně analyzovat využití Průvodce ve vlastních zemích, shromažďovat a posuzovat navržené změny, opravy, doplňky a připomínky. Náš obor v Průvodci získal přijatelnou definici standardu odborných kompetencí, akceptovanou odbornou komunitou ve velké části Evropy. Standard je otevřený vývoji, kritice a změnám, prostřednictvím pracovní skupiny do něj může zasáhnout kdokoli z oboru. Nejde o nekompetentní diktát „shora“ (legislativa, administrativa), nýbrž o výsledek systematické dlouhodobé práce expertů z oboru. Profesní organizace nebo jiný subjekt v ČR by tak mohly vytvářet systém odborného hodnocení pracovníků na republikové úrovni a podle mezinárodních pravidel udělovat zájemcům evropský certifikát (jakousi mezinárodní značku profesní kvality). Možnost mezinárodní certifikace kompetencí bude v Evropě nabývat na významu. Byla již zahájena příprava lobování v Evropském parlamentu, usiluje se o kompatibilitu certifikace dle Evropského průvodce s boloňským procesem v univerzitním vzdělávání, o prosazení povinné rekvalifikace s využitím Průvodce atp. Česká republika se na tomto evropském směřování od počátku aktivně podílí. (Kontaktní osobou a garantem za spolupráci v projektu je za SKIP a tedy ČR PhDr. Miloslava Faitová, ředitelka Ústřední knihovny Západočeské univerzity v Plzni faitova@uk.zcu.cz).

Výstupů projektu je možno využít nejen k procesu mezinárodního srovnání a certifikace, i když k ní projekt především směřuje. Lze podle něj vytvářet obsah vzdělávacích programů a kurikulů – je tedy nástrojem pro vzdělávací instituce a organizace včetně škol, dobrou metodickou pomůckou pro autoevaluaci vlastních kompetencí i evaluaci v rámci organizace, může posloužit k osobním i institucionálním plánům profesního růstu, ale také např. jako vodítko pro diferenciaci v odměňování, má význam pro další úpravy katalogu prací či systém typových pozic v oboru atp. V neposlední řadě má pro oblast vzdělávání i hodnotu jednotící evropské obsahové orientace.

V českých knihovnách jsou koncepční témata týkající se personální problematiky přijímána obecně poměrně nedůvěřivě a tento postoj se mění jen pomalu a spíše ojediněle. Je zřejmé, že překážkami v adekvátní implementaci dalšího vzdělávání je nedostatek finančních prostředků (provozních i mzdových), omezení pravomocí managementu rozpočtovými pravidly, s tím související nedostatek kvalifikovaných pracovníků v oboru, problematická tvorba kariérních pravidel atp. Velmi často jde však také o nechuť ke změnám, řešení dlouhodobých a narůstajících problémů a systémovému přístupu. Ale každá instituce musí znát a umět zhodnotit svou situaci včetně úrovně lidského kapitálu, v němž spočívá/může spočívat její hlavní bohatství; měla by vědět, jakou roli v jejím rozvoji hrají právě lidské zdroje. Jenže evaluace odborných kompetencí pracovníků probíhá v knihovnách pouze zřídka, změny v organizaci práce nebývají právě flexibilní, mnoho expertů musí vykonávat činnosti neadekvátní jejich schopnostem a kompetencím, což je ekonomicky velmi neefektivní, nekompetentní pracovníci velmi často zastávají místa, na něž odborně ani lidsky nestačí; jednostranně bývají přeceňovány některé specializace a činnosti a nedoceňovány bývají jiné, personální audit a personální politika téměř neexistuje, o opravdových personalistech v knihovnách se dá mluvit jen zřídka atd. To vše úzce souvisí se vztahem organizace a jejího managementu k celoživotnímu vzdělávání a růstu kvalifikace pracovníků, resp. ke koncepčnímu přístupu k této problematice. Navíc vzdělávání a učení souvisí těsně také s celkovou podnikovou kulturou, vedením lidí a péčí o ně, s jejich perspektivami rozvoje a uplatnění v budoucnu. Kolik knihoven se touto problematikou seriózně zabývá? Přitom jejich produktivita, efektivnost a v konečném důsledku prestiž stejně jako u jiných podniků netkví jen ve znalostech, dovednostech a zkušenostech personálu či finanční motivaci, ale také v tom, jak fungují mezilidské vztahy, jaká je odborná i lidská autorita managementu, styl řízení, systém komunikace atp. Další vzdělávání manažerů knihoven v řízení lidských zdrojů je oblastí, jíž bude věnována pozornost v nejbližší době. Právě toto vzdělávání by mělo být jednou z hlavních obsahových linií kooperativního projektu,

kteřý začíná připravovat se žádostí o podporu z evropských fondů Národní knihovna ČR.

Celospolečenským problémem v ČR je také absence finančních pobídek pro účast jednotlivce v dalším vzdělávání (daňové nástroje, vzdělávací účty, finanční zvýhodnění dalšího vzdělávání...). Pouhá čtvrtina českých podniků považuje podnikové vzdělávání za jednu z priorit personální politiky; výdaje na profesní vzdělávání pracovníků v průměru nedosahují ani poloviny obdobných výdajů v západoevropských zemích atd. A tak se v ČR věnují lidé dalšímu vzdělávání průměrně o třetinu až polovinu méně než ve většině zemí EU. Pokud jde o zmíněné nevýhody systému, knihovny nejsou výjimkou. Naopak mzdové ohodnocení pracovníků nereflektuje zvyšující se nároky na jejich práci a ta je obecně podhodnocena.

Našeho oboru se rovněž dotýká obecný problém ČR: v rámci vysokýchškolských studijních programů je vzdělávání dospělých zcela marginální záležitostí. Existuje jen zanedbatelná nabídka studijních programů v plně distanční formě studia, poněkud lepší situace je v tzv. kombinované formě. V našem oboru kombinovanou formu studia nabízí pouze moravské vysoké školy, v Praze pak jen VOŠIS. Distanční vzdělávání pro dospělé oborové školy nenabízejí vůbec. Stejně tak mají oborové školy pouze minimální nabídku kurzů a programů celoživotního vzdělávání. Vzhledem k tomu, že česká populace stárne, což přinese v blízké budoucnosti prodloužení délky ekonomické aktivity, bylo by více než žádoucí přizpůsobovat této skutečnosti právě nabídku forem distančního vzdělávání, nástavbových a postgraduálních forem studia, která by pružně reagovala na aktuální potřeby a požadavky zaměstnavatelů i jednotlivců. Školy ovšem obvykle pro tyto programy vzdělávání dospělých z praxe nemají výukové kapacity. Distanční a kombinovaná forma studia vyžaduje odlišné pedagogické kompetence i větší množství pedagogů k individuální podpoře studujících v rámci řízeného samostudia. První nadějný příslib přinesla elektronická učebnice Informační studia a knihovnictví v elektronických textech I, kterou vydal s finanční podporou MK ČR v programu VISK 2 Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v roce 2001. Bohužel nenásledovaly další kroky. Společný postup oborových škol a knihoven věnujících se dalšímu vzdělávání by přesto mohl přinést pozitivní výsledky. Pokud jde o e-learning, nezbyvá než závidět nabídku oborových škol z pobaltských republik, ale i Slovinska a samozřejmě některých západoevropských zemí. Zajímavě iniciuje aktivity oborových škol v této oblasti např. projekt TEL-MEMOR (Te-Learn – zvýšení úrovně vzdělávání prostřednictvím technologií). Blíže na: http://europa.eu.int/information_society/europe/2005/index_en.htm

O distanční formy vzdělávání a e-learning tak v oboru jako vzdělavatelé v ČR zatím více usilují samy knihovny. Jako pozitivní příklad lze uvést kurzy zpracování monografií v MARC 21 a UNIMARC, které letos zveřejnila Národní knihovna ČR a které se setkaly s velmi pozitivním ohlasem odborné veřejnosti (projekt byl podpořen grantem v programu VISK 2).

V konceptu celoživotního učení je v ČR obecně další vzdělávání zatím méně rozvinutou částí. Určité možnosti otevřela nová legislativa (Zákon 179 Sb. o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání ze dne 30. března 2006), která se pokouší zrovnoprávnit různé cesty k získání kvalifikace, ustavit systém hodnocení vzdělání dosaženého mimo vzdělávací soustavu, zavést objektivní způsob ověřování dovedností a vědomostí jedince a umožnit dosáhnout úplně kvalifikace s následnou možností získání stupně vzdělání na základě uznání tzv. kvalifikací dílčích. Vznikající Národní soustava kvalifikací by měla vést k nepřetržitému procesu sladování požadavků na odborné kvalifikace všemi zainteresovanými partnery ze sféry vzdělávání i ze sféry práce. Mohl by to být dobrý začátek provázaného systému celoživotního vzdělávání a otevření prostoru pro celoživotní učení včetně uznávání výsledků neformálního vzdělávání a informálního učení. Pro další vzdělávání v našem oboru to ovšem znamená začít se zabývat kvalitou stávajících programů, možnostmi jejich evaluace, sebeevaluace, akreditace některých z nich např. na Ministerstvu kultury ČR, případně na jiných kompetentních orgánech, věnovat se certifikaci lektorů atp. A je zřejmé, že nepůjde o cestu lehkou. I v této oblasti by byla vysoce žádoucí kooperace oborových škol a také všech, které problematika zajímá. Dalším vzděláváním v našem oboru se totiž zabývá nemnoho jednotlivců, jejichž společnou otevřenou(!) platformou se stala Sekce vzdělávání SKIP.

Vzdělávání a odborná příprava včetně investic do této oblasti jsou jednou z evropských priorit. Princip celoživotního a všeživotního učení (lifelong and lifewide learning) je akceptován ve všech členských zemích, i když úroveň jeho integrace do praxe je rozdílná. Jen vyjmenovat usnesení, komuniké a dokumenty, které evropské orgány k této problematice vydaly, by zabralo několik stran. České navazující materiály měly často spíše deklaratorní charakter. Zdá se však, že i u nás se blýská na lepší časy, jak ukazuje připravovaná Strategie celoživotního učení ČR.

Literatura:

1. Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb. Část 1, Kompetence a schopnosti. Část 2, Úrovně kvalifikace. Přel. Lucie Landová, překlad upravila a obě části redigovala Jarmila Burgetová. Praha : SKIP ČR, 2006. 91 s. ISBN 80-85851-17-2.

2. HEJHÁLKOVÁ Marta; HOUŠKOVÁ, Zlata; RICHTER, Vít. Analýza mzdové, věkové a vzdělanostní struktury pracovníků knihoven v ČR 2003 – 2004 ve srovnání se stavem v roce 1998. Zpráva z průzkumu. Praha : NK ČR, 2005. 72 s. Dostupné z WWW: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/VzdelavaniZprava2004.pdf>
3. HOUŠKOVÁ, Zlata; BURGETOVÁ, Jarmila. Chceme vědět, jak jsme kompetentní. Sborník příspěvků konference INFORUM 2007: 13. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích. Praha : 22. – 24.5. 2007. [online]. Dostupné z WWW: <http://www.inforum.cz/sbornik/2007/99/> ISSN 1801-2213.
4. HOUŠKOVÁ, Zlata. Perspektivy kontinuálního vzdělávání knihovníků. In: Knihovny současnosti 2002. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2002. S. 329-333. ISBN 80-86249-18-2.
5. KAJBERG, L.; LØRRING, L. (eds.). European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education. Copenhagen : The Royal School of Library and Information Science, 2005, 241 s. Dostupné z WWW: <http://biblis.db.dk/Archimages/423.12.05.PDF> ISBN 87-7415-292-0.
6. Zákon č. 179/2006 Sb. o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání a změnách některých zákonů (zákon o uznávání výsledků dalšího vzdělávání). In: Sbírka zákonů. Částka 61. S. 2097 – 2011. Dostupné z WWW: http://www.msmt.cz/Files/PDF/KBsb061_06.pdf